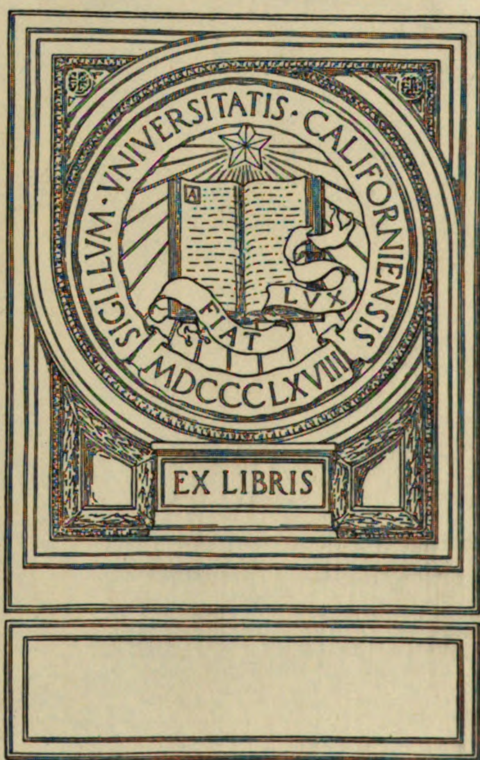

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT
LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

HET NEDERLANDSCH GEZAG

OVER

JAVA

EN ONDERHOORIGHEDEN

SEDERT 1811.

VERZAMELING VAN ONUITGEGEVEN STUKKEN UIT DE KOLONIALE
EN ANDERE ARCHIEVEN.

UITGEGEVEN EN BEWERKT

DOOR

M. L. VAN DEVENTER.

EERSTE DEEL,

1811—1820.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF,
1891.

HET NEDERLANDSCH GEZAG

OVER

JAVA

EN ONDERHOORIGHEDEN

SEDERT 1811.

HET NEDERLANDSCH GEZAG

OVER

JAVA

EN ONDERHOORIGHEDEN

SEDERT 1811.

VERZAMELING VAN ONUITGEGEVEN STUKKEN UIT DE KOLONIALE
EN ANDERE ARCHIEVEN.

UITGEGEVEN EN BEWERKT

DOOR

M. L. VAN DEVENTER.

EERSTE DEEL,

1811—1820.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF,
1891.

VOORWOORD.

Even verscheiden van aard en plaats als de onderwerpen zijn, welke het tijdperk onzer koloniale geschiedenis tusschen de jaren 1811 en 1820 aanbiedt, even verscheiden zijn de bronnen, die voor eene grondige studie daarvan vereischt worden. Nu eens ligt het zwaartepunt der gewichtigste gebeurtenissen te Batavia, te Jokjokarta of te Soerakarta, dan te Calcutta of te Benkoelen, en dan weder te 's Hage of te Londen, om zich eindelijk in die laatste plaats nog te verdeelen tusschen de Britsche Regeering en de O. I. Compagnie. Nu eens is het de hooge staatkunde, dan weder de laagste intrigue, waaraan het lot van Overzeesche Bezittingen verbonden wordt. Nu eens is het de internationale verhouding, dan het inwendig bestuur in zijn ruimsten zin, staatkundig, burgerlijk, rechterlijk, geldelijk, commerciëel, krijgskundig, dat den sleutel moet geven tot eene richtige beoordeeling der gebeurtenissen.

Tot dit alles eene bijdrage te leveren is onze eenige eerzucht. Waar wij ons gewaagd hebben aan de behandeling van een tijdvak, zoo rijk aan gevolgen, zij dit op den voorgrond gesteld, dat wij bij voorkeur onze aandacht bepaald hebben daar waar gevestigde meeningen voor wijziging vatbaar waren, en questieuse punten tot klaarheid moesten worden gebracht.

De geraadpleegde bronnen gaven echter niet op alle vragen bescheid. Voor de kennis van het Britsche tusschenbestuur over Java en Onderhoorigheden is het Archief der voormalige Britsche O. I. Compagnie zeker de voornaamste. Maar die bron, zooals zij thans in het *India Office* te Londen besloten ligt, is in sommige opzichten hoogst onvolledig. De gewone Handelingen van den Raad van Indië onder Raffles strekken slechts tot September 1815. De herhaalde verwijzingen, die men daar aantreft, naar het *Secret Department* brengen niet verder, wijl het geheime archief grootendeels ontbreekt [1], en er alleen minder beduidende „Separate Consultations" van Augustus 1813 tot Maart 1814 en over het eerste halfjaar 1815 aanwezig zijn. Het beheer der Landrente was door den Luitt.-Gouverneur van Java aan zich en zijne secretarissen voorbehouden; maar afzonderlijke bescheiden van het *Revenue Department*, waarnaar ook menigmaal verwezen wordt, ontbreken geheel.

Het onderzoek der „Java-Consultations" zou dan ook de moeite schaars beloond hebben, indien niet daarnevens eene rijke bron gevloeid had, bestaande in de briefwisseling van Raffles, gedurende zijn verblijf te Batavia zoowel als te Benkoelen, en die van het Britsch bestuur over Java met het „Supreme Government" te Calcutta. Deze zijn voor een groot deel voorhanden en in den besten staat bewaard, sedert de

[1] Zoo komt in de *Public Consultations* van Januari 1812 wel de brief van Raffles voor, waarbij hij de tractaten in December te voren met Solo en Jokjo gesloten, den Raad van Indië aanbood; maar voor de traktaten zelve en de daarover gevoerde briefwisseling wordt men verwezen naar het *Secret Department*, welks archief echter niet aanwezig is. Die stukken, zooals wij ze hier mededeelen, zijn dan ook afkomstig uit de Solo'sche en Jokjo'sche archieven.

archieven van het India Office, door de goede zorgen van den tegenwoordigen beheerder, Superintendant Danvers, gereorganiseerd, om niet te zeggen weder opgedolven zijn. Wat althans de hier bedoelde briefwisseling en honderden van andere losse stukken, memoriën, enz betreft, deze waren tot vóór vijf jaren nog voor niemand toegankelijk. Zij leveren een voor de gebeurtenissen van dit tijdvak en voor de kennis van Raffles zoo groot belang op, dat hier zelfbeperking voor ons plicht was.

Voor de politieke zijde van de vraagstukken die ons bezig hielden, kon het niet anders of de *Foreign-Office Records*, en ook de papieren van het toenmaals in Carlton-House verblijvende Britsche Hof moesten het hunne leveren. Dat, overigens, zoowel voor de onderhandelingen tot het Traktaat van 13 Augustus 1814, als voor die welke met Engeland sedert het einde van 1818 opgevat werden, het Archief van ons Departement van Buitenlandsche Zaken eene voorname bron was, lag in den aard der zaak. Daarbij verdient ook genoemd te worden het Huisarchief der familie Fagel, dat, welwillend voor ons opengesteld, ons met een der belangrijkste en rijkste bijzondere verzamelingen deed kennis maken, welke ons land bezit.

Het Algemeene Rijksarchief leverde thans nog eene gewichtige bijdrage, in de Notulen der Nederlandsche Commissarissen-Generaal, in het zoogenaamde archief van Goldberg, den eersten minister van Koloniën na 1813, en in enkele stukken door den Heer P. J. Elout daar gedeponeerd. De briefwisseling van Commissarissen-Generaal, die van den Gouverneur Generaal van der Capellen en der opvolgende Hoofden van het Departement van Koloniën mochten wij natuurlijk in het archief van dat Departement vinden, waar zij met de meeste voorkomendheid ter onzer beschikking werd gesteld.

Eindelijk, werden sommige der bescheiden die in het Bijvoegsel opgenomen zijn, uit het Landsarchief te Batavia ontvangen, en zijn wij het meerendeel daarvan aan de vrijgevigheid van den Heer G. P. Rouffaer verschuldigd, die zich een tweejarig ver-

blijf in de Vorstenlanden ten nutte maakte om de archieven van Solo en Jokjo door te werken.

Na deze korte rekenschap te hebben gegeven omtrent onze bronnen, kan niets aangenamer zijn dan een diep gevoelden dank te betuigen aan allen, die met raad en daad onze onderzoekingen vergemakkelijkt, onzen arbeid bevorderd hebben. Het *nomina odiosa sunt* geldt ongetwijfeld voor hen, die hun medewerking slechts in de wetenschappelijke uitkomsten erkend wenschen te zien.

INHOUD.

OORSPRONKELIJKE STUKKEN:

---

[1] N. VII en XVII vervallen. Zie de Errata.

BIJVOEGSEL.

(1811—1815)

INLEIDING.

HOOFDSTUK I.

Met zeer gemengde gewaarwordingen zien wij terug op het tijdperk onzer koloniale geschiedenis, dat thans ter bespreking en toelichting voor ons ligt. Een gevoel van diepen weemoed bevangt ons, waar wij het grootste koloniale rijk van het Oosten, gedurende eeuwen in ons bezit, in de macht van vreemden zien, die, door den loop eener Europeesche omwenteling begunstigd, er slechts op bedacht werden hun invloed te vestigen en uittebreiden, waar die tot dusver met zoo goed gevolg was afgeweerd.

Met bijna onverdeelde vreugde, daarentegen, zien wij, als een niet minder rechtstreeksch gevolg van de wisselingen der Europeesche staatkunde, dat koloniale rijk tot ons terugkeeren, niet alleen, maar ook grenzen stellen aan de sfeer van invloed van onzen machtigen mededinger in het Oosten.

En middelerwijl treft niet het minst onze aandacht, dat andere, vrijzinniger beginselen van wetgeving en handel wortel vatten, dat lang voorbereide verbeteringen van bestuur haar beslag krijgen, en een nauwere band tusschen het herboren Moederland en zijne Koloniën, tusschen regeerders en geregeerden wordt aangeknoopt.

Het verlies onzer Overzeesche Bezittingen, waarmede wij den

draad onzer vroegere uiteenzettingen weder opvatten [1], was niet aan toevallige omstandigheden, maar aan een vast beraamd plan der Engelsche bewindslieden te wijten. Wij meenen te hebben aangetoond, hoe de vermeestering van Java met name bij hen reeds met het begin dezer eeuw op den voorgrond had gestaan. Lord Minto, een der hoofden der Whigs, drukte dit in de volgende woorden uit: „From the first decided establishment of the French authority and even influence in Holland, I have regarded the expulsion of the Dutch power from Java, and the Eastern Seas generally, as one of those essential objects of national policy, on which the British arms might perhaps be more beneficially employed than on any other" [2]. Toevallig waren alleen de omstandigheden, die de uitvoering van dit voornemen telkens hadden doen verschuiven. En toen dan ook de Gouverneur-Generaal van Britsch Indië in het jaar 1810 kon aantoonen, dat het geschikte oogenblik voor de verovering van Java gekomen was [3], draalde de Britsche Regeering niet met het geven van den stelligen last, om tot die onderneming over te gaan [4].

Iets anders was het, de Directeuren der Oost-Indische Compagnie hiermede te doen instemmen. Zuinigheid is ten allen tijde meer het kenmerk van den koopman dan van den regeerder geweest; achtten al de Britsche Ministers de vermeestering van den zetel der Nederlandsche macht in Indië wenschelijk, zij daarentegen oordeelden, dat geen onderneming gewettigd was, welke geene min of meer rechtstreeksche voordeelen beloofde.

---

[1] Zie „Opkomst van het Nederlandsch gezag over Java", Deel XIII.

[2] Lord Minto aan Genl. Abercromby, 3 Sept. 1810. Hij voegde er bij: „These views were stated to His Maj. Government in my first communications from India".

[3] Aan Lord Caledon schreef Minto (19 Oct. 1810): „The political condition of the Island of Java affords the strongest encouragement to the expedition".

[4] „The attack upon the Island of Java was determined bij *His Majesty's Government*, and instructions were accordingly sent to the Governor-General of India" (*Proceedings of the Court at Carlton-House*). Zie ook N°. XXXI.

En de kennis die men van Java bezat, was op dit tijdstip in dit opzicht niet zeer uitlokkend.

Het raderwerk van het beheer over Britsch-Indië was zoo ingewikkeld, dat geene orders van de Regeering van Zijne Britsche Majesteit daar konden uitgevoerd worden, dan met medewerking en door tusschenkomst van Directeuren der Compagnie. Dit was een der gevolgen van het in later tijd aangenomen „Double Government" voor Indië. Trouwens, er zou voor de expeditie tegen Java grootendeels van de troepen en hulpmiddelen der Compagnie moeten worden gebruik gemaakt [1]: de toestemming van Directeuren moest dus, goed- of kwaadschiks, worden verkregen. En zoo kwamen, als een compromis tusschen Ministerie en Directie, de veel besprokene voorschriften in de wereld, krachtens welke Lord Minto gemachtigd werd Java aan den vijand te ontweldigen, alle Fransche militaire inrichtingen aldaar te vernielen, en het eiland aan de inlanders over te laten. Indien zulks nuttig geoordeeld wierd, mochten zelfs de buit gemaakte wapenen onder die inlanders worden uitgedeeld [2].

Het komt ons voor, dat er op den lof, aan den Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië toegezwaaid, wegens het niet opvolgen van zulke orders, nog al iets valt af te dingen. Daargelaten dat meerdere van diens voorgangers in dat hooge ambt reeds het voorbeeld gegeven hadden, van de orders van HH. Directeuren slechts tot uitvoering te brengen in zoover zij zelve die nuttig oordeelden, zouden deze voorschriften in de uitvoering niet slechts onmenschelijk, maar — zooals Lord Minto zelf overtuigend aantoont — zoo goed als onmogelijk zijn gebleken [3]. Wij willen gaarne aannemen, dat aan hem niet minder dan aan al zijne ambtgenooten in het bestuur te Calcutta, de opvolging

---

[1] Zoo heette het, in een schrijven van Directeuren aan Lord Minto, van 23 Dec. 1811 terecht: „The instructions were conveyed by us, because where the troops and resources of the Company were to be employed, they could not legally be conveyed through any other channel".

[2] Zie bl. 4, noot.

[3] Zie bl. 5, 6.

dier voorschriften „absolutely because *morally* impossible" voorkwam; maar daarom te eerder moet het ondersteld worden, vooral bij de in Engeland heerschende humanitaire richting, dat deze zienswijze evenzeer die der Britsche Ministers geweest is. De eenige bedenking hiertegen zou kunnen gezocht worden in die zinsnede der Instructiën, blijkens welke ook Zijner Majesteit's Regeering het voortdurend bezit van Java niet wenschte. Maar tusschen het niet duurzaam behouden en het dadelijk overgeven aan de inlanders, bestond een hemelsbreed verschil. De handelwijze van Lord Minto, het *in bezit nemen* van Java, heeft dan ook bij Bewindslieden en Parlement niets dan instemming en goedkeuring ondervonden.

Bij alle waardeering dier handelwijze mogen wij daarom niet voorbijzien, dat het menschlievende beginsel, waarvan Lord Minto uitging, eene vrij algemeene huldiging vond, slechts niet bij eenige door egoïsme wreede personen, wie het lot destijds aan 't hoofd der Engelsche O. I. Compagnie had geplaatst; dat hij zich zeker kon achten van te handelen in den geest van zijn vorst en zijne regeering; en dat het stipte opvolgen van de voorschriften van Directeuren der Compagnie tot zulke overwegende *materiële* moeielijkheden zou geleid hebben, als een Engelsch staatsman gemeenlijk niet in de laatste plaats in zijne overwegingen opneemt.

De Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië heeft — gelijk men weet — de militaire expeditie naar Java vergezeld. Hij beijverde zich, aldaar aangekomen, de gedragslijn openbaar te maken, die hij ten aanzien der Nederlandsche Kolonie wilde volgen. Reeds vóór de geheele onderwerping van het Nederlandsch-Fransche leger vaardigde hij eene proclamatie uit, die wel berekend was om de door de gebeurtenissen der laatste jaren zoo diep geschokte gemoederen tot rust te brengen: wij bedoelen die van 11 September 1811, waarbij het papieren geld, op Java gangbaar, erkend werd, zij het ook tot den lagen koers waarop het, ten gevolge van het volkomen gemis van vertrouwen

in Daendels' bestuur, was gedaald. Lord Minto wees zelf in zijn schrijven aan het Geheime Comité der O. I. Compagnie op de noodzakelijkheid, om zich die Nederlandsche Kolonie, in de omstandigheden waarin men tijdens de verovering verkeerde, niet tot vijand te maken [1]. Wij vinden daarvan een nieuw bewijs in den bedoelden maatregel, welken wij dan ook, in het licht dier beschouwing, gerechtigd meenen te zijn aan louter staatkundige beweegredenen toe te schrijven.

Maar in de reeks van Minto's eerste handelingen op Java lag ook het bewijs opgesloten, dat hij, van het oogenblik dat het besluit tot de verovering genomen was, niet geweifeld heeft omtrent het doel, dat hij daarmede beoogde. Onverwijld werd de Britsche regeering over de nieuwe bezitting georganiseerd, en geschoeid op de leest van het opperbestuur te Calcutta: d. i. een Luitenant-Gouverneur aan het hoofd, met een uitsluitend raadgevend lichaam naast hem. Regeeringsdaden zouden dus worden aangeduid als die van den *Lieutenant-Governor in Council* [2]. Raffles werd, als landvoogd over Java, in geen hoogeren rang dan dien van *Luitenant*-Gouverneur aangesteld, ten einde op een voegzamer voet te brengen „the style and tone of the government to which we succeed, and which had been established upon the scale of a central authority" [3]. Hij behoorde afhankelijk te blijven van het centrale Britsche Gouvernement in Bengalen. Eene afzonderlijke instructie regelde al dadelijk de verhouding tusschen de nieuwe burgerlijke en militaire overheid van Java [4].

Algemeene voorschriften en wenken van staatkundigen aard werden, voorts, door Lord Minto aan Raffles nog tijdens zijn verblijf aldaar gegeven. Zoo: omtrent de te volgen gedragslijn jegens de Vorsten van Midden-Java, het aanhouden van den

[1] Zie blz. 6.

[2] „Proclamation" van 11 September en „Order" van 18 October 1811.

[3] Minto aan het Geheime Comité der O. I. Compagnie, 3 Sept. 1811.

[4] „Instructions to Mr. Raffles and Colonel Gillespie".

post op Celebes, de weder-bezetting van die op Borneo en het in bezit nemen van Timor [1].

Maar ook op bestuur en rechtswezen had de Gouverneur-Generaal dadelijk zijn aandacht gevestigd. Wel vertrouwd met de geldelijke bronnen der oude Compagnie op Java, had hij ingezien dat deze, voor zoover zij uit haar territoriaal gezag voortvloeiden, veel te gering waren. Hij keurde de onder haar bestuur heerschende levering van contingenten scherp af, en zag alleen heil in eene radicale verandering van landelijk stelsel. Tot voorbereiding daarvan verlangde Minto al de gegevens, welke op Java verzameld konden worden: „a wide field, but a distant one, is open to this great improvement" [2].

Uit dit alles blijkt wel, dat niemand minder dan de Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië, en- voegen wij er onmiddelijk bij- de door hem aangestelde Luitenant-Gouverneur te Batavia, er aan dacht, om Java weer te verlaten. Aan de daarop betrekkelijke uitingen in de voorschriften van Directeuren der Compagnie had Lord Minto geen meerdere waarde gehecht, dan zij verdienden. En hij, zoowel als Raffles, was te zeer doortrokken van het vooral bij de Engelschen zoo prikkelend nationaliteitsgevoel, om, buiten het geval van onontwijkbaren dwang, een post te laten varen, waaruit men een ouden vijand verdreven had, en waar men zich wel bevond. „Java kan niet te spoedig in zeden en gewoonten Engelsch worden", — schreef hij in volle oprechtheid [3]. En daarmede niet tevreden, wilde Minto hoe eerder des te beter het geheele bestuur van Java, in al zijne deelen, in Engelsche handen doen overgaan [4]. „To place the important influence attached to the interior administration of the country in English hands", was zijn streven. Dit bleek uit de benoemingen, door hem gedaan, van een Hope, Crawfurd,

[1] Zie blz. 8, 9.

[2] „Memoir of the life of Sir Th. S. Raffles. Bij his Widow (1830)", p. 212.

[3] Zie blz. 7.

[4] Zie blz. 9.

Adams [1]. Het zou ook het streven zijn van zijn Luitenant op Java.

Het was begrijpelijk, dat de nieuw benoemde britsche landvoogd te Batavia geheel het spoor volgde, dat hem door Lord Minto werd aangewezen. De nu dertigjarige Raffles had zijne loopbaan in de hoofdadministratie der Engelsche Compagnie te Londen begonnen, en was nog in 1805 klerk aldaar, op een gering salaris, toen hij in den werkelijken Indischen dienst trad, en zich door eene voor zijn karakter weinig eervolle handeling machtige beschermers verzekerde [2].

Na op die wijze „den voet in den stijgbeugel" te hebben gezet, was hij binnen weinige jaren tweede secretaris van het Gouvernement op Poeloe-Penang, daarna door den Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië belast geworden met het verzamelen van gegevens omtrent de Maleische volken en het aanknoopen van onderhandsche betrekkingen met die inlandsche vorsten, die nog onder de Nederlandsch-Fransche heerschappij stonden [3]; had

---

[1] Zie No. I en LXX.

[2] Die handeling was geen andere dan het huwelijk van Raffles met de *maintenée* van den bekenden Sir Ramsay (den alvermogenden Secretaris der Compagnie), van wie deze zich wenschte te ontdoen. Diens machtige gunst was de prijs voor zijne handeling. (*W. May aan Goldberg*, 19 *Augustus* 1817.)

[3] Het is hier de plaats om te waarschuwen tegen menige voorstelling, die wij in de „Memoir of the life and public services of Sir Th. S. Raffles. By his Widow" aantreffen. Door eene vereeniging van feitelijke onjuistheden met chronologische verwarringen, die ons niet anders dan gewild toeschijnen, wordt uit de lezing van dat werk een indruk verkregen, die dikwijls de toets van het historisch onderzoek niet doorstaan kan, en waarop wij op meer dan eene plaats te eerder zullen moeten wijzen, wijl deze onder ons een soort van burgerrecht verkregen heeft.

Eene dier opvattingen, waarvoor geen andere oorspronkelijke bron is aan te wijzen dan de genoemde „Memoir", is deze, dat Raffles niet slechts de uitvoerder, maar de *motor* der geheele onderneming van de Engelschen naar Java zou geweest zijn. Daar waar Raffles de agent, de handige uitvoerder, geweest is, wordt hij in die „Memoir" bij herhaling als de ontwerper voorgesteld. En zoo zou ook, volgens de samenstellers van dat werk, Raffles de man zijn, die den Britschen Gouverneur-Generaal het eerst op het belang van Java gewezen en tot de verovering zou overgehaald hebben, en Lord Minto. daartoe dan ook op zijn aandrang alléén hebben besloten. „Mr. Raffles communicated to Lord Minto information of so important a nature, that H. L. was induced to undertake,

hij Lord Minto op diens tocht naar Batavia vergezeld, en was hij thans opgeklommen tot den rang van landvoogd over Java en onderhoorigheden.

Zijne bekwaamheden hadden hem spoedig op de hoogte gebracht van hetgeen hem opgedragen en toevertrouwd werd. De jaren op het Oost-Indische Huis te Londen doorgebracht, waren voor hem leerjaren geweest, die in het gebrekkige zijner opvoeding op eigenaardige wijze voorzien hadden. Door zijn vroegtijdig treden in de ambtelijke loopbaan, had hij zich die netheid van uitdrukking eigen gemaakt, die in al zijne geschriften heerscht. Maar het hoofdbureau der Engelsche Compagnie was ook eene degelijke oefenschool voor handelskennis, die de jeugdige Raffles zich zoo goed ten nutte gemaakt had, dat hij in Lord Minto's schatting op dat gebied uitblonk boven vele ambtenaren van hoogeren rang [1]. Zijne weetgierigheid, zijne eerzucht, het gevolg van het onbestemde gevoel eener hoogere roeping, hadden hem doen grijpen en zich verdiepen in de studie van vreemde talen, landen en volken. Had hij eene wetenschappelijke opleiding genoten, hij zou zich waarschijnlijk tot een geleerde van naam hebben ontwikkeld; nu stond slechts de ambtelijke loopbaan voor hem open. Maar, even als hij zich door het aanleeren der Maleische taal en in 't algemeen door zijne studiën reeds boven de routine verheven had, zoo ging hij, in Indië

without delay, the reduction of Java and its dependencies. Lord Minto decided on this measure on his own responsibility", heet het daar.

Die voorstelling nu wordt niet slechts door hetgeen op de eerstvolgende blz. van hetzelfde werk voorkomt (zie blz. 22 en 23) wederlegd, maar is in strijd met het geheele beloop van Engeland's plannen ten aanzien van Java, zooals wij die reeds uit voorgaande jaren op eene andere plaats hebben leeren kennen, en zooals ons die hier uit Lord Minto's correspondentie zelve gebleken zijn.

Voor 't oogenblik bepalen wij ons tot deze aanwijzing aangaande een werk, waaruit meer weduwlijke piëteit, dan wel historisch-kritische zin spreekt.

[1] „Hij vond in hem meer algemeene commerciëele kennis, dan in vele andere bedienden van aanzien." (*May aan Goldberg*).

De Nederl. Ambassadeur te Londen gaf den indruk eener kennismaking met Raffles weer in deze woorden: „J'ái trouvè en lui un homme intelligent, mais je suis porté à croire qu'il ne manque pas de bonne opinion de lui-même."

gekomen, de reeds verkregen kennis verder uitbreiden, haar in toepassing brengen op de plaats zelve, in dat middenpunt der Maleische wereld, Malacca [1], en die deelen van den grooten Oosterschen Archipel, waarheen de Britsche luipaard allengs begonnen was zijne klauwen weder uit te strekken. Raffles' werkkring en studiën hadden hem in nauwe aanraking met Leyden, den bekenden Oriëntalist, en Marsden, den geschiedschrijver van Sumatra, gebracht. Door het een zoowel als het ander, gevoegd bij een verblijf tot herstel zijner gezondheid in Malacca en de door hem aanvaarde opdracht in den Archipel, was het Raffles gegeven die gemakkelijkheid in den omgang met Oostersche volken te verkrijgen, die hem zoo goed te stade zou komen.

De kennis, welke de vroegere heeren en meesters over den Oosterschen Archipel van de hun onderworpen landen en volken tot dusver bezeten hadden, was niet bijster groot; hoeveel te minder moest dit, bij den naijver waarmede zij over hunne bezitting gewaakt hadden, het geval met den vreemde zijn! Zelfs het tijdperk, gedurende hetwelk de macht der Hollandsche Compagnie stuk voor stuk was afgebroken, en de Engelschen zich op haar gebied indrongen, was voor dezen niet bijzonder leerzaam geweest. Beschouwde niet het Hoofdbestuur der Britsche O. I. Compagnie, nog in 1810, „Crissic" als de voornaamste vestiging der Nederlanders „to the Eastward" [2]? Raffles had dus waarschijnlijk wel bevroed, welke voordeelen het verder doordringen in de kennis der landen en volken van den Archipel hem aanbrengen zou. Zeker was hij de man die, bij de besliste richting welke de Engelsche staatkunde thans ten aanzien der vijandelijke koloniën volgde, in staat was groote diensten te bewijzen. Lord Minto erkende dit, en wist Raffles' talenten niet alleen te benuttigen, maar ook op prijs te stellen.

---

[1] Vg. de „Memoir", p. 8.

[2] Zie de Instructie van 31 Augs. 1810, op bl. 4.

Had echter het begin van diens loopbaan zich reeds door de vereeniging van onbetwistbare bekwaamheid met een tot in het misdadige zwak karakter gekenmerkt, zijn geheele staatkundige leven zou daarvan den stempel dragen. De lijn die den staatsman van den intrigant scheidt, was daardoor voor zijne oogen nauwelijks merkbaar; en vóór dat hij de landvoogd van Java werd, had hij zich laten gebruiken om met de Javaansche vorsten tegen hun wettig oppergezag zamen te spannen, en anderen op te zetten dat gezag omver te werpen met de afschuwelijkste middelen. In zijn begrip van zedelijkheid, scheen het doel alle middelen te wettigen, mits zij slechts tot dat doel leidden.

Dit bleek niet alleen uit zijne gedragingen jegens den Sultan van Palembang en anderen, vóór de vestiging van het Britsche gezag; het beheerschte in dezelfde mate zijne houding ten aanzien van Soerakarta, zijne handelingen op Sumatra, tijdens dat gezag weder door het oude Hollandsche zou vervangen worden. Maar ook op ander gebied zou hij naar elk middel grijpen, dat hem slechts dienstig zijn kon; van daar de vaak averechtsche voorstellingen, door hem aan den loop der zaken zijner landvoogdij in zijne officiëele zoowel als niet officiëele geschriften gegeven, de keuze van dikwerf geheel onware gronden voor het doordrijven zijner ontwerpen.

Kon misschien het eerste voor een deel op rekening van een overprikkeld nationaliteitsgevoel worden geschreven, en hield al het laatste verband met grootsche plannen, waarmede hij zich vereenzelvigd had, — het karakter van den staatsman moest daaronder echter noodwendig lijden. En dit te meer wijl vastheid van stelsel in zijn bestuur, zoowel als in zijne meer diplomatieke handelingen, gemist werd. Was zijne kortstondige regeering over Java een toonbeeld van veranderlijkheid, niet minder getuigden zijne staatkundige begrippen van een gemis aan eenheid en oprechtheid, dat hem er toe bracht de denkbeelden van anderen te omhelzen en zich door uitwendige omstandigheden te laten leiden.

Naar gelang der tijdperken, wisselden ook zijne handelingen

jegens de vorsten van Java af. Wat hij op het eene oogenblik ten aanzien der Lampongs voorschreef, keurde hij op een ander oogenblik af. Zijne gedragslijn op Sumatra was in strijd met die door hem op Java gevolgd. En waar hij de warme, overtuigde voorstander van het behoud zijner landvoogdij als Britsche bezitting geweest was, zou hij, na de bekomen zekerheid van zijn ontslag, onder de eersten zijn, die in den weder-afstand volkomen berustten.

Werd toen beslist voor de zienswijze van het Bestuur der Compagnie door Raffles partij gekozen, in den aanvang was hij de niet minder besliste volgeling van Lord Minto. En onze taak brengt mede, thans allereerst aantetoonen, hoe de pogingen van deze beiden vereenigd strekten om het Britsche gezag en den Britschen invloed, zoo duurzaam mogelijk, in den Oosterschen Archipel te vestigen. Zooals wij zagen, had de Gouverneur-Generaal van Britsch-Indie daartoe, naast Java, Raffles meer bijzonder op Celebes, Borneo, Timor, gewezen.

Java was de laatste geweest in de rij der veroveringen, die Engeland op het gebied der koloniën van Holland gemaakt had. Achtereenvolgens was een britsch gouvernement van Malakka, van Sumatra's Westkust, van de Molukken, ieder onafhankelijk van het andere gevormd. Thans voegden Java en onderhoorigheden daaraan eene vierde, alleen aan het „Supreme Government" te Calcutta ondergeschikte, afdeeling toe. Terwijl wij van de drie overige gouvernementen, waarin de oude Hollandsche bezittingen gedurende het Britsche tusschenbestuur verdeeld werden, zoo goed als niets weten, levert Raffles' landvoogdij eene reeks van gebeurtenissen op, die zoowel wegens haar dadelijken invloed als wegens haar strekking voor volgende tijden, al onze belangstelling verdienen. Dit was voornamelijk het geval met den zetel van zijn bestuur, gelijk zijne maatregelen ook daar alleen met een duurzamen uitslag bekroond werden.

Java was, tijdens de laatste stuiptrekkingen der fransch-hollandsche macht aldaar, slechts gedeeltelijk voor den Engelschen invloed gewonnen: wij bedoelen de inlandsche regeeringen, en spreken thans niet van de Europeesche maatschappij. Alleen de vorst van Madoera had zich geheel aan de zijde van den vijand geschaard. In Bantam was 't slechts het hoofd van den opstand, welke diens plannen openlijk begunstigd had. En de houding der Vorstenhoven van het zuiden was zoo dubbelzinnig geweest, dat hunne troepen zich eerst tegen het aloude oppergezag gekeerd hadden toen dit door de fortuin ten eenen male verlaten was.

Toch zijn wij geneigd in de meêgaande houding, door den nieuwen Landvoogd aanvankelijk jegens den Keizer en den Sultan van Java gevolgd, iets van de terugwerking te zien dier betrekkingen, welke Raffles in eene andere hoedanigheid en onder andere omstandigheden had aangeknoopt. De hulp die Madoera bij den aanval der Engelschen bewezen had, zou in tal van onderscheidingen erkenning vinden; diens land zou, terwijl aan geheel Java nieuwe belastingen werden opgelegd, door eene geheele ontheffing daarvan beloond worden. Pangeran Achmet werd wel een half jaar lang in zijne stoute, onafhankelijke gedragingen in het Bantamsche geduld, waar hij te voren tot de vestiging van het britsche gezag de hand geleend had. Lag het dan niet in den aard der zaak, dat ook de geheime verbindingen door Raffles reeds met de Vorstenhoven gevormd, haar nawerking deden gevoelen! [1]

Hierdoor is echter slechts gedeeltelijk de gedragslijn, die hij thans jegens de vorsten van Java volgde, te verklaren. Hun kans, toch, schoon meenende te zien bij de eerste vestiging van een nieuw Europeesch gezag, hadden deze reeds aan Lord Minto eischen gesteld, die aan het ééne en onverdeelde Javasche Rijk herinnerden. Zij waren geene andere of mindere

[1] Vg. het Tijds. voor Ned. Indië, VI blz. 4, 29, 38.

dan deze: hernieuwde betaling der Strandgelden, afstand van de begraafplaatsen hunner Voorouders (waaronder een groot deel van Java's N. O. kust kon verstaan worden), en terugkeer hunner verbannen betrekkingen [1]. Daarbij ging de oude Sultan weder voor in aanmatigende handelingen, alsof hij door Daendels niet als vorst van het Jokjosche Rijk tot aftreden was gedwongen geweest.

De houding van Raffles tegenover zulke vergaande eischen en handelingen doet juist het ongegronde zien van het door sommigen gevelde oordeel, „dat zijne politiek jegens de Vorsten van Java de voortzetting van die van Daendels was" [2]. Daargelaten of Daendels ooit eene bepaalde staatkunde gevolgd heeft, dacht en handelde Raffles in allen gevalle hier in lijnrecht tegenover gestelden zin. Waar deze op weinig beredeneerde wijze Sultan Amangkoe Boewana II van den troon stiet, ging de Britsche Landvoogd van het gronddenkbeeld uit, dat het herstel van dien vorst door de rechtvaardigheid en het algemeen belang gevorderd werd [3]. Veeleer dan op de traktaten van 1811, steunde hij op die van 1792. Waar Daendels met de Vorsten een ruil van landen aanging, waarbij veel belovende streken van den Oosthoek door hem afgestaan werden, oordeelde Raffles voor die geheele transactie geen enkele grond aanwezig. Waar Daendels gestadig verwikkelingen met hen gezocht had, was Raffles' beleid op het bewaren van den vrede gericht, bereikte hij in Bantam en Tjeribon *zijn* doel op vreedzamen weg, en zou hij *zijne* denkbeelden in de landen van den Sultan èn den Keizer eerst ten volle in toepassing brengen, nadat eene samenzwering dier Vorsten tegen het Europeesch gezag hem dwong hen te vernederen.

---

[1] Zie No. LXXI.

[2] Zie Veth, Java II bls. 579. Het onjuiste van dat oordeel zal nog nader blijken in de aangelegenheden van Bantam.

[3] Instructiën van Crawfurd: No. LXX.

Zien wij, eindelijk, Raffles, in wêerwil van den latenten tegenstand van het Jokjokartasche hof, vasthouden aan het herstel van den ouden Sultan op den troon, in die mate zelfs, dat eene bijzondere commissie tot dat einde daarheen werd afgevaardigd [1]); zien wij hem besluiten tot de zending van Nata Koesoema naar hetzelfde hof, en dien inlandschen prins in zijn vertrouwen nemen; zien wij hem bereid te bewilligen in den eisch, wel niet om de strandgelden te betalen, maar een aequivalent daarvan toe te staan [2], — dan vinden wij daarin zoovele vingerwijzingen naar wat hij noemde: „the importance of impressing the native chiefs with a due sense of the character of the British Government, *so as to attach them to our interests, under any circumstances*" [3]. Deze bedoeling, welke geene andere dan die van Lord Minto was, straalde in alle regeeringshandelingen van Raffles door, en gaf wellicht den sleutel tot het verdrag van 28 December 1811, dat wij in staat zijn hier mede te deelen [4].

Had de Britsche Luitenant-Gouverneur zich echter gevleid, door het tot stand brengen daarvan, den vrede op Java te verzekeren, dan had hij buiten de sluwheid en onafhankelijkheidszucht der inlanders gerekend. Wel verre van de bedoelingen van het Britsche bestuur te waardeeren, volhardden de Keizer en de Sultan in hunne pogingen om zich van dien nieuwen opperheer te ontslaan. Het oogenblik daartoe scheen gekomen, toen het grootste deel der Engelsche legermacht, voor eene expeditie naar Palembang, dit eiland verlaten had. Men zag toen zich binnen weinige maanden herhalen wat onder het Nederlandsch bestuur, sedert de bevrediging van Java in het midden der voorgaande

---

1 Die Commissie bestond uit Muntinge, Mackenzie en Phillips. Zie No. LXXIII en de „*Public Consultations*", 28 Nov. 1811.

2 Zie No. LXXI en LXXII.

3 Zie bladzijde 11.

4 Zie No. LXXIV.

eeuw, tot de zeldzame uitzonderingen behoord had: de samenspanning van de beide machtigste vorsten tegen het Europeesch gezag.

Die toeleg was van te ernstiger aard, wijl de britsche heerschappij nog nauwelijks in Bantam en Tjeribon voet gevat en zij de vorsten in andere gewesten te ontzien had, terwijl zij — zooals wij zeiden — zelve van hare beste krachten was ontbloot. Raffles trok wel ten spoedigste de beschikbare troepen te Samarang bijeen; maar indien Gillespie niet ijlings teruggekeerd en er onder zijne krijgskundige leiding niet onverwijld een einde aan de beweging gemaakt ware, zouden de gevolgen niet te overzien geweest zijn. In den kraton van Jokjo werden, toch, weldra de overtuigende bewijzen eener uitgebreide samenzwering gevonden.

Daarentegen bezat het Britsche bestuur binnen dien kraton vrienden, in de pangerans Nata Koesoema en Nata Diningrat, sedert het eind des vorigen jaars daarheen teruggezonden, en in den Kapitein der Chinezen, den bekenden Tan Djinsing, die alle door Raffles in 't geheim bezoldigd werden [1]. Ook de jonge Sultan, thans nog van zijn gezag beroofd, was de natuurlijke bondgenoot van al wie zich tegen de overweldigingen zijns vaders keeren zou [2]. Reeds werd de eenheid der vijandige

---

[1] Dit blijkt uit twee brieven van *Raffles* aan *Crawfurd*, van 28 December 1811, waarvan de een luidde:

— „You are authorized to pay to the China-Captain at Djocjocarta the sum of Sp. D. One Thousand, on account of services rendered to Government during the late transactions at Djocjocarta „.

En de andere;

— Deeming it an object of the first importance, that a political influence be established without delay at the Court of the Sultan, you are authorized to make such pecuniary presents as may be acceptable . . . . You are authorized to pay to Pangerang Noto Kosoemo an annual Pension of Six Thousand Sp. Dollars, until further orders."

[2] Eene voorloopige overeenkomst schijnt zelfs reeds tusschen Crawfurd en den jongen Sultan in den loop der maand Juni 1812 getroffen te zijn. Daarbij verbond het Britsche bestuur zich tot diens verheffing in de plaats zijns vaders, waartegen hij de volgende verplichting op zich nam:

(Art. 3) „On the arrival of the Hon, Lient Governor at Djocjocarta Adiningrat, the Heriditary Prince engages te conclude a definitive treaty with him, on such terms as the said Hon. Lt. Governor may deem just, wise, and for the mutual

plannen hierdoor verbroken; en het was te voorzien dat dit ook het geval zijn zou met den weerstand in den kraton, zoodra deze door de ijlings bijeengetrokken Engelsche macht werd aangevallen. Niet meer dan 1200 man Europeërs en Sepoijs, maar onder de aanvoering van een Gillespie, vertoonden zich den 18 Juni 1812 voor Jokjokarta, waar nog zich een deel van het legioen van Prang Wedono bij hen voegde [1]. De hoofdstad werd beschoten; en toen de oude Sultan weigerachtig bleef om zich te onderwerpen, geschiedde op den 20sten de bestorming van den Kraton [2].

Men weet met welk gevolg. De oude zoowel als de jonge Sultan vielen den overwinnaar in handen. Hun legermacht, die toen het er op aankwam niet dan een zwakken weêrstand geboden had, werd ontbonden. De muren van den Kraton werden omvergehaald. Krachtens het Engelsche oorlogsrecht, maakten de troepen zich meester van al de schatten van den schraapzuchtigen ouden vorst, die onder hun bereik vielen. Die buit beliep ongeveer een millioen dollars; en waarlijk niet te verwonderen was het, dat 't een bezoeker van het Hof van Jokjo, weinige jaren na die plundering, opviel hoe „de vorige *gouden* schalen en bekers van dat Hof in *slecht zilver* en *aardewerk* veranderd waren [3].

Thans had de Britsche landvoogd geen reden meer om den Sultan Sepoeh noch den Keizer te ontzien. De oude Sultan werd van den troon vervallen verklaard en naar Batavia overgebracht; terwijl zijn zoon in het verloren gezag werd hersteld [4].

---

benefit of both countries„ . . . .

Op de rugzijde van dit in het Archief van Jokjo gevonden ongeteekende stuk, staat geschreven: Preliminary articles of treaty, entered into between the Hon. English E. I. Company and the Hereditary Prince of Djocj., dated . . . . Juni 1812".

[1] Het Legioen van Prang Wedono werd krachtens een Besluit van Februari 1812 gereorganiseerd. Zie No. LXXV.

[2] Zie „Memoir", p. 126—130.

[3] Zie blz. 98.

[4] Proclamatie van 28 Juni 1812. (*Procl. Regul. etc. in the Island of Java bij the British Government*, I p. 69.)

Deze moest zich verbinden, nooit iets ten nadeele dier Pangerans te zullen ondernemen wier goede gezindheid jegens het Europeesch gezag thans openbaar was geworden. Maar hiermeê niet tevreden, verleende Raffles aan Nata Koesoema tegelijkertijd, en openlijk, den titel van Adipatti Pakoe Alam, met behoud zijner jaarlijksche toelage van 6000 sp. Matten [1]. En met de bedoeling dezen prins nog nader aan zich te verbinden, verhief hij hem daarna tot onafhankelijk vorst, den Sultan verplichtende hem land en volk van zijn gebied af te staan.

Deze laatste benoeming, die in Maart 1813 haar beslag kreeg [2], stelde Pakoe Alam in het Jokjosche Rijk in dezelfde verhouding jegens het Europeesch gezag, als waarin Prang Wedono aan het hof van Soerakarta reeds tijdens de Nederlandsche Compagnie geplaatst, en sedert gebleven was. Terwijl aan den eersten nu gelijke verplichtingen als dezen opgelegd werden, meende Raffles in de toekenning van een erfelijk prinsdom aan het geslacht van Pakoe Alam een zijdelingsch middel te zien, om ook de macht der Sultans voor het vervolg te breidelen.

Dat de regeerende Sultan de strekking der maatregelen aan zijn hof en in zijn land genomen doorzag, bewees zijne vergaande ijverzucht jegens dien broeder zijns vaders, welke op 't einde van zijn leven tot openbare vijandschap oversloeg. Toen die Sultan in November 1814 plotseling stierf, deed het Britsche bestuur niettemin, bij de minderjarigheid van diens zoon [3],

[1] Zie blz. 101, 2.

[2] Het contract met Pakoe Alam werd den 17de dier maand bekrachtigd. Men vindt het hierachter afgedrukt onder N°. LXXIX.

Het zij vergund op de belangrijkheid van dit stuk, uit het Archief van het Jokjosche Hof afkomstig, bijzonder de aandacht te vestigen, wijl tot dusver geen der Contracten met Pakoe Alam of Mankoe Negara aangegaan, gevonden was. Mr. L. W. C. van den Berg had zich daardoor reeds tot de bewering laten verleiden, dat „ook met den leenvorst Pakoe Alam nimmer contracten gesloten zijn." („*De inlandsche rangen en titels*" blz. 77, 78.)

[3] Zooals men weet, werd deze jongere zoon verkozen, wijl hij van zuiver vorstelijken bloede was. De oudste zoon des Sultans, die daardoor voorbijgegaan werd, is de bekende Dipo Negoro.

zijne keuze wederom op Pakoe Alam vallen, en stelde het dezen zijn beschermeling, eer dat jaar ten einde was, aan tot Regent van het Jokjosche rijk [1].

Alvorens verder te gaan, verdienen de traktaten, door Raffles na afloop der vijandelijkheden aan de Vorstenhoven opgelegd, ten volle onze aandacht. Want, gelijk de op zijn troon herstelde Sultan Radja in alle bepalingen die van hem geeischt werden reeds vooraf toegestemd had, kostte het den naar Soerakarta gezonden Commissaris Hope ook weinig moeite den Soesoehoenan, door hem van zijne medeplichtigheid in den jongsten aanslag te overtuigen, in elke voorwaarde te doen bewilligen [2]. En zoo waren tamelijk gelijkluidende verdragen met beide tot stand gekomen, die hen in eene geheel andere verhouding jegens het Europeesch gezag plaatsten, dan waarin de O. I. Compagnie en de Nederlandsche Staat, in de eerste jaren dezer eeuw, hen hadden beschouwd [3].

Door Daendels was ten dien aanzien in hoofdzaak alles bij het oude gelaten [4]. Ook hij had zich in het inwendig bestuur der Vorstenlanden nooit gemengd, en de vorsten vrijelijk over hunne inkomsten laten beschikken. Ook hij had, bij de met hen gesloten contracten, de gedwongen leveringen behouden. Dat de beide vorsten van Midden-Java thans, gelijk reeds in December 1811, van al hunne bestaande verplichtingen in dit laatste opzicht ontslagen werden (Art. 10), hing samen met de radicale hervorming, welke Lord Minto in het stelsel van landelijk beheer had voorgeschreven. Er was dientengevolge eene commissie ingesteld, die over het geheele eiland hare onderzoekingen omtrent de economische toestanden moest uitstrekken: alvorens deze echter verslag van hare bevindingen had kunnen

[1] Zie blz. 101-104, en N°. LXXXIII.

[2] Vg. blz. 10.

[3] Zie de contracten van 1812 met den Sultan en den Soesoehoenan, onder N°. LXXVI en LXXVII.

[4] Vg. Deel XIII, Hoofdst. XXX.

doen, werd dus reeds in de Vorstenlanden een einde gemaakt aan die algemeene verplichting, onder welke de producten van den grond, tegen bepaalde prijzen, aan het Europeesche Gouvernement werden geleverd. De verdragen van December 1811 en Augustus 1812 waren niet het minst merkwaardig, wijl zij dezen eersten stap bevatten van het Britsche bestuur in de nieuwe richting. Daardoor werd reeds het stelsel in 't hart aangetast, dat met zooveel zorg en moeite een eeuw te voren in de toenmalige hoofdstad van het Mataramsche rijk was ingewijd [1].

Dat Raffles voor het Britsche gezag, overigens, al de rechten en voorrechten bedong die de Nederlandsche Compagnie zich in de Vorstenlanden verzekerd had (Art. 21/23), lag in den aard der zaak. Maar hij ging thans veel verder, en deed in de eerste plaats zijn recht erkennen om zich in het inwendig bestuur daarvan te mengen, waar en zoover als hem dit nuttig zou voorkomen (Art. 15, 16). De bazaars, de bandarijen, de opbrengst der djatibosschen [2], zoovele bronnen van inkomsten der vorsten, werden aan het Europeesche Gouvernement (slechts tegen gedeeltelijke vergoeding) afgestaan; in den alleenhandel in opium en het recht op de vogelnestklippen werd het uitdrukkelijk bevestigd (Art. 4—6). Terwijl de Vorsten zich verbonden geene lasten, rechtstreeks of zijdelings, op het binnenlandsche verkeer te leggen en geene wetten op de weelde te maken, moesten zij tevens de verplichting op zich nemen alle aanwijzingen te zullen opvolgen, die het Britsch bestuur ter zake hunner geldelijke zoowel als rechterlijke administratie geven zou (Art. 11, 17).

---

[1] Zie mijne „Geschiedenis der Nederlanders op Java" II, bls. 72, 74.

[2] Het monopolie van het Djatihout (*Teak-timber*) werd, merkwaardigerwijze, *niet* uitgestrekt tot de bezittingen van Prang Wedono en Pakoe Alam. Het Britsche bestuur kende hen daarvan vrij, en evenzoo deden de opvolgende Nederlandsche besturen.

Het oude verdragmatige voorschrift, dat de benoeming en het ontslag der rijksbestuurders de goedkeuring van het Europeesch oppergezag vorderde, werd herhaald; de bestaande praktijk dat deze rijksbestuurders in alles met de Residenten te rade moesten gaan, thans als eene bepaling in het nieuwe verdrag opgenomen (Art. 18).

De rechtsmacht der vorsten werd beperkt tot de Javanen, in hun gebied geboren (Art. 8). Eene goed geregelde policie zou worden ingevoerd, onder voorlichting van het Europeesch Gouvernement (Art. 7). Wat het krijgswezen betrof, moest de geheele troepensterkte der Vorsten en hunner onderhoorige hoofden ontbonden worden [1]; terwijl zij gehouden waren Engelsche bezetting te ontvangen. Het werd hun verboden vestingwerken op hun gebied aan te leggen; maar alle overige zouden, evenals de bruggen en wegen, door hen onderhouden worden, onder Europeesch toezicht (Art. 12—14).

Eindelijk werden, in afwachting van nadere grensregelingen, waarin reeds vooraf berust werd, aan het Europeesch Gouvernement de volgende landen afgestaan: Kadoe, Patjitan, Djapan, Djipan, Grobogan, Blora en Wirosaba, waarvan de twee eerste bij den Sultan en den Soesoehoenan in gemengd bezit geweest waren (Art. 3, 20/22). Het springt in het oog, welke belangrijke afronding daardoor de residentiën der N. O. kust, van Soerabaya tot Pekalongan verkregen, en hoe groot de aanwinst was van een zoo rijk en vruchtbaar gewest als de Kadoe. Aan Raffles komt de eer toe van het eerst het belang van Patjitan te hebben erkend, en het bezit daarvan te hebben verkregen [2].

---

[1] Art. 2. — Slechts de *Soesoehoenan* mocht eene lijfwacht behouden.

[2] Zie No. LXX, en het traktaat van 28 December 1811, Art. 8.

Hoewel alle verdragmatige bepalingen, welke bij die van 1812 niet veranderd of ingetrokken waren, uitdrukkelijk werden gehandhaafd, keerde het landschap Malang niet onder het beheer van den Keizer terug. Dit had het geval moeten zijn krachtens den afstand, door Daendels gedaan bij het contract van 6 Januari 1811 (Art. 6), welke noch bij dat van December 1811, noch bij dat van Augustus

Na de sluiting van het traktaat van 1 Aug. 1812 nam Raffles nog een maatregel, waardoor ook de macht en het aanzien van Prang Wedono, dien onafhankelijken vorst op 's Keizers gebied, vermeerderd werden. Hij noodzaakte namelijk den Soesoehoenan, om 1000 tjatja's aftestaan aan den afstammeling van Mankoe Negara, boven de 4000 welke deze reeds als erfelijk bezit in handen had, en tevens diens oude schulden, die tot een vrij hoog bedrag gestegen waren, te voldoen [1]. Daarmede werd evenzeer eene nadere bestraffing des Keizers, wegens zijn heulen met den ouden Sultan, beoogd en bewerkstelligd, als eene belooning der hulp door Prang Wedono bewezen, bij de onderwerping van Jokjokarta.

Meer zullen wij niet behoeven te zeggen, om te doen uitkomen, dat aan de beide genoemde vorsten niet veel anders dan de schaduw van hun vroeger gezag overbleef. Toch schijnt het bij den Britschen Luitenant-Gouverneur een punt van overweging te hebben uitgemaakt, zelfs het geheele hoogland van Midden-Java onder zijn onmiddelijk beheer te nemen. Hij kon zich daartoe door de volledige onderwerping dier vorsten gerechtigd achten; en de gelegenheid was voor een man, die ook

---

1812 was teruggenomen. Evenwel werd Malang, met Antang, bij de residentie Passoeroean ingedeeld, en voortdurend beschouwd als een deel van het Europeesch gebied uitmakende.

[1] Een rechtstreeksch bewijsstuk hiervoor bestaat niet, is ons althans onbekend. Dat echter de zaak zich zoo heeft toegedragen, blijkt op afdoende wijze uit deze woorden van den Resident van Solo aan den Gouverneur-Generaal, van 26 November 1822: „dat 1000 Tjatja's land aan den Pang. Mangkoe Negara door Z. H. den Keizer van Soeracarta zijn *moeten* afgegeven worden, na de verovering van Djocjocarta". De Resident te Solo van 10 jaren later schreef aan Merkus: „De kortstondige oorlog tegen den Sultan van Djocjocarta tijdens het Britsche bestuur, waarin Mangkoe Negara deelde, bezorgde hem eene *vermeerdering* van 1000 tjaja's land, als belooning, terwijl tevens zijne schulden verevend werden"... En in eene Nota van Mac Gillavrij omtrent de Vorstenlanden, van 13 Mei 1826, treft men deze mededeeling aan, dat Raffles *op het laatst* van het jaar 1812 den Soesoehoenan noodzaakte, „om 1000 tjatja's land in bezit af te staan aan Pr. Wed., in vergelding der gewigtige diensten die gemelde Prins aan den Lande had bewezen in het beleg van Djocjocarta", boven en behalve de betaling van diens schulden, bij *jaarlijksche termijnen van* 6000 *Sp. M.*

deze eerzucht bezat van anders dan zijne voorgangers te willen handelen, verleidelijk genoeg. Wat hem daarvan weêrhield, was de overtuiging, dat de voet waarop de Britsche macht op Java gevestigd was, niet aan de eischen van een zoo uitgebreid beheer beantwoordde [1]. Bovendien stelde Raffles zich voor, dat het gevoel dat hij hen gespaard had, bij den Keizer zoowel als bij den Sultan eene gehechtheid zou doen ontstaan, die niet anders dan ten goede zou komen aan de Britsche belangen.

In die laatste opvatting, nu, toonde hij zijne volslagen onbekendheid met het karakter der Javaansche Hoven. De regeering der Hollandsche Compagnie had zich ook wel eens beroemd op de „redelijkheid harer conditiën" jegens het inlandsche gezag, terwijl zij dit metterdaad aan niet minder knellende banden legde; maar zij had den indruk, dien haar staatkunde maken moest, voor zich zelve niet ontveinsd en steeds hare maatregelen dienovereenkomstig genomen. Raffles nam echter voor werkelijkheid aan wat hij wenschte; zijn bestuur verzuimde daardoor de noodige voorzorgen. En het gevolg was een feit, dat eenig in de koloniale geschiedenis daar staat: de samenzwering van een inlandsch vorst met de troepen eener Europeesche mogendheid.

Onder de Britsche heerschappij was de administratie over geheel Java op een zoo spaarzamen voet ingericht, dat verschillende posten, meer dan ééne residentie zelfs, door eenzelfden persoon moesten worden waargenomen. Het leger verkeerde in hetzelfde geval. Om de bezoldigingen der hoofdofficieren eenigzins dragelijk te maken, werden velen hunner tevens in burgerlijke ambten geplaatst; en in 't algemeen was òf eene opheffing, òf eene vereeniging van betrekkingen het gevolg van de noodzakelijkheid — zooals Raffles het uitdrukte — „to confine the European establishment within the narrowst possible limits". Deze omstandigheid, zoowel als de telkens terugkeerende geschillen tusschen den Luitenant-Gouverneur en de elkander

[1] Zie N°. II.

opvolgende Bevelhebbers van het leger, was oorzaak, dat de krijgstucht wel eens te wenschen overliet, dat vele officieren bij de korpsen ontbraken, en een niet minder groot aantal herhaaldelijk afwezig was. Zoo was er ongestoord een geest van verzet onder het garnizoen van Soerakarta gekweekt, die tot rechtstreeksche verbindingen met den inlander leidde. En zoo kwam het, dat de kommanderende officier van het fort te Solo in eene andere betrekking in den Oosthoek vertoefde, dat de Britsche Resident niet op zijn post, en er in het fort niet anders dan een tijdelijke militaire plaatsvervanger aanwezig was, toen de sporen van een opstand onder de Sepoys ontdekt werden.

Zulk eene beweging was te ernstiger, wijl de bataillons der Sepoys, elk 800 man sterk, op verschillende punten van het eiland geplaatst waren. Het bleek weldra, dat het verzet, bij de bezetting van Solo begonnen, voortwoekerde onder die van Weltevreden en zelfs van Soerabaya.

Maar gevaarlijker nog was de samenloop en verbinding met die nooit rustende vijandschap der Javaansche hoofden, die zich van hunne dierbaarste voorrechten, van hunne voornaamste inkomsten beroofd zagen, en welke door Raffles miskend of in den wind geslagen was. Bij de zorgeloosheid van het Britsch bestuur gedurende de jaren na de onderwerping, had die gezindheid het veld vrij gehad om zich te uiten. Een pangeran Ingebei [1] had niet minder dan diens Solosche mede-geapanageerden in de Kadoe gemord over de aanzienlijke middelen van bestaan, welke beide door den afstand verloren hadden. Zoo was het niet te verwonderen dat, terwijl de opstand der Sepoys zich eindelijk tot een moordaanslag op hunne officieren ontwikkelde, te gelijkertijd de trouw der inlandsche hoofden in de Kadoe op het punt stond van te bezwijken [2]. Het Hof van Soerakarta

---

[1] Zie ook bls. 100.

[2] De voorgaande bijzonderheden zijn ontleend aan de stukken van het geding, dat ter zake van den opstand der Sepoys voor den Britschen Krijgsraad gevoerd is.

echter, en aan dat hof de broeder des Keizers, was de voornaamste schuldige: de plannen daar gesmeed, waren het meest berekend om de rust en de staatkundige gesteldheid van Java voor langen tijd te verstoren.

Van dat hof waren de Sepoys de gewillige werktuigen geworden. Door geschenken van groote waarde had het hen aan zich getrokken, en allermeest door de toezegging, dat zij tot rang en aanzien zouden verheven worden, indien zij zijn vroegeren luister hielpen herstellen. Dit hield natuurlijk verband met de verwezenlijking der grootsche ontwerpen, onder de leden der keizerlijke familie gesmeed, en welke niets minder beoogden dan een herstel van het oude Mataramsche rijk in dat geslacht. [1] Daartoe zouden de jonge Sultan en de Regent van Jokjokarta, Pakoe Alam, om 't leven gebracht, en de zoon der thans levende Keizerin, jongere broeder van den keizerlijken Kroonprins, op den troon van Jokjo geplaatst worden [2].

Dit geheele, zoo lang gesmeuld hebbende, staatkundige plan viel in duigen, door verraad uit de gelederen der Sepoys, door de onverwijlde verplaatsing dier Britsche troepen naar elders, en door de verbanning van Mankoe Boemi, die, met medeweten en waarschijnlijke medewerking des Keizers, de samenzwering geleid had.

Reeds het chronologisch verband toont aan — in strijd met Raffles' beweringen —, dat de beraamde opstand tegen de Britsche heerschappij was gericht. Toen in September 1815 de samenzwering ontdekt werd, heerschte reeds sedert twee jaren een geest van verzet onder de Sepoys, die aan het niet minder ontevredene hof van Solo het plan tot het om 't leven brengen hunner officieren wisten mede te deelen. De Sepoys verkeerden in den kraton met den Keizer, die maanden te voren al in 't geheim binnen het Engelsche fort was toegelaten; en het lag

[1] Vg. Deel XIII, blz. XLI.

[2] Zie N°. XX en XXI.

in den aard der zaak en niet minder in de wederzijdsche verhouding der partijen, dat de vertrouwelijkheid eerst allengs gevestigd, en een ontwerp van zóó ver uitziende strekking als de geheele verandering der kaart van Java, niet op het laatste oogenblik gevormd was [1].

Nu is het een feit, dat niet vóór de openbaarmaking van het Traktaat, waarbij Java en de overige koloniën weder aan haren oorspronkelijken bezitter teruggegeven werden, eenige mededeeling aan de inlandsche vorsten omtrent die eventuële overdracht geschied, en deze veeleer zorgvuldig vermeden was [2]. Naar Raffles' eigene berichten te oordeelen, deed hij die mededeeling in de maand November 1815; een der vorsten ontving ze eerst in December [3]. Eene mededeeling, gelijktijdig met het ontdekken en verijdelen der samenzwering tusschen het hof van Soerakarta en de Sepoys geschied, kon op beginselen en doel dier samenzwering bezwaarlijk van invloed zijn geweest.

Toch trachtte Raffles bij zijne rapporten omtrent het gebeurde aan den Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië, den indruk te vestigen, alsof èn de opstand der Sepoys, èn hun samenspanning met het keizerlijke hof, een gevolg waren van de vrees voor het herstel van het oude oppergezag over Java. Door eene gewrongene voorstelling der feiten, die de kenmerken der onwaarheid in zich droeg, poogde hij uit het voorgevallene het bewijs te putten, dat de overdracht van Java aan Nederland thans onmogelijk zijn zou [4].

---

[1] Zie blz. 61, 62.

Men kan de waarde van menige voorstelling van Raffles leeren beoordeelen, wanneer men met de rapporten, door hem omtrent de gebeurtenis, tijdens die gebeurtenis zelve ingediend, vergelijkt wat hij later te Londen daaromtrent aan den Nederl. Ambassadeur opdischte: „A report had obtained among the Indian troops, that they were to remain for some time as auxiliaries to the Government of the *Netherlands:* and *the consequence* was a revolt of the Sepoys"! (*Raffles aan Baron Fagel*, 26 Juli 1816.)

[2] Raffles aan Lord Buckinghamshire, en aan den President en Directeuren der O. I. Compagnie, 20 November 1815.

[3] Zie blz. 98, 99.

[4] Vgl. blz. 60 en 66.

En dit was hem niet genoeg. In Rade van Indië was besloten den Keizer niet den oorlog aan te doen, maar hem veeleer, met het oog op den algemeenen staatkundigen toestand, vergiffenis te schenken wegens zijn meer dan verdachte aandeel in de gebeurtenissen [1]. Raffles toog daarop naar Solo, bewerkstelligde de uitlevering van 's Keizers broeder, die als zondebok voor diens misdrijt verbannen werd, en gaf daarvan verslag aan den Raad. Wat hij echter niet vermeldde, maar voor een afzonderlijk bericht aan Lord Moira voorbehield, was het geheime onderhoud, door hem bij diezelfde gelegenheid met den Soesoehoenan gehouden. Wij willen, voor deze gewichtige mededeeling, hemzelf aan het woord laten:

„I than observed to His Highness, that, the past beig now forgotten, my next object was to prevent the possible recurrence of any misunderstanding hereafter; and with this view I urged him to state to me candidly and without reserve, whether there was any uneasiness on his mind, either with regard to the existing treaty between him and the British Government, or with reference to the expected arrival of the Dutch, of the probability of which event His Highness had already been informed.

„On the first point, both the Susuhunan and the Pangerang Adipati expressed themselves that nothing was wanting. But, *on my alluding to the return of the Dutch*, the Pangerang Adipati was particularly anxious to know whether the intelligence had come from England or Holland.

„I took this occasion *again* to express the determination of the *British Government* to treat His Highness with the most liberal consideration, and that whenever the official Commissioners from Holland might arrive, *he might rely upon hearing from me.*

„I than requested Him to state, whether there were any

---

[1] Dit besluit werd genomen in strijd met het advies van den Bevelhebber van het Leger, die, ter zake van het gebeurde, niet alleen den Soesoehoenan, maar ook Prang Wedono van zijne waardigheid vervallen wilde verklaren.

particular points, which H. H. was desirous of arranging with the Dutch Government, *assuring Him that he might rely upon me as a friend, and that the British Government were anxious to give Him every proof of their liberal consideration*" [1].

Bij het lezen dier woorden zal men met eenigen grond kunnen beweren, dat zij, evenmin als de beruchte brieven door hem vroeger aan den Palembangschen Sultan gericht, een rechtstreeksch bewijs van schuld opleveren; ook werd Raffles hier door de omstandigheden verhinderd, zijne woorden, gelijk destijds, door daden te doen volgen. Maar, daarentegen, waren juist die omstandigheden veel bezwarender voor zijne handelwijze. Niet alleen was er, inmiddels, vrede gesloten in Europa, maar de overzeesche bezittingen, waarvan een deel aan Raffles' beheer was opgedragen, waren bij een vormelijk verdrag door Engeland weder afgestaan. Op dat oogenblik zelf, en terwijl nauwelijks van de overdracht aan de betrokken vorsten mededeeling gedaan was, dezen de verzekering te geven dat zij steeds op den steun van Engeland vertrouwen konden, was niet slechts eene onverstandige daad, maar eene van staatkundige immoraliteit. De dubbelzinnige bewoordingen, waaruit op nieuw de intrigant sprak, die wel voor niets terugdeinst maar toch gaarne gedekt wil zijn, vonden echter weerklank noch bij den inlandschen vorst, voor wien zij bestemd waren, noch bij zijne eigene regeering. Terwijl de eerste naïef verklaarde, alsnu niets meer van de Britsche Regeering te verlangen [2], werden de handelingen van het plaatselijk bestuur van Java door den Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië gedesavoueerd.

Toen kort daarop Fendall Raffles te Batavia verving, drong deze er bij hem op aan te bewerken, dat de met de vorsten van Java gesloten contracten door het Nederlandsche Gouvernement,

---

[1] Secret Report of the Lieutenant-Governor Raffles to the Supreme Government. Samarang, 16 of January 1816.

[2] Alsvoren.

dat eerlang de kolonie overnemen zou, zouden worden gewaarborgd [1]. De bedoeling was kennelijk dezelfde, waarmede Raffles het hierboven vermelde onderhoud met den Soesoehoenan gevoerd had: in de oogen der Javaansche vorsten als hunne verdedigers op te treden, hen aan de Engelschen te verbinden en met leedwezen op hun vertrek te doen terugzien.

Het had echter ook nog een dieperen zin. Hoewel niet alle brieven bekend zijn geworden, waarbij de Lt.-Gouverneur van Java aan de Vorsten mededeeling deed van de voorgenomen teruggave der Kolonie aan Nederland, zoo is ons toch uit een daarvan gebleken, wat hij dezen alzoo zal gezegd hebben. Het is een schrijven aan zijn vertrouweling, den Regent van Jokjokarta. Raffles had zich niet ontzien daarbij de officiele verzekering te doen geven, dat de Nederlandsche Regeering alle schikkingen door de Engelschen op Java gemaakt, bekrachtigd had! [2] Na zulk eene bedriegelijke handelwijze, kan het dus niet verwonderen dat het onmogelijke beproefd werd, om op de overeenkomsten van Raffles' bestuur met die Vorsten de garantie te verkrijgen der Nederlandsche Commissarissen, die met de overname der Kolonie belast werden.

Fendall stelde dien eisch dan ook, met onbetamelijken aandrang. Maar niet alleen de Commissarissen-Generaal wezen den eisch af; ook de Britsche Regeering beoogde niets dan eene volledige en volkomen eerlijke teruggave. En het gevolg hiervan was, dat én Raffles én zijn opvolger door Lord Moira ernstig terecht gewezen werden. „The absolute and unqualified terms of the cession of the Colonies by the Convention, supposing no subsidiary arrangements to have been concerted or no understanding to exist between the Contracting Parties, *deprives this Government, and even the Executive Government of the United Kingdom, of any right to demand the observance of the treaties*

[1] Zie „Memoir", pag. 270.
[2] Zie No. LXXXIV.

with the Native Princes" [1]. Daarmede was voor 't oogenblik het pleit beslist, ten nadeele der staatkunde van dubbelzinnigheid en intrigue. En de Britsche Luitenant-Gouverneur van Java moest tot de bekentenis komen dat die staatkunde het onderspit gedolven had, toen hij aan het Geheime Comité der O. I. Compagnie schreef: „It is the wish of the Netherland Commissioners-General to exclude as much as possible an acknowledgment of relations established during the *British* administration, and carefully to avoid giving the Native Chiefs any reason to think, that the British continue to retain an influence or connection in this Colony. The policy may be natural enough" [2].

Gaan wij van de Vorstenlanden tot het Bantamsche over, dan merken wij in de aanvankelijke gedragingen van Raffles, na Java's verovering, eene niet minder vredelievende richting hier dan ginds op. Dat het hoofd van den opstand, welke tegen Daendels gezegevierd had, Pangeran Achmet, gevaarlijk voor de rust en voor elk plan tot organisatie van Bantam was, viel moeielijk te ontkennen [3]. Des te meer zou het mogen bevreemden, dat die toestand niet der aandacht van het Britsche bestuur waardig geacht werd vóór dat dit reeds gedurende meer dan een half jaar op Java gevestigd was, indien niet eene vroegere heimelijke verstandhouding met dat opperhoofd tot toegeeflijkheid gestemd had. Pangeran Achmet had zich eenig recht verworven, om op de bescherming der Engelschen te rekenen [4]; zoodat eerst toen hij deze geheel verbeurd had,

---

[1] Fendall aan Lord Moira, 23 Maart 1816.
Lord Moira aan Fendall, 18 Mei 1816.

[2] Fendall aan het Geheime Comité der O. I. Compagnie, 13 December 1816.

[3] Vg. Deel XIII, blz. CIII—CV.

[4] Het besluit tot verbanning van pangeran Achmet werd dan ook genomen: „however averse Government may be to adopt measures of severity, in a case in which those of *protection and support* might by the parties interested have been *expected*".

de onveiligheid in het Bantamsche het toppunt bereikt, en Pangeran Achmet zijn eerzucht om tot Sultan te worden uitgeroepen te openlijk aan den dag gelegd had, het Britsche bestuur er toe overging om hem te verwijderen [1]. Door majoor Yule, naar Bantam gezonden met het doel daar als Britsch Resident op te treden, werd hij gevangen genomen, en naar Amboina verbannen; hetgeen niet wegnam dat zijn zoon, bij dezelfde gelegenheid, in 't genot zijner bezittingen en zelfs van een pensioen gesteld werd [2].

De vraag rees nu, welk, na de herhaalde proefnemingen onder Daendels' bestuur, het lot van Bantam zijn zou. Raffles ging, bij de overweging dier vraag, alle kroonpretendenten, uit rechte zoowel als zijliniën gesproten, na, en kwam toen tot deze slotsom: „The state of the country having appeared not to justify any innovation, and to limit the choice to the maintaining the division of the country introduced at the succession of the present Sultan Bagoes Mahomed, and placing on the throne the person most competent to the situation by his claims and capacity, ... we have adopted that opinion in preference to any change. The Resident was accordingly instructed *to continue Sultan Bagoes Mahomed on the throne* of the High Countries, and to place two chieftains (recommended by him), in the situation of Prime Minister and Regent over the Lowlands" [3].

Men ziet hieruit, welke de denkbeelden van Raffles omtrent de staatkundige organisatie van Bantam waren, vóór dat de

---

[1] „Public Consultations", 22 April 1812.

[2] Ook de zoon van Pangeran Achmet werd later, op voorstel van den Nederlandschen Resident Vos, uit het Bantamsche verbannen. (Resol. C.C. G.G., 3 Februari 1817).

[3] Raffles aan Lord Minto, 1 Mei 1812. „Public Consultations" 22 April 1812. Ten onrechte maken de schrijvers van het Rapport omtrent Bantam („Eindrésumé" II, bijl. A), geen gewag van deze regeeringsdaad. Het nauwe verband tusschen het lot van het Sultanaat en de invoering van een nieuw landelijk stelsel wordt, bij de daar gegeven voorstelling, uit het oog verloren.

noodzakelijkheid om meerdere inkomsten aan het Gouvernement te verzekeren, hem eene overeenkomst van geheel anderen aard met den thans bevestigden Sultan deed aangaan [1]. In Maart 1813 had Raffles eene bijeenkomst met Bagoes Mohamed; en deze deed — naar het heette — vrijwillig, den 19e dier maand afstand van de regeering der Bantamsche Bovenlanden in handen van het Engelsch bestuur, tegen toekenning van een vast jaargeld en met behoud van den Sultanstitel.

Een feit, dat na deze regeling niet verwacht kon worden, was de benoeming weinige jaren later van een nieuwen Sultan over Bantam, in den persoon van den oudsten zoon van dengenen, die destijds afstand gedaan had. Bagoes Mohamed stierf in Juni 1816, even vóór den officiëlen overgang der Kolonie, en toen oordeelde de Engelsche Luitenant-Gouverneur het nuttig, diens zoon te verheffen („to raise") „to the rank, title and situation of Sultan of Bantam;" bij welk besluit nog de woorden gevoegd werden: „And all persons are hereby required and directed, to respect him as such" [2]. De Nederlandsche Commissarissen-Generaal, die zich voor de overname op Java bevonden, zagen daarin een „zeer belangrijk en bedenkelijk voorbeeld van nieuwe aanstellingen van inlandsche grooten, kort vóór de herstelling van het Nederlandsch gezag" [3]. Zij achtten zich echter door zoodanige eigendunkelijke handelingen in geenen deele gebonden; zoodat met het niet-gevolg geven daaraan, eerst voor goed het laatste spoor van een Bantamsch rijk en vorstenhuis verdween.

De Lampongs, die van oude tijden her een deel van het

[1] Dat de schrijvers over dit tijdperk niets weten van den aard der regeling, die gedurende het jaar 1812/13 heeft stand gehouden, is alweder te wijten aan de onvolledige voorstellingen in de „Memoir of Sir Th. S. Raffles. By his Widow" en in de „History of Java". Beide glijden, met eene niet te miskennen bedoeling, over die periode heen.

[2] Besluit van 19 Juni 1816. Zie ook blz. 148.

[3] Commiss.-Gen. aan den Min. van Koloniën, 20 Februari 1818.

Bantamsche rijk uitgemaakt hadden, waren sedert 1809 onder het rechtstreeksche beheer van het Europeesch gouvernement getrokken, en vormden alzoo eene der onderhoorigheden van Java. Wanneer het waar was, wat de Radeen Intan zelf beweerde, dat hij eene akte van aanstelling als Regent over de Lampongs van Daendels verkregen had [1], dan had die Gouverneur-Generaal zoodoende slechts een staat van schromelijke wanorde gehomologeerd. Niet minder dezer Radeen, hoewel van een aanzienlijk Lampongsch geslacht, dan de met hem verwante Boeginezen, trokken roovend en plunderend het land door, en hieven willekeurige belastingen van de arme bevolking, die tegen dat verbond van een harer hoofden met de zeeroovers weêrloos was [2]. Het Britsche bestuur deed niets voor deze zijne nieuwe onderdanen, hoewel de toestand aldaar hem geenszins onbekend bleef [3]. De eenige wiens aandacht destijds een oogenblik op die landstreek gevestigd werd, was de Britsche Resident in het aangrenzende Benkoelen, en dit gaf aanleiding tot eene gedachtenwisseling met den Landvoogd van Java, waarbij wij een oogenblik moeten stilstaan.

Naar het schijnt, zou zeker inlandsch hoofd van Samanka, kort na de verovering van Java, aan de Engelsche autoriteit te Benkoelen een voorstel gedaan hebben, om de Lampong van dien naam te vereenigen met de Engelsche bezitting Croë. Lord Minto dacht niet gunstig over dat voorstel. Naar zijn oordeel, verzette zich daartegen én de aard der betrekkingen tusschen de Lampongs en Bantam, én de onderhoorigheid aan het Javasche gouvernement [4]. Vooral opmerkelijk was nu ook het oordeel van Raffles, wiens advies daarover door den Gouverneur-Generaal

---

[1] Zie blz. 215.

[2] Zie N°. XXXIV.

[3] „Even the British Government of Java and its dependencies paid no attention to the Lampongs provinces, and no steps whatever were taken to establish a permanent administration in the country". (J. Kruseman aan Garling, Britsch Resident van Croë, 15 Aug. 1817).

[4] Lord Minto aan den Resident van Benkoelen, 20 Maart 1812.

van Britsch-Indië werd ingewonnen. De Luitenant-Gouverneur van Java stelde een opzettelijk onderzoek in naar den aard der verhoudingen en belangen van de Lampongs, en kwam na rijp beraad tot het volgende besluit: „With regard to the question, whether Samanca might with greater advantage be dependant on Java or Bencoelen, the Lieut. Governor is inclined *to doubt the policy of removing it from its present connection*. It is a general remark among the natives of Bantam, that the *mutual prosperity* of that country and that of the Lampongs has been found to bear an *exact proportion to the extent of commercial intercourse subsisting between the two*" [1].

Legt men naast deze uitspraak van Raffles zijne beweringen van weinige jaren later, en vergelijkt men zijne handelwijze als Resident van Benkoelen met die als Luitenant-Gouverneur van Java, dan komt men tot eene slotsom, die weinig vleiend is voor de vastheid zijner staatkundige overtuiging en de eerlijkheid zijner bedoelingen [2].

Wij kunnen omtrent de overige vorsten van Java en Madoera kort zijn, te meer wijl wij ten opzichte van Tjeribon geene feiten kunnen bijbrengen die niet reeds uit de „Substance of a Minute" en van elders bekend zijn. De vorsten van Tjeribon waren steeds meer dan eenige andere, onderworpen geweest aan het Europeesch gezag. Vooral was dit het geval sedert het contract, door Engelhard in 1806 met hen gesloten, door Daendels op zijne wijze was ten uitvoer gelegd. Metterdaad had die overeenkomst hun slechts een schijn van macht gelaten, daar het

[1] Raffles aan Lord Minto, en aan den Resident van Benkoelen, 26 Juli 1813.

[2] Wat Sumatra betreft, daarop komen wij later terug. Palembang tijdens het Britsche bestuur is, trouwens, op uitputtende wijze behandeld door J. C. Baud, „Palembang in 1811 en 12", Levyssohn Norman, „De Britsche heerschappij", blz. 84—97, en Court, „Exposition of the relations of the British with the Sultan of P."

de inmenging van Batavia tot de uiterste grenzen dreef, waarmede de vormelijke voortduring van het Sultanaat bestaanbaaar was. De geheele intrekking van dat aloude gezag was waarbij reeds, voor 't geval van het overlijden der Sultans, voorbehouden [1]. Het kon dus Raffles niet moeilijk vallen, nadat de onlusten in het Tjeribonsche gedempt waren, eene overeenkomst met de Sultans te treffen, waardoor reeds bij hun leven een einde aan hun bestuur gemaakt werd, tegen de toekenning eener jaarlijksche vergoeding aan elk hunner. Met het najaar van 1813 ging het geheele inwendige bestuur van Tjeribon aan de Britsche Regeering over, terwijl de verhouding waarin de laatste vorsten zich geplaatst zagen in April 1815 nader geregeld werd.

Even als in Bantam, geschiedde deze regeling van zaken in Tjeribon hoofdzakelijk ter bevordering van de invoering van Raffles' hervormingen. De toelagen, aan de Sultans in het eene en het andere land verleend, als vergoeding voor hun verloren gezag, hielden het nauwste verband met de heffing der Landrente. Dit gaf de Luitenant-Gouverneur in Rade nog aan de Nederlandsche Commissarissen-Generaal bij de overname te kennen: „In both, in Cheribon as well as in Bantam, the engagement for granting a fixed stipend to the Sultans, has been made to depend on the continuance of the Revenue-system, now in force on this Island" [2]. Wij zouden zoodoende echter treden in de aangelegenheden van het inwendig bestuur tijdens de Britsche heerschappij over Java, dat wij ons voorbehouden afzonderlijk te bespreken.

Hier blijft ons nog slechts over te vermelden, dat, als politieke maatregel, de vorst van Madoera van de invoering der Landrente in zijn gebied verschoond werd. De erkenning der diensten,

[1] Zie Deel XIII, blz. XLV—XLVII, CVI—CVIII.

Mr. L. W. C. van den Berg noemt het Contract met Tjeribon van 1806 ook „de basis" van den lateren rechtstoestand (t. a. p. blz. 68.)

[2] Nota van Fendall en Keir aan C.C. G.G. van 14 Juli 1816.

door hem bij de verovering van Java bewezen, leidde tot deze geheele vrijstelling onder het Britsche bestuur [1].

Van de onderhoorigheden van Java, was de Nederlandsche post op het eiland Timor degene, die het meest geleidelijk zich onder de Britsche heerschappij voegde. Door het oorlogschip „The Hesper" werd daar in het begin van 1812 de tijding aangebracht, dat Java geheel in de handen der Engelschen was overgegaan, eene tijding zoo nieuw en onverwacht, dat de Nederl. Resident te Koepang eene afdoende bevestiging daarvan verlangde. Toen hij zich echter door inzage der officiëele bewijsstukken overtuigd had van de juistheid van het bericht, aarzelde Hazaart geen oogenblik zich te onderwerpen, en de Britsche vlag in zijne residentie te doen hijschen: „taking it for granted," — zoo schreef hij aan Raffles — „that the minor Islands shared the fate of Java" [2].

Gedurende de Britsche heerschappij heeft Timor onder Makassar geressorteerd. Het had den 12 Januari de vlag der overwinnende mogendheid geheschen. Slechts veertien dagen later ging de post van Makassar, mede volgens de capitulatie van Janssens, aan de Engelschen over.

In het Noordelijke deel van Celebes waren de Nederlandsche etablissementen van Menado en Gorontalo reeds door de vijandelijke scheepsmacht die destijds Ambon veroverde, van alle gemeenschap met Daendels' gouvernement afgesneden. Eene expeditie door dezen te laat daarheen gezonden, was in s'vijands handen gevallen [3]; ten gevolge waarvan die posten bezet ge-

---

[1] „Het Britsche Gouvernement heeft goedgevonden de Landtax op het eiland Madoera niet te introduceren, waarvoor zeker politieke redenen gepleit hebben". (Verslag van den Resident van Madoera, 26 Oct. 1816). Zie ook bls. 113.

[2] Hazaart aan Raffles (Koepang, 13 Maart 1812).

[3] Zie Deel XIII, bls. 464.

worden waren door de britsche vloot, die zich van de Molukken meester maakte. Terwijl nu Makassar zich onder het beheer van Raffles voegde, bleef het Noorden van Celebes dus deel uitmaken van het Engelsche Gouvernement der Molukken.

Tot de voorstellingen, met behulp waarvan Raffles zijne denkbeelden aangaande den Maleischen Archipel bij Lord Minto had doen ingang vinden, behoorde ook deze niet dubbelzinnige bewering: „I do not hesitate to affirm, that the inhabitants of *Celebes* are generally well affected to the English nation, to which they have always had a strong attachment" [1]. Dat evenwel niets meer bezijden de waarheid was dan dit; dat integendeel, de overgave aan Engeland het begin was van een strijd met de inlanders, die onafgebroken aanhield tot op het oogenblik der teruggave aan Nederland, is bekend [2]. In dat opzicht heeft de geschiedenis Raffles reeds voldoende wederlegd. Wij gaan thans verder, en zullen de beginselen door hem ten aanzien der Maleische Staten in de praktijk voorgestaan, toetsen aan die, welke hij in 't openbaar verkondigde.

Wij willen gaarne de liefelijkheden welke de landvoogd van Java in zijne latere „History" aan het Nederlandsche bestuur over den Maleischen Archipel naar het hoofd werpt, aan de zucht of wil men liever de taktiek wijten, van in 't breede uit te weiden over hetgeen hij verkeerds meende te vinden, ten einde zoo spaarzaam mogelijk te kunnen zijn omtrent hetgeen hij zelf daarvoor in de plaats wilde stellen [3]. Maar op twee voorname grieven was het vooral, dat de uitspraak heette

---

[1] Raffles aan Lord Minto, 10 Juni 1811, in de „Memoir" p. 65.

[2] Zie oók Crawfurd's „History of the Indian Archipelago", II p. 562.

[3] Kenschetsend is het voor de beginselloosheid van Raffles, dat verscheidene bladzijden zijner „History of Java" I, in de behandeling der aangelegenheden van den Maleischen Archipel, met de thans door ons afgedrukte geheime Instructie voor Nightingall — N°. X —, zelfs woordelijk, eensluidend zijn (zoo b. v. de blz. 256—259 der „History" met onze blz. 31 en 32); terwijl de daaruit opgemaakte conclusiën lijnrecht met elkander strijden. Die welke de schrijver der „History" opmaakt, is de verwerping van de staatkunde der Hollanders,

te rusten, volgens welke „de staatkunde der vorige bezitters van dien Archipel met alle begrippen van rechtvaardigheid in strijd was" [1]: deze waren de samentrekking van allen handel der inlandsche staten in weinige havens, de afsluiting dientengevolge der overige van alle verkeer met vreemde natiën, en het behoud van monopoliën. Bovendien hadden de Nederlanders niets gedaan, om de aanhoudende inwendige onlusten, die groote medewerkende oorzaak tot de vernedering der Maleische volksstammen, te bedwingen: daaraan zou, volgens Raffles, alléén het Engelsch bestuur een einde maken.

Nu had de schrijver der brieven van 1811 aan Lord Minto wel beweerd, dat eene staatkunde lijnrecht tegenovergesteld aan die der Hollanders [2] op Celebes heilzame vruchten dragen moest. Maar de Luit.-Gouverneur van Java zag weldra geen anderen weg voor zich, dan het volgen van het spoor zijner voorgangers. De Vorst van Boni, al of niet door dien van Tanette gesteund, tegen die van Gowa en Tello: het was de oude strijd die tijdens het Britsche bestuur herhaald werd, en waarin thans even als vroeger slechts een partijkiezen voor of tegen overbleef.

Aroe Palakka had met het jaar 1814 de vijandelijkheden begonnen, waarin zich zijn afkeer jegens de Britsche heerschappij openbaarde, en die hij, nu eens overwonnen, dan overwinnaar, volhield zoolang er een Britsche residentspost op Celebes gevestigd was. Zijne aanmatigingen werden door Raffles en diens agenten met dezelfde wapenen afgeweerd, die door de vertegenwoordigers der Hollandsche Compagnie met zoo goed gevolg gevoerd waren. Ter bestrijding der aanspraken

als bekrompen, onrechtvaardig, onzedelijk. De conclusie, door den Landvoogd van Java in zijne voorschriften aan Nightingall neêrgelegd, is, dat *dienzelfde* staatkunde door hem behoort te worden gevolgd!

[1] History of Java, I p. 249—259.

[2] „Exactly the opposite of this". (*Memoir*, p. 64).

van Boni op Tello, wisten zij niets beters te doen dan zich te beroepen op de gedragslijn, door de Hollanders te dier zake aangenomen; en waar de overmoedige Makassaar een recht van mederegeeren over de Engelsche nederzetting wilde uitoefenen, werd hem de eed van onderwerping der Bonische Vorsten aan de Compagnie voorgehouden, als het schild waarachter het Britsche gezag het veiligst meende te zijn [1]. Gold het de belangen van den Britschen handel te bevorderen, dan werd een gelijke weg gevolgd. De eisch: „not to permit any trading or sailing from the Island of Celebes, without a pass from the British Resident or other British authority", herinnerde levendig aan de maatregelen der oude Compagnie.

De regeling der handelsbetrekkingen op dien grondslag, in verband met de voorschriften waaruit zij gezegd kon worden voort te vloeien [2], toont duidelijk het streven aan, om de inlandsche bevolking van Celebes uit te sluiten van alle verkeer en handel met vreemde natiën behalve de Engelsche, en behalve in enkele daartoe aangewezen havens, die onder onmiddelijke Engelsche contrôle gesteld werden [3]. Dit nu was volkomen het streven, dat door de Hollanders in den Archipel was gevolgd, en waaromtrent Raffles thans tegenover Nightingall bekende: „To the continuance of such a system J am not aware of any valid objection" [4].

De geheele staatkundige gedragslijn van Raffles in den Archipel was eene van uitsluiting: vrijheid verlangde hij alléén voor eigen landgenooten, voor de Engelsche vlag. Evenals in de nieuw verworven Britsche koloniën Mauritius, de Kaap de de Goede Hoop, onmiddelijk alle vreemde handel geweerd

[1] Eene schets der onderhandelingen vindt men in de „Java-Gazette" van 16 Juli 1814.

[2] Zie N°. X.

[3] Met opzicht tot Borneo gaf Raffles soortgelijke voorschriften. (*Instructions to Capt. Garnham*, 18 *Aug*. 1813).

[4] Zie blz. 32.

werd [1], zoo moesten ook de Maleische Vorsten, met wie de Luit.-Gouverneur van Java contracten sloot, zich verbinden: „to exclude all other European Nations", en „not to enter into any treaty with any other nation, European or American" [2]. Daar, waar hij niet noodig had een sluier van vrijzinnigheid over zijne beginselen te spreiden, werd die strekking in volle naaktheid ten toon gedragen, en hetzij 't Celebes of Borneo, Palembang of Sumatra's Westkust gold, hij schreef aan het Bestuur der O. I. Compagnie: „Our object in the first instance is to extend the British commerce, *by the exclusion of other European and American powers*" [3].

Een wezenlijke beweegreden tot de vestiging van het Britsche gezag te Makassar was voor Raffles gelegen in de overweging, dat die post de sleutel zijn zou tot de Specerij-eilanden. Deze zienswijze hadden de vorige meesters van den Archipel reeds lang als verouderd laten varen; zij was even weinig gewettigd als die, volgens welke Nieuw-Guinea behoorde te worden in bezit genomen om tot een sleutel voor de Molukken aan de oostzijde te strekken. [4] Men zou ze allerminst verwacht hebben van den agent eener natie, die Amboina vermeesterd had lang vóór dat de beurt aan Makassar kwam. In weerwil dier ervaring, gaf Raffles aan eene beschouwing uit oude geschriften opgedolven, gehoor, om daarop vooral zijne plannen ten aanzien van Celebes te gronden [5].

Met die plannen hield de staatkunde door de Engelschen ten aanzien der Molukken gevolgd, het nauwste verband. Geene schikking of overeenkomst mocht, om aan Raffles' bedoelingen te beantwoorden, met de hoofden van Celebes getroffen worden, waardoor de minste inbreuk zou kunnen ontstaan op het monopolie

[1] Vg. ook bl. 201, noot.

[2] Traktaten, door Raffles gesloten met Palembang en Johor.

[3] Raffles aan het Geheime Comité der O. I. Compagnie, 12 April 1818.

[4] Zie bls. 237.

[5] Zie bls. 30, 33.

in den specerijhandel. Hij, die zoo goed de inzichten zijner meesters te Londen kende, schreef aan zijne agenten voor, dat zij de handelsstaatkunde der Hollanders in den Archipel te volgen hadden „in a great measure". Het Specerijen-Monopolie verdiende bovenal gehandhaafd te worden: daaraan werd door Raffles zoo groote waarde gehecht, dat hij ook elke regeling op Celebes in te voeren, aan het behoud daarvan ondergeschikt maakte [1].

De vraag dringt zich op, niet slechts hoe groot de onbeschaamdheid zijn moest van den man, die zich op zijne vrijzinnige beginselen beroemde en zulke voorschriften gaf, maar ook, in welk opzicht de staatkunde tijdens de Britsche heerschappij in den Archipel gevolgd, verschilde van die harer voorgangers. Raffles zelf werd door de kracht der logica tot het stellen dier vraag gedrongen. Aan Nightingall schreef hij: „It may be fairly asked, in what respects is our policy to be considered superior to that of the Dutch" [2]? Het antwoord op die vraag is voor den onpartijdigen geschiedschrijver ver van twijfelachtig. Het verwondert ons echter niet, dat hij die de taak van een hervormer op zich had genomen, dat antwoord schuldig bleef.

Eene medewerkende oorzaak tot de vijandige gezindheid der inlandsche hoofden op Celebes, was gelegen in de maatregelen, door het Britsche bestuur ten opzichte van den slavenhandel genomen. Raffles had al dadelijk gevreesd, dat, indien die handel belemmerd wierd, zulks een ongunstigen invloed zou uitoefenen op de betrekkingen met verscheidene omliggende Maleische rijken. Hij ging daarom uit eigen beweging niet verder, dan een verbod van den invoer van slaven boven den leeftijd van 14 jaren en eene verzwaring van het invoerrecht [3].

---

[1] Zie blz. 30, 31.

[2] Zie blz. 32.

[3] Raffles aan het Geheime Comité der O. I. Compagnie, 24 Oct. 1812. Wij komen op de maatregelen van het Britsche bestuur ten aanzien der slavernij later terug.

Nadat die beperkende maatregelen door een algemeen verbod gevolgd waren, werd de vrees van den Luitenant-Gouverneur maar al te zeer bewaarheid. „The Chiefs of Celebes and Bali" schreef hij „derived a very great portion of their revenues from this traffic, and the abolition of the slavetrade with Java and its dependencies has occasioned discontent among them" [1]).

Naast Celebes, zou dit nu ook op Bali blijken; bijna gelijktijdig met den Radja van Boni, begonnen de vorsten van laatstgenoemd eiland de vijandelijkheden.

De Balische Gusti's van Beliling en Karang Assem, de hoofdbelanghebbenden bij den handel in slaven, waren de aanvoerders. Reeds was eene javaansche boot, door de Regeering voor den aankoop van vee naar Karang Assem gezonden, aldaar aangehouden, toen in Februari 1814 die wederrechtelijke daad gevolgd werd door een inval van Balinezen in den Oosthoek van Java. De vereenigde macht van beide vorstjes ontscheepte op het onverwachtst op korten afstand van Banjóewangie, en bracht daar een panischen schrik te weeg. Spoedig werden evenwel eenige Britsche troepen verzameld. Met verwoedheid door de Baliërs aangevallen, bleven de Sepoys het veld meester: de gusti van Djembrana kwam in den strijd om. De Engelschen achtervolgden daarop den vijand en versloegen hem geheel, zoodat slechts een klein deel der aanvallers den tegenoverliggenden wal weder bereikte [2].

Met het oog op deze gebeurtenis en tevens op de dreigende houding der inlandsche hoofden van Celebes, werd eene troepenmacht te Soerabaya bijeen getrokken, die op eene geduchte sterkte gebracht en onder de bevelen van den legerkommandant gesteld werd. Van Panaroekan, zeilde deze naar de haven van

[1] Luitenant-Gouverneur in Rade aan Lord Moira, 30 Maart 1814.

[2] Alsvoren.

Beliling, waar zij den 14 Mei aankwam. Weinige dagen daarna waren al de troepen ontscheept, en kwam de vorst van Beliling tot onderwerping. Die van Karang Assem was reeds gevlucht.

De wijze waarop Nightingall nu den op hem verstrekten last opvatte en uitvoerde, blijkt het duidelijkst uit het verslag zijner zending. „The principal object I had in view, was to pave the way to a peaceable possession of the Craton, a Palace situated about two miles in the interior. After considerable hesitation and various attempts to evade a step, so necessary to us, it was at last conceded. . . . . . . A portion of the Troops was permitted to take peaceable possession of the Craton, and the remainder took possession of the town, by which operations the only important positions in the country were placed in our hands. . . . . . . Farther than that, no reasonable object could be looked to. There were no strongholds in the country, and conquest was not wished for" [1].

Van uit de ingenomen positie, werden de voorwaarden voorgeschreven, waaronder de vorst van Karang Assem zich te onderwerpen had: deze waren het schriftelijk vergiffenis vragen voor den gepleegden inval in Banjoewangie, en de teruggave der in beslag genomen Java-boot. Hieraan moest de Balinees, noodgedrongen, voldoen. En weinige dagen daarna stevende de expeditionaire macht, van Bali, voort naar Makassar.

Dat de op Bali behaalde voordeelen van geen duurzame beteekenis waren, volgde uit den aard der zaak. De opperbevelhebber stelde zich ook geen ander doel dan eene tuchtiging voor oogen. Hieruit blijkt intusschen, dat Raffles, even als hij in de toepassing zijner handelsstaatkunde niet tegen het verloochenen van beginselen opzag, ook ten aanzien van menig plan, te voren uitvoerig en fraai voor Lord Minto ontwikkeld, in de uitvoering jammerlijk te kort schoot [2]. Van eene ver-

---

[1] Nightingall aan Raffles, 19 Mei 1814. — Luitenant-Gouverneur in Rade aan Lord Moira, 1 Juni 1814.

[2] „The Macassar-tribes, like those of Bali, seem worth the encouraging,

binding met inlandsche volksstammen, van een invloed oefenen op de vorsten van Bali, ten einde de daaruit voortvloeiende betrekkingen ten voordeele der britsche belangen te keeren, kwam niets. De vijandschap der hoofden bleef voortduren; en wat niet minder zegt, aan den slavenhandel van daar op Java werd geen einde gemaakt. In weêrwil der expeditie van het voorjaar van 1814, gingen de Chineezen te Batavia voort, Balische slaven in te voeren. Deze werden op de eilanden in de baai van Batavia ontscheept, en daarna groeps- of stuksgewijze ten dienste der Europeesche ingezetenen aan wal gebracht [1].

Was de slavenhandel langen tijd een factor in de betrekkingen van sommige eilanden van den Archipel met Java geweest, — tusschen Borneo en Java hadden sedert de Engelsche oorlogen alle betrekkingen opgehouden. Borneo was een broeinest der zeerooverij geworden; en de verovering van Java door de Engelschen had in de bedrijven dier zeeroovers zoo weinig verandering gebracht, dat wellicht de Java-Zee gezegd kon worden nooit aan stouter ondernemingen te zijn blootgesteld geweest, dan in de eerste jaren der Engelsche heerschappij. Een scheepstocht in 1812 tegen hen ondernomen, mislukte geheel. En eerst in den zomer van 1813 kon op nieuw eene expeditie uitgerust worden, die er in slaagde den hoofdman der roovers, den beruchten pangeran Anom, met goed gevolg in zijn schuilnest Sambas aan te tasten.

De geheele Westkust van Borneo leverde destijds een beeld van strijd en verwarring op. De Sultan van Sambas verkeerde in oorlog met dien van Mampawah, die op zijne beurt bij den

---

Bali and Celebes occupy the most commanding positions in the centre of different groups of Islands . . . I therefore beg to submit to IJ. L. . . . practical means which may tend to attach and affiliate these nations to the English". („*Memoir*" p. 65, 66.)

[1] *Proclam.*, *Regul. etc. III*, p. 2, 3.

Sultan van Pontianak steun zocht. Broenei in het Noorden werd, niet minder dan Sambas, door de zeerooverij geteisterd. Daar, gelijk hier, was aan alle geregelde koopvaart een einde gemaakt. De taak aan den aanvoerder der expeditie van 1813 opgedragen, was derhalve niet licht te vervullen. Al kon hij eene rooverflotille en de versterkingen door haren aanvoerder opgeworpen, vernietigen, — wat was er aan te vangen met een Sultan, die zich bij de eerste verschijning der Engelschen, haastte de wijk naar het binnenland te nemen? Garnham noodigde hem uit naar Sambas terug te keeren; en hieraan werd door hem schoorvoetend voldaan. Maar het doel dat Raffles beoogd had, eene eenigzins behoorlijke regeling van het bestuur in zijn rijk [1], kon onmogelijk verkregen worden. Bij gemis aan Europeeschen steun, dien de Engelschman niet gemachtigd was hem te verleenen, bleef de Sultan machteloos, tegenover een heerschzuchtigen broeder, zoowel als tegenover zijne onderdanen. Hij stierf kort daarna; en het Britsche bestuur wist zich zoo weinig op Borneo te doen gelden, dat het verplicht was den reeds genoemden pangeran Anom als diens opvolger te erkennen [2]. Het hoofd der zeeroovers, die tal van jaren de afschuw van den Archipel en de schrik van elken Europeeschen handelaar en zeevaarder geweest was, werd toen door Raffles tot Sultan van Sambas verheven [3].

En in Pontianak was het niet beter gesteld. Dezelfde ongelukkige omstandigheden, de vernietiging van allen handel, de weerspannigheid der Chinezen, en thans ook de vijandschap met het naburige Sambas, brachten hier denzelfden hulpeloozen toe-

---

[1] „You will in the first instance proceed to Sambas, and adopt immediate measures for settling the provisional government of the country" . . . (Instructie aan Garnham, 18 Aug. 1813)

[2] Veth, Borneo's Wester-Afdeeling I, blz. 383.

[3] Het valt moeielijk een glimlach te bedwingen, waar men gelijktijdig door Raffles de volgende woorden ziet neêrschrijven: „The British influence is now spreading into every quarter of the Archipelago". (*Memoir*, p. 233.)

stand teweeg. Naar 't schijnt op verzoek van den Sultan, ging in 1814 een Engelsche posthouder derwaarts; maar deze werd eenige maanden later weder teruggeroepen.

Kapitein Garnham, die de expeditie van Augustus 1813 tegen Sambas leidde, had tevens in last Serawak, op het Noordelijke deel der kust, te bezoeken, als zijnde naar Raffles' meening — hoewel met even weinig grond — even geschikt als Broenei om voor den britschen handel geopend te worden. Zijne zending daarheen was „of a preliminary nature": hij mocht daar slechts zien en hooren [1]. En wat Garnham te Serawak vernam en zag, opende destijds al heel weinig uitzicht op voordeelen voor den Britschen ondernemingsgeest. Maar opmerkelijk is het, dat Raffles zijnen zendeling toen reeds den weg aanwees, die geene dertig jaren later door zijne landgenooten met goed gevolg zou worden ingeslagen. Trouwens, verrees in 1841 een staat van Serawak, thans werd reeds op de tegenovergestelde kust van het eiland een Engelsch rijkje gevormd, dat in oorsprong en doel met dit laatste tamelijk overeenkwam.

Men kent de geschiedenis van Hare, den vriend van Raffles, die in Banjermassin het voorbeeld gaf, dat later door Sir James Brooke op de Westkust van Borneo zou nagevolgd worden. Hij sloot voor het Britsch Gouvernement met den Sultan van Banjer een contract, dat alweder in geen enkel belangrijk opzicht verschilde met die, welke tevoren door de Hollandsche Compagnie waren aangegaan [2]. Niet tevreden echter met zijn werkkring als Britsch Resident, wist hij van den Sultan het land Molukko in leen te verkrijgen, waarover hij als een onafhankelijk gebieder ging heerschen. Dat land moest bevolkt worden; en aangezien de Dajaks hem minder geschikte veldarbeiders toeschenen, verzocht hij Raffles om overzending van Javanen, die daartoe uit een of anderen hoofde in aanmerking kwamen. Zoo

[1] Instructie van Garnham, 18 Augustus 1813.

[2] „Java Gazette", 12 December 1812.

werd aanleiding gegeven tot die ten deele geweldadige ontvoering van Javaansche ingezetenen naar Borneo's Oostkust, waarvan den Luitenant-Gouverneur van Java een rechtmatige grief is gemaakt [1]. Niet minder dan 3000 — sommigen beweren 5000 — menschen, waaronder slechts een klein deel die zich aan vergrijpen schuldig gemaakt hadden, moesten hun geboortegrond verlaten, om de avontuurlijke plannen van een Engelschen zonderling te bevorderen [2].

Weinige jaren later, toen de Britsche Luitenant-Gouverneur verplicht werd Java en onderhoorigheden aan de Nederlanders terug te geven, moest ook het etablissement op het land Molukko weder verlaten worden. Bij de opbraak, deelde het Britsche Bestuur aan Commissarissen-Generaal mede, dat de Javanen die dientengevolge teruggezonden zouden worden, een 1400 tal beliepen. Zij werden door Engelsche Commissarissen, met Engelsche schepen, overgevoerd. Metterdaad keerde echter nauwelijks de helft op den Javaanschen bodem weder [3]. Wat was het lot der overigen geworden?!

Fendall had in alle stilte Stuart en het lid van den Raad van Indie Abrahams naar Banjermassin gezonden, en deze waren zonder eenige waarschuwing overgegaan tot de inscheping der Javanen, die het voorrecht van Hare's bestuur genoten hadden. Het was dus niet te verwonderen, dat de Nederlandsche Commissarissen-Generaal begonnen met de toelating dier lieden op Java op de meest stellige wijze te weigeren. Stemden zij daarin later toe, dan geschiedde dit alleen op gronden van menschlievendheid [4]. Toen bleek echter zonneklaar het verregaande

---

[1] Zie J. C. Baud, in de „Bijdragen" N.Vr. III. en „Tijds. van Nederlandsch Indië" 1860, I.

[2] Raffles achtte Hare waardig genoemd te worden: „the founder of an interesting colony" (*Address to the Batavian Society*, 24 April 1813).

[3] „Bijdragen", t. a. p. blz. 22 — Rapport van Sevenhoven van 18 December 1816, — Rapporten van Sevenhoven en Timmerman Thijssen van 22 December 1816, en van de Nederlandsch-Engelsche Commissie van 10 April 1817.

[4] Commissarissen-Generaal aan Fendall, 14 September en 28 November 1816.

onrecht, dat er gepleegd was. Onder de 700 teruggezonden personen bevonden zich zeker enkelen, die een werkdadig deel aan vroegere oproerige bewegingen in het Tjeribonsche en Bantamsche hadden genomen; tot hen behoorde een zoon van Sultan Kanoman en diens volgelingen [1]. Maar de overgroote meerderheid waren „stupide en onnoozele menschen," aan wie de rechtvaardigheid gebood zoo spoedig mogelijk herstel van grieven te verleenen [2]. De Commissie, met het onderzoek der zaak belast, trok zich hun lot aan, en zoo ook het Nederlandsche Bestuur, dat eerlang het Engelsche verving, en door wijze maatregelen hun toekomst wist te verzekeren [3].

Intusschen hadden Fendall's zendelingen naar Banjermassin nog eene andere taak te vervullen gehad. Wij zullen die het best leeren kennen uit het verslag, dat Abrahams en Stuart van hunne conferentie met den Sultan aan den Britschen Luitenant-Gouverneur toezonden. „In pursuance of our instructions," heet het daar, „we applied to the Sultan, for the Correspondence passed between His H. and the Dutch Government, on occasion of the abandonment of Banjermassin in 1809, in order to procure copies particularly of the Document signed by Marshal Daendels, in which he acquaints the Sultan with his determination to abandon the settlement. These papers were not forthcoming (*sic*).

„From this point, the Sultan was naturally led to speak of the conduct of the Dutch towards him, and *He did this with a share of moderation and good humor, for which we were not prepared*. . . . . We deemed it quite unnecessary to pave the way further for the successful negociation of the Dutch Commissioners" [4].

---

[1] De zoon van den Tjeribonschen Sultan werd te Batavia in verzekerde bewaring gesteld; eenige mantries en loera's die Bagoes Rangien in der tijd gevolgd hadden, werden naar Amboina verzonden.

[2] Zie de boven aangehaalde rapporten.

[3] Besluit van Commissarissen-Generaal, 13 Mei 1817.

[4] *Minute of a Conference with the Sultan at Martapoera*, 20 *th October* 1816.

Deze woorden behoeven geen toelichting. Wij zien er uit, dat evenals op Borneo's Westkust, zoo ook hier, Raffles' pogingen tot vestiging van den Britschen invloed als geheel mislukt konden beschouwd worden. De weg die tot herstel van het Nederlandsche gezag leidde, had niet noodig door vreemden gebaand te worden. De bestaan hebbende betrekkingen met de oude beschermende Mogendheid, en die welke eerlang weder aangeknoopt zouden worden, waren volkomen berekend om dat herstel te waarborgen.

HOOFDSTUK II.

Het is, in tijden van groote beroeringen, steeds eene grondstelling van Groot-Brittannië's bekwaamste regeerders geweest, dat Nederland zelfstandig en machtig behoorde te zijn voor de bewaring van het staatkundig evenwicht in Europa. Even als ten tijde van Elisabeth en Burleigh, zoo onder den Koning-Stadhouder Willem III, en zoo ook onder de afwisselende ministeriën van een Pitt en Fox, Castlereagh en Canning. Wat Antwerpen in Spaansche handen en de Spaansche Armada aan Elisabeth duidelijk hadden gemaakt, sprak evenzeer uit de onderneming van Boulogne en uit Frankrijk's beslissend overwicht in de Bataafsche Republiek, tot de Britsche bewindslieden van het begin dezer eeuw. Elisabeth's ministers hadden het leeren erkennen, dat „Engelands' belangen en de onze onafscheidelijk een waren"; en de schrandere Burleigh had openlijk verkondigd, dat de toen heerschende wereldmacht met behulp van Nederland, niet slechts in Europa, maar tevens in Indië moest worden bestreden. Op het toppunt van Napoleon's heerschappij, was het weder Nederland's uitbreiding en zelfstandige macht, waarvoor een Pitt ijverde, en die tot uitgangspunt der derde coalitie tegen Frankrijk gekozen werd [1]: eene zelfstandigheid en macht, die zich te minder tot Europa alléén bepalen zoude, wijl volgens de zienswijze der Britsche Regeering zelve „the Dutch Colonies in the East were points of strength and empire" [2].

Hadden de Koloniën op dat tijdstip in het lot van het Moederland gedeeld, en waren zij dientengevolge voor een

[1] Geheim verdrag van 11 April 1805 tusschen Groot-Brittanje en Rusland.

[2] Lord Liverpool, Januari 1814.

wijle als vijandelijk land beschouwd en behandeld geworden, de afwerping der vreemde overheersching in 1813 bracht het Moederland zoowel als zijne Overzeesche Bezittingen weder in dezelfde verhoudingen terug, waarin zij uit een algemeen staatkundig oogpunt steeds beschouwd waren. Neerland's zelfbevrijding verhoogde slechts de waarde, aan dezen belangrijken schakel in de staten-maatschappij gehecht. En terwijl de overzeesche macht van Frankrijk, als die der overweldigende Mogendheid, verminderd en geknot worden moest, stond het van den aanvang af vast, dat het herstelde Nederlandsche Rijk eene vernieuwde kracht in zijn oude koloniale bezit zou vinden.

Het was dan ook begrijpelijk, dat Gijsbert Karel van Hogendorp gelijktijdig met de afkondiging van Nederland's onafhankelijkheid [1], stappen te Londen deed opdat de Koloniën, die gedurende den veeljarigen oorlog door Groot-Brittannië waren in bezit genomen, zouden worden teruggegeven. Niet minder begrijpelijk was het echter, dat die teruggave niet zou geschieden vóórdat het nauwelijks herstelde Nederland in staat zijn zou die over te nemen, laat staan met eigen krachten te verdedigen. En tevens zou nu blijken dat de Britsche bewindslieden, bij onwrikbaar vasthouden aan den stelregel dat Nederland ook in Indië zelfstandig en machtig behoorde te zijn, toch de gelegenheid wisten te benuttigen, om met de eischen eener hoogere staatkunde het specifiek Engelsche belang samen te weven, en dit, ten koste van zijn beschermeling, te bevoordeelen.

Dit was trouwens tijdens den oorlog reeds gebleken, toen de Prins van Oranje, nog weinig vermoedende dat hij eer het jaar 1813 ten einde was zijn zegevierenden intocht zou houden in zijn herboren vaderland, het plan ontwierp, om Nederlandsche vrijwilligers tot een legerkorps te vormen, en een manifest aan de Natie te richten. Het onderhoud dat hij daarover te

[1] Zie blz. 25.

Londen met Lord Castlereagh gevoerd had, dagteekende reeds van April van dat jaar. De eventueele staatsregeling van een nieuw Rijk der Nederlanden kwam toen tusschen hen ter sprake, en niet minder de noodzakelijkheid eener uitbreiding van het vroegere grondgebied, opdat dit ten bolwerk voor de rust van Europa strekken zou. Eindelijk richtte de Prins daarbij tot den Britschen staatsman deze vraag: „Jusqu'à quel point la Grande Bretagne croirait conforme à ses propres intérêts de *se dessaisir*, en faveur de cet Etat régénéré, *des Colonies Hollandaises*, dont Elle a fait la conquête pendant la guerre"[1]. Wij kennen niet woordelijk de antwoorden, door Castlereagh toen aan den Prins-balling gegeven. Maar uit hetgeen, in 't nauwste verband met dit onderhoud, van elders blijkt, mag men veilig besluiten, dat wel is waar Java en al de Oostersche bezittingen (met uitzondering van Ceylon) beloofd werden, dat echter de voorliefde van Engeland voor de Kaapkolonie te sterk ontwaakt was, om ook de teruggave daarvan te mogen verwachten[2]. Het schijnt onbetwistbaar, dat de Prins zich ten dezen opzichte de handen gebonden heeft. Het voorstel om de Kaap aan Engeland af te staan, waartegen dat Rijk bijdragen zou in de kosten van de versterking der Zuid-Nederlandsche grenzen, werd toch door hem zoo geheel omhelsd, dat hij in Januari 1814 aan den Britschen Eersten Minister te kennen gaf: „Great Britain remains master of this question, to execute her own liberal purposes towards Holland, in her way and at her own discretion"[3]. Toen het er op aan kwam, zou er ook nog wel meer dan de Kaap door Groot-Brittannië gevorderd worden!

De onderhandelingen over de teruggave der Koloniën gevoerd, waren uit den aard der zaak afhankelijk van die tot de vorming

---

[1] „Minute des principaux points, touchés par le Prince d'Orange dans son entretien avec Lord Castlereagh, le 27 Avril 1813" (*van de hand van H. Fagel.*)

[2] Zie het „Leven van Gagern, I" en ons No. VIII, in welk laatste schrijven van Lord Malmesbury zich de vroegere onderhandelaar van Rijssel niet verloochent.

[3] Correspondence and Despatches of Viscount Castlereagh. Third Series, I p. 155.

van het Vereenigd Koningrijk, even als van de betrekkingen tusschen de beide landen in 't bijzonder [1]. Van daar, dat eensdeels de eigenlijke onderhandelingen eerst een aanvang namen nadat bij het bekende Londensche Protocol de voorwaarden der vereeniging van Noord- en Zuid-Nederland vastgesteld waren [2], en anderdeels, de Engelsche bewindslieden telkens de eigenaardig Britsche belangen verwarden met die der algemeene Europeesche staatkunde. Maar wat, bij dien loop der zaken, wel het minst in overweging genomen werd of gewicht in de schaal legde, waren de belangen en gesteldheid der koloniën zelve, waarover gehandeld werd. Trouwens, onder de rechtstreeks belanghebbenden stond ongetwijfeld de Engelsche O. I. Compagnie bovenaan; en wel verre dat van haar zijde gedeeld werd in de grootsche verwachtingen van een Raffles en een Lord Minto omtrent de toekomst dier koloniën, bewaarden Directeuren der Compagnie steeds het standpunt, door hen, zooals wij zagen, bij den aanvang ingenomen. Daar zij zonder den aandrang der Britsche Regeering niet eens tot de expeditie

[1] Op welken grond Mr. Hoek („Herstel van het Nederlandsch gezag", blz. 56) spreekt van een „*voortdurend uitstel* der onderhandelingen", is dan ook minder duidelijk.

[2] Vrij algemeen heeft de meening ingang gevonden, dat de teruggave der voormalige Nederlandsche Koloniën eigenlijk de bestemming zou gehad hebben eener huwelijksgift, door de toenmalige Prinses van Wales aan den Erfprins van Oranje aan te brengen. Het is niet overbodig, de onjuistheid dier opvatting uit de opvolging der feiten aan te toonen.

Het plan tot het hier bedoelde huwelijk kwam eerst op in Dec. 1813 (*H. Fagel aan Z. K. H. den Prins van Oranje. Londen*, 21 *Dec.* 1813.) In Maart 1814 geschiedde door de H.H. v. d. Duyn en Fagel, namens den Prins en de Prinses van Oranje, de aanvrage om de hand der Prinses Charlotte ten behoeve van den Erfprins. Het ontwerp-huwelijkscontract, met eene separaat-overeenkomst tot regeling der troonsopvolging, was in April reeds gereed. Maar de onderhandelingen sleepten, en stuitten eindelijk op een samenloop van familieomstandigheden met eene onverwachte intrigue, voor goed in de maand Juni 1814 af.

Reeds vóór December 1813, nu, was reeds te Londen tot de teruggave der Nederlandsche Overzeesche Bezittingen in beginsel besloten. En wat niet minder opmerking verdient, is dit. Op 16 Juni werd het huwelijksplan te Londen voor goed afgebroken (*Lord Clancarty aan Lord Castlereagh*, 21 *Juni* 1814), en vijf dagen *later* schreef de Ambassadeur Fagel, dat Engeland op de opening der onderhandeling aandrong, en al onze Koloniën wilde teruggeven (blz. 34.)

tegen Java zouden besloten hebben, stelden zij ook geen prijs op het behoud dier bezitting [1]. Zij waren het, die aan Raffles, met kennelijke zelfvoldoening, de eerste kennis gaven van de aangevangen onderhandelingen over de teruggave van Java, gelijk zij welhaast de eerste zijn zouden om aan diens opvolger den stelligen last tot die teruggave te verstrekken. En wat een tweede voornaam punt in de Oostersche Zeeën, Banka, aanging, zoo waren er weder anderen in Engeland zelf, die tegen het behoud daarvan groote bezwaren opperden: dit waren de eigenaren der tinmijnen van Cornwallis. In hunne oogen was het geen voordeel, dat Banka's mijnen wel het tweevoudig product van de hunne opleverden, waar zij integendeel op eene uitsluitende bescherming van de zijde hunner Regeering aandrongen [2]; zoodat Lord Castlereagh in vertrouwen aan den Engelschen Ambassadeur te 's Hage schreef: „the Tin-mines of Banca *embarrass* us, with our Cornish subjects" [3]. De Britsche Regeering *wilde* met ernst die bezitting, welke voor ons van zooveel waarde was, afgeven. Voegen wij hierbij, dat zij ook al dadelijk besloten had al de Moluksche Eilanden tot hun vorigen bezitter te doen terugkeeren [4], dan wordt het duidelijk, dat wat de Nederlandsche Koloniën in Oost-Indië betrof, de onderhandelingen op geene overwegende bezwaren afstuiten zouden.

Van des te grooter gewicht was dan ook de politieke zijde van het vraagstuk, welks oplossing over het lot van Nederlands' Overzeesche Bezittingen beslissen zou. Inniger en oprechter deelneming dan de zelfbevrijding van ons vaderland en de opdracht der souvereiniteit aan het Huis van Oranje, op het eind van 1813, in het toenmalige Engeland vond, kan in de betrekkingen tusschen twee staten bezwaarlijk worden aangewezen [5]. De

---

[1] Vgl. blz. 115.
[2] Crawfurd „History", III blz. 464 en vg.
[3] Lord Castlereagh aan Lord Clancarty, 30 Juli 1814.
[4] Zie blz. 40.
[5] Vgl. blz. 26.

achting en vriendschap die den Prins, eerlang Souvereinen Vorst, als balling van de zijde van den Regent van Engeland en de leidende staatslieden van dat Rijk te beurt vielen, versterkten dien band op zelden geëvenaarde wijze. Wij zien hoe een Malmesbury geene uitdrukkingen te sterk kon vinden om zijne sympathie voor Prins Willem te betuigen, bij diens intrede in het bevrijde Holland. Niet alleen de Prins Regent, maar evenzeer zijne ministers, zijn ambassadeur te 's Hage, en — wat meer zegt – de openbare meening in Engeland, ijverden voor eene huwelijksverbindtenis van den Erfprins van Oranje met de Kroonprinses Charlotte. En toen dat plan, op het punt van te worden voltrokken, afsprong [1], wisten Castlereagh en Clancarty, evenmin als hun vorst, betuigingen genoeg te doen spreken van hun oprechte deelneming, en haastte het Britsche ministerie zich den teleurgestelden minnaar eene vergoeding aan te bieden in het opperbevelhebberschap over de vereenigde Britsche en Nederlandsche legers [2].

Bij het bestaan van zoodanige verhoudingen, in een tijdperk als dat van den herbouw van het statenstelsel, lag het denkbeeld van een bondgenootschap tusschen de beide landen niet ver. „We suppose that the principle on which we start, is, that *a system of permanent union on every point, political as well as commercial*, is the decided wish on both sides" [3]: duidelijker en krachtiger kon die wensch van de zijde der Britsche staatslieden wel niet worden uitgedrukt. Engeland's Eerste Minister verlangde, denzelfden dag reeds waarop tot de vorming van het Vereenigde Koningrijk door de Londensche Conferentie besloten was, dat de Nederlandsche Ambassadeur

[1] Clancarty schreef omtrent den indruk, dien het bericht daarvan hier te ande teweegbracht: „The public mind has been much depressed bij the rupture f the match, and the public funds on the receipt of the news fell one percent."

[2] Clancarty aan Castlereagh, 1 Juli 1814,
Castlereagh aan Clancarty, 5 Juli 1814.

[3] Lord Malmesbury aan Bon. Fagel, 18 Juli 1814.

gemachtigd zou worden om een verdrag van bondgenootschap met hem aan te gaan [1]. Eerst later zag hij in dat het voorzichtiger was, zoodanig verdrag tot na het Congres van Weenen uit te stellen, opdat geen ontijdige naijver onder de Geallieerden zou worden opgewekt [2].

Indien er nog bewijzen noodig waren voor de stelling, dat de schepping van het Koninkrijk der Nederlanden veeleer het werk der staatkunde en voorliefde van Engeland, dan van het vereenigd Europa geweest is, dan zouden deze gevonden worden in de angstige zorg om den nieuwen staat machtig te maken en in de niet minder ijverige poging om dien door een nauw vriendschapsverdrag aan Engeland te verbinden. Maar dit laatste rijk onderstelde dan ook, niet zonder eenigen grond, dat zijn beschermeling zich volgzaam betoonen, en het spoor zijner staatkunde zou inslaan. De Souvereine Vorst en zijne raadslieden te 's Hage werden wel eens ernstig herinnerd aan hetgeen, naar Engeland's opvatting, deze hun verplichting medebracht. Prins Willem's bezwaren tegen het Londensche Protocol — uit welke oorzaken die dan ook ontsproten — lokten eene niet malsche terechtwijzing uit, en — wat erger was — eene rechtstreeksche bedreiging met opzicht tot de teruggave der Koloniën [3]. Eerst nadat de Prins zijne bezwaren opgegeven en het bewuste Protocol mede onderteekend had, en nadat hij had toegestemd om naar Brussel te gaan en zich met zijne nieuwe onderdanen in onmiddellijke betrekking te stellen [4], trok de Britsche Regeering hare bedreiging in, en verklaarde Lord Castlereagh zich bereid om met de onderhandeling ten aanzien der koloniën voort te gaan.

„The British Government had *suspended* their decision upon

---

[1] Zie blz. 34.

[2] Zie blz. 40, 41.

[3] Zie No. XII.

[4] Weinig vleiend, noemde Castlereagh de Belgen van toenmaals: „an intractable people."

the colonial pretensions of Holland" [1]: deze mare had aan hen die hier te lande in het geheim der onderhandeling ingewijd waren, te onheilspellender in de ooren geklonken, wijl de bedoelingen van sommige der overige Bondgenooten gewantrouwd werden. Daar was ook een andere reden om zulk een besluit, wanneer daarop niet spoedig teruggekomen ware, te betreuren; een reden, welke de Britsche Gezant te 's Hage niet in gebreke bleef te doen gelden. „Besides the strong interest which this Government takes in the conclusion of this business," schreef Clancarty, „Y. L. will think, that the protraction of the negociation for the recession of the Colonies may tend to aid the views of *those, who in this country are adverse to the intimate connection between the British and Dutch nations*". [2] De Prins van Oranje wendde zelf zijne uiterste pogingen bij dien Ambassadeur aan, om te voorkomen dat de regeling der koloniale aangelegenheden tot op en wellicht na het Weener Congres zou uitgesteld worden; en de Minister van Nagell schreef van zijn kant aan den Nederlandschen Gezant te Londen, dat de fransche partij hier te lande uit elk uitstel munt zou weten te slaan, en voegde daar met aandrang bij: „S. A. R. préfère de beaucoup que la négociation fût terminée à Londres, *afin d'éviter toutes interventions quelconques*". [3]

Behalve het tegenstreven des Prinsen van Oranje in hetgeen op 't oogenblik der voorloopige vestiging van het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden van hem verlangd werd, had wellicht

---

[1] Zie blz. 37, 38.

[2] Lord Clancarty aan Lord Castlereagh, 19 Juli 1814.

[3] Van Nagell aan Fagel, 8 en 22 Juli 1814.
In de preambule tot de Voorschriften onzer onderhandelaars voor de nadere regeling der koloniale aangelegenheden met Engeland van 10 Juli 1820 (bij Elout „Bijdragen", blz. 81) wordt de schuld van de mindere volledigheid en nauwkeurigheid van het Traktaat van 1814 geweten aan „*den ongemeenen spoed met welken het Britsche Ministerie de zaak begeerde af te doen*". Het blijkt nu, dat zulks minder juist is.

een beweegreden die meer bijzonder op de zaak zelve betrekking had, tot de schorsing der onderhandelingen van de zijde van Engeland omstreeks half Juli medegewerkt. Alsof niets voorafgegaan ware, legden de voorschriften welke de Gezant te Londen van den Minister van Nagell ontving, hem de verplichting op, om den stand van zaken in Oost- en West-Indië terug te vorderen, volkomen zoo als die na 27 Maart 1802 geweest was. „C'est placer S. A. R. et son Gouvernement sous les rapports les plus fâcheux vis à vis de toute notre Nation", schreef de Minister van Buitenlandsche Zaken, „que de lui faire éprouver une situation coloniale moindre que celle, qui lui fut accordée à la Paix d'Amiens". Dit gold wel in de eerste plaats de Nederlandsche bezittingen aan de Kaap de Goede Hoop, waar „de inwoners onverbreekbaar aan het oude moederland geattacheerd waren", maar ten aanzien waarvan nu eenmaal de handen waren gebonden. Hetgeen Lord Castlereagh daaromtrent in den zomer van 1814 verlangde, was toch niet anders dan wat door den Prins van Oranje in Januari en reeds vroeger was toegestaan. [1]

Maar het gold ook de West-Indische Koloniën. Aanvankelijk scheen de Engelsche Regeering het ter keuze der onze te laten, of de Bezittingen in Amerika zouden worden teruggegeven, met toekenning van het recht van voortdurend vrijen handel aan Britsche onderdanen; dan wel of Engeland die bezittingen behouden zou, met beding van een gelijk recht voor Nederlandsche handelaren. [2] Van Nagell vorderde van zijn kant de koloniën op het vasteland van Amerika terug, maar deed daartegen geheel vertrouwelijk aan Engeland Curaçao en St. Eustatius aanbieden; [3] welk voorstel als „utterly in-

---

[1] Vg. blz. 34, 25 en 26 met de „Corresp. of Visc. Castlereagh", t. a. p.

[2] Zie N° XI.

[3] Ook Falck was bevreesd voor de gevolgen van een afstand van bezittingen in Guyana aan Engeland (Hoek, t. a. pl. blz. 66.).

admissible" verworpen werd [1]. Een voorstel van de Engelsche zijde wekte, daarentegen, de prikkelbaarheid van dien Minister op. De vergrooting van ons grondgebied in Europa was zoo boven alle verwachting geweest, had Lord Castlereagh beweerd, dat men nu alhier wel Berbice mocht afstaan, als vergoeding voor het verlies dat Zweden in Guadeloupe lijden zou. Hierop vuur vattende, schreef van Nagell: „Traiter les Suédois avec plus d'intérèt que nous, en leur donnant à nos dépens une colonie sur la Côte de Guijane, est une mesure à laquelle S. A. R. ne saurait de bon coeur donner son assentiment". [2] En met een beroep op het Vredesverdrag van Parijs, voegde hij daar nog aan het adres van den Britschen onderhandelaar bij: „Lord Castlereagh comprendra combien il est dangéreux de faire voir à toutes les Puissances continentales, que les faibles moyens de la Hollande l'exposent à devoir se soumettre à tout ce qu'on peut exiger d'Elle. La protection, que l'on espère de l'Angleterre, pour être efficace, paraît devoir être basée sur des principes de désintéressement" [3]. Die woorden wekten een storm van verontwaardiging op, die zich in de brieven [4] en helaas ook in de handelingen der Engelsche bewindslieden uitte.

Die verontwaardiging was te minder geveinsd, naar mate de terechtwijzing verdiend was. Zoodra de hoofdgrond voor de schorsing der onderhandelingen door 's Prinsen toegeven vervallen was, bleek het, hoe goed Lord Castlereagh van den algemeenen staatkundigen toestand gebruik wist te maken, om op het koloniale gebied bijzondere voordeelen te bedingen. Hij begon met toe te stemmen in den dringenden wensch der

[1] Lord Castlereagh aan Lord Clancarty, 30 Juli 1814.

[2] Het tegenovergestelde wordt door Mr. Hoek beweerd, waar hij zegt: „Tto de vergoeding voor Guadeloupe werden later meer bepaald de West-Ind. koloniën aangewezen. Toen dit aan den Souvereinen Vorst werd meêgedeeld (*sic*), betoonde hij er zich zeer tevreden meê" . . . . (Herstel Nederl. gezag, blz. 67.)

[3] Van Nagell aan Fagel, 8 Juli 1814.

[4] Zie blz. 37 en 42.

Regeering te 's Hage, dat deze onderhandeling beëindigd wierd vóór zijn vertrek naar het Congres te Weenen, en liet toen tegenover zijn gezant, Lord Clancarty, den vrijen loop aan zijne denkbeelden.

„The first observation that occurs is, that, however warmly we may feel for the interest of Holland, and however liberally we certainly wish to act towards Her, we must not forget the extent of sacrifice, we shall be called upon to make for Her interest in the approaching settlement. On this account, we must endeavour to combine it with some *direct advantage to this Country*.

„Mr. Nagell's propositions of Curaçao and St. Eustatius are naturally treated as utterly inadmissible.

„What we propose is, to retain *the Cape and the colonies of Demerary, Essequebo and Berbice*; giving the subjects of His R. H. a right to import their property from thence, in their own vessels, and to their own ports.

„The necessity of having something to hold forth to the public, is the more felt from the probability, there is, of our being involved in a further charge on account of Holland of £ 3.000 000, arising out of what is called the Dutch Loan.

„In discussing this proposal, you may observe, that the *Cape* is of no real commercial value to Holland; not perhaps of much to us. It is, however, a point in favour of which there is a prejudice, which inclines the British Nation to attach importance to it.

„The only other object, that occurs to me to propose in this arrangement, is an exchange of Cochin for the Island of Banca". [1]

Toen deze depèche te 's Hage ontvangen werd, was er, als een gevolg zoowel van 's Prinsen persoonlijke zienswijze als van de waarschuwingen van den Ambassadeur te Londen, eene verandering gekomen in de persoon des Nederlandschen onder-

[1] Lord Castlereagh aan Lord Clancarty, 30 Juli 1814.

handelaars. De Baron van Nagell kon zich met den loop dien de zaak scheen te nemen geheel niet vereenigen, en wellicht deed ook de prikkelbaarheid waarvan hij menigmaal blijk gaf, hem minder geschikt achten om haar tot een goed einde te brengen. De buigzamer en handiger Algemeene Secretaris van Staat werd van nu af met de leiding daarvan belast. En het was na met dezen en Z. H. zelven nader overleg te hebben gepleegd, dat de Britsche Ambassadeur weldra aan zijn Hof de volgende bevredigende uitkomst kon meedeelen:

„The proposal, to take upon the *British Government* the charge of one million of Pounds sterling, for the purpose of indemnifying Sweden for the loss of Guadeloupe, and that *Great Britain* should farther *set apart the sum of two millions to be employed in progressively fortifying a barrier for this united State*, the Prince of Orange is willing to accept, and has repeated His expressions of gratitude for the probable charge, in which Great-Britain is likely to be involved, of a further sum of three millions sterling on account of the Russian debt [1].

„*In return for such sacrifices, H. R. H. will agree*: *first*, to stipulate for the payment of an equal sum towards the fortification of His frontier . . . . . . *thirdly:* that *the Cape of Good Hope and the Colonies of Demerary, Essequebo and Berbice should be retained by Great Britain.*

„Upon the *fourth* proposal, made by Your Lordship and acceded to by the Prince of Orange, since I left His R. H. a kind of doubt has been started by Mr. Falck, the General Secretary of State. He, as well as the Prince, is of opinion that the exchange of Cochin for the Island of Banca will be advantageous to the Dutch, but the Secretary of State doubts (not invidiously however)

---

[1] Het verdient opgemerkt te worden, dat hier nog slechts van „a *probable* charge" spraak is, terwijl bij het Traktaat zelf van Augs. 1814 bepaald werd: „*His Brit. Maj. shall take upon Himself* . . . . . *thirdly:* to bear such further charges . . . . . not exceeding the sum of Three Millions £."

our title to Banca, and has waited upon me to enquire upon what it is founded. I have answered him: upon unlitigated possession; which he admits to be sufficient, if the fact of possession is established. And, as Y. L. can easily satisfy M. de Fagel, that we do not propose to give as an equivalent that which it is not in our power to transfer, the doubt started by Mr. Falck can not have the effect of protracting the termination of the business" [1].

Op die grondslagen werden de laatste voorschriften voor den Nederlandschen Ambassadeur te Londen door Falck opgemaakt en verzonden; en het is een feit waarvan zeker niet vele voorbeelden zijn aan te wijzen, dat de onderhandeling over zulk een hoogst gewichtig onderwerp buiten den Minister van Buitenlandsche Zaken om, en tegen diens inzichten, tot de sluiting van het verdrag met Engeland heeft geleid.

Het traktaat van 13 Augustus 1814 werd door den Souvereinen Vorst onvoorwaardelijk toegejuicht, en de vorm daarvoor gekozen bijzonder geschikt geacht om het bij de Staten-Generaal ingang te doen vinden. Trouwens, toen het een jaar later aan de Vertegenwoordiging werd medegedeeld, verhief zich geen enkele stem daartegen. Het werd reeds weinige dagen na de onderteekening te Londen, door Z. K. H. bekrachtigd [2]; en de vrees van Falck dat de half gedwongen afstand van eenige oude bezittingen, vooral van die in de West-Indiën, een slechten indruk „aan Maas en Amstel" maken zou, bleek ijdel; althans er werd niets van openbaar.

Eene nadere toelichting tot het traktaat geeft de missive van den Bn. Fagel, van den dag zelf der sluiting [3]. Wij vinden daarin weinig wat voor 't oogenblik opmerking verdient. Slechts komt die Ambassadeur nogmaals terug op het voorstel van den

---

[1] Lord Clancarty aan Lord Castlereagh, 4 Aug. 1814.

[2] Falck aan Fagel, 25 Aug. 1814.

[3] Zie No. XIII.

Britschen Eersten Minister, tot het aangaan van een staatkundig bondgenootschap tusschen de beide landen, zoodra het Congres van Weenen zou zijn afgeloopen. Is Lord Castlereagh door zijne ervaringen op dat Congres wellicht van zulke ver strekkende plannen terug gebracht? Of heeft men hier te lande in 1815 al even weinig, zoo niet minder, geneigdheid betoond dan in 1814, om op die plannen in te gaan? Zeker is het, dat de „permanent union, political as commercial," waarvan een Malmesbury droomde, en welke Castlereagh had willen in werking brengen, allengs in een verder verschiet terug week; dat er verschillende wegen werden ingeslagen, en wederzijdsche belangen in strijd kwamen; terwijl eene scherp geteekende zwenking in de alliantiën van het Vorstenhuis er toe bijbracht om, hoe welwillend overigens de betrekkingen met Engeland ook op het koloniale gebied bleven, alle denkbeeld van een uitsluitend bondgenootschap voor goed te laten varen.

Aan de Nederlandsche onderhandelaars van het Traktaat van Augustus 1814 is gebrek aan behoedzaamheid verweten, in dit belangrijke opzicht, dat terwijl Engeland voorwaardelijke verbindtenissen aanging, van onze zijde verzuimd werd te bedingen dat, wanneer ooit België weder van Noord Nederland gescheiden wierd, ook de afgestane Kaapkolonie en die in de West-Indiën ons zouden worden teruggegeven. Dit oordeel berust echter op eene verwarring van feiten en begrippen. Feitelijk is het toch volmaakt onjuist, dat de afstand dier koloniën zou hebben gestaan tegenover de vergrooting van het grondgebied in Europa, welke ook in geen geval voorwaardelijk was, en dit bezwaarlijk kon zijn. De werkelijke toedracht is ons uit het voorafgegane reeds gebleken. Dat Groot-Brittannië eene voorwaardelijke verbindtenis aanging, geschiedde eerst bij eene latere overeenkomst van 19 Mei 1815, ter regeling der zoogenaamde Russische schuld. Het verwijt komt dus eigenlijk hierop neêr, dat men in 1814 had behooren te doen, wat ten opzichte van een andere zaak, onder andere omstandigheden, een jaar later geschiedde.

Maar dat voorwaardelijke beding is ook geheel onjuist opgevat, wijl men goedgevonden heeft het buiten het historische kader te beschouwen, waarin het gesteld werd [1]. In Mei 1815 was het lot van Europa weder geheel onzeker geworden, doordat Napoleon op nieuw zegevierend te Parijs stond. De zoogenaamde Russische schuld rustte op een staat, die nog geen jaar te voren als een bolwerk tegen Napoleon opgericht was: en het zou zeker niet zeer voorzichtig gehandeld zijn, in zulke oogenblikken verplichtingen die schuld aangaande op zich te nemen, zonder het mogelijke lot van den staat zelven in 't oog te houden. Zoo maakte toen Engeland niet alleen, maar het nieuwe Koninkrijk zelf zijn voorbehoud, voor het geval dat dit laatste eens niet in zijne uitgebreide gedaante zou voortbestaan hebben [2]. Dat voorbehoud vloeide uit den algemeenen staatkundigen toestand voort; het was ook, wat Engeland betrof, in overeenstemming met de gedragslijn, van die zijde steeds ten aanzien van Nederland's koloniaal bezit gevolgd. En het is vooral daarom, dat wij er hier de aandacht op vestigen.

Vóór 1814 was het grondbeginsel dit: slechts wanneer, en naar gelang het Rijk der Nederlanden weder machtig werd, zou Engeland het zijne Overzeesche Bezittingen teruggeven; wijl de eerste en redelijke voorwaarde voor de teruggave was, dat de herboren staat zijn koloniale bezit zelf zou kunnen besturen en beschermen [3]. Daarom had de regeling van dat bezit gelijken tred gehouden met de territoriale regelingen in Europa. Liepen deze laatste gevaar, werd het bestaan van het vereenigde Koninkrijk in de waagschaal gesteld, zooals dit na Maart 1815 en vóór Waterloo het geval was, dan rees de vraag op nieuw,

---

[1] Mr. Hoek t. a. p., bl. 67, 68.

[2] Traktaat tusschen Engeland, Nederland en Rusland van 19 Mei 1815.

[3] Dit was juist geresumeerd in de woorden van Lord Liverpool aan Lord Clancarty: „I quite agree with you and Lord Castlereagh, that the restitution of the Dutch Colonies should be made in proportion to the degree of independance, which the Government shall be enabled to maintain".

welk het lot zijner bezittingen over zee zijn zou? Zoolang het traktaat van Augustus 1814 niet was ten uitvoer gelegd, die bezittingen niet van Engeland overgenomen waren, kon de regeering van dien machtigen staat, die zulk eene overwegende rol in den strijd tegen de Fransche heerschappij vervulde, zich in zekere mate verantwoordelijk blijven achten voor het behoud van den *status quo* op koloniaal gebied. Dit gaf Lord Castlereagh dan ook, in de dagen vóór Waterloo, tegenover den Russischen Rijkskanselier (naar aanleiding van de zaak der Russische schuld) de woorden in den mond: „*The loss of the Netherlands* would not only imply, that Great-Britain ought to save its money, but *keep the Dutch Colonies* into the bargain" [1]. Men moest toch te Londen volkomen overtuigd zijn, dat indien Napoleon weder mocht zegevieren, Nederland zeker buiten machte zijn zou, om de terugontvangen bezittingen in Azië te verdedigen. Toen was het, dat de zienswijze van het Britsche Ministerie ten aanzien der koloniën één oogenblik met die van een Raffles samenliep; met dit groote verschil evenwel, dat Raffles van den terugkeer van Napoleon op het staatstooneel misbruik maakte, om zijne Regeering te willen overreden die koloniën niet terug te geven, terwijl Castlereagh derzelver voorloopig behoud slechts als een noodzakelijke waarborg tegen het terugvallen in vreemde handen beschouwde.

Deze beschouwing verklaart veel van hetgeen men, zonder nader onderzoek, geheimzinnigs heeft gemeend te vinden in de laatste periode van de Britsche heerschappij over onzen Archipel [2]. Wij loopen nu minder gevaar van mistetasten in de beoordeeling van het verwijl, dat er metterdaad heeft plaats gehad, bij de overgave der Bezittingen, wier terugkeer onder het Nederlandsche gezag reeds in Augustus 1814 was bepaald.

Kort na de bekrachtiging van het toen gesloten Traktaat,

---

[1] Lord Castlereagh aan Graaf Nesselrode, 28 Mei 1815.

[2] Zoo b. v. de schrijver der „Bijdragen tot het Landelijk stelsel", I, bls. 254-257.

richtte onze Ambassadeur reeds de aanvraag tot de Britsche Regeering, om mededeeling der bevelen welke aan Raffles en de andere Gouverneurs zouden gezonden worden, „relating to the surrender of the different establishments in the East-Indias to the Dutch troops" [1]. Zooals men weet, volgde daarop in December het bescheid, dat voorschriften tot dat einde, met name aan het Gouvernement van Java, verzonden waren [2]. Hiermede niet te vreden, vaardigden de benoemde Commissarissen-Generaal, mede in December, van 's Hage een schrijven uit aan Raffles [3], waarbij zij kennis gaven van het gebeurde en tevens van de voorgenomen uitzending der HH. Nahuys c. s. naar Batavia [4]. De onwetendheid, later door den Britschen Luitenant-Gouverneur van Java aan den dag gelegd, kan dus niet anders dan voorgewend zijn. Er bestaat te minder reden om daaraan eenig geloof te hechten, wijl tegelijkertijd de Directeuren der O. I. Compagnie Raffles aanschreven om, naar aanleiding van het gesloten traktaat, de Nederlandsche vlag in de Koloniën al dadelijk op gelijken voet met de Engelsche te behandelen [5].

Intusschen waren, bij allen goeden wil, de middelen van het nieuwe Koninkrijk nog zoo beperkt, dat er met de voorbereiding der maatregelen voor de overname van al onze Overzeesche Bezittingen vereischt, een geruime tijd verloopen zou. Er moest een Ministerie van Koloniën worden opgericht [6]. Het Depôt voor

[1] Fagel aan Bathurst, 5 November 1814.

[2] De Directeur-Generaal van Koloniën aan Commissarissen-Generaal, 15 Dec. 1814.

[3] Dit schrijven was ontworpen door Dozy. (Goldberg aan Falck, 15 Aug. 1815.)

[4] Vgl. blz. 45.

[5] Directeuren der Engelsche Compagnie aan Raffles, 22 Sept. 1814.

Die gelijkstelling werd echter eerst ingevoerd op 9 October 1815 (Elout „Bijdragen 1863", blz. 268.)

[6] Zie No. XV.

De benoemde Directeur-Generaal van het nieuwe Departement van Koloniën ontving den 22 Sept. 1814 de order van Z. K. H., dat hij: „veiliglijk maatregelen nemen kon, om zijne geëmployeerden te samen en onder een dak te brengen".

de koloniale troepen werd nog eer het jaar 1814 ten einde was, te Harderwijk gevestigd [1]. Met inspanning van alle krachten, waren niet vóór half Maart van het volgende jaar, 4000 man tot inschepen naar Indië gereed. De schepen lagen toen zeilreê, de victualiekosten waren vastgesteld; honderde vaatjes met koperen duiten voor Java bestemd, waren reeds naar boord gebracht; schepen en troepen voor eene tweede uitzending waren mede aangewezen en ingedeeld [2], — toen Napoleon, van Elba, plotseling op Fransch grondgebied verscheen.

Nu mocht Z. M. de Koning, in zijn optimisme, van oordeel zijn, „dat het dadelijk voortzetten der expeditie door een even onverwagt evènement zou kunnen gevolg hebben, als waardoor dezelve thans was opgeschort" [3], zeker kon aan de eerste voorwaarde voor de overname onzer Overzeesche Bezittingen uit handen der Engelschen, niet worden voldaan. Waar thans op de uitvoering van het Traktaat van 13 Augustus 1814 werd aangedrongen, gold het die bepaling, waarbij de Britsche Regeering zich verbonden had om de helft der kosten voor de verdediging van het Koninkrijk te dragen [4]; eene verplichting, die zelfs tot het verleenen van wapenen en andere hulp werd uitgestrekt. Hierin bleef de Britsche Regeering, in den laatsten strijd tegen Napoleon, ook niet achter. Maar waar onze Ambassadeur te Londen inmiddels de koloniale belangen ter sprake bracht, ontmoette hij een — niet onnatuurlijk — *non possumus* [5],

---

[1] Besluit van den Souvereinen Vorst, van 30 December 1814.

[2] Verbaal van den Directeur-Generaal van Koloniën, van 21 Maart 1815.

[3] Secretarie van Staat aan C. C. G. G., 25 Maart 1815.

[4] „M. de Nagell represented the urgent necessity of an *immediate allowance* on the account of the Two millions, and that a supply of arms should be placed at the disposal of this Government, for the new levies." (Sir Ch. Stuart aan Lord Castlereagh, 17 Maart 1815).

[5] Nog op 14 Maart 1815 was door den Koning een secreet Besluit genomen ter vaststelling van suppletoire voorschriften betreffende de overname der Koloniën. Krachtens dit besluit, werd Bn. Fagel aangeschreven om mededeeling der

en op de aanvraag om voordeelen voor den Nederlandschen handel op Java, een uitstellend bescheid „until events shall enable His Maj. *to take possession* of the Colonies in question". [1]

Eindelijk waren in October 1815 alle bezwaren van onze zijde overwonnen, en vertrokken Commissarissen-Generaal met de Nederlandsche vloot op den 29ste dier maand, ter overname van de bij traktaat teruggeven Bezittingen, naar Oost-Indië. Waarom niet tijdig vóór dit vertrek, aan de Britsche Regeering gevraagd werd om de noodige aanschrijvingen aan hare vertegenwoordigers te Batavia en Calcutta te dier zake te richten, is onverklaarbaar. Eerst bij een Koninklijk Besluit van 10 November 1815 werd de Ambassadeur te Londen daartoe gemachtigd; en drie dagen daarna richtte Br. Fagel aan Lord Castlereagh het verzoek: „que les ordres nécessaires soient remis dans le plus bref délai à Batavia, pourque les autorités Britanniques remettent les Possessions aux Indes-Orientales aux mains de celles de S. M. le Roi des Pays-Bas". Wij willen, wijl er zoo dikwijls van een willekeurig uitstel in deze gesproken is, nog nagaan welk gevolg die tardive stap der Nederlandsche Regeering gehad heeft.

De „Warrant", waarbij de Prins-Regent van Engeland Lord Moira, den Gouverneur-Generaal te Calcutta, machtigde om de overgave der Nederlandsche Koloniën in Oost-Indië te doen bewerkstelligen, droeg de dagteekening van 20 November, en werd den 21 December afgezonden. [2] Het was alzoo materieël onmogelijk, dat bericht daarvan op Batavia, over Calcutta, ontvangen zou zijn, tijdens de aankomst der Commissarissen-Generaal, den 26 April daaraanvolgende. Wij vinden hieromtrent

---

nadere bevelen te vragen, welke de Engelsche Regeering te dier zake had uitgevaardigd. De onmiddellijk daarop volgende gebeurtenissen verklaren volkomen, dat dit alstoen geen gevolg heeft gehad.

[1] Lord Castlereagh aan Bon. Fagel, 24 Mei 1815.

[2] De Directeur-Genl. van Koloniën aan CC. GG., 13 December 1815, — Markies Hastings aan Lord Bathurst, 19 Juni 1817.

alles afdoende aanwijzingen in de briefwisseling van den Britschen Gouverneur-Generaal zelf. Raffles' opvolger had dezen onverwijld kennis gegeven van de aankomst van den majoor Nahuys op Java. „From a letter brought by Maj. Nahuys", schreef Fendall, „it appears, that an expedition sailed from Holland in the end of October last, for the purpose of resuming possession of these Colonies, in pursuance of the Convention concluded in August 1814 between Great-Britain and the Netherlands.

„The intelligence, thus received on the 6th instant, was by no means expected on the Island. On the contrary, it would appear that private advices from London in September last had given ground to suppose, a considerable time was likely to elapse before the transfer would take place. The nature of the communication now received appears, however, to be sufficiently authentic to warrant an expectation, that the Dutch Commissioners may be expected to arrive in all next month, and we are anxious to lose no time in bringing to Y. L.'s notice the very delicate situation in which we may possibly be placed, if these Commissioners should bring no positive instructions from the authorities in England" [1].

Maar het antwoord luidde, dat tot op den 18 Mei te Calcutta geene aanschrijving, noch van het Britsche Ministerie noch van Directeuren der Compagnie, ontvangen was. [2] Die aanschrijving, dat is de hiervoor genoemde „Warrant", werd eerst den 2 Juni 1816 door den Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië, voor wien zij bestemd was, ontvangen. En deze haastte zich toen de verdere doorzending daarvan te bezorgen, hetgeen met een schip dat den 11e dier maand van Calcutta zeilde, plaats had. [3]. De Engelsche autoriteiten op Java ontvingen

[1] Fendall aan Lord Moira, 23 Maart 1816.

[2] Lord Moira aan Fendall, 18 Mei 1816.

[3] Markies Hastings aan Lord Bathurst, 19 Juni 1817.
De data, door mr. P. Mijer in zijne „Kronijk" van 1816 genoemd, zijn dus onjuist.

die voorschriften eindelijk den 4 Juli, en gaven daaraan onmiddellijk gevolg. [1]

Aldus verdwijnt alle geheimzinnigheid, welke men in de handelwijze der Britsche autoriteiten ten aanzien van het tijdstip der overgave heeft gezocht. Het uitstel, dat deze geleden heeft, was eensdeels te wijten aan den toenmaligen staat der vervoermiddelen over zee, waarvan ook de Nederlandsche Commissarissen-Generaal op hunne reis naar Java al het gebrekkige ondervonden. Het was anderdeels, en niet in de laatste plaats, het gevolg van de te late kennisgeving door de Nederlandsche Regeering te Londen gedaan, omtrent het tijdstip van de zending van Commissarissen-Generaal en het vertrek der eerste expeditie naar Oost-Indië.

---

[1] *Notulen van C. C. G. G.*, 4 *Juli* 1816.

Dat die voorschriften niet vroeger op Java ontvangen werden, blijkt ten overvloede uit een bericht van Directeuren der O. I. Compagnie aan het Britsche Ministerie, van 11 October 1816: „I have to state, that on *the* 28 *June* — the date of the last despatches — no instructions had been received bij the Government of Java from the Bengal Government, for the delivery over of the Island to the Dutch Commissioners.".

HOOFDSTUK III.

Heeft het einde van ons Eerste Hoofdstuk doen zien, dat de pogingen van Raffles tot vestiging van het Britsche gezag en den Britschen invloed in den Maleischen Archipel mislukt waren; dat, terwijl de post der Engelschen te Palembang volstrekt onbeduidend bleef, op Borneo ten slotte slechts één enkele posthouder aanwezig was, die door zijne regeering zelve als „a delinquent" gebrandmerkt werd; dat de onafgebroken onlusten op Celebes, waaraan Raffles beweerd had op zijne wijze een einde te maken, integendeel een gevoeligen stoot gaven aan het Europeesch gezag, — uit den aanvang is ons echter gebleken, dat dit gezag op Java althans volkomen had gezegevierd; dat de vorsten van Bantam en Tjeribon van hunne landen en troonen hadden afstand gedaan; terwijl de Soesoehoenan en de Sultan verdragmatige verbindtenissen hadden op zich genomen, die gezegd konden worden met eene volledige onderwerping gelijk te staan.

Geheel Java was dus voor den Europeeschen invloed gewonnen; en op dien veiligen bodem kon de Britsche Luitt.-Gouverneur zich zetten tot het uitwerken der grootsche plannen van inwendige hervorming, waarvan de hoofdtrekken, zooals wij zagen, door Lord Minto waren aangewezen. Wij zullen thans nagaan, met welke middelen en welke uitkomsten die taak door Raffles is ten uitvoer gelegd; zijn bestuur tevens in dadelijk verband brengende met het Nederlandsche, dat aan het zijne is opgevolgd, wijl eene afzonderlijke behandeling dezer beide deelen van eenzelfde onderwerp slechts tot oneindige herhalingen leiden zou.

Van den val van Jokjokarta af, kwamen de algemeene her-

vormingen, op Java intevoeren, in overweging [1]. Den tijd vóór Juli 1812 verstreken, had Raffles zich ten nutte gemaakt, om den staat van zaken onder de Compagnie en — wat voor een Landvoogd van Java een gelukkig verschijnsel heeten mocht — de zeden en instellingen der inlandsche bevolking te leeren kennen. Vóór dat het jaar 1811 ten einde was, had reeds eene gemengde Engelsch—Hollandsche Commissie de opdracht gekregen om een opzettelijk onderzoek naar de economische gesteldheid des lands, voornamelijk met het oog op den grondeigendom, het stelsel van belastingen, de gedwongen leveringen en heerediensten, in te stellen. De aanvang van het volgende jaar had zich gekenmerkt door de uitvaardiging eener Proclamatie, waarbij in het belang eener „snelle en onpartijdige rechtspraak," voorloopig althans regelen gesteld werden op het beheer der burgerlijke en criminele justitie [2]. Gelijktijdig was eene nieuwe rechterlijke organisatie ingevoerd [3], waren de bestaande justitie- en politiegerechten opgeheven, en had te Batavia de installatie plaats gehad van een Hoogen Raad en eene Bank van Magistraten, en tevens van een Raad van Justitie, en een Magistraat met Baljuw, in elke der beide steden Samarang en Soerabaya.

De eerste belangrijke regeeringsdaad, waartoe het Britsch bestuur thans, nadat de vrede op Java hersteld was overging, was de bepaling en omschrijving van den werkkring der Residenten, en daarmede van een gewichtig deel der inwendige administratie. Het zou nu reeds blijken, hoezeer het streven van Raffles, in afwijking van dat van Daendels, was het zwaartepunt van geheel het binnenlandsch bestuur over te brengen, van de inlandsche Regenten, op de vertegenwoordigers van het Europeesch gezag. Wat hij van hem overnam, was de „Civil

[1] „The proposed arrangements have been in contemplation from the day of the fall of Djocjocarta" (*Subst. of a Minute*, *p.* 276.)

[2] Proclamatie van 21 Januari 1812 (*Proclam. Regul. etc. I*, *p.* 34—36).

[3] „Code of provisional Regulations for the Judicial and Police-Departments at Batavia, Samarang and Soerabaija".

Commissioner for the Eastern Districts", Daendels' „Hoofdadministrateur van Java's N. O. kust", [1] maar met een veel uitgebreider werkkring en aanzienlijker rang, dan deze. De *Civil Commissioner* was in het raderwerk van het Britsch bestuur over Java de derde persoon, onmiddellijk volgende op den Luitenant-Gouverneur en den Legerbevelhebber, [2] eene herhaling tot op zekere hoogte der Gouverneurs van Java uit den tijd der O. I. Compagnie. Waar de Regeering te Batavia met de Vorstenhoven te onderhandelen had, maakte zij zelfs in de gewichtigste momenten van de tusschenkomst van haren „Commissioner for the Eastern Districts" gebruik; zooals de negociatie van het verdrag van 1812 met den Soesoehoenan en Hope's verdere handelingen te Solo aanduidden. [3] Die „Commissioner" zou ook weldra Muntinge als tweede lid van den Raad van Indië vervangen.

Aan hem, nu, werden de Britsche Residenten beoosten Tjeribon, niet slechts in het financiëele opzicht, maar in hun geheele beheer ondergeschikt verklaard. In alle aangelegenheden van gewicht moest zijne meening gevraagd, zijne voorschriften moesten opgevolgd worden. Zonder zijne vergunning mocht geen Resident zich van zijn post verwijderen, noch eenige tijdelijke voorziening in openvallende betrekkingen geschieden. Ter beoordeeling van den „Civil Commissioner" werd uitdrukkelijk de vraag gelaten, of en welke militaire macht de staat van zaken op een gegeven oogenblik of plaats vorderde; gelijk de Residenten in de krijgsaangelegenheden in 't algemeen naar hem verwezen werden. Omtrent wegen en openbare werken mochten zij zich tot de Hooge Regeering slechts door de tusschenkomst

[1] Daendels, Organ. St. Java's N. O. Kust, No. 10.

[2] Zie blz. 7.

[3] Zie blz. 10 en No. LXXX.
Uit de voorschriften van Crawfurd (No. LXX) blijkt ook, dat de Britsche Residenten aan de Hoven onderworpen waren aan een algemeen toezicht van den „Civil Commissioner".

van den „Commissioner" wenden; hem hadden zij te raadplegen omtrent alles wat er met den sluikhandel langs de kusten voorviel.[1] Genoeg om te doen zien, welke beteekenis onder het Britsch bestuur nog aan een post gehecht werd, die eerst met het bestuur der Commissarissen-Generaal voor goed ten grave is gedaald.

De Britsche Resident was niettemin — waarop zijne Instructiën bijzonderen nadruk legden — „the chief local authority in each district". En dit, trapsgewijze meer, ten koste van den inlandschen Regent. Daendels, en na hem van der Capellen, stelden instructiën voor de Regenten vast, waarbij, onder den schijn van beperking, de macht en het aanzien van deze gereglementeerd en bevestigd werden: men zoekt te vergeefs naar zoodanig stuk onder Raffles' bestuur. Dit kwam daarvan daan, dat elke handeling van den Britschen Luitenant-Gouverneur strekte, om die macht en dat aanzien voor het grootste deel te doen vervallen; zoodat al wat in 1808 omtrent de zorg voor de cultures, voor de vervoermiddelen, voor de wegen en openbare werken, voor het gevangeniswezen, omtrent het opzicht over de verschillende inlandsche hoofden, omtrent de heffing der belastingen aan de *Regenten* toevertrouwd was, thans aan de *Residenten* alléén werd opgedragen. Het beginsel dezer verandering was duidelijk: de vervanging van het inlandsch door het Europeesch gezag. Een kenmerkende trek, waarin zich het verschil van opvatting tusschen het laatste Hollandsche bestuur en het Engelsche, de groote stap in de goede richting gedaan openbaarde, was deze. Daendels, die de contingenten en gedwongen leveringen der oude Compagnie voor 't grootste deel behield, had de Regenten nog als het middel

[1] „*Instructions to the Residents*," Artt. 1, 2, 7, 23, 27, 28, 33, 40, 45, 49. Wij hebben gemeend op de beteekenis van den „Civil Commissioner for the Eastern Districts" in het Britsche bestuur te eerder te moeten wijzen, omdat deze, zonderling genoeg, aan de aandacht der schrijvers over dit tijdvak schijnt ontsnapt te zijn.

beschouwd waardoor de belastingen van den inlander geheven werden. Toen hij dan ook enkele leverantiën afschafte, was als „compensatie", aan die regenten het opbrengen eener geldsom opgelegd.[1] Raffles, alle gedwongen. leveringen afschaffende, beschouwde de tusschenkomst welke de regenten daarbij verleend hadden, uit het oogpunt der winsten die hun daarvan toegevloeid waren en zij nu derven moesten, en schonk hun, als vergoeding voor het geleden verlies, eene bezoldiging in geld.

Ongekend in de geschiedenis van het beheer over Java was het recht, thans aan Europeesche zoowel als inlandsche ingezetenen verleend, om geregeld ten gehoore bij de Residenten te worden toegelaten,[2] en klachten over bestuurshandelingen in te leveren bij de Hooge Regeering te Batavia. Evenzoo was de verplichting nieuw, aan de Residenten opgelegd, om met korte tusschenpoozen hunne residentie te bereizen, en periodieke verslagen uittebrengen omtrent den staat der landen en bevolking.[3] Wanneer wij hierbij aanstonds zullen leeren kennen welke verplichtingen hun verder op het financieële zoowel als het rechterlijke gebied opgedragen werden, dan zal daaruit een zoo omvangrijke en juist omschreven werkkring blijken, dat het ons niet verwonderen kan, dat Commissarissen-Generaal later de Instructie der Residenten, door Raffles uitgevaardigd, bijna zonder verandering hebben gehandhaafd.

Evenzoo de indeeling, door het Engelsche bestuur aan Java

---

[1] Deze zoogenaamde „recognitie" was door Daendels aan de Regenten opgelegd bij de Instructie van 1808, maar is in werkelijkheid door deze nooit opgebracht; zooals blijkt uit een bericht van den *Accountant-General* Bauer aan den Luitenant-Gouverneur in Rade, van 10 October 1813.

[2] Dit punt was wel is waar reeds voorzien bij de Instructie van Daendels van 27 Sept. 1808; maar de verplichting was daar beperkt tot eenige Residenten met den Gezaghebber van Java's Oosthoek, en bovendien afhankelijk gesteld ook daarvan? „of zij zulks om redenen onnoodig mogten oordeelen."

[3] Instructions to the Residents, 15 Sept. 1812. (*Proclamations etc.*, *I. p.* 89—97.)

gegeven. Gedeeltelijk was van die indeeling de aanwinst van landen volgens de traktaten van den zomer van 1812, en de terugkoop der vroeger aan Chineezen afgestane districten oorzaak. Daardoor werd Besoeki met Probolingo tot eene geheel nieuwe residentie gevormd, en de landstreek Panaroekan bij Banjoewangie gevoegd. Soerakarta en Jokjokarta werden onder de Residentiën opgenomen. Van den Keizer en den Sultan waren deelen van de Kadoe verkregen, die nu eene nieuwe residentie deden ontstaan, waarvan het alleen te betreuren viel, dat zij van de strandresidentiën door brokstukken van de landen der Vorsten gescheiden bleef. [1] Djapan en Wirosaba werden bij de residentie Soerabaija, Grobogan bij Samarang, Djipan en Blora bij Rembang ingedeeld. Later vormde Raffles nog eene nieuwe residentie Buitenzorg, uit de vereeniging van het regentschap van dien naam met de zuidelijke helft der Bataviasche Ommelanden. [2] Het Nederlandsch Bestuur voegde aan dit getal slechts eene afzonderlijke residentie Krawang toe, en verhief Batavia, dat van oude tijden her door zijn Magistraat bestuurd geweest was, mede tot eene residentie.

Maar vooral verdient Raffles' streven opmerking en waardeering, om eenheid te brengen in elk der deelen en onderdeelen, waarin het eiland gesplitst was. Het „verdeel en heersch" van het Compagnies bestuur, doordat het zich tot in alle uithoeken uitstrekte, had het tegenovergestelde van administratieve orde teweeg gebracht. Het stelsel van het oude Vorsten-bestuur, volgens hetwelk wijd verspreid liggende gronden onder éénzelfde hoofd konden staan (waarvan wij nog een voorbeeld in ons N°. LXXX vinden), was zoodoende bestendigd. Getuige, onder andere, die aanstellingen in Soerabaija, in Patti en elders, van twee regenten tegelijkertijd, wier onderhoorigheden door elkander gemengd lagen als de vakken

---

[1] Zie blz. 96.

[2] Vg. N°. XXXIX.

van een dambord. Daaraan maakte Raffles op afdoende wijze een einde, door eene gelijkmatige administratieve indeeling over geheel Java in te voeren. De splitsing der Residentiën in districten, aan wier hoofd een boepati of regent gesteld werd, werd door hem geregeld naar de uitgebreidheid van land en bevolking in elke residentie. De onderverdeeling dier districten moest, naar zijn voorschrift, aan algemeene afmetingen beantwoorden, en verband houden met de grenzen der dorpen [1], die grondéénheid van het maatschappelijk leven van den Javaan.

Dat die wijze maatregel niet op eens kon ingevoerd worden, zal geen betoog behoeven voor al wie weet hoe vele bezwaren van inwendige huishouding, niet het minst door de instelling der apanages veroorzaakt, hier moesten overwonnen worden. Maar de regel was gesteld, het streven werd voortgezet; en wanneer de regelmatige indeeling van Java al eerst onder het opvolgend Nederlandsch gezag volledig ten uitvoer gelegd werd, is men niettemin de eerste overwinning aan het krachtig initiatief van Raffles verschuldigd.

Onder de groote hervormingen van het Britsche bestuur treedt thans die van het belastingstelsel op den voorgrond. De commissie, aan wie het onderzoek naar den economischen toestand des lands was opgedragen, veelal de Commissie-Mackenzie genoemd, bracht in Augustus 1812 een verslag uit [2], waarvan Raffles de hoofdtrekken en hoofdstrekking resumeerde in zijne bekende Memories aan den Raad van Indië. Gewoonlijk heeft men de geschiedenis dezer hervorming in twee afzonderlijke tijdperken gesplitst, waarvan het tweede, dat der uitvoering,

---

[1] „Regulation bij the Lt. Governor in Council, 11 Februari 1814," Artt. IV, V (*Proclamations*, *etc. II*, *Appendix p.* 81)

[2] Zoo vat ik althans de aanhalingen op, door Raffles aan Mackenzie ontleend, in zijne Memorie van 14 Juni 1813. Hoewel in datzelfde stuk gezegd wordt dat de formeele indiening van het Eindverslag der gemengde Commissie nog niet geschied was, blijkt er tevens uit, dat hij al „hetgeen verzameld was onder Kol. Mackenzie" toen reeds ter zijner beschikking had. („*Subst. of a Minute*", *p.* 253, 257.)

zelfs eerst na de Proclamatie van 15 October 1813 gezegd werd aan te vangen [1]. Niets is minder juist dan dit. Wij hebben gezien, dat reeds bij de verdragen met den Sultan en den Soesoehoenan het stelsel der verplichte leveringen verlaten was. Vooruitloopende op het verslag der Commissie-Mackenzie, had Raffles in het voorjaar van 1812 den Britschen Resident in Bantam de mogelijkheid voorgehouden, een begin te maken met een nieuw landelijk stelsel, door aldaar de gronden in huur aan de pangerans en voornaamste inlanders toe te wijzen [2].

Wij moeten bij deze eerste proefneming om meer dan ééne reden stilstaan. Vooreerst hing van de mogelijkheid, het welslagen daarvan, veel af voor de toekomst der voorgenomen hervorming. Aan den Gouverneur-Generaal te Calcutta schreef Raffles: „The operation of the system of the *Landrevenue* in the districts of *Bantam* was calculated to encourage the execution of that system in the other parts of the Island, and it was on that favorable experience that we were principally induced to extend the operation of the same principles to the other districts of Java" [3]. Nu zal de Britsche Luitenant-Gouverneur, bij het schrijven dezer woorden, wellicht nog meer aan de invoering zelve van den nieuwen maatregel, dan wel aan de hoegrootheid van de geïnde huurpenningen gedacht hebben. Maar duidelijker kon toch bezwaarlijk de bedoeling uitgedrukt worden, om de proef in het Bantamsche genomen, tot voorbeeld en aanbeveling te doen strekken voor alle volgende maatregelen.

In de tweede plaats, verdient de toepassing welke hier metterdaad van het stelsel van landverhuring in den aanvang van het jaar 1813 plaats had, onze aandacht. Het is waar, dat het staatkundige doel om de partijen in het Bantamsche te bevredigen, niet vreemd aan die toepassing was. Men mocht zich

---

[1] „Veth, Java I," blz. 596.

[2] *Public Consultations*, 22 *April* 1812.

[3] Raffles aan Lord Moira, 6 October 1814.

waarschijnlijk ook daarmede tevreden achten, dat de voornaamste hoofden, de Aria's, Pangerans en Ngabei's, bereid bevonden werden hunne vroegere hoorigheden thans van het Europeesch bestuur te pachten, tegen eene gebodene som [1]. Maar die pachtsom was dan ook zeer laag; en de pachters waren geene andere dan eene reeks van hooggeplaatste tusschenpersonen tusschen het Gouvernement en den inlander.

Deze moesten zich verbinden de gronden, welke zij niet zelve bebouwen konden, op hun beurt aan de inlanders te verhuren. Daarvoor werden de landen hun in „*entire propriety for the time being*" afgestaan; en hoewel de aanvankelijk gestelde termijn niet langer dan één jaar was, traden zij als beschikkers over hunne landen in de plaats van het Gouvernement [2]. Dat de in Februari 1813 te Bantam gemaakte huurcedulen ook in andere opzichten van de latere afweken, lag in den aard van dezen eersten der maatregelen tot invoering van een nieuw Landelijk stelsel.

Nagenoeg gelijktijdig met de eerste verhuring der Benedenlanden, werden de Bovenlanden van Bantam aan het Europeesch gezag afgestaan [3]. Maar in weerwil er van de vruchtbaarheid van deze hoog was opgegeven, beantwoordden de aanvankelijke uitkomsten niet aan de verwachting. Voor het eerstvolgende jaar 1814 tegelijk met de Benedenlanden verhuurd, brachten zij in de Landrente nauwelijks de helft van het bedrag der laatste op [4].

In Tjeribon werd op eenigzins andere wijze gehandeld. Krachtens het verdrag met de Sultans van Juli 1813 ging het geheele inwendige bestuur aan de Hooge Regering te Batavia

---

[1] Zie No. IV en blz. 147.

[2] Zie No. V. Eene vergelijking van dit stuk met de latere, nog in gebruik zijnde Huurcedulen, waarvan het model als bijlage L in het Tweede Deel van het „Eindrésumé" voorkomt, doet de groote verschillen in 't oog springen.

[3] Zie blz. XXXI.

[4] Zie blz. 148.

over; alle contingenten en gedwongen leveringen werden afgeschaft. Maar de omschrijving van het landrentestelsel en de afschaffing der heerediensten werden hier niet in elk bijzonder contract van verhuring der gronden opgenomen, zooals dit in het Bantamsche geschied was, maar openlijk aan alle ingezetenen van Tjeribon bekend gemaakt. Daarbij verbond zich het Gouvernement ook den arbeid der bevolking naar billijken maatstaf te betalen, en werden alle inlandsche hoofden in het Tjeribonsche in hunne rangen en titels voorloopig gehandhaafd [1].

Ook in de afgestane landen Kadoe, Grobogan, Djipan, en in de twee voornaamste districten van Pekalongan, werden proeven van landverhuring volgens het Engelsche stelsel genomen; wel is waar nadat de Commissie-Mackenzie verslag uitgebracht had, maar toch vóór dat nog de verkregene inlichtingen voldoende geacht waren om tot eene algemeene uitvoering der zaak overtegaan [2]. Er bleek hier reeds, dat plaatselijke omstandigheden en andere overwegingen van grooten invloed op die uitvoering zouden zijn.

Het stelsel zelf kwam inmiddels tot rijpheid. Noch Daendels, noch de overgroote meerderheid der ambtenaren van de Compagnie, hadden eene meer dan oppervlakkige kennis bezeten van den maatschappelijken toestand der bevolking op Java, van hare rechten op den grond, en zich daarom ook zelden rekenschap gegeven van de wijze waarop deze met de rechten der inlandsche hoofden konden worden in overeenstemming gebracht. Bij de invoering van een nieuw schema van inkomsten, waarbij als beginsel de verplichte leveringen en heerediensten verlaten werden, moest dit echter voor de Europeesche overheid een eerste vereischte zijn, wilde zij op eenigszins deugdelijke grondslagen bouwen. Lord Minto had het een wijd uitgestrekt

---

[1] Zie blz 18, — „Substance of a Minute" p. 25-27, en S. van Deventer, „Bijdragen" I blz. 366.

[2] Zie blz. 18, 23, 91, 92 — en *Substance of a Minute*, p. 271, 272, 35, 47, 48. — „The district of Oeloedjamie was the first in which the new revenual system was introduced".

veld van onderzoekingen genoemd, en de gegevens die van de verschillende zijden van het eiland verstrekt werden, stelden hem hierin volkomen in het gelijk. Naar gelang der plaatsen waar de berichtgevers hun onderzoek hadden ingesteld, werd door dezen aan den inlander een volstrekt recht, door genen een beperkt, door derden in 't geheel geen recht op den grond toegekend. Hier meende men, dat de aanzienlijke hoofden de wezenlijke eigenaren van den grond waren, ginds erkende men de rechten van den Souverein.

Raffles hakte den knoop door, en nam de stelling als bewezen aan, dat de Souverein, d. i. het Europeesch Gouvernement (met enkele uitzonderingen) eigenaar van den grond op Java was. De regenten en andere hoofden hadden, toch, geene aanspraak op den eigendom van den grond of op andere erfelijke rechten, en de gemeene man bezat den grond, die gestadig afwisselde, slechts voor zoover hij dien bebouwde, en onder voorwaarde van heeredienstplichtigheid of schattingen. En in die beschouwing had hij Muntinge aan zijne zijde [1].

Geheel de mogelijkheid, om een equivalent te vinden voor de afteschaffen leveringen en diensten, stond hiermede in het nauwste verband. Wilde men de inkomsten van den staat vrij maken van de wisselvallige baten van cultuur en handel, dan lag geen middel nader voor de hand, dan de belasting van den grond. Dit middel van belasting was in Engelsch-Indië ingevoerd; het was op Java inheemsch. Maar dan moest ook het recht van het Gouvernement vaststaan om die inkomsten te heffen, en zoo zij tegen de bestaande opwegen en die zelfs te boven zouden gaan, behoorden ook alle bebouwers van den grond daaraan gelijkelijk onderworpen te worden. Uit het begrip dat de Souverein grondeigenaar was, vloeide de fictie der verhuring van dien grond aan de inlanders voort, welke den Engelschen naam van Landrente-stelsel ver-

[1] Rapport van Muntinge van 28 Juli 1813.

kreeg. De noodzakelijkheid om de huur zoo volledig en gelijkmatig mogelijk te heffen, deed de tot dusver bestaan hebbende tusschenkomst der hoofden in alles wat de opbrengsten der bevolking aanging, beslist verwerpen.

Omtrent de beste wijze van landverhuur bleef Raffles langen tijd in 't onzekere. In Bantam werd, gelijk wij zagen, een proef met de uitgifte van geheele districten aan de landsgrooten genomen. Inmiddels had in Oeloedjamie en gedeelten van de Kadoe een individueele verhuring aan den gemeenen man, in Batang eene aan de hoofden der dessa's plaats [1]. Het meeste voordeel scheen eene algemeene uitsluiting der hoogere klassen te beloven; maar die handelwijze kwam hem, te recht, onstaatkundig voor. Voor de uitgifte en verhuur aan elken landbouwer individuëel, werd eene zoo groote mate van bekendheid met ieders rechten gevorderd, als ook na de verschijning van het rapport der Commissie-Mackenzie te wenschen overbleef. Raffles kwam daarom aanvankelijk niet verder dan het beginsel, dat de huur zou toegekend worden aan hen die zoo na mogelijk bij den landbouwer stonden, en bij voorkeur aan de tegenwoordige bezitters [2].

Zoodra de algemeene strekking dezer ontwerpen bij den Raad van Indië ingang had gevonden, begaf de Luit.-Gouverneur

---

[1] Uit eene vergelijking van onze blz. 91-94 met de *Subst. of a Minute*, p. 33-38, blijkt eene opmerkelijke tegenstrijdigheid.

Raffles beweert, dat de gronden in Oeloedjamie aan de *dorpshoofden* verhuurd werden; terwijl daarentegen de heer de Salis mededeelt, dat daar het *detailed settlement* ingevoerd was. Het is intusschen niet aantenemen, dat deze tamelijk groote vergissing schuilt bij den Resident, die zijn verslag schreef op de plaats zelve, en daarbij uitweidde over de nadeelen, van het ingevoerde stelsel ondervonden (blz. 92). Zie verder *Subst. a Minute*, p. 47.

[2] Memorie van 14 Juni 1813 (*Subst. of a Minute*, p. 267, 8.)

De heer Levyssohn Norman (t. a. p. blz. 188, 9) zegt ten onrechte, dat een der grondslagen van het stelsel bij deze Memorie ontwikkeld, reeds zou geweest zijn: *de verhuring aan de Dorpshoofden*. De derde grondslag in Raffles' Memorie luidt: „*The renting out of the lands in large or small estates, according to local circumstances.*" Ook in het daarop gevolgde Rapport van Muntinge bleef dat punt nog zonder nadere bepaling.

zich op weg, om de uitvoering daarvan voor te bereiden. Het was op deze reis van Augustus—September 1813 door Java, dat Raffles, na vele besprekingen met de regenten, tot het belangrijke besluit kwam, de gronden te verhuren aan de *Dorpshoofden*, en telkens voor niet langer dan één jaar [1]: een besluit te belangrijker, omdat het, hoewel voorloopig, door het opvolgende Nederlandsche bestuur werd overgenomen, en de basis vormt der ten huidigen dage nog bestaande regeling. Een meer gedetailleerd stelsel van verhuur, en dus ook van belastingheffing, kwam hem voor uitvoerbaar te zijn in de landen die aan Chineezen verpacht geweest waren. Wij zullen, trouwens, weldra zien dat dit ver van de eenige uitzondering op zijn besluit was, die èn verscheidenheid van inzichten èn de loop der omstandigheden deden maken. Wanneer de hoegrootheid der belasting volgens het nieuwe stelsel bepaald zou zijn, zou daartegen elke verplichte levering, zouden àlle schattingen en heerediensten, hetzij aan Europeërs, hetzij aan inlandsche hoofden, ophouden. De diensten door het Gouvernement van de bevolking te vorderen, zouden op billijken voet betaald worden [2]. Ook wat de verplichting der landhuurders tot het onderhoud van bruggen en wegen aanging, herinnerden deze algemeene bepalingen aan den inhoud der bijzondere huurcontracten, die sedert het begin van dat jaar in het Bantamsche reeds in werking waren [3].

Om in de inlandsche huishouding zoo diep ingrijpende veranderingen tot stand te kunnen brengen, moest het Europeesche Gouvernement èn als souverein èn als eigenaar van den grond optreden. Dit was — zooals Raffles zelf opmerkte — de hoeksteen van zijn stelsel. Niets was dus natuurlijker en noodzakelijker, dan dat de macht der regenten, die wij reeds in andere

---

[1] Zie bls. 19.

[2] Zie N°. VI.

[3] Zie N°. V.

opzichten hebben zien beperken, bij den omslag en de invordering der belastingen geheel ophield. Was het den Britschen Luit.-Gouverneur ernst met zijne voorliefde voor de Javaansche bevolking, dan was hier tevens de weg aangewezen, om deze van hare kleine dwingelanden en uitzuigers voor een goed deel te ontslaan. De tusschenkomst der regenten, bij de toepassing van het nieuwe belastingstelsel hinderlijk en weinig betrouwbaar zijnde, zou daarom door die van op Europeesche leest geschoeide „collectors" vervangen worden. Over het geheel, merkte Raffles het Europeesch gezag aan als rechtens tredende in de plaats van dat der regenten. Wat hij beoogde, was: „that they must by the new arrangements be actually deprived of all political or other undue influence" [1]. En had Raffles zijn doel geheel bereikt, dan zou de regent op Java niet veel anders dan politiëele bemoeiingen hebben overgehouden.

Of de regenten zich echter de strenge beperking van macht zouden laten welgevallen, die eensdeels uit het nieuwe stelsel van belastingen, en andersdeels uit de uitbreiding van de bevoegdheid der residenten voortvloeide? Die eertijds alvermogende inlandsche hoofden bezaten thans niet veel meer dan een schaduw van hun vroegeren luister. Hunne geschiedenis onder de Compagnie, hoewel deze hen op den ouden voet gehandhaafd had, was die eener trapsgewijze vernedering geweest. De dwingelandij, van Daendels had hen geldelijk ten gronde gericht. Indien iets geschikt was de uitwerking te doen blijken, die de loop der tijden op het aanzien en de gesteldheid der Javaansche regentengeslachten te weeg gebracht had, dan mocht dit wel het voorbeeld der weduwe van den regent van Soerabaija heeten, die in 1818 bij de Nederlandsche Commissarissen-Generaal kwam bedelen om in het onderhoud van haar en hare familie te voorzien [2].

Raffles beweerde dat de regenten, die hij geraadpleegd had,

---

[1] Zie blz. 21, 22.

[2] Notulen der CC. GG., Juli 1818.

met zijn stelsel tevreden waren. De Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië — hierin eenstemmig met Muntinge — hield vol, dat dit bezwaarlijk zoo zijn kon. En aan het Bestuur van Java werd, dientengevolge, van hooger hand in overweging gegeven, om den regenten althans de heffing der Landrente overtelaten [1]. Maar dit druischte geheel tegen Raffles' stelsel in, volgens 't welk het Europeesche gezag zoo na mogelijk met de bevolking in aanraking gebracht, en geene tusschenpersonen tusschen het gouvernement en de dorpshoofden geduld mochten worden; waaromtrent hij zich uitvoerig bij Lord Moira verdedigde.

Afgescheiden van hetgeen hij daarmede onvereenigbaar achtte, werd het nut van den Javaanschen Adel, en in de eerste plaats de regenten zoowel als de inlandsche priesters te ontzien, door Raffles, bij de uitvoering zijner plannen, geenszins miskend. Het kwam hem raadzaam voor, de regenten als hoofden van policie (onder een behoorlijk toezicht) [2] aan het gouvernement te verbinden, maar ook dat de rangen, titels en staatsie van alle inlandsche hoofden zooveel mogelijk behouden bleven. Aan de zoodanige onder hen, die geene huurders van landen volgens het nieuwe stelsel zijn zouden, zou een deel hunner oude districten belastingvrij worden afgestaan. Hoe die laatste bepaling tot uitvoering kwam, zien wij in de „Minute" van 17 September 1813: de regenten langs Java's N.-O. kust, niet alleen, maar hunne Patih's, Djaksa's, hier en daar ook de priesters en moskeeën, werden ruim bedacht [3]. En daar het verlies hunner vroegere stelling in de staatshuishouding bij de regenten

---

[1] Zie No. IX.

Dit officiele schrijven, waarbij Raffles terecht gewezen wordt wegens zijne overijlde invoering van het Landrentestelsel op Java, bewijst de onjuistheid der bewering van den heer S. van Deventer, waar deze zegt: „Raffles kon niet wachten tot hij voldoende kennis van land en volk verkregen had . . . *Er moest dadelijk gehandeld worden.*" („Bijdragen" I, bls. 244, 5.)

[2] „*the watchfull attention of the Residents must ever be directed to their conduct.*"

[3] Zie bls. 20, 21.

met name zwaar woog, werd aan dezen bovendien eene geregelde jaarlijksche wedde, in te gaan met de Poeasa van dat jaar, toegekend [1]. Die maatregelen, hoe men overigens over het beginsel waarvan zij uitgingen oordeele, vormden zeker eene gunstige tegenstelling met hetgeen de inlandsche hoofden onder het voorgaande regime hadden te verduren gehad. Bedriegen wij ons niet, dan is het ook ten deele hieraan toeteschrijven, dat de invoering van Raffles' hervormingen zonder verzet van de zijde der regenten heeft kunnen geschieden [2].

Naast het recht tot invoering van het nieuwe stelsel, en de maatregelen tot waarborging daarvan genomen, stond de gewichtige vraag naar de geldelijke uitkomsten, die het opleveren zou, op den voorgrond. De Raad van Indië was hieromtrent ver van gerust gesteld.. Wanneer men overwoog hoe over het geheele eiland alléén de rijstcultuur volkscultuur was, hoe de handel tot dusver slechts door de teelt der producten voor de Europesche markt gevoed was en alle verplichte levering dier voortbrengselen eensklaps ophouden zou, moest wel de vraag rijzen of, bij de vrijheid van cultuur en handel die door het Britsche bestuur openlijk geproclameerd werden, de hulpbronnen van Java even rijkelijk vloeien zouden als voorheen. Voor Muntinge was een afdoende troostgrond deze, dat de gedwongen teelt altans van het hoofdproduct, de koffij, in die streek waar dit steeds de rijkste opbrengsten geleverd had, de Preanger, behouden bleef. En wanneer wij het geheele gemis aan beweegredenen voor diens handelwijze in Raffles' eerste Memorie [3] en de zwakte zijner later daarvoor aangevoerde gronden in aanmerking nemen, gelooven wij het er voor te mogen houden

---

[1] Zie blz. 22.
Voorschriften van gelijke strekking waren aan Crawfurd gegeven, voor zooveel Tjeribon aanging (*Subst. of a Min.*, p. 26, 27.)

[2] Zie echter blz. 108,9.

[3] Het heet daar alleen: „*It is not intended*, at present, to introduce the new system in the Batavian Regencies" (*Subst. of a Minute*, p. 274.)

dat ook bij hem de overtuiging vaststond, dat dit deel althans van het oude stelsel, in 't belang der inkomsten van den Staat, *moest* blijven bestaan. Dat het geldelijke voordeel in zijn schatting opwoog tegen het „revolting and unjust" karakter van den dwang, bleek hieruit dat, wat hij ook beweerd moge hebben, op dien maatregel tijdens zijn bestuur niet is teruggekomen [1]. De Preanger, hoewel ver de belangrijkste, was niet meer de eenige streek van Java, waar de koffij met voordeel geteeld werd. Dit was op vrij aanzienlijke schaal ook het geval in Passoeroean en het Malangsche. En daar ging de Britsche Luit.-Gouverneur eerlang tot gelijken maatregel over. Zoodra de Europeesche markt zich gunstiger liet aanzien, haastte hij zich de koffieteelt in die beide districten van den Oosthoek, even als in de Preanger, in handen te stellen van het *Gouvernement* [2].

Niet ongewettigd schijnt dan ook de vraag, welke de houding van Raffles ten aanzien der verplichte koffiecultuur op Java wel zou geweest zijn, indien bij den aanvang van zijn bestuur de stand der wereldmarkt niet zoo buitengewoon ongunstig voor dat handelsartikel geweest ware, en de Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië niet al dadelijk den vrijen uitvoer daarvan bevolen had.

Een voldoenden grondslag voor de inkomsten volgens zijn stelsel zocht Raffles, overigens, in het gezamenlijke bedrag van alle belastingen en diensten, welke tot dusver op de bevolking gedrukt hadden. Deze tot éénheid herleid, brachten hem op het cijfer van 2/5 der totaal-opbrengst van de rijstvelden, welk 2/5, in natura of in geldswaarde, als gemiddelde maatstaf voor de betaling der Landrente werd aangenomen [3]. Kort daarop echter, in Februari 1814, kwam hij tot eene nieuwe

---

[1] Zie blz. 124, en „History of Java" I, p. 143.

[2] Bekendmaking van den Resident van Passoeroean, van 21 December 1815. Zie ook blz. 107—8, 225.

[3] Zie N°. VI.

onderverdeeling van dit cijfer, en vorderde hij $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{5}$ of $\frac{1}{3}$ der opbrengst als landrente, naar gelang van de vruchtbaarheid der gronden [1]. Het springt in 't oog, dat die nadere bepaling tevens eene verhooging der belasting was: eene verhooging die, al gaf Raffles hoog op van de *„fairness of the scale,"* evenwel het nauwste verband hield met de behoeften der schatkist.

Nu weten wij, welk eene verwarring vooral in de Compagnie's-landen ten aanzien van het belastingwezen geheerscht had en onder Daendels' bestuur was blijven voortbestaan. Raffles' streven om daarin orde te brengen, en alle belastingen tot ééne te herleiden, die alléén aan den Staat zou worden opgebracht [2], verdient alle erkenning. Maar wij weten ook, dat die lasten, evenals in de Vorstenlanden door het pachtstelsel, zoo in de Regentschappen van het Compagnie's-gebied ten gevolge van de willekeur der regenten, waaraan vroegere besturen geen perken gesteld hadden, allengs tot het hoogste peil waren opgedreven.

Toch had in de Javaansche huishouding de regel stand gehouden, dat alléén òf diensten òf belastingen in geld of product gevorderd werden [3]; niet beide tegelijk. En zoo werd dan slechts de helft van het gewas geheven, wanneer de inlander geene heerendiensten hoegenaamd bewees; terwijl waar van den regel afgeweken werd, toch steeds eene zekere evenredigheid bewaard

---

[1] *Revenue Instructions*, p. 198.

[2] Vg. blz. 19.

[3] Of *Padjeg-Sawah* of *Padjeg-Sikep*, was de regel. Volgens eene vaste gewoonte, moesten daar waar het eerste niet werd geheven, twee *Sikep's* per „Djoeng" uitkomen.

Omgekeerd, was door van Overstraten in 1792/3, op de gronden destijds in de Vorstenlanden aan de Compagnie afgestaan, „vrijdom van alle heerendiensten" bedongen voor de dessa's die daar peper moesten planten.

Intusschen werden, door inlandsche hoofden op hunne *apanages*, of door regenten in de strandregentschappen, ook wel belastingen in beide vormen geheven van dezelfde gronden. Daar bleef echter steeds eene zekere evenredigheid bewaard, zoodat waar diensten gevorderd werden, ook slechts één derde of minder van de opbrengst geheven werd. (Kollmann, in Tijds. Batav. Gen. XIV, — „Eind-résumé," enz. II Bijl O, — Opkomst v/h Nederl. Gezag over Java, XII blz. 290—294, 312.)

was [1]. Die onderscheidingen werden kennelijk, zij het ook in een anderen vorm, door Raffles in zijne denkbeelden opgenomen. Maar Raffles'. eerzucht was, de bevolking op eenmaal op te heffen uit den ongelukkigen staat waarin zij zich bevond, en daartoe ging de onderscheiding, die hij aantrof, hoe billijk deze in zich zelve was, niet ver genoeg. Zijn afkeer van halve maatregelen werkte thans met zijne zorg voor de schatkist samen, om hem tot de uiterste consequentie te doen overgaan. Hij zou een einde maken aan alle voor den inlander drukkende tusschenkomst zijner hoofden in belastingheffing, en beloofde tevens — op het papier — de geheele intrekking der heerendiensten! [2] Daartegen zou echter de nieuwe belasting algemeen gemaakt worden, niet alleen, maar tot dat gezamenlijk bedrag worden geheven, waartoe alle vroegere lasten en diensten door de misbruiken onder het Vorsten- en Compagnie's-bestuur waren opgevoerd.

Werden nu waarborgen tegen de afpersingen der inlandsche hoofden verkregen, dit was echter niet het geval ten aanzien der Europesche ambtenaren. Aan dezer beslissing bleef het met name overgelaten, of de landrente tot de *helft* der opbrengst van de velden zou worden geheven. De door den Britschen Luit.-Gouverneur aangenomen maatstaf van belasting stond dus gelijk met den hoogste, die ooit aan de bevolking opgelegd was; en terwijl de willekeur ter voordeur uitgeworpen was, werd zij thans door de achterdeur weder binnengelaten.

De hooge maatstaf, zoowel als de wijze waarop die toegepast werd, was dan ook een beslist nadeel in Raffles' hervorming van het belastingstelsel [3]. In strijd met zijne fraaie voorspiegelingen, leverden de meeste deelen van het eiland daarvan weldra sprekende bewijzen op. Na verschillende proefnemingen, kwam de bekwame

---

[1] Zie Rothenbühler's rapport omtrent Soerabaija, in *Verhand. Batav. Gen.* XLI, blz. 34 vg.

[2] Zie ook No. V en *Subst. of a Minute*, p. 261.

[3] Dit werd zelfs door Britsche ambtenaren van het gehalte van een Crawfurd erkend (Rapp. van C. Th. Elout, 27 Sept. 1819.)

resident van Bantam, Yule, tot deze wanhopige slotsom: „It is useless to put down the amount of the annual settlement of the Landrevenue, where there is so little probability of its being *realized*".[1] In het vruchtbare Oeloedjamie geraakte de bevolking zoo ten achteren, dat zij den huurschat bezwaarlijk kon opbrengen[2]. In Tjeribon „ging de uitgeschreven landhuur die welke met billijkheid kon opgebragt worden, ver te boven." In het Soerabayasche werd, vooral na de invoering van het *detailed settlement*, de toestand zoodanig „dat de landman er onder bezwijken moest"[3] Genoeg reeds om de ontzettende achterstallen in de werkelijke opbrengst der belasting te verklaren, welke na afloop van het Britsche bestuur aan den dag kwamen.

Op welke wijze had nu echter de aanslag der Landrente plaats? Dit punt is daarom van gewicht, wijl de verdeeling der gronden en daarmede van de belasting zelve er van afhing, en de invloed der Javaansche zeden en gebruiken zich ook daarbij gelden deed.

Onder het Vorstenbestuur was de *padjeg*, of vaste belasting, allengs niet anders dan eene pacht geworden, die als alle pachten vooraf bedongen werd. Wij hebben ons niet in te laten met de historische ontwikkeling dier verandering: een feit is het, dat de beheerders van groote landschappen, waarvan zij de belasting aan den vorst verschuldigd waren, van oude tijden her enkele personen van rang als onderbeheerders aanstelden, en deze op hunne beurt weder anderen van lageren rang. De belasting, de *padjeg*, werd dan van den hoogere op den lagere verhaald. Daar nu elk dier titularissen ook uit zijne hoorigheid zijne inkomsten trok, had dit stelsel eene schromelijk nadeelige vermenging der rijks-inkomsten met die der hoofden persoonlijk ten gevolge. Maar nu was het ook een algemeen gebruik geworden de inning der belasting te doen *aannemen* voor eene gebodene som, waarmede de benoeming van onderbeheerders

[1] Yule aan Bauer, 9 Januari 1815.

[2] Zie blz. 92.

[3] Zie „Bijdragen tot het Land. Stelsel" I, blz. 365, 367, 375.

gelijken tred hield; naarmate het bod hooger was, werden de aannemers als *demang's* of *bekels* aangesteld [1]. De door hen opgebrachte belasting verkreeg daardoor het karakter eener pacht, en grondgebruiker werd aldus de meest biedende. Welke en hoevele gronden, ten slotte, een lid der landbouwende klasse voor zijne rekening nam, hing af van zijne werkkrachten en van den door hem overeengekomen pachtschat. Dat in de strandregentschappen, onder de Compagnie, soortgelijke verpachting van dessa's aan inlandsche hoofden en — niet te vergeten — aan Chineezen plaats had, is bekend [2].

In menig opzicht, nu, handelde Raffles' bestuur bij de invoering der Landrente eveneens. De proefneming in Bantam had gestrekt tot verhuur van groote districten aan leden der Sultansfamilie en andere landsgrooten. Deze verkregen, voor eene gebodene som, „the entire propriety for the time being," onder de natuurlijke verplichting hunne landen op hun beurt onder te verhuren. Maar de wijze waarop zij hun huurprijs of pacht van de landbouwers bedongen, was hun vrijgelaten: feitelijk vermochten zij die tot het hoogste peil op te voeren, en naar willekeur geld, producten of zelfs diensten te vorderen.

Daarna had ook elders tot zekere hoogte hetzelfde plaats. Vele *mantri's*, *demangs*, inlandsche grooten dus die geene dorpshoofden waren, bevonden zich onder degenen, die volgens het nieuwe stelsel de gronden huurden [3]. De merkwaardige getuigenis van Adams, een der Britsche ambtenaren die met de invoering belast waren, doet zien, hoe in eene Residentie zoo aanzienlijk als Soerabaya met inbegrip van Grissee, de landhuurders personen waren wier hoedanigheid van dessahoofden voor zeer twijfelachtig gehouden werd [4]. De Chineezen en

---

[1] Zelfs Chineezen namen de inning der *padjeg* tegen zekere sommen aan: zij verkregen dan een javaanschen titel.

[2] Zie „Eindrésumé" enz. II blz. 121, 2 en van IJsseldijk, aldaar Bijl. M. M.

[3] „Eindrésumé," enz. II blz. 346, noot a.

[4] *Subst. of a Minute*, p. 42.

voornaamste inlandsche bewoners der stad Soerabaija konden gezegd worden de eigenlijke huurders te zijn, voegde Lawick van Pabst daarbij [1].

Dat er dus, ook na Raffles' Proclamatie van 15 October 1813, met het beginsel van verhuur aan de dorpshoofden de hand gelicht werd, is verklaarbaar uit de nieuwheid der instelling, die een streng vasthouden aan het beginsel nauwelijks toeliet, en tevens uit den invloed der inheemsche begrippen. Mochten de uitvoerders van Raffles' maatregelen in vele gevallen blijde zijn, bij inlandsche grooten de geneigdheid te vinden om hunne vroegere hooriheden thans van het Europeesch Gouvernement te huren, de wijze waarop die huur aangegaan werd herinnerde levendig aan de landpachten onder het Vorstenbestuur. Het werd een loven en bieden, waarvan de uitslag was dat de hoogste bieder dessahuurder werd; even als gelijksoortige uitkomsten in de onderdeelen der Javaansche huishouding verkregen waren.

En even als in den vorstentijd [2], werden nu ook de gronden, na in 't groot aan de huurders der dessas te zijn toegekend, door deze in 't klein aan de landbouwers uitgegeven. Raffles' Proclamatie meende eene voldoende grenslijn gesteld te hebben, waar zij voorschreef dat de pacht van den gemeenen man te heffen niet zou zijn „oppressive"; maar metterdaad vond het streven van den dessahuurder (die zich tegenover het Gouvernement voor eene bepaalde som verbonden had) om eene steeds hoogere pacht van zijne landbouwers te bedingen, zijn eenige grens in de mogelijkheid voor deze laatste om het van hen gevorderde op te brengen. Welk bedrag elke landbouwer van zijne eigene velden aan den staat opbracht, was daarom bezwaarlijk uittemaken.

---

[1] Verslag omtrent den staat der Residentie Soerabaija, in de „Bijdragen" enz. I, blz. 373.

[2] Vg. „Eindrésumé" II, o. a: Bijl. bl. 55.

In de vrij ingewikkelde huishouding, welke het gevolg én van de aanvankelijke proefnemingen én van de eerste algemeene besluiten van het Britsche Bestuur was, kwam Raffles' Memorie van Februari 1814 een nieuw element van verwarring brengen. Nu heette het weder: „*the cultivators*, who are attached to the soil, can *only* be considered as the tenants of Government" [1]. En in de gelijktijdig daarmede uitgevaardigde Voorschriften aan de residenten en ambtenaren der Belastingen werd dat denkbeeld aldus uitgewerkt: „The intermediate system be entirely done away, the Government determining to act in future *directly with each individual cultivator*. . . . By the most serious investigation into the whole minutiae of the revenue-affairs of the country, Government are fully competent to carry into execution that more detailed settlement, ... at the expiration of the former leases. . . . . . [2]."

Gelukkig dat die „former leases", d. i. de in 1813 besloten en in werking gebrachte landverhuur, voor verre het grootste deel eerst ten einde liep onder het opvolgende Nederlandsche bestuur. Maar hier is het vooral, dat men den rusteloozen geest, de veranderlijkheid in besluiten van den Britschen Luitenant-Gouverneur in volle werking zag. Binnen den tijd van één jaar [3], was hij van de landverhuur in groote districten gekomen tot de verhuur dessa's gewijze, en overgesprongen tot die aan elken bebouwer van den grond individueel! Vóór dat het eene stelsel ingevoerd was, werd er een ander voorgeschreven, en was reeds een derde in overweging. De grootste keerzijde van dit alles was, dat tot de voorgeschreven maatregelen de gewenschte grondslagen, zelfs de meest onontbeerlijke, gemist werden. Raffles beweerde wel, zooals wij zagen, dat

---

[1] *Subst. of a Minute*, p. 170.

[2] *Revenue Instr:* 11 *February* 1814.

[3] Februari 1813 was de dagteekening van den alleréérsten aanslag der Landrente, Februari 1814 die der laatstgenoemde Instructiën.

zijn Bestuur in het bezit van alle vereischte gegevens was, maar beging den vermakelijken *blunder* van tegelijkertijd, in hetzelfde stuk, de verzameling dier gegevens als een der eerste plichten van de verschillende ambtenaren, Europeesche en inlandsche, voor te schrijven. De uitvoerige staten daarbij ter invulling aan de dorpshoofden gezonden, bleven in de meeste gevallen zonder gevolg, om de eenvoudige reden dat die lieden lezen noch schrijven konden [1]. Zoo was er, hoewel Raffles zich ook niet ontzag te beweren dat elke bunder bouwgrond op Java reeds opgemeten en aangeslagen was, nog op het oogenblik der teruggave van de Kolonie aan Commissarissen-Generaal, nauwelijks op zeer enkele plaatsen een begin van meting en registreering gemaakt van datgene wat men in 't openbaar verhuurde.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat het Nederlandsche Bestuur, dat aan het zijne opvolgde, een chaos van elkander wedersprekende bepalingen, niet alleen, maar ook van half uitgevoerde maatregelen, en daarbij de gevolgen eener groote mate van slordigheid in het beheer aantrof. Des te meer erkenning verdient het gunstige oordeel, dat zelfs zij die al de moeiten en zorgen welke uit die verwarring voortvloeiden te dragen hadden, over het grondbeginsel der hervorming uitspraken. In de eerste plaats die Nederlandsche ambtenaren, die onder het Britsche bestuur tot de invoering door raad en daad hadden medegewerkt, een Muntinge, Rothenbühler, Cranssen, Bauer, Lawick van Pabst, de Salis zelfs [2]. Zij leverden het sprekendst protest tegen hetgeen in Raffles' apologie wordt voorgewend, alsof elke Hollander op Java destijds een afkeer van diens hervormingen zou gehad hebben [3]. Ook het oordeel van Elout, nadat hij voorloopig kennis van het stelsel op de

---

[1] Vg. bls. 151.

[2] Zie bls. 84, 105, 108—9, 160—1.

[3] *Memoir*, p. 209.

plaats zelve genomen had, verdient opmerking. „Alle menschen hier," schreef hij uit Batavia vertrouwelijk aan den Directeur-Generaal van Koloniën, „zijn het daarin eens, en als ik zeer enkelen uitzonder die aan het oude tenaciter gehecht zijn, zijn allen overtuigd, dat er in het Engelsche systema veel goeds is, en alleenlijk hier en daar modificatiën noodig zijn; dat er meer orde en regelmatigheid gevorderd wordt; maar dat overigens de Landrente een wezentlijke weldaad voor den gemenen man en voor het gouvernement is. Zoodat men zelfs trachten moet, dergelijk sytema op de andere etablissementen in te voeren" [1].

Laat ons kortelijk nagaan, welke „modificatiën" de Nederlandsche Commissarissen-Generaal, van wie Elout de ziel was, noodig oordeelden.

Veilig konden zij aanvoeren, wat de berichten van alle zijden hun mededeelden en hun eigen ervaring weldra volkomen bevestigde, dat het nieuwe stelsel over Java ingevoerd was met zulk een overhaasting en onnauwkeurigheid, dat daardoor de heilzame inzichten van het Gouvernement verijdeld, de ingezetenen op eene onregelmatige wijze belast, en 's Lands inkomsten in onzekerheid gebracht waren [2]. Maar op de juistheid van het stelsel zelf werd door Commissarissen-Generaal niet afgedongen. Slechts vorderde dit, in de wijze van aanslag en verdeeling evenzeer als in het bedrag der te heffen Landrente, dringend verbetering.

De bedachtzaamheid, waarmede de Nederlandsche bestuurders te werk gingen, stak scherp af bij Raffles' rustelooze voortvarendheid. Twee jaren namen zij voor het vaststellen eener tijdelijke voorziening, en toen een jaar later eene nadere regeling van het Landelijk stelsel geschiedde, maakten zij die nog

[1] Elout aan Goldberg, 12 Nov. 1816.

[2] Zie het Rapport van Commissarissen Generaal van 16 Maart 1818 in de „Bijdragen tot het Land. Stelsel," I bls. 360, — en de Verslagen der Residenten in dit Deel voorkomende.

voorloopig: eene voorloopige regeling, die echter de stormen van nagenoeg drievierden eener eeuw heeft getrotseerd. Deze nadere regeling bezat de groote verdienste, van den dorps-aanslag gelijkmatig over geheel Java (met uitzondering der Vorstenlanden) in werking te brengen, en met den aanvang van elk jaar te vernieuwen. Daarmede werd aan alle proefnemingen, zoowel met het *Zemindar*- als met het *Rijotwar*-stelsel genomen, en aan de strekking der weinig doordachte voorschriften van Februari 1814, voor goed een einde gemaakt. Tal van bepalingen, met het oog op eene goede behandeling der inlandsche bevolking en eene behoorlijke belooning harer hoofden, verzekerden de milde uitvoering van dat besluit. De aanslag der landrente zou zelfs, telken jare, eerst geschieden wanneer op het te velde staande gewas het vooruitzicht van den verwachten oogst kon gegrond worden.

Maar die aanslag bleef niettemin geheel het karakter behouden eener pacht, waarvan het bedrag bedongen werd met de hoofden en oudsten van elke dassa [1]. Wat het ergste was, en ook nu de deur voor willekeur wijd open zette: daardoor werd stilzwijgend aangenomen, dat er geen algemeene grondslag voor de toepassing der Landrente zijn zou. Deze had, zelfs in den ouden Vorsten- en Compagnie's-tijd, gelijk wij zagen, niet ontbroken; door Raffles was sedert een vaste maatstaf, zij het ook een te hooge, aangewezen, die echter thans feitelijk werd ter zijde gesteld. Voortaan zou de overeenkomst met het hoofd der dessa de eenige grondslag voor het bedrag der belasting zijn, afwisselend alzoo naar gelang der gesteldheid van elke plaats, maar ook „naar de zinnelijkheid der residenten en andere ambtenaren, die het stelsel onderscheidenlijk konden uitleggen en toepassen".

Overigens toonen de voorschriften, door de Commissarissen-Generaal uitgevaardigd duidelijk aan, dat de hoofden der dessa's, die den aanslag in de Landrente op zich namen, voortgingen

[1] Besluiten van Commissarissen-Generaal van 9 Maart en 13 Juli 1818 (Indisch Staatsblad n°. 14 en 49) en 4 Januari 1819 (Ind. Staatsblad n°. 5.)

met de gronden in detail „uit te geven", en de belasting over de landbouwers „om te slaan" [1]. Dat die uitgifte over 't algemeen op billijke wijze plaats had, schijnt uit gelijktijdige berichten te blijken [2]. Maar van gelijkheid kon daarbij bezwaarlijk sprake zijn. Eene eigenlijk gezegde verdeeling der dessagronden ontstond ook eerst langzamerhand, toen de landbouwende klasse, aan het dessa-bestuur zijne perceelen latende, het overige, naar zekere regelen, onderling en zelfstandig begon te verdeelen. Eerst toen kon eenige, zij het ook niet op historische gronden rustende, maatstaf worden verkregen van hetgeen elke landbouwer individueel in de landrente opbracht.

Het voorgaande zal, vertrouwen wij, het nauwe verband niet uit 't oog hebben doen verliezen, dat er bestond tusschen de invoering der nieuwe belasting en de afschaffing der heerendiensten, althans volgens de officieele verklaringen van het Britsche bestuur. De Proclamatie van 5 October 1813 had het zoo uitdrukkelijk mogelijk verkondigd: het stelsel van dienstplichtigheid is over het geheele eiland afgeschaft! Wij deden echter opmerken dat Raffles die afschaffing slechts op het *papier* gedecreteerd had, en zullen nu moeten aantoonen, dat het daarbij metterdaad gebleven is.

Het ging Raffles als menigen hervormer van latere dagen, die alleen door zijn ingrijpen in de sociale toestanden beweerde eene volslagen omkeering te weeg te brengen. In eene maatschappij als de Javaansche, waarin elke arbeid zonder onderscheid dwangarbeid was, op ééns de vrijheid te proclameeren, stond gelijk met de armen naar den hemel uittestrekken, of juister gezegd, den invloed van het historisch gewordene ten eenen male te miskennen. Geen dienst, hetzij die aan inlandsche hoofden of aan het Europeesch Gouvernement bewezen

[1] Voorl. Instructie der ambtenaren bij de Landrente, van 13 Juli 1818 (Indisch Staatsblad, no. 49.)

[2] Zie ook blz. 229.

werd, of hij was verplicht: en gelukkig zij, die er eenige vergoeding voor kregen. Alle arbeid was officieel getarifeerd; tot zelfs de loonen der privaatbedienden van (in eene gemeenschappelijke onderscheiding begrepen) „Christenen en Chinezen" waren van hooger hand vastgesteld. [1]

Het was een ingeworteld gebruik, eene overoude instelling, dat wie land bezat ook recht had op de diensten der opgezetenen. Raffles, die terecht alle erfelijke aanspraken der regenten op landbezit verwierp, gaf aan den anderen kant, door hun landen als vergoeding toe te staan, [2] zelf aanleiding, dat ook de heerendiensten allerwege op Java behouden bleven. Hij ging zoover, van de belooningen in land uit te strekken tot de meest verschillende inlandsche hoofden en ambtenaren, zelfs bij de instelling der vaccine. [3] Juist uit overweging van de gevolgen van dien, werd alle betaling door middel van landbezit daarna door de Nederlandsche Commissarissen-Generaal afgeschaft. „Afstand van land" — voerden zij terecht aan — „bevatte noodwendig in zich afstand van volk." En dit bracht, onder Javaansche gewoonte, weder diensten van dat volk aan den eigenaar met zich. Op grond daarvan namen Commissarissen-Generaal het merkwaardige besluit, om de inlandsche regenten en hoofden voortaan „in geld, niet in land" te betalen; [4] een besluit dat ongetwijfeld tot de vermindering der heerendiensten op Java heeft medegewerkt.

---

[1] Zie de „Beantwoording der Vragen van den Luit.-Gouverneur Raffles door Rothenbühler", in het *Eindrésumé*, enz. II, Bijl. N. N.

[2] Vg. bls. 20, 21.

[3] „Behalve in de Regentschappen, werden de kosten der vaccine overal op geheel Java betaald of gedekt uit de inkomsten der Landerijen, welke (in stede van geldelijke bezoldigingen) aan de geëmployeerden der vaccine waren afgestaan" (Prest. en Raden van Financiën aan C. C. G. G., 2 Februari 1817.)

[4] Besluit van 5 Januari 1819, 1e ged. (Ind. Stbl. N°. 11.)
Dit besluit werd genomen „ter volmaking van het Landelijk Stelsel," en de door Raffles aan de regenten en hoofden afgestane landen en dessa's werden dienvolgens mede begrepen in de aanslagen voor de landrente.

Maar wat ook zij niet wisten of vermochten te beletten, was dit. Zoowel om het bedrag der Landrente, als ten gevolge van het voorschrift dat die huur voor een gedeelte althans in het begin van 't jaar gekweten moest worden, [1] werd zij in den regel door de dessahoofden of ook wel door anderen voorgeschoten. Daardoor ontstond eene dienst-schuld voor de landbouwende klasse; en wat deze minder aan heerendiensten aan het Gouvernement behoefde op te brengen, zag zij zich nu toch verplicht te presteeren aan die nieuwe soort van geldschieters.

Inmiddels werden, onder het Britsche bestuur, niet alleen de koelie-etablissementen te Buitenzorg aangehouden, maar ook nieuwe verordeningen omtrent de loonen uitgevaardigd. Met den eersten aanvang van dat bestuur was reeds in 't openbaar afgekondigd, welke betaling het dagwerk van een Chinees of een Koelie waard was. [2] Wij zien uit ons No. LXXVIII, hoe dit punt nader werd geregeld voor het Buitenzorgsche, en officieel de prijzen vastgesteld werden waartegen een iegelijk koeliediensten aldaar bekomen kon.

Het verslag van den Resident van Buitenzorg vergunt ons een blik te slaan in Raffles' beheer in dit opzicht. Hij, de man die in naam de heerendiensten afschafte, maakte van die *dienstplichtigen* zoo ruimschoots gebruik, dat zelfs voorstellen om op andere wijze in de behoefte aan werkkrachten te voorzien, door Mc. Quoid, zijn rechterhand, werden afgewezen. Dagelijks moesten in de gebouwen en tuinen op het landgoed van den Britschen Luitenant-Gouverneur manschappen in heerendienst opkomen, en materialen in heerendienst geleverd worden. Die requisitiën, gevoegd bij de overige diensten welke van de bevolking gevorderd werden, waren zoo drukkend, dat de noodzakelijkheid om er

---

[1] In April 1818 werden de residenten zelfs aangeschreven, om, uit hoofde der penurie van de schatkist, *binnen twee maanden* minstens de helft der Landrente van dat jaar te realiseeren.

[2] „Advertisement 7th Dec. 1811" (*Proclam. Regul.* I, No. 26.)

althans verzachting in te brengen ten slotte moest worden erkend [1].

Aldus blijkt overtuigend, dat zoowel daar waar het nieuwe stelsel niet ingevoerd werd, als in de overige deelen van Java, een der hoofdbeginselen van Lord Minto, dat luide in Raffles' Proclamaties verkondigd was, metterdaad een doode letter bleef. Het was eene zuivere fictie van den Britschen Landvoogd, diensten, die toch *metterdaad* door den gemeenen man gepresteerd worden moesten, als niet bestaande aan te merken. En zoo was het ook niet veel meer dan een ijdel vertoon, bij de voorwaarden waaronder de verkoop van particuliere landen plaats had, te bepalen dat „all feudal services are abolished"; terwijl in éénen adem aan de koopers de bevoegdheid toegekend werd, zoodanige diensten te vorderen als van ouds gebruikelijk waren [2]. Gemis aan eenheid en oprechtheid in zijne staatkundige ontwerpen — wij hebben er reeds op gewezen — was een der hoofdgebreken van Raffles' bestuur.

De belastingen, welke door het Britsche bestuur geheven werden daar waar de Landrente niet toepasselijk was, waren de volgende. De Javanen niet-landbouwers, en dus geene landhuur betalende, brachten eene zoogenaamde huistax op [3], die door de Nederlandsche Commissarissen-Generaal bestendigd werd, en in gewijzigden vorm is blijven bestaan. Eigenaren van particuliere Landen (Europeërs) stonden onder de algemeene verplichting [4], eene belasting van ½ pCt. der getaxeerde waarde hunner goederen te betalen; waarbij later nog één pCt. dier waarde jaarlijks opgelegd werd aan hen, wier landen aan den grooten weg gelegen waren, ter bekostiging van het onderhoud van dien

---

[1] Zie N°. XXXIX.

[2] *Proclam. Regul. etc.* II, p. 105—107.

[3] Zie ook blz. 110.

[4] Krachtens Art. 3 der Voorwaarden van verkoop.

weg [1]. Metterdaad kwam ook ten hunnen laste een recht, door de Britsche administratie van elken vruchtdragenden kokosboom geheven [2]. In de Preanger-Regentschappen in het bijzonder, voerde zij (in verband met andere maatregelen [3]) een Familiegeld in, waartoe alle hoofden van inlandsche gezinnen aldaar 24 stuivers zilver per jaar moesten opbrengen [4]. Daarbij kwamen met den aanvang van 1815 de kosten voor een Vaccine-etablissement, die over geheel Java door de opbrengst van daarvoor afgezonderde landerijen bestreden werden, maar in dit deel van het eiland bij uitzondering moesten goedgemaakt worden door eene heffing van nog eens 12 stuivers per gezin, uitgestrekt ook tot de zoogenaamde vrije landen [5]. De particuliere landeigenaren bestreden die nieuwe heffing dadelijk, op grond dat zij daardoor eigenlijk alleen getroffen werden. De Raad van Financiën, echter, naar wien de Nederlandsche Commissarissen-Generaal de aangelegenheid verwezen, stelde zich op een ander standpunt. Hij meende beide belastingen te moeten afkeuren, „omdat de ingezetenen in de Regentschappen minder voordeelen genoten en meer lasten droegen, dan die van eenig ander gedeelte van Java.” Zij vormden, naar zijn oordeel „een bezwarende last, die elke inlandsche bevolking moet drukken, zoolang dezelve geen hoogeren graad van beschaving zal bereikt hebben, en zich zelve geene meerdere faciliteit in het verkrijgen en aanwenden van geldmiddelen zal hebben verworven” [6]. Op

---

[1] „Publication,” 18 Febr. 1815.

[2] Besluit van 6 Mei 1814 (*Proclam. Regul.* II, No. 63.)
Terecht beweerden Cranssen en andere landeigenaren: „If we, landholders, did not pay for the inhabitants of our Estates the Tax of one st: silver per coconuttree, Government would wait very long time before this tax could be obtained.” Maar dit was juist de bedoeling, waarmede de maatregel genomen was. Commissarissen-Generaal schaften later het recht af.

[3] Zie blz. 13.

[4] Zie No. III.

[5] Besluit van 4 Mei 1815, en Circulaire van Raffles aan de Landeigenaren van 18 Juli 1815. Zie ook blz. 127.

[6] President en Raden van Financiën aan Commissarissen-Generaal, 2 Februari 1817.

grond dier overwegingen werden dan ook beide laatstgenoemde heffingen in de Preanger door Commissarissen-Generaal weder ingetrokken.

Naast de Landrente, beschouwde Raffles als de voornaamste bronnen van inkomsten: de pachten en handelsrechten, en den verkoop van zout en koffie. Die volgorde verder in 't oog houdende, [1] zij hier herinnerd, dat terwijl Daendels het stelsel van verpachtingen geheel onaangeroerd had gelaten, het Britsche bestuur de Zoutpacht ophief en ook de Inkomende Rechten op Java aan de pachters uit handen nam. De inkomsten der tolpoorten, der bazaars, van den opium- en arak-verkoop, en velerlei andere, ook alle stedelijke inkomsten, [2] werden daarentegen bij voortduring verpacht, en bevonden zich tijdens den overgang aan het Nederlandsche bestuur voor het meerendeel in handen van Chineezen. [3]

De tolpoorten waren rechten op het vervoer langs de wegen, die — de naam duidde het aan — op bepaalde afstanden geheven werden, maar waaromtrent tot in later tijd eene groote mate van onzekerheid is blijven bestaan. De bazaarrechten moesten betaald worden door hen, die hunne goederen ter markt brachten. Het is begrijpelijk, dat beide middelen, vooral waar die aan Chineezen verpacht waren, een zwaren druk legden op het nijvere deel der bevolking; en het zou geheel op den weg van Raffles' liberale staatkunde gelegen hebben daaraan een eind te maken. [4] Ook hier echter kwamen de nooden der schatkist tusschen beide, en mogen wij de oprechtheid van zijn

---

[1] Voor de regeling van het koffiebeheer en dat der bosschen moeten wij alleen naar een volgend Hoofdstuk verwijzen.

[2] *Proclam.*, *Regul.* enz. I p. 107, 8.

[3] Niettemin heeft Raffles in zijne *History of Java* (I, p. 221) verkondigd: „It being found that the *Chinese* contrived to create a monopoly in their own favour, ... that system *has been relinquished*, *and Government has taken the management of that portion of the public revenue into its own hands*"!

[4] De Resident in Bantam was zelfs van oordeel, dat de bazaar- en andere verpachtingen kwalijk samengingen met het Landrentestelsel. Zie blz. 153, 4.

leedwezen over de ongerepte instandhouding dezer pachten, met name in de Vorstenlanden, op goede gronden in twijfel trekken. Deze laatste waren toch opzettelijk bij de verdragen van 1812 aan het Europeesch gezag afgestaan, en brachten alléén ruim een half millioen ropijen op. Ook de tolpoorten in Kadoe verzekerden „importante revenuen." [1] Maar zelfs geene poging om de pachten in die landen aan de Chineezen te ontnemen, werd door Raffles beproefd; en het bleef aan een volgend Nederlandsch bestuur voorbehouden, ze voor rekening van het Gouvernement overtenemen.

Op welke zonderlinge wijze er met de Bazaars werd omgesprongen, blijkt uit onze stukken. Er was, bij de invoering van het familiegeld in de Preanger Regentschappen aangekondigd, dat als compensatie, de bazaar-verpachtingen zouden ophouden. De bazaars zouden terugkeeren aan de regenten, waarbij alleen eene uitzondering gemaakt werd voor de artikelen suiker en zout. [2] Lette men nu op de omstandigheid, dat juist voor den inkoop en verkoop dier beide artikelen de bevolking uitdrukkelijk van alle rechten vrijgesteld werd, dan volgde hieruit, dat de bazaarrechten in alle overige opzichten voortaan door de inlandsche hoofden, in plaats van door de Chineezen, genoten werden. Dit bleek nog duidelijker, doordat die regenten, wel is waar geene pacht voor bazaarhuur, maar een surplus op de opium aan het Gouvernement moesten betalen. De resident van Motman vermeldt bovendien uitdrukkelijk, dat onder het Britsche bestuur de bazaar van Tjicao, even als te voren, weder werd verpacht, en deze niet alleen, maar tevens al de bazaars die zich in het Krawangsche bevonden. [3] Ook ging men in 1815 voor de gouvernementsbazaars nieuwe rechten invoeren en in onbruik geraakte weder herstellen, hetgeen dan de eigenaars van particuliere bazaars er toe leidde

[1] Zie blz. 95.
[2] Zie blz. 13.
[3] Zie blz. 120, 1.

om hetzelfde op hun beurt te doen. [1] Zoo hield dat bestuur zijne beloften, en nam het met de eene hand, wat het met de andere gaf.

Het Opium-monopolie werd door het Britsche bestuur gehandhaafd, omdat Lord Minto het zoo gewild had; de verpachting nam het van Daendels over, d. i. het verpachtte den verkoop in detail, in de zoogenaamde amfioenkitten. De Hollandsche Gouverneur-Generaal had vermeend door het stelsel van verpachting grootere winsten te behalen dan onder de vroeger gevolgde handelwijze, den rechtstreekschen verkoop door de Hooge Regeering of den afstand van het artikel aan eene geoctrooieerde maatschappij. Dit was, wel is waar, niet het geval geweest. Over een tijdvak van 50 jaren, waarvan de helft een rechtstreeksch debiet aan particulieren, de andere 25 jaren den verkoop door de „Amphioen-Societeit" golden, had de *gemiddelde* winst vroeger 5 en 5½ ton jaarlijks bedragen [2]; welk cijfer onder Daendels' bestuur slechts bij uitzondering in het voordeeligste jaar behaald werd, terwijl daarin nog een hoog inkomend recht begrepen was. Toch bestendigde Raffles het stelsel van verpachting; maar hij zag zich weldra door de maatregelen in het land van voortbrenging genomen, bitter teleurgesteld. De Engelsche Compagnie ging haar opium op openbare veilingen te Calcutta verkoopen, zoodat alle voordeelen uit de vroegere regeling voor het debiet op Java voortgevloeid, voor een groot deel vervielen. Het werd nu zaak voor het Javaasch bestuur, om zijn voorraad op te ruimen, hetgeen het dan ook bij publieke veiling deed; aan den handel overlatende zich zelf daarvan verder te voorzien [3].

Het was weder eene dier vele veranderlijkheden van Raffles,

---

[1] Zie P. H. van der Kemp, „Wordingsgesch. van het Reglement op de partic. Landerijen," blz. 65, 66.

[2] Zie „Opkomst v. h. Ned. Gezag over Java," XI, N°. XVIII.

[3] Zie blz. 46, 47 en *Proclam. Regul.* I, p. 87, 98.

waarvoor nauwelijks eene verklaring in de nadere berichten uit Bengalen [1] te vinden is, dat de invoer van opium weldra tot Batavia beperkt en de opium-pachter der hoofdstad de eenige zijn zou wien het vergund werd zijne eigene inkoopen te doen, terwijl alle overige pachters op Java zich van opium voortaan bij het Gouvernement voorzien moesten [2]. Dat Gouvernement zou zich eerst de vereischte voorraden van de markt doen leveren, waartoe het de gelegenheid telkens door middel van inschrijvingen openstelde [3]. Alle opium, op Java invoer- en verhandelbaar, moest van de Calcutta-veilingen afkomstig zijn.

De regenten die op het gebied der Preanger opium debiteerden, betaalden voor dat recht, boven den marktprijs, 1000 Sp. M. zilver per kist, hetgeen zeker een buitensporig hooge pachtsom zou vertegenwoordigen, indien daarin niet tevens een bedekt surplus voor het houden der bazaars ware begrepen geweest. In de Preanger-Regentschappen met Krawang schijnen, onder het Britsch Bestuur, de bazaar-pachters of houders tevens pachters van het debiet van opium te zijn geweest [4]. Voor Bantam, de Zeegewesten zoowel als het Hoogland, werd slechts één pachter toegelaten; in het eerstgenoemde deel dier residentie werd het getal opiumkitten tot 6, hoogstens 7, en in het andere gedeelte tot de helft daarvan beperkt [5]. Hoe het op andere plaatsen hiermede gesteld was, is ons niet bekend. Maar dat veelal, over geheel Java, ook deze pacht in handen van Chineezen bleef, blijkt uit de stukken van het Engelsche tijdperk.

---

[1] Ten onrechte heeft de heer Levyssohn Norman uit eene bekendmaking van Raffles afgeleid, dat de nadere Opium-regeling van April 1813 op „*instructiën* uit Bengalen" berustte. De geheele zaak hield een zoo nauw verband met de veilingen der Engelsche Compagnie, dat daarin ook de grondoorzaak van den maatregel van 19 Sept. 1812 moest gezocht worden. („Britsche Heerschappij over Java," bls. 251.)

[2] *Addit. Custom-House Regul*, 9 April 1813.

[3] *Proclam.*, *Regul.* I, p. 144.

[4] Zie bls. 120, 1.

[5] *Advertisement*, 28 *May* 1813.

Op een besluit, in September 1815 genomen, om, in 't belang der menschheid, het debiet van opium in het klein te beperken tot de steden Batavia, Samarang en Soerabaija en tot de Vorstenlanden, was Raffles verplicht eerlang terug te komen. Niet alleen zag de Engelsche Compagnie hierin eene bedreiging van den aftrek van een der belangrijkste artikelen harer Indische veilingen, maar op dien grond moest ook het tijdelijk verhoogde invoerrecht, daarvan op Java geheven, weder tot 30 Ds. per kist worden teruggebracht. Met dezen laatsten maatregel kwam een einde aan die gedurige weifelingen omtrent het bedrag van het recht, waaraan trouwens het geheele tarief van in- en uitvoerrechten gedurende het Britsche bestuur onderhevig is geweest.

De oude vorm van heffing der handelsrechten door middel van verpachting, de zoogenaamde Boompacht, was door Lord Minto niet minder scherp afgekeurd, dan hier te lande door den Raadpensionaris Schimmelpenninck. Dat Raffles daaraan niet gelijktijdig over het geheele eiland een einde maakte, moet misschien geweten worden aan den duur van loopende pachten. Zeker is het, dat, na Batavia, eerst Samarang, Soerabaija en Grissee daarvoor schenen in aanmerking te komen, daarna Indramayoe, Krawang, Tjeribon en de oostelijke residentiën, en eindelijk Bantam; [1] zoodat niet vóór het begin van 1814 de heffing der rechten op den in- en uitvoer van Java rechtstreeks door het Europeesch gezag plaats had.

In Batavia, Samarang en Soerabaija werden bepaalde Tolkantoren opgericht. Maar overal waar dit niet het geval was, geschiedde de heffing zoo niet door de residenten zelve, althans onder hun rechtstreeksch toezicht. Daar was de resident verplicht een of meer kantoren voor de vertolling te onderhouden, als vergoeding waarvan hij 5 pCt. der opbrengst van de rechten genoot, en bovendien 5 pCt. van het uitgaand recht op koffie;

---

[1] *Advertisements* 10 Nov. 1812, 21 Juni, 14 en 20 Sept. 1813.

welk laatste de uitvoerder gedwongen werd boven en behalve het recht zelf te betalen. [1] Men ziet, de misbruiken waren de wereld niet uit.

De „Custom-House Regulation," die na de intrekking van alle oude boompachten werd uitgevaardigd, [2] onderscheidde, even als eene vroegere van 1812, met nadruk tusschen de twee hier bedoelde categoriën van havens. Batavia, Samarang en Soerabaija — heette het — werden voor den algemeenen handel open gesteld. Voor beide categoriën echter was de verordening even exclusief van aard, in zoover als alle schepen niet van Engelsche havens en zelfs de Engelsche schepen van bewesten de Kaap komende, werden uitgezonderd. Deze werden verplicht Batavia aan te doen, en mochten slechts met eene bijzondere vergunning van het gouvernement naar eene andere haven, waaronder dus ook Samarang en Soerabaija, verzeilen. Tot de overige kleine havens van Java werden, als regel, alleen koloniale vaartuigen, en schepen uit Britsch-Indische havens beoosten eene willekeurig getrokken grenslijn, toegelaten. Voor andere schepen werd daartoe eene verlofpas gevorderd, die in Batavia, Samarang of Soerabaija moest worden verkregen.

Aan belemmerende bepalingen ontbrak het alzoo niet, en daarin sprak zich de beperkte handelsgeest der Engelsche Compagnie duidelijk uit. Metterdaad was men nu, het verschil van omstandigheden in aanmerking genomen, niet veel verder dan tijdens de verordeningen van den Gouverneur-Generaal van der Parra; voor den rechtstreekschen handel van Samarang en Soerabaija en het verkeer tusschen Java en de West van Indië luidden deze zelfs voordeeliger, dan de regeling van Raffles. [3] Ook de stelling, dat voor alle gemeenschap en vaart tusschen

---

[1] Zie blz. 119, 120.

[2] „Java Custom-House Regul.," 29 Nov. 1813 (*Proclam.*, *Regul.* II, p. 17—19.)

[3] Vgl. „Opk. v. h. Ned. Gezag over Java," XI blz. LXX—LXXV.

de Kolonie en Europa, Batavia het onvermijdelijk intermediair zijn moest, was uit de richting der oude O. I. Compagnie gegrepen. Wellicht grondde Raffles zijn besluit van 1815 daaromtrent op staatkundige overwegingen; maar zeker was het op grond daarvan, en ook daardoor alleen te verdedigen, dat de Nederlandsche Commissarissen-Generaal dit exclusivisme ten opzichte van Batavia bleven voorstaan. [1]

Trapsgewijze werden de rechten, in de verschillende plaatsen te voldoen, onder het Britsch bestuur gelijk gemaakt; zoodat het tarief dat met 't jaar 1814 in werking trad, uniforme rechten voorschreef voor alle havens van Java. Uniform ook voor alle over zee aangebrachte koopwaren, althans wanneer die goederen op Britsche schepen geladen waren. Dat inkomend recht bedroeg 10 pCt. der waarde, maar steeg tot 15 pCt. bij aanvoer met schepen „not registered in a British port."

Naar mate de gebeurtenissen in Europa zich ontwikkelden, en aldus eene herleving der internationale mededinging kon verwacht worden, maakte Raffles eene veel scherpere onderscheiding tusschen den Britschen en den vreemden handel. Weldra werd het inkomend recht op goederen onder vreemde vlag aangevoerd naar de factuurswaarde berekend, nadat deze eene dubbele verhooging ondergaan had van die op de Engelsche invoeren. [2] Bij een volgend reglement werd een aantal artikelen, fabrikaten der Britsche nijverheid, zoo zij aangebracht werden met Britsche schepen, van de betaling van rechten vrij gesteld. Behalve dat het verschil van vlag reeds eene verdubbeling van het invoerrecht ten gevolge had, werd toen nog bepaald, dat alle voortbrengselen van vreemde landen als zoodanig aan een recht

---

[1] Zie het Rapport van C. C. G. G. van 28 Aug. 1818. („Bijdragen van Elout 1863," bls. 260, 1.)

[2] De Nederlandsche schepen werden bij besluit van 9 October 1815 van het meerdere recht, op vreemde schepen gelegd, uitdrukkelijk ontheven. Dit was het eerste gevolg van de inmiddels overeengekomen teruggave der Kolonie.

van 5 pCt. onderhevig zijn zouden, waar die van britschen oorsprong slechts 2½ moesten betalen. [1] Alzoo bleek op nieuw, wat ons reeds bekend is, dat het liberalisme van den Britschen Luitenant-Gouverneur op het handelsgebied van slecht allooi was. Het hooge bedrag der door hem uitgeschreven rechten moge dan misschien op rekening van de nooden der schatkist kunnen geschoven worden. [2]

Een voorname bron van inkomsten, eindelijk, was de zout-administratie, die tijdens Daendels nog onder het oude regime der verpachting gebukt ging. Naast de rijst, was zeker het zout de meest algemeene en minst ontbeerlijke behoefte voor de bevolking, [3] en het Britsche bestuur heeft zich verdienstelijk gemaakt, door het beheer daarover aan het Gouvernement, en de pacht van het debiet uit handen der Chineezen te trekken. Raffles gaf den uitvoer van rijst geheel vrij, en bracht het zout in 't bereik van den gemeenen man, tegen vaste prijzen bij groote hoeveelheden en tegen den marktprijs bij verkoop in detail.

Reeds in den zomer van 1812 had hij schikkingen met de eigenaren der zoutpannen in den omtrek der hoofdstad gemaakt, ten gevolge waarvan het stelsel van verpachting over Batavia en geheel de Preanger-Regentschappen afgeschaft, en het zout op de markten aldaar algemeen verkrijgbaar kon gesteld worden, eer nog dat jaar ten einde was [4]. Langzamerhand trok het Gouvernement nu alle zoutpannen aan zich, en nam het den aanmaak over geheel Java en Madoera voor zijne rekening. In zijne Memorie van September 1813 kon Raffles zeggen: „the Saltfarms throughout the Island have been resumed" [5]. Eene

1 Regl. van 26 Augustus 1815. („Bijdragen van Elout", blz. 271, 2.)

2 Zie nader over den handelstoestand van Java het volgende Hoofdstuk.

3 „Among the most important manufactures of Java is that of *Salt*, both viewed in its relation to the Inhabitants and the interests of the Revenue." (Raffles.)

4 Zie blz. 5, en *Subst. of a Minute*, p. 62, 3.

5 Zie blz. 23.

volledige organisatie van dien tak van dienst had dan ook weldra plaats.

Daarbij werd het beheer onder een Superintendent en drie Zout-agenten gesteld. Hoofddepôts werden op de voornamere plaatsen, en kleine pakhuizen in de verschillende districten gevestigd. Voor den verkoop in 't klein en de belangen der koopers werden eenige algemeene voorzieningen getroffen. Niettemin stelde de regeling van November 1813 [1] een aanmerkelijk onderscheid, ten nadeele dezer laatsten, daar tusschen den verkoop van zout in het groot en dien in het klein. Hierin, zoowel als in de verhooging van den prijs bij eene nadere verordening, deed zich de keerzijde van het staats-monopolie kennen. Het gevolg dier bepalingen, toch, was dat naar gelang een geheele kojan of wel het onderdeel daarvan, een pikol, voor binnenlandsch verbruik gekocht werd, de prijs per kojan verschilde van 45 tot 78 ropijen!

En nog aanzienlijker was het verschil in den prijs, waartegen het Britsche Bestuur het zout verkocht met bestemming voor uitvoer, en dien voor de consumtie op Java en Madoera. Dien prijs stelde het op slechts 15 ropijen [2], zoodat een voordeel van minstens 30 ropijen per kojan behaald werd door al wie zout van het Gouvernement kocht, met het doel daarmede buiten het eiland handel te drijven. Dat zulks tot een tersluikschen wederinvoer van het artikel leidde, behoeft geen betoog.

Kenmerkend is nog Raffles' besluit, waarbij de zoutregeling ook tot de Lampongs op Sumatra uitgestrekt werd. Daarmede verviel het inkomend recht, dat vroeger aldaar op de zoutaanvoeren van Java geheven was [3]. Zoowel uit die bepaling, als uit andere, bij dezelfde gelegenheid ter bevoordeeling van het verkeer tusschen de beide eilanden gemaakt, sprak de erkenning

---

[1] *Proclam.*, *Regul.* II, N°. 22.

[2] *Proclam.*, *Regul.* II, N°. 100.

[3] *Proclam. Regul.* II, N°. 58.

dier samenhoorigheid van de Lampongs met Bantam, waarop door Raffles weinige jaren later op zoo schreeuwende wijze inbreuk zou worden gemaakt.

Het bestuur van Commissarissen-Generaal hechtte, in de hoofdzaak, zijn zegel aan deze organisatie, waarvan zij de leiding op hun beurt aan den Raad van Financiën en de residenten opdroegen. Slechts brachten zij deze belangrijke verandering aan, dat de prijs waartegen het zout door het Gouvernement verkocht zou worden, werd vastgesteld op *f* 50 de kojan en *f* 2.50 de picol, onverschillig tot welke doeleinden en in welke hoeveelheden de verkoop geschiedde [1]. Door dit besluit, zoo eenvoudig van strekking, werd een einde aan de tamelijk willekeurige onderscheidingen gemaakt, die wij in de voorgaande verordeningen opmerkten.

De vraag of het *monopolie*, dat hij in deze aanvaard had, vereenigbaar was met zijne vrijzinnige handelsbeginselen, was door Raffles zelfs niet aangeroerd. De Nederlandsche administratie, die de zijne verving, achtte die vraag echter wel de moeite waard om gesteld te worden. En het besluit tot behoud van het Zout-Monopolie, in weerwil er zooveel pleitte voor een vrijen handel in dat artikel, werd dan ook eerst genomen op grond der volgende overwegingen:

„Het behoeft geen betoog, dat de speculatie in het zout, waartoe de overvloed op Java zoo voordeelig is, een der levendigste takken van den inlandschen of zoogenaamden smallen handel zou kunnen uitmaken.

„Wij zouden dan ook aan een vrijen handel in het zout de voorkeur geven, ... ware het niet, dat de vorsten dier landen naar welke zout van Java wordt toegevoerd, sedert lang het voordeel hebben begrepen dat in den handel van dit artikel van eerste behoefte gelegen is, en daarvan gebruik gemaakt hebben om dien handel uitsluitend aan zich te trekken . . . . . .

[1] Publicatie van C. C. G. G. van 14 Juli 1818 (Ind. Stbl. No. 50.)

„Weinige plaatsen uitgezonderd, bestaat reeds *overal* een *Monopolie* in het zout; en wij vreezen derhalve niet, dat het Gouvernement dit monopolie aan zich trekkende, de inlandsche handel daardoor lijden zal [1]".

[1] Pres. en Raden van Financiën aan Commissarissen-Generaal, 20 Febr. 1818.

HOOFDSTUK IV.

De doorgaande zucht van Raffles om zijn bestuur te verheerlijken, ook daar waar hij door openlijke feiten gelogenstraft werd, heeft hem tot die opgaven geleid waaruit een dusver ongekende handelsbloei op Java, het gevolg van de toepassing zijner beginselen, blijken zou. [1] Hoewel gedwongen te erkennen, dat wat hij in zijne „History" geeft, niet het beste criterium is waaraan Java's handelstoestand getoetst kan worden, beweert hij, dat een gestadige en aanzienlijke vooruitgang van den in- en uitvoerhandel gedurende zijn bestuur zou blijken uit de in de havens in- en uitgeklaarde schepen. De volgende statistiek moet dit aanwijzen. Te Batavia kwamen in de jaren 1812—1814 Engelsche of Engelsch-Indische schepen binnen (de eenige die in dat verkeer werden toegelaten), houdende eene tonnenmaat van 48,000, 50,000 en 63,000 ton, in Soerabaija van gemiddeld 30,000 ton jaarlijks. Voor Samarang ontbreekt die opgave, maar heet het, dat de waarde der invoeren aldaar in de drie genoemde jaren respectievelijk 50,000, 1,500,000 en 600,000 ropijen bedroeg.

Wanneer wij Raffles' opgaven niet dan met het noodige voorbehoud aannemen, geschiedt dit om deze redenen. Vooreerst springt in 't oog, dat het niemand gemakkelijker vallen kon dan den Luitenant-Gouverneur van Java, om de juiste cijfers der handelsbeweging onder zijn bestuur te kennen; zoodat het gemis daarvan reeds tot nadenken stemmen moet. In de plaats van handelscijfers, doet de scheepvaartbeweging dienst. Maar hierbij valt al dadelijk op te merken, dat voor de hoofdhaven

[1] *History of Java* I, p. 215 vg., 234, 241.

Batavia, evenmin als voor Soerabaija, eenig waarde-cijfer vermeld, en alleen de tonnenmaat der schepen opgegeven wordt. Van laden of lossen, van lading breken of aanvullen zelfs, geen woord. Waar nu de opgegeven tonnenmaat bij *uit*klaring over de jaren 1812—1814 bijna volkomen gelijk staat met die van *in*klaring, is het daar, de tijdsomstandigheden in aanmerking nemende, gewaagd te onderstellen, dat het groote meerendeel der schepen, zoo als zij inklaarden ook weder uitgeklaard zijn? De juistheid dier onderstelling volgt reeds tamelijk wel uit het feit, dat sedert de verovering van Java vele Engelsche schepen, de China-vaarders met name, Batavia of een andere haven van dit eiland aandeden uitsluitend als ververschingsplaats op hunne lange reizen. In weerwil zulks geene de minste handelsoperatie ten gevolge had, waren de gezagvoerders van al die schepen verplicht hunne manifesten aan wal te zenden, [1] waaruit dan de tonnenmaat enz. in de koloniale statistiek werd overgenomen, eerst in die der inklaringen, en andermaal in die der uitklaringen.

Een meer afdoend bewijs voor onze stelling bezitten wij in de mededeelingen, door Raffles zelf, tijdens zijn bestuur — niet aan het groote publiek, maar — aan zijne superieuren gedaan. In het begin van 1813 schreef hij: „The most serious difficulty, which exists at the present period, against the establishment of an extensive and profitable commerce between Great Britain and Java, is the want of a return-cargo." [2] In letterlijken zin was dit nu bezwaarlijk op te vatten; want de voorraad van koffie alleen, die in Januari 1813 in de Compagnies-magazijnen op Java aanwezig was, bedroeg niet minder dan 8½ millioen ponden. [3] Raffles bedoelde de mercantiele mogelijkheid van een handel tusschen de Kolonie en Europa, die uiteraard een retour-

---

[1] „*Java Custom-House Regul.*," 11 Febr. 1812 en 29 Nov. 1813.

[2] Raffles aan Directeuren der Eng. Compagnie, 12 Jan. 1813.

[3] *Accountants-Office*, 10 Maart 1814.

handel is, terwijl men in Europa, en in Engeland vooral, geen raad wist met de opgestapelde koloniale producten. Hierin was geene verbetering te verwachten, zoolang de gevolgen van het Continentaal-stelsel zich zoo krachtig deden gevoelen.

Daarbij voegde zich, om de rampen van den Engelschen handel en dien der Kolonie te voltooien, de oorlogsverklaring door Noord-Amerika aan Groot-Brittannië, in den zomer van 1812. Ook hiervan lieten de gevolgen niet op zich wachten. De Amerikaansche ondernemingsgeest waagde zich niet meer op het nu vijandelijk geworden gebied. En die samenloop van omstandigheden maakte dat, zooals de Luitenant-Gouverneur en Rade van Java op het eind van 1814 schreven, „it was not in our power to dispose of *a single cargo during the year*" [1]. Geen enkele retourlading, over een geheel jaar: hoe vallen, tegenover dit eenvoudig sprekende feit, Raffles' opgeschroefde beweringen in het niet!

In den loop van het jaar 1814, toen allengs de stand van zaken in Europa, het groote afzetgebied der handelsproducten van Java, zich verbeterde en er weldra een einde aan den Amerikaanschen oorlog kwam, werden van Calcutta uit Compagnie's schepen naar de kolonie gezonden, om goederen op vracht naar Engeland over te voeren. Het bleek op nieuw, van hoe luttel beteekenis de handel der voorafgegane jaren geweest was, daar de alsnu afgehaalde producten nog bestonden uit die, welke tijdens de verovering in beslag genomen en aan de prijsagenten afgestaan waren. [2] Toen later, bij de vermeerderde vraag naar koloniale waren, een meer voldoende prijs daarvoor op Java scheen verwacht te kunnen worden, kwam de staat der geldmarkt van de kolonie zelve tusschenbeide, om ook die verwachting te verijdelen. In plaats van 12 Dollars per pikol koffij, die bij verkoop door middel van wissels op Bengalen of

---

[1] Zie No. XVI.

[2] „*Notification*, 14 *March* 1814" (*Procl.*, *Regul*, *etc.* II, p. 24.)

zelfs op Engeland konden bedongen worden, moest men zich nu met de helft tevreden stellen, wilde men het zoo onontbeerlijke geld in handen krijgen [1].

Ook de tariefregeling van het Engelsche bestuur stond aan eene geleidelijke ontwikkeling van den handel in den weg. Dit gold niet alleen de telkens hernieuwde veranderingen, daarin gemaakt, die eene nadeelige onzekerheid te weeg brachten, maar ook het bedrag der rechten en de praktijk der heffing. Hooren wij wat de Resident van Madoera, een volkomen onverdacht getuige, daaromtrent mêedeelt, waar hij op het feit wijst dat de handelsrechten, de hoofdbron der inkomsten aldaar, in 1815 niet meer de helft van vijf jaren vroeger opbrachten. Er werd dan een algemeen uitvoerrecht van 5 pCt. geheven, voorts invoerrechten tot een bedrag van 30 pCt. op gambier, 8 pCt. op visch, 3 pCt. op alle aanvoeren van Java, en bovendien 2 rop. per kojan rijst, 7 st. per amat padi, 1 rop. per pikol suiker, 6 rop. per koedie Java-tabak, enz. [2] Daar de genoemde rechten veelal Java-producten golden, waren het hier de smalle handel en de inlandsche vaart die er voornamelijk door gedrukt werden. „De handelaars — zeide Roesler — „werden door de zware lasten, die op hen gelegd waren, afgeschrikt om ondernemingen te doen." Dit was, voor zoover zijne waarnemingen strekten, het gevolg der handelspolitiek van den vertegenwoordiger der Engelsche Compagnie [3].

Wat intusschen den overzeeschen handel der Kolonie en meer bepaaldelijk dien met Europa betreft, werd onder Raffles, en wel op diens persoonlijk initiatief [4], een begin met den in- en uitvoer van twee artikelen gemaakt, welke in vervolg van tijd

---

[1] Zie blz. 50, 51.

[2] Naar het ons voorkomt, waren niet al de hier genoemde heffingen door de Reglementen gewettigd.

[3] Verslag omtrent den staat der Residentie Madoera, 26 Oct. 1816

[4] Raffles aan Ramsay, 8 Jan. 1813. („Memoir" p. 185—6.)

eene hooge vlucht hebben genomen. Dit waren de manufacturen en de rijst, die, volgens hem, als stapelproducten voor den internationalen handel gelijkelijk in aanmerking verdienden te komen.

De oude O. I. Compagnie had den handel in lijnwaden, van de vaste kust van Indië afkomstig, tot een harer kostbaarste monopoliën verheven. Nu koesterde Raffles, op zijne beurt, van den invoer van lijnwaden de grootste verwachtingen, mits zij uit Engeland wierden aangebracht. Trouwens, de Britsche nijverheid had reeds lang die van Indië overvleugeld. Ten gevolge der door hem aangewende pogingen en der verstrekte inlichtingen aan het O. I. Huis te Londen, werden in den loop van het jaar 1814 de eerste Britsche manufacturen op Java ingevoerd, onder de benaming van „Europe-made Cloths of the Javanese patterns." Bij groote hoeveelheden tegelijk aangebracht, werden die manufacturen, uit de regeerings-magazijnen te Batavia en Samarang, bij openbare veilingen verkocht [1]. Naar het schijnt vond het Engelsche fabrikaat gereeden aftrek. Juiste berichten ontbreken daaromtrent; maar wij leiden dit af uit de omstandigheid dat de Nederlandsche nijverheid kort daarna bezwaarlijk de mededinging kon opnemen, en uit de klachten der inlanders die zich op Java zoowel als op Madoera met den handel in kapas bezig hielden. „Die handel en de fabrikatie der grove lijnwaden" — berichtte een der residenten — „heeft geweldig geleden door de superabondantie der door Engelsche handelaars ingevoerde lijnwaden" [2]. Voor een begin, kon zulk een uitwerking mêetellen.

Daartegenover wilde Raffles de rijst tot een artikel van uitvoerhandel maken. Tot dusver was dit eeniglijk het geval geweest met opzicht tot den Archipel. Landen als Borneo, Sumatra,

---

[1] „*Advertisements*," 15 en 22 Dec. 1814.

[2] Verslag omtrent den staat der Residentie Madoera, 26 Oct. 1816. — Raffles spreekt ook van „the excessive importation of Europe-goods," (blz. 48.)

waren steeds door Java van de onontbeerlijkste levensbehoeften, zout en rijst, voorzien, en dit was een middel in de hand van Java's heerschers geweest om tot zekere hoogte zijne naburen in bedwang te houden. Nu zou de rijst ook in Europa ingevoerd worden, en Raffles beweerde dat er op Java zoo groote hoeveelheden van beschikbaar waren, als er slechts scheepsruimte kon gevonden worden om ze te vervoeren [1]. Dit hield het nauwste verband met de uitkomsten van het door hem ingevoerde stelsel van Landrente, waarbij de betaling der grondhuur in producten was vrijgelaten. In zoo groote mate werd van die bevoegdheid door de arme bevolking gebruik gemaakt, dat het product eerlang 's Lands magazijnen vulde, en het Gouvernement — zooals Crawfurd zich uitdrukt — graanhandelaar werd. Vermoedelijk heeft die uitkomst ook de eerste aanleiding tot Raffles' plannen gegeven, gelijk de opgedane ervaring later medewerkte tot het denkbeeld van Willem I, om de rijst als handelsartikel ook op de Nederlandsche markten gangbaar te maken.

Het was intusschen niet te ontkennen, dat het bestuur van Raffles aldus hoe langer hoe meer op den weg van den particulieren handelaar gedreven werd. De Britsche Luitenant-Gouverneur mocht al aan sommige categoriën van openbare ambtenaren uitdrukkelijk verbieden, eenig aandeel in handelsspeculatiën te nemen [2]: zijn bestuur, het bestuur der Engelsche Compagnie, ging als zoodanig daarin voor. Niet genoeg, dat het in koffie, het product der in stand gehoudene verplichte levering, handelde, het deed dit ook in peper, in rijst [3], en meer andere voortbrengselen van het eiland.

---

[1] Zie blz. 186, noot 2.

[2] „Orders of Government," 1 Nov. 1813 (*Procl. Regul*, II N°. 12.)
Het verdient allezins opmerking, dat slechts aan sommige *categoriën* van ambtenaren in britschen dienst het deelen in handelswinsten verboden werd.

[3] „A quantity of Rice will be sold on the first and third Mondays of every month" (*Advertis.* 4 *Nov.* 1813.)

En wat de artikelen van Europeeschen oorsprong betrof, was het niet minder het Compagnie's bestuur, dat invoerde, dat in de Compagnie's magazijnen opsloeg, en dat te zijner tijd verkocht. Van gemengde voorwerpen werden periodieke veilingen gehouden; waar het echter meer belangrijke artikelen der Britsche nijverheid, als ijzerwaren, manufacturen, provisiën goud, werd slechts dan geveild wanneer de regeering het in haar belang wenschelijk achtte [1]. Zij hield er zelfs een winkel te Batavia op na, onder het beheer van een superintendent, waar volgens bepaalde voorschriften, de handelswaren in het klein werden gedebiteerd [2]. Zoo streefde het bestuur van Raffles, in de hoedanigheid van kruidenier, dat der oude O. I. Compagnie waardig op zijde. Crawfurd bestempelde het volkomen juist met den naam van *warehouse-keeper* [3]; en het desideratum dat de handel van Java vrij zou zijn, was metterdaad tijdens de Britsche heerschappij ver te zoeken.

Ook daarin ging Raffles met vroegere besturen van Java mede, dat hij den uitvoer der edele metalen verbood [4]. Hij verdedigde dien maatregel, wel is waar, door te wijzen op den tusschen Engeland en de Vereenigde Staten van Amerika op nieuw uitgebroken oorlog [5]; maar deze kon hoogstens tot verklaring van het volharden bij zijn besluit strekken, waar de oorlogsverklaring hem niet vóór het laatst van 1812 bekend werd, en hij juist in December van dat jaar eene wijziging daarin bracht, die voor eene verzachting kon doorgaan. Overhaast als zijne besluiten veelal genomen werden, stelde het eene den uitvoer van spetie met 1 Januari 1813 open, tegen betaling evenwel van een hoog uitgaand recht; terwijl bij een ander

[1] Zie de herhaalde bekendmakingen van openbare verkoopen, in de verzameling der *Proclamations*, *Regulations*, *etc.*

[2] *Advertisement*, 1 Nov. 1813.

[3] „Descr. Dictionary," *in voce* Java.

[4] *Java Custom-House Regul*, 18 Nov. 1812.

[5] Zie blz. 48.

van den 15en dier maand de uitvoer weder verboden werd naar China [1], metterdaad het voornaamste zoo niet eenige land, dat toen, gelijk thans nog, het zilver van Java wegnam.

Van de schaarschte van klinkende munt, die den grond tot Raffles' handelwijze legde, droeg zeker voor een groot deel het bestuur van Daendels de schuld. Dit had alle hulpmiddelen der kolonie tot den laatsten druppel uitgeput. Het had, uit onkunde, de vaart en handel der Amerikanen van Java verdreven, op een tijdstip waarop deze alleen nog in staat waren het zilver daar aan te brengen. Maar de Britsche administratie droeg niet minder het hare tot dien toestand bij. Welk het lot der kolonie zijn zou, wanneer de Europeesche vrede hersteld wierd, was ook voor de personen der bestuurders een raadsel. „The British tenure itself was uncertain and precarious:" erkende Raffles volmondig, en het baarde hem dan ook geen verwondering dat alle vertrouwen in de vastheid der instellingen, dat vertrouwen dat tot opofferingen in het algemeen belang leidt, ontbrak. Zelfs de speculatiegeest kon, onder zulke omstandigheden, niet in die mate opgewekt worden, om gelijk in Britsch-Indië geschied was en eerlang onder het herstelde Nederlandsche bestuur het geval zijn zou, crediet-inrichtingen in 't leven te roepen, berekend aan geldelijke moeielijkheden het hoofd te bieden. Dit kon te minder, bij de ontzaglijke geldschaarschte die ook algemeen in Europa heerschte.

Het opperbestuur in Bengalen was, op zijn beurt, oorzaak dat eene der hoofdbronnen van inkomsten van het ondergeschikte Java-bestuur, eene bron die uiteraard veel zilver deed vloeien [2], aanmerkelijk verminderde. Het uitsluitende monopolie in opium was toch, bij de openstelling der veilingen te Calcutta, niet langer houdbaar. En al luidt het nu vreemd Raffles andermaal als den voorstander van het monopolie te zien optreden, de

---

[1] *Proclam.*, *Regul.*, *etc.* I, p. 127, 129.

[2] Vg. blz. 47, 49.

eischen der huishouding waren dringend en het gemis aan geld te grooter, naar mate er op gerekend was. De openbare Calcutta-veilingen mochten voor het Hoofdbestuur der Britsche koloniën ruimschoots vergoeden wat er op Java minder verdiend werd: alleen het debiet der opium had nu ook hier een tekort van bijna een millioen Dollars, en daarmede eene mindering van een groot deel van dat bedrag in den zilver-omloop ten gevolge.

Verbetering had Lord Minto in de munt circulatie juist niet aangebracht. Hij had de Bengaalsche Sicca-Ropy als wettig betaalmiddel ingevoerd, maar daarnaast bleven de Bataviasche en andere ropij-soorten in omloop. En toen hij nauwelijks het eiland verlaten had, was weder de Spaansche Daalder tot standpenning verheven. Deze ter officiëele waarde van 64 stuivers zilver (6⅖ rijksd. papier), de Bengaalsche ropij tegen 31½, en de overige ropijen tegen 30 stuivers. Eindelijk werd met Januari 1814 een nieuwe Java-Ropij, ter waarde van 30 st., als wettig betaalmiddel voor Java en onderhoorigheden, tot standpenning verklaard. Deze laatste munt was, wegens haar te gering fijn gewicht te ongeschikter om als zoodanig dienst te doen, wijl de betrekkelijke waarde der in omloop blijvende, en in betaling aangenomen, Spaansche Daalders, Ducatons, enz. daarnaar moest worden berekend [1].

Een verstandige maatregel van het Britsche bestuur was, naast de intrekking van het oude papieren geld (waarover straks nader), die der zoogenaamde koperen bonken, waarmede Batavia en omstreken destijds overstroomd waren. Er werd bepaald, dat elk koperen tweestuiversstuk een zeker aangewezen gewicht moest bevatten, en dat, ten einde de massa onwaardige stukken uit den omloop te trekken, deze door het gouvernement bij pikol voor 230 Rijksd. zouden worden aangenomen [2]. Hierdoor

[1] *Procl. Regul.*, I p. 141 en II p. 10.

[2] „Pblicaitoun," 9 April 1813.

werd aan een ellendigen toestand, het gevolg der zorgeloosheid van vroegere besturen, weldra een einde gemaakt.

Wat de duiten-circulatie in het algemeen aangaat, zoo werden er bij voortduring te Soerabaija van Japansch koper, en nu ook van Banka-tin te Batavia geslagen.[1] Zelfs zouden er in hetzelfde jaar 1813 ook looden Java-duiten aangemaakt zijn.[2] Alles wijst op eene behoefte aan kleine munt, die verklaarbaar wordt wanneer men in aanmerking neemt, dat de gesnoeide bonken allengs geheel verdwenen, en dat de betaling der landrente op verscheidene plaatsen door de landbouwende klasse in spetie plaats had. Eene behoefte die natuurlijk stijgen zou zoodra de vraag naar handelsproducten in Europa ook de verhooging of uitbreiding der plantloonen op Java noodzakelijk maakte. Reeds op het einde van het Britsch bestuur deed zich die verandering gevoelen. Intusschen bepaalde het, dat zoowel de tinnen als de koperen duiten tot hoogstens het bedrag van 10 Sp. D = ± 32 gl. als wettig betaalmiddel moesten worden aangenomen; door de vaststelling van welk maximum althans het karakter van pasmunt bewaard werd.

Zooals men weet was, bij de verovering, het in omloop zijnde papieren geld door Lord Minto erkend tot een bedrag van 8½ millioen, en ter waarde van 6½ Rijksd. papier tegen 1 Sp. Daalder zilver. De niet onnatuurlijke daling van dit papier op de geldmarkt, in weerwil dat het wettig erkend was, had voor de Regeering het dubbele nadeel ten gevolge, dat zij bij hare betalingen zich naar den ongunstigen marktkoers regelen moest, en hare ontvangsten metterdaad zooveel minder waard waren als die koers beneden den officieel aangegevenen daalde. Volgens de meest betrouwbare bronnen, beliep de depreciatie

---

[1] „Proclamation," 9 April 1813.

[2] Zie *Millies* „De Munten der Engelschen in den O. I. Archipel" blz. 110 en plaat III.

70 à 85 percent.[1] Ten einde die dubbele schade te verminderen, ging zij er toe over het oude papier allengs intetrekken, door het in kas te houden. Maar Raffles achtte dit zelf „a measure of doubtful policy.”[2] De amortisatie langs dien weg kwam hem ook veel te langzaam voor, en hij besloot op meer afdoende wijze zijn doel te bereiken door een verkoop van domeinen. De betaling daarvan mocht geschieden in spetie of papier, tegen den eenmaal aangenomen officiëlen koers.[3]

Er is over dien landverkoop destijds en later zooveel geschreven, dat wij hierin een reden te meer vinden om kort te zijn. Tegen de voorwaarden waaronder hij plaats had, als financiëlen maatregel, komt ons de grootste grief voor deze te zijn, dat het Britsch bestuur, tot geene verplichting gehouden om het papieren geld bij den verkoop tegen een anderen dan den marktkoers aan te nemen,[4] evenwel den ongunstigst mogelijken koers toestond, zooals die in den aanvang erkend was. Daardoor werd aan het Gouvernement van Java een belangrijk en blijvend geldelijk nadeel berokkend, en verscheen de zaak zelve in een te ongunstiger licht, wijl er gedeeltelijk onderhandsche verkoop plaats had, en de vrije mededinging voor het overige, zoo deze in de bestaande omstandigheden al niet een ijdele klank mocht heeten, eer tegengewerkt dan bevorderd werd.

Maar ook schijnt het geen vraag te zijn, of tegen een zoo ingrijpenden maatregel als de vervreemding van uitgestrekte landen, de geringe som van drie millioen nominaal papieren geld opwoog, welke even goed, slechts een half of heel jaar later, zou geamortiseerd zijn, indien men eenvoudig voortgegaan ware het papier, dat geregeld ontvangen werd, in kas te houden.

---

[1] „Consideratien” van *C. T. Elout*, blz. 6, en Brief van Egerton van 28 Juli 1814.

[2] Zie blz. 50.

[3] „Advertisement,” 5 Nov. 1812.

[4] De „Accountant-General” Egerton aan den Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië, 28 Juli 1814.

Nu was het eenige gevolg op financieel gebied dit, dat het circulerend medium plotseling verminderde, in die mate zelfs, dat de uitgifte van nieuw papier noodig werd.

Met het doel om daarin te voorzien werd, toch, de Bank van leening, die ook geen spetie bezat, gemachtigd eene nieuwe uitgifte van papier te doen [1]. Reeds had de Regeering een halfjaar te voren een begin gemaakt met schatkistbilletten uit te geven, tot een onbepaald bedrag, tegen eene rente van 6 pCt. Het bleek uit het lot dat beide uitgiften ondergingen, hoe zeer men zoodoende op een dwaalspoor geraakt was. De schatkistbilletten bleven slechts in waarde, zoolang men daarmede de prijsagenten betalen kon; maar zoodra was de rekening met deze niet verevend, of zij ondergingen, in weerwil der regeeringspromesse tot betaling, de depreciatie waartoe elke papier-omloop onder de toenmalige omstandigheden gedoemd was [2]. Zij daalden tot 30 en 40 pCt. agio [3]. De noten der Bank hadden slechts het papier vermeerderd en de berekeningen der agioteurs in de hand gewerkt; ook zij daalden weldra tot $\frac{1}{4}$ der waarde. Toch werd haar, om het dringende der behoefte, eene nieuwe uitgifte vergund, ditmaal echter van promessen rentende, evenals de schatkistbilletten, 6 pCt. 's jaars. Maar de schaarschte van geld bleef aanhouden, en stelde de directie der bank zoo zeer buiten de mogelijkheid aan hare verplichtingen te voldoen, dat zij met het jaar 1814 begon, op den dag der inwisseling, aan hare crediteuren koloniale waren, als koffie, rijst, in betaling aan te bieden. De toestand was voor de houders alzoo niet veel beter dan onder Daendels, in het jaar 1808.

Gelukkig stelden belangrijke zilveraanvoeren uit Bengalen op het laatst van 1815, het Britsche bestuur in staat, om althans

---

[1] „Publication" 1 March 1813.

[2] Zie N°. XVI.

[3] Zie blz. 56.

de door hem uitgegeven schatkistbilletten in te wisselen [1]. De Bank van Leening werd, met hare lasten en baten, door het opvolgende Nederlandsche bestuur overgenomen. En wat het oude, zoogenaamde Bataviasche papier aanging, dit werd metterdaad, zij het ook met behulp der laakbare landverkoop-operatie, buiten omloop gebracht. In Februari 1814 bleek, dat het door Lord Minto erkende bedrag was in kas geteld [2], en dit werd op het bevel van het Gouvernement te Calcutta kort daarna vernietigd. De schade welke de Engelschen hierdoor leden, was niet bijster groot. Hun was immers ten goede gekomen alles wat in de gouvernementskassen tijdens de verovering gevonden werd, evenals de opbrengst van den verkoop der landen in 1813. Bij de geldelijke vereveningmet de Nederlandsche Commissarissen-Generaal moesten zij erkennen, dat het nu geleden verlies nauwelijks 260,000 ropijen bedroeg.

Raffles was steeds van oordeel, dat de landverkoop, door hem als een, hoewel verkeerd beprepen, financiële maatregel voorgestaan, in alle gevallen ruimschoots opgewogen werd door de aanwinst van de Kadoe en den wederinkoop van Probolingo, Besoeki en Panaroekan. Hij beweerde zelfs dat deze landen meer jaarlijks opbrachten, dan de gezamenlijke waarde der af. afgestane domeinen bedroeg [3]. Wij achten het alzoo hier de plaats, een oogenblik stil te staan bij het voorgevallene met de laatstgenoemde districten, die sedert eenige jaren uitsluitend in de macht van Chineezen geweest waren.

Aan twee gebroeders Han Tjampit en Han Kiko waren, aan den eerste Besoeki en Panaroekan, aan den laatste Probolingo door Daendels voor klinkende munt verkocht. Naar het schijnt voldeed de eerste geheel aan zijne verplichtingen; de som van Han Kiko bedongen, zou in termijnen betaald worden, waar-

---

[1] „Notifications," 21 Dec. 1815 en 25 Juni 1816.

[2] „Publications," 3 Febr. en 29 Juli 1814.

[3] Zie blz. 52.

van de tweede eerst verscheen na de vestiging van het Britsche bestuur [1].

De reeks der maatregelen door Raffles ten aanzien der Chineesche landeigenaren op Java genomen, begon eigenlijk in Oeloedjamie, een district dat aan den voormaligen Kapitein-Chinees van Samarang was afgestaan. Deze overleed in het voorjaar van 1813, en de Britsche Luitenant-Gouverneur maakte van de gelegenheid gebruik om het vruchtbare land, dat sedert onheugelijken tijd reeds onder het beheer van Chineezen gestaan had, en waarvan getuigd kon worden dat het meer opbracht dan eenig westelijk regentschap, [2] eindelijk weder aan het Gouvernement te trekken. Tegelijkertijd brak toen een opstand in Oostelijk Java, in Probolingo uit, en kwamen gelijke misbruiken, op de eene zoowel als op de andere plaats, in het beheer der Chineezen aan het licht. [3]

Het oproer had in het Probolingosche sedert lang gesmeuld, en Raffles was daarvoor van den aanvang af gewaarschuwd. De gewezen landdrost van Soerabaija had het hem gezegd: „If there be a place where *rebellion* may be apprehended, it is at Probolingo, where there are still a number of relations of the former Regent, who (through his removal) have been deprived of the best dessa's and ricefields, and whose discontent with the Chinaman-landholder has already been very evident." [4] De veel besproken gebeurtenis van Mei 1813 kwam alzoo niet onverwacht, en al had de Regeering niet die voorzorgen genomen welke de werkelijke toestand vorderde, zij had toch twee hoofdofficieren derwaarts afgevaardigd, om met den Chineeschen

---

[1] Daendels had aan het Probolingo-papier gedwongen pari-koers met het zilver gegeven. Raffles verleende het bij zijne Proclamatie van 14 Febr. 1812: „the *proportionate value*, it may at the time bear in the market, to silver."

[2] Zie „Opk. v. h. Ned. Gezag over Java," XI, blz. LXIV.

[3] Zie blz. 92, en *Subst. of a Minute*, p. 34, 35.

[4] Goldbach aan Raffles, 1 December 1811.

landheer te raadplegen omtrent hetgeen bij het klimmende misnoegen aldaar te doen stond. Eerst toen het te laat was, bleek de dreigende staat van zaken, in zijn geheelen omvang. In het Tengger-Gebergte had een Kiai Mas de bevolking ten strijde geroepen tegen de Engelschen. Met behendigheid gebruik makende van de bestaande grieven ten laste van den Chinees Han Kiko, wist hij ook de bewoners der vlakke streken om zich te scharen, en was Monang weldra het middenpunt waar de gemeene man uit de omliggende kampongs zich vereenigde, en het verzet onder het genoemde hoofd, den demang van Tengger-Adas en dien van Monang werd georganiseerd. Een aantal van wel drieduizend gewapenden waren daar reeds verzameld, toen de Chineesche landheer, met een handvol manschappen, eene vergeefsche poging deed om aan dat verzet een einde te maken. Eene minnelijke toenadering, daarna door Han Kiko met den Kolonel Fraser en Kapitein Macpherson (slechts door één slaaf vergezeld) in het kamp te Monang beproefd, had den moord des Chineezen en zijner Engelsche geleiders ten gevolge. [1]

„Whole the country was in a hostile state, and every man shew a disposition to oppose." Bij zulk eene gesteldheid, kon het den muitelingen niet moeielijk vallen, de woningen en bezittingen der Chineezen te Ketapan en elders te vernielen, het Gouvernementshuis te Probolingo, hoewel door de Djajang-Sekars verdedigd, in te nemen, en de hoofdplaats zelve uit te plunderen.

Intusschen was, tot breideling der beweging, door den Resident van Passoeroean reeds alle weerbare manschap opgeroepen. Het waren de Hollandsche ingezetenen, die hem hierbij de meeste diensten bewezen, zoodat onder de leiding van den gepensioneerden overste Arenschild, op den 19den Mei eene

---

[1] Assistent-Resident Vos aan Kommandant Forbes, 21 Mei 1813, — Forbes aan Raffles, 21 Mei 1813.

Bij Veth (Java II, blz. 590) kan men een fantastisch verhaal van het voorgevallene vinden.

sterke stelling bij Tongas, halverwege Passoeroean en Probolingo, kon betrokken worden. Hier was het, dat de Kommandant van Soerabaija, op hulpinroeping uit Probolingo met een detachement troepen toegesneld, halt hield, en dat de britsche officieren die met de Djajang-Sekars van daar de wijk hadden genomen, zich bij hem voegden. Onder aanvoering van Majoor Forbes, bracht deze vereenigde macht, in den middag van den 20 Mei, eene volkomene nederlaag aan de opstandelingen toe, en Probolingo werd onmiddellijk daarna weder bezet. [1]

De uitkomst, welke het onderzoek naar het gebeurde nu opleverde, was geen andere dan die, waartoe Raffles' eigen waarnemingen in Oeloedjamie hem geleid hadden. Voor zooveel het beheer der Chineezen betrof, waren het de hoog opgedreven lasten, verpandingen onder schuld, en wat dies meer zij, die een verderfelijken invloed op de bevolking hadden uitgeoefend, en haar wensch om van dat bestuur ontslagen te zijn volkomen verklaarden. [2] Zoowel wegens de behartiging van dit volksbelang, als om het doel belangrijke districten, die reeds vóór dertig jaren tot de volkrijkste en welvarendste van Java's Oostkust gerekend werden, met het domein te vereenigen, verdient de „resumptie" der Chineesche landen alle waardeering. Op den afkoop van Oeloedjamie, volgde die van het Probolingosche aan de erven van den vermoorden eigenaar, en eindelijk van Besoeki met Panaroekan aan diens broeder Han Tjampit.

Dat de omstandigheden, waaronder deze weder-inkoop van voordeel aanbrengende landen plaats had, wel eens aan eene „douce violence" mochten doen denken, willen wij niet betwisten. Maar gebleken is het ons niet, op welke gronden de Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië bepaaldelijk dien van

---

[1] Rapport van Majoor Forbes aan Luit.-Gouv. in Rade, 21 Mei 1813, — „*Military Proceedings*, *June* 1813."

[2] Forbes aan Luit. Gouv. in Rade, 24 Mei 1813, — Cameron aan Idem, 19 Mei 1813. — *Subst. of a Minute* p. 36.

Besoeki en Panaroekan meende te moeten ontraden en afkeuren. Zijn Lordschap betwijfelde, of de gemaakte schikking door Han Tjampit zelf begeerd was, [1] en zal voor dien twijfel wel zijne redenen gehad hebben. Zeker is het dat Raffles aangeschreven werd, om aan den Chineeschen landheer de genoemde districten wederom aan te bieden, op denzelfden voet waarop hij die tot dusver bezeten had; en de Luitenant-Gouverneur van Java zag zich verplicht den Voorzitter der Rekenkamer met den Secretaris der Regeering tot dat einde naar Besoeki af te vaardigen. Niet onbegrijpelijk is het echter, dat de Chinees, tegenover Raffles' zendelingen, weigerde dat aanbod aan te nemen. [2] De zaak bleef dan ook zonder verder gevolg, dan alleen, dat aan den gewezen eigenaar nu, boven en behalve de koopsom, een ander land werd afgestaan.

Slechts bij de overgave der Kolonie aan de Nederlandsche Commissarissen-Generaal, leidde de inkoop der Chineesche Districten door het Britsche Bestuur tot ernstige moeielijkheden. Fendall beweerde toen, aanspraak te hebben op terugbetaling der koopsommen van de Nederlandsche zijde, waartegen de Commissarissen-Generaal met recht aanvoerden, dat de eigendom dier landen behoorde aan de *persona moralis* van het wettig bestaande gouvernement. [3] De quaestie, hierover ontstaan, werd niet opgelost dan door de algemeene geldelijke verevening bij het Traktaat van 1824.

Met een enkel woord is reeds gewezen op de veranderingen, door Raffles voorloopig in het Rechtswezen aangebracht. Raden van Justitie, drie in getal, waren te Batavia, Samarang en Soerabaija gevestigd; maar die in de hoofdplaats was tevens

---

[1] Lord Moira aan Raffles, 28 Mei 1814.

[2] Raffles aan Lord Moira, 6 Oct. 1814.

[3] Commissarissen-Generaal aan Fendall, 4 Juni en 4 Juli 1816.

Hof van Appèl voor de beide andere, gelijk voor alle overige gerechten op Java. Het vreemde in deze regeling was, dat terwijl de aldus geconstitueerde Hooge Raad kennis nam van hetgeen ter eerste instantie voor de andere behandeld werd, hij in de rechtszaken binnen het ressort van Batavia in eerste maar tevens eenige instantie besliste. Door het opvolgende Nederlandsche bestuur werd dan ook een Hooggerechtshof voor Java en geheel Nederlandsch-Indië, en een Raad van Justitie voor de jurisdictie van Batavia afzonderlijk ingesteld.

Voor deze Raden werden alle rechtsgedingen, civiele en crimineele behandeld, waarin Europëers betrokken waren. De kleine burgerlijke rechtszaken van die categorie van ingezetenen moesten door zoogenaamde Requestenkamers, kleine strafzaken door de Magistraten behandeld worden. Het verdient alleszins opmerking, dat de betrekkingen in de verschillende hier genoemde collegiën, van de hoogste tot de laagste — met ééne enkele uitzondering slechts — door Nederlanders vervuld werden [1].

Eene uitgebreide macht kende Raffles zichzelven toe, in de bevoegdheid om niet alleen de rechterlijke uitspraken te schorsen en het onderzoek zoowel ten civiele als crimineele te stremmen, maar ook om opgelegde straffen te wijzigen [2]. Die bemoeienis der Regeering met de Rechtsbedeeling voerde tot de tijden van Daendels, tyrannieker gedachtenis, terug. Het is ons echter niet bekend, dat daarvan onder het Britsche bestuur misbruik zou zijn gemaakt. Zoo werd aan een belangrijk rechtsgeding, door van Braam tegen hem ingesteld, door Raffles de vrije loop gelaten; toen de klager het proces won, vergenoegde zich de Luitenant-Gouverneur met hem het land uit te wijzen [3]. Aan de milde uitoefening van het exorbitante recht moet misschien worden toegeschreven, dat de Nederlandsche Commissarissen-

[1] „Publication" 21 Januari 1812 (*Procl. Regul.* I blz. 37, 38.)

[2] *Code of Regul. for the Judicial and Police Departments.*

[3] May aan Goldberg, 9 Sept. 1817.

Generaal zich niet gehaast hebben om er een einde aan te maken. Toen zij echter hunne gewijzigde regeling invoerden, bepaalden zij de bevoegdheid van den Landvoogd tot de goedkeuring van slechts weinige vonnissen, als vereischte voor derzelver uitvoerbaarheid.

De gehechtheid der Britten aan hunne eigene instellingen is spreekwoordelijk. En zoo voerden zij, tegelijk met hunne wedrennen, ook de rechtspraak van gezworenen op Java in. Dat geen van beide er voet gevat heeft, behoeft nauwelijks herinnerd te worden. Die Jury moest bij alle strafzaken, niet alleen voor de Raden van Justitie, maar ook voor de Rechtbanken van ommegang dienst doen, en werd, voor zooveel de laatste betrof, zelfs uit inlanders samengesteld!

Wij zijn hiermede tot de rechtsbedeeling onder de inlanders genaderd, die meer bijzonder door de bekende „Regulation" van 1814 werd vastgesteld [1]. Ontegenzeggelijk is dit eene der beste verordeningen, welke de Britsche heerschappij over Java heeft opgeleverd, en waarbij wij te gereeder stilstaan, wijl de door haar gestelde algemeene regelen in hoofdzaak — natuurlijk zonder de jury — behouden zijn.

Daendels had, door de instelling van een landgerecht in elk zijner landdrostambten, reeds een belangrijken maatregel in de goede richting genomen. Daardoor was, toch, voor het eerst de civiele en straf-rechtspleging, met medewerking van een Europeeschen hoofdrechter, onder het bereik van den inlander gebracht. Een „ambulant gerecht" was tevens door hem voor de Jacatrasche en Preanger-Bovenlanden verordend. Daarop voortbouwende, waren bij de aanvankelijke reorganisatie door het Britsche bestuur, de ommegaande gerechten uitgebreid tot het geheele gouvernementsgebied, en was eene behoorlijke regeling der rechtsbedeeling door de landraden voorbereid.

Het Reglement van Februari 1814 bepaalde nu, dat het

---

[1] *Regulation for the more effectual administration of justice, etc.*, 11 Februari 1814.

Ommegaand Gerecht, in elke der drie rechterlijke indeelingen van Java, bestaan zou uit een rechter (*Circuit-judge*) met een pangoeloe en djaksa, die periodiek hunne afdeeling bereizen zouden. Het Ommegaand Gerecht moest kennis nemen van alle misdrijven waarop de doodstraf gesteld was, en bij zijne uitspraken de inlandsche wetten en gebruiken in acht nemen. Een jury van eenige inlanders van aanzien had over de feiten te oordeelen.

De Resident vormde met inlandsche ambtenaren een Landraad, met rechtspraak over de inlanders in alle misdrijven, waarop niet de doodstraf stond en die niet tot de kennisneming der mindere beambten behoorden. De civiele rechtsmacht van dezen Landraad strekte zich uit tot alle zaken boven de 50 ropijen. In elke residentie was de resident „Chief judge and Magistrate," en alleen recht sprekende in den land, anders gezegd residentsraad. [1] Aan de regenten, of boepati's, kwam slechts eene adviseerende stem toe. Djaksa en pangoeloe moesten omtrent de inlandsche wetten en gebruiken voorlichten. Kwam het gevoelen dezer laatsten niet met dat van den resident overeen, of strekte het door hem gewezen vonnis tot levenslange gevangenis of transportatie, dan werd de beslissing van den Luit.-Gouverneur vereischt voor de ten uitvoer legging daarvan. Bij den Resident was appèl van de Boepati-gerechten.

Niet het minst gewichtige deel van het Reglement van 1814 was, namelijk, dat het eene geregelde indeeling der residentiën voorschreef, in elk van wier districten een inlandsch hoofd, onder den naam van boepati (regent), het bestuur voerde. Meer eigenaardig zou het wellicht geweest zijn aan die districten de benaming ven regentschappen te geven, waaraan echter het geheel willekeurige van vroegere samenstelling en omvang door de vaste regelmaat der Engelsche voorschriften ontnomen werd. De vroegere hoorigheid werd thans territoriale eenheid, hetgeen niet slechts aan de administratieve orde, maar ook en

[1] „Regulation," enz. Art. I, CIII.

vooral aan de toepassing van het recht bevorderlijk was. De „districten" werden weder onderverdeeld in „divisiën," die aan algemeene voorwaarden beantwoordden en samenliepen met de grenzen der dessa's. [1]

Boepati- en divisiegerechten werden slechts met geringe bevoegdheden bekleed. Het Europeesch gezag regelde thans voor het eerst de rechtsmacht der Regenten, maar beperkte die tot ondergeschikte gevallen. In elk dusgenoemd district werd de boepati hoofd der policie, en deze functie werd, onder de stipte contrôle der residenten, tot zijn voornaamsten plicht verklaard.

Raffles maakte de regenten tot de tusschenpersonen, door wie alle bevelen van politiëlen of anderen aard ter uitvoering aan de „divisie"-hoofden, en door deze aan de dorpshoofden werden opgedragen. De hoofden der dessa's werden verplicht alle misdrijven aan te geven, en voegden die verantwoordelijkheid dus bij hunne zorg voor de veiligheid van reizigers en goederen in hun ressort [2]. Zoo bleek de tot stand gebrachte hervorming in de geheele huishouding de eerste voorwaarde voor eene behoorlijke rechtsregeling, en werd langs dien weg de toepassing van het recht over geheel Java, in de residentiën, de regentschappen, en al hunne onderdeelen verzekerd [3].

De gedachte die aan deze regeling van het rechtswezen ten grond lag, kan niet anders dan geprezen worden. De zeden en begrippen van den inlander, de oude inrichtingen der dessa's — dien hoeksteen van het volksleven — werden geeërbiedigd. Waarborgen werden gegeven tegen misbruik van gezag van de zijde der hoofden, tegelijk met die voor eene onpartijdige en gemakkelijke rechtspraak onder het volk. Had de uitvoering aan de voorschriften zelve beantwoord, dan zou voorzeker een staat van langdurige verwarring en willekeur allengs voor regel-

[1] Vg. blz. LXXVI.

[2] „Regulation," enz. Art. X—XII, XXVIII.

[3] Zie vooral van de „Regulation" de artikelen LXI, XXIX, XXI, VIII—XI.

maat en rechtszekerheid hebben plaats gemaakt. Maar ook hier zou, tot aller schade, de groote afstand blijken die den wil dikwijls van de daad scheidt. Viel het bezwaarlijk de regenten met de hun toegekende ondergeschikte rol te bevredigen, ook de Europeesche ambtenaren, vooral zij aan wie het gewestelijk beheer was toevertrouwd, waren veelal òf ongeschikt òf niet bij machte om hunne taak naar behooren te vervullen. Zoo vond het opvolgende Nederlandsche bestuur toch weder verwarde verhoudingen, waarin het, zoo goed of kwaad als het schikte, op zijne beurt moest trachten te voorzien. Maar de gebreken welke door Commissarissen-Generaal opgemerkt werden, waren voor het grootste deel slechts een gevolg van de overijling waarmede Raffles al zijne maatregelen doordreef, van de weinig voldoende en onvolledige bezetting der posten aan wier mandatarissen de uitvoering was toevertrouwd, en eindelijk van de voor orde en rust zoo ongunstige omstandigheden van het tijdperk, waarin zij het bestuur aanvaardden.

Wanneer wij, in weerwil daarvan, de „Regulation" van 1814, welke tevens belangrijke grondslagen voor het binnenlandsch beheer legde, een gedenkzuil noemen dien het Britsche bestuur over Java zichzelf gesticht heeft, dan zien wij geenszins voorbij, dat de eer daarvan toekomt aan een man, die onder de Nederlanders van dit tijdperk, in alle groote aangelegenheden, dat bestuur het meest met raad en daad gediend heeft. Noch Lord Minto, noch Raffles heeft geaarzeld hem den tol der dankbaarheid te betalen: niemand meer dan zij, was hem dien ook verschuldigd. Aan Muntinge's voorlichting en medewerking weten zij in de eerste plaats de doeltreffendheid en den goeden uitslag hunner voornaamste maatregelen. En bovenal was het „in framing the Code of Judicial Regulations," dat Raffles onzen beroemden landgenoot openlijk erkende als de krachtigste steun, een sieraad van zijn bestuur. [1]

[1] „Orders bij Government," 4 Aug. 1814.

Het lag geheel in Raffles' philanthropische richting, om, evenals in zijn vaderland bij de Parlementsakten van 1808 en 1811 geschiedde, op middelen tot wering der Slavernij bedacht te zijn. Deze bestond op Java te zijner tijd echter slechts in dien vorm, dat nauwelijks een 300 tal slaven nog in gouvernementsgebouwen dienst deden, en de overigen huisdiensten bij Europeesche of Chineesche gezinnen verrichtten. De laatsten schatte hij op een getal van 30,000, [1] en hij kon bij de maatregelen ten hunnen voordeele te nemen, op de medewerking der Nederlandsche ingezetenen staat maken. [2]

Raffles begon met eene onbeduidende belasting aan slavenhouders op te leggen: deze beliep 1 dollar per hoofd voor volwassene slaven. Zijn tweede maatregel was ook niet veel meer dan een palliatief. Daar dit besluit van den nazomer van 1812 ons niet bekend geworden is, willen wij de mededeeling daarvan aan zijne eigene woorden ontleenen.

„In conformity to the instructions of His L. the Governor-General, no Slaves are now allowed to be imported above the age of 14 years, and the duty on importation has been doubled.

„It was not deemed prudent, to proceed to any further extent in the first instance, as an immediate prohibition of the trade in slaves to this Island must have been followed by a disaffection on the part of many of the neighbouring native chieftains." [3] Wij hebben reeds gezien, welken invloed de afschaffing dan ook metterdaad gehad heeft op de betrekkingen met Bali en Celebes.

Kort na de dagteekening van het bedoelde besluit, bleek echter uit eene uitspraak van het Admiraliteitshof te Madras, dat de jongste Parlementsakte waarbij de slavenhandel afge-

---

[1] Raffles aan Lord Minto, 13 Juni 1812.

[2] „I had obtained the concurrence of the leading inhabitants who possessed slaves, to the adoption of measures for this purpose." (*Statement of the services of Sir St. Raffles.* London 1824, p. 16.)

[3] Raffles aan het Geheime Comité der O. I. Compagnie, 24 October 1812.

schaft werd, ook van toepassing was op de Britsche onderdanen buiten Europa. Dientengevolge werd alle invoer van slaven op Java en onderhoorigheden van af 1 Januari 1813 ten strengste verboden. [1] En daarna werd nog aan een iegelijk de verplichting opgelegd, om de herkomst der in zijn bezit zijnde slaven te bewijzen.

Tot dezen laatsten maatregel gaf mede aanleiding het feit, dat in weerwil van alle verbodsbepalingen, de aanvoer van slaven, met name uit Bali, te Batavia bleef aanhouden. Dit was het geval tot in de laatste tijden van het Britsche bestuur en de eerste jaren van dat van Commissarissen-Generaal. De Chineezen, waaronder zich zekere Lien Tchoe Seng onderscheidde, voerden Balische slaven aan op de eilanden in de baai van Batavia, om ze van daar langzamerhand binnen te smokkelen [2]. Die handel nam zelfs met het vatten van den hoofdschuldige nog niet geheel een einde. De Gusti van Djembrana meende zich verdienstelijk te maken, door aan den Gouverneur-Generaal van der Capellen eenige slavinnen ten geschenke te zenden. In allen gevalle, bleef de uitwerking der Parlementsakte, volgens welke de slavenhandel allerwege in de Britsche bezittingen een einde behoorde te nemen, tot Java beperkt, en was de verwachting dat zij in den Archipel in ruimeren zin zou geeërbiedigd worden, ijdel [3].

Raffles slaagde er slechts in, die slaven vrij te maken, die alsnog in 't bezit van het Gouvernement waren. Bij een besluit van den Luit.-Gouverneur in Rade van den 12en September 1815 werd bepaald, dat: „measures be taken to *emancipate* „formally all those persons, without exception, who were taken

---

[1] „Advertisement" 18 November 1812, — Luit.-Gouverneur in Rade aan Lord Minto, 16 December 1812.

[2] *Proclam.*, *Regul.*, *etc.* III, p. 2, 3. — Van den Broek aan C. C. G. G., 24 April 1818.

[3] Vgl. blz. XL—XLIV.

„over by this Government as slaves." Dit waren, zooals wij zagen, weinige honderden.

Waar wij nu meenen, behoudens een enkel onderwerp dat in het volgende Hoofdstuk zal voorkomen, het bestuur van Raffles te hebben beschouwd onder de verschillende gezichtspunten die het oplevert, blijft ons nog over een woord te wijden aan de verdienste van den Britschen Landvoogd, met opzicht tot de wetenschap der land- en volkenkunde. Het is met recht van hem getuigd, dat hij „de eerste geweest is, die getoond heeft dat Java in zijn verleden en heden een waardig voorwerp van studie is" [1]. Hij ging daarin voor, door eene reorganisatie van het Bataviaasch Genootschap van Wetenschappen te bewerken, dat, na de tijdelijke vlucht die het vóór dertig jaren genomen had, den doodslaap was ingegaan. Van Raffles' tijd dagteekenen twee Deelen der werken van dit Genootschap, en de stukken van zijne hand, waarvan zijne redevoeringen ook in de „Memoir. By his widow" zijn overgenomen, getuigen van ernstige ethnologische studiën omtrent den geheelen Archipel.

Met behulp der gegevens tijdens zijn bestuur verzameld, ging Raffles, te Londen teruggekeerd, zijne „History of Java" uitgeven. Geen wonder, dat de verschijning daarvan, evenals van de „Substance of a Minute" drie jaren te voren, en meer nog dan de laatste, wijl deze niet voor eigenlijke openbaarmaking was bestemd geweest, in veler schatting eene ware gebeurtenis was Niet slechts dat de bestrijding van alle vroegere besturen over den Archipel, die als één draad door dat geheele werk loopt, het al dadelijk in handen bracht van hen, die als opvolgers en gelukkige bezitters daarbij het meeste belang hadden. De meer wezenlijke verdienste die het vooral op het gebied van land- en volkenkunde bezat, de schat van daarin voorkomende bijzonderheden omtrent de huishouding en overleveringen der inlanders, stempelde de *History* tot het belangrijkste geschrift,

---

[1] Prof. H. Kern.

dat ooit over Java het licht had gezien. De uitkomst zijner studiën, zoowel als der op zijn last ingestelde onderzoekingen stelde hem in staat, de rechten van de vorsten en van het volk van Java op den grond met juistheid te beschrijven. Waar een Rothenbühler nog mistgetast, een Dirk van Hogendorp zelfs niet onderzocht had, deed Raffles omtrent den waren aard daarvan een nieuw licht opgaan.

Intusschen, en al geldt ook hier de regel dat elk geschrift naar zijne dagteekening verdient beoordeeld te worden, mag toch niet worden verzwegen, dat onpartijdigheid niet alleen, maar ook juistheid in Raffles' geschiedverhaal in vele opzichten ontbreekt. Gedeeltelijk was dit een gevolg van de wijze van samenstelling, gedeeltelijk van de zucht des schrijvers om grooter geleerde te schijnen, dan hij werkelijk was. Sommige zijner brieven deden ons een blik slaan in de wijze waarop hij de bouwstoffen voor zijn werk verzamelde; en dan zien wij, dat niet slechts de zeer ontwikkelde Panembahan van Madoera, maar zelfs de Soesoehoenan en verscheidene Regenten door hem met dien arbeid belast werden. Het laat zich begrijpen wat zulk eene voorbereiding voor uitkomsten moest opleveren, wanneer die inlanders, evenals zij op schandelijke wijze op taalkundig gebied deden, van Raffles' lichtgeloovigheid een gebruik dat allicht in hunne oogen geen misbruik was, hebben gemaakt. Zooveel is althans zeker dat, terwijl de vertalingen en transcripties van oud-javaansch, door Raffles als zijn werk opgedischt, ware cacographiën zijn, zijne vroegere geschiedenis van Java een even kwalijk geplaatst vertrouwen op inlandsche bronnen en de verhalen van inlanders verraadt. Daardoor wordt er zoo min chronologische juistheid, als natuurlijk verband of historische waarschijnlijkheid gevonden. In het begin dezer eeuw, moest echter een aldus samengesteld werk, wellicht *omdat* het uit zulke bronnen geput had, een evenement zijn.

Hierbij mogen wij niet onvermeld laten, en het verdient in

Raffles waardeering, dat hij, zij het veelal met staatkundige oogmerken, aan bekwame mannen wetenschappelijke onderzoekingen opdroeg. De meermalen door ons genoemde Commissie-Mackenzie bracht een schat van gegevens en inlichtingen uit alle oorden van Java samen, die de stof leverden voor de eerste statistische en economische beschrijving van land en volk. De merkwaardige Hindoe-oudheden, waarvoor geen ambtenaar der Hollandsche Compagnie ooit een oog gehad had, werden, niet het minst door den leider dier commissie, opgemerkt en beschreven. Raffles' vrienden Horsfield en Crawfurd leverden bijdragen, op verschillend gebied, tot de werken van het verjongde Bataviasche Genootschap. John Crawfurd, de ervaren ambtenaar en man van veel omvattende kennis, ging hier de werken voorbereiden, waarmede hij weldra een nieuw licht over verscheidene deelen van den Archipel verspreiden zou. Waarlijk, het tijdperk van Raffles telde onder zijne mannen van aanzien benijdenswaardige talenten, aan wier ijver een prikkel door het voorgaan van hooger hand gegeven werd. Men zou aan elk bestuur over Java die vereeniging van regeerkracht met eene zoo hooge mate van wetenschappelijke ontwikkeling mogen toewenschen.

HOOFDSTUK V.

Een beginsel dat het hoofdbestuur over de Overzeesche Bezittingen raakte, dat namelijk niet Gouverneur-Generaal *en* Raden, maar een Gouverneur-Generaal *in* Rade „het hoogste gezag" voeren zou, was bij het Reglement dat aan Elout, van der Capellen en Buyskes als richtsnoer verstrekt werd, van het voorgaande Britsche bestuur overgenomen. In dat Regeeringsreglement voor Nederlandsch-Indië, waarvan zoo herhaaldelijk gezegd is dat het den geest der bekende Staats-commissie van 1803 weêrgaf [1], straalde integendeel een niet te miskennen zucht door om eensdeels aan de Commissarissen-Generaal, die derwaarts afgevaardigd werden, eene vrije hand te laten, maar ook om zich nèer te leggen bij zoodanige regelingen, als onder de Britsche heerschappij op het economisch gebied — het gebied der groote strijdvragen — gemaakt waren. De vrije cultuur, de vrije beschikking over de producten, werd aan de „ingezetenen van dezelve bezittingen" toegestaan, en er kan niet genoeg op gewezen worden, dat waar in dat staatsstuk nog van contingenten en leveringen sprake was, dit uitdrukkelijk beperkt werd tot dezulke „die bij de overneming der bezittingen uit de handen der Engelschen bevonden zouden worden nog *in vigueur* te zijn" [2]. Verdere bepalingen omtrent den verkoop

---

[1] P. Myer, „Verzg. van Instructiën" enz. blz. XX.

[2] De Artt. 78 en 79 van het *Reglement* van Januari 1815 drukken dit nog duidelijker uit dan de Bekendmaking van den Directeur-Generaal van Koloniën, onder No. XVIII.

Zoo hielden ook de *Instructiën* van Commissarissen-Gen. deze bepaling in (Art. 25): „Zij zullen in 't algemeen tot leiddraad hunner werkzaamheden nemen het Algemeen Reglement, daarbij steeds in het oog houdende den *werkelijken toestand*.... En daar bij het maken van voors. reglement niet met genoegzame juistheid be-

der koloniale producten, den vrijen uitvoer der rijst, de vaart en handel op Indië, verrieden gelijke zucht en gelijken gedachtengang.

Menig gewichtig besluit, menige handeling van Commissarissen-Generaal was alzoo het dadelijk uitvloeisel van de voorschriften van het Reglement van 3 Januari 1815. Ook de instelling van de voornaamste regeeringslichamen was daarbij reeds voorzien. Wij noemen slechts het Hooge Gerechtshof voor Nederlandsch-Indië, waarvan in het vorige hoofdstuk sprake was, de Algemeene Rekenkamer, en dien Raad van Financiën, die voor de Commissarissen het aangewezen collegie werd om de belangrijkste vraagstukken van algemeen beheer, alle ten onderzoek, en vele ter beslissing over te dragen [1].

Verving de Rekenkamer het voormalige „Accountants-office," aan President en Raden van Financiën werden de werkzaamheden opgedragen die het éphémere „Commercial-Committee" en het „Revenue-Committee" onder het Britsche bestuur vervuld hadden, nevens die der algemeene boekhouding, waarvoor thans uitvoerige bepalingen werden vastgesteld [2]. Aanvankelijk kreeg deze Raad zelfs de Landrente te beheeren, welk beheer Raffles geheel aan zich en zijne secretarissen voorbehouden had. Maar nadat nauwelijks een jaar verstreken was, zagen Commissarissen-Generaal in, dat hier eene afzonderlijke administratie vereischt werd, en werd een Inspecteur-Generaal met een „Adjunct voor „de Landelijke Inkomsten" benoemd [3], wiens oppertoezicht zich

---

kend geweest is, in welken staat zich de Bezittingen bevinden, zullen alle inrichtingen .... omtrent landbouw, handel en scheepvaart.... *gewijzigd worden naar den toestand, waarin C. C. G. G. dezelve bij de overneming uit handen van het Engelsche Bestuur zullen aantreffen.*"

[1] Het is wellicht van te meer belang dit te doen uitkomen, wijl door meerderen beweerd is, dat het Reglement van 1815 wel gedrukt, maar niet uitgevoerd is. In 1818 beriepen C. C. G. G. zich nog uitdrukkelijk daarop, voor de bepaling, dat vreemde schepen op Java meer betalen moesten dan Nederlandsche.

[2] Zie deze laatste bij Hoek, t. a. p., blz. 252, 3.

[3] Besluit van 12 November 1817.

ook over de nu meer en meer in belang toenemende koffiecultuur uitstrekte [1].

Het binnenlandsche beheer en de wijze van indeeling, administratief en rechterlijk, door Raffles aan Java gegeven, werden zonder noemenswaardige veranderingen door Commissarissen-Generaal behouden, en bij nadere reglementen bevestigd [2]. Met opzicht tot de Landmacht, verdeelden zij het eiland in drie groote afdeelingen, waarvan de kommandementen in de drie hoofdplaatsen gevestigd waren; terwijl de hoog noodige regeling van het militair beheer over de Buitenbezittingen bij besluit van 25 November 1817 geschiedde. Het leger bestond, nadat het georganiseerd was, uit ongeveer 12000 man en 2000 paarden [3]. Een Commissaris te Soerabaija gevestigd, werd, na het vertrek van den Schout bij Nacht Buyskes, aan het hoofd der Zeemacht geplaatst, met aan hem ondergeschikte Commissarissen te Batavia en Samarang, en wijders te Ambon, Makassar en Banka.

Bijzondere voorzieningen van Commissarissen-Generaal, die echter groote takken van dienst betroffen, waren: de instelling eener Directie van 's Lands Middelen en Domeinen, tot wier werkkring, onder meer, de In- en Uitgaande Rechten behoorden. De bekende heer Wappers Melis vervulde later den veelbeteekenenden post van Directeur dier rechten. Het algemeene beheer der houtbosschen droegen zij aan een Directeur met twee Inspecteurs op, dat van den Waterstaat aan een Hoofdinspecteur met drie Inspecteurs, van het Onderwijs aan een Directeur en Opzieners [4], en van de Posterijen aan een Inspecteur-Generaal.

---

[1] Besluit van 7 November 1817, en Publicatie van 9 April 1818.

[2] Zie Ind. Staaatsbl. 1819, N°. 16 en 20.

[3] Rapport aan den Koning van 25 Juni 1819.

[4] Onze ruimte laat niet toe uitteweiden over de verdiensten van Commissarissen-Generaal ten aanzien van het onderwijs, waaromtrent onze stukken ook niets nieuws opleveren. Het schoolwezen werd geregeld bij hun Besluit van 16 Januari 1818 (*Ind. Stbl.* No. 4.) Wij hopen hierop in een volgend Deel terug te komen.

Was er tijdens het Britsche bestuur gezondigd door overdreven zuinigheid in de administratie, en was „the European establishment confined within the narrowst possible limits," — thans ging men, ten deele wegens de van die handelwijze ondervonden nadeelen, tot een tegenovergesteld uiterste over. De, naar het schijnt nationale, behoefte van controleeren werd bij de nieuwe staatsinrichting botgevierd. Om slechts een voorbeeld te noemen, bepaalde het Reglement door Commissarissen-Generaal ontworpen, dat naast den Hoofddirecteur en de Raden van Financiën, aan wie het algemeene beheer van financie — munt — en belastingwezen en handel was opgedragen, nog een Hoofd-Inspecteur voor de Financiën met drie Inspecteurs zouden aangesteld worden [1]. Bij de lezing der Instructiën voor die ambtenaren, is het onmogelijk niet getroffen te worden door de overeenkomst van beider werkkring, zoodat het blijkbaar moeite kostte door zinwendingen te verbloemen dat die in menig opzicht identisch waren [2]. De Hoofdinspecteur en Inspecteuren voor de Financiën hadden zich mede „zoo nauwkeurig mogelijk bekend te maken met de inrichtingen van het Boschdepartement op Java," hoewel gelijktijdig een Directeur met twee Inspecteurs over de houtbosschen benoemd werd [3]. Zij hadden ook „den staat der koffiecultuur na te gaan", terwijl nog kort te voren „Inspecteurs over de koffijtuinen op Java" aangesteld waren [4].

---

[1] Artt. 87 en 88 Reglement van 22 December 1818.
Kenschetsend door haar onbeduidendheid, is de reden voor deze instelling aangegeven: „ten einde, zooveel mogelijk, eene regelmatige behandeling, vooral op Java zelve, te bevorderen."

[2] Het is waar, dat door de Instructie van den Hoofd-Inspecteur van Financiën kwam te vervallen die der Gen. Inspectie van de Landelijke Inkomsten: de voormalige Adjunct-Inspecteur van dezen tak van dienst werd zelfs Hoofd-inspecteur van Financiën. Maar even waar is het, dat tot den werkkring der *Hoofd-directie* ook het beheer der landelijke inkomsten gebracht werd; terwijl die der *Hoofd-inspectie* zich evenzeer over de onderwerpen van beheer der Directie uitstrekte. (*Ind. Stbl.* 1819, N°. 14 en 15.)

[3] Ind. Staatsblad 1819, N°. 17.

[4] Besluit van C. C. G. G. van 12 Maart 1818, N°. 12.

Er werden dan ook, niet alleen, in den aanvang vele nuttelooze uitgaven gedaan, die op rekening van de overgave der kolonie geschreven werden. De administratie werd op een weelderigen en omslachtigen voet ingericht, waaraan zeker de natuurlijke en vaderlandslievende zucht deel had, om goed te doen wat de vreemdeling ten halve of slecht gedaan had, maar die zich te eerder wreken zou, naar mate de inkomsten wisselvallig bleven. Moest niet een de Kock reeds weinige jaren later verklaren, dat alleen op de oorlogsbegrooting en die der openbare werken drie millioen bezuinigd konden worden, terwijl op het burgerlijke beheer hetzelfde van toepassing was [1]? Dat kwam daar van daan, dat eene te ruime maat bij de inrichting van het geheele koloniale beheer werd aangelegd; dat alle betrekkingen volop vervuld, en daaraan voor dien tijd vooral hooge jaarwedden toegekend werden [2]. Men werd daartoe in staat gesteld, wellicht overgehaald, eensdeels door de aanvankelijk stijgende opbrengst der middelen, en ten andere door den toevloed van Nederlanders, die om patriottische of andere beweegredenen hunne diensten aan de nieuwe regeering kwamen aanbieden. Of die toevloed in alle gevallen aanwinst was, mag, met de getuigenis van den Commissaris-Generaal Elout, betwijfeld

---

[1] Elout „Bijdragen" 1861, blz. 13, 14.

[2] Zie N°. LXI.

Uit het voorbeeld van *Malakka*, op welks overname wij geen aanleiding hebben later terug te komen, moge blijken, dat de weelderige voet, waarop het bestuur door Commissarissen-Generaal ingericht werd, ook op de Buitenbezittingen werd gevolgd.

Het Britsche burgerlijke bestuur over Malakka had bestaan uit drie (zegge 3) personen: een Resident, tevens militair gezaghebber, een Ontvanger, tevens betaal- en pakhuismeester, en een Havenmeester, die enkele ondergeschikte beambten zelve bekostigden.

Het bestuur, zooals het door de Nederl. C. C. G. G. daar verordend werd, was samengesteld als volgt:

Algemeen Beheer:	*Dep. der In- en Uitg. Rechten:*	*'s Lands Kas:*
een Gouverneur	een Ontvanger	een Ontvanger
een Secunde	een Assistent	een Kommies
een Secretaris	een Kommies	een Geldteller.
een Hoofdkommies	twee Schrijvers	

worden [1]. De Directeur-Generaal, die te 's Hage met het opperbestuur over de Koloniën belast was, zag ook het raadzame eener beperking in dat opzicht weldra in [2].

Maar dit gold geenszins eene beperking, uit beginsel, van het Europeesche element in de koloniën. Integendeel gingen zoowel Goldberg en zijn opvolger Falck, als de Commissarissen-Generaal te Batavia van de stelling uit, dat de handel met het Moederland, nu hij eenmaal voor allen opengesteld was, niet beter bevorderd kon worden dan door op Java filialen van Nederlandsche huizen te vestigen. Waar hiertoe eene aanvraag ontvangen werd, vond zij alle mogelijke tegemoetkoming. De fabrikanten in de Belgische provinciën werden aangemoedigd om hunne agenten daarheen te zenden; en de verkoop der koloniale producten op het eiland zelf paste geheel in dezelfde orde van denkbeelden [3]. Tegelijkertijd drongen Nederlanders in de verschillende deelen van het eiland, ook in de nieuw verworven provinciën en de Vorstenlanden door, en vestigden zich daar;

---

een Kommies	een Geldteller	*'s Lands Gebouwen*:
twee Klerken	drie Wegers	een Opziener
twee Boden	acht Oppassers	een Baas
een Boekbinder	een Waterfiscaal.	een Landmeter.
twee Tolken	*Haven-Departement*:	*Vendu-Departement*:
zes Oppassers.	een Havenmeester	een Vendumeester
Pakhuis-Directie:	twee Vlaggemannen	een Schrijver
een Pakhuismeester	een Oppasser en	een Afslager.
een Mandoor.	een aantal Roeiers.	

Verder werden te Malakka een President en leden eener Weeskamer, een Predikant en Kerkeraad enz. benoemd, en werd de Raad van Justitie samengesteld uit niet minder dan 7 rechterlijke ambtenaren, met klerken, boden, cipiers, oppassers, mandoors, enz.

Dit alles voor eene gezamenlijke bevolking van nauwelijks 20,000 zielen!

(*Algem. Verslag van Kommiss. voor Malakka*, 27 *Januari* 1824.)

[1] Aan den Directeur-Generaal van Koloniën schreef hij vertrouwelijk: „Men zorge toch, dat er altijd mogelijkheid zij om hier *bekwame*, *ijverige* en vooral *trouwe* en *eerlijke* mannen in het bestuur der zaken te plaatsen. Men gedooge dus niet, dat Indië blijve het land van hen, die men in Nederland kwijt wil zijn." (*C. T. Elout aan Goldberg*, 7 Mei 1817.)

[2] Zie blz. 130.

[3] Vgl. blz. 249, en 289 noot.

en het contract door Nahuys in 1816 met den Sultan van Jokjo aangegaan, was het eerste voorbeeld van landverhuur op groote schaal aan Europeërs in Midden-Java. Het mag hier dus wel de plaats geacht worden na te gaan, welke bepalingen omtrent het recht van verblijf en vestiging thans op Java van kracht waren, en tijdens de Britsche heerschappij van kracht geweest waren.

Opmerkelijk waren in dit opzicht de beginselen door Raffles in praktijk gebracht, ook wijl deze weder eene groote inconsequentie met zijn stelsel van vrijen arbeid en handel verrieden. Het was in zijne oogen hoogst gewaagd, eene onbeperkte beweging van Europeërs of Amerikanen in de havens der koloniën toe te laten: daarom werd het meerendeel dier havens, niet alleen op Java, maar ook op de onderhoorigheden, door hem gesloten. Hij vreesde die „unprincipled adventurers," die zijne natie overigens zoo gaarne naar anderer bezittingen uitzendt, en ook nu in de gedaante van een Hare, een Hunt, uitgezonden had, maar die als een pest door Raffles geschuwd werden daar waar hij zelf meester was [1]. Niet minder sterk was hij tegen de toelating van Europëers binnen de kolonie gekant. Met uitzondering alleen van de leden van het voorgaande en van het Britsche Bestuur, moest elk Europëer op Java voorzien zijn van eene vergunning tot verblijf, die telkens slechts voor twaalf maanden geldig en binnen dien tijd herroepbaar was. Die vergunningen waren, indien voor de binnenlanden bestemd [2], nog aan bijzondere formaliteiten onderhevig; zij mochten in geen geval door de residenten worden afgegeven. Zelfs de afschaffing der paardenpost over het eiland en de invoering van passen tegen eene hooge betaling in de Preanger-Regentschappen [3],

[1] Zie blz. 32, 31 en *Subst. of a Min.* p. 56, 57.

[2] „Other parts of the Island, excepting Batavia and its Environs." (*Proclamation*, 21 *April* 1815.)

[3] Zie blz. 12?.

hadden de strekking om de vrije beweging van bijzondere personen zooveel mogelijk te beperken.

Wat er, onder zulke omstandigheden, van pogingen tot de vestiging van particuliere ondernemingen op Java worden zou, liet zich denken. Wij weten niet of zij nog tijdens het Britsche Bestuur beproefd zijn, maar zeker sneed Raffles de mogelijkheid daarvan door zijne maatregelen af. Wij laten hem hier zelf aan het woord: „I conceive, the admission of Europeans to lent lands in the interior would be too great a breach of the habits and customs of the people, ... and would moreover be *altogether unadvisable on every account*" [1], aldus de Britsche Luitenant-Gouverneur. Onraadzaam in alle opzichten: hoe weldadig en waarlijk vrijzinnig steken daarbij het stelsel en de handelingen der Nederlandsche Commissarissen-Generaal af!

De eerste hunner maatregelen reeds bepaalde, dat de reispassen, zoowel aan inlanders en Chineezen, als aan Europêers af te geven, over geheel Java kosteloos verkrijgbaar zouden zijn [2]. Aan „de ingezetenen op Java metterwoon gevestigd" werd het reizen over het eiland vrij gelaten: verlangden zij zelve passen, dan mocht geen der residenten de afgifte daarvan weigeren. Tot de „vestiging metterwoon" werd voor de eerste maal eene vergunning van den Gouverneur-Generaal gevorderd [3]. Die vergunning omvatte echter elke plaats „waar men zich verkoos neer te zetten", en moest alleen met een eed van gehoorzaamheid aan 's Lands wetten gepaard gaan. Terecht heeft Mr. Myer doen opmerken, dat niets den aldus gevestigden Europêer verhinderde, allerwege op Java vastigheden te bezitten, bedrijven uit te oefenen, en overeenkomsten met den inlander aan te gaan [4]. Trouwens, het Regeerings-Reglement

---

[1] *Subst. of a Minute*, p. 270.

[2] Zie ook het Besluit van Commissarissen-Generaal, van 6 Dec. 1816.

[3] Public. van 28 Aug. 1818 (Ind. Stbl. N°. 60.)

[4] Ind. Stbl. 1818, N°. 60 en 67. — „Kronyk van Nederlandsch-Indië" 1817—18, blz. 387.

door Commissarissen-Generaal ontworpen nam zulks als beginsel aan, waar het der Indische Regeering ten plicht stelde: „den landbouw door *uitgifte van landen* en de *vermeerdering eener Europeesche bevolking* uit te breiden." Wij weten, dat dit voorschrift de uiting eener vaste en éénstemmige overtuiging bij zijne ontwerpers was [1]. De afstand van grond aan particulieren in de Vorstenlanden werd zelfs bij instructie aan de residenten aldaar ter behartiging aanbevolen. En met het oog op de contracten, die Europeesche ondernemers met den inlander zouden aangaan, werden door Commissarissen-Generaal de eerste algemeene voorzieningen gemaakt [2].

Opmerkelijk was het, dat het Reglement van 22 December 1818 metterdaad een reeds bestaanden toestand homologeerde. Getuige het contract van erfpacht voor het land Bedoijo door Nahuys te Jokjokarta gesloten; getuige de indigo-makerijen, welke in die hoofdstad zoowel als in Pekalongan, in de eerste jaren van hun bestuur, door particulieren waren ondernomen. Menigvuldig waren de aanvragen, die voor de uitgifte van woeste gronden aan Commissarissen-Generaal werden gericht [3].

Ter bevordering van het verkeer over het geheele eiland, dat onder het Britsche Bestuur, zoowel met opzicht tot de wegen — in weerwil van den aanleg van een korteren weg naar Tjeribon — als tot de vervoermiddelen verwaarloosd was [4], maakten zij verscheidene voorzieningen. De bruggen en wegen werden aan het dagelijksch beheer der residenten opgedragen, onder het toezicht van den Waterstaat, aan wiens hoofdinspecteur meer bijzonder die zorg voor Batavia en omstreken verbleef. De postwagendienst, door Raffles ingetrokken, schijnt traps-

---

[1] Rapport van C. T. Elout („Bijdragen" Elout 1851, blz. 136, 7.)

[2] Besluit van 5 Januari 1819 (Ind. Stbl. No. 10.)

[3] Zie blz. 88, 234, — Nahuys, „Offic. Rapporten" I blz. 4, 347, en Bijdragen Elout 1851 blz. 50, 136—7.

[4] Vgl. blz. 125, 126, 133, 134.

gewijze weer hersteld te zijn, ofschoon van een bepaald besluit deswege niet blijkt. Eindelijk lieten Commissarissen-Generaal een Reglement tot reorganisatie der brievenpost ontwerpen, dat zij in Maart 1818 met hun goedkeuring bekrachtigden. Bij hetzelfde besluit werd W. Offers met de invoering daarvan belast, en hem de titel van Inspecteur-Generaal der Posterijen verleend [1]. Die regeling geschiedde in overeenstemming met de overdracht aan de algemeene Postdirectie te 's Gravenhage van het brievenvervoer tusschen de Kolonie en het Moederland, waaromtrent tot dusver de inrichting was blijven bestaan, die de oude O. I. Compagnie daaraan gegeven had [2].

Wij willen thans de bespreking van twee belangrijke takken van algemeen beheer, tevens twee der aanzienlijkste bronnen van inkomsten op Java weder opvatten, waar die in het vorige hoofdstuk zijn blijven rusten: de cultuur der koffie en de exploitatie der houtbosschen. Tot de regeling van beheer en cultuur der koffie, welke nu ingevoerd werd, leveren onze stukken eene merkwaardige toelichting.

Dat de Britsche Luitenant-Gouverneur de koffieteelt niet zou in stand houden op die uitgebreide schaal, waartoe zij tijdens de verovering van Java opgevoerd was, kon van den vertegenwoordiger eener handelscompagnie verwacht worden. Die uitbreiding stond, toch, in omgekeerde reden met den toenmaligen staat der wereldmarkt. De helft der bevolking was door Daendels aan de koffieteelt gezet, en het beheer daarover op weelderige wijze ingericht. Het eerste besluit in tegenovergestelde richting werd door den „Commissioner for the Eastern Districts" reeds in November 1811 genomen. Hij maakte een eind aan de

[1] De Resolutie van 3 Maart 1818 is te vinden in de Notulen van Commissarissen-Generaal. Aan Mr. Hoek („Herstel v. h. Ned. Gezag," blz. 299) zijn het Besluit en Reglement omtrent de Posterijen onbekend gebleven.

[2] Verbaal v. d. Direct. Gen. van Koloniën. 20 Maart 1815.

kostbare koffie-huishouding, en ontsloeg den Inspecteur-Generaal Winkelman en diens staf [1].

Raffles had dadelijk ingezien, dat er voor het Gouvernement slechts overbleef minder product in te koopen, wilde men eene verdere ophooping daarvan in 's Lands magazijnen voorkomen. Brachten de koffieaanplantingen der laatste jaren haar volle opbrengst op, dan zouden bovendien de middelen tot dien inkoop niet toereikende geweest zijn [2]. Gunstig kon hij derhalve voor de gesteldheid van zaken, zooals hij die vond, bezwaarlijk gestemd zijn; en de algeheele verandering van het belastingstelsel op Java maakte weldra het behoud daarvan onmogelijk. In eene Circulaire van Augustus 1813 aan de residenten gaf de Luitenant-Gouverneur het eerst kennis van zijn besluit, om de koffieteelt in Oost-Java met inbegrip van Tjeribon vrij te laten; verklarende het Gouvernement zich echter bereid om, bij verkiezing der planters, hun product in te koopen voor 3 Sp. D. den pikol van 125 pond. Hij voegde daarbij: „Such of the Coffee-lands as are calculated for Ricelands not depending upon rain for irrigation, may be let as *waste lands, with an exemption of rent.*" [3] Die bijvoeging komt ons daarom merkwaardig voor, wijl wij er den eenigen grond in vinden voor de meermalen vernomen beschuldiging, dat Raffles „de vernieling der koffietuinen zou gepredikt hebben." [4] Bij de invoering eener algemeene belasting op de gronden, eene vrijstelling van die belasting te verleenen voor de zoodanige waarop, in plaats van koffie, rijst geteeld zou worden, was zeker, op Java vooral, geen aanmoediging voor de koffieteelt. Maar hiertoe heeft zich ook de gedragslijn van het Britsche

---

[1] Hope aan Raffles, 10 November 1811.

[2] Vg. blz. 47, en *Subst. of a Min.* p. 273.

[3] Raffles aan de Residenten in Oostelijk Java, 10 Aug. 1813. — Vgl. blz. 22, 23, 227.

[4] Bedriegen wij ons niet, dan is dit beweren door C. T. Elout ontleend aan het Verslag van den Nederl. Resident de Salis. (Zie blz. 88). De beschuldiging wordt dan ook niet volgehouden in het Rapport van C. C. G. G. over de Koffiecultuur. Zie N°. XLIX.

bestuur, voor zoover wij hebben kunnen nagaan, bepaald; en de Luit.-Gouverneur kon dus, in antwoord op eene der vele aantijgingen van Gillespie, zeggen, dat geene bevelen in den geincrimineerden zin door hem waren gegeven. Met den laatsten Januari 1814 werd het toezicht over de koffieteelt in de Oostelijke districten, dat tijdelijk aan Mc. Quoid was opgedragen, geheel ingetrokken, en bleef diens werkkring van „Superintendent" beperkt tot de Preanger-Regentschappen, waar de gedwongen cultuur was behouden. [1] Intusschen werden ook tijdens het Britsche bestuur koffietuinen in het oostelijk deel van het eiland, zij het op weinig regelmatige wijze, in huur uitgegeven, en werd het product daarvan in de magazijnen der Compagnie ontvangen. [2] De ijver waarmede later door Mc. Quoid de koffieteelt in de Preanger bevorderd werd, vond bij de Nederlandsche Commissarissen-Generaal dankbare erkenning. [3]

Commissarissen-Generaal begonnen, bij de overname van het Koffie-departement, met het beheer daarvan eveneens op te dragen aan den Resident der Preanger-Regentschappen. Zij maakten van het aangelegen onderwerp eene bijzondere studie, die zij op hun reis door het eiland voortzetten. Zij wonnen de voorlichting in van de meest bevoegde personen en collegiën, waarvan het advies door den Raad van Financiën uitgebracht, om zijne breede opvatting, ons wel het belangrijkste toeschijnt.

Beide, de genoemde Raad en de Generale Commissie, stelden zich op het standpunt, dat een terugkeer tot de gedwongen koffieteelt over geheel Java onraadzaam was, zoowel in het algemeene belang der bevolking als met het oog op het ingevoerde Landelijke Stelsel; en Commissarissen voegden nog daarbij, dat zij dien in strijd zouden achten met „de aange-

---

[1] Raffles aan Mc. Quoid, 11 Januari 1814.

[2] Zie blz. 89, 223—5, en de Stukken der Verdediging van Raffles tegen Gillespie.

[3] Zie blz. 234.

nomen regeerwijze en den stelligen last van Z. M." [1] De Raad van Financiën overwoog vier verschillende ontwerpen, die — zoo wij ons niet vergissen — een actueel belang hebben behouden. 1o. Eene gedwongen levering aan het Gouvernement, tegen het laagst te bedingen plantloon. 2o. Eene bearbeiding der tuinen en aanplanting in daghuur voor Gouvernementsrekening. 3o. Eene levering aan het Gouvernement tegen billijke prijzen, met overlating van den aanplant aan de verkiezing der bevolking. 4o. Een afstand der bestaande tuinen aan den inlander, mits onderworpen aan eene grondbelasting in natura en aan bepaalde verplichtingen omtrent aanplant, enz. [2] Na over het eerste te zijn heengestapt, zocht die Raad de voordeelen van het tweede hierin: dat het Gouvernement het geheele product ontving en niet verplicht was de tuinen tegen weinig voldoende prijzen aan Europeërs te verhuren, dat het plantloon, enz. ten volle in handen van de landbouwers kwam, dat de aanplantingen regelmatig geschiedden, en het kwaad van opkoopingen en voorschotten vermeden wierd. Bij het derde, achtte hij de pecunieele voordeelen van het Gouvernement ruim op te wegen tegen die eener verhuring, maar vreesde hij dat er van de vrije aanplanting weinig te verwachten was. Het vierde zou aan het Gouvernement dadelijk het volle bedrag der landrente verzekeren, d. i. $\frac{1}{2}$ van het product der beste, $\frac{2}{5}$ der middelmatige en $\frac{1}{3}$ der minste gronden. Zoowel de gelijkheid dezer inrichting met de algemeene grondbelasting, als de overweging dat het in de macht van het Gouvernement stond die belasting te verhoogen, strekte tot aanbeveling van dit laatste stelsel. [3]

---

[1] Zie blz. 190, 226—7.

[2] Het eerste der hier genoemde stelsels is dat, hetwelk sedert 1832 feitelijk in werking is geweest; het tweede werd aanbevolen door één lid der onlangs ontbonden Staatscommissie, het derde door de meerderheid dier Commissie; het vierde, eindelijk, werd in hoofdzaak door Commissarissen-Generaal in 1817 aangenomen.

[3] Zie No. XLII.

Commissarissen-Generaal, nu, zagen even als de Raad van Financiën bezwaar om het in de tweede plaats genoemde stelsel aan te nemen, voornamelijk op grond dat een arbeid in daghuur aan de Javaansche landbouwers niet dien spoorslag tot werkzaamheid geven zou, dien men van het vooruitzicht op een gedeelte van het product verwachten mocht. Een afstand aan de bevolking in huur leverde ook dit groote voordeel op, dat de reeds in cultuur zijnde koffietuinen en derzelver opbrengsten haar te eerder in staat zouden stellen zich aan het zoo belangrijke werk der aanplantingen te wijden [1]. Zij zeiden dan ook, „als van zelve er toe geleid te zijn, om eene *verhuring* der koffiegronden voor den verkieslijksten maatregel te houden." En aangezien bij de Javanen het begrip heerschte, dat de dessa's zeker recht op vruchtgebruik hadden van de door hen bewerkte gronden, bepaalden Commissarissen-Generaal dat de koffietuinen voortaan zouden verhuurd worden, eerstens alléén aan Javanen, en dan bij voorkeur „aan de dessa-volkeren die tot den eersten aanleg gebruikt zijn." [2] Zij meenden op eene voldoende vrijwillige huur te mogen rekenen; mocht dit echter niet het geval zijn, dan zou het beheer gedeeltelijk voor Gouvernementsrekening, overeenkomstig het tweede der meergenoemde voorstellen, geschieden. [3]

In strijd met den resident van Kadoe en Pekalongan, die de verhuring in zoo groote perceelen wilde bewerkstelligen dat al de tuinen van een regentschap er slechts één zouden uitmaken, had de Raad van Financiën zich ten sterkste verklaard voor de kleinst mogelijke verdeelingen [4]. Commissarissen-Generaal besloten, in overeenstemming met het voorgaande, de verhuring

[1] Vg. blz. 193, 4.

[2] Zie No. XLIX, en „Voorwaarden van Verhuring" (Ind. Stbl. 1817, No. 55 bijlage A.)

[3] Zie blz. 229.

[4] Zie blz. 89, 90, 193.

dessa's gewijze te doen plaats hebben; terwijl de pagger-koffie aan de belasting van het $\frac{2}{5}$ onderworpen werd. De aangenomen huurtermijn was zes jaren. Jaarlijks werd de prijs vastgesteld, waarvoor de in huur op te brengen hoeveelheid koffie en, des verlangd, het geheele product door het Gouvernement zou ontvangen worden. Die ontvangst zou in den onmiddellijken omtrek der tuinen plaats hebben [1]; en ten einde den planter uit de handen van baatzuchtige opkoopers te houden, werd hem een redelijk voorschot van Gouvernements wege toegestaan [2]. Dit was de hoofdstrekking van het Besluit van 7 November 1817, dat om zijne verstandige en milde voorschriften een grooten lof heeft ingeoogst.

Hoe welverdiend die lof zij, vordert thans de bijzondere toestand van vier residentiën onze aandacht. De verplichte koffieteelt werd, evenals tijdens het Britsche bestuur, door Commissarissen-Generaal in de Preanger Regentschappen gehandhaafd. Het onmiddellijke voordeel, daaruit en zooveel te meer bij eene zorgvuldige behartiging voortvloeiende, mocht vooral niet over 't hoofd worden gezien „bij de eerste overname, en de groote kosten daaraan verknocht" [3]. Maar ook in den Oosthoek van het eiland werd die verplichte teelt ingevoerd. De eenige grond, daarvoor bijgebracht, was in de geringheid der bevolking gelegen [4]. Wij kunnen ons echter niet ontgeven, dat tot dit besluit krachtig zal hebben medegewerkt de noodzakelijkheid, om de

---

[1] Bij het rapport van Muntinge van 14 Juli 1817 (Bijdragen Land. Stelsel I. blz. 287) was voorgesteld, de hoofdplaatsen der Residenties tot stapelplaatsen voor die producten te verklaren. De thans gemaakte bepaling was ongetwijfeld veel meer in het belang der bevolking. Ware zij slechts nageleefd!

Hierbij zij nog verwezen naar de merkwaardige bepalingen op den aanbreng der producten naar de landsmagazijnen in het Tjeribonsche, welke Engelhard reeds gemaakt had bij de bekende Overeenkomst van 1 Sept. 1806.

[2] Zie blz. 231—2, en „Voorwaarden," enz.

[3] Zie blz. 233—4.

[4] Zie blz. 232.

Bij besluit van 6 Nov. 1818 werd elk der 1842 gezinnen in het Banjoewangische met den aanplant en de verzorging van 500 koffieboomen belast (Hoek, t. a. pl., blz. 278.)

landbouwende klasse in Banjoewangie — trouwens voor een deel uit bannelingen bestaande — te onttrekken aan allen invloed van den Engelschman Hunt, aan wien het laatst afgetreden bestuur, nog ter elfder ure, de bebouwbare gronden aldaar gelegen in erfpacht had afgestaan.

In Tjeribon had het Engelsche bestuur zich reeds verplicht gezien bijzondere maatregelen te nemen, uit hoofde van den tersluikschen uitvoer langs dien weg van het product der verplichte teelt in de Regentschappen. De vrije handel in koffie was dientengevolge in de Residentie Tjeribon verboden geworden [1]. Commissarissen-Generaal erkenden het bestaande euvel: zij waren om die reden ook huiverig de zoogenaamde Krawangsche landen aan particulieren uittegeven [2]. Maar toch wilden zij niet zoo ver als Raffles zich veroorloofd had, van de beginselen van vrijen handel afwijken. Zij bepaalden daarom, dat alle koffie in het Tjeribonsche gekweekt, ook die welke niet voor de betaling der landrente mocht bestemd zijn, in 's Lands pakhuizen ter residentieplaats moest worden gebracht, alvorens daarover zou kunnen worden beschikt. De verdere beschikking bleef echter den planters vrijgelaten, mits slechts bleek dat de koffie werkelijk het product van dat gewest was [3].

Een soortgelijke maatregel werd voor de Residentie Passoeroean genomen, waar het Britsche bestuur — zooals wij zagen — tot de invoering der verplichte leverantie was overgegaan. Commissarissen-Generaal vervingen deze door het nieuwe koffiestelsel. Maar in de districten Malang en Antang dier residentie stuitte de toepassing van het stelsel af op deze omstandigheid, dat het meerendeel der koffieboomen daar in het wild en dus buiten geregelde tuinen groeiden, waardoor ze aan alle contrôle voor de opbrengst der

[1] Zie blz. 224, en 242 noot.

[2] Vg. blz. 121—2. Niet onmogelijk, dat ook de latere vorming van Krawang tot eene afzonderlijke Residentie (20 Juli 1818) verband hield met deze vrees voor den smokkelhandel in koffie.

[3] Zie N°. LI. Dit besluit is opgenomen in het Ind. Staatsblad 1818, N°. 15.

belasting ontsnapten [1]. Zij bepaalden nu, dat ook het product daarvan, langs de groote wegen, naar 's Lands pakhuizen behoorde gebracht te worden, waar de verschuldigde belasting zou worden geheven [2].

De maatregel zou, in beide gevallen, harder en onbillijker geweest zijn, indien niet tevens de teruggave bevolen ware van alle onkosten, welke de vervoer dier koffie naar de hoofdplaatsen noodwendig veroorzaakte.

Ook ten aanzien van de Houtbosschen moeten wij even een terugblik op het Britsche bestuur werpen. De „blandong"-diensten waren door Raffles gehandhaafd, en hadden een uitzondering te meer gevormd op het door dezen luid verkondigde stelsel van vrijen arbeid. Van Rembang, Lassem en Toeban' met het door den Keizer afgestane Blora, was één centraal blandongs-district samengesteld, welks bevolking op 200.000 zielen geschat werd; en de door die volken bewezene diensten in de bosschen strekten in mindering van hetgeen zij verschuldigd waren aan landrente. Uit het rapport van den Raad van Financiën kan men zien, hoe de betrokken dessa's zich niet alleen tot den aankap van hout, maar ook tot het opbrengen der belasting onderling vereenigden [3]. Het beheer der houtbosschen was onder het Britsche bestuur aan een „Superintendent" opgedragen.

Daarin brachten Commissarissen-Generaal deze verandering, dat zij aan een Directeur en Inspecteurs de algemeene leiding, en tevens het dagelijksch toezicht aan de residenten met eenige ondergeschikte ambtenaren opdroegen [4]. Maar het blandongstelsel, niet ten onrechte „de gedwongen arbeid der inlanders in de djatibosschen" genoemd, werd ook door hen behouden. Slechts werden de diensten zoodanig geregeld, dat de dessa's

[1] Notulen van C. C. G. G., Juli 1818.

[2] Ind. Staatsblad 1818 No. 18, en 1819 No. 2.

[3] Zie blz. 23, 195 en *Subst. of a Min.*, p. 70.

[4] Vgl. blz. 205 en noot.

bij afwisseling gedurende acht maanden werkzaam zijn zouden, en hunne betaling genieten in land. In de residentiën Soerabaija en Passoeroean, daarentegen, werden de houthakkers-dessa's in geld betaald.

Ten einde de nadeelen der willekeurige handelingen van het voorgaande bestuur voor het vervolg te voorkomen, schreef men nu een perceelsgewijzen aankap en eene geregelde aanplanting voor. Met het doel den kustbewoners, die schepen voor hunne rekening wilden bouwen, daarin de behulpzame hand te bieden, werden aan hen bij den verkoop van hout credieten van geruimen tijd toegestaan [1]. Door die besluiten, en vooral door hunne stipte naleving, kwam men allengs de nadeelen, aan de houtcultuur op Java toegebracht, te boven, en werd ook aan de inlandsche scheepvaart een prikkel gegeven, waarvan de heilzame gevolgen zich spoedig zouden doen kennen.

Men kan het den heer Levyssohn Norman nazeggen, dat de regeling van het Muntwezen ten allen tijde voor het Nederlandsch-Indisch bestuur een struikelblok is geweest. Het was dit ook, zooals wij gezien hebben, voor het Britsche tusschenbestuur, en Commissarissen-Generaal hadden in dit opzicht een hoogst ongeregelden staat van zaken gevonden. Er moest vóór alles naar vastheid gestreefd worden, zoowel in de keuze en de waarde van den standpenning, als in de verhouding der klinkende munt tot het papier. Vroeger, zeiden zij niet ten onrechte, was het van „gouvernementswege uitgegeven papier ook gouvernementswege gedeprecieerd": tot elken prijs moest dit voorkomen worden, wilde men, na de noodlottige ervaringen van later tijd, het openbare vertrouwen herstellen. Met dat doel — en dat doel werd aanvankelijk volkomen bereikt — bepaalde de Publicatie van Commissarissen-Generaal van Januari 1817: „dat de papieren munt, voor Indië aangemaakt, nimmer zou

[1] Besluiten van 9 Januari 1819 (Ind. Stbl. No. 17—19.)

werden aangenomen of uitgegeven dan gelijkstandig met de klinkende munt, waarvan zij een volkomen representatief is." [1]

Dit was zeker de eenige gezonde grondslag voor eene papiercirculatie. Wij willen er de vele bestrijders van de maatregelen der Commissarissen-Generaal op gewezen hebben, welk een hemelsbreed verschil er dan ook bestond tusschen deze uitgifte en die van al het vroegere papier op Java: het oude Bataviasche, waarvoor men blijde was geweest een nadeeligen koers officieël te zien aangewezen, en dat in weerwil daarvan ver beneden dat peil gezonken was; de „Treasury"-Noten en Certificaten, waarvoor de eenige waarborg in de goede trouw der toenmalige Regeering te zoeken was; de Noten eener Bank, die eindigen moest met hare crediteuren in koloniale waren te voldoen; of het Probolingo-papier, dat van de uitgifte af slechts de helft der waarde had bezeten, die er op uitgedrukt stond. [2]

Het gouvernementspapier, door Commissarissen-Generaal thans uitgegeven, schonk aan den handel en de particulieren eene ware verademing. Zij bepaalden hunne eerste uitgifte tot 2 millioen gl., en het geheele kapitaal, hun medegegeven, werd tot geen ander doeleinde dan als waarborgsom voor die uitgifte aangewend. [3]

Als middel en waarborg tevens voor de gestadige gelegenheid tot verzilvering van het papier, werden op de drie hoofdplaatsen kantoren opgericht, waar ook koper en papieren van verschillend bedrag konden ingewisseld worden. [4] Door het voorschrift dat

---

[1] Indisch Staatsblad 1817, N°. 4.

[2] Een gewone, zelfs lage, interest op het zilver was 9 pct., de gemiddelde kans van uitloting der Probolingo-papieren beliep vijf jaren. Het emplooi van een honderd zilver in dien tijd kostte dus 45 Rijksdaalders, dat van de honderd afgetrokken, eene reëele waarde aanwees van niet meer dan 55.

[3] Zie blz. 71, 133, 170, 174.

[4] Hoe onjuist het beheer van C. C. G. G. over het Muntwezen beoordeeld is, bewijst o. a. mr. Hoek, die omtrent dit punt schrijft: *„Spoedig daarop* werden echter deze kantoren weder *opgeheven*, en werd *dus niet voldaan aan een der vereischten om steeds het karakter van hulpruilmiddel aan de Papieren Munt te verzekeren*" (t. a. pl. blz. 258.) Aan het woord „spoedig" wordt zeker een zeer

de In- en Uitgaande Rechten, evenals zulks onder het Britsche Bestuur het geval geweest was, in zilver betaald moesten worden, trachtte men den geldsomloop tot eene voldoende hoogte te bevorderen. [1] Dat dit niet verkeerd gezien was, bewees de uitkomst van den gestadigen aan- zoowel als afvoer van geld op Java, die in weerwil der vrijheid aan den uitvoer verleend, thans in het voordeel bleef.

Ter verdere bevordering der geld-circulatie werden alle gangbare munten erkend, tot eene daarvoor aangegeven waarde. Commissarissen Generaal lieten zich bij de vaststelling daarvan door de voorlichting van Reinwardt leiden. Maar voor de uitgifte van het nieuwe papier was er iets anders noodig. Daartoe werd eene zilveren munt van gelijke nominale waarde vereischt; en wel zonder verwijl, wilde men thans een geregeld geldstelsel in werking brengen. Voor de aanmunting van een nieuwen standpenning waren echter de inrichtingen op Java zoo weinig berekend, dat er jaren met het gereed komen eener eenigszins voldoende hoeveelheid zouden zijn verloren gegaan. Daarom gingen Commissarissen-Generaal er toe over, dien standpenning voorloopig gelijk te stellen met den Javaropij, en, in afwachting dat de nieuwe *nationale* munt zou kunnen aangemaakt worden, al dadelijk meerdere ropijen te doen slaan. [2] Zij gaven daaraan de voorkeur, boven hetgeen omtrent de waarde van den aan te maken Indischen Gulden bij het Koninklijk Besluit van 18 November 1815 bepaald was.

---

ruime zin gehecht, waar het bekend is dat die maatregel niet vóór het jaar 1826 genomen werd. In nog ongunstiger licht verschijnt echter dat oordeel, wanneer men in aanmerking neemt, dat het Besluit van 1 Aug. 1826 (Ind. Stbl. N°. 33) houdende intrekking der hier bedoelde verwisselingskantoren, een gevolg was van het buiten omloop stellen der Papieren Munt zelve!

[1] Zie blz. 173. Ten onrechte zegt mr. Hoek, dat „ook de betaling der veilingen in zilver moest plaats hebben." Die bewering en de daaraan vastgeknoopte vraag vervallen tegenover de stellige ontkenning van Commissarissen-Generaal zelven („Bijdragen" Elout, 1863, blz. 266.)

[2] Zie blz. 172, 3.

Krachtens dat Besluit, zou de standpenning slechts 16⅘ stuivers innerlijke en 20 st. gangbare waarde gehad hebben. Nu werd voor 30 st. Ind. gangbaar verklaard wat eene innerlijke waarde van 24 st. Ned. bezat. Maar men kon nu munt doen slaan van een minder gehalte dan dat der reeds in omloop zijnde, wijl de Java-ropijen eene eenigszins hoogere innerlijke waarde bezaten dan de Nederl. Indische gulden verkrijgen zou. Daardoor werd een waarborg tegen het afvloeien van den nieuwen standpenning gegeven, waarvan de naaste toekomst het doeltreffende aantoonde. Met den aanmaak daarvan werd in het voorjaar van 1818 aan de Munt te Soerabaija een begin gemaakt. [1]

Aan de beide verhoudingen, hierboven in cijfers uitgedrukt, lag hetzelfde denkbeeld tot grond, dat het zilver in Indië eene 20 pct. hoogere waarde bezat, dan in Europa. Daaruit vloeide de fictie voort der gelijkstelling van den Nederl. Gulden met den gedecreteerden Nederl.-Indischen, al geschiedde zulks overigens met de beste bedoelingen. [2] Bevreemden mocht het ook, het nederlandsche guldenstuk zelf voor 30 st. in Indië gangbaar te zien verklaren, terwijl het als rekeningsmunt slechts op 25 van die stuivers geschat werd. Blijkbaar waren Commissarissen-Generaal door de eischen der te doene betalingen van personeelen aard in verlegenheid gebracht, en hadden zij dit laatste cijfer slechts aangenomen als een middenterm. Eene beslissing lieten zij dan ook in deze aan de Regeering in Nederland over. [3]

Voor uitgifte en verwisseling, werd het koper met de andere metalen op ééne lijn gesteld. [4] Daardoor verviel de heilzame bepaling van het Britsche bestuur, krachtens welke het koper als wettig betaalmiddel tot een bedrag van 10 Prs. beperkt, en

[1] C. C. G. G. aan den Raad van Financiën, 16 April 1818.

[2] Zie No. XXXVII, en de aanschrijving van den Direct. Gen. van Koloniën aan C. C. G. G. van 12 Maart 1816.

[3] Zie blz. 175.

[4] Zie blz. 177.

daardoor pasmunt gebleven was. Bezwaarlijk zou het kunnen ontkend worden dat aldus, vooral met het oog op de gevolgen, een misgreep gedaan werd. Zoo ooit, zou echter ten tijde van Commissarissen-Generaal de vraag, of er te veel pasmunt aanwezig zij, eene ironie zijn geweest.

Alles dreef hen in ééne bepaalde richting. Als handelspenning was de koperen duit, niet op Java alleen, maar op alle naburige eilanden gewild. Onder het bestuur van Raffles had nog eene belangrijke aanmunting van koper plaats gehad; en welke was daarna de staat der koper-circulatie? Geen andere dan deze, dat het bij de komst der Commissarissen-Generaal op Java, 15 pct. agio deed tegenover de zilveren ropij. Eerst door de gelijkstelling met zilver en papier begon die agio te dalen tot 5 en 4 percent.

„Zilvergeld," schreef een der residenten van den Oosthoek, „was daar genoegzaam, maar het gebrek aan koperen duiten deed zich meer en meer op." [1] In de uitgestrekte residentie Pekalongan kon men, nog in 1818, „piasters en ander zilver slechts onder de waarde verwisselen, maar *koper* te bekomen in verwisseling tegen zilver was, *ongeacht de agio*, zeer moeielijk." [2] Een andere resident stelde voor, „den uitvoer van koper te verbieden, en alléén dien van zilver toe te staan." [3] In Tjeribon, Samarang, Soerabaija, [4] allerwege heerschte hetzelfde gebrek aan koperen munt; en de resident van Samarang gaf op de volgende wijze lucht aan de bezorgdheid, die zulk een staat van zaken moest inboezemen: „De gemeene man en de soldaat is nu zeer ontriefd, en ik ben bevreesd dat er zelfs onder de laatstgenoemden *onaangenaamheden* voorvallen zullen,

[1] Zie blz. 108.

[2] Notulen van C. C. G. G., 22 Mei 1818.

[3] Resident van Banjoewangie aan C. C. G. G., 26 Maart en 5 Mei 1818.

[4] Wij kunnen ons dan ook hetgeen Mr. Hoek (t. a. pl. blz. 259) omtrent Soerabaija mededeelt, indien het juist is, slechts voorstellen als toepasselijk op een later tijdperk.

wanneer daarin niet voorzien wordt." [1] Die voorziening mocht dus wel onmisbaar genoemd worden; en al is het dat de wijze waarop zij geschiedde niet vrij van bedenking zij, de omstandigheden van dat tijdstip en ook van later strekten ongetwijfeld om die te verklaren, zoo niet te verdedigen.

Dat ook het vertrouwen algemeen terugkeerde, bleek alras. Nergens sprak dit wellicht duidelijker dan bij de verpachtingen. Voor het jaar 1818 brachten deze reeds een paar ton, voor het daarop volgende een millioen gl. meer op, dan voorgaande jaren. [2] Er werd slechts weinig papier ter inwisseling aangeboden, zoodat de hoeveelheid in 's Lands kassen nooit zoo schaarsch geweest was, als met den aanvang van het jaar 1819. Op grond daarvan, deed zelfs de Ontvanger-Generaal het voorstel om de bezoldigingen der ambtenaren voortaan alleen in contanten te doen uitbetalen. [3] Ook op de openbare veilingen van producten werd veelal, en in groote mate, met zilver betaald, hoewel de koopers met papier volstaan konden.

Voor gebrek aan spetie was er vooreerst te minder vrees, daar de vreemde natiën, de Amerikanen („die met harde daalders kwamen") niet het minst, thans te Batavia om strijd de voortbrengselen kochten, die ten hunnent weder willigen afzet vonden. Van eene vrije mededinging op dit gebied verwachtte en ondervond men de voordeeligste uitkomsten; en met verwerping van

---

[1] Resident van Samarang aan C. C. G. G., 25 October 1817, — Notulen van C. C. G. G., 10, 14 en 24 April 1818.

[2] Het is misschien niet van belang ontbloot, de opbrengst der pachtsommen in de verschillende Residentiën na te gaan. Zij was voor het jaar 1818 als volgt:

Soerakarta	*f*	350,000	Grissee	*f*	53,000
Jokjokarta en Tjeribon.	„	450,000	Tagal	„	41,000
Samarang	„	235,000	Madoera	„	33,000
Soerabaija	„	195,000	Passoeroean	„	30.000
Kadoe	„	170,000	Probolingo	„	13,000
Japara en Joana . . .	„	105,000	Batavia, Buitenzorg, Bantam en de Preanger .	„	570,000
Pekalongan.	„	64,000			
				f	2,800,000

[3] Rapport van C. T. Elout („Bijdragen" 1851, blz. 27. 28.)

vele onderhandsche aanbiedingen, hielden Commissarissen-Generaal aan het stelsel der openbare veilingen vast. [1] De koffie, Java's hoofdproduct voor den vreemden handel, had nog nooit zulke hooge prijzen behaald, als thans. Terwijl de hoogste som die daarvoor op het einde van het Britsche bestuur had kunnen bedongen worden, 7½ dollars bedroeg, behaalde de pikol op eene der veilingen van het jaar 1818 reeds 17, en op eene andere 20 ds., waarvan bovendien het uitgaande recht en hooge vendu-onkosten door den Lande genoten werden. [2] „Dat zijn buitenkansjes," schreef Elout; zij gaven een goed denkbeeld van de beteekenis, die de handel der kolonie in weinig tijds verkregen had. De voortgang van dien handel leidde thans eenige voorname kooplieden te Batavia tot het oprichten der eerste Beurs, waartoe het Gouvernement grond afstond, en die het met welgevallen begroette [3]. Het zou niet lang duren, of ook eene Maatschappij voor Zeeassurantie werd in de hoofdstad tot stand gebracht, als een bewijs van de groote verwachtingen, die algemeen omtrent den handel en de scheepvaart van Java gekoesterd werden.

„Ter reede van Batavia wemelt het van vlaggen van allerlei volken, en de kusten van Java en de omliggende wateren leveren het schouwspel eener toenemende levendigheid en welvaart op" — aldus de Minister van Koloniën Falck, op het einde van 1819. Dat zelfbehagelijke beeld was juist, voor zoover het Batavia schetste; maar de Minister vergat, of vond minder oirbaar te vermelden, dat de hoofdstad groote privilegiën bezat boven Samarang en Soerabaija, laat staan de overige havens van Java en onderhoorigheden. Falck scheen zelf van de noodzakelijkheid hiervan geheel doordrongen [4]. Alle schepen van Europa of Amerika komende, *moesten* te Batavia binnen-

---

[1] Zie blz. 206 noot 2, — Resolutie van C. C. G. G. van 18 Aug. 1817.

[2] Elout aan Goldberg, 11 Januari 1818, — Van der Capellen aan Goldberg, 27 April 1818.

[3] Zie blz. 212, noot.

[4] Zie blz. 287.

loopen en *lossen*, tenzij om bijzondere redenen vergunning verleend werd zulks in Soerabaija of Samarang te doen [1]. Het innemen van *volle* ladingen mocht, wel is waar, ook op die laatstgenoemde plaatsen geschieden; maar daar het Nederlandsche bestuur zijne veilingen van koloniale voortbrengselen, koffie, tin, enz. (in afwijking van het Britsche bestuur) uitsluitend in de hoofdstad hield, werd de geheele handelsbeweging daar tamelijk gemonopoliseerd.

Hierin had Falck gelijk, dat „de vlaggen van allerlei volken" zich daar in toenemende mate vertoonden. Het bleef evenwel eene vraag, of dit ook het geval met de vlag van het Moederland was, of de plotseling geopende vrije mededinging op Java strekte in het belang van Nederlands' vaart en handel. Deze waren, toch, ver van hersteld van den druk, dien én Frankrijks' continentaalstelsel én Engelands' heerschappij ter zee, nauwelijks met Noord-Amerika gedeeld, hadden doen lijden; zij bezaten en toonden kracht noch moed. Zwakke pogingen tot hervatting van vroegere betrekkingen op de Oostzee, de Middellandsche zee, China, werden beproefd; maar de nieuw opgerichte Kamers van Koophandel in het Moederland bleven zich vóór alles tot de Regeering wenden. De Regeering gaf de aanleiding tot de eerste uitreeding van schepen met bestemming naar China [2]. De Regeering liet door die schepen de krijgsmacht voor de overname van Java vervoeren, en sloot op nadeelige voorwaarden contracten met Amsterdamsche en Rotterdamsche cargadoors, om, door de verzekering eener uitzending van troepen, ambtenaren en gouvernements-goederen, de „vaderlandsche commercie"

---

[1] Vg. blz. CVI, CVII.

[2] De Chineesche Handelmaatschappij kwam, voornamelijk door toedoen van Koning Willem I, in Maart 1815 tot stand. De Koning nam daarin persoonlijk deel, en zoo deden, op zijn verzoek, ook eenige particulieren, die later door Z. M. werden schadeloos gesteld.

In Mei 1815 vertrokken de eerste schepen van Amsterdam, om thee uit China te halen (*Verbaal van den Directeur-Gen. van Koloniën.*)

te bevorderen [1]. En zoo was het ook de Regeering, die zich belastte met nieuwe uitwegen voor den Indischen handel te zoeken, en tevens de „vaderlandsche industrie" in verband te brengen met de markt, welke Java thans, na zoo langdurige en gevoelige afbreking, weder aanbood [2].

En handel èn nijverheid schoten te kort. De Engelschen hadden de eischen, aan beide gesteld, op hunne tijdelijke hoofdbezitting in den Archipel leeren kennen, terwijl de Nederlanders die verleerd hadden. Niet tevreden met in de behoeften der weinige Europeëers in de kolonie te voorzien, hadden zij stapelproducten daar aangevoerd, ten gerieve van den inlander. Daardoor gesterkt, wisten zij ook voor de retourladingen hooger prijzen te bieden, en verdrongen zij den Nederlander zelfs in den uitvoerhandel van Java. De verhouding was in den aanvang al zoodanig, dat de invoeren uit Nederland nauwelijks de helft beliepen van die uit Engeland. Van de 170 koopvaarders, die in 1819 Batavia bezochten, waren niet minder dan 130 vreemde, waaronder 62 Engelschen en 50 Amerikanen. Er viel dus op Falck's lofzang af te dingen.

Aan zulke verhoudingen was de openbare veiling der koloniale voortbrengselen op Java allerminst in staat te gemoet te komen. Wat de Minister van Koloniën daaromtrent schreef, mocht juist en schoon gezegd zijn, [3] het miskende evenwel den niet minder juisten regel, dat alleen meester van den uitvoer is wie dit ook is van den invoer. En het ergste was wel, dat het in lijnrechten strijd bleek te zijn met de inzichten en verlangens van den Nederlandschen handel zelven. Deze spande zich in om het verloren terrein te herwinnen, [4] in weerwil van de eigenaardige moeielijkheden, in weerwil ook van de bovenmatige bescherming die andere natiën, en de Engelsche niet

[1] De Directeur-Generaal van Koloniën aan den Koning, 27 April 1816.
[2] Zie N°. LXVII.
[3] Zie blz. 249, 250.
[4] Zie o. a. blz. 201.

het minst, aan haar eigen vaart en handel schonken. Maar hij wenschte die bescherming dan ook voor zich zelven. Het nut eener markt in Nederland, voor dat hoofdproduct van Java, de koffie althans, werd betoogd. Daarmede niet te vreden, vorderde hij hooge beschermende rechten, en eene zoo gunstige behandeling, dat de koffie allèèn met Nederlandsche schepen en naar Nederlandsche havens mocht vervoerd worden. Sommigen, met de Amsterdamsche Kamer aan het hoofd, stelden zelfs als einddoel, waarnaar gestreefd moest worden, eene uitsluitende overlating van alle verkeer met Java aan de nationale handel en scheepvaart. [1]

Het kon niet missen of zoodanige verlangens, waarin de oude zuurdesem van het monopolie nawerkte, maar waaruit ook de gerechtvaardigde vrees voor eene beschermde mededinging sprak, moest vroeg of laat in botsing komen met de vrijzinnige stelregels, waarop de eerste besturen onder Willem I voortbouwden. Ook de eigendommelijke betrekking waarin men, sedert de teruggave der Overzeesche Bezittingen, tot Engeland geplaatst was, zou daarop haar invloed doen gelden. Het eerste feit, waaruit eene terugwerking op Java sprak, en waarmede de „vaderlandsche industrie" een triomf vierde, was de aanzienlijke verhooging van het invoerrecht op vreemde manufacturen waartoe de Gouverneur-Generaal van der Capellen overging, een maatregel die ongelukkigerwijze samentrof met de destijds te Londen gevoerde onderhandelingen. Maar deze handeling valt eerst in een later tijdperk, en alzoo buiten ons tegenwoordig bestek.

Wij moeten, om enkele gebeurtenissen te bespreken, die het ernstige karakter van een opstand tijdens het bestuur van Commissarissen-Generaal over Java verkregen, nu nog in 't bijzonder een blik werpen op de gesteldheid van Bantam en Tjeribon.

In het Bantamsche deed zich steeds de nawerking der geweldige

[1] Zie No. XLIII.

handelingen van Daendels gevoelen. Door den resident de Bruijn werd in 1817 nog gewezen op de aanzienlijke krijgsmacht, welke men dientengevolge verplicht was daar bij voorduring te onderhouden: alleen had er hoop bestaan op eene rustiger toekomst. [1] Maar hierin was men zoozeer teleurgesteld, dat het Britsche bestuur en dat van Commissarissen-Generaal slechts een aaneenschakeling van onlusten aantoonden, waaronder de welvaart van het land te gronde ging. De partij van het openlijke verzet, zoo al niet uit de leden der oude vorstenfamilie bestaande, dan toch door hen gesteund, had vooral vrij spel wijl de Bantammers, in vergelijking met de Javanen, zoozeer achterlijk waren in alles wat beschaving en landbouw betrof. Elke rooverbende, hier of daar, maar het meest in de hooglanden gevormd, kon op aanhang en uitbreiding rekenen: dit was het geval kort na de overname door het Nederlandsch gezag, en bij herhaling gedurende het jaar 1817. En zoo ook weder in de laatste maanden van 1818 en het begin van 1819, toen onder de leiding van den hadjie Tassin en eenige mandoors van de westelijke districten de opstand op nieuw aanwakkerde. De haat tegen de Europëers was zoo groot dat, nadat de Inspecteur der Landelijke Inkomsten bij den mandoor van Lebak vertoefd had, dat inlandsche hoofd, omdat hij dezen huisvesting verleende, vermoord werd. Hetzelfde lot ondergingen, op meer dan eene plaats, de personen die met de inning der landrente belast waren. Majoor Krieger moest toen van een ander tooneel afgeroepen worden, om te trachten in het Bantamsche het verzet te bedwingen [2].

Niet slechts waren de bekende achterstallen in de opbrengst der belastingen een gevolg van zulk een staat van zaken, zoodat de Resident Yule reeds geschreven had: „I doubt if all the money in this district would be sufficient to pay one third of

[1] zie blz. 145, 146.

[2] Rapport van Generaal Anthing van 17 Sept. 1818, — Besluit van den Gouverneur-Gen. van 26 Jan. 1819, — Verslag van den Resident Tobias.

the Revenue"[1]. De geheele bebouwing van den grond werd sedert tal van jaren verwaarloosd; alle pogingen van het Britsche tusschenbestuur om b. v. de peperteelt aan te moedigen, waren ijdel gebleken. Van de Graaff, wien in het voorjaar van 1818 eene inspectiereis door Bantam werd opgedragen, vatte zijne bevinding in deze woorden samen: „Elke tak van cultuur, behalve die van de rijst — waarvoor de inlander eene religieuse gehechtheid betoont — vindt men in het diepste verval. De pepertuinen zijn moedwillig uitgeroeid"[2]. Alle getuigenissen van dien tijd kwamen hierin overeen, dat de onlusten Bantam's chronische kwaal geworden, en de ingezetenen, van den pangeran tot den battoor, aan gelijken staat van verarming ten prooi waren. Aldus wreekte zich, in de gevolgen, Daendels' onberadene staatkunde.

In Tjeribon en Krawang liep de opstand op het einde van 1816 samen met de onverhoedsche terugzending der zoogenaamde bannelingen van Banjermassin[3]. Onder hen bevond zich, toch, een zoon van den in 1810 ontslagen Sultan Kanoman; en het verdiende opmerking dat tot de eischen welke de saamgestroomde bevolking te Lobener stelde, ook deze behoorde, dat „de landen van Kanoman weder onder Kanoman zouden worden gebracht"[4]. De Regeering bracht dien gevaarlijken prins echter onmiddellijk in verzekerde bewaring.

Hoofdzaak bij den opstand van 1816/17 was ongetwijfeld de behandeling welke de opgezetenen zoowel der Gouvernements- als der particuliere landen, met opzicht tot de van hen gevergde diensten en leveringen, ondervonden. Daarom stond onder de bedoelde eischen, deze bovenaan: „om met minder werk be-

[1] Yule aan Raffles, 3 Maart 1815.

[2] De Gen. Inspectie der Landelijke Inkomsten aan C. C. G. G., 27 April 1818

[3] Zie blz. XLVI, XLVII.

[4] Dit kan worden erkend, zonder nog de bewering van den heer Riesz toe te geven, dat de Tjeribonsche prins en de Engelschman Hare den opstand zouden hebben „opgeruid."

zwaard te worden". En daarom noemde de Commissaris-Generaal Elout dien opstand ook „van een bedenkelijken aard," en werd opzettelijk eene commissie ingesteld om daarnaar onderzoek te doen [1]. Het bleek nu hoe weinig het Britsche bestuur er in geslaagd was, wezenlijke verbetering in het lot van den inlander in deze streken te brengen. De oude praktijken der Chineezen waren blijven voortbestaan, als het huren van sultans-dessa's, het verkoopen aan den inlander op crediet. Ook in 's gouvernements kampong op Indramayoe, maar vooral door de eigenaren der particuliere landerijen in het Krawangsche, onder wie het onaangenaam aandoet een Muntinge aan te treffen, werd ver boven het bepaalde aandeel van den oogst gevorderd, en werden diensten aan de bevolking opgelegd zonder voldoende belooning. [2] Het strekte den Gouverneur-Generaal van der Capellen tot eer, dat hij de grieven dier opgezetenen tot klaarheid deed brengen, zonder aanzien des persoons. [3] Op zijn initiatief, en op grond der uitkomsten van het ingestelde onderzoek, werd nu bepaald, dat alle contracten door de landeigenaren met den inlander aan te gaan, moesten worden geregistreerd voor den Resident. Aan de bevolking werd in haar eigene taal kennis gegeven van de regelingen, welke reeds door het vorige bestuur met het oog op hare belangen getroffen waren. En tevens werd aan de periodieke opzending van dienstplichtigen van daar naar Buitenzorg thans voor goed een einde gemaakt. [4]

Het verzet dat in December 1816 vrij groote afmetingen verkregen had, werd nog eer dat jaar ten einde was onderdrukt. Troepen waren daartoe uit Samarang ontboden; de regenten van Soemedang en Limbangan hadden, wijl eene uitbreiding van den opstand tot de Preanger gevreesd werd, eene aan-

[1] Zie blz. 140 noot 1, en blz. 180.

[2] Nota van Sevenhoven, bij van der Kemp, t. a. pl. blz. 92 — Tijds. Ned. Indië, Afl. Mei 1861.

[3] Zie blz. 138, 141—2.

[4] Publicatie van 11 Juli 1817 (Ind. Stbl. N°. 43.)

zienlijke macht op de been gebracht. En de eendrachtige leiding door de residenten van dit landschap en van Tjeribon aan de operatiën gegeven, had de vernieling van een deel der muitelingen en de gevangenneming van al de overigen ten gevolge. [1]

In het begin van 1818 werd de naaste omtrek der hoofdplaats Tjeribon het tooneel van een nieuwen opstand. Deze begon met het verbranden van eenige dessa's, hetgeen de Ass Resident, met inlandsche troepen toegesneld, te vergeefs poogde te beletten. Hij werd, evenals een paar inlandsche hoofden, het slachtoffer van zijn moed. Nu werden in allerijl Europeesche troepen op Tjeribon en Indramayoe gedirigeerd, die een kamp betrokken tot dekking der hoofdstad. En hiermede begon eene reeks van gebeurtenissen, die het Gouvernement gedurende meer dan een half jaar in spanning hielden, terwijl zij, hoewel minder gevaarlijk van strekking dan die der voorgaande jaren, een treurigen dunk gaven van het beleid der krijgsbewegingen. [2]

De hoofdmacht der muitelingen, onder het bevel van een gevreesd hoofd, Bagoes Serriet genaamd, schijnt samengetrokken geweest te zijn aan gene zijde van het riviertje Karoe, [3] toen op den 4 Februari tot een aanval tegen hen besloten werd. Kapitein van Gent kreeg in last eene omtrekkende beweging te maken. De bewaking eener brug die met het hoofdkwartier in verbinding stond, bleef aan een detachement toevertrouwd. Door het niet opvolgen of niet begrijpen zijner bevelen, vond Kapt. van Gent zich eensklaps geplaatst tegenover de hoofdmacht van den vijand, hetgeen zulk een indruk op hem maakte, „dat hij zijne contenance verloor, zoodat hij geene geregelde mesures kon nemen, en regtsomkeert commandeerde." Die terugtocht had plaats bij Soesoekan, en eindigde in eene formele nederlaag. Drie officieren verloren daarbij het leven, en 50 manschappen

---

[1] Zie No. XXXV.

[2] C. C. G. G. aan den Minister van Koloniën, 5 Februari 1818.

[3] De Tji Karoe is een tak van de Tji Manoek.

verdronken in de rivier [1]. De bevelvoerende officier aan de brug beweerde daarop afgesneden te zijn, en snelde, hoewel hij geen man verloren had, naar het hoofdkwartier terug. Het mocht toen slechts aan een charge der huzaren, onder bevel van den kapitein Elout, gelukken verder onheil te voorkomen.

Zes dagen later deden de muitelingen een aanval. Zij werden met inspanning van alle krachten, en „niet in de beste orde", teruggeslagen. De onzen waren inmiddels begonnen te Palimanang eene redoute te bouwen, waar men zich nu samentrok; maar „de terugtocht van Soesoekan en de weinig voordeelige dispositie der troepen" — zoo luidde het officiëele verslag — „deden inzien, dat er nieuwe maatregelen dienden genomen te worden". Deze bestonden in het ontbieden van versterking uit Batavia, welke ook weldra onder het bevel van den kolonel Richemont opdaagde. Zoolang echter die versche troepen aanwezig waren, hield de vijand zich stil. En daar de rust hersteld scheen, keerden deze eerlang naar hun garnizoen te Weltevreden terug [2].

Toen stak Bagoes Serriet het hoofd weder op, en deed hij eene poging bij de Tjeribonsche Sultans om zich onderling te vereenigen," ten einde het land van Cheribon van alle lasten vrij te maken". Een der Sultans bracht dit zelf ter kennis van den Resident; maar te gelijker tijd bewees een vernieuwde aanval op de schans te Palimanang, dat het den opstandelingen ernst was. Zij drongen tot in de half voltooide schans door, en maakten zich van een deel der wapenen meester. De toestand was toen hachelijk, en zou het nog meer geweest zijn, indien niet een nieuwe bevelhebber in de persoon van den uit Ambon teruggekeerden kapitein Krieger de orde hersteld had.

Door zijn beleid — waaraan de legerkommandant later eene welverdiende hulde bracht — gelukte het den kring van vijanden

---

[1] Rapport van den Generaal Anthing aan den Gouverneur-Gen., 17 Sept. 1818.

[2] Dat met het voorgaande een belangrijke commentaar op Myers „Kronyk" (Tijds N. Indië, III 2, blz. 364—367) wordt geleverd, behoeft geen betoog.

te verbreken, hen uiteen te drijven en groepsgewijze te verslaan; terwijl eene hooge premie, op de hoofden der aanvoerders gesteld, tot verraad uitlokte [1]. Bagoes Serriet werd in October door de zijnen uitgeleverd, en onderging kort daarna de doodstraf. Eenige mindere hoofden werden verbannen. Hierdoor, en door een verstandig bestuur, kwam voor langen tijd een einde aan de onlusten, die van het begin dezer eeuw af de Tjeribonsche landen geteisterd hadden.

[1] Rapport van den Generaal Anthing, als boven.

HOOFDSTUK VI.

Reeds vóór dat de overeenkomst van 23 Juli 1816, tot regeling der daadwerkelijke overname [1], door de Nederlandsche Commissarissen-Generaal met de Britsche overheid op Java gesloten werd, was door deze laatste op de onverwijlde bezetting van Bantam aangedrongen. Had hiertoe de vrees voor eene herhaling der laatste onlusten aanleiding gegeven, niet minder bereidwillig toonden de Engelschen zich om de teruggave van Celebes te verhaasten, waar ook zoolang als hun bestuur duurde, vijandelijkheden gewoed hadden. De zending van Nederlandsche troepen naar dit eiland werd al bij het eerste artikel der genoemde overeenkomst voorzien. En zoo was de eerste van Java's onderhoorigheden die door Commissarissen-Generaal overgenomen werd, de post van Makassar, op Celebes. Die van Menado en Gorontalo in het noorden van het eiland, waren door de Engelschen tot het ressort der Molukken gebracht, en bleven in de zelfde verhouding onder het Nederlandsche bestuur [2]. In den loop der maand September, werden door de naar Celebes gezondene militaire afdeeling achtereenvolgens het fort Valkenburg, bij Maros, Bontain, Coelecomba en Salyer bezet. Den 7 October 1816 volgde de overname der hoofdplaats Makassar.

Maar hiertoe bepaalden zich de maatregelen der Commissarissen-Generaal niet. De Engelschen hadden, gedurende hunne

---

[1] Bij Hoek, t. a. p. blz. 91—94.

[2] Zij vallen daardoor, even als de Molukken zelve, buiten ons bestek. Dit is eveneens het geval met Timor, welke bezitting bij de overname door Commissarissen-Generaal onder het ressort der Molukken gesteld werd. Eerst sedert den aanvang van 1820 is Timor weder tot de onderhoorigheden van Java gerekend.

verwikkelingen met den vorst van Boni, diens rijksbestuurder gevat en verbannen; en het bleek bij de eerste aanrakingen welke nu met Aroe Palakka plaats hadden, dat de terugkeer van dezen hoogen beambte ten zeerste verlangd werd. Zelfs verklaarde de krijgshaftige vorst de wapens niet geheel te kunnen neêrleggen, wanneer aan zijn verlangen niet voldaan wierd [1]. Men achtte het in 't belang van het herstel der betrekkingen op Celebes raadzaam, den Bonischen rijksbestuurder uit de ballingschap te ontslaan; maar tevens hem eerst naar Batavia te doen komen, ten einde zich met hem over de noodzakelijkheid eener vreedzame verhouding te verstaan. Onder den indruk der macht die deze op de hoofdplaats van het Nederlandsche bestuur gade sloeg, keerde de bejaarde dienaar naar zijn vorst terug, en de uitwerking van dezen verstandigen maatregel bleek metterdaad daaruit dat de rust gedurende geruimen tijd in dat woelige deel van Celebes bewaard werd. Elout kon nog bij zijne terugkomst getuigen, dat die rust ongestoord gebleven was [2].

Zij bleef dit ook tot in 1819. De oorzaak van den vredebreuk lag in de wel onderdrukte, maar niet opgegevene aanmatigingen van Aroe Palakka jegens de vorsten van Gowa, Tello en mindere hoofden, over wie hij beweerde dat het Bongaische traktaat hem eene bepaalde suprematie verleend had. Gesterkt door de aanvankelijke toegevendheid der Commissarissen-Generaal, vorderde hij dat de aanrakingen tusschen het Nederlandsche bestuur en deze zijne bondgenooten slechts door zijne tusschenkomst mochten plaats hebben. Het ergste was, dat de vorst van Tanette zijne zijde hield, wegens overweldigingen die zij gemeenschappelijk onder de Britsche heerschappij gepleegd hadden. Als daad van wedervergelding, toch, tegen de beschikking door den Engelschen Gouverneur Phillips over gronden tot het Bonische rijk behoorende [3], hadden deze vorst en die van Tanette

[1] Zie blz. 219, noot 2.

[2] Zie blz. 219, en Elout „Bijdragen" 1851, blz. 89.

[3] Tijds. Nederl. Indië 1854, II blz. 174.

zich landen toegeëigend, die ontegenzeggelijk Gouvernements-eigendom waren. En beiden weigerden nu die landen terug te geven.

Onder zulke omstandigheden begon een inlandsch hoofd, Aboe Bakar genaamd, vermoedelijk op hunne aanhitsing, de vijandelijkheden. Door een uitgestrekten aanhang gesteund, verijdelde deze maanden lang alle pogingen, door den Gouverneur Tilenius Kruithof en den kommandant de la Fontaine aangewend, om hem in een geregelden strijd te wikkelen. Op het einde van dezen guerilla-krijg waren de hulptroepen der bondgenooten van het gouvernement met de Nederlandsche vereenigd. De vijandelijkheden waren toen tot den omtrek der hoofdplaats Makassar genaderd. Bij Beba mocht het gelukken, Aboe Bakar tot staan te brengen, en in een heet gevecht zijne krijgsmacht, zij het ook ten koste van vele offers, te vernietigen. Het hoofd der muitelingen vond daar met een groot aantal der zijnen den dood. [1]

Die overwinning, den 21 Augustus 1819 behaald, had het heilzame gevolg, dat het Nederlandsche bestuur op Celebes er door bevestigd en versterkt werd. De vorst van Boni, misschien ook die van Tanette, stond gereed den oorlog te verklaren, maar werd evenzeer door de nederlaag van zijn partijganger, als door de stemming die dit feit bij zijne medevorsten ten gunste van het Europeesche gezag deed ontstaan, daarvan terug gehouden. Intusschen bleef dat bestuur tot eene afwachtende, defensive houding verplicht, omdat de geringe middelen waarover beschikt kon worden geen ernstige tuchtiging van den Boniër gedoogden. Bijna de geheele Nederlandsche krijgsmacht werd op dat tijdstip, en nog lang daarna, door de gebeurtenissen van Palembang en Banka in beslag genomen. [2]

Ook was het slechts een klein detachement, niet meer dan

---

[1] P. Myer, „Kronyk 1819," bls. 522, 3.

[2] Zie bls. 298, 9.

20 man sterk, dat, gelijktijdig met de zending van Muntinge naar Palembang, den Commissaris begeleidde, wiens taak het was onderhandelingen op Bali te voeren.[1] Een militair-geleide, veel te zwak ter bereiking van het oogmerk dezer expeditie, en dat wellicht juist daardoor verried dat men zich van de zaak geene voldoende rekenschap had gegeven. Men was te Batavia daartoe door eene onbepaalde vrees voor Engelsche inmenging gedreven, dezelfde vrees die veel vroeger reeds tot de eerste betrekkingen met de Balische vorstjes geleid had. In zoover kon Elout naar waarheid van eene „hernieuwing van de oude vriendschap" spreken; eene bij uitstek platonische vriendschap echter, die tot dusver weinig resultaten opgeleverd had, en het ook ditmaal niet doen zou. Met het doel „onderhandelingen met de Balische vorsten te openen"[2] vertrok dan de fiskaal van den Broek op 1 Dec. 1817 naar Djembrana.

Zijn verblijf op Bali was eene maanden lange lijdensgeschiedenis van vijandige ontmoetingen en voortdurende onveiligheid,[3] van ruw geweld en een algemeenen oorlogstoestand om hem heen, van ziekte en zelfs van hongersnood. Ons N°. LVIII doet een blik slaan in de toenmalige gesteldheid van dat eiland, waar de eerste beginselen van beschaving en maatschappelijke orde gemist werden, en alle openbaar leven zich tot de dalems der vorstjes en de speel- en opiumkitten der Chineezen bepaalde. Terwijl de Regeering van Java slechts beoogde „een betamelijken invloed te verkrijgen op de vorsten en volken die ons omringen," kenden de vorstjes van Bali geen ander doel

---

[1] Zie bls. 204.

[2] Zie bls. 220, en Secreet Besluit van Commissarissen-Generaal van 15 Oct. 1817.

[3] „De Vorsten van Mangoei en Gianjer hebben mij met vernedering behandeld, en nopens de hun gedane voorstellen de grenzeloosste onverschilligheid aan den dag gelegd. De vorst van Boleleng heeft mij een maand lang noodeloos te Djembrana opgehouden, en toen ik eindelijk wat sterk op afdoening van zaken aandrong, stelde ik mijn leven en dat van allen die met mij waren in het uiterste gevaar." (Van den Broek aan C. C. G. G., 30 Juli 1818.)

dan haar mede te slepen in hunne onderlinge veten en oorlogen. Van daar, dat alle nadere aanraking metterdaad geweigerd werd, zoodra deze bespeurden, dat er op zoodanige hulp van de zijde van het Nederlandsche bestuur niet te rekenen viel.

Beide de vorsten bij wie van den Broek zijne zending volbrengen kon, die van Boleleng en Badong, verklaarden zich bereid tot de verbindtenis, om geene betrekking met vreemde natiën aan te knoopen „zoolang Nederland in het bezit van Java zijn zou;" maar beide kwamen daarop ook even spoedig weder terug. Een feit dat te onheilspellender was, wijl juist deze gezegd konden worden de beide groote partijen te vertegenwoordigen, waarin het eiland toen verdeeld was.

Weigerde de eerstgenoemde vorst zijne beloften gestand te doen en zelfs aan den Nederlandschen Commissaris de middelen tot voortzetting zijner reis te verschaffen, zoodat deze daartoe een schip uit Banjoewangie ontbieden moest, — aanvankelijk vond van den Broek bij dien van Badong althans een beter onthaal. [1] Wellicht deed de vijandschap die tusschen beide Gusti's bestond, het hare daartoe. De Badonger gaf voor, te zullen toestemmen in de oprichting eener Nederlandsche faktory op zijn gebied, wanneer het Gouvernement hem hulp tegen zijne vijanden wilde verleenen. Een gezantschap vertrok weldra met voorstellen in dien zin, onder geleide van den Adjunct-Commissaris Roos, naar Batavia. Den tijd, die daarmede verliep, kon van den Broek zich ten nutte maken om de grenzenlooze verdeeldheid, die allerwege op Bali heerschte, van naderbij te beschouwen; terwijl de Badongsche bestuurders niet ophielden hem de wenschelijkheid te betoogen van eene verovering der landen van Boleleng en Sassak, in vereeniging met de Nederlandsche wapenen. [2]

Inmiddels hadden de Badongsche afgevaardigden een gehoor

---

[1] v. d. Broek aan C. C. G. G., 26 Dec. 1817, 8, 21, 28 Jan. 1818.

[2] v. d. Broek aan C. C. G. G., 30 Januari, 24 Februari, 1 en 25 Maart 1818.

bij Commissarissen-Generaal te Batavia. Zij brachten brieven van de bondgenooten van hun vorst mede, en de ingewikkelde toezegging van „eene Nederlandsche Logie te admitteren." Dit gaf der Hooge Regeering aanleiding tot het opstellen van een ontwerp-overeenkomst, waarbij wederzijds vrijheid van handel bedongen, en de oprichting eener faktorij te Badong onder gewapende bedekking toegestaan werd; terwijl tegenover de verbindtenis van dat staatje om met geene andere Europeesche natie betrekkingen aan te knoopen, de Nederlandsche Regeering haar bemiddeling in de geschillen met de overigen zou verleenen [1]. De gezanten hadden echter steeds het zenden van dadelijke hulp op den voorgrond gezet.

Hoe het zij, dit gezantschap had nauwelijks de terugreis aanvaard, toen op Bali de oorlog reeds losbarstte. Die oorlog omvatte geheel het eiland, en bracht daar eene algemeene verwoesting te weeg. Nog vóór dat hij uitbrak, had echter de Nederlandsche Commissaris reeds de noodzakelijkheid ingezien om, in afwijking van zijne voorschriften, Badong en het eiland te verlaten. Slechts de helft van zijn geleide was nog in leven, hijzelf door de geledene ontberingen verzwakt; en het gebrek dat zelfs aan de van Java aangebrachte rijst begon te heerschen, deed een hongersnood in het naaste verschiet zien [2]. Ter rechtvaardiging van dat vertrek strekte de overtuiging, niet alleen dat hij nergens meer veilig was, maar ook dat het bezit van een post op het eiland groote opofferingen, zonder het geringste voordeel, zou veroorzaken. „Ik kan U de stellige verzekering geven" — in deze woorden trok Van den Broek de slotsom zijner zending samen — „dat geene vreemde Europeesche natie, even zoo min als de Nederlandsche, welke middelen zij ook moge aanwenden, nimmer het zoover zal brengen een etablissement op Bali te vestigen, tenzij zulks met kracht van wapenen

[1] Secreet Register van C. C. G. G., 2 Juni 1818.

[2] Zie blz. 264, 5.

geschiede [1]. Het bleef aan latere tijden voorbehouden, die profetie tot waarheid te maken.

Terwijl aldus eene poging om den Nederlandschen invloed over wêerspannige naburen uit te breiden, vruchteloos bleef, werden met het beste gevolg betrekkingen hersteld, die het oude Hollandsche bestuur vrijwillig had laten varen. Eene zending naar Borneo's Zuid-Oostkust was verhaast door de handelingen, welke Hare aldaar in overeenstemming met zijn vriend Raffles gepleegd had. Ternauwernood had dan ook de ons reeds bekende ontruiming plaats gehad van het land dat door den eerste als zijn bijzonder eigendom beheerd was [2], of van Boekholtz verscheen te Banjermassin, met een militair detachement onder den majoor Meijer, en eenige civiele ambtenaren, ten einde den ter kwader ure verlaten Nederlandschen post weder te bezetten. Wat Hare's land Molukko betreft — waarop wij verder niet zullen terugkomen, — dit werd, na raadpleging met Commissarissen-Generaal, eenvoudig voor het Nederlandsche Gouvernement in bezit genomen; waarop slechts een niets beduidend protest van een agent van dien avontuurlijken Engelschman volgde [3].

Het kon reeds uit de wijze waarop de Sultan de zendelingen van het *Britsche* Java-bestuur bejegend had [4] blijken, hoe welkom van Boekholtz zijn zou. Het toen voorgevallene gaf eene verhoogde waarde aan de woorden, waarin deze zijne bevinding te Banjer uitdrukte, toen hij schreef: „Men is hier zeer tevreden met de verandering van het bestuur en met het vooruitzicht op

---

[1] Van den Broek aan C. C. G. G., 4 en 30 Juli en 2 Augustus 1818.

[2] Zie bls. XLVI.

[3] Zie bls. 297.

[4] Zie bls. XLVII.

eene billijkere bejegening." Het is waar, dat de Britsche Resident er zich slechts op had toegelegd de bevolking aan zijne belangen dienstbaar te maken, en dat de handel onder zijn beheer er geheel verloopen was. In de laatste jaren hadden de tolrechten te Banjermassin geheven, geen vierde deel meer opgebracht van die van vroeger tijd [1].

Het onthaal dat den Nederlandschen Commissaris te beurt beurt viel, was waardig en hartelijk [2]. De uitkomst zijner onderhandeling beantwoordde daaraan ten volle. Hij was toch nog slechts enkele weken daar, toen hij reeds met Sultan Soleiman een nieuw verdrag teekende, waarbij de contracten van 1787 en 1812, behoudens eenige wijzigingen, bevestigd werden. Bij dit verdrag van 1 Januari 1817 stond de Sultan ook zijne rechten op het landschap Kota-ringin aan het Nederlandsche Gouvernement af. Koetei en Pasir hadden zich sedert lang van het rijk van Banjermassin afgescheurd.

Van Boekholtz vond het Hollandsche steenen fort aan de monding der rivier van Tabaniau nog in goeden staat; nadat het daar aanwezige materieel ter zijner beschikking gesteld was, werd dit thans op nieuw bezet. Hij vergenoegde zich ook niet met administratieve maatregelen voor te slaan, maar voorzag onverwijld in den verachterden toestand, dien hij aantrof. Een voorloopig tarief van rechten werd door hem vastgesteld, met benoeming van een Nederlandsch ambtenaar voor de ontvangsten.

---

[1] Van Boekholtz aan C. C. G. G., 7 Dec. 1816, 4 Jan. 1817.

[2] „Wij werden in een daartoe afgezonderd huis, uit naam van den Sultan, ontvangen en verwelkomd door een groot aantal prinsen en zonen van Z. H.; terwijl de rijksbestierder ons reeds halverwege tegemoet gekomen was met eene menigte booten, met vlaggen en wimpels versierd, en opgevuld met mantries, negorijhoofden en spelende muziekanten. . . . . Z. H. ontving mij beneden aan de trappen van zijn huis, en geleidde mij bij de hand tot op de plaats der receptie, hebbende achter mij den rijksbestierder, met den brief van Uwe Exc. in een gouden doos, gegoten in den vorm van een draak. . . . . Z. H. verklaarde ten uitersten erkentelijk te wezen voor de toegenegen wijze waarop Uwe Exc. het lot van zijn huis en zijn volk hadden ter harte genomen." (V. Boekholtz aan C. C. G. G., 4 Januari 1817.)

De Chineesche kampong-aangelegenheden werden door hem geregeld, en hij stelde over die natie een geschikt hoofd aan. Ook werden, op zijn aandrang, een paar kruisvaartuigen voor Banjermassin gestationeerd, tot bescherming van de smalle handelaars [1].

Niet de minst verdienstelijke zijner handelingen, eindelijk, was de aanwijzing van den bekwamen en eerlijken Benoit tot zijn opvolger. Onder het beleidvolle beheer van dien Resident en diens energieke optreden tegenover de aanmatigingen des Sultans, nam de post van Banjermassin gestadig in bloei toe, zoodat hij reeds op het eind van 1819 een batig saldo opleverde. Terwijl de bezittingen ter Westkust in een staat van gisting verkeerden, was Banjermassin rustig, en de eenige post op Borneo, waar gedurende dit tijdperk de door het Nederlandsch bestuur gemaakte inrichtingen volkomen geëerbiedigd werden [2].

Ofschoon de Sultan van Sambas de Regeering te Batavia dringend om bescherming aangezocht, en de machtigere Sultan van Pontianak haar de verzekering van zijne vriendschap had doen geven [3], kon men er eerst in den zomer van 1818 aan denken eene expeditie naar Borneo's Westkust gereed te maken. Van Boekholtz werd alsnu weder belast met de taak „te gaan onderhandelen met de vorsten en volkeren dier kust". Hij vertrok den 2 Juli met eene vloot van zeven oorlogschepen, die eene expeditionaire macht van 600 man en eenige artillerie overvoerden, terwijl hij vergezeld werd door de burgerlijke ambtenaren Muller, Hartmann, Goldman, Prediger [4], die allen eene zekere bekendheid in de geschiedenis onzer vestiging aldaar hebben verkregen. Twintig dagen later was het militaire

---

[1] Verslag van Boekholtz, 4 Januari 1817. Resolutie van Commissarissen-Generaal, 29 April 1817.

[2] Zie blz. 296, 301—3.

[3] Zie blz. 220, 1.

[4] Secreet Besluit van Commissarissen-Generaal, 9 Juni 1818.

detachement te Pontianak ontscheept, en den 10 Augustus woei daar weder de Nederlandsche vlag.

Een paar dagen vóór deze gedenkwaardige gebeurtenis, verscheen terzelfder reede een Engelsch schip, met den majoor Farquhar en tevens eene afdeeling troepen aan boord. Die zending was het uitvloeisel van een plan der Britsch-Indische autoriteiten om de Nederlanders, op sommige punten waar deze zich in den Archipel thans uitbreidden, vóór te zijn, en contracten met inlandsche vorsten aan te gaan [1]. Wij komen op den aard en de uitkomsten dier poging terug. Ter Westkust van Borneo was de Engelsche zendeling kennelijk te laat aangekomen; en zoodra was dit niet van wege van Boekholtz aan Farquhar mêegedeeld, of hij wendde den steven, en gaf zijn voornemen ten aanzien van Borneo op.

Eene maand nadat zulks te Pontianak had plaats gehad, werd ook op Sambas de Nederlandsche vlag geheschen, en werd de heer G. Muller hier als resident geïnstalleerd. Tengevolge der gemeenschappelijke bescherming, welke door het Gouvernement aan beide die rijken verleend werd, was thans feitelijk ook de vrede tusschen Sambas en Pontianak hersteld. Ook hadden onze troepen de gelegenheid dat Tajan tegen het laatste in verzet gekomen was, aangegrepen om, door het ver-

---

[1] De heer Veth schrijft, dat deze Engelsche zending naar Borneo beraamd en ten uitvoer gelegd werd terwijl Raffles zich, met het oog daarop, bij den Gouv.-Gen. Lord Hastings te Calcutta bevond. Feitelijk is dit onjuist, aangezien Raffles eerst in September daaraanvolgende naar Bengalen kwam, toen de vergeefsche reis naar Pontianak reeds afgelegd was. Het is intusschen niet te ontkennen, dat de brief aan Sir Rob. Inglis (*Memoir* p. 392—5), waaraan de heer Veth zijne berichten ontleend heeft, aan dezelfde dubbelzinnigheid van uitdrukking mank gaat, die in Raffles' meeste geschriften heerscht, en daardoor aanleiding tot misverstand geeft.

Zoo is er geen woord waar van hetgeen uit dienzelfden brief kan worden afgeleid, omtrent Raffles' oppositie tegen de overname van Banjermassin, althans zoo als de heer Veth die voorstelt („Borneo's Westerafdeeling," II, blz. 6.)

Het is van te meer belang op de onjuistheid van deze en soortgelijke voorstellingen te wijzen, wijl ook de beweerde samenwerking van Raffles met den Gouverneur van Poeloe-Penang eene legende is, en er integendeel vijandschap tusschen beide heerschte.

jeenen van afdoenden bijstand, den machtigste onder de inlandsche hoofden, den Sultan Kasim, aan zich te verplichten. Zoo werd het oude Europeesche oppergezag onder gunstige voorteekenen thans op geheel de Zuidwestkust van Borneo hersteld. Terwijl te Mampawah een waarnemende resident in de persoon van Prediger, en te Landak een militaire post ingesteld werd, was de benoeming van den heer Hartmann tot civiel gezaghebber te Pontianak slechts de bevestiging in functiën, die deze bij de slepende ziekte van den Commissaris reeds eenigen tijd vervuld had.

Van Boekholtz, verplicht om Borneo te verlaten, werd door Nahuys opgevolgd; en wat hij verhinderd was tot een goed einde te brengen, de sluiting van traktaten in dit deel van het eiland, werd door den nieuwen Commissaris met ijver ter hand genomen. Nahuys was doordrongen van hetgeen Commissarissen-Generaal in hun Secreet Besluit aldus uitgedrukt hadden: „dat het voor Zr. Ms. dienst hoogst belangrijk is, ons op Borneo zooveel mogelijk uit te breiden". Uit dat streven was de hulpverleening aan den Sultan van Pontianak voortgevloeid; daarvan droegen de energieke handelingen van Hartmann aldaar, van Muller te Sambas en Montrado de sporen. Ware daarbij steeds met het noodige overleg gehandeld!

Wij kunnen voor de gedragingen der Nederlandsche agenten op Borneo's Westkust, waaronder die ten aanzien der Chineezen van Montrado om der gevolgen wille zeker de opmerkelijkste waren, verwijzen naar het standaardwerk dat de heer Veth aan dat deel onzer bezittingen heeft gewijd [1]. De contracten, welke Nahuys achtereenvolgens met de Vorsten van Pontianak, Mampawah en Sambas sloot, beantwoordden — om met den Minister van Koloniën te spreken [2] — ten volle aan de verwachting. Voor Pontianak was dit reeds door van Boekholtz, voor Sambas

[1] Borneo's Westerafdeeling, II Hoofdst. I—III.

[2] Zie blz. 295, 6.

door Muller voorbereid. De oude Panembahan van Mampawah kwam zelf naar eerstgenoemde plaats, om aan Nahuys zijne landen aan te bieden voor de Nederlandsche Regeering, onder deze eenige voorwaarde dat hem een vast bestaan verzekerd wierd. Voor eene jaarlijksche toelage van *f* 8000 werd het Gouvernement aldus meester van Mampawah.

Een soortgelijk contract leverde het rijk van Sambas aan Nederland over. Alleen de voordeelen uit het zout-monopolie en de hoofdgelden der Chineezen aldaar werden gerekend de uitgaven onzer vestiging ruimschoots te zullen opwegen. De Sultan van Sambas verkreeg *f* 12,000 voor zijn jaarlijksch onderhoud. Mocht echter het hoofdgeld, van de Chineezen te heffen, door meer dan 10.000 hunner opgebracht worden, dan zou die toelage worden verhoogd. Aldus werd op den 3 Februari 1819 Nederland's souvereiniteit erkend over een landschap van Borneo, dat op het tegenwoordige oogenblik een geliefkoosd veld voor den Europeeschen ondernemingsgeest geworden is.

Het vroegste in dagteekening was het contract, door Nahuys met Pontianak gesloten. Den 12 Januari had zich die Sultan reeds onder de bescherming van het Nederlandsch Gouvernement gesteld, en het de helft van zijn land afgestaan. De Regeering over het geheele rijk zou bovendien van wege dat Gouvernement gezamenlijk met hem worden uitgeoefend, de inkomsten zouden tusschen beide gelijkelijk verdeeld worden. Het aandeel van Nederland in die inkomsten werd voorloopig op meer dan een halve ton geschat, waarvan althans de verpachtingen eene dadelijke zekerheid aanboden [1].

In al de hier genoemde overeenkomsten werd de bepaling eener algemeene vrijheid van vaart en handel opgenomen, en werden de tollen op het goederenvervoer van en naar de binnenlanden afgeschaft. Een gelijk werkend Tarief bracht tevens de in- en uitgaande rechten van Pontianak, Sambas en Mampawah op een-

[1] Zie bls. 295.

parigen voet. Door de heffing van een hoofdgeld en het opleggen der verplichting om zich van passen te voorzien, trachtte de Commissaris de Chineezen, die in zoo grooten getale allerwege aanwezig waren, tot de kosten der Nederlandsche vestiging en van een geregeld bestuur te doen bijdragen. Hij gaf hun daarvan bij Publicatie kennis, en deed het mogelijke om geschikte hoofden over hen aan te stellen.

Dat evenwel in de talrijke Chineesche kongsies op de Westkust een element van onzekerheid voor de toekomst lag, kon niet ontveinsd worden, en bleek spoedig genoeg. Er was ook eene oorzaak van anderen aard, die vrees voor de duurzaamheid der nu gemaakte inrichtingen wettigde. Wij hebben gezien hoe de kust- en rivierbewoners van Zuid-Borneo tijdens de Britsche heerschappij aan den zeeroof overgegeven waren; en daarom hadden de opvolgende Nederlandsche Commissarissen om strijd bij het Gouvernement aangedrongen op het onderhouden van kruisers aldaar. Die kruisbooten moesten echter grootendeels nog gebouwd worden, en werden op verschillende plaatsen tegelijk gevorderd, wijl de zeerooverij over den geheelen Archipel om zich greep. [1] Muller was er te Sambas in geslaagd, eenige voormalige rooversprauwen onder Nederlandsche vlag en tot het drijven van een wettigen handel te brengen, maar het was te voorzien dat dit slechts zoolang goed zou gaan als de Sultans, die zelve bij den zeeroof voordeel hadden, daartoe medewerkten.

Aan de gunstige gezindheid, nu, kwam een einde, zoodra de Engelsche koopvaarders van de openstelling van den handel gebruik makende, tegelijk met de Chineesche jonken, de Westkust weder bezochten. Terwijl de bootjes van Java slechts eenige weinige benoodigdheden op de kustlanden aanbrachten, voorzagen de Engelschen hen van het gewilde opium en van manufacturen; en dit zou zoo blijven — merkte van der Capellen te recht op — zoolang het een en het ander Engelsche voort-

---

[1] Zie blz. 211.

brengselen waren. De voornaamste handel verschafte ook den meesten invloed.[1] Nemen wij daarbij in aanmerking dat de Engelschen op dit tijdstip alle krachten inspanden, om iets van hun invloed in den Archipel te behouden, dan behoeft het niet te verwonderen, dat hunne inblazingen er toe medewerkten om de Sultans allengs minder handelbaar jegens het Nederlandsche gezag te maken. Ook werd de Chineesche bevolking hoe langer hoe meer weigerachtig om de van haar gevorderde hoofdgelden te betalen, en sloeg het verzet van die zijde zelfs tot dadelijkheden over. Zoo kwam het dat, in weerwil der veelbelovende uitkomsten door het eerste herstel der betrekkingen ter Westkust van Borneo verkregen, de verwachtingen reeds bij den aanvang van het bestuur van den Gouverneur-Generaal van der Capellen merkbaar lager gestemd waren.[2]

Thans ligt Sumatra, met name Palembang en dat oude onderdeel van Bantam, de Lampongs, ter bespreking voor ons. Eer wij daartoe overgaan, willen wij echter een terugblik werpen op het lot van den man, dien wij in de voorgaande bladzijden aan het hoofd van het Britsche bestuur beschouwd, maar uit het oog verloren hebben op het oogenblik, waarop de Koloniën weder in Nederland's bezit overgingen.

Raffles was door de O. I. Compagnie als Luit.-Gouverneur ontslagen, en de Landvoogd van Britsch-Indië had dat vonnis bekrachtigd. Dit feit vordert eenige toelichting. Mocht men de „Memoir. By his widow" gelooven, dan zou eensdeels aan Raffles ontslag verleend zijn ten gevolge der onbewezene aantijgingen van Gillespie, en dat ontslag anderdeels zijn gepaard gegaan met eene rehabilitatie van de zijde van Directeuren der Compagnie en het aanbod van het bestuur over de britsche bezit-

---

[1] Zie blz. 299, 302—3.

[2] Zie N°. LXIX.

tingen op Sumatra. [1] De eenvoudige waarheid is, dat het Hoofdbestuur der Compagnie, niet lang nadat te Londen het traktaat met Nederland gesloten was, tot de terugroeping van Raffles besloot, op de gronden die uit onze stukken gebleken zijn. De Luit.-Gouverneur van Java had zich, immers, reeds te verdedigen gehad tegen de bedenkingen die zijne overhaaste invoering van het Landrentestelsel had doen rijzen, evenzeer als tegen het verwijt van „geflatteerde balansen" te hebben meêgedeeld omtrent den staat van zijn financieel beheer. [2] Dezelfde handelingen, en de lasten welke de Compagnie vreesde dat haar daardoor opgelegd zouden worden, noopten Directeuren in Mei 1815 Lord Moira aan te schrijven, om Raffles in allen gevalle uit Java te verwijderen. [3] Wat meer is, de mogelijkheid of de gewezen Luit.-Gouverneur te Batavia den hem tevoren toegedachten post van Benkoelen zou deelachtig worden, werd nu afhankelijk gesteld van de vraag, of hij in staat zijn zoude de beschuldigingen waaraan hij zich blootgesteld had te wederleggen. [4] Met

---

[1] „Memoir," p. 204, 205, 269.

Hier vooral blijkt de o. i. gewilde chronologische verwarring in de voorstellingen van dat boek, waarop reeds de aandacht gevestigd werd. Midden in het verhaal van Raffles' bedrijven op Java komt daar de brief voor, waarbij Directeuren der Compagnie (naar aanleiding der beschuldigingen van Gillespie ten zijnen laste) als hunne meening te kennen gaven — *maar eerst in Febr.* 1817 —, dat zijne eer althans onaangetast bleef. Aldus wordt opzettelijk de indruk gegeven, dat Raffles' ontslag met die beschuldigingen verband hield, en hij vóór zijn vertrek van Java reeds in het bezit eener rechtvaardiging zou geweest zijn, met al de gevolgen van dien. Zoo heeft ook Mr. Levyssohn Norman het opgevat en voorgesteld („Br. Heersch.," blz. 313 vg.), ofschoon niets minder juist is dan dat.

Even onwaar is het, dat aan Raffles toen het Gouvernement van Benkoelen zou zijn aangeboden, hoewel de heer S. van Deventer („Bijdragen" I, blz. 251—2) zulks ook met volle recht uit de *Memoir* heeft afgeleid.

[2] Zie N°. IX en XVI.

[3] „Whatever may be the result of the investigations on the charges proferred against Mr. Raffles, we are of opinion that his continuance in the Government of Java would be inexpedient" (Direct. der O. I. Compagnie aan den Gouv.-Gen. van Br. Indië, 5 Mei 1815).

[4] „Statement of the services of Sir St. Raffles. London, Nov. 1824," p. 23. — Dit is zeker de meest betrouwbare bron in deze, wijl zij de rechtvaardiging

dat doel ging Raffles in Maart 1816, in plaats van naar Calcutta, naar Londen scheep.

Maar vóór dat tijdstip, en op het vernemen van het besluit der Londensche Directie ten zijnen opzichte, schreef hij aan Lord Buckinghamshire het volgende: „I learn that the Court of Directors came to a resolution to direct my removal from this Government, and also to withhold from me the reversion to Bencoolen . . . . If the instructions of the Court of Directors are confined to a recommandation, I have some grounds to hope that the subject of my removal from Java may be suspended. This is but a course which would be consistent with justice and therefore I think it possible. At all events, I feel every confidence that the reversion of Bencoolen will not be withheld." [1] Men ziet, de toon was lager gestemd dan die van menigen lateren lofredenaar. De bescheiden post van Benkoelen, na dien van landvoogd over Java en onderhoorigheden bekleed te hebben, werd als vertroosting begeerd en als 't ware afgesmeekt.

Dat Raffles zich te Londen tegen valsche aantijgingen met kracht verweerde, niets was natuurlijker. Dat hij dit met gedeeltelijk goeden uitslag deed, bleek uit het schrijven der O. I. Compagnie aan den Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië van 13 Februari 1817, waarvan de slotsom deze was, dat Directeuren toen geen bedenking meer maakten tegen de opdracht aan hem der betrekking van Resident te Fort Marlbro' [2]. Maar daartoe bepaalden Raffles' gedragingen zich niet. Het

---

zijner handelingen inhoudt, zooals Raffles die nog den 3 November 1824 bij Directeuren der Compagnie indiende. Dat uitvoerige schrijven is daar als Ms. afgedrukt.

[1] Raffles aan Lord Buckinghamshire, 11 October 1815.

[2] „With these impressions, we shall have not the least difficulty in permitting him to proceed from hence to Fort Marlbro, to assume the office of Resident at that station." („*Statement*" etc. p. 24—27.)

Waarom ontbreekt deze beslissende zinsnede aan den brief, zooals die door de schrijvers van de *Memoir* (p. 204, 5) wordt meêgedeeld?

prestige, hem ontnomen, langs anderen weg trachtende te herwinnen, ruide hij al wie daarvoor vatbaar was op tegen de Nederlanders en hunne „encroachments" in den Archipel. Wat de schrijvers van de *Memoir* als eene natuurlijke stemming van den Britschen handel op dat tijdstip voorstellen, was zijn werk. Hij knoopte betrekkingen aan met invloedrijke Parlementsleden, zooals er altijd gevonden worden, bereid om tegen het Ministerie partij te kiezen, en stelde zich ter beschikking van door hem opgewonden en belanghebbende kooplieden [1]. Hij drong zich, eindelijk, in de gunst der pers, van dien machtigen hefboom der openbare meening in Engeland. Aldus toegerust, verliet hij, met wrevel in het hart, London, om de loopbaan te hervatten, die door zijn Gouverneurschap over Java was afgebroken.

Toch was zijne positie niet meer wat die geweest was, en zag hij zijn werkkring rechtens tot handels-aangelegenheden beperkt [2]. Zelfs het bestuur der Compagnie, dat hem zoo even in eer hersteld had en in hetwelk hij veelvermogende vrienden telde, ging op Raffles' voorstellen niet verder in, dan hem het geven van inlichtingen op te dragen omtrent de handelingen der Nederlandsche en andere Europeesche naties zoowel als der Amerikanen in den Oosterschen Archipel [3]. Hij zou zich dan ook welhaast eene vernieuwde afkeuring van zijn gedrag, zelfs van die zijde, op den hals halen, waar zijn eerzucht en overprikkeld nationaliteitsgevoel hem wegen deed inslaan, die evenmin met de bedoelingen als met de belangen van zijn vaderland en zijne Regeering op dat tijdstip strookten.

---

[1] „De agent van den heer Raffles gaf ons te kennen, dat de intentie was om den handel van Java zeer na te gaan, en Raffles daarom in de nabijheid gezonden was. Om dien handel te benadeelen, daartoe waren de capaciteiten van Raffles zeer geschikt. Hij ontvangt ook een pecuniële ondersteuning van het huis, waarvan die agent associé is. Deze is tevens lid van hét Parlement." (W. May aan Goldberg, 19 Aug. 1817. — Goldberg aan Elout, 17 Sept. 1817.)

[2] Zie bls. 278 — W. May aan Goldberg, 9 Sept. 1817.

[3] „Memoir," p. 303, 4. — „Statement " p. 41.

Raffles kwam te Benkoelen in het voorjaar van 1818 aan. Hij bevond, tot zijn grievend leedwezen, dat de Nederlandsche Generale Commissie niet stil had gezeten. „My arrival has been a few months too late" [1]: aldus drukte hij een niet ongegronde vrees uit, bij het waarnemen van den stijgenden invloed der mededingende mogendheid over den Archipel, en de ervaring van al hetgeen in 't bijzonder op *zijn* nieuwe eiland, in *zijne* onmiddellijke nabijheid, van wege Commissarissen-Generaal was verricht. Want de verwachting zijner komst aldaar had ook hunne maatregelen doen verhaasten. Merkwaardig is de mededeeling, die Elout hiervan in December te voren aan de Nederlandsche Regeering gedaan had: „de Commissaris Muntinge is naar Palembang vertrokken. Wij verlangen dit in verband te brengen met de Lampongsche zaken, *en met eenigen spoed uit te voeren*, vóór dat de Heer Raffles (die zoo persoonlijk in het vorige geval betrokken is geweest) de plaats zijner bestemming bereikt, die zeker groote oogmerken heeft, en zich voorzien heeft uit onze oude en nieuwere archieven van alle papieren, tot de Lampongs behoorende [2]". Palembang en de Lampongs, zietdaar de beide hoofdpunten, waar tegenstrijdige belangen thans in botsing zouden komen.

Naar de zuid van Sumatra was uit Batavia reeds in den zomer te voren eene expeditie gezonden onder kolonel Stout, met den heer Kruseman als assistent-resident. Die expeditie was het gevolg van berichten van den Bantamschen resident, welke in zoover bewaarheid werden, als het inlandsche hoofd dat zich sedert jaren eene grenzenlooze overheersching in de Lampongs aangematigd had, bereid werd bevonden tot onderwerping aan den nieuwen souverein [3]. De invloed der beschavende mogendheid bleek reeds hieruit, dat aan de beroeringen

[1] Zie bls. 257.

[2] Zie bls. 220 en 212.

[3] Zie N°. XXXIV en XLVII.

die de Lampongs zoolang geteisterd hadden, gedeeltelijk althans een einde gemaakt werd, door de verzekering van een geregeld bestaan aan den Radeen Intan en de zijnen [1].

Maar nu bleef die landstreek te organiseeren, nu bleven de zeeroovers, met wie zij verbonden waren geweest, te bestrijden over. De zeerooverij bepaalde zich in de Sundazee niet tot haar gewone handwerk, maar oefende met name op de kust der Lampongs slavenhandel uit, evenals deze door het binnenland met Palembang gedreven werd. Eene flotille moest de rivier van Toelang Bauwang bezetten, en terwijl eene afdeeling over land daarheen trok, werd het rooversnest, dat zich in den voormaligen Compagnies-post Manggala [2] neergezet had, vernield. De Lampongs werden nu in districten ingedeeld, een assistent-resident werd in de landstreek waar Radeen Intan zijn verblijf had, een ander in de Lampong Toelang Bauwang gevestigd. Een kleine troep bleef in het binnenland gestationeerd, terwijl eenige vaartuigen de meest bedreigde punten der kust bekruisten [3]. Niet ten onrechte vreesde Raffles dat hij te laat mocht gekomen zijn!

Van Palembang en onderhoorigheden was al in November 1816 bezit genomen. Maar de daar geplaatste ambtenaar had zich in handelsondernemingen begeven, die hem voor de behoorlijke vervulling van dien post ongeschikt maakten; en eene commissie was dientengevolge daarheen gezonden om den staat van zaken te onderzoeken [4]. Men had voorloopig het verdrag, door de Engelschen met den Sultan van Palembang gesloten, in wezen gelaten; maar uit de berichten der commissie bleek, dat de Sultan de laatste was om zich daarnaar te gedragen. Men had gemeend wel te doen met de verplichtingen van den

---

[1] Zie blz. 221.

[2] Zie Deel XI, blz. 387.

[3] Besluiten van Commissarissen-Generaal, 15 Juli 1817 en 22 Januari 1818.

[4] Zie blz. 185.

regeerenden Sultan jegens diens afgezetten broeder meer ten voordeele van den laatste te regelen; maar Nadjmoe-Din stoorde zich daar niet aan [1]. Uit alles schijnt te blijken, dat Commissarissen-Generaal geen juist denkbeeld van den toestand in het Palembangsche verkregen, en zich de toedracht der zaken aldaar veel te licht voorgesteld hebben [2]. Hoe dit zij, zij besloten daarop Muntinge derwaarts, en tegelijk Smissaert naar Banka te zenden. Na een half jaar onderhandelens, slaagde Muntinge er eindelijk, den 23 Juni 1818 in, een nieuw contract met Sultan Nadjmoe-Din aan te gaan.

Reeds had Raffles zendelingen naar Palembang afgevaardigd; [3] en de onderstelling is wellicht niet gewaagd, dat de dubbelhartige vorst ten laatste slechts tot de sluiting van het verdrag met Muntinge overging met de bedoeling, het niet na te komen, en met de toezegging daarbij op Engelschen steun te kunnen rekenen. Berichten van Muntinge van April tevoren lieten toch geen twijfel over aan de toen reeds bestaande verstandhouding tusschen Palembang en Benkoelen. [4] En zoodra op nieuw gezanten van Raffles te Palembang verschenen, teekende de Sultan ook met hen een contract, nauwelijks tien dagen na het eerste, waarbij de Britsche bescherming aangenomen werd, nadat reeds die van Nederland door hem erkend was. Commissarissen-Generaal hadden geoordeeld, dat de oneenigheid tusschen den ouden en den jongen Sultan hun den weg tot eene rustige heerschappij banen zou: het bleek nu echter, dat de drijfveer der handelingen van het Palembangsche Hof volkomen dezelfde was gebleven als ten tijde van Badroe-Din.

Men kent het kloekmoedige gedrag van den Commissaris Muntinge te dezer gelegenheid. De zendeling van Raffles werd,

---

[1] Zie blz. 211, 212 — Mijer „Kronijk,“ t. a. p. blz. 371—2.

[2] Vgl. blz. 212, 219—20.

[3] Zie blz. 255.

[4] Muntinge aan C. C. G. G. Palembang, 25 en 29 April 1818.

met diens gewapend geleide, op zijn last gevangen genomen, naar Batavia ingescheept, en van daar naar Benkoelen, van waar hij ter kwader ure was afgevaardigd, terug gezonden. Niet minder krachtig werden de aanmatigingen van den Resident van Fort Malbro' thans in de Lampongs afgeweerd. Ook met niet minder recht, wijl de samenhoorigheid dier landstreek met westelijk Java nog nooit in twijfel was getrokken. En niet minder in billijkheid tevens, wijl het belang van het behoud dier verbinding bij eene vroegere gelegenheid door Raffles zelf naar waarde was geschat. [1]

Niettemin deed hij thans, op het onverwachtst, een Engelsche vlag hijschen te Boerne, in de Lampong Samanka. „Als dat niet is een hostile daad, dan verklaar ik mij een botterik in het publieke regt," riep Elout uit. [2] Het ergste voor Raffles' toeleg was, dat de inlandsche hoofden van dien Lampong het feit onverwijld ter kennis van den resident in Bantam brachten, en zij den Engelschman [3] dwongen hun dorp te verlaten en met zijne vlag naar het strand te verhuizen. Dit, in weêrwil dat de bewoners dier streek aan de opium verslaafd waren, en het beruchte genotmiddel nu door de Engelsche agenten meer dan ooit aangewend werd om hen tot afval te bewegen. [4] Zij beproefden het, maar evenzeer te vergeefs, te Teloek Betong bij radeen Intan, te Boemie Agoen bij de pangerans aldaar. [5]

De Ass.-Resident du Bois werd onmiddellijk gelast, met de ter zijner beschikking staande militairen al de Lampongsche districten te doorkruisen. Momma werd met eenige schepen naar

---

[1] Zie blz. XXXIII.

[2] Zie No. LIII.

[3] Dat is: 6 man, waarvan een onderofficier, uit Croë.

[4] Bagoes Achmed en verdere hoofden van Samanka aan den Resident te Bantam, 27 Mei 1818. — Ass.-Res. du Bois aan Vos, 2 Juni en 12 Juli 1818.

[5] Du Bois aan Vos, 12 Juni 1818. — „Vraagpunten waarop pangeran Poetie Warga gehoord is, Batavia 19 Juni 1818".

de kust gezonden, en Krijgsman ging met een nieuw detachement naar Teloek Betong, om de pas tot onderwerping gekomen hoofden in bedwang te houden. [1] Te Kalambaijan [2] werd juist tijdens de aankomst van den laatste eene nieuwe invasie van uit Benkoelen, maar weder ter elfder ure, beproefd; „zoodat — schreef Vos — „voor Zijne Nederl. Maj. eene bezitting is bewaard gebleven, die reeds de aandacht eener vreemde natie tot zich getrokken had." [3]

De verbolgenheid van Raffles, bij het mislukken zijner plannen en aanslagen, laat zich begrijpen. De handelingen, waartoe hij zich dientengevolge verleiden liet, gingen alle perken te buiten. „The British Government" — schreef hij nu aan den Gouverneur van Poeloe-Penang — „being bound to protect the Sultan of Palembang in his rights, and the Dutch having no claim whatever to a footing at Palembang, I have called upon them to withdraw. But, as they may hesitate to do this, it is my intention . . . . *to retain possession of Padang*. The object of my present address is to request, that you will, on the same account, *retain possession of Malacca*." [4] Bannerman wachtte zich echter wel van aan die uittartende voorstellen gehoor te geven.

De Sultans van Riouw en Pontianak ging Raffles bij brieven opruien tegen het Nederlandsch gezag. En onder het voorgeven straat Sunda voor de Britsche scheepvaart te moeten open houden, beproefde hij op nieuw eene vestiging op den Sumatra'schen oever. [5] Zelfs dit alles was hem niet genoeg. Een openlijk Protest werd door hem uitgevaardigd, omvattende alle handelingen van Commissarissen-Generaal die hij strijdig achtte met de rechten en, wat bij hem wel zoo zwaar woog, de belangen

---

[1] Secreet Register van C. C. G. G. 17 Mei, 4 Juli, Sept.—Oct. 1818.

[2] Vg. blz. 257.

[3] De Resident van Bantam aan C. C. G. G., 10 September 1818.

[4] Raffles aan den Gouverneur van Poeloe Penang, 24 Juni 1818.

[5] Zie blz. 257.

van Engeland, niet alleen op Sumatra, maar in den geheelen Maleischen Archipel. Vreezende dat ook dit bij het Ministerie te Londen of bij het Bestuur der Compagnie nog niet genoegzaam doel treffen mocht, zond hij dat protest tevens aan de redactiën der voornaamste Engelsche dagbladen. Berekend als het was om de openbare meening op een dwaalspoor te brengen, had Raffles' handeling het door hem gewenschte gevolg, dat alle Londensche bladen zijne partij opnamen, en het goedgezinde Britsche ministerie daardoor in niet geringe verlegenheid werd gebracht. [1]

Van eenigen vijandigen toeleg op Sumatra of elders in den Archipel duchtten Commissarissen-Generaal dan ook niet die nadeelige uitwerking, welke „zulke ondoordachte handelingen op de eensgezindheid tusschen de Europeesche Moeder-regeringen konden hebben." Zij vertrouwden echter op de eerlijke ten uitvoer legging van het Traktaat van 1814, en lieten zich door geene daarmêe strijdige daad van het ingeslagen spoor afbrengen; waarop zij de volledige goedkeuring van Z. M. regeering ontvangen mochten. [2]

Te ontkennen was het evenwel niet, dat met de overname der oude bezittingen op Sumatra, en de maatregelen daartoe strekkende, tevens andere inzichten, met name door Elout, verbonden werden. „Niet een ijdele zucht tot uitbreiding van het Nederlandsche gezag, ... maar eene innige en wel gevestigde overtuiging doet ons denken, dat het voor de Nederlandsche vaart en handel, voor de welvaart, ja voor de veiligheid van Java zelfs, noodig en onontbeerlijk is, om *op geheel Sumatra meester te zijn.*" [3] Het was een nieuw beginsel, dat in die woorden

---

[1] Bon. Fagel aan den Minister van Nagell, 15 Januari 1819.

[2] C. C. G. G. aan den Direct.-Gen. van Koloniën, 20 Febr. en 9 Juni 1818. Zie blz. 246, 256, 257.

[3] Zie No. LVI. — Zonderling genoeg, verschilde de meening van den Minister Elout zeer van die van den Commissaris-Generaal („Bijdragen" Elout 1863, blz. 179, 180.)

gehuldigd werd, een beginsel, waarvan Commissarissen-Generaal zeker niet voorzagen dat de verwezenlijking zulk een ontzachlijken tijd, zulke schatten van geld, zooveel stroomen bloeds kosten zou.

In de belangrijke Instructie, waarmede Muntinge in December 1817 naar Palembang vertrokken was, werd reeds de „*noodzakelijkheid eener vereeniging* van Palembang met de Lampongs" uitgesproken [1]. Als een dadelijk gevolg dier overweging, stond in het verdrag dat de Nederlandsche Commissaris met den Sultan sloot, naast de erkenning onzer souvereiniteit, de afstand der Palembangsche bovenlanden, van die welke aan het gebied der Westkust paalden, op den voorgrond. Wij willen geenszins de edele bedoeling miskennen, welke daarmede gepaard ging, om den slavenhandel ook langs de landgrenzen te keer te gaan; maar de hoofdstrekking van Muntinge's zending bleef niettemin: „de landen van Palembang in *aaneenschakeling* met de mede in bezit genomen Lampongs *te brengen* [2]". Ook om die reden hadden Commissarissen-Generaal geoordeeld, dat hun tusschenkomst in het eerstgenoemde rijk nuttige gevolgen hebben zou voor het Nederlandsch gezag. En daarom werd ook aan de expeditie die naar Toelang-Bauwang vertrok, deze last verstrekt: „de *gemeenschap* te openen en te onderhouden *met de Palembangsche rivier* [3]. Met de Padangsche landen te samen, werd aldus reeds een groot deel van Sumatra onder het Nederlandsche gezag vereenigd. Dat gezag op het geheele eiland te vestigen, zou echter het einddoel zijn; en daartoe behoorde alle vreemde invloed aldaar, en daar niet alleen, maar ook op de omliggende kleinere eilanden, te worden afgesneden en geweerd. Men had zelfs zijne blikken tot Penang uitgestrekt, dat eerst sedert de laatste dertig jaren onder Britsch beheer was gebracht.

---

[1] Secr. Reg. van Commissarissen-Generaal, 27 Oct. 1817.

[2] Instructie van 27 Oct. 1817, Art. 1 en 9.

[3] Secr. Reg. van C. C. G. G., 13 Sept. en 18 Oct. 1818.

Voor de verwezenlijking van dat doel was onvermijdelijk eene ruiling van grondgebied met de Britsche bezittingen, of wel het aanbieden eener schadeloosstelling voor den afstand; en ook daartegen hadden Commissarissen-Generaal niet opgezien. Door Elout was dit reeds in het begin van 1817 ter sprake gebracht; er was over het onderwerp te 's Hage beraadslaagd, maar het had toen slechts een ontwijkend antwoord uitgelokt [1]. Commissarissen-Generaal kwamen hierop thans, onder den indruk van Raffles' wederrechtelijke handelingen, terug. [2] Bij den nieuwen Minister van Koloniën, en ook bij den Raad van Koophandel en Koloniën te 's Hage, vonden hunne voorstellen een beter onthaal. En het uitzicht werd dus geopend, dat zoowel over de noodzakelijk voorgekomen ruiling van grondgebied, als over het stelsel van handelen door den Britschen Resident van Benkoelen in praktijk gebracht, door de Regeeringen in Europa zou worden geoordeeld en beslist [3].

De klachten ter zake van Raffles, door den Nederlandschen Ambassadeur te Londen ingediend, vormden de inleiding tot alle

---

[1] Het bedoelde antwoord van den Directeur-Generaal van Koloniën van 17 September 1817 aan C. C. G. G. had voornamelijk de strekking te doen uitkomen, dat aangezien de Engelsche bezittingen op Sumatra nog niet van zoodanig belang waren voorgekomen, om daarvan in het Traktaat met Engeland van 1814 melding te maken, men eerst dat belang nauwkeuriger kennen moest om het te kunnen vergelijken met dat onzer overgeblevene bezittingen op het vaste land van Indië.

Niet het minst had tot die zienswijze aanleiding gegeven een rapport van den Minister van Buitenlandsche Zaken van Nagell, strekkende tot ontrading van het voorstel om „de Engelsche bezittingen op Sumatra aan de Nederlandsche te hechten." Wij ontleenen aan dat rapport de volgende merkwaardige woorden:

„Ik zal hier in geen onderzoek treden, of het, uit een oogpunt van bezuiniging beschouwd, niet verkieselijker zoude geweest zijn de geheele possessie van Java te laten varen, om daarvoor iets anders of beters te bedingen, dat den Lande meer voordeel aanbracht. Doch ik houd het in alle gevallen daarvoor, dat *men zich met de nog overgeblevene Bezittingen zal behooren te vergenoegen*, zonder zijne uitzichten tot andere uit te strekken." (*Van Nagell aan den Koning*, 9 *Augustus* 1817.)

[2] C. C. G. G. aan den Direct.-Gen. van Koloniën, 24 Mei 1818.

[3] Zie Falck's „Ambtsbrieven," blz. 118—125.

verdere onderhandelingen. [1] Gelijk bekend is, werd de Resident van Benkoelen, zoowel door het Britsche Ministerie als door den Gouverneur-Generaal van Bengalen, in al zijne handelingen gelogenstraft. Bij nota van Lord Castlereagh tot den rang van zuiver handelsagent teruggebracht, zag Raffles zich verplicht niet alleen den laatsten man uit Samanka terug te roepen, maar ook het Padangsche gebied te ontruimen en aan de Nederlandsch-Indische autoriteiten over te geven. [2]

Maar weinige dagen nadat de Baron Fagel dien eersten last uitgevoerd had, ontving hij er een tweeden, in gevolgen rijkeren, dien nl. om besprekingen te Londen aantevangen over eene ruiling van grondgebied. De Minister Falck kwam daarbij al dadelijk tot deze conclusie: „L'admission du principe, qu'il est avantageux à la tranquillité et à la bonne intelligence entre les deux Nations, de voir concentrer notre autorité à l'Archipel Oriental, doit conduire à l'éloignement des Anglais non seulement de Bencoelen, mais aussi de Pulo-Pinang; et cela me parait tellement évident, que *j'attacherais très peu de prix à tout l'échange, si cette Ile devait ne pas s'y trouver comprise.*" [3] Wat men daar tegenover aan het Britsche Gouvernement aanbieden zou, stond nog niet vast; maar in de „Ambtsbrieven" van A. R. Falck kan men de redenen uiteengezet vinden, die een afstand onzer oude bezittingen op de Vaste kust van Indië raadzaam deden oordeelen. [4]

In geen geval werd daartoe echter Malakka gerekend. In niet minder sterke uitdrukkingen, dan waarmede Falck zijne belangstelling in het verkrijgen van Poeloe-Penang te kennen

---

[1] Bon. Fagel drong er den 4 December 1818 bij het Britsche Ministerie op aan, dat Raffles zou worden aangeschreven: „de laisser les affaires en *statu quo*, et de régler désormais sa conduite d'après les relations d'amitié établies en Europe entre les deux Gouvernements."

[2] Zie No. LXIII. — Secret letters from the Supreme Government to the Resident at Fort Marlbro', 25 Nov. 1818, 27 Jan. 1819.

[3] Falck aan Bon. Fagel, 10 December 1818.

[4] T. a. p., blz. 120—122.

gaf, verwierp Elout elk denkbeeld van een afstand van Malakka. „Malacca is voor ons hoogst noodig. Ik wilde ook wel Poeloe Penang uit de handen der Engelschen zien te krijgen; maar, of wij daarin slagen of niet, en *vooral in geval van niet slagen, Malacca moeten wij nooit afstaan:*" aldus de Commissaris-Generaal te Batavia, die althans door den steller der „outlines" voor eene nieuwe overeenkomst met Engeland niet weêrsproken werd. [1] De handen dus geheel vrij te hebben in den Maleischen Archipel; de zekerheid te verkrijgen dat de Britsche Regeering noch de O. I. Compagnie met eenig vorst van Sumatra ooit verbindtenissen aangaan zou; [2] Poeloe Penang te verwerven, en Malakka in alle gevallen te behouden: zietdaar de sanguinische verwachtingen, waaraan de toekomstige onderhandelaars met Groot-Brittannië zich overgaven. Reeds dadelijk evenwel deed de Ambassadeur te Londen eene andere taal hooren, waar hij de onwaarschijnlijkheid aantoonde dat eene positie als Poeloe Penang, die aan Engeland schatten gekost had, zou worden prijsgegeven, en op het gewicht van Billiton voor ons wees, waartegen Malakka zeker van de andere zijde zou gevorderd worden [3].

Maar ook de Resident van Benkoelen had zijn ruilings- en verdeelings-ontwerp opgemaakt, en aan Directeuren der Engelsche Compagnie ingezonden. Nu het Gouvernement van Java hem ontglipt was, zeide Raffles van oordeel te zijn, dat „Java should be exclusively Dutch, without any pretensions on our part". Maar, dan moest ook in de eerste plaats geheel Sumatra Engelsch worden; dan moesten Banka en Malakka niet aan Nederland worden teruggegeven; dan moest op Borneo de aequator althans eene scheidingslijn vormen van de bezittingen der beide natiën [4].

---

[1] Zie blz. 244. — Elout aan Fagel, 10 Mei 1818. — „Bijdragen:" Nota van C. T. Elout van Nov. 1819.

[2] Falck's „Ambtsbrieven," blz. 124.

[3] Fagel aan Falck, 15 Dec. 1818.

[4] Zie No. LVII.

Men ziet het, ruilings-ontwerpen hebben hun gevaarlijke zijde, en zijn voor het minst aanstekelijk. De werking die Raffles van het zijne verwacht had, bleef echter uit. Lord Castlereagh maakte er later slechts ter loops gewag van; en tegenover zijne meerderen had Raffles zich te verdedigen, en deed hij dit te vergeefs, wegens het op nieuw te buiten gaan van zijn werkkring en zijne instructiën [1]. Hij had van den aanvang af willen reageren tegen het Traktaat van 13 Aug. 1814; terwijl de Britsche Regeering zulks evenmin verlangde als de Compagnie. Wat hij meer bijzonder met de eilanden van den Archipel beoogde, wilde de een zoowel als de ander vermijden. Lord Castlereagh had er den Baron Fagel destijds reeds op gewezen, dat juist in dien Archipel het eigenaardige arbeidsveld van Nederland lag, en in een zijner meest vertrouwelijke brieven aan zijn gezant te 's Hage had hij het herhaald: „It ought to be an object to *Holland, to consolidate Her empire in the Eastern Seas* [2]". Dit was de grondslag van de beschouwingen der machthebbenden in Engeland gebleven; en dit is zoo waar, dat zelfs op het oogenblik dat de Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië machtiging verleende om een Engelschen post te vestigen aan den uitgang van straat Malakka, hij tevens aan het bestuur der Compagnie schreef: „It is our wish rather *to avoid* extending *our relations in the Eastern Seas* [3]". De briefwisseling toen tusschen beide gevoerd, toonde aan hoezeer de Compagnie met dien wensch instemde.

Ook in het voorwerp, dat als vergoeding strekken zou voor concessiën van de Engelsche zijde, lag, bij het openen der nieuwe onderhandelingen, een beginsel van toenadering en vereeniging der Regeeringen in Europa. Opmerkelijk was reeds de

---

[1] „It has been a source of unmingled regret, that I should have incurred your displeasure. . . . It has only remained for me to bow with submission to your decision." (Raffles aan Direct. der Comp. 3 Nov. 1824: *Statement* enz. p. 48.)

[2] Lord Castlereagh aan Lord Clancarty, 30 Juli 1814.

[3] Lord Hastings aan Directeuren der O. I. Compagnie, 28 November 1818.

stilzwijgende overeenstemming op dat punt tijdens de onderhandeling van 1814 geweest, tusschen den Britschen Eersten Minister en Falck. Terwijl Castlereagh, zijn Nederlandschen medeonderhandelaar op den Archipel wijzende, zijne eigene belangstelling voor Nederland's bezittingen op de vaste kust van Indië duidelijk verried, zei Falck dat, zoo het volksvooroordeel niet ontzien moest worden, hij een volledigen afstand zou aanraden van al de kantoren, die nu door het Britsch-Indische Rijk waren ingesloten [1]. Elout, wars van Raffles' handelingen op Sumatra, had uitgeroepen: „Ik gaf voor Benkoelen, veel van onze bezittingen op het vaste land van Indiën." [2] En toen van Braam op de kust van Choromandel voor de overname werkzaam was, had hij uit den mond der Engelsche autoriteiten aldaar de bevestiging vernomen van hetgeen hem reeds in Bengalen verzekerd was: „dat het Britsch Gouvernement zeer genegen zou zijn, om voor den afstand dezer Nederl. bezittingen een geëvenredigd equivalent te geven." [3] Op het gebied der territoriale ruilingen schenen alzoo, afgezien van onjuiste eischen, geene onoverkomelijke moeielijkheden te vreezen.

Toch vond de Baron Fagel Engeland's Eersten Minister, bij zijne aanvankelijke besprekingen, niet in de stemming die hij verwacht had. „J'ai trouvé Lord Castlereagh plus instruit, que je ne m'y attendais" — berichtte hij. „L'impression produite sur mon esprit, est qu'il n'avait pas envie d'entrer en matière.... Il semblait craindre, que nous ne voulussions nous approprier *exclusivement le commerce* de l'Archipel des Indes, ce qui ne conviendrait pas aux autres Nations." [4] Raffles had metterdaad bewezen, dat hij meer dan ééne pees op zijn boog had: wat hem niet gelukt was door de openbaarmaking van zijn protest

---

[1] Falck aan Fagel, 19 Aug. 1814.

[2] Zie blz. 212.

[3] Zie blz. 243 noot 1, en „Verslag wegens de overname van Choromandel," enz.

[4] Fagel aan Falck, 1 Januari 1819.

tegen Commissarissen-Generaal, deed hij met beteren uitslag, door herhaalde beschuldigingen in dagbladen en bij parlementsleden der oppositie, wegens de uitsluiting, waaraan de Britsche handel thans in het onmetelijke eilandengebied van Nederland in het Oosten zou zijn blootgesteld. Hij zag er niet tegen op, zich ten nauwste met de partij der oppositie te verbinden. En het gevolg hiervan was, dat het Britsch Ministerie meer dan ooit met de openbare meening rekening had te houden, en zijne welwillendheid ten aanzien der koloniale vraagstukken in overeenstemming moest trachten te brengen met de eischen der binnenlandsche staatkunde. [1] „Les têtes ici sont montées" — schreef de Ambassadeur kort daarop — „et je prévois qu'il y aura des discussions délicates et difficiles."

Die verwachting werd bewaarheid, zoodra Groot-Brittannië, in antwoord op de dezerzijdsche openingen, het voorstel deed tot het voeren van bepaalde onderhandelingen te Londen, op een aangewezen tijdstip. De Nota waarbij deze werden ingeleid was, toch, niet zoozeer een weêrslag op het denkbeeld om door territoriale ruilingen de geschillen in het Oosten uit den weg te ruimen, als wel een nieuw voorstel, tot bepaling der rechten die de scheepvaart en handel aldaar in het toekomende genieten zouden. [2] En dit onderwerp was, vooral bij de gaande gemaakte ontstemming onder den Britschen handelsstand, van veel neteliger aard, dan eenige afstand van grondgebied. Lord Clancarty verlangde vóór alles eene zoodanige verklaring van de Nederlandsche Regeering, „as to remove every reasonable ground of alarm for the security of the commercial pursuits of His. Brit. Maj.'s subjects in those Seas." Hoewel uit die woorden een lofwaardige zucht sprak om den opgekomen storm te bezweren, was het de vraag, of de verzekering alleen dat die onrust ongegrond en dus onredelijk was, daartoe volstaan zou. Gebruik

[1] Bon. Fagel aan Bon. van Nagell, 26 Januari 1819.

[2] Zie N°. LXV.

makende van de begeerte, waarmede de autoriteiten in Nederl.-Indië en de Nederlandsche Regeering bezield waren, om Raffles uit Sumatra te verwijderen en den wederzijdschen bezitstoestand te regelen, zette de Britsche Ambassadeur, van zijn kant, eischen voorop van zulk een wijde strekking, dat niet alleen allerwege in den Archipel de Britsche handel vrij zijn zou, maar dat ook de sleutels — zooals hij het noemde — tot de beide straten van Sunda en Malakka niet uitsluitend in Nederlandsche handen zouden blijven. Of het van de Regeering te 's Hage juist gezien, of het voorzichtig was zich bereid te verklaren, ook omtrent dit laatste punt onderhandelingen toe te laten [1], is eene vraag waarop destijds wellicht een ander antwoord paste, dan zij thans verdienen zou.

Een betreurenswaardig feit had inmiddels in Indië plaats gehad. Raffles was, met de bedoeling den Britschen Gouverneur-Generaal voor zijn streven tot herziening van het Traktaat van 1814 te winnen, naar Calcutta vertrokken [2]. Het denkbeeld dat, onder de werking van dat verdrag, de zeestraten van Sunda en van Malakka niet meer veilig voor de Britsche scheepvaart zijn zouden, was, als geheel uit de lucht gegrepen, wellicht het eerst van hem afkomstig. Maar dat denkbeeld had toch genoegzaam wêerklank gevonden, om in de officiëele nota van een Ambassadeur vermeld te worden. En, al mocht bij den Landvoogd te Calcutta de opgewekte vrees zich niet tot de Sundazee uitstrekken, — de pas van Malakka lag te na voor diens waarnemingen, de vaart die daarlangs haren koers naar China nam was te belangrijk, dan dat Lord Hastings geheel onontvankelijk blijven zou voor de klachten van Raffles en der Bengaalsche handelaren. Niet inziende, of onwillig te erkennen dat men nu juist datgene doen zou, wat den Nederlanders ten onrechte verweten werd, ging men contracten met de vorsten

[1] Zie blz. 286. — Falck aan van Nagell, 22 Aug. 1819.

[2] Raffles aan het Geheime Comité der O. I. Compagnie, 1 Sept. 1818.

van Atjeh, Siak en Perak sluiten, ten einde straat Malakka te brengen „under British command [1]". En hiermede niet tevreden, moest volgens den Britschen Gouverneur-Generaal, in dit geval van nationaal vooroordeel met Raffles eenstemmig, ook de zuidelijke uitgang van dezen zeeweg voor Engeland worden verzekerd.

Niet van belang ontbloot zijn de pogingen, daartoe aangewend. Raffles verkreeg de machtiging „to establish a British post" op het eiland Riouw. Die machtiging werd hem echter verstrekt op een oogenblik toen men te Calcutta nog onkundig was van het contract, kort te voren door den S. b. N. Wolterbeek met den Sultan van Riouw, Lingga en Johor gesloten. Daarenboven was zij gegeven: „for the event of the Dutch not having preoccupied Rhio", en met den bijgevoegden stelligen last elk verschil met Nederlandsche autoriteiten te vermijden [2]. Voor het geval dat deze laatste Riouw reeds bezet mochten hebben, werd Raffles daarom verwezen naar Johor, welke positie even geschikt voor het beoogde doel werd geoordeeld [3].

Engelsche schepen onder het bevel van Majoor Farquhar, en met Raffles aan boord, verschenen dientengevolge den 24 Januari 1819 voor Riouw. De leiders der expeditie meldden zich bij den Radja aan, en verzochten afstand van een stuk gronds voor de oprichting eener Britsche faktory. Het inlandsch hoofd van Riouw had echter bij het verdrag van November te voren reeds de oude contracten met het Nederlandsche Gouvernement vernieuwd, voor en uit naam van den Sultan van Johor, Riouw en Lingga. De Engelschen werden dus afgewezen, en vertrokken onmiddellijk daarop. [4] Op welke wijze nu aan

[1] C. C. G. G. aan den Minister van Koloniën, 22 Dec. 1818. — „*Memoir*," p. 371, 395—6.

Het contract met Atjeh, door *Raffles* kort na de bezetting van Singapore aangegaan, hield weder de *uitsluiting* van den handel van alle andere Europeesche en Amerikaansche naties in (*Anderson*, „*Atcheen and the ports of Sumatra*," p. 219.)

[2] Zie No. LX.

[3] Zie blz. 271.

[4] Gouv.-Gen. van der Capellen aan den Minister van Koloniën, 25 Febr. 1819.

zijn last te voldoen, was voor Raffles eene moeielijke vraag. Die last was zoozeer door hem zelf ingegeven, dat hij zijn werk verdiende te heeten: hij moest dus volvoerd worden. Maar naar Johor te stevenen, welks vernieuwde betrekking met Nederland hem op zoo gevoelige wijze was voorgehouden, bleek ondoenlijk. En ook daar schreven zijne instructien hem voor, alle geschillen met de Nederlanders te vermijden. Zoo kwam men voor Singapore ten anker, waar een inlandsch hoofd, die niet de zijde van den regeerenden Sultan van Johor hield, aan boord kwam, en Raffles mededeelde dat er nog een broeder van dien vorst in leven was, aan wien hij meer rechten op Johor en de onderhoorigheid Singapore toekende, dan aan den wettigen Sultan. [1] Dit eiland was nog niet door de Nederlanders bezet. En zoo aarzelde de expeditie niet, hier te landen, en vond Raffles er op uit, den onechten broeder des regeerenden Sultans als wettig vorst over Johor en Singapore te proclameeren, en met dezen een verdrag aan te gaan, dat natuurlijk den afstand van het eiland aan Engeland inhield. [2] Raffles was verwonderd te Singapore een haven te vinden, die met die van Riouw kon wedijveren, en zag daarin een reden te meer om zich daar voorloopig te vestigen. [3]

Wij leggen nadruk op dit voorloopig, omdat van eene goedkeuring dier handeling vóór de dagteekening van het Traktaat van 1824 niet blijkt, dan alleen uit de „Memoir of the life of Sir Th. Raffles. By his Widow," en het wel niet meer noodig zijn zal aan te toonen dat deze slechts met het noodige voor-

---

[1] Raffles aan Marsden, 31 Januari 1819. — Raffles aan Sir Rob. Inglis, 12 Juni 1819.

[2] Zie N°. LXIV, en „Bijdragen tot T. L. en Vk. van Ned.-Indie," 1854 II, blz, 445—6.

[3] Dat dit verhaal, aan de hand der officieele bescheiden en van Raffles' eigene brieven, scherp afsteekt bij de lezing, door de *Memoir. By his Widow* in de wereld gebracht, alsof Raffles sedert jaren op het „klassieke" Singapore getuurd had, „as favourably situated to become a British station," levert een bewijs te meer voor de geringe waarheidsliefde der schrijvers van dat boek.

behoud kan worden geraadpleegd. Raffles bleef, wel is waar, niet in gebreke, Singapore als eene definitieve aanwinst te doen voorkomen; van zijn kant werd niets verzuimd om de oogen van den handel van het moederland daarheen te richten, en — wij erkennen het — de nieuwe nederzetting tot bloei te brengen. Maar het recht der in bezitneming was en bleef eene opene vraag. Dit is zoo waar, dat Raffles zelf later tegenover het Bestuur der Compagnie bekennen moest: „From the responsibility, I incurred, the Bengal Government declined to relieve me.” [1]

De Gouverneur-Generaal van der Capellen aarzelde geen oogenblik het onrechtmatige der daad aan te toonen, en er te Calcutta tegen te protesteeren. Wat meer zegt, hij was een der weinigen die destijds bewees het volle gewicht dier daad te doorgronden; die van den aanvang af voorzag dat de natuurlijke voordeelen van Singapore, met een verstandig commercieel beleid vereenigd, den doodsteek aan Malakka zouden geven, [2] en niet ophield de aandacht zijner Regeering op dat punt wakker te houden. Hadden de Nederl. handel en de Nederl. Regeering dat belang even juist gewaardeerd, wellicht zou de reeds geopende onderhandeling met Engeland niet de richting hebben aangenomen die zij allengs verkreeg, en zeker zou een krachtig verzet tegen de voortduring van een toestand geboden zijn, die ten slotte geen andere keus overliet dan, met de berusting in Singapore's afstand, tevens geheel Malakka te ontruimen.

Nu gingen protesten in Indië en vriendschappelijke onderhandelingen in Europa hand aan hand. Nu liet men zich van het met juistheid gekozen en uitsluitend beoogde gebied der onderhandeling op een ander, niet omschreven en veel gevaarlijker, afleiden; en scheen het dat, door herhaald uitstellen, het geduld der onderhandelaars op een proef zou gesteld worden, waartegen deze niet bestand waren. Zeker bleef, onder dat alles,

[1] „Statement” enz., p. 66, 67.

[2] Zie blz. 280.

het vraagstuk van Singapore ver van in Raffles' zin te zijn opgelost. Zoodra de onwettigheid van diens handeling den Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië aangetoond werd, betuigde Lord Hastings: „Then we have been grossly deceived on that point, and we should be indignant at the authors of so strange a misrepresentation [1]." Het was een openbaar geheim, dat de tweede der Britsch-Indische autoriteiten, de Gouverneur van Poeloe-Penang, met dat oordeel instemde, en dit aan het Bestuur der O. I. Compagnie had te kennen gegeven, in termen die voor Raffles vernietigend mochten heeten [2]. Zelfs de onderhandelaars onder de Britsche Ministers van 1820 aarzelden niet het goed recht van Nederland op Johor en Singapore te erkennen [3]; en nog drie jaren later, toen Raffles als tijdelijk beheerder over het eiland ontslagen werd, zag zich de Gouverneur-Generaal in Rade te Calcutta tot de verklaring gehouden: „the permanence of *the tenure of Singapore* is *uncertain* [4]".

Hoe „des al niettemin, evenwel en nochthans" Singapore niet aan den wettigen Sultan van Johor en daarmede aan diens Europeeschen souverein terugkwam, moet de verdere loop der onderhandelingen voor het traktaat van 1824 verklaren. Maar niet het minst had daaraan schuld het gemis aan overtuiging van de zijde onzer onderhandelaars, dat het bezit dier positie een overwegend handels-belang was, waarmede de beteekenis van Malakka (ook als tegenwicht tegen Poeloe Penang) stond of viel. In gelijke mate als Singapore in bevolking, in handel en vaart, ten koste der Nederlandsche bezitting Malakka [5], toenam, werd dat belang minder erkend, en scheen men zich

---

[1] Lord Hastings aan Bon. van der Capellen, 21 Aug. 1819.

[2] „Statement" enz., p. 53. — Elout „Bijdragen" 1863, blz. 48, 49.

[3] Engelsch project-tractaat van 27 Juli 1820.

[4] Raffles aan Directeuren der Eng. Compagnie, 3 Nov. 1824.

[5] Blijkens de rapporten van den Gouv.-Gen. van der Capellen van 1823 en 1824, „ging de verhuizing der gegoedste en ondernemenste ingezetenen van Malacca naar Singapore aanhoudend voort."

hier te lande van het eene punt zoowel als van het andere te willen vervreemden; totdat men tot de ontdekking kwam, dat „alles in Indië van gedaante veranderd was, en aan het terugbekomen van Singapore geen prijs meer gehecht werd [1];" totdat men er, eindelijk, niet voor terugschrikte aan de Britsche onderhandelaars zelve een wenk te geven, dat men zich het verlies wel getroosten kon. Falck had zich in 1814 vergist omtrent het belang van Guyana als Nederlandsche kolonie. [2] Hij vergiste zich in de rechten van Nederland op Banka en Billiton; [3] in de beteekenis die Poeloe-Penang voor Engeland bezat. Zijne vergissing omtrent de waarde van Singapore deed ook dat punt voor Nederland verloren gaan.

---

[1] Rapport van den Minister Falck aan den Koning, 31 Juli 1823.

[2] Zie blz. LVII.

[3] Zie blz. LX, LXI.
Daardoor speelden Banka en Billiton nog eene groote rol in de onderhandelingen van 1820 en later. *Men wist niet*, dat *beide* deze eilanden bij vormelijk contract, *den* 10 *Juli* 1668 te Batavia gesloten, en daarna door de inlandsche overheden bekrachtigd, *onder de Nederlandsche souvereiniteit waren gebracht* (*Resol. van Gouv.-Gen. en Raden van* 10 *Juli* 1668.) De Regeering der O. I. Compagnie had met de in bezit neming van Banka en Billiton voornamelijk beoogd: „te voorkomen dat geene andere vreemde mogendheid zich daar vestigen zou"!

OORSPRONKELIJKE STUKKEN.

I.

LORD MINTO AAN HET GEHEIME COMITÉ DER BRITSCHE O. I. COMPAGNIE.

Fort William, the 6th December 1811.

Honble Sirs,

The military operations having terminated with the Capitulation of Oenarang, my present purpose is to lay before the Board a report of the principal proceedings, which have since taken place in the civil and political arrangements of the Island.

The first measure of that description was my Proclamation of the 29th of August. . . . .

The state of the country before the fall of Cornelis, I speak of Batavia and adjacent districts, was such that it was advisable to leave it exclusively under martial law. . . . . . . Neither the public security nor the wants of the army could at that period have been otherwise provided for.

There had been a short interval of total anarchy in Batavia and its neighbourhood, between the retreat of the French garrison on the 6th August and the occupation of the town by our troops. The public stores had been destroyed or plundered to a great extent, and the populace having been let loose to that species of desorders, had run into excesses of every description. Private robbery kept pace with public pillage, and massacre and personal violence had commenced. The peaceable inhabitants had undergone a period of extreme terror, and were scarcely reassured by the presence of our troops against the complicated apprehension, which was excited by their own slaves and the lower class of Malays, in the midst of whom they lived.

Not only the magistrates, but every man of rank or condition had been compelled by Government, to quit his house and reside at or near the Headquarters. Their women and families remained unpro-

tected. Horses, cattle, boats, had been removed or secreted. The people, though well disposed to our cause, were not confident of our success. So great a reliance was placed by their army in the works of Cornelis, and so much was expected from the climate, the fatigue and from intemperance in diminishing our force, that a backwardness to afford us open or voluntary service was not much to be blamed, under the severe penalties which the Government continued to denounce and might soon, as it was thought, be in a condition to inflict. It became indispensable, therefore, to compell many services.

We were no sooner in possession of Cornelis, then the whole aspect of affairs was changed. The absentees returned to their houses and families; friendly professions were universal, and men were not deterred from furnishing openly the aid that was required. . . .

The decisive action at Cornelis happened on the 26th August. The defeat of the army opposed to us was total: their general was left without the name or shadow of force. It would have been of great moment to his cause, to make a stay, however short, at Buitenzorg, a position which has been thought superior in local advantages to Cornelis. *If he could have halted there, he might have gained a month, perhaps more*, and approached by so much nearer to the season in which an army could not act against him. He would have wasted us so much more by fatigue and by laborious service, without cover, in a country where heavy rains fall every night. He would by these means have protracted so much longer the chance of receiving succours from Europe.

Genl Janssens was not ignorant of these motives for taking post at Buitenzorg, but he could not have manned a single bataillon: he had not troops enough to mount gard at his own door. So far from establishing a new post at Buitenzorg, he could not venture to sleep there a single night.

The army which had thus been annihilated, was the concentrated force of Java. The few troops that had been left in the East, had never been counted upon to oppose an enemy, they were no more than a guard to occupy the posts and protect the stores from plunder.

When the flight of Genl. Janssens was known at Weltevreden, I not only considered the victory at Cornelis as decisive of the ulti-

mate result of the contest; but I regarded the French power as already subdued, and French Government as abdicated. In establishing the British dominion, therefore, in the Western Provinces, which our troops occupied, I assumed, as I had a right to do, that the whole Island (no part of which was defensible) had followed the fortune of the metropolis, and had acceded to our dominion along with the country, in which the enemy had chosen to fight for the whole. . . . .

Having acquired the rights of conquest over the whole of the country, the Government of the whole of which had been extinguished, it appeared adviseable in some points of policy to exercise these rights.

The principal members of the former government, well disposed as they were to the change that had happened, were embarrassed by an engagement, which Gen[l]. Janssens had exacted from them when he dispensed with their further attendance, that they should not accept of any public employment, in other words, that they should not acknowledge our Government while his flag continued to be desplayed.

The formal establishment of the *English Government* throughout the Island was deemed by several sufficiant, to conceal their obligation to an authority which was now itself cancelled. . . . . . .

. . . .

Nothing which happened after the 26th of August appears to me to have weakened the ground, upon which I thought it right on the 29th to proclaim the English Government as established.

The next proceeding was held on the 11th September [1] . . . .

The declaration that Java and all its dependent territories were provisionally annexed to the possessions of the East-India Company, presents itself to our consideration under two points of view; first, with reference to the constitutional and exclusive right of the Crown to the sovereignty of all conquests, made by its subjects; secondly, with relation to the orders from the Hon[ble] Secret Comitee.

With regard to the first question, I conceive that the powers of

1 De Proclamaties van Lord Minto van dien dag zijn te vinden in de „Proclamations, Regulations, etc. in the Island of Java", Vol. I.

making war and peace and of acquiring territory by conquest, which has been vested by Charter in the E. I. C. under certain limitations, do not embrace the present case, and do not withdraw it from the general principle by which conquests accrue to the Crown.

It seems to be understood, that territories conquered from *European* Powers, although locally situated within the limits of the Company's privileges, ... are nevertheless acquired exclusively for the Crown, under the constitutional maxim that National Sovereignty attaches instanter and ipso facto to every conquest, made by British subjects. . . . . . . I have considered the order conveyed to us by the Secret Comitee under date 31 August 1810 [1] as bearing, under the present

---

1 De instructiën, den 31 Augs. 1810 door het Geheime Comité der O. I. Compagnie aan den Gouverneur Generaal van Britsch Indie verstrekt, luidden als volgt:

„We have no hesitation in expressing our entire concurrence in Your Lordship's ideas as to the expediency of endeavouring to expel the Enemy from their Settlement in the Island of Java, and from every other place which they may occupy in te Eastern Seas. While the Dutch were independent, or at least nominally independent of France, it was neither their Interest nor their Policy to give us much annoyance from Batavia or their other Settlements in those Seas. But the case is now materially altered. Holland is now incorporated with France, and we must be prepared for the most active and inveterate hostility from the remaining Dutch Settlements.

„We have not felt ourselves at liberty hitherto to convey to you any Instructions for the Expulsion of the Enemy from those Settlements. because we are sensible that the amount of your European Force in India was insufficient, (in the circumstances in which you have been placed for the last three years, to allow of your undertaking any operation of considerable extent out of India, and that the reduction of Mauritius and Bourbon was an object of more immediate importance. We still entertain the opinion, that you should not undertake any operation to the Eastward till the latter object shall be accomplished or abandoned; but in either of these events, we are very desirous that an attempt should be made, wholly to expel the Enemy from all their Settlements to the Eastward, and especially from the settlement of Crissy in the island of Java, in the first instance. It is bij no means our wish, or that of His Majesty's Government, that they should be permanently occupied as British Colonies; and that observation applies not only to the unhealthiness of Batavia, but to the general inexpediency of extending our Military Establishments. We merely wish to expel the Enemy from all their Settlements in those Seas, to destroy all the Forts, Batteries, and Works of defence, and to take possession of all Arms, Ammunition, Warlike Stores, Naval or Military, and to demolish all the Stores and Magazines of every description; wishing to leave the possession of these Settlements to the occupation of the Natives. For that purpose care ought to be taken to conciliate the natives, letting them understand that the sole object in view is to prevent those Settlements from falling into the hands of

constitution of the Company's government in England, the sanction of His Majesty's Government . . . .

The order was to subdue the Dutch Government, to destroy their fortifications, to distribute the ordnance, arms and military stores amongst the native chiefs and inhabitants, and then to retire from the country.

The unmodified execution of this order would have required a temporary possession of the country. That possession, whatever its duration might be, could not be held in my own name, nor in that of this Government, nor of the officer who under our orders commanded the army. It must have been in the name of the Company, from whom, with the requisite sanction of His Majesty, the only orders under which we acted had proceeded.

The period of that occupation could not have been short, because the inevitable consequences of the supposed event demanded arrangements which exceeded any power with which I was invested, and which must have indispensably waited for a reference to England and the return of orders from thence. A delay so great would have required of necessity the establishment of a provisional government, to replace that which the case supposes to have been abolished. And it will be thought, I conceive, no less indubitable that the temporary government could not, under the instructions we had received, have been administered in any other name than that of the Company. . . .

It is the less necessary that I should insist in this place on the indispensable necessity of referring to the reconsideration of the Court and of Government that part of the Instructions, which enjoined the demolition of the Dutch defences and the abandonment of that ancient European Colony, unarmed, to the vengeance and cupidity of the

---

the French, and assuring them of protection, if inclined to defend themselves. The Arms and Ammunition, taken from the Enemy, might be distributed among the Natives, if such a measure should be deemed necessary or advisable.

„The Admiral commanding in the East Indies, and the Governor of Ceylon, will be instructed to co-operate with your Lordship in Council, in rendering every assistance in their power towards carrying into effect an Expedition against the Enemy's Settlements in the Eastern Seas, whenever the accomplishment of that object shall appear to be practicable. You will probably, in the meantime, deem it advisable to afford encouragement to the Native Inhabitants of Java to persevere in their hostility against the French Government in that Island." —

Native Tribes, because I have already submitted to the Authorities at home and to this Board the considerations, which rendered the execution of that order *absolutely*, *because morally*, *impossible*. I have only to refer indeed to the personal communications, which I have had the advantage to hold with my colleagues in Council on a point, on which our sentiments concurred, as it was impossible they should not. . . . .

This course was recommended by another more weighty consideration. A knowledge of our ultimate intentions, or even a doubt concerning the decision that might pass on such a momentous concern, must have brought against us the united opposition of the whole Dutch power and influence, and must have exposed us to the bitter, exasperated and formidable efforts which are prompted by the rage and terror of desperate men. We did not, indeed, obtain by the course which we pursued, the active and avowed cooperation of that body, although it was generally friendly to our cause; but the animated and furious opposition, which in the circumstances described would have been inevitable, must have so much increased our difficulties, that I speak moderately of them when I say, they must have rendered our success at least doubtfull

I will dwell no longer on this topic. . . . .

The title of *Lieutenant-Governor* appeared me to establish the intermediate rank between the highest and the lowest denominations of authority and dignity, ascribed to those who administer any of the Company's separate provinces, which is best accomodated to the extent and importance of the territory, on one hand, and to the economical views which ought to preside in the arrangements of the new government, on the other. To have assigned the title of Governor to the head of the administration in Java, would have brought his situation more in parallel with the dignity and the prodigal splendour of the establishment, to which he succeeds . . . .

— NB. Hier volgt de inhoud eener « Order of the 18th October 1811, concerning the constitution of the government of Java ».

Deze *Order* bevat slechts algemeene bepalingen omtrent de regeling van en loop der zaken in den Raad van Indië,

de afwezigheden van den Luit[t]-Gouverneur, enz. Alléén in geval van de hier bedoelde afwezigheid, mocht een der leden van den Raad van Indië tot tijdelijk Vice-President worden aangesteld, onder de bepaling: «the acts of the *Vice-president in Council* shall be valid in the same manner as those of the Lieut[t]-Gov. in Council» [1]).

Overigens werd, bij gezegde Order, Gillespie tot eerste lid van den Raad benoemd, terwijl Muntinge tot tweede en Cranssen tot derde lid benoemd werd. —

. . . .

„A particular provision was made by the former Dutch Government for the local administration of the Eastern Districts of the Island. The officers who presided in that quarter, have borne different titles. . . . . From a desire to introduce as much and as early as possible an English character into the affairs of a country *which cannot become English in habits and feeling too early*, I have taken the English title of Commissioner for this situation.

The Eastern Division of Java has always comprehended Samarang and Sourabaya, and these districts have sometimes formed separate jurisdictions, sometimes been united in one. I have thought it most convenient to unite them both, to simplify the general administration of the Island, from motives of economy. Mr. Hope was selected for the office, as singularly qualified to execute its functions with advantage to Government and satisfaction to the Colony. The Civil Commissioner will hold the third rank on the Island, that is to say, immediately next to the Commander of the Forces. . . . . . .

. . . .

The subordinate parts of the Civil Establishment, so far as they were settled at the time of my departure from Java, will be stated separately to the Board. I shall only observe, that a very considerable proportion of the public offices in every part of Java will be filled by Dutch gentlemen, the situations of the highest trust and consideration included. Of that description is the office of Landdrost.

---

1 De heer Levyssohn Norman beweert ten onrechte, dat de bevelhebber der Britsche troepen *vast ondervoorzitter* van den Raad van Indië zou geweest zijn.

. . . . . The officers whom we found in possession, have pretty generally been continued provisionaly. . . . . There are no English gentlemen qualified to discharge it. Under the present circumstances, I was unwilling to afford possible occasion of embarrassment in the arrangements of the Island, by carrying with me or by inviting or even permitting too many gentlemen from India to attend me to Java. The small number who accompanied me, were without exception men of high character and talents. . . . . But a greater number is wanted; and it would no doubt be desirable to place *the important influence*, attached to the *interior administration* of the country, *as much and as soon as possible in English hands* . . . .

The two principal chiefs in the interior are the Soesoehoenan and the Sultan. . . . .

These Princes, and indeed every other chief in the Island, although indulged with the name of independance and some of the ceremonious observances due to their former condition, have fallen in reality under the most dependant vasselage to the European master of Java. Ministers reside at their Courts, who relieve Them of the principal cares of government, direct their political counsels, collect Their revenues, and in effect reign in their territories . . . . .

I annex a Memorandum upon this subject, which I left with the Lieut. Governor, because the matter had already been the subject of full explanation on personal conferences with that gentleman . . .

The country of Bantam, warmly attached to our cause, has in the meanwhile been overthrown into a state of anarchy, destructive of its prosperity, and scarcely leaving any security for property or person . . . .

The country was divided into High and Low Bantam, that is to say, the hilly interior portion of that territory, and the low lands adjoining to the sea. The former was assigned to the native Princes, and the coast was declared to be subject to the Dutch.

This is undoubtedly a beneficial arrangement, and may be maintained with the less simple, as the effect of the numerous revolutions, which have taken place in the native government, has been to create real difficulty in finding at this moment a valid title to the Crown.

That, indeed, is one of the points still in suspense. I have desired that the decision may wait, if possible, till such information can be

transmitted to Bengal, as may enable the government to form a safe judgment on the subject. . . . . ,

I have left instructions to retain the post and factory at Macassar, on the Island of Celebes, and to resume that of Banjermassing, on the southern coast of Borneo, which the Dutch had abandoned. Timor will also be taken possession of. These external settlements, together with Palembang in Sumatra, and the Island of Boeroe, will be the subjects of future communications to the Board. . . . . . .

. . . .

I am obliged to reserve for the next ships the report, which I proposed te make, on the system of Revenue and its collection, on the administration of Justice, the territorial division of the country, the distribution and tenure of land, etc. . . . .

The pressure of arrangements for the moment and the scarcely subsided agitation of the events did not admit of distant and extensive inquiries, nor of more deliberate investigation, during the few weeks that intervened between the conquest and my departure.

My aim has been to settle the general system of administration in the new Province, to put that system in motion, to confide its present direction to able and faithful hands, and to point the researches, the views, the deliberations, and — where it could be done without rashness — the measures of the local administration to the most essential objects of public interest, present and future, embracing alike the welfare of our own country and of the several nations, European and Asiatic, with whom we have thus contracted a relation, which imposes upon us the duty of protection.

(*w. get.*) MINTO.

II.

RAFFLES AAN LORD MINTO.

Samarang, 14 Juli 1812.

Mylord!

I had the honor to inform Y. L. of the successful termination of hostilities at Djocjocarta. . . . .

I now request to submit to your observation mij subsequent proceedings as containing the outlines of the policy which, on an attentive and deliberate consideration of all circumstances, I have determined to adopt.

The country having, immediately on the reduction of the capital of Djocjocarta, been restored to a perfect state of tranquillity, by the unreserved submission of the different chieftains to the new Sultan, it was deemed advisable that the measure of destroying the fortifications and defences of the capital should not be retarded, and accordingly the whole of the batteries to the Craton were immediately destroyed and rendered useless . . . .

Everything continuing tranquil in the territories of the Sultan, and a sufficient time having elapsed to enable the Soosoohonan to reflect on his past conduct, I determined to send Mr. Hope, the Civil Commissioner, with a special commission to Souracarta, in order to demand an immediate explanation of H. H. 's conduct, and to suggest the concession, which under existing circumstances could alone be attended to . . . .

It has been the invariable policy of the Dutch to degrade Royalty, to subvert long established authority and to instigate dissention and distrust. In the final settlement, therefore, of the valuable and extensive country subjected to our disposal, an opportunity has been afforded of exhibiting in a conspicuous manner the approved policy and

benevolent disposition of the British Government, as contrasted with the narrow and avaricious policy of the Dutch. Instead of following up the success of our arms bij every accession of territory and increase of revenue within our power, I resolved to confine the views of Government to the original objects of the enterprize, and, in obtaining indemnity for the past and security for the future, to re- establish the authority and importance of the Princes on the most liberal scale practicable. For, although both the justice and success of hostilities enabled the British Government to assume the immediate administration of the whole of the Highlands of Java, it appeared to me neither consistent with the policy, honor or interests of the British Government, to reduce either power beyond what the public safety and general improvement of the country might demand.

In coming to this resolution, I have not only considered the invariable practice in British India, but also *the tenure on which this Island is held.* For, at the same time that every liberal mind must despise a policy which would preclude improvement, merely because the present possessor may possibly not reap the eventual advantage of it, much consideration appeared to me due to the importance of impressing the native chiefs with a due sense of the character and principles of the British Government, so as *to attach them to our interests, under any circumstances.*

It is not to be denied, that if the whole of the country were taken under the immediate administration of the British Government and the extent of our establishment were equal to such a measure, the situation of the people would be eventually much ameliorated and the country improved throughout. But the change would be naturally slow and gradual, and any interruption or subversion of the plan, that might be from the first adopted for the purpose, would tend to produce quite the contrary effect. Were therefore the British Government to take upon itself the administration and to proceed to improvement upon an enlarged scale, *without a certainty that the Island would continue permanently under the British rule*, it is to be feared thad the adoption of the measure, instead of leading to any improvement in the condition or the happiness of the people, might be the means of subjecting them, when deprived of the shield by the existing of a presiding native authority, to the

grating and merciless exactions of foreign Europeans, perhaps wholly regardless of the original or genuine principles on which the administration had been commenced and carried on.

Such an arrangement would also naturally have induced the necessity of an increase in the European establishment, which at any rate under the present circumstances of the Island, it is politic to confine within the narrowst possible limits.

In the Treaty with the Sultan Y. L. will perceive, etc.

(*w. get.*) Th. S. Raffles.

III.

FAMILIEGELD IN DE *PREANGER-REGENTSCHAPPEN.*

PROCLAMATION.

Whereas the present system of farming the Bazaars in the Batavia Regencies to the Chinese having been found not to answer the purposes for which they were at first established, the Hon. Lieut. Governor in Council have determined on abolishing them, public notice is therefore given, that the bazaars at Tjanjore, Bandong, Sumedang, Tjicao and Pracamoentjang, as now farmed, shall cease on the 15 th. instant, from which date no Chinaman is authorized to collect or levy any tax as duty in the Batavian Regencies; and the Bazaars will from and after that date revert to the hands of the Regents in their respective districts, as formerly, excepting only the two articles of sugar and salt.

The Government, ever desirous of ameliorating the situation of the lower class of inhabitants, ar far as circumstances will admit of, hereby declares, that all persons within these Regencies are permitted to purchase salt and sell their sugar wherever they please, free of any tax or duty whatsoever; and with a view to afford the inhabitants an opportunity of purchasing salt at convenient places, measures have been taken to establish marts at Tjicao and Carang Sambong, besides the one already existing at Buitenzorg, where a constant supply of that article will be for sale at a moderate rate.

As, in consequence of the present arrangement, Government give up a considerable revenue, chiefly to ensure the comfort of the lower class of inhabitants and relieve them from what may be deemed vexatious imposts, they have determined, in view thereof, to levy *the sum of* 24 *stuivers silver* money per annum from each house or head of a family in the Regencies; which the Regents having offered to collect in their respective districts, they are hereby authorized to

do so in the month of December of each year, and they are directed to pay the same to the Resident of Buitenzorg, on account of Government.

Dated at Tjanjore, November 9th. 1812.

Bij order of the Hon. Lieutt.-Governor in Council.

(*w. get.*) TH. MC. QUOID,

Resident.

IV.

EERSTE AANSLAG DER LANDRENTE IN BANTAM, VOOR HET JAAR 1813.

NAME OF THE DISTRICT.	EXTENT. Sawahs: Toreekan		Parangaran		Highlands: Gaga, Tagal, Doekoe.		Estimated Amount of the Rent.	Names of the Farmers.
	Governmt.	Poosakah.	Governmt.	Poosakah.	Governmt.	Poosakah.	Sp.D. St.	
Tanara.	„	„	215	12			887	Radeen Tellambara.
Pontang.	17	5	$422\frac{1}{8}$	194			2190	Tabagos Rajah.
Tombakbaya.	$157\frac{1}{8}$	$53\frac{1}{5}$	$244\frac{1}{5}$	51			2219—6	Ngabe Jassim Goemok.
Bantam.	$17\frac{7}{8}$	$10\frac{7}{8}$	$45\frac{5}{8}$	$22\frac{2}{5}$			298—44	Pangeran Samied.
Terrate.	$20\frac{7}{8}$	$40\frac{1}{8}$	$16\frac{3}{8}$	$53\frac{7}{8}$			3075—48	Aria Astranga.
Serdang.	186	62	$111\frac{5}{8}$	$109\frac{3}{8}$				
Bodjonagara.	$32\frac{1}{8}$	„	167	4			936—16	Aria Widja Dinata.
Tjilegon.	$21\frac{1}{8}$	$91\frac{2}{5}$	$210\frac{1}{2}$	$105\frac{2}{5}$			1813	Malay-Captain.
Anjer.	43	„	$126\frac{2}{5}$	5			1038—16	Ingebey Rajah.
Tjirita.	„	18	„	„			72	
Tjiringin.	102	„	151	„			1421	Raji Rahier.
Tjikande.	„	„	$30\frac{1}{5}$	„			121	Pangeran Soerabaya.
Oederande.	„	„	41	$21\frac{1}{2}$			207	
Ragas.	32	„	$343\frac{2}{5}$	40			1507	Tomogong Bedin.
Panahorang.	64	18	86	$22\frac{1}{8}$			1091	Ingebey Touaredja.
Kalodran.	$58\frac{1}{8}$	33	$32\frac{5}{8}$	$20\frac{1}{8}$			981	Aria Soera Dikara.
Tjiroas.	$87\frac{2}{5}$	$110\frac{1}{5}$	18	$36\frac{1}{2}$			1284—36	Pangeran Abdulla.
Tjibening.	16	$13\frac{2}{5}$	„	19			221	Aria Bodjoeno.
Ceram.	„	„	„	$104\frac{1}{5}$	$118\frac{1}{8}$		563—32	Ingebey Kassan.
Njoana.	„	„	4	6			23	Aria Astranga.

Ceram, 28 February 1813. [1]

(*w. get.*) U. Yule,

Resident in Bantam.

1 Van dezen geheelen aanslag bleef de helft achterstallig.

V.

HUURCONTRACT, BIJ DE INVOERING VAN HET LANDELIJK STELSEL IN *BANTAM.*

Major Yule agrees, on the part of Government, to extinguish all claims to the feudal services of the inhabitants of the District of . . . . , . . . , and to transfer to . . . . , , for the time being, the entire propriety in the lands of the said District, comprehending the produce of all Clappas-, Penang- and Fruittrees, as well as the Cotton and every other article of produce.

The Renter binds himself to maintain the public roads, bridges and tancies (tanks?) in his district, in a proper state of repair; and when Government requires the services of the inhabitants for any other purpose, they are to be forthcoming, and to be paid by Government by a reasonable rate for their labours.

The Renter shall pay rent to Government for the whole of the superficies and measurement of the land in his District, agreeable to the following rate:

If Government-land,	Toreekan,	per Jonk	Sp. D. 8.
	Parangaran,	"	" 4.
	Gagadoekoe, Tagal,	"	" 3.

If Poosakah-land, one half of the same, for each description; the rents to be paid: one half on or before the 30th. June, and the other half on or before the 31 December 1813.

Lands that cannot be brought into cultivation, either from want of inhabitants, or from nature of the soil, shall not be charged, and in the event of a failure of the crops, from any unforeseen or irremediable cause, and not from the fault of the cultivators, the same shall be taken into due consideration, and a reasonable remission of rent allowed.

It being the intention of Government, to extend as far as possible to the lower classes the benefit of this arrangement, the Renters of districts shall bind themselves either to cultivate the ground at their own expenses, or to sublet them at a moderate and fixed rent to the cultivators themselves, and on no account to other chiefs.

No markets but those established by Government are to be suffered to exist in these Districts, and no taxes or services of any kind are to be exacted from the inhabitants.

Ceram, 28th February 1813.

VI.

MINUTE BY THE LIEUT[T]. GOVERNOR.

(*„Public Consultations" of the* 17*th September* 1813).

I have the honour to lay before the Board an account of my proceedings, since I quitted Batavia on the 26th ultimo.

Having reason to believe the opinion of the Board favorable to the introduction of an amended system of internal management, and the preparatory measures which I had deemed it prudent to adopt, with the view of ascertaining how far the new arrangements would be satisfactory to the native chiefs, being so far in progress as to justify their being immediately followed up by the definitive arrangements which might be decided upon by Government, I resolved to proceed to Cheribon and through the whole of the Eastern Districts, in order to communicate in person with the different Regents, and to direct the establishment of the change, as far as local observation and existing circumstances might appear to demand and justify.

The Board are already informed generally of the arrangements which had been previously made in Cheribon, ... and I request to refer to the instructions given to Mr. Crawfurd.

To these it is only necessary to add, that in passing through Cheribon, I communicated personally with the Sultans and the principal native chiefs, that they appeared perfectly satisfied and contented with the arrangement made, and that tranquillity and public confidence seemed to prevail throughout.

. . . .

Having ascertained on personal communication with the Regents, that the amended system could be introduced without injury to their rank and emoluments, and without militating against the habits and institutions of the people, I determined to effect the settlement of the Districts in the following manner:

1st. To take the internal management of the districts into the hands of Government, and to administer them without the intervention of native authority.

2d To rent out the Lands throughout for annual payment in money, on the following general principles.

The present occupants of Lands, generally speaking, to be continued in possession; but, it not being intended at present to enter into such a detailed arrangement as would include a consideration of the rights and interest of each individual cultivator, — the Lands in the first instance to be rented to the chief local authority in each village or community, whether recognized under the designation bekel, loora, patinge, or other title.

The heads of villages or communities being thus considered, leases to be granted in the Javanese language, according to a form agreed upon.

In fixing the amount of the Rent, the officers intrusted with forming the settlement are to ascertain as far as practicable the extent of all existing burdens, imposts and services whatever, and endeavour to determine the amount these have hitherto borne to the produce of the soil, which amount, after an equitable and liberal allowance for any oppression hitherto felt, is to form the basis of the rental, to be demanded as the dues of Government.

As far as my personal information extends, I am inclined to consider that these dues may be generally committed, one District with another, for a payment in *money equivalent to about* $\frac{2}{5}$*th of the gross rice-produce* of the Land.

That the Government and the country might receive the full benefit of these arrangements, and that the principle might be clearly defined and the charges felt, I resolved to abolish all internal taxes, contributions, deliveries at inadequate rates, forced services, whether to the European or Native authority, and to direct that henceforward, whatever produce or labour may be required for the service of Government, be in every case and without exception paid for at the current market rate.

Considering the first settlement, to be made, as only preparatory to a more accurate and permanent arrangement for the assessment of the Lands, I did not deem it adviseable that the leases should exceed the period of one year.

It being essential and just that a liberal provision should be made for the Regents and other Native Chiefs, and there being no objection to their retaining a certain portion of land, the following appropriations, with which they expressed themselves entirely satisfied, were determined upon [1]:

	Jonks of land.
Regent of Tagal	250.
Ex- d°. d°.	25.
Maas Patti of d°.	33.
Jaxa d°.	30.
Regent of Brebes	175.
Ex- d°. d°.	8.
Maas Patti of d°.	33.
Regent of Pamalang	150.
Maas Patti of d°.	33.
Priests	74.
Regent of Samarang	300.
Maas Patti of d°.	15.
Jaxa of d°., in proportion to his present Income.	
Pangols of d°.	40.
Regent of Damak	200.
Maas Patti of d°.	100.
Family of the Regent d°.	20.
Mosque of d°.	40.
Regent of Kandal and Kaliwangoe	200.
Maas Patti of Kandal	10.
D°. of Kaliwangoe	10.
Family of the Regent	20.
Priests of Kandal	15.
D°. of Kaliwangoe:	10.
Regent of Japara.	400.
The tombs of his ancestors to be secured to his family, with attached	100.
Regent of Coedoes	200.
The tombs of his ancestors to be secured to his family.	

1 Zie „Memoir of Sir Th. S. Rafles. By his Widow", p. 223.

	Jonks of land.
Regent of Patti	300.
The tombs of his ancestors to be secured to his family.	
Regent of Joana.	150.
The tombs of his ancestors to be secured to his family.	
Regent of Sourabaya	200.
Patti lowar of d°.	25.
Jaxa of d°.	5.
Regent of Grissee: Land adequate to afford an Income of 4000 D^rs and 5 fish-ponds.	
Patti of d°. / Jaxa of d°. } in proportion according to their present Income.	
Regent of Sidayoe	150
Patti of d°. / Jaxa of d°. } in proportion according to their present income.	
Regent of Bangil: Land adequate to afford an Income of 2000 Rd. per annum.	
Regent of Passourouang: dito.	
Regent of Poeger / Regent of Banjoewangie } in proportion according to their present Income.	

In order, however, that these appropriations might not interfere with the general system, these Lands are to be regularly assessed in common with the other lands of the District, and entered on the general Rent-roll; but the rent is to be remitted, and considered as the amount of the respective pension or salary of each individuals.

With these exceptions, the whole of the Lands are to be rented out to the bekels or chiefs of villages, on the principles laid down.

An entire separation is to be made between the Judicial — and Revenue — Departments, and as the former system may be superseded, fixed establishment for each will be authorized.

The Regents are to be considered in future as the chief-native officers in their respective Districts; but it will be obvious, that by the new arrangements they must be effectually deprived of all political or other undue influence. And, as the tranquillity of the country is essential under any circumstances but more particularly in establishing the new order, it has been presumed they may be most

advantageously employed in the Department of the Police, while it must not be forgotten that the watchfull attention of the Resident must ever be directed to their conduct in the execution of this duty [1].

On this account, and as a compensation for former emoluments, foregone by the introduction of the new system, in addition to advantages derived from the appropriation of lands, the following salaries have been authorized for the respective Regents:

Regent of	Tagal	per	annum	3600	Sp.D.
〃	Brebes	〃	〃	2400	〃
〃	Pamalang	〃	〃	2100	〃
〃	Samarang	〃	〃	5000	〃
〃	Damak	〃	〃	2500	〃
〃	Kandal and Kaliwoengo	〃	〃	2500	〃
〃	Japara	〃	〃	4000	〃
〃	Coedoes	〃	〃	3000	〃
〃	Patty	〃	〃	4000	〃
〃	Joana	〃	〃	2000	〃
〃	Sourabaya	〃	〃	7000	〃
〃	Grissee	〃	〃	5000	〃
〃	Sidayoe	〃	〃	3000	〃
〃	Lamongang	〃	〃	4000	〃
〃	Bangil	〃	〃	3000	〃
〃	Passourouang	〃	〃	3000	〃

Regents of Poegar, Probolingo and Banjoewangie to be settled hereafter, in proportion, according to their present Income.

The whole of the arrangement, thus directed, are in no way to interfere with the payment of the contingent, recognition or other dues to the Government or the Regent up to the present Poeasa, from which date the new organisation is to be considered as entered upon. . . . .

With respect to the Coffee- and Pepper-gardens, the produce of which can no longer be demanded as a forced delivery, they are if practicable to be rented out in common with other lands, according to their value; Government agreeing to receive the produce at the

1 Voorschriften van de hier ontwikkelde strekking werden aan de verschillende Residenten gegeven. Zie de „*Memoir*" p. 214—216.

rate of 3 Sp.D. per picul of 125 pd., and leaving the cultivator at liberty to dispose of the same at any better market, and without paying duty on exportation. Such of the Coffeelands as are calculated for Sawa's, are to be let as waste lands, with an exemption of rent for such a period of years as may be suggested under such circumstances by the usage of the country.

From the apparent improved state of society and cultivation in the Districts lately under the management of the Chinese, I have considered that a more detailed settlement than elsewhere may be introduced in those districts, and that the rights and interests of each individual cultivator may be more minutely enquired into and protected.

The officers to whom I have confided the settlement of the country, are as follows:

Mr. Crawfurd,	the Districts of Cheribon.
Major Keasberry,	" Tagal, Brebes and Pamalang.
Colonel Eales,	Samarang, including Candal, Damak, Japara, Joana, Patti and Coedoes.
Colonel Adams,	Sourabaya, including Sidayoe, Grissee, Lamongang, Bangil, Malang and Passourouang.
Mr. Hopkins,	Probolingo, Besoekie, Panaroekan, Lamadjang, Poeger and Banjoewangie.

The Districts of Rembang, Lassem and Toeban, being intended with Blora to form a central Blandong-District, are not included in the arrangement. The districts of Pacalongang also, having been previously entrusted to and partially settled by Mr. Lawrence, it has not been necessary to advert to the same.

The above outline will place the Board in possession of every information respecting the principle, on which the new arrangements are intended to be carried into effect. . . . .

The Board will observe, on reference to my proceedings in the Revenue-Department, that nearly the whole of the "Boom"-farms have been abolished, and that I have anthorized the exportation of Grain, duty-free, from Cheribon and the Eastern Districts, to any part of Java and Madura . . . . The Salt-farms throughout the Island have also been resumed, and the immediate management of the manufactury and sale of the article taken into

the hands of Government . . . .

The whole arrangements connected with the decisive change which has taken place, being set in motion and activity, I have to request the cordial coöperation and support of the Board; being ready to take upon myself the sole responsibility of the measures, I have adopted, should any part of them appear objectionable to my colleagues.

Council Chamber.

Batavia, 17th Sept. 1813.

(*w. get.*) Th. Raffles.

VIII.[1]

LORD MALMESBURY AAN BARON FAGEL.

Friday 3 *December* 1813.

My dear Greffier,

I thank you for the very good news, contained on the paper from the Hague, and still more for the communication of Hogendorp's letter. It sets me quite at rest as to the great point of sovereignty.

. . . .

It is very natural for Hogendorp to wish, even in the just moment of their enthusiasm, to have back all the Colonies, we have taken from you. But I think that, on more calm reflection, he may alter his opinion, and consider there will require a strong military force to defend the Cape and Ceylon, safer in our possession than on being restored to them. — Batavia, the Spice-Islands, all the West-India Islands, Essequebo, Demerary and Surinam I certainly would give you back, but I am not sure that these retrocession should be made *at once*, and perhaps not at all till either Holland has recovered its former strength and power, or till a general peace takes place.

In the meanwhile, every possible access to them for the purposes of trade and commerce should, as far as is practicable, be given you.

This I conceive to be the best policy for *both* Nations. You will for a while be spared the expence of the necessary civil and military establishment..... And we divide the mercantile advantages, belonging to them, with you. . . . .

I did touch on this point with Lord Castlereagh, and gave him my opinion, that I now write. He did not appear to have turned

---

[1] Zie N°. VII achter aan de Oorspronkelijke Stukken.

his attention much to it; but if I recollect right what he said to the Prince of Orange [1], it is in substance nearly the same.

Every other part of Hogendorp's letter is all that wisdom and patriotic sentiments can pronounce the most right and judicious. It is also all, every good Englishman can desire; and if he continues to act on the same principles, every hour of your embassy will be one of increasing comfort and satisfaction.

I now anxiously expect the event of the Prince's arrival and reception. I would give half my existence to be near him, when he first lands.

Yours most faithfully,

(*w get.*) Malmesbury.

---

[1] Dit slaat waarschijnlijk op een onderhoud van Lord Castlereagh met den Prins van Oranje op 27 April 1813.

IX.

DE SECRETARIS VAN HET GOUV^{T}. GEN^{L}. VAN BRITSCH INDIE (G. TUCKER) AAN DEN SECRETARIS VAN HET GOUV^{T}. VAN JAVA (CH. ASSEY).

Fort William, the 15 *January* 1814.

Sir,

His Exc. the R. H. the Governor General in Council having had before him the letter from the Hon. the L^{t}. Governor, bearing date of the 5th. October, with the documents mentioned to accompany it, I have His Lordships instructions to offer the following remarks on the subject of this communication.

The Governor General in Council entertains no doubt of the expediency, of steps being taken to improve the system of revenue-administration in the Island of Java, and H. L. in Council is disposed to concur in opinion with the L^{t}. Governor, that much benefit may be expected to result from abolishing some of the usages which prevailed under the former Government, and from giving the occupants of the soil a more certain and permanent interest in their possessions. But, although the Gov. Gen. in Council would find no difficulty in acquiescing in the abstract proposition, upon which the L^{t}. Governor has proceeded, H. L. in Council is not prepared to say that a necessity existed for introducing so sudden and so general a change in the system of Revenue-administration in Java, while the information possessed by this Government, with respect to the resources of the Island, the nature of the Tenures, the rights of Individuals on the soil, and other points of high interest and importance, was necessarily so imperfect.

The Governor-General in Council could have wished that, before the local Government proceeded to adopt so decided a line of conduct on a question of such moment, it had occurred to the L^{t}. Governor to make a reference to the Supreme Government, for their sentiments

on the subject; because, although H. L. in Conceil is aware that the Revenue-administration of Java was regarded by very high authority to be extremely defective and vicious, and that it had been recommended to the L^t. Governor as an object of particular attention to consider of the means of introducing a better system [1], yet for obvious reasons it would have been convenient that this Government should have been consulted on the projected arrangements, before they were actually carried into execution. Questions of a similar nature have undergone a great deal of discussion at this Presidency, and much experience has been obtained on the practical effects of particular plans for administering the Land-Revenue. And, independently of this circumstance, the introduction of so entire a change in the administration of Java was a measure of such importance, as to require the sanction of the supreme authority in India or of the Hon. Court of Directors.

In taking preparatory steps with a view to this change of system, the L^t. Governor would have acted in strict conformity with the sentiments and wishes of the Supreme Government, and H. L. in Council had indeed observed with great satisfaction that inquiries were in progress and measures had been taken to collect materials and informations, upon which a settlement of the Lands might hereafter be formed; but it was not foreseen that the L^t. Governor would have proceeded to the adoption of any final arrangements, without previous concert with this Government. . . . .

The Gov. Gen. in Council deems it proper to observe, that his Government see reason to apprehend, that the exclusion of the Regents from the rank and authority, which they heretofore enjoyed in the country, may be productive of future inconvinienice. From the representation of the L^t. Governor it would seem, that these persons express themselves perfectly satisfied with the provisions made for them; but it is scarcely to be supposed, that they can be cordially reconciled to a change of system, which will deprive them of much of the consideration hitherto maintained by them, and which may also diminish the emoluments they have been accustomed to enjoy.

[1] Lord Minto had echter in zijne laatste instructie voor Raffles, van 18 Oct 1811, uitdrukkelijk gezegd- „On this branch nothing must be done, that is not mature".

It is to be apprehended, then, that the Regents must feel indisposed towards the new system, and although they may not openly oppose its introduction, their influence may be secretly exerted to prevent its success. In this case the L^t. Governor may experience great counteraction, and may find it extremely difficult to carry his plans into effect.

Upon the supposition that such a state of things is not unlikely to occur, the Governor-General in Council desires me to suggest for the consideration of the Government of Java, whether it might not be advisable, for a short time at least, to make use of the agency of the Regents as the principal officers to be employed in the collection of the Land-Revenue, and to remunerate their services by a commission or percentage on their collections. Under such an arrangement, the interest of the Regents would be identified with that of Government, and instead of having to contend against their influence, the Government might reasonably expect to see it exerted over the inferior tenantry and others, in promoting the success of the measures, which it may be judged expedient to undertake.

Upon etc.

(*w. get.*) H. J. Geo. Tucker,

Secretary to the Governor-General.

X.

RAFFLES AAN NIGHTINGALL.

Buitenzorg, 5 *May* 1814.

Sir,

As the despatches, enz.

It may be necessary to premise, that about the period of the first arrival of Europeans in the East, the Macasser- and Bugi-tribes were among the principal dealers in spices, and the Island of Celebes was nearly under the authority of a single sovereign. On the breaking down of this great Empire, several lesser states arose from its ruin. Bij exciting discussions among these states and aiding one against another, the Dutch at last contrived to render all the states of the Island subservient to their views. But in the zenith of their power, even while superintending the extensive and distant establishments maintained by them on the Coast of Coromandel and at Surat, they invariably experienced more difficulty in managing the politics of Macasser, situated in the immediate vicinity of their Government, than those of any other state with which they were connected. . .

The expense and difficulty, to which the Dutch were thus subjected in maintaining an establishment at Macasser, would naturally lead to the conclusion, that some very important political object was maintained; for it will not be easily supposed they supported it merely in order to procure slaves, which might otherwise have been brought to them at a much cheaper rate. It must be recollected, that Macasser has not inaptly been termed the key to the Spice-Islands.

Considering the establishment of our authority on Celebes in this point of view, it is obvious, that we should not be justified in parting with any of the means, which we now possess, of enforcing regulations and restrictions, and that, whatever arrangements may be made with the chieftains on Celebes, *the integrity of the Spice-*

Monopoly should not only be stipulated for, but such a principle established as will *ensure the fullfilment of that stipulation.*

Until the instructions of the Higher Authorities are received, we are of necessity compelled to follow in a great measure in the footsteps of our predecessors in our commercial policy, as far as concerns the Spice-Islands. This is indispensable; and as they are placed under a separate administration, it is incumbent on us to adhere to the existing regulations, until we may be assured bij a communication with the local authority that a departure from them will not be injurious.

The outports of Macassar deserve notice particularly in this point of view. But there is another, in which they may be considered of more importance, namely in the suppression of Piracy and the protection of legitimate Trade.

Of my general views regarding the Eastern Islands and the system for their management, it is only necessary that on the present occasion I should sketch the outline.

The Dutch early saw the propriety and necessity of maintaining a parental regulation over the different States in the Archipelago: and in time of war or rivalship, it might perhaps be our part to undermine and destroy this influence. But we are now, in our turn, become the Parent; humanity demands our interference; our power is adequate, and fortunately our interests come in aid of the arrangement. Our predecessors were not induced to form so many and various settlements in the Eastern Archipelago, from an expectation of revenue or commercial advantage, so much as from an experience that it was otherwise impossible to civilise the ferocious banditti, to check their propensity to plunder, or to root out piracies among them. At the period of the conquest of Java, the fortune of war and the interference of the British in the Eastern Seas had long prevented the enforcement of the Dutch Regulations generally. Macasser and its present dependencies alone acknowledged and conformed to them; and in any settlement to be formed there it may become a question how far they should be continued.

One feature of the Dutch policy to the Eastward was the entire exelusion of all other Powers, whether native or European, excepting at certain specified ports under their own immediate influence. This policy was as much connected with the political government of the

country, as with the commercial profits of the Company. For, in such an extensive Archipelago, peopled by tribes of such various characters, formidable from their very want of civilisation, it was necessary to bring forward some of the most powerful and favorably sitnated of these numerous states, and to hold them answerable for the proceedings of the minor ports under their influence. This policy occasioned the establishment of determined Trading-ports, and the suppression of foreign trade at the minor ports.

To the continuance of such a system, as far as might be necessary for preventing the Eastern Islands from being overrun by a multitude of unprincipled adverturers, *I am not aware of any valid objection;* and while this measure is conjoined with a liberal policy, tending to facilitate the domestic trade between the different privileged ports and the various countries under their influence, there is every just ground to expect that civilisation and general improvement will be promoted.

In establishing such a system under the British Government, *it might be fairly asked, in what respects is our policy to be considered superior to that of the Dutch*, and how is it calculated to promote the improvement and the advantage of the Malay Nations in a higher degree than theirs?

The causes which have tended most to the depression of the native inhabitants of the Eastern-Islands are the following: the civil commotions to which every state is liable, from the radical want of strength in the sovereign and the constant wars beween petty chieftains, the ill-defined succession to the throne from the doctrine of primogeniture being imperfectly recognized in the Malay States. . .

I have ever felt that the redress of these evils was in a great measure in the power of the English Nation, that is was worthy of their general character; that there was no other nation that possessed the means in an equal degree, even if it possessed the inclination.

In the accomplishment, however, of an object at once so extensive, so important and so enlightened, it is obvious that we must proceed with a cautious step. Much that has already been done by the British Government during the period of its enmity with the supreme power in these Seas, must be superseded; and it is only by a gradual development of our principles of policy and an occasional display of

our real power, that we can expect to regain what we have, under other circumstances, so unfortunately lost for ourselves.

With any man acquainted with the state of society in the Eastern Islands it never could be a question, whether they were in a condition to be left without European controll. This admitted, it is only necessary for me to observe, that a controll over the ports of Celebes is an object deserving *our first consideration* in any settlement that may be made, *as without it the regulation of the Archipelago can never be effected*, nor the means be in our power of raising an adequate revenue, for defraying the expenses of our establishments.

All, etc.

(*w. get.*) Th. S. Raffles.

XI.

DE AMBASSADEUR TE LONDEN AAN DEN MINISTER VAN BUITENLANDSCHE ZAKEN (Extract).

Londres, ce 21 Juin 1814.

M. le Baron,

J'ai l'honneur enz.

De l'affaire de la Belgique, Lord Castlereagh passa à celle de nos ci-devant Colonies, pour l'ajustement de laquelle il paroit toujours désirer que je sois pourvu d'un Plein pouvoir, faisant spécialement mention de cette restitution et de la conclusion d'un Traité d'Alliance entre les deux Etats Il me témoigna également le désir que je fûs muni des Instructions de Msgr. le Prince sur cet objet, et il me fit ensuite avec beaucoup d'ouverture et de franchise une espèce d'exposé général des vues du Gouvernement Britannique sur cette matière, en conformité de ce qu'il avoit déjà eu l'occasion d'en dire à S. A. R., lors de son passage par la Haye. S. A. R. se le rappellera sans doute, et voici quel en est à peu près le résumé.

On est prêt à rendre toutes nos Colonies, à l'exception du Cap de Bonne Espérance, en dédommagement de la cession duquel Etablissement on nous payeroit une somme d'argent, destinée à couvrir en partie les frais, que la nouvelle frontière militaire du côté de la France rendra nécessaires.

Pour ce qui regarde les Colonies sur le Continent de l'Amérique méridionale, comme il y en a dans lesquelles les capitalistes anglois sont très-considérablement intéressés, on proposera que dans le cas de leur restitution à la Hollande, ces propriétaires obtiennent la permission au moyen de Licences à donner par le Gouv[t] Hollandais, d'envoyer leurs produits en droiture en Angleterre, sans être obligés de les faire passer par la Hollande. A cette occasion, Lord Castlereagh m'a prié de *pressentir confidentiellement* les vues du Gouv[t] de S. A. R., sur celle des deux alternatives suivantes à laquelle il seroit disposé à donner la préférence, c. à. d., ou de laisser les Colonies en ques-

tion à la Grande Bretagne, à charge de leur entretien militaire et civil, avec une entière liberté de Commerce et de Navigation pour les sujets Hollandais, ainsi que cela est provisoirement établi dès à-présent, ou bien de les reprendre, à la même charge pour la Hollande des frais d'administration civile et militaire, en laissant la même liberté de commerce et de navigation aux sujets anglois. Lord Castlereagh m'a donné les assurances les plus fortes du désir du Gouv^t^. Britannique d'éviter, dans un tel arrangement, tout ce qui pourrait donner à ce pays-ci l'apparence de cupidité et de vouloir profiter des circonstances, pour imposer des conditions onéreuses à un Etat, auquel on souhaite de bonne foi ici de rendre une véritable indépendance, et avec lequel on se regarde comme lié par les liens les plus étroits et les plus indissolubles d'un intérêt commun. Il souhaite donc qu'on s'explique franchement chez nous sur celle de ces deux propositions, à laquelle on donneroit la préférence; et si l'on aimoit mieux que la charge de l'entretien civil et militaire de ces colonies fût portée par ce Pays-ci, je crois que cela n'éprouveroit ici aucunes difficultés. Je prie V. E. de vouloir bien m'instruire sur ce point.

Quant aux autres Colonies, tant dans les Indes Orientales qu'ailleurs, j'ai compris qu'il n'y auroit pas la moindre difficulté, et qu'on est disposé à les restituer toutes. Il pourroit seulement être question de quelqu'arrangement relatif au poste de *Cochin*, mais Lord Castlereagh lui même n'en étoit informé que très-vaguement. Il ne resteroit alors à arranger que la cession de quelqu'une de nos ci-devant Colonies à la Suède, en remplacement de la Guadeloupe. L'accroissement de notre territoire Européen étant devenu beaucoup plus considérable qu'on ne pouvoit le prévoir lors du passage de Lord Castlereagh par la Hollande, il pensoit que nous pouvions être coulants sur cet article, et sembloit croire que ce ne seroit pas trop exiger de nous que de demander à cet effet la cession de la colonie de Berbice, dont la Suède devroit se contenter, quelqu' inférieure en valeur qu'elle fût à la Guadeloupe, et dont il jugeoit que cette Puissance se contenteroit, pour cette raison que cette cession lui donneroit un titre de propriété incontestable, tandis qu'on ne pouvoit pas lui en fournir un semblable pour la Guadeloupe. . . . .

(*w. get.*) H. Fagel.

XII.

LORD CASTLEREAGH AAN LORD CLANCARTY.

Most secret and
confidential.

Foreign Office. July the 14th., 1814.

Milord,

I regret to perceive that the arrangements, announced to Y. L. in the Protocol of the 20th. of June [1], have been so much misconceived and the exertions of this Government for the interest of Holland so unjustly appreciated.

The dissatisfaction, that the sovereignty of the Low-Countries has not at once been conceded to the House of Orange, is unreasonable. Why should the Prince of Orange expect that to be done by him, with respect to new possessions, which has not been done by Prussia with respect to Her ancient provinces, such as the Duchy of Berg?

. . . .

I cannot conceive, the Prince of Orange's dignity could be prejudiced by charging himself with the same description of administration over the Belgic Provinces, wherein His Prussian Majesty actually and extensively exercises, and which the King of Sardinia is desirous of obtaining over the Genoese people. It is obvious tho His R. H., to exercise the government personally or by delegation: in not going to Brussels, he only sacrifices to a false notion of consequence the most advantageous occasion possible, of making good his interest amongst an intractable people!

The disposition to exagerate the past exactions upon Belgium appears still to prevail at the Hague. They are, in the present in-

---

[1] Het bekende Londonsche Protocol, waarbij de voorwaarden vastgesteld werden voor de vereeniging van Belgie met Noord Nederland.

stance, put forward to cover an unreasonable pretention to make its resources operate in relief of Holland, rather than to contribute in some small degree to uphold the system, which is necessary to secure both the reunion intended and a stable peace in Europe.

The enclosed Convention [1] will show You, that for this purpose Great Britain charges Herself with an engagement to keep up a force of not less than 75.000 man: is it too much to expect, that Belgium, having no army of it's own, should pay 15.000 of this number? Or is it reasonable that Holland, whose interests have been throughout the primary object of our exertions, should now desire to appropriate it's revenues to His own use, rather than to the system which is to sustain the general interest?

Why was it, that Great Britain ever entertained the proposition of burthening Herself with ₰ 3.000,000, but from a desire, almost romantic, to serve Holland? And yet, incredible to state, the Dutch Government conceives itself aggrieved, whilst It is acquiring, by the exertions and sacrifices of others, a territory superior to its own.

I am sorry to observe the same discontented tone in the instructions sent to their Ambassador in London. To part with as little as possible and to describe that little as an injury, whilst extensive acquisitions are made only an argument for further demands, appears to constitute the principles of Mr. de Nagell's diplomacy.

This has not been the character of our proceedings towards Holland; and if Her Government has not the penetration to perceive this nor the generosity to acknowledge it, there is no other course left but to adopt that line of conduct, which will recall it to Her recollection.

Under these circumstances, I have acquainted Mr. de Fagel, that the British Government *must decline separating the negociation with respect to the Dutch Colonies* from the general arrangements, to be made at Vienna. Confidence on one side cannot be adopted as a principle of action; and if *the settlement of Belgium is to be hazarded* by exagerated complaints and by the Prince of Orange omitting to take those measures which are deemed essential to his own interest, *it is time for the British Government to suspend their decision upon the colonial pretentions of Holland*, until they are assured that the

[1] Overeenkomst tusschen Groot Brittannie en Pruissen van 21 Juni 1814.

views of the Allies are not likely to be defeated by the successive jealousies and exorbitant demands of the Dutch Cabinet.

Y. L. etc.

(*w. get.*) Castlereagh.

Naar aanleiding van dit schrijven, had Lord Clancarty een particulier onderhoud met den Prins van Oranje, waarby deze zijne toetreding tot het Londensch Protocol beloofde.

„His R. H. explained the doubts which had led him to such explanations before signing the Protocol, to be doubts not of the loyalty and favour of Great-Britain, but of others of the Allies. He stated that it was far from His intention, that the instructions to His Ambassador in London should have assumed the appearance of complaints. He expressed himself satisfied with the explanation, afforded, on the point of the absolute transfer being deferred till the general Congress." . . . .

(Lord Clancarty aan Lord Castlereagh, 19 Juli 1814).

En hierop luidde het wederantwoord van Lord Castlereagh: „Y. L's despatch has been laid before the Prince-Regent. The explanations therein contained, have proved satisfactory to H. R. H., and I have had this day a conference with the Dutch Ambassador concerning the *retrocession of the Dutch Colonies*. His-Exc. has taken the outline, stated to him by me on the part of this Government, *ad referendum* for the consideration of his Court." . . . .

(Lord Castl. aan Lord Cl., 30 Juli 1814).

XIII.

BARON FAGEL AAN DEN SECRETARIS VAN STAAT FALCK [1]).

Londres, 13 Août 1814.

Monsieur,

La présente vous sera remise par mon frère, que j'ai chargé d'apporter à Bruxelles la Convention et les articles secrets relatifs aux Colonies et à la réunion de la Belgique, que j'ai signés ce matin avec Lord Castlereagh. Je me flatte que S. A. R. trouvera ces instruments conformes au contenu de mes rapports précédents et des instructions renfermées dans la lettre particulière, que Monseigneur m'a fait l'honneur de m'écrire de sa propre main.

J'espère que vous serez content du Préambule, qui rend justice à la conduite de notre Nation et aux vues du Prince-Régent et de son Gouvernement à notre égard.

Dans l'Art. 1, la date du 1er Janvier 1803 exclut du nombre des anciennes Colonies qui nous sont rendues, nos établissements dans l'ile de Ceylan, cédés à la Grande Bretagne par le traité d'Amiens. D'ailleurs, cet article stipule la restitution de tous nos comptoirs sur le continent de l'Inde.

La seule exception à cette clause est contenue dans l'art. 2 secret; mais cette exception est de si peu d'importance, qu'il a paru préférable d'en faire le sujet d'un article secret, pour ne pas affaiblir l'impression que fera l'article patent.

L'ile de Banca, dont il est fait mention dans l'art. 2, est une

[1] De toezending van het Traktaat van 13 Augustus aan den Algem. Secretaris van Staat geschiedde, omdat de sluiting en onderteekening had plaats gehad volgens de persoonlijke bevelen en voorschriften van den Souvereinen Vorst.

Aan den Minister van buitenlandsche zaken schreef Fagel: „Je me félicite d'avoir pu attacher mon nom à un pacte, que je regarde comme plus avantageux et plus honorable pour ma Patrie et pour la Maison d'Orange, qu'aucune transaction du même genre depuis la paix de Munster",

possession du plus grand intérêt en elle même et sous le rapport de son voisinage de l'Ile de Java et des Moluques. J'espère pouvoir vous faire passer sous peu un mémoire qui développe ces avantages, et qui est d'autant plus intéressant qu'il a été composé dans le bût de les mettre dans toute leur étendue sous les yeux du Gouv[t] Britannique. Ce gouvernement sent parfaitement les avantages naturels et politiques, qu'elle réunit; mais étant décidé à nous rendre les Moluques, il a préféré ne pas garder une île qui en est si voisine, et qui a des rapports intimes avec cette partie de nos établissements aux Indes Orientales.

Les Articles 3, 4, 5 et 7 sont absolument semblables aux articles correspondants du traité dernièrement conclu entre l'Angleterre et la France [1].

L'Art. 8 fait une mention honorable du Décret de S. A. R. relatif à la traite des noirs [2], et y apporte une légère extension, qui ne fera qu'en assurer davantage l'effet.

Dans le premier article secret, les bases des grands arrangements futurs me paraissent posées avec clarté et précision. Le plan de Lord Castlereagh est de négocier ici avec moi, à son retour du Congrès, cette convention supplétoire, dans laquelle il m'assure qu'il mettra en particulier tous ses soins, non seulement à empêcher que les avantages de commerce et de navigation, à stipuler en faveur de nos planteurs dans les colonies de Demerary, Essequebo et Berbice, ne soient rendus illusoires, mais au contraire à leur donner toute l'étendue et le caractère de libéralité compatibles avec les intérêts mercantiles de ce pays-ci. Lord Castlereagh me fait aussi espérer, qu'il n'y aura pas de difficulté à obtenir que des navires n'étant par strictement Hollandais soient employés, pendant un temps limité, à la navigation entre notre pays et les dites Colonies sur la côte de la Guyane. . . . . -

C'est à la même époque, c'est à dire à son retour dans ce pays

---

[1] Traktaat van Parijs van 30 Mei 1814, Art. 8, 12, 14.

[2] Lord Castlereagh had zich omtrent het Besluit van den Souvereinen Vorst van 15 Juni 1814 reeds aldus uitgelaten, in een officiëel schrijven aan Lord Clancarty: „You will in an especial audience express to the Prince of Orange „the warmest acknowledgements on the part of the Prince Regent, for this „prompt and honorable measure."

après le Congrès de Vienne, que Lord Castlereagh propose de renvoyer la conclusion d'un Traité d'alliance entre les deux Etats; un tel traité, s'il avait lieu dès à présent, pouvant produire des jalousies et des ombrages qui pourraient être nuisibles aux négociations, dont la Hollande et la Belgique réunies doivent encore être l'objet au prochain Congrès.

Dans le premier article secret j'ai obtenu l'insertion de la clause relative à l'admission de nos vaisseaux au Cap de Bonne Espérance, conformément à ce qui était contenu à cet égard dans mes instructions du 24 Juin.

Le second article secret me parait si équitable en lui même, et d'une si petite importance relative, que je ne doute pas que S. A. R. ne l'approuve.

Une observation qui m'a été faite ici, Monsieur, et dont je m'assure que vous sentirez la justesse, tout comme je m'imagine qu'on y aura déjà pensé en Hollande, c'est combien il sera essentiel qu'on soit préparé chez nous à envoyer un corps considérable de troupes à l'ile de Java. Je n'ai pas besoin de vous dire qu'elles y seront nécessaires pour le maintien de la tranquillite publique et pour tenir les princes du pays en respect. On croit ici, que cet objet ne demande pas moins de 4000 hommes, qui doivent être prêts à occuper l'ile au moment de la prise de possession au nom du Prince Souverain.

On n'a aucune objection ici à ce que le partie patente du Traité fût rendue publique, aussitôt après l'échange des ratifications, si cela est jugé expédient en Hollande. Mais je ne saurais trop recommander, au nom de Lord Castlereagh, le secret le plus absolu sur le contenu des articles secrets.

J'ai l'honneur etc.

(*w. get.*) H. Fagel.

XIV.

LORD MALMESBURY AAN BARON FAGEL (Extract).

Privy Garden, Sunday Aug. 14,1814.

My dear Ambassador,

I now return with many thanks the very interesting papers, you put into my hands. I have perused them twice over with the greatest care and attention, and every word in them confirms me in the opinion, I entertained last night.

Nagell's temper subdues his understanding, even his memory; for all he writes and does *now*, is in direct contradiction to what he professed to be his political creed 20 years ago [1]. I am sure, had he, when in England at that period, received instructions similar to those he now sends you, he should have *jeté feu et flamme*. You have acted more temperately and wisely, and I really consider your letters to the Prince Sovereign and to him of the 15 July last as masterpieces of temper, firmness and honorable manly feelings.

It is lucky also, you have had to do with a minister of so mild and conciliating a disposition as Lord Castlereagh: others, that we know on the same Department, would not have treated the subject with the same patience and forbearance.

I cannot believe that Nagell will keep the office, he now holds, when he finds you have signed a Treaty with regard to the Colonies, in direct opposition to his views, and under the authority of the Prince Sovereign *unknown to him*. Either this will happen, or he will be completely restored to his senses, though it is not likely that a person of his angry and susceptible mind should sing *palinodie*.

I only trust and believe, that all that has passed, will make a

[1] Van Nagell was tot in 't jaar 1795 Nederl. Gezant bij het Engelsche Hof geweest.

proper impression upon the Prince, convince Him that, by uniting his interests to us, He may rely on being raised to a higher pitch of power and importance, than by listening to the saundried language of pigned and prejudiced persons. To enforce this, ought to be the great object of every good subject in both countries, and if H. R. H.'s eyes were open to manifest truth and positive conviction, the task would be as easy as it is praiseworthy.

I confess etc.

(*w. gel.*) MALMESBURY.

XV.

DE SECRETARIS VAN STAAT A. R. FALCK AAN J. GOLDBERG [1].

(*Confid*.) *Brugge* 14 *September* 1814.

WEd. Heer,

Het belang dat UEd. ten allen tijde, en nog laatstelijk door Uwe aan mij gerigte confidentiële ouvertures, in de coloniale administratie getoond heeft te stellen, doet mij denken dat U het besluit niet onwelkom zijn zal, waarbij Z. K. H. U, als buitengewoon Staatsraad, de portefeuille van Koophandel en Koloniën toevertrouwd heeft. Het is dezen morgen geteekend, en ik zend het dadelijk aan den heer Dasseval, ter expeditie. De overneming der zaken uit handen van den heer van der Hoop geschiedt dan zonder verdere formaliteiten, en UEd. stelle zich dan in regtstreeksche correspondentie met den Souverein, over alle zaken van dat Departement, thans misschien het gewichtigste.

Ik zal in geenen deele anticiperen op de ontwikkeling die UEd. aan den loop van het werk geven zal, wel verzekerd dat met orde en werkzaamheid alles op zijn tijd zal gereed komen. Doch over twee punten meen ik dat het UEd. zelf aangenaam zijn zal eenige inlichting te hebben, tot gemakkelijker regeling van bewoordingen en gedrag.

Diplomatieke engagementen verbieden voor alsnog het publiek maken der termen, waarin men met Engeland ten aanzien der teruggave van de Coloniën is. Die restitutie is echter zoo goed als zeker, en op dien voet behooren de maatregelen, die reeds genomen zijn of verder zullen genomen worden, als blootelijk voorbereidend, en om gereed te zijn op het oogenblik der conclusie, te worden voorgesteld.

[1] J. Goldberg was Agent der „Nationale Oeconomie" onder de Bataafsche Republiek en Minister van Koning Lodewijk geweest.

Z. K. H. heeft over de hoogste posten in Oost-Indië niet definitivelijk beschikt. Het is echter meer dan waarschijnlijk, dat de S. b. N. Buijskes, als commandant der zeemagt, de Heeren Elout en van der Capellen als Commissarissen-Generaal derwaarts brengen zal, zijnde de laatste bestemd om vervolgens als Gouverneur-Generaal daar te blijven. Ik schrijf heden een paar woorden aan den Heer Elout ten einde hem ook van Uwe benoeming te verwittigen; en het zal Z. K. H. aangenaam zijn, dat de ambtenaren aan welke dus zijn vertrouwen op eene zoo onderscheidende wijze gebleken is, zich over al wat de groote belangen van den Staat vorderen openhartig en ijverig concerteren. . . , ...

Voordragten om het transport der 3000 man te regelen en om een paar knappe menschen naar Batavia vooruit te zenden, zijn onder de eerste welke Z. K. H. van het Dep^t^. van Koophandel en Koloniën te gemoet ziet.

Uw enz.

(*w. get.*) A. R. Falck.

XVI.

LUIT[T]. GOUV[R]. IN RADE VAN JAVA AAN HET GOUVERNEMENT GENER[L]. VAN BRITSCH-INDIË [1].

Batavia, the 6th *October* 1814.

Hon. Sir,

We have noticed with deep concern the sentiments expressed in some of the recent despatches of the Supreme Government, on the failure in the estimated resources of these Possessions, and generally on the financial arrangements of the local Government. . . . . We purpose in the present despatch to lay before Y. Exc. a full though general statement of the circumstances . . . .

It will be found, that both the ordinary receipts and disbursements, though incurred under somewhat different heads, have in their result come as near the Estimate as could have been expected, considering the speculative nature of the estimate itself. The amount of the ordinary Receipts, actually realised in the year, was Dollars 2,343,600, while the actual Disbursements under the same heads did not exceed D[s]. 2,590,700, notwithstanding there was in the Military Departement alone an excess of D[s]. 240.200.

Of the extraordinary Receipts and Disbursements it is the less necessary for us to enter into any further explanation, as they have been particularly adverted to in the former Despatch. . . . . It rests with us to show, why those which depended on commercial speculations were included in the ordinary Receipts, and the causes which operated to prevent their realisation within the year.

1st *The profits on Opium*. . . . . The instructions left by the R. Hon. the Governor General, previous to his quitting Java, were that the

---

[1] Deze mededeelingen vormen een scherp contrast met hetgeen *Raffles* beweerd heeft op verschillende plaatsen zijner „History of Java", I.

monopoly of opium should for obvious reasons remain in the hands of the Java-Government; and under these arrangements measures were taken by us for securing the advantages of that monopoly. But the Supreme Government having subsequently given a public pledge at their sales, that the private trade should be unrestricted, it became necessary for the local Government not only to forego all the advantages it hat contemplated from an exclusive monopoly, but to sell without reserve all the opium they had on hand. Thus the receipts, which had been estimated at D^s^. 1,274.000, dit not realize more than D^s^. 359 400 . . . .

It was admitted by the G. G., that a credit ought to be given to the Java Government, for any increase that might take place at the Calcutta-Sales, subsequent to the conquest of Java. On this principle, it will be found that this branch of revenue . . . . is more than compensated by the increase in the sales at Calcutta. . . . . .

3 *The want of a vend for Colonial Produce.*

On this subject, considering the universal stagnation of trade, to which this Colony in common with the rest of the world was subjected during the latter period of the grand contest for the liberties of Europe, it is not necessary to offer further explanation than may account for our having included the expected advantages in our Estimate. It was not possible for us to foresee the political changes in Europe or the policy which the Government of America would adopt for many years; and even during the blockade, American had been the principal and indeed only purchasers of colonial produce at Java for the European market. There was no rupture between England and America to be contemplated at the time, and it was naturally to be expected that, when the port of Batavia was thrown open, speculators would not be wanting to purchase the coffee and other articles of colonial produce, which the Government were compelled for a time to receive, on the same terms as it had been delivered to the preceding Government. We were however disappointed in this expectation, and it *was not in our power to dispose of a single cargo during the year*. It was only left to us to limit our purchases as much as possible, with the view of preventing the accumulation of produce in our stores. . . . .

. . . .

In the mean time, and in order to bring down the state of our finances to the present period, we proceed to notice, first, the external circumstances, not dependent on our controll, which have contributed to *reduce the resources of this Island*, *for a period*, *below the standard, which on its first acquisition might fairly have been calculated upon;* and secondly, the measures which have been taken to meet this change of circumstances, premising that our opinion remains unaltered with regard to the advantages and importance of the possession.

. . . . : . . . .

The monopoly of the Dutch East-India-Company in all the valuable articles of commerce is too well known to require comment; and the effects consequent on such a system could not but be apparent on the first establishment of the British interests on Java. It was at once decided to discontinue a system so much at variance with the principles of Political Economy, which enlighten the present age, as far as the immediate interests of the local Government would admit. The change from the narrow but deep rooted system of monopoly to that of free and open trade was adapted to effect a thorough revolution throughout the colony; and steadily attached as the local Government has always been to the application of general principles in the administration of these important acquisitions, it felt and foresaw all the temporary evils, which an immediate and general application of such principles might occasion in colonies, where they would appear to have been so long unheeded. . . . .

From the quantity of specie, thrown into the colony at the period of the expedition, and the general appearance of the country, an estimate was formed of the Public Revenue, on the expectation that the supply of circulating specie would rather increase than diminish. The immense stock of colonial produce which fell into the hands of the captors, added to what accumulated in the Government-stores, was calculated to invite purchasers from without, *from the low rates at which it was offered;* and, if the unhappy differences with America had not occurred at this critical period, we are well persuaded that large importations of specie would have taken place. These were calculated to meet the drain, which the Island of necessity suffered in consequence of the excessive importation of Indian and Europe-goods, which naturally took place on the ports, being first thrown open.

The monopoly of Opium, had it been continued in the hands of the Government, would of itself nearly have ensured a sufficient command of silver for the ordinary demands of a moderate military establishment, while any considerable portion of silver remained in circulation; and, the better to secure the continuance of this extent of circulation, *the prohibition on the exportation, always rigidly maintained under the former Government, was provisionally continued* [1].

We are perfectly aware that, on general principles, it is not a wise measure to establish any prohibition on the exportation of the precious metals; but we do think there are some circumstances under which such a prohibition is called for. The state of Java required it the more particularily, when all intercourse with America ceased, when the opium-monopoly was abolished, and *there was absolutely no return-cargo for the great importations, which took place;* although the warehouses were groaning with valuable produce, which but for the unprecedented state of Europe would have been eagerly sought after. . . . .

When specie has been so scarce in England as to raise the value of the Spanish Dollar to seven Shillings, and large demands from India were annually made, the course of trade was so changed, that it was not likely these Colonies would escape the general pressure, when the exportation became unrestricted. Java has accordingly felt this pressure, and most seriously because the political circumstances, under which the colony has been placed, have precluded the establishment of a circulating medium to supply the place of the specie, which was temporarily withdrawn. In the permanent Settlements of the British Government in India, banks could be established and the same means resorted to, as have so essentially assisted the Mother-country, at a period when the demands of her Troops called for every dollar that could be procured. But in Java, where not only *the British tenure itself was uncertain and precarious, but that of the existing Government and the existing order of things was still more so*, there could not exist sufficient confidence, to establish with any degree of success a colonial currency of any extent. The most that

---

[1] Reeds in October 1813 had Raffles geschreven:
„The quantity of Silver is daily becoming less, and gold has disappeared altogether. Copper is the only metal in general use" (*Memoir*, p. 193).

could be done was, to avert the ruin of individuals and of public institutions, as far as practicable; and accordingly, when the old Paper-currency had depreciated to such an extent, that its further depreciation would have had this effect, it was by a measure of perhaps doubtful policy withdrawn from circulation, and in issuing a new paper to a limited extent, care was taken always to keep the amount in circulation within the command of Government[1]. . . .

. . . .

The state of Europe offered no immediate prospect of demand for colonial produce: we could not avail ourselves of this resource. The precious metals becoming daily more scarce, the Revenues derived under the farming system were lowered in proportion, while on the other hand the demand for the military disbursements remained the same. There was but one mode of effectually removing the evil, and that could not be resorted to: we allude to the reduction of the Military establishments and expenses . . . . Of Civil establishments we can speak with confidence, that they were never established on a scale beyond what the duties of the Island required, and what its resources in ordinary times would afford. But, to meet the pressure of the moment, even these have been subjected to a general reduction; while the assumption on the part of the European authority of the immediate administration of the principal districts of the Island has occasioned an essential increase in the receipts into the Treasury. . . . .

A large proportion of our present Revenue is not to be considered dependent on commercial speculations, and this proportion may be estimated to increase with the increasing cultivation of the country. That proportion also which still depends upon commercial speculation, now becomes available, though not in so great a degree as might have been expected. . . . . Notwithstanding the unprecedented demand for colonial produce and the high price to be expected in Europe, *it has been impracticable to dispose of the Government-Coffee for a higher price than 6¼ Dollars the Picul*, payable in specie within three months, while the same Coffee would obtain a price of 11 and

[1] Vg. hiermede het gevoelen van den Britschen „Accountant-General" Egerton, in Elout's *Bijdragen* (1863) blz. 10, 11.

12 D^{s}., if sold for bills on England or Bengal. This is the state of the Market of Batavia at the present moment, and the demand for silver obliges us to make extensive sales at this low rate.

It is obviously not to any want of demand or of speculators, but solely to the absence of specie from the Island, that this state of the Market is to be attributed. All the speculators from Europe and India have brought with them credits either on houses in England or India, instead of cash. Cash is not procurable for these bills, and in effecting their purchases, they are subjected to all the loss of the difference of exchange. We are well aware, that in a natural course of trade the difference between the value of the precious metals and accredited bills on Europe and India, cannot long exist to its present extent. But, when we consider the similar demand for foreign produce, which the same events will occasion in India and China, we are apprehensive that a considerable delay may take place before the evil is effectually removed . . . .

While the price of specie is so much higher than bills on Europe or India, it is not to be expected, that any Paper-currency whatever will maintain its value on the market, particularly under the political change which has taken place in the situation of this colony. Even the Treasury-Notes, if issued to anv extent, would lose their value; and it is therefore our determination to limit the issue of these as much as possible. Measures have already been taken for withdrawing the other description of Papercurrency, and the Revenues of Government will be realized in specie only. . . . .

On the advantages which must result from the old Paper-currency being withdrawn, it may be unnecessary for us to enlarge on an effect which must be obvious to Your Exc. *While that paper was in circulation, the holders of it had a claim to its acknowledgment at its original value, whenever a permanent arrangement for Java took place;* and although, in the event of these Colonies having been ceded to the English, such a claim might have been set aside, it most probably would have been maintained on a transfer to its former possessors, under whose authority the paper was issued, and who on every principle of justice and good faith were responsible for its original amount nl. 8,700,000 R. D. . . . . . Should Java, therefore, revert to the Dutch, *au event which is more than probable*, the im-

portant benefits of the measure which has been adopted cannot fail to be felt and appreciated by that Nation. If, in effecting this object, the British administration had recourse to a sale of Lands, in preference to burthening the Finances of India, it is to be recollected, that during the period which it has administered the colony, this sale of lands has been more than compensated by the important acquisition of territory in the Cadoe, etc., and the resumption of the Chinese Estates of Besukie and Panaroekan, yelding an annual revenue exceeding in amount the total value of the Lands sold.

Contemplating the bonds of interest and attachment, which will hereafter exist between the English and the Dutch Nations, it is a source of satisfaction to us, that, while it has been deemed expedient to avoid the heavy outlay which would have been required to complete the public Buildings, commenced under the administration of Marshal Daendels, the permanent interest and prosperity of the Colony has never been lost sight of. Some inmediate advantage may have been foregone, but in no instance without the certainty of far greater advantage eventually. Should the colony, on the other hand, remain a permanent possession of the British Government, the inconveniences to which we have hitherto been subjected, will be fully justified and compensated by the early appearance of those fruits, which in the natural course of things the system must soon produce.

In either case, the difficulties under which we have for the last three years laboured, and which must have been obvious to every attentive observer, are likely to be removed at no distant period: the want of trade, the want of circulating specie, and the want of confidence in the stability of government.

We have the honour etc.

(*w. get.*) Th. S. Raffles.
M. Nightingall.
H. Hope.
W. I. Cranssen.

XVIII. [1]

BEKENDMAKING VAN DEN DIRECTEUR-GENERAAL VAN KOLONIEN.

De Staatsraad, belast met de portefeuille van het Departement van Koophandel en Koloniën, notifiëert bij deze, dat de vaart en handel op de Bezittingen van den Staat in Oost-Indië wordt vrij- en opengesteld, provisioneel onder de volgende bepalingen:

Dat de vaart en handel op alle 's Lands O. I. Bezittingen, met uitzondering van de provinciën Ambon, Banda en Ternate benevens de eilanden onder derzelver gebied ressorteerende, dezelfde vrijheid blijven genieten, en daaromtrent dezelfde reglementen en tarieven in werking blijven, welke onder het Britsche Bestuur hebben plaats gevonden; alles totdat daarin anders zal zijn voorzien. Zijnde echter dienaangaande reeds voorloopig bepaald, dat alle inkomende regten zullen moeten betaald worden in klinkende zilveren specie;

Dat als grondslagen der gemelde te doene voorziening zijn vastgesteld:

1°. dat de Nederlandsche schepen en goederen, onder welke benaming zoowel die van ingezetenen der Aziatische Bezittingen als die der bewoners van het Moederland verstaan worden, *minder* aan in- en uitgaande regten betalen dan de uitheemsche;

2°. dat in het vervolg van tijd (welke nader bepaald zal worden) deze vermindering van regten alleen verleend zal worden aan schepen in Nederland of in Nederl. Indië gebouwd;

3°. dat zoowel uitheemsche als Nederlandsche schepen, uit de O. I. Bezittingen van den Staat in eene haven van het Moederland aankomende, vrij zullen zijn van inkomende regten, mits onder deugdelijk bewijs dat in die bezittingen voor derzelver geheele lading de uitgaande regten zijn voldaan geworden. [2]

---

[1] Zie n°. XVII achteraan de Oorspronkelijke Stukken.

[2] Zie het Regeringsreglement van 3 Januari 1815, Art. 87.

Dat aan den cultivateur, over alles wat door hem gecultiveerd wordt, buiten de opbrengst van producten in natura, die bij de overneming dier Bezittingen uit handen der Engelschen bevonden zal worden nog in vigueur te zijn, de vrije en onbelemmerde beschikking zijner producten wordt toegekend, zoodra hij de intevoeren verponding of grondlast, hetzij in voortbrengselen hetzij in geld, heeft voldaan. [1]

Dat de producten, die de Hooge Regering van Indie ontvangt, hetzij als contingenten, verpligte leverantieën of andere verbindtenissen, en die zij voor de behoeften der Indische bezittingen niet noodig heeft, verkocht zullen worden in Indië, hetzij publiek, hetzij bij aflevering tot bepaalde prijzen.

Dat, indien er van die producten onverkogt mogten blijven, welke voor de Nederlandsche markt geschikt zijn, dezelve bij het overzenden der gereserveerde specerijen mede naar het vaderland zullen worden vervoerd, en hier te lande hetzij publiek of uit de hand te gelde gemaakt; alles voor rekening van 's Lands schatkist.

Dat de Amfioen (Opium) alléén op het eiland Java zal kunnen worden ingevoerd, doch niet anders dan op uitdrukkelijk bekomen permissie van de Hooge Regering. Zijnde de invoer daarvan op alle andere 's Lands Aziatische Bezittingen beoosten het eiland *Sumatra* gelegen, verboden op verbeurte van schip en lading of de waarde van dien, des noods op de reeders te verhalen.

Dat de handel op het Rijk van Japan gereserveerd blijft aan het bestier van de Hooge Regeering van Ned. Indië.

Eindelijk, dat alle schepen, uit de Nederlandsche havens naar de O. I. Bezittingen van den Staat vertrekkende of van daar repatriërende, verpligt zullen zijn, op aanzoek van het Gouvernement, een aantal beambten of manschappen der land- of zeemagt medetenemen en eene zekere scheepsruimte af te staan, alles naar gelang van derzelver grootte, en onder genot van een in redelijkheid te bepalen kostgeld en vracht.

's Gravenhage, 28 February 1815.

(*w. get.*) Goldberg.

---

[1] Zie het Regeeringsreglement van 3 Januari 1815, Art. 79.

XIX.

PARTICULIERE MISSIVE VAN N. ENGELHARD.

Batavia, 12 Maart 1815.

Men ziet hier met reikhalzend verlangen uit naar berigten nopens het lot der Coloniën. . . . . . De vergrooting van ons Land vreezen wij dat tot sacrifice zal zijn van een deel derzelve. Men kan in Holland niet te sterk op de restitutie aandringen; deselve zijn voor ons van te veel belang, wel bestuurd wordende.

De Engelschen alhier stellen in dit eiland zeer groot belang. Zij maken echter te veel ophef van de voordeelen die zij er van genieten, en die dezelve nimmer op den duur zullen afwerpen. Nu zijn alle snaren gespannen. De landen op Java, voor zoover niet verkogt, zijn perceelswijze verhuurd. De onder Batavia ressorterende regentschappen zijn voor een gedeelte aan particulieren verkogt; de overgeblevene worden gehouden op den voet als bij het Hollandsch Gouvernement.

Het koffijproduct van deze landen blijft aan het Gouvernement gereserveerd, ofschoon men in die culture zeer ten achteren is. Ik geloof niet dat één derde der koffij geleverd wordt, die Java vóór de komst der Engelschen opbragt: zelfs zijn verscheidene tuinen geabandonneerd . . . .

Indien ik wel geïnformeerd ben, rekenen de Engelschen de revenuen op 12 millioen *rupees*, over het geheele eiland. Hunne uitgaven zijn important. Zij maken daarvan een geheim, en het is onmogelijk den waren staat van zaken te ontwaren.

Nu beginnen zich de zaken een weinig naar orde te schikken. Het bouleversement, door den G. G. Daendels alhier daargesteld, influeerde op het bestuur der Engelschen in den beginne, en verplichtte hen zich vooraf met de locale gesteldheid van het eiland bekend te maken, alvorens een systema van regeering en bestuur te

kunnen aannemen. Echter is het te hoopen, dat dit bestuur spoedig een einde neme, en wij van meester veranderen.

Onze Gouverneur Raffles is een doorkundig man; hij bezit genie. Met zijne ambitie, geloof ik dat hij liever wenschte de staat der ingezetenen meer prospereerde, dan achteruit geraakt, zooals helaas het geval is. Het papieren geld brengt ons het meest in verwarring, en onze zaken veragteren. Bij de komst der Engelschen was de agio bij verwisseling voor zilver vrij hoog. Z. Exc. Lord Minto stelde de Spaansche Mat op 6½ Rd. papier; maar naarmate van de schaarsheid van gereed geld, steeg dezelve langzamerhand op Rd. 12 à 13 papier.

In 1812 vond het Gouvernement geraden, het Papierengeld uit de circulatie te trekken, door middel van een aanzienlijken verkoop van landerijen, zoo hier als op Java, te betalen met dit papieren geld. Dan, gebrek aan effective specie verpligtte het Gouvernement over te gaan tot de aanmaking van Engelsche papieren, onder den naam van Tresorie-noten en Certificaten, de eerstgemelde rente doende van 6 pCt per annum, die in zilver betaald werd. De tresorienoten bleven in waarde zoolang men daarmede de prijsmeesters kon betalen, en het Gouvernement dit representatief van het zilver als zoodanig in 's Gouvernements kassen accepteerde. Dan, met de prijsmeesters niets meer te liquideren vallende, en hetzelve ook niet meer bij het Gouvernement kunnende dienen tot het doen van remises, verloor spoedig de waarde van de eerste uitgave, en daalde in een zeer korten tijd, van een onmerkbaar verschil, tot 30 en 40 pCt agio [1]. Ik laat UEd. oordeelen wat een stagnatie zulks moest te weeg brengen, en van welke influentie zulks op alle takken van handel was.

Voor korten tijd is er een Bank van Leening in werking geweest, om de ingezeetenen te assisteren op hypotheek van huizen, landerijen en vastigheden, dan is, op hoog bevel uit Bengalen, ingetrokken [2]. Daar het aan een reëel fonds, nl. specie, ontbrak, was van die Bank ook geen nut te wachten tot verlaging van de agio; integendeel de

---

[1] Op welke gronden de Heer Levyssohn Norman (*de Britsche Heerschappij over Java*, blz. 175,6) beweert: „deze rentegevende billetten hielden zich op de „geldmarkt goed staande, daar zij nimmer meer dan 5 p.Ct. gedaald zijn," — is minder duidelijk.

[2] Bij Publicatie van 1 Maart 1813 ingesteld, werd bij die van 7 April 1814 een einde aan de uitgifte van de Noten dezer Bank gemaakt.

massa papieren geld vermeerderde, en faciliteerde de speculatie der agioteurs.

Het is te hopen dat er spoedig ontzet kome van zilver, anders is het te vreezen dat het papieren geld meer en meer in discrediet gerake; hetgeen den handel magtig stremt en benauwde oogenblikken verschaft [1]. . . . .

---

[1] Met deze eenvoudige mededeeling der feiten, die plaats gehad hadden, ververgelijke men de opgesmukte voorstelling, welke Raffles van zijne financiële maatregelen steeds gaf. Van een brief aan Sir Elton Hammond luidde de slotsom aldus: „These last mentioned notes, with the certificates issued from the Treasury, ... have generally speaking maintained their credit. . . No extraordinary means have been taken by Government to keep them up."

XX.

RAFFLES AAN HET GOUV[t]. GEN[l]. VAN BRITSCH-INDIE.

Batavia, the 8 December 1815.

R. H. Sir,

It is with extreme regret that I have to communicate to you some very unpleasant circumstances, that have recently occurred in the Light-Infantry-Bataillon serving on this Island, and which, had they not been fortunately discovered and promptly acted upon, might have been productive of the most serious and distressing consequences.

It appears that a conspiracy was on foot in this Bataillon, in the expectation of an early transfer of the Colony, to unite with some native chieftains about the Court of the Susuhunan and establish a Native Government, and in the progress of these measures to put to death the European officers of the corps. . . . .

The first certain intelligence, which I received of these proceedings, was on the 17th ultimo. Major Johnson, the Resident at Solo, had been called at Batavia; . . . . and the nature of the communication itself and the alarm which it was calculated to excite among the Dutch colonists induced me, to conduct the proceedings of Government upon it in the Secret Department . . . .

Shortly after, intimation reached me, that, by the prompt and judicious measures adopted by C[t]. Lol[l]. Burslem, the next senior officier (then in command of the Eastern Division), on the spur of the occasion, all cause of alarm from the disaffection was removed; that there had been a conspiracy, and the ringleaders were in arrest [1].

---

[1] Kolonel Burslem had den 5 Dec[r]. bericht: „The deficiency of European officers with the Corps of Sepoys has impeded that strict and minute attention to interior economy, on which discipline so much depends; and the Light Bataillon having been suffered to remain on duty at the Native Courts for a period of four years, it has led to connections with the natives, which the officers have been unable

In the mean time, the following state of domestic intrigue at the Court at Solo will give a tolerably correct view of the probable objects and present state of the plot.

A party exists at Solo, whose object it is to displace the Crown-prince from his prospect of succession to the Throne, and raise a younger brother, son of the Empress now living. The Empress and Mangcoe Boemi, brother of the Susuhunan, are at the head of this party. The latter, who has for a long time been in a state of honorable restraint within the Palace, and marked for his turbulent character, is in fact a madman, appears to have been the native chief with whom the leaders of the conspiracy in the Light Infantry Bataillon were chiefly in concert. The Susuhunan himself is of too cautious a character, to commit himself so openly; and although it is not improbable, that he looked forward to the period of the transfer of the Colony as a time, *when, through His connection with the Sepoys, He might oppose the Dutch Government and seize the moment to render himself independent*, it is stated from all quarters that no trace is discovered of his having been acquainted with the nature of the conspiracy.

It appears further, that the plan projected was to seize the treasure of Paku Alam, Regent of Mataram, to get rid of him and of the young Sultan, and to restore to the Susuhunan's family the kingdom of Mataram, which until the last sixty years his ancestors had possessed.

These different circumstances give a clue to the objects of the different parties concerned. The ringleaders in the Light Bataillon would have risen to rank and authority. . . . Their party in the

---

to controll".

Hoe ver die verstandhouding gegaan was, bleek uit de volgende mededeelingen van den tijdelijken bevelhebber in het fort te Solo: „Several meetings had been held by Men of the Light Bataillon, *determined not to leave this Island*, and having received large presents from the Emperor. The Emperor has been received in the Fort by the Sepoys three times. The first visit, some months ago, I can get no regular account of; the second visit was to see a religious ceremony; the last time was very lately. . . . .

„The Sepoys were in the Craton with the Emperor, even in his most secret appartments. No exception from the Native officers down to the beesty Hindoes talked to him of Hindoo-forefathers, and Musulmen of his Prophet. In gold, damonds and money the amount is incredible, they have received from him".

Na deze ontdekkingen, werden op last van Kol[l]. Burslem, de Sepoys onverwijld door andere troepen te Soeracarta vervangen.

bataillon seems to have been raised by the impression, which existed, that the Sepoys were to be transferred to the Dutch Government and would not have a chance of returning to India. And, although there is as yet no reason to believe that the Susuhunan had any idea of hostility or opposition to the British Government, he thought the moment of the transfer nearly approaching, and would naturally have been happy to take advantage of any measures to recover the territory of his ancestors. . . . . , . .

The Court of Djocjocarta appears to have had no share in the plots or intrigues of the Sepoys. In fact, the Regent Paku Alam would have been one of the first sufferers, and the Sultan is as yet too young to be implicated on such an occasion.

It has been extremely satisfactory to observe, that the disaffected were never strong enough to effect their object, and that the ringleaders have been discovered and brought to punishment by the informations of their own comrades. . . . .

I feel it incumbent to me to submit to the serious consideration of Your Hon[ble]. Board the situation in which this colony may be possibly placed, and the consequences that may result, if the fidelity of the Sepoy Bataillon is not to be relied upon, at the moment when their services may be required.

This subject is the more pressing, because *it does not appear by the latest advices from England, that any time is fixed*, at which it may be calculated that *the Dutch Government will be able to take possession of this Colony.* . . . .

The longer the Dutch Government delay in receiving the charge of the colony, the greater will be the force they require when ever that event takes place, and the greater also will be the delicacy and difficulty of effecting it without *becoming involved between the pretentions of the Dutch and the just claims of the Javanese* . . . . . Unless the Dutch arrive at no very distant date, the apprehension of the transfer is likely *to give rise to plots among the Javanese Princes*, which will gain maturity and consistence by the time given to them to deliberate, and *may render the peaceable transfer of the colony a matter of great difficulty, if not altogether impracticable.*

I have the honour, etc.

(*w. get.*) Th. S. Raffles.

XXI.

RAFFLES AAN LORD MOIRA, GOUV.-GEN. VAN BRITSCH-INDIE.

Batavia, 8th February 1816.

Mylord,

In continuation of the despatches, addressed to the Supreme Government under dates the 8 December and 1 January last, I have now the honor of communicating to Y. L. in council our further proceedings on the recent events . . . .

In our despatch of the 1 January Y. L. in council will have observed, that we unanimously concurred in an opinion, that „in „every point of view conciliatory measures were indispensable, and „that it was politic to avoid anything approaching to coercive „measures, as well as to receive the excuses of the Susuhunan, as „far as can be consistent with the honour and character of the „British Government; and that *the political considerations at the present moment and in the present state of the colony* render it expedient „and advisable *not to take further notice* of the detailed informations „that may come out regarding *the Emperor's personal knowledge of „and share in the intrigue, should such prove to be the case*".

After this resolution of the Board, I proceeded to Solo, with the object of accepting the surrender of His H.'s brother Mancoe Boemi, as an adequate atonement for the improper connexion and intrigue that had been discovered.

I addressed, after my visit to the Native Courts, a letter to the V. Prest in Council, and request to refer more particularly to that document for the different facts, on which I dwaw the following conclusions:

a) that discontent and great dissatisfaction prevailed in the Light Infantry Bataillon, *two years ago;*

c) that the intimacy between the Sepoys and the Court of Solo commenced and increased after the departure of the Java-cavalry;

d) that no plan was contemplated untill after the departure of H. M. 59th. Regiment, nor any plan matured until September 1815, the month previous to the discovery;

e) that, when the intention of murdering their officers was communicated by the Sepoys to the Susuhunan, he was struck with horror, although there is every reason to believe he subsequently had communications with them;

f) that the general designs of the Sepoys, if not the particulars, must have been known to the Prime Minister and others at the Court of Souracarta;

g) that Mancoe Boemie, the Emperor's brother, was the person who acted as principal on the part of the Court;

h) *that the views of the Court were limited to the elevation of Pangeran Probojo (second son of the Susuhunan) on the throne of Djocjo.*

. . . .

It appears that a discontented spirit existed in the Light Infantry Bataillon so long ago as Sept. 1813. The mutinous spirit of this corps must have existed without any intrigue of the Court of Souracarta, and it is a reasonable conclusion that the Court were induced, by the progress of events, to unite with the Sepoys, but were not the cause or the excitement of disaffection.

In this progress of events, the intelligence of a change of affairs in Holland, the views arising among the Dutch colonists in consequence, and the distrust and alarm felt by the Javanese with regard to their future fate in the event of the restoration of the Dutch Government in this Island forms a prominent object, and I have seen no cause to depart from my opinion, that the connection formed by the Court of Solo and the Sepoys may be traced to an expectation of this event. It was natural, that the Susuhunan would be happy to avail himself of the support of the Sepoys, at such a juncture. . . . .

On my return to Batavia, I was anxions to obtain the opinion and advise of my colleagues. A Council was assembled, and after deliberately considering all the documents and evidence before us, the Board resolved, that:

„ there is not the least reason to alter the opinion before taken, „ the more especially as the resolution to give the pledge to the „ Susuhunan was not adopted till after some discussion and conside- „ ration, in how far such pledge was necessary to quiet the mind of „ the Susuhunan and prevent further consequences „.

The Commanding Officer of the Forces, however, was of opinion that: „ from the information before the Board, steps ought to be „ taken to remove the Emperor and Prang Wedono from Solo, and „ desarm Prang Wedono's troops „.

It cannot escape Y. L. observation, that to adopt the measures proposed by the Commanding Officer of the Forces, would have involved the violation of a pledge, deliberately resolved upon by an unanimous resolution of the Board, and personally given to the Susuhunan. . . . . And upon a deliberate consideration of all the circumstances, we have not thought it advisable or proper to depart from the *assurances of forgiveness, which we considered. . . . . politically advisable, under the circumstances of the times.* . . . .

What effect the intimation circulated among the Sepoys of their being about to be placed under the *Dutch* Government, may have had in gaining converts to the conspiracy, it is not necessary to consider. But the fact that such a rumour was made use of, and with some effect in obtaining converts, is evinced in the Proceedings before the Court of enquiry more especially; and, as *the object of the conspirators evidently had in view their own establishment in Java*, it is reasonable to conclude, that this report afforded a strong argument to the ill-disposed, and was not without considerable influence in producing the effect that has been found to exist.

I have the honour etc.

(*w. get.*) Th. S. Raffles.

XXII.

INSTRUCTIE VANWEGE RAFFLES AAN DE RESIDENTEN.

Batavia, the 1st March 1816.

Sir,

The Hon. the Lt. Governor in Council having had under his consideration the question, that will arise *at the transfer of the Colony*, with regard to the arrears of revenue, than due to Government, I am directed to convey to you his particular desire, that you will use every possible exertion to recover all outstanding arrears of revenue within your jurisdition, and keep the collection up as closely as possible.

Your most particular attention is required by this essential point, and you will be pleased to require all the subordinate officers of revenue to account without delay for any amount, they may have received from the cultivators or Heads of villages, in order that, *whenever the moment of the transfer of administration may arise*, the collection of rental may as nearly as possible be actually made from the renters to that date.

The Lt. Governor in Council relies with confidence on your zealous endeavours to effect this arrangement [1].

I am etc.

(*w. get.*) C. Assey.

---

[1] In weerwil dezer dringende aanschrijving, leverde de inning der Landrente alleen over dit loopende jaar een tekort van 865,000 Rop. op.

XXIII.

C. T. ELOUT, NAMENS COMMISSARISSEN-GENERAAL OVER NEDERL. INDIË, AAN DEN DIRECTEUR-GEN^{L}. VAN KOLONIËN GOLDBERG. (vertrouwelijk)

Batavia, 30 Mey 1816.

HEG. Heer,

Daar Commissarissen-Generaal over Nederlandsch Indië gemeend hebben, dat het belangrijk en noodzakelijk ware UHEdelG. met eenige bijzonderheden bekend te maken, welke in een officieel verslag geene plaats vinden, zoo heb ik op mij genomen uit ons aller naam het volgende UHEdelG. mede te deelen, met verzoek ook dit vertrouwelijk schrijven onder de oogen van Zijne Majesteit te willen brengen.

Dat de Majoor Nahuijs (wiens voortdurende ijver en werkzaamheid ons van groot nut is, en hoogen lof verdient) hier kwam vóór den tegenwoordigen Lieutenant-Gouverneur Fendall, is UHEdelGest. uit ons verslag gebleken. Toen aan den laatsten, bij zijne komst ter reede, de ophanden zijnde aankomst der Nederlandsche Commissie werd geboodschapt, betuigde hij zulks niet te kunnen begrijpen, daar Lord Moira hem bij gelegenheid dat hij zich huiverig gevoelde het Gouvernement van Java op zich te nemen juist uit hoofde van de aanstaande overgave der kolonie, gezegd had, *dat hij (Lord Moira) op zijn woord verzekeren kon, dat de kolonie nog in geen twee jaren zou worden overgegeven*. Ik zelf heb daarna den Heer Fendall dit hooren zeggen.

Men verhaalt hier voorts (doch voor de waarheid daarvan sta ik niet in), dat Sir William Grant Keir, vóór eenige dagen uit Bengalen aangekomen om als Generaal-Majoor hier het commando te voeren, nagenoeg hetzelfde zou gezegd hebben, met deze bijvoeging, dat Lord Moira zulks beweerde op grond dat Nederland zooveel aan Engeland schuldig was, en men vóór de voldoening daarvan zeker de overgave niet doen zou.

Wat hiervan zij, de zending van den Heer Fendall en ook die van den Generaal Keir, die den 4 Maart uit Bengalen vertrokken is, doet zien, dat men daar in waarheid aan die overgave nog niet dacht, hoezeer wij niet kunnen nalaten UHEdelGest. aandacht te vestigen

op eene zinsnede voorkomende in een brief, op den 28 November 1815 uit Cintsura door den Heer Overbeek geschreven. Deze schrijver besluit uit die zending niets nadeeligs.

Intusschen is het zeker, dat men alle oorzaken en middelen die tot vertraging leiden kunnen, immers hier, reeds lang opgezocht heeft; zulks blijkt uit de briefwisseling bij ons officieel rapport gevoegd. De oudheid der traktaten, de veranderde omstandigheden in Europa, en dit wel op dit oogenblik, bij te brengen, is een zeer grof voorwendsel, en het zou wel haast leiden tot geloof van hetgeen hier *sub rosa* verhaald wordt, dat waarlijk hier de orders van 1814 (welke dan die zouden moeten zijn, waarop Lord Buckinghamshire in zijn antwoord aan onze Legatie te Londen doelt, 't welk ons door UHEdGestr. bij missive van den 15 December 1814 officieel is medegedeeld) gekomen waren, doch dat tusschen de Heeren Moira en Raffles, na de landing van Napoleon besloten was, daarop niet af te gaan. Wij kunnen echter nauwelijks gelooven dat dit zou waar zijn, daar niet alleen de Lieutenant-Gouverneur Fendall stellig verklaard heeft, dat hier geene orders hoegenaamd voorhanden waren, maar ook de Secretaris Asseij, op mijn zeer categorische afvrage, zeer stellig geantwoord heeft, namelijk 1° of ook gedurende zijne bediening eenige orders waren gekomen? Neen. 2° hoelang hij die bediening reeds waargenomen had? Sedert het begin van het provisioneel gouvernement. 3° of er ook eeenige contra-orders gekomen? Neen, noch orders, noch contra-orders.

Dan, men behoeft zich op deze onzekerheid niet te gronden; het geheim stuk, ons mede op een geheime wijze toegezonden, dat hierbij gevoegd is, doet zien wat men al uitgedacht heeft om het opperbestuur van Bengalen, en door hetzelve de Britsche regeering in Europa, te doen gelooven dat de oneenigheden en opstanden, welke aan sommige inlandsche hoven hebben plaats gehad, in den voorleden jare, te wijten waren aan de vrees om weder onder het Nederlandsch bestier *„hunne vorige onderdrukkers"* te komen; eene vrees, die men zegt dat zulke schromelijke gevolgen hebben zou dat, zoo niet de Nederlandsche krijgsmagt spoedig en in groote getale aankwam, het ongeraden, ja onmogelijk wezen zou de kolonie over te geven [1].

[1] Zie den brief van Raffles van 8 Decr 1815, hiervoor onder N° XX.

Deze geheele brief is eene ernstige lezing en bedaarde overweging hoogst waardig, vooral daar de Heer Raffles persoonlijk in de maand Maart zoo ik meen van hier naar Engeland vertrokken is, en het dus hoogst belangrijk is te kennen de denkbeelden van een man, die zeker niet nalaten zal van zijne bekwaamheid en plaatselijke kennis de meest mogelijke partij te trekken, tot regtvaardiging van zijn gedrag en verdediging van zijne geuitte gevoelens ten aanzien van de Hollanders [1], en ten betooge van het belang dat Engeland stellen moet in het behoud van Java; want elk Engelschman ziet dien afstand noode, hetzij dan uit liefde voor zijn vaderland, of uit hoofde van persoonlijk belang.

Intusschen kunnen wij UHEdGest. verzekeren, dat naar de ons gegeven berigten, er niet alleen geene vrees kan bestaan van eenigen opstand door of onder de inlanders (zoo die niet, en mag men dit wel denken? wordt aangestookt), maar integendeel dat allen en bijzonderlijk de vorsten, de overgave aan de Nederlandsche regeering hartelijk wenschen.

Wij zullen echter nimmer uit het oog verliezen alle die middelen, welke de voorzichtigheid aanraadt tegen alle mogelijke gevaren steeds gereed te houden, waartoe wij hoopen des te meer in staat te zullen zijn, naar mate de krijgsmagt der Engelschen, die volgens eene ruime berekening niet meer dan drieduizend man bedraagt, waaronder niet meer dan twaalf honderd Europeanen, en met de Sipaijers (waarop, zoo min als op de Javanen of Ambonesen, veel staat te maken is) veel geringer dan de onze is, immers, zoo wij hoopen, binnen kort wezen zal, den opstand wel heeft kunnen dempen!

---

[1] Nauwelijks te Londen aangekomen, vervoegde Raffles zich bij den Nederl. Ambassadeur, Bon Fagel, en trachtte hij ook dezen te doen gelooven, dat „the delays which had occurred in the reoccupation of Java, had been productive of the most serious inconvenience. A report had obtained among the Indian troops, that they were to remain for some time as auxiliaries!, and the consequence was a revolt of the Sepoys"!

Hij voegde daar o. a. het volgende bij: „One of the Javanese Chiefs being casually asked for the grounds, on which he *contemplated the return of the Dutch with regret*, he observed, that Java had so long been united to Holland, that she was as an obedient wife; but — said he — when the English became superior, she attached herself to that Power, and felt all the advantages of the new connection. Now, that she is to be returned again, how is it possible, that she can be received back into the arms of her former Lord with the same affection and confidence, as before! The faith is broken: will there not be dissatisfaction on both sides"?

Ik heb voorts reden om te denken, dat tot bevrediging der Vorsten medegewerkt heeft de overgroote vermindering der Landtax, welke naar informatiën in Cheribon niet minder dan 50 pCt. beloopt, waardoor meer de vorsten dan de gemeene man schijnen bevoordeeld te zijn.

Dan, wij zijn minder beducht voor het gevaar van zulk eenen opstand, dan voor de oneindige hairkloverijen en bedenkingen van allerlei aard, die ons hier zullen worden voorgeworpen, wanneer de orders tot overgave van wege het Britsche Gouvernement hier zullen zijn aangekomen.

De briefwisseling bij het officieel verslag gevoegd, kan elk lezer daarvan overtuigen; de gesprekken welken wij hielden, hebben ons telkens bevestigd in het gevoelen, dat het er alleenlijk op toegelegd wordt om allerwege vertraging te veroorzaken, en intusschen alle voordeelen welke ons toekomen, voor zich ten bijzonderen nutte te behouden.

Toen men begreep, dat wij te krachtiglijk het verkeerde der onderstelling hadden aangetoond, als of er mogelijkheid was van bevelen om niet over te geven, heeft men ons getracht te doen gelooven dat wij aan hunne brieven en gesprekken eenen te uitgebreiden zin hadden gegeven, en bij eenen laatsten brief beweerd (iets dat nog veel minder steek houdt dan het eerste systhema) dat men alleen het oog had op de mogelijkheid van nadere bevelen op bijzondere punten, welke na het lange tijdsverloop welligt andere voorzieningen vereischen zouden. Zietdaar dan den grond gelegd, waarop ieder punt kan worden behandeld als vereischende een nader stellig bevel. Ter voorkoming hiervan, is dus volstrekt noodig, bij het Britsche Gouvernement op zulke bevelen en maatregelen aan te dringen als wij de vrijheid genomen hebben bij ons officieel verslag voor te slaan, en genoegzaam overeenkomen met hetgeen bij onze Suppletoire Instructie door Z. M. ons is voorgeschreven; zoo niet (gelijk wij nog steeds hoopen van de rechtvaardigheid en van de bekende welgezindheid, die het Engelsch Gouvernement in Europa voor onzen Koning en voor ons Vaderland voedt) reeds stellige en gepaste orders gezonden zijn. Maar bij de minste twijfeling, verzuime men toch niets, en dat men ons dan een stel dier orders dadelijk overzende, want anders kennen er vele middelen worden uitgedacht om derzelver verzending uit Bengalen

naar goeddunken te vertragen. Jammer dat het tweede lid van het Secreet Besluit van Zijne Majesteit op den 14 Maart 1815 genomen [1], en ons bij UHEdGest. missive van 18 October 1815 gezonden, geen dadelijk gevolg schijnt gehad te hebben; wij zouden dan mogelijk de tegenwoordige zwarigheden niet ontmoet hebben.

Onder de punten die aanleiding tot verschil geven kunnen, is een der belangrijkste dat over het circulerend papier van crediet. De Heer G. K. van Hogendorp is bezitter van een brief van den Heer H. Veeckens (wiens dood voor de kolonie en ons zelven in onze ambtsbetrekking een zeer groot verlies is), welke over deze materie zeer belangrijke wenken geeft. Z. H. WelGeb. zal zekerlijk dien brief (waarvan ik een afschrift bezit) gaarne UHEdGest. mededeelen. De schrijver zegt daarin onder anderen, dat het voorgewende doel, om door den bekenden en door veelen gelaakten verkoop van domeinen het oude Hollandsche papier in te trekken, in waarheid niet bereikt is, wijl men aan het oude papieren geld eene nieuwe papieren munt heeft gesubstitueerd, en de zaak dus in effecte dezelfde gebleven is [2]; met dit gewigtige onderscheid, dat uitgestrekte provinciën land voor spotprijzen zijn gediverteerd. Tenzij het Engelsch Gouvernement voornemens wezen mogt, om bij de teruggaaf van Java, de door hem aangemaakte papieren van crediet in te wisselen voor zilver geld!

Lord Moira (zegt die schrijver) heeft dat geheele gedrag afgekeurd; en dat zulks waar is, kan aan UHEdGest. blijken uit de onderscheidene informatiën welke mij van goederhand zijn ingekomen, en te vinden zijn in het stuk, dat ik om deszelfs algemeene belangrijkheid hierbij voege [3], zonder dat wij voor de gegrondheid van alle redeneringen voor alsnog instaan.

Zietdaar een gewigtig punt, maar dat evenzeer ja beter na genomen kennis van zaken in Europa als hier kan beslist worden, en even zoo goed na de overgave der kolonie als te voren. Zoo zijn er

---

[1] Krachtens het tweede lid van dat Besluit, houdende vaststelling der Instructie voor de overneming der Koloniën, was Baron Fagel aangeschreven, om mededeeling te vragen der Britsche orders tot te overgave. Die orders bleven toen echter om dezelfde reden achterwege, waarom de Nederlandsche expeditie naar Indie moest opgeschort worden.

[2] Vg. den brief van Engelhard, onder N° XIX.

[3] Niet gevonden.

meer; maar, zijn er geene stellige orders, of kan het gouvernement van Java (en mogelijk is dit het geval met de regeringen van andere gedeelten onzer Oost-Indische bezittingen) zich achter nader te vragen orders uit Europa of Bengalen verschuilen, dan zullen wij er mede verlegen worden.

Er zijn veel belangrijke punten van dien aard, te teederder en gewichtiger voor Nederland naar mate wij nu langer verstoken zijn van de voordeelen die ons wettig toekomen, en ons, vooral na onze verklaring dat wij bereid waren over te nemen, onwettiglijk weerhouden en zeker vergoed moeten worden. Daarom protesteerden wij bij twee onzer nota's op de nadrukkelijkste wijze tegen alle vertraging. Want, welke groote onkosten heben wij nu niet te maken voor het onderhoud der krijgsmagt, de tractementen van hoogere en lagere ambtenaren, al zijn het maar die bij voorraad zijn toegestaan, en dat zonder eenige de minste inkomsten niet alleen, maar zelfs in het vooruitzigt van bij en na de overneming nog gedurende eenen geruimen tijd van alle genot verstoken te zijn, en de magazijnen geheel ledig te vinden. Tot voorbeeld diene de schandelijke en nuttelooze verkoop van al het houtwerk, thans voorhanden, waarvan wij bij ons officieel verslag het bewijs overleggen. Evenzoo is gehandeld (volgens bijzondere berigten) met de suiker, die men reeds voor een expeditie op Japan had aangekocht, doch nu verzonden of verkocht heeft, zoodat, al waren er geene andere beletselen, wij voor dit jaar van dien handel mede verstoken zijn. Uit de houtbosschen wordt zonder orde of regel gehakt. In één woord, wij zien in alles het oogmerk, om ons, daar men kan, nadeelig te zijn.

En dat het Gouvernement in Bengalen eene niet veel vriendschappelijker denkenswijze aan den dag legt, kan blijken uit den straks reeds aangehaalden brief van Overbeek, welke ten aanzien van salpeter en amfioen belangrijke mededeelingen inhoudt, die het ook voor UHEdGest. goed is te kennen, ten einde in tijds te kunnen bedacht zijn op het al of niet nuttige van het zenden van opium uit de Levant, en opdat UHEdGest. uit dat berigt zal kunnen beoordeelen de meerdere of mindere waarschijnlijkheid van het gelukken der pogingen, ons naar aanleiding van Zijner Majesteits kabinetsorder ten aanzien der afhaal van salpeter naar Nederland aanbevolen.

UHEdGest. ziet uit alles, dat wij met alle mogelijke zwarigheden

zullen te worstelen hebben, en dat tot ons overgroot leedwezen, het belang van ons dierbaar vaderland daaronder lyden moet, zonder dat wy eenig middel van verzachting in onze magt hebben.

Hoe wij het met het financieele redden zullen, is mij duister. Ik gedraag mij te dien aanzien aan het officieel verslag. Wij hebben geene vrijheid gevonden ons zelven of anderen uit de medegebrachte gelden te voldoen, hoe dringend ook aller belang zulks vordert, want dan was het geheele financieel plan in duigen. Zend ons toch te dien aanzien hetgeen wij volgens onze instructie van UHEdGestr. te wachten hebben. Zend ons voorts geld, vooral klein geld, bijzonder duiten, opdat wij bij den aanvang van ons bestier met daden kunnen toonen, hoezeer Zijne Majesteit den ingezetenen hier genegen is, en hoezeer de Nederlandsche Regeering te dien aanzien boven alle vreemde gaat.

Nog een minder belangrijk punt wil ik aanhalen, welk evenwel aan de eene zijde den ijver der hier zijnde Nederlanders, aan de andere de schoorvoetende toetreding van het Engelsch Gouvernement alhier aantoont. Veele Nederlandsche jonge lieden wilden eene eerewacht zamenstellen, om bij gelegenheid onzer komst ons ten geleide te strekken, en daardoor hunnen eerbied en liefde voor onzen Koning aan den dag te legen. Het Engelsch Gouvernement antwoordde op een gedaan verzoek, dat het zich zelve met de verzorging der plegtigheden zou belasten, welke dan op zich zelve voldoende geweest zijn.

Dit en andere omstandigheden, bijzonderlijk de vertraging der overgave, hebben dan in waarheid eenen nadeeligen invloed op de gemoederen. Wij hoopen hartelijk dat het geen nadeeligen invloed mag maken op het handeldrijvende gedeelte der Nederlanders. Eene voorzichtige mededeeling, gepaard met het stellige berigt, dat de vertraging alleen door toevallige oorzaken, geenszins door het Britsche Gouvernement in Europa is veroorzaakt, kan veel goed doen.

Niet alleen de Nederlanders hier, maar ook de vreemdelingen, bijzonder de Amerikanen, zelf de Engelsche kooplieden, schijnen te verlangen naar het oogenblik der overgave.

Ik heb getracht eenen juisten staat van de inkomsten en uitgaven onder het tegenwoordig bestier te verkrijgen, maar tot nog toe heb ik dien niet machtig kunnen worden. Over het algemeen is men zeer geheim. De beheering van verscheidene ambtenaren schijnt niet naauwkeurig *zoo* als het belang van het Gouvernement het vordert.

Ik ben van goederhand onderrigt, dat de rekeningen over 1815, zelfs over 1814, nog niet gesloten zijn.

Wij hoopen binnen kort in de gelegenheid te zullen zijn UHEdGest. nadere tijdingen te kunnen doen toekomen, daar binnen veertien dagen een koopvaardijschip dadelijk van hier naar Nederland vertrekt.

Ik heb enz.

(*was get.*) C. T. Elout.

P. S. Gisteren de verjaardag van den Koning van Engeland gevierd wordende, oordeelden Commissarissen-Generaal het gepast hunne opwachting bij den Luit. Gouverneur te maken, die hen na het publiek lever afzonderlijk ontving. De Luit. Gouverneur heeft slechts het afloopen dezer plechtige dag verbeid, om een tour door de regentschappen te doen, die men zeker ongepast zou kunnen oordeelen, indien hij niet in het begrip stond, dat zijn bestier nog lang zal voortduren. Veele aanzienlijke Engelschen uitten openbaar die gedachte, en zeggen dat het ten minsten nog wel een jaar zal duren eer de overgave kan plaats vinden.

Een ander punt, dat altoos een zeker wantrouwen te kennen geeft, is de order die gegeven is, om alle vaartuigen van onze schepen komende, te onderzoeken, of dezelve ook amunitie van oorlog aan land voeren. De Havenmeester die met de uitvoering van dit bevel belast is, maakt daarvan geen geheim.

Ik voege dit bij al hetgeen ik de eer had UHEdGest. bij mijne confidentieele van den 30e te melden, nog als een nader bewijs van den wêerzin de Engelsche ambtenaren om dit land te verlaten, en de gezindheid om zoolang mogelijk een verblijf te rekken, waarbij hun bijzonder belang zoo zeer is geinteresseerd.

Wij moeten dus op nieuw op het verwerven van stellige orders aandringen, die alle uitvlugten afsnijden, waardoor vertraging in de overgave kan verwekt worden.

Ik moet UHEdGest. aandacht vestigen op de mogelijkheid, dat er eenig verschil bestaan zou kunnen tusschen de Kroon van Groot Brittaniën en de Engelsche Oost-Indische Compagnie, ten aanzien van de Oost-Indische bezittingen: er dient dus ook gezorgd dat dit voor ons geene vertraging oplevere.

E.

XXIV.

COMMISSARISSEN-GEN. OVER NED. INDIË AAN DEN DIRECTEUR-GENERAAL VAN KOLONIEN GOLDBERG.

Batavia, den 21 Juny 1816.

WEG. Heer,

Den 18den dezer ontvingen wij eene missive van den Britschen Luit. Gouverneur in Rade, ons berigt gevende dat het Javaasche Gouvernement eene depêche van de autoriteiten in Engeland had ontvangen, waarbij ons vertrek uit Texel op den 29 October werd bekend gemaakt, alsmede de magt waarmede wij waren bekleed om, ten gevolge der Conventie tusschen Groot-Brittannie en de Nederlanden in 1814 gesloten, de Kolonie weder in bezit te nemen, en dat zij derhalve verlangden met ons te confereeren over de pointen, welke tot de uitvoering dier overeenkomst in aanmerking dienden te komen; daartoe den dag van den 20n voorslaande.

Bij het ontvangen dezer mededeeling, die juist geschiedde bij het aanwezen alhier van den Engelschen Gezant aan het Hof van Peking Lord Amhurst, voedden wij de gegrondste hoop dat de overgave van dit eiland en onderhoorigheden nu geen tegenstand meer kon lijden, waarin de uitlating van Zijne Exc. dat hij hetzelve met verwondering nog in het bezit van zijne natie vond, ons niet weinig versterkte; en het berouwde ons bijna het Nederl. Gouvernement te hebben ontrust door de rapporten, welke wij met de brik „de Spion" en het Engelsche schip de „Fairlie" hadden verzonden . . . .

Dan, hoezeer wij in onze verwachting bedrogen zijn, zal UHEG. uit het verhaal van hetgeen in deze bijeenkomst voorviel blijken[1],

---

[1] Mr. Hoek, „Herstel v/h Nederl. gezag," blz. 81—82, geeft van deze bijeenkomst een minder juist verslag.

en daaruit overtuigd worden dat die zending hoogst noodzakelijk is geweest, zooals wij dan ook niet hebben mogen verzuimen bij dezen quadruplicaten onzer afgezondene missives te voegen.

De brief van uitnoodiging tot de bijeenkomst, hoewel sprekende van te maken schikkingen, liet echter in de goede trouw geen reden over om, welke ook de pointen zijn mogten die verhandeld moeten worden, en waarover men kon verschillen, aan de geneigdheid om deze bezittingen terugtegeven te twijffelen.

In die veronderstelling traden wij gereedelijk tot de bijeenkomst toe, hopende nu een eind te zien aan den moeielijken toestand, in onze vorige brieven afgeschilderd, en verwachtten nu den dag tot de overgave te kunnen bepalen, welke door de gansche kolonie reikhalzend wordt te gemoet gezien.

Met zulke gedachten vervuld, mogten wij bijna geen geloof slaan aan de gerugten, die zich in het publiek verspreidden, dat er aan de zwarigheden nog geen einde was; maar bij de opening der conferentie werden wij maar al te zeer overtuigd dat die gerugten op waarheid steunden.

De Luit. Gouverneur las ons extracten voor, die men te voren uit de ontvangen dépêches schijnt getrokken te hebben. Daar ons die dépêches noch geheel noch gedeeltelijk werden voorgelezen, veelmin in originali vertoond werden, weten wij niet bepaaldelijk van wien dezelve waren dan zij schenen én door Lord Bathurst én door de Court of Directors te zijn afgezonden. Dezelve hielden ook in, dat aan ons kopyen daarvan toegezonden waren: deze brieven zijn waarschijnlijk die waarom wij vóór ons vertrek hadden gevraagd, doch die ons niet zijn geworden.

De Luit. Gouverneur en zijn Raad verklaarden, de authentieke kopyen van dit schrijven aan den Gouv. Gen. van Bengalen niet niet anders te kunnen beschouwen dan eene bloote kennisgeving, en daarop niets te kunnen doen dan voorloopige schikkingen (onder approbatie van het Bengaalsch Gouvernement) te maken.

Op deze gegeven opening, vroegen wij den Britschen Luit. Gouverneur stellig af, of hij in 't algemeen vermeende dat, indien er geschilpunten ontstonden (zooals zulks zeer mogelijk was) dezelve dan vooraf behoorden te worden beslist, alvorens tot eene overgave te komen? Dit niet uitdrukkelijk ontkend geworden zijnde, stelden wij

met gepasten ernst voor, dat wij dan in niets konden treden; dat wij gekomen waren om terug te nemen eene bezitting, die door de Engelschen slechts *militairement* bezet was geweest, en ons op de heilige trouw van het Tractaat van 13 Aug. 1814. reeds zes maanden daarna weder geheel toebehoorde; dat wij dus moesten beginnen met ons weder in het bezit te stellen, en daarna bereid waren te handelen over alle punten die in aanmerking behoorden te worden genomen, die pointen af te doen voor zooverre dezelve voor afdoening vatbaar waren, of aan de decisie der wederzijdsche Europeesche gouvernementen overtelaten, voor zoover die tusschen ons niet mogten kunnen worden beslist.

Wij grondden deze onze sustenue op de letter van het tractaat, dat van de terugkeering van Java en onderhoorigheden aan het Nederl. bestuur onderscheidelijk spreekt van eene *teruggave* van een wettig eigendom, en geenszins van een *afstand*, zooals b.v. die welke onze Souverein aan Z. Britsche M. doet van het etablissement van Bernagoor op Bengalen, of die van het eiland Banca door Z. Britsche M. zelve.

Na vele woordenwisselingen om deze waarheid duidelijk te maken, en waarin wij onze tegenpartij trachtten te overtuigen dat er naar ons begrip geen reden kon bestaan die hun verhinderen kon ons in het bezit van het Eiland te stellen, verklaarden zij de ontvangen brieven niet anders te kunnen beschouwen dan als eene mededeeling van orders aan het Bengaalsch Gouvernement, of aan den eigenlijken Gouverneur van Java, Lord Moira gegeven, van wien zij (als eene gedelegeerde autoriteit) bevelen moesten afwagten, en dat bij de toezending dier orders aan hen slechts was aanbevolen voorloopige schikkingen te maken, doch geen bevoegdheid toegekend om de bezitting over te geven; dat bovendien orders uit Engeland komende voor hen niet verbindende waren, dat zij alleen orders van het Bengaalsch Gouv. eerbiedigden, onder hetwelk zij behoorden en door hetwelk zij in hunne posten waren gesteld.

Deze verklaring werd van onze zijde beantwoord met de aanmerking, dat de vervulling van een tractaat door de Souvereinen gesloten niet illusoir kon worden gemaakt door eene mindere autoriteit, zooals het Gouvernement van Bengalen was, en dat orders van de hoogste Macht afvloeiende niet twijfelachtig zijn konden, vooral onder

de omstandigheden en in de betrekkingen waarin de beide Natiën zich wederzijds bevinden. . . . .

Na al deze discussiën gaven wij eindelijk ons verlangen te kennen, te mogen weten welke pointen men als voorloopig te beslissen noodzakelijk achtte; en hierop werden ons de volgende opgegeven:

a. dat men eerst de buiten-kantoren zoude overgeven, en het hoofdetablissement Batavia niet vóór en aleer de Britsche troepen zouden zijn ingescheept of ter inscheping bij elkander gekomen.

b. dat men zou bepalen dat, indien na de ontvangen orders uit Bengalen, de overgave plaats had vóór den 15e van de maand, alsdan de inkomsten van die maand voor het Britsche bestuur zouden blijven, en ná den 15e overgegeven wordende, alsdan tot den laatste aan hen zouden toebehooren.

c. dat de aanslag der *Landtax* zou blijven zooals die door de Engelsche administratie voor de pagtjaren was geregeld.

d. dat alle contracten met de Inlandsche Vorsten gesloten, zouden blijven zooals die nu bestonden, en dat wij dezelve zouden garanderen.

e. dat, na overeenkomst over de voorstaande pointen, ons nadere opening over het Revenue-systeem zoude gegeven worden; wel verstaande dat dit alles nog zou komen te vervallen, als dit niet strookte met de denkbeelden van het Bengaalsch Gouvernement, — waardoor dan in waarheid alle deze schikkingen alléén voor ons verbindend zouden zijn. —

Wij hebben onze gevoeligheid op het vernemen van zulke voorslagen niet verborgen, en merkten aan (zooals in den loop van het gesprek reeds meermalen was geschied), dat wij geene Capitulatie kwamen sluiten, maar wel het effect kwamen vorderen van een heilig verdrag, dat tusschen de hoogste Machten gesloten was; doch wij bezigden vruchteloos alle kracht van redenen, om aan het plaatselijk Javaasch bestuur deze eenvoudige waarheid aannemelijk te maken.[1] Men verzogt ons echter onze aanmerkingen schriftelijk te willen maken, waartoe wij ons bereid verklaarden, zoodra ons daartoe aanleiding zou zijn gegeven door ons de in de conferentie medegedeelde extracten en voorstellen eerst op het papier te geven.

---

[1]. Niet te verwonderen was hetgeen Elout aan den Nederl. Ambassadeur in Engeland schreef: „Onze conferentiën zijn niet altijd even vriendelijk afgeloopen."

Wij hadden gehoopt die in den loop van dezen dag nog te ontvangen om dezelve aan UHEG. te kunnen overzenden, met het antwoord dat wij daarop in den hiervoren ontvouwden geest zouden hebben gegeven; dan, dit niet geschied zijnde, is de tijd tot het vertrek van het schip, waarmee deze afgaat, niet toereikend daarna te wachten.

Wij zullen nu, na de ontvangst der schriftelijke mededeelingen en voorstellen, de zaak zelve met ernst en bedaardheid nagaan, en bijzonderlijk in overweging nemen of er ook van onze zijde eenige andere schikkingen zullen kunnen voorgedragen worden, ten einde de bezitneming van het eiland, al was het dan ook met eene geringe opoffering, zooveel mogelijk te bespoedigen, om alzoo aan Z. M. bevelen en het belang van den Lande te voldoen.

Wij bepalen ons UHEG dit voorloopig verslag aan te bieden, ten einde beter in staat te zijn om zulke maatregelen te bewerken, als welke alle moeielijkheden kunnen atsnijden, om de regten van den Souverein niet langer dan onvermijdelijk noodzakelijk is afhankelijk te laten van de begrippen van eenige personen, het ondergeschikte plaatselijke bestuur uitmakende; dewijl al het nader voorgevallene een nieuw bewijs oplevert voor de noodzakelijkheid, waarop wij in onze vorige brieven bij herhaling en met ernst aandrongen, om stellige en ontwijfelbare orders van het Europeesch Britsch Gouvernement te vragen, en tevens mededeeling van derzelver inhoud te verzoeken. Dezelve moeten het uitdrukkelijkste bevel inhouden, dat daaraan door den Luit. Gouverneur van Java en zijn Raad zoowel als door de regeringen der verschillende ons toebehoorende bezittingen in Indiê, ook zonder nadere tijding van het Bengaalsch Gouvernement, dadelijk en zonder verwijl zal worden gehoorzaamd.

De Comm. Gen. over Nederl. Indië,

(*w. get.*) C. T. Elout.
van der Capellen.
A. A. Buyskes.

XXV.

DE COMMISSARIS-GENERAAL ELOUT AAN DEN DIRECTEUR GENERAAL GOLDBERG. (particulier).

Batavia, 21 Juny 1816.

HEG. Heer,

Over den stand der zaken alhier, zoover onze onderhandelingen met den Engelschen Gouverneur in Rade aangaat, kan ik UE. niet veel meer zeggen dan hetgeen in den officiëlen brief vervat is.

In Europa moet gezorgd worden, dat wij tegen alle uitvlugten gedekt zijn, want men zoekt hier het liedje van verlangen. Ik behoef UE. niet te herinneren de groote, onberekenbare schade, die Nederland daardoor lijden moet, vooral als ik UE. daarbij zeg dat alle de administratiën hier los en onnauwkeurig zijn, zoodat er noch wezenlijke comptabiliteit, noch contrôle, noch geregelde wijze van het houden der boeken bestaat. Hoe zullen wij uit die verwarring komen! Hoe zullen wij in den tusschentijd met onze troepen handelen? Waar krijgen wij gelden? Nu behelpen wij ons met te leenen[1]. Hoe raakt het financiëel stelsel in de war! Welken schadelijken invloed heeft onze positie op de gemoederen der Inlanders! Bedenk dit alles, en doe ook Uwe beste pogingen om het ten goed einde te brengen.

Nu zijn hier aangekomen de transportschepen „de Onderneming" en de „Vrouw Aletta"; de „Aurora" zou 31 dagen na de „Aletta", d. i. in het laatst der maand April, zeilen van de Kaap. Maar hoe heeft het ons verwonderd, dat wij noch met het eene, noch met het andere schip eenige tijding van wege het Dept. van Koloniën ontvangen hebben. Zelfs geen advysbrief, of het geringste blijk wat de schepen in hadden, en welke de bedoeling van het zenden der

[1] C.C.G.G. zagen er zich toe verwezen, om bij de Nederlandsche particulieren te Batavia gelden optenemen. Zoo bekwamen zij in een paar dagen tijds 25,000 Ropijen voor de uitbetaling van soldijen. (*Verbaal van CC. GG.*, 23 *Mei* 1816).

goederen, immers van sommige daarvan is; wij moeten ons dus vergenoegen met de lijsten, door de schippers ons van hunne lading gegeven, die zij verklaren dat met het cognoscement overeenkomen. Is dit waar, dan heerscht ook daar onnauwkeurigheid . . . . .

Wij zullen nu nog eenige dagen naar de »Aurora« wachten, en dan lossen onder opzicht van eene commissie, die wij daartoe benoemen zullen.

Mogelijk brengt dat schip ons de papieren, enz. Zoo niet, dan is mij de gehouden handelwijze duister. Waarom niet aan de Vlieschepen de originele, duplicata of triplicata medegegeven van de besluiten, cognoscementen, enz.? Het smart mij dat ik de aanmerking maken moet, maar ik moet mij en ons allen boven alle verantwoording stellen van de gevolgen van daden die ons in groote verlegenheid brengen kunnen.

Wij hadden ons ook gevleid bij eene dezer gelegenheden, of wel over Engeland, vanwaar vele schepen hier aankomen, o. a. de oorlogschepen ten geleide van Lord Amhurst naar China, te zullen ontvangen Uwe gedachten omtrent de inrigtingen noodig tot het invoeren der klinkende en papieren munt; maar ook dit ontvalt ons. Onze zending wordt ons op deze wijze niet gemakkelijk gemaakt!

Ik reken mij verplicht dit in 't particulier medetedeelen, opdat UE. beoordeele waar de fout zit, en de noodige bevelen tot betering geven kan.

De enz.

(*w get.*) Elout.

XXVI.

W. H. VAN YSSELDIJK AAN COMMISSARISSEN-GENERAAL.

Souracarta, den 8 Sept. 1816.

HEG. Heeren,

Des Keizers antwoord zoowel op de missive waarmede ik vanwege Uwe Exc. ter overgave ben gechargeerd geweest, als op de aanspraak door mij ten dage der receptie aan hem in geschrifte gedaan, mij gister achtermiddag geworden zijnde, ... vereer ik mij U. Exc. een en ander benevens de translatiën hierbij aan te bieden, en tevens (vóór mijn vertrek naar het Djocjocartasche Hof, hetwelk op heden avond bepaald blijft) bekend te maken met mijne verrigtingen sedert het afzenden van mijn officiëel schrijven van den 4de bevorens [1].

In dien tusschentijd heb ik gelegenheid gehad op eene officieuse doch vrij zekere wijze informatien te verkrijgen van de algemeene inboezemingen, die de Engelschen zich — zoo het mij is voorgekomen — bevlijtigd hebben te werk te stellen, over de wijze waarop het Nederl. Gouvernement wederom in het bezit van het Eiland Java zou gekomen zijn, en de uitwerking die dergelijke instigatiën ook hier schijnen gehad te hebben.

Op Samarang zijnde, was mij bereids gezegd er zich eenige officieren hadden uitgelaten, dat zij in den tijd van twee à drie jaren terugkomen en het eiland hernemen zouden; waaraan ik echter geen meerdere waarde heb gehecht als soortgelijke rodemontades verdienen.

---

[1] Het rapport van IJsseldijk van den 4 September bevatte slechts berichten omtrent het ceremoniëel zijner ontvangst ten hove van Soerakarta.

Hij had in last, te onderzoeken: „op welke wijze door het *Britsch* Gouvernement van Java aan de Hoven van Soeracarta en Jocjocarta kennis was gegeven van de overgave der Nederl. bezittingen, ... en of op de eene of andere wijze ongerustheid was opgewekt omtrent de geneigdheid van het *Nederlandsch* Gouvernement tot instandhouding der bestaande tractaten." (*Geheime Instructie van* 2 *Aug.*)

Dan, toen ik bemerkte dat ook hier diergelijke praatjes gespargeerd waren en er zelvs bij de inlanders iets van dien aard ingang gevonden had, o. a. dat de teruggave van het eiland Java aan de Nederlanders niet anders te beschouwen was dan als een vrijwillig geschenk, door den Koning van Engeland of den Prins-Regent aan haar gedaan, zonder daartoe op eenigerlei wijze verpligt te zijn geweest, waarvoor men zelvs gespargeerd zou hebben dat jaarlijks aan het Britsch Gouvernement eene zekere contributie zou worden betaald, — heb ik vermeend daarvan meer te moeten weten, alvorens naar Djocjocarta te vertrekken, en niet te mogen nalaten dienaangaande op eene gepaste en voorzichtige wijze den Keizer zelven te polsen, om, indien de instigatiën daar wortel geschoten hadden, het effect daarvan zooveel mogelijk voor te komen. Ten dien einde begaf ik mij, onder pretext van hem vóór mijn vertrek naar Djocjo te willen bedanken voor de mij provisioneel bewezen beleefdheden, gisteren avond ten 5 ure met den secretaris in 't particulier naar den Kraton, en begon met hem te zeggen, dat ik met genoegen zijn antwoord aan Uwe Exc. en ook aan mij ontvangen had, en die brieven morgen zou wegzenden.

Voorst bragt ik den Vorst onder het oog, dat mij van terzijde was ter ooren gekomen, dat eenige Engelschen zich hier en daar onder de gemeente al op eene vrij singuliere wijze hadden uitgelaten over de nu plaats gehad hebbende teruggave van dit eiland aan het Nederlandsch Gouvernement; dat ik daarin vooralsnog wel geen direct geloof wilde stellen, maar dat, daar het niet onmogelijk was zulks ook tot des vorsten gehoor gekomen was, ik wel wenschte uit zijnen mond te hooren wat hem daarvan bekend was; vertrouwende dat hij geene zwarigheid zou maken aan dit verlangen te voldoen, op grond van de openhartige wijze waarop hij met mij in de vorige conferentie gehandeld had.

De vorst betuigde mij daarop, zelve niets anders van *eenig* Engelschman vernomen te hebben als dat, de oorlog nu geëindigd zijnde door de vernedering der Fransche natie en den val van Napoleon, en nu het eerste bût waarom die zoolang was gaande gehouden bereikt was, het eiland Java en de overige Nederlandsche bezittingen, als een gevolg daarvan, aan de vorige bezitters waren teruggegeven; latende daarop volgen: „Aan mij ten minste, Broeder! is daaromtrent niets

„anders voorgekomen, en zoude men het ook niet ligt aan mij gezegd „hebben, al bestond er ook het een of ander, daar de Engelschen „moesten voorzien dat ik zulks in der tijd aan het Hollandsch „Gouvernement zou bekend maken". Waarop hij den niet veraf zittenden Kroonprins tot digt voor hem riep, hem woordelijk mijne vragen te kennen gaf, en afvroeg of hij ook iets anders vernomen had, wat door dezen met *neen* beantwoord werd.

Dan, daar ik in den Prins eenige verlegenheid en onthutsing over die vraag meende te bespeuren, en de Heer van Haak mij gezegd had dat hij, Kroonprins, blijk had gegeven van kennis te dragen van dergelijke gesprekken buiten af, zoo begreep ik dat het hier de tijd was om den vorst onder 't oog te brengen, dat het Engelsch Gouvernement, na het herstel van Nederland als een op zich zelf staand en onafhanklijk rijk, in die teruggave een blijk gegeven had van goede trouw, dezelve echter voornamelijk te beschouwen was als een gevolg der staatkundige bedoelingen, die bij de overige vorsten van het vasteland resideerden omtrent het zooveel mogelijke evenwigt onder de Europische Natiën; dat het dus, ter bevordering van een langdurigen vrede, voor hen van belang was Nederland in een meer gedugten staat te zien, te meer daar hetzelve door dies natuurlijke ligging zeer geschikt was voor koophandel en zeevaart en de verdediging derzelve, en eene zoodanige vergrooting dus dienen kon om te beletten dat de magt èn van Engeland èn van Frankrijk niet zoozeer toenam, dat het genoemde evenwigt wederom verbroken wierd, en welke vergrooting ik zeide dat op het Congres van Weenen met concurrentie van alle Europische vorsten dusdanig was beslist geworden; dat voorts het oogmerk van onzen Koning niet anders was als om in vrede te leven met alle Natiën, doch dat ook aan de andere zijde Z. M. nimmer zou dulden er in eenig gedeelte der wereld straffeloos inbreuk gemaakt werd op Hd. regten, te minder daar in dat geval ook andere groote Mogendheden ter zijner assistentie zouden toeschieten; dat bovendien Zr. Ms. oogmerk was om het eiland Java en verdere possessiën in deze Zeeën in dien staat van tegenweer te stellen, dat men voor geene tweede overheering door eenige natie te dugten zou hebben. Op welke reflectien de Vorst zeer naiëf antwoordde: „Dit is goed, en die verzekering stelt mij zeer gerust"! Hij bedankte mij voorts voor de hem gedane mededeeling, onder

betuiging dat hij nog nimmer eene zoodanige verklaring van den tegenwoordigen staat van zaken verkregen had. Waarop de conversatie dan ook een einde nam, de vorst mij bij zijne vrouw begeleidde, en ik van daar huiswaarts keerde.

Op deze wijze, H. E. Heeren, eindigde eene conferentie, die om der wille van den aart der daarin verhandelde zaak vrij interessant was. Ik mag mij wel niet vleijen, dat ik door het betoog bij den Keizer, in ééns die impressie van behoedzaamheid zoo niet van vreeze ten aanzien der Engelschen voor het toekomende zal hebben weggenomen, die hunne gesprekken (ofschoon de Keizer zich daarvan geheel ignorant houdt) misschien hebben kunnen veroorzaken, maar wel dat de vorst daardoor in een geheel ander denkbeeld ten hunnen opzigte gebragt is als bevorens; en dat, indien Uwe Exc. zoo gelukkig mogen zijn van zich door de uit Nederland verwagt wordende adsistentie van troepen en de te nemen maatregelen op het eiland zelve meer en meer te bevestigen in den tegenwoordigeu stand der zaken, ook op Java, het niet ligt te voorzien is dat hij, Keizer, eenige stappen zal doen die tegen de oogmerken van Z. M. den Koning en Uwe Exc. zouden aanloopen; in welke onderstelling ik mij nog te meer bevestigd vind, sedert mij de Rijksbestuurder in vertrouwen heeft gezegd, dat de Keizer zelve aan hem had te kennen gegeven, hoe verheugd hij was van de Hollanders wederom in het bestuur te zien, dat hij hen steeds beschouwde als zijne vaders, met wie zijne voorouders steeds in de gelukkigste harmonie geleefd hadden, en dat hij hartelijk wenschte dat hun bestuur nimmer weer door eene andere natie, die hem toch vreemd moest zijn, zou vervangen worden, welke gevoelens hij mij zeide dat ook bij den Kroonprins boven alles uitblinken [1].

Ten besluite, enz.

(*w. get.*) W. H. van Ysseldijk.

---

[1] Bij het afscheidsgehoor, 'twelk den 25 Sept. plaats had, verzekerde de Keizer den Heer van IJsseldijk uitdrukkelijk van zijn „attachement, eerbied en trouw aan het Nederl. Gouvernement", en gaf de Kroonprins te kennen „dat hij nu weder hopen kon op zijn verder geluk". In antwoord op die betuigingen, verklaarde de Gezant: „dat zoowel de Keizer als de Kroonprins op de protectie „en genegenheid van C. C. G. G. konden staat maken, indien zij in die gevoelens „volhardden, en dat dit de eenige doch ook zekere weg was om den troon tot „hun einde te mogen bezitten". . . . .

XXVII.

VERSLAG OVER DEN WAREN AARD DER BRITSCHE ADMINISTRATIE IN DE RESIDENTIËN PEKALONGAN EN KADOE. [1]

Pekalongan, 12 September 1816.

HEGe. Heeren,

Het enz.

Vrijheid van handel en cultuur en veiligheid van personen en eigendommen: dit waren de bouwstoffen, waarop het Britsche bestuur goed gedacht heeft eene reorganisatie over het Eiland Java te introduceren, welke geruimen tijd als gevaarlijk beschouwd is en de redetwist van velen heeft uitgemaakt. Tijden en omstandigheden waren verschillend, en dit moet ten voordeele de Hollanders pleiten, wanneer wij zeggen het voor de Engelschen gereserveerd is geweest een stelsel intevoeren, zoozeer strookende met de rechtvaardigheid en billijkheid, het welvaren der ingezetenen, en de belangen en grootheid van den staat.

Hierdoor meen ik reeds genoegzaam mijn gevoelen te hebben gezegd. Dan, het zij er ver van af, dat ik, bij de aankleving van het systema, tevens zoude gôuteren de executie der introductie, en de maatregelen door het Britsch Gouvernement genomen, waarmede hetzelve in verband staat.

Overijling bij het in werking brengen van eene zoo generale hervorming kon niet dan nadeelig zijn. Hieruit zijn twee gebreken voortgevloeid: de eerste, dat de landerijen voor het grootste gedeelte niet behoorlijk zijn opgenomen of gemeten, noch het noodige onderzoek gedaan naar de waarde van het product, hetwelk noodzakelijk was om de verhuring op den een niet harder te doen vallen dan op den ander; en de tweede, door de Javanen op éénmaal geheel aan zich zelve overtelaten, waaruit is voortgesproten niet bebouwing der landerijen en gevolgelijk onvermogen tot betaling der huur, en depopulatie

---

[1] Zie. S. van Deventer, „Bijdragen tot de kennis van het Landelijk Stelsel op Java", I, blz. 371—2.

der districten. De achterstallen in sommige residentiën moeten dit bewijzen; hoezeer ook de onverschillige manier van handelen van sommige dienaren almede daartoe heeft kunnen bijdragen.

De Javaan was niet rijp genoeg, om dadelijk den gelukkigen staat te beseffen, waarin men hem brengen wilde. Eene al te plotselinge verandering in zijn bestaan moest dus notoir, bij de daarbij plaats vindende irregulariteiten, ten nadeele strekken van iets 't welk een zoo grootsch doel had. Weinig personen zullen ook willen betwisten, dat een Javaan nimmer meer plant of kweekt dan ten uiterste noodig is voor zijne behoeften, ja zelfs hiertoe nog door leiding moet gehouden worden.

Het Britsch Gouvernement schijnt deze suppositie niet te hebben willen aannemen, en den verachterden staat der Javanen alleen te hebben willen vinden in de ondervondene onderdrukking en mishandeling; . . . . daar die staat ook moet gezocht worden in de opvoeding van den Javaan, zijne bewoning van een gezonde luchtstreek, vooroordeelen, enz. waardoor hij van een luijen en vadsigen aard is. . . . Vele Javanen worden immers onder de handwerkslieden gevonden, die (vrij van alle verdrukking) in staat waren het driedubbel van hunne noodige behoeften te verdienen, doch die nooit eenig blijk gaven van iets te bezitten 't welk zij konden zeggen onbezwaard het hunne te zijn. . . . .

Ditzelfde nu relaterende tot de landlieden, kan men weinig hoop voeden op eenige extensie der cultures, naar de eerste bedoelingen. En is het dus mijne opinie, dat de landerijen vooreerst niet aan den gemeenen man zelven verhuurd hadden moeten worden, maar de voorkeur in 't algemeen had moeten worden gegeven aan het in eenige districten bestaande stelsel van verhuring aan de loera's en geringe inlandsche hoofden, bij de Engelschen genoemd wordende *village-settlement*, in onderscheid met het andere stelsel, genaamd *detailed settlement*.

Ik kan niet ontkennen dat dit weder eene gelegenheid geeft aan de inlandsche hoofden om den gemeenen man afhankelijk te maken en te onderdrukken. Dan, dit is maar schijnbaar, daar bij de verleening van de *piagems* (huurcedulen) ieder der gemeene lieden te weten krijgt, of behoort te krijgen, hoeveel hij moet afgeven van zijn product, en buitendien de tevoren bestaan hebbende invloed der hoofden op

den gemeenen man oneindig minder is, en deze zoowel als de mindere hoofden niet beschroomd meer zijn om tegen de grooteren hunne bezwaren intedienen.

Door deze inrigting zal het Gouvernement ook meerder zekerheid erlangen voor hare inkomsten, ... zullen de landen bebouwd, en het inlandsche bestuur voor de policie vooral beter onderhouden kunnen worden; terwijl in sommige districten, waar de verhuur aan den gemeenen man is gelaten, de loera's toch de percepteurs der inkomsten zijn, en dus als 't ware het onderscheid alleen bestaat in het stellen van den naam der gemeene lieden in plaats van de hoofden.

Ten aanzien der berekening van den verhuur der landen is een zoo onverschillige voetmaat gevolgd, ... dat het mijzelf moeijelijk valt dit behoorlijk te weten te krijgen van deze residentie. Meestendeels is echter de calculatie gemaakt als volgt:

Op	rijstvelden	eerste	soort:	$\frac{1}{2}$	van	het	product,
„	„	tweede	„	$\frac{2}{5}$	„	„	„
„	„	derde	„	$\frac{1}{3}$	„	„	„
„	tagallanden	eerste	„	$\frac{2}{5}$	„	„	„
„	„	tweede	„	$\frac{1}{3}$	„	„	„
„	„	derde	„	$\frac{1}{4}$	„	„	„

Dan, daar het provenu van het eene land meer was dan dat van het andere, en ook de waarde van het product op de meeste plaatsen verschillend is, heeft men veelal moeten gissen; en ik geloof dat men in alle districten daarin niet even gelukkig is geweest. De bepaling van hetgeen het Gouvernement moest toevallen, kan anders niet gezegd worden te hoog geschat te zijn, te meer er geene belasting wordt betaald van een tweeden aanplant, en het werk aan de wegen en bruggen en het doen van wachten niet bezwarend is, wanneer men dit alleen bepaalt tot hetgeen benoodigd is.

Met betrekking tot de inkomsten en de plichten der Regenten en andere hoofden, heeft men ook zeer verschillende bepalingen gemaakt. Zeker dat meerdere of mindere vertrouwelijkheid en locale omstandigheden hebben medegewerkt, om deze schikkingen en vele andere niet gelijkelijk te doen bestaan. Edoch, het komt mij voor, dat het niet moeijelijk geweest ware daarin meer regulariteit te volgen, door b. v. de inkomsten der regenten in land naar hun qualiteit als hoofden van het inlandsche bestuur te bepalen, ... except in plaatsen als

Samarang en Soerabaija, alwaar de plichten zwaarder vallen, ... en voorts, zoo zij tevens collecteurs van de inkomsten zijn (hetgeen niet overal plaats vindt), hun daarenboven 2 à 3 p.C^t^. toe te kennen.

Thans genieten de regenten onder Tagal 5 p.Ct. en die onder Pekalongan maar 3 p.C^t^., beiden belast zijnde met de perceptie der revenuen; en aan den anderen kant krijgt de regent van Kadoe maar 400 ropijen 's maands, hetwelk in geen vergelijk komt met hetgeen in andere districten gegeven is, waar de regenten mede niet met de revenuen te doen hebben.

Intusschen heeft het Britsche Gouvernement zeer wel gedaan om te bepalen, de inkomsten alleen in geld te ontvangen. De instructie zegt wel, dat desnoods ook het product kon ontvangen worden, doch, met uitzondering van eenige districten in den Oosthoek, heeft dit geen plaats gehad. En waarlijk, dit is volstrekt noodzakelijk; de omslag en kosten zouden te groot zijn, en een ruim veld zou zich openen voor misbruiken en ongeregeldheden.

Men zal tegenwerpen: waar het geld voor deze betaling van daan moet komen? Dan, ditzelfde is vóór drie jaren gezegd, en ik zelf ben daarvoor beducht geweest. Thans schijnt de ondervinding het vermogen daarvan aan te duiden; altoos stellende, dat het niet inkomen der revenuen moet worden toegeschreven aan gebrek aan goede directie, ongelijke schatting der landerijen en producten, en andere irregulariteiten.

Tot verdere aantooning van de noodzakelijkheid der opbrengst in geld, kan ik in billijkheid vragen: wat zou het Gouvernement met het product, gelijk paddy, rijst, tabak, enz. doen? Dadelijk publiek verkoopen, zou het preferentst zijn. Hierdoor zou echter het Land verliezen, dewijl de prijs te laag zou loopen. Het product te bewaren, totdat de prijs hoog wordt, zou weder ten nadeele vallen van den gemeenen man, die daarvan naderhand de voornaamste kooper moet worden. Want, de rijst als het voornaamste product tot een uitlandig vervoer in groote massa voor te beschikken, zou in de eerste plaats van te weinig belang zijn, en, in de tweede plaats, in de presente omstandigheden mogelijk niet zeer raadzaam wezen, nademaal ik geloof men met grond kan zeggen, dat het rijstproduct van Java, zooals het thans is, wel iets meer dan voldoende is, maar niet zou toelaten daarvan groote uitlandige verzendingen te doen, vooral wanneer er

misgewassen zijn, uithoofde men stellen mag de cultuur daarvan sedert de laatste 25 jaren lang zoo niet is toegenomen, als pro rato van de vermeerdering der populatie benoodigd was.

In het geheel durf ik de vrees niet van mij werpen, of de opbrengst van den verhuur der landerijen altoos in geld zal kunnen plaats grijpen, wanneer ik in aanmerking neem hetgeen meer kundigen dan ik stellen, dat de balans van den handel in 't nadeel van Java is. . . . .

Dit zou ik durven stellen, dat de balans van den handel niet in het nadeel zal wezen, zoodra de koffijcultuur in minder verval, en die der suiker, peper, indigo, tabak, kapas, enz. tot meerder uitgebreidheid wordt gebracht. Hiertoe althans is de vrije handel en cultuur het eenige vooruitzicht. Om mij tot één artikel te bepalen, mag ik de indigo aanhalen. Dit jaar alleen, zal door een ijverig fabrikant op Pekalongan circa 300 pikols van dit artikel worden aangemaakt: eene quantiteit, meer dan ooit te voren op geheel Java in een jaar gefabriceerd . . . .

Dat het Britsch Gouvernement niet genegen is geweest iets te volgen, 't welk als eene tevoren bestaan hebbende inrigting kon beschouwd worden, is in vele opzigten tastbaar te zien geweest. Evenwel is het zeker, dat alle gemaakte veranderingen geene verbeteringen zijn, zooals daar zijn die bij de koffijcultuur, de houtbosschen, het postwezen, de djaeng-sekars, en andere.

Tijdens de introductie van het nieuwe stelsel, was het wel noodzakelijk de inrigtingen der koffijcultuur te veranderen. Doch, of het gelasten eener *verlating* en *vernieling* der plantagiën, *zooals de order schijnt geweest te zijn*, behoorde plaats te grijpen, durf ik niet bepalen. Het is waar, de koffij was ten dien dage zeer laag in prijs; maar het was te voorzien, dat een bevorens zoo voordeelig artikel voor den Europeschen handel niet altoos op die laagte zou blijven.

Deze eerst gegeven maatregel, dien men in sommige districten al te goed heeft uitgevoerd, is te meer condemnabel, daar het op Java niet aan goede en ledige gronden ontbrak om de voorgegevene extensie der rijst- en ander cultures te bevorderen.

Het is noodig hierbij aan te merken, dat er onder het grootste deel der bewoners van Java en vooral onder de Engelschen, zooals de Heeren Raffles, Mac Quoid en Crawfurd in hunne geschriften aanhalen, eene presumtie bestaat alsof de Javanen op de N.O. kust adverse

waren van de koffijcultuur [1]. Dit nu pretendeer ik vatbaar te wezen voor opheldering. Dat een Javaan de voorkeur geeft aan de cultuur der rijst, tabak of kadjang boven die van koffij, is *per se*, en de reden daarvan klaar. De vruchten van rijst, tabak en kadjang kunnen in drie tot zes maanden geplukt worden, die van de koffij integendeel eerst over drie à vier jaren; hetgeen voor de Javanen, zooals ik reeds de eer had aantehalen, eene veel te groote berekening is. Ten andere, weet ik niet of de Javanen, *ingevolge de orders van den gewezen gouverneur Daendels*, wel zoo groot bevoordeeld zijn geworden, om van hen een aanplant en onderhoud te vergen tot 500 boomen per huisgezin!

Dit echter zal bij onderzoek blijken, dat het er ver af is, dat de Javanen op de N.O. kust een eigenschappelijken tegenzin tegen de koffijcultuur zouden hebben. Al mijne opzettelijke navorschingen, niet bij de groote inlandsche hoofden, maar bij den gemeenen man, hebben mij daarvan nimmer iets doen blijken. Dan, het is op Java niet ongewoon dat men een stroom volgt: de sustenue van iets van dien aard is voldoende, om het als een stelregel te doen aannemen.

Het Britsch Gouvernement, in de laatste jaren ziende welken prijs de koffij erlangde, heeft alstoen meer attentie op de inkomsten dier cultuur gevestigd. Hierin is niettemin zeer ongelijk gehandeld. Op sommige plaatsen zijn de termijnen verdeeld en berekend in 1000 boomen, verhuurd aan een ieder zonder onderscheid, bij inteekening. Op andere plaatsen zijn de tuinen in groote perceelen verhuurd; daar weder alléén aan den gemeenen man. Zoo is iedere Residentie van de andere verschillend . . . .

Ik vervrije mij hier te avanceeren, dat het Gouvernement thans bij lange na niet geniet hetgeen het zou kunnen genieten. Mijne voordragt aan den Inspecteur-Generaal der Koffijcultuur zal U H.E.G. doen zien, dat de verhuur in groote perceelen, bij openbare opveiling en aan een ieder zonder onderscheid, mij het meest raadzaam voorkomt in 't belang van het Gouvernement, en ook het meest geschikt tot behoud der tuinen, alsmede het voordeeligst voor de betaling der landelijke inkomsten aan het Gouvernement, alzoo daardoor eene groote

[1] „The inhabitants in the Eastern Districts were averse to the new and additional burden, which this cultivation imposed upon their labour". (*Raffles*).

som geld onder de gemeente komt, en deze verdiensten heeft waarvan zij anders verstoken is [1].

Onkundig welke maatregelen het Gouvernement voorheeft met de koffijcultuur in 't vervolg van tijd, durf ik mij niet verder uitlaten. Alleen zij het mij vergund Uwe Exc. als mijne gedachte aantegeven, dat de winsten welke het Gouvernement zou kunnen erlangen wanneer zij de koffijplantagiën onder haar administratie nam, grooter kunnen zijn dan thans, zonder dat daardoor behoefde te worden afgeweken van de grondbeginsels waarop het nieuwe stelsel is gebouwd. Ofschoon ik moet observeren, dat bij eene naar zich toetrekking der tuinen door het Gouvernement, minder voordeelig voor de landelijke inkomsten zou wezen den verhuurtijd voor eenige jaren achtereen te bepalen.

Over de administratie der houtbosschen . . . . zal ik mij eenlijk bepalen te zeggen, dat de orders voor de behandeling dezer gewigtige administratie alle oogenblikken variërende geweest zijn. Op den eenen tijd is de aankap met kracht geschied voor rekening van het Gouvt, dan weder is de aankap aan particulieren toegestaan tegen zekere betaling; op een anderen tijd is alle aankap verboden. Somtijds is het hout voor particulieren zeer gemakkelijk, en dan weder in 't geheel niet te verkrijgen geweest. . . . .

Het is een zeer goede maatregel van het Engelsche Gouvernement

---

[1] De heer de Salis schreef in zijn rapport aan den Inspecteur-Genl. van Motman het volgende:

„Hoezeer het mogelijk voordeeliger zijn zoude de tuinen in het geheel niet te verhuren, of, verhuurd wordende, voor 3 à 4 jaren op éénmaal te verhuren, is het echter m. i. zeker, dat de tuinen oneindig meer als voorl. jaar opbrengen en ook beter onderhouden worden zullen, mitsgaders de gemeene man bevoordeeld worden, wanneer de tuinen aan Europeanen of andere gegoede personen worden uitgehuurd; daar het waarlijk een ieder moet verbazen, dat 8000 pikols koffij, waarop ik het provenu der boomen alhier calculeer, niet meer aan het Gouvernement zouden opbrengen dan 11,590 ropijen voor huur en 1 ropij voor den uitvoer (per pikol).

„De reden waarom ik UHEG. voorstel de huur maar in twee perceelen te doen, nl. van de tuinen onder Pekalongan en die onder Batang, is wijl er genoeg gegoede speculateurs zijn, en bij verhuur in detail de twisten tot in 't oneindige zijn, hetgeen belanghebbenden terughoudt en bevreesd maakt, daar zij dubbele oppassing moeten laten houden om fraudes en diefstallen voor te komen.

„Ik had daarom wel gewenscht, ook de pagger-koffij in de huur te bevatten. Dan, dit is meer het privaat eigendom van den gemeenen man, en kan in billijkheid hem het genot daarvan niet worden onthouden."

geweest, om de pachten van de In- en Uitgaande Rechten uit handen der Chinezen te nemen, zoowel als het afschaffen van de Zoutpacht en die in handen van Gouvernements dienaren te brengen; ofschoon eene vermindering in den verkoopsprijs van het zout niet ondienstig zou wezen om den gemeenen man te soulageren, zonder dat daardoor eenige schade bij het gouvernement zou geleden worden, alzoo de verkoop en consumtie dan zooveel grooter zou wezen.

Eindelijk zij het mij ten goede geduid te mogen opmerken, dat de Regulatiën nopens de behandeling van civiele en criminele zaken mij voorkomen te uitgebreid te zijn. Opzichtelijk de eerste, om door eene natie gelijk de Javanen nog zijn, te worden opgevolgd: nu meer in schijn dan in realiteit bestaande. En betrekkelijk het laatste, zoo het noodig moet wezen rechtspleging te houden met gezworenen in zaken van Europeanen of inlandsche Christenen, had deze manier van procederen altans niet behoeven gevolgd te worden ten opzigte van de inlanders, zoo uit aanmerking van het weinige begrip van het ware doel, als der tegenstrijdige uitwerking die daardoor geboren wordt met de wetten der Javanen.

Mij blijft thans over U Exc. mijn gevoelen te geven over de administratie dezer Residentie in het bijzonder. Ter voldoening daaraan heb ik de eer met betrekking tot Pekalongan, Uwe Exc. te informeren, dat in de twee voornaamste districten of regentschappen, nl. Pekalongan en Batang, het zoogene *Village-Settlement* is ingevoerd, of verhuur van land aan de dorpshoofden, en dat deze verhuur het laatst geschied zijnde voor drie jaren, zal komen te cesseren met den 31e dezer.

Reeds heb ik de vrijheid genomen optemerken, in hoever deze wijze van verhuur preferent is boven die van het zoogene *detailed settlement*, of verhuur aan den gemeenen man. Ik kan Uwe Exc. nog betuigen, dat, hoezeer de orders daartoe ontvangen waren, de afgetreden resident Lawrence volkomen avoueerde, het zoo behoort gevolgd te worden als het thans bestaat.

Het is mij ondoenlijk bepaald optegeven, hoe de berekening der velden en van het provenu der daarop gestelde inkomsten van het Gouvernement is geschied. Al wat ik heb kunnen te weten krijgen is, dat de voormalige resident daarin bij wijze van gissing heeft geageerd, en, de velden niet behoorlijk gemeten zijnde, was het wel

niet anders doenlijk. Intusschen komt het mij voor, daarin vrij billijk is gehandeld.

Anders is het gelegen met het district Oeloedjamie. Dit land, bevorens in admodiatie afgestaan aan wijlen den oud-kapitein der Chinezen te Samarang Tan Tjankong, heeft gedurende eene reeks van jaren gestaan onder beheering van Chinezen. Bij het overlijden van gez. kapt-Chinees heeft het Gouvernement dit land weder naar zich toe getrokken, met eenige oude gebouwen, en met zeer gereede instemmiug der familie van dien kapitein overgenomen voor 17000 Sp. Ds. Sedert is dat land verhuurd geworden, en aldaar geïntroduceerd het *detailed settlement*, ofschoon niet zonder veel moeite.

Nimmer heeft dit district zijne revenuen opgebracht, maar steeds hebben remissiën moeten geschieden; zooals ik maar al te zeer vrees dit jaar ook te moeten plaats vinden, boven hetgeen als billijk behoort geremitteerd te worden voor bedorvene velden. Wat nu hiervan de redenen zijn, durf ik niet te bepalen. Ik had eerst gemeend, dat mogelijk een nadeelige invloed of opstoking der Chinezen bestond; dan de resident Lawrence heeft mij geëlucideerd, uit hoofde eener gelijke opinie, daarnaar het seherpste onderzoek te hebben gedaan, zonder dat echter ZEd. daarvan iets is kunnen blijken. Om die reden moet ik aannemen, ten eerste, dat de verhuur der landen *niet* aan den gemeenen man had behooren te geschieden, en ten andere, dat bij de eerste taxatie de landen te hoog geschat zijn. Zooals mij berigt is, heeft het niet-slagen der velden geen reden bij de Britsche administratie uitgemaakt om de collecte, zooals bepaald was, intepalmen [1]; waardoor het volk ontevreden en ten achteren geraakt is, en, onaangezien eene in het gepasseerde jaar gemaakte reductie, nog altoos, hetzij al of niet door onvermogen, de huurschat moeijelijk opbrengt.

Ik neem de vrijheid Uwe Exc. hier te proponeren, den verhuur der landen in al de districten onder Pekalongan te doen gevolg nemen op het stelsel van verhuur aan de geringe inlandsche hoofden, zooals thans in de twee voornaamste gedeelten bestaat. De landen door inlandsche bedienden in het begin van dit jaar in het Pekalongansche en Batangsche gemeten zijnde tot velden van 2000 □ roeden, en

---

[1] In den zin van inkorten of verminderen?

deze berekening ook reeds gemaakt zijnde in het Oeloedjamische, zal eenige meerdere regulariteit plaats kunnen vinden. Indien Uwe Exc. daarin gelieven toetestemmen, was het mijn voornemen de landen op nieuw voor drie jaren te doen inhuren, als meer zekerheid gevende voor de huurders, integaan met 1 October en eindigende met 31 Septr. 1819, en om, bij het laten der regenten en inlandsche bedienden op denzelfden voet van betaling in land als tegenwoordig, de opbrengst niet anders dan in geld te bepalen, tenzij onvoorziene omstandigheden hiervan eene afwijking mogten gebieden.

Ten opzichte van de calculatie der opbrengst aan het Gouvernement is echter eene opheldering noodig. De order van het Gouvernement zegt, dat op het geëstimeerde product van een Jonk de ½, ⅖ of ⅓ zal moeten gerekend worden. Indien dit nu à la lettre gevolgd wierd, zou eene onregtvaardigheid ontstaan voor de huurders van sawa's van de 'eerste soort. Stel, toch, dat de jonk rijstland geeft:

— 1e soort . . . . hangmatten 40,
2e „ . . . . „ 32,
3e „ . . . . „ 24, — zoo volgt

daaruit, dat de huurder der 1e soort rijstvelden lager belast zou zijn dan die der 2e, en deze weder hooger dan die der 3e soort . . .

Het is mij toegeschenen, dat als basis voor de berekening der opbrengst bij verhuur in de residentie Pekalongan kan worden gevolgd de Jonk van 2000 □ roeden, als volgt:

RIJSTVELDEN:

Gecalculeerde opbrengst, de hangmat à 200 katjes.		Aandeel van het Gouvernement, berekend in geld, en de hangmat gesteld op 50 Sp., en op 10 Sp. van de tagalvelden.	
1e Soort jonken, hangmatten	40	hangmat 20	f 33⅓.
2e „ „ „	32	„ 16	- 26⅔.
3e „ „ „	24	„ 12 -	- 20.

TAGALVELDEN:

1e Soort jonken, hangmatten	36	hangmat 14⅖	f 4⅘.
2e „ „ „	24	„ 8	- 2⅔.
3e „ „ „	20	„ 5	- 1⅔.

Met exceptie voor de *Tabakvelden*, waarvan de berekening hier in kodies bestaat, en de opbrengst op de helft zou kunnen gesteld worden, als:

1e	Soort	kodies 2	k. 1	f 40.
2e	„	„ 2	„ 1	- 20.
3e	„	„ 2	„ 1	- 12,

zijnde het verschil van de waarde berekend naar den prijs van de tabak, volgens qualiteit.

Het is waar, dat naar deze berekening, de hoofden als huurders geene inkomsten hebben, gelijk in andere districten, waar zij of een gedeelte land of een zeker percentage genieten op de revenuen. Dan, de voornoemde prijs is ook modiek gesteld, en er bestaat in deze residentie ook geene belasting op klapperboomen, op het trouwen, enz.

Alsnu overgaande tot de *Kadoe*, heb ik de eer Uwe Exc. te informeren, dat in dit onvergelijkelijk vruchtbaar en fraai district is ingevoerd het zoogenaamde *detailed settlement*, en de verhuring voor drie jaren heeft plaats gehad, waarvan twee met den 31e dezer zijn verstreken. Dan, hier ook bestond dat stelsel maar in naam.

De gemeene man heeft een huurcedul. Doch geringe hoofden, welke ieder een stuk land voor inkomsten hebben, en de opgave hebben van hetgeen ieder betalen moet, zijn met de perceptie belast.

Daarbij heeft dit district een voordeel boven alle andere, nl. de kostbare tabaksplant. Thans is de handel daarin minder, doch het lijdt geen twijfel, of de wijze schikkingen van Uwe Exc. zullen dien handel weder op zijn vorige fleur doen komen, en daardoor als in vroegere jaren 150 à 200,000 Sp. matten naar de binnenlanden van Samarang, doch voornamelijk naar de Kadoe worden gevoerd. Zoodra er dus eenige beduchting mogt bestaan voor de prompte inkomsten van het Gouvernement in dit district (ofschoon ik die nog niet bespeur), zal die niet meer bestaan zoodra de handel met den Overwal favorabeler wordt.

De verhuur der landen nog één jaar te voren staande, is mijn gevoelen, dezelve voor dit jaar bijven kan zooals die thans is. Alleen zal het noodzakelijk wezen eene verandering te maken in de huurrol, voor vermindering of verhooging der huur van velden, die te laag of te hoog geschat zijn. Ook zouden Uwe Exc. kunnen gôuteren om aan den zeer activen Mas Ingebei Goeno Wijojo, het hoofd van de

revenuen der Landelijke Inkomsten, toe te leggen de hem ingeschrifte door den voormaligen Luit^{t}. Gouverneur Raffles beloofde verhooging van 2000 rop. 's jaars in land, alsmede eene verhooging, ook door gez. Luit^{t}. Gouverneur bij monde toegezegd, aan den Radeen Tommogong, op de Kadoe aan het hoofd van het inlandsch bestuur, welke beide personen dit meriteren . . . .

De inrigtingen voorts provisioneel kunnende blijven in voege als thans, zou het te wenschen zijn dat dit district door een deskundig persoon nauwkeurig wierd opgenomen en gemeten, ten einde bij den verhuur in het aanstaande geregeld te kunnen te werk te gaan. Thans is hier alles naar gissing geschied, en wel zoodanig, dat ik kwalijk zou doen dienaangaande bijzonderheden op te geven, daar mij voorgekomen is deze zelfs niet meer nauwkeurig door den resident Lawrence zouden kunnen worden gegeven.

Reeds heb ik de eer gehad Uwe Exc. te rapporteren, hoe weinig zekerheid er bestaat voor 's Lands gelden en goederen in de Kadoe, daar alle woningen van bamboes zijn; weshalve ik dit hierbij alleen de vrijheid neem te herhalen.

Wat de Tolpoorten betreft, deze bestaan zoowel in Pekalongan als in de Kadoe, en geven in laatstgenoemd district importante revenuen. Vele personen schijnen voor de afschaffing daarvan te zijn, en dit was ook het gevoelen van den Hr. Crawfurd, wanneer hij over de Kadoe schreef, op grond dat eene afschaffing van alle binnenlandsche tolheffingen op dit eiland voor de cultures en de ingezetenen in 't generaal voordeelig zoude zijn. Uit dit oogpunt beschouwd moet men het grondbeginsel prijzen, dan, de schadevergoeding die het Gouvernement hiervoor in billijkheid zou moeten hebben, niet wel anders gevonden kunnende worden dan door eene verhooging der pacht bij den uitvoer buiten'slands, zoo zou deze niet zoozeer op den bebouwer van den grond vallen, als wel op de bewoners van de stranden (meestendeels de Chinezen) die den binnenlandschen handel drijven, daar deze de betaling op de tolpoorten doen, en niet de personen die de producten kweken. Dit zou dus op hetzelfde uitkomen, en mogelijk zou een maatregel van dien aard eene wisselvallige schadevergoeding geven, in stede van de tegenwoordige zekere.

Trouwens, men zal de tolpoorten in de Kadoe bestaande niet als nadeelig voor de cultures kunnen beschouwen, wanneer men weet

dezelve van jaren herwaarts geëtablisseerd zijn, en men zijne oogen weidt over die uitgebreide bebouwingen van land, die een ieder moeten overtuigen dat, zoo er een bezwaar door de tolpoorten bestaat, dit althans niet op den landbouw valt.

Eindelijk vind ik het mijn plicht Uwe Exc. bekend te maken, dat de residentie Pekalongan en die van de Kadoe, hoezeer onder één Resident staande, twee afzonderlijke residentiën zijn, van elkander geheel afgescheiden door eene vrij aanzienlijke strook gronds van de Javasche Vorsten, waarvan de voornaamste districten zijn Tersono en Kalisala. Men zegt, dat bij de opdracht dezer residentiën aan één enkel persoon, de presumtie zou hebben bestaan alsof de beide residentiën aan elkander gehecht waren. Dan, mij dunkt dit slechts een voorgeven is geweest, om de meerdere inkomsten voor den Britschen resident te bedekken. . . . .

Intusschen zou het te wenschen zijn er eene gelegenheid bestond om de aangrenzende landen van de Vorsten, als van veel waarde, onder het gezag van het Gouvernement te brengen en met de Kadoe te vereenigen, waardoor het Gouvernement eene importante winst zou genieten. . . . .

De plichten welke mij thans opgelegd zijn, zijn zeer zwaar, en de prompte vervulling derzelve voor de politie en administratie in 't generaal, doch vooral voor den verhuur der landen, waarmede in de volgende maand een begin behoort gemaakt te worden, laat mij niet zonder eenige ongerustheid; daar de distantie der beide residentswoningen ruim honderd palen is, meest door het gebergte. Hoezeer ik alle redenen van tevredenheid heb over de keuze van de Heeren Caspers en Valck op de twee residentiën, komt het mij echter voor tegen de intentie Uwer Exc. te zijn, om aan dezelve (evenals de Britsche resident gedaan heeft) de bevoegdheid te geven dadelijk met het Gouvernement te correspondeeren, en voor geruimen tijd in de uitoefening te blijven van een gezag hetwelk Uwe Exc. goedgunstiglijk aan mij hebben toevertrouwd.

Ik gevoel enz.

(*w. get.*) A. M. T. de Salis,
Fung. Resident.

XXVIII.

W. H. VAN IJSSELDIJK AAN COMMISSARISSEN-GENERAAL.

Djocjocarta, 13 September 1816.

HEG. Heeren,

Mijne openbare receptie dezen morgen ook bij den Sultan plaats gehad hebbende, vereer ik mij Uwe Exc. daarvan kennis te geven, alsook dat dezelfde plegtigheden daarbij zijn geobserveert als te Souracarta: met dit onderscheid, dat in plaats van den Kroonprins, die hier niet is, de pangerang Paku Allam, vergezeld van al de prinsen en regenten, zoowel van het oude als nieuwe hof, mij zijn komen complimenteren, en de eerste mij begeleid heeft tot voor den Sultan, die even als de Keizer mij onder de poort van de . . . . vergezeld van den Heer Resident, te gemoet kwam.

Ik zeide den jongen vorst, dat het mij eene bijzondere satisfactie was als zoodanig den achterkleinzoon te mogen begroeten van een Vorst, die bij mij steeds in nagedachtenis zeer hoog geacht werd, en aan wiens hof ik mij vóór 30 jaren als Eersten Resident bevonden had [1]; waarbij ik nog het een en ander zou gevoegd hebben, had ik niet opgemerkt dat hij daartoe te weinig maleisch verstond. Hij ontving mij, ofschoon wat ontsteld, zeer beleefd en met vrij goede contenance, mij voorts bij de linkerhand nemende tot onder de groote Mendopo, alwaar ik ter regter zijde van hem plaats nam, en voorts hetzelfde ceremoniëel liet volgen als op Souracarta geobserveert is.

Bij des Sultans grootmoeder, moeder en vrouw binnengeleid zijnde, viel de eerste mij om den hals, zette mij naast zich, en liet mijne hand niet los vóór het oogenblik van afscheid, terwijl inmiddels het

[1]) Amangkoe Boewana was een achterkleinzoon van Sultan Amangkoe Boewana I, bij wien van IJsseldijk in 1786 als Eerste Resident geaccrediteerd werd. Zie Opk. v/h. Ned. gezag over Java, XII blz 90.

een en ander ter versnapering werd aangeboden; waarbij het mij maar al te zeer in 't oog viel, hoe de vorige *gouden* schalen en bekers, enz. verandert zijn in slegt *zilver* en chineesch *aardewerk*.

Na ruim een quart uur, met de meeste officieren van het garnisoen, bij de vrouwen gezeten te hebben, in welken tijd de oude Ratoe mij bij herhaling bad haar kleinzoon, den tegenwoordigen Sultan, niet te vergeten, 'en waarop ik van de zijde van Uwe Exc. de gepaste verzekeringen gaf, moest ik haar beloven mijne visite te zullen herhalen; waarop ik mijn afscheid nam, en voorts ook van den Sultan, door wien ik wederom, als bij het ingaan van den Kraton, werd begeleid, en door al de Prinsen en Regenten, tot in des Residents woning, alwaar de Sultan mij liet verzoeken hun te permitteren mij op morgen eene plegtige visite te mogen geven, dat ik op eene beleefde wijze toestond.

Voorts heb ik de eer Uwe Exc. bekend te maken met den uitslag van het door mij gedaan onderzoek ook ten dezen Hove, bij mijne secrete instructie vermeld, waarmede het overeenkomstig mijne veronderstelling is afgeloopen, te weten: dat, al ware 't ook dat men aan het andere Hof daaromtrent noch eenige achterhoudendheid mogt hebben overgelaten, zulks hier apparent geen plaats zou hebben. Het viel mij niet moeijelijk te ervaren, door welk kanaal ik op eene juiste wijze kon worden geinformeerd van hetgeen er in des Sultans kraton omgegaan is, en omgaat, sedert men de tijding uit Europa ontvangen heeft der teruggave van het eiland Java door het Engelsch Gouvernement.

Ik werd daardoor welhaast onderrigt, dat, ofschoon door mindere personen hier ook wel eenige gelijksoortige geruchten verspreid zijn als op Souracarta en Samarang, . . . er van de zijde van den laatsten Resident Craufurd omtrent die overgave niet anders dan een pligtmatig gedrag heeft plaats gehad, en hij dezelve steeds heeft doen voorkomen als een gevolg van den nu geëindigden oorlog en der bereiking van het doel waarom dezelve zoolang heeft aangehouden. En dat zulks bij geschrifte . . . . . in denzelfden geest heeft plaats gehad, zal U.Exc. reeds gebleken zijn uit den originelen brief die aan den Sultan geschreven, en door den Hr. Nahuys aan Hd. aangeboden is, wordende dit nog nader bevestigd uit den brief, dien de Prins-Regent pangeran Paku Allam in December 1815 van den

destijdigen Gouverneur Raffles ontfangen heeft[1] . . . En heeft die Prins mij verzekerd, er ook in de particuliere gesprekken tot hem gehouden geen andere strekking als de bovengemelde heeft plaats gevonden.

Wat nu verder betreft den staat waarin zich dit Hof bevindt, zoowel ten aanzien der algemeene gevoelens over de herstelling van het Nederl. bestuur, als met opzigt tot de innerlijke gesteldheid van hetzelve, daaromtrent zij het mij vergund . . . iets aanteteekenen over:

1°. de Prinsen en Regenten in 't algemeen, en den jongen Sultan in 't bijzonder,

2°. den Regent, pangeran Paku Allam, en

3°. den geest die er heerscht, met betrekking tot den zich thans op Batavia bevindenden ex-sultan en zijn zoon pangeran Mancu-di-Ningrat.

Ik heb met geen geringe satisfactie bij al de Prinsen en Grooten die mij successive zijn komen zien, opgemerkt, dat hetzelfde attachement en die ongekunstelde genegenheid voor de Nederlanders nog bestaat, die ik steeds vóór lange jaren observeerde. Men behoeft die lieden maar te ontmoeten, om daarvan overtuigd te worden. De een noemt de teruggave (door Engeland) een *obät* of medicijn voor het eiland Java; een ander beschouwt ze als een weldaad, door het Opperwezen aan hetzelve, na veel lijdens, bewezen; terwijl een derde zich vergelukt van weder de hand te mogen reiken aan den afgezant eener Natie, onder wier bestuur zij bevorens zoo vele gelukkige dagen mogten doorbrengen. Daarvan kwam mij gisteren een treffend blijk voor in de ontmoeting van den Pangeran Demang, een van des in 1792 overleden Sultans zonen, die, mij om het lijf hangende, in het bijzijn van eenige anderen, zijnen broeder Paku Allam toeriep: „Nu „mogen wij toch de hand weer toereiken aan een Nederlander, daar „wij steeds door de Engelschen als battoors behandelt werden.”

De geestgesteltenis kan dus niet beter zijn. Egter mag ik voor Uwe Exc. niet verbergen, dat ik niet vreemd ben van te veronderstellen dat, behalve het innerlijke goede hart voor onze Natie, dat

[1] Aan Lord Buckinghamshire deelde Raffles onder dagt. van 20 Nov. 1815 mede: „The publication of the Treaty of the 14. August 1814 has rendered it necessary that the Native Authorities in these Colonies should be apprized of the intended transfer. In making this communication, I have availed myself of a publication which has appeared in the Dutch Papers, to assure the parties, that no material alteration is to be apprehended from the change of sovereign.”

hier speciaal altoos onbewimpeld is doorgeblonken, er wel eene tweede reden gelegen kan zijn in de stille hoop, dat uit die verandering ook verbetering van hun staat zal voortvloeijen. Ten minste, de stokoude pangeran Ingebei gaf te kennen, dat hij, door het afstaan van de Kadoe, als sentono of prins van het oude geslacht veel verloren had van zijn vorig middel van bestaan; waarop ik dadelijk liet volgen dat, alzoo de oppermacht van het Nederl. Gouvernement, zonder welke het eiland nimmer in rust en tegen vijanden van buiten kon beschermd blijven, moest onderschraagd worden door toereikende middelen, hetgeen met het belang van een ieder ingezetene overeenkwam, men nimmer aan eenige verandering daarin denken moest; waarmede die oude Prins, aan wiens klagen ik bevorens reeds gewoon was, dan ook van verdere reflectien afliet. En waarbij het dan ook wel blijven zal, te eerder, omdat de gemeene man in de aan het Gouvernement afgestane landen bij een wel geregeld bestuur veel minder lasten te dragen heeft, als toen vooral de Prinsen van het Hof die lieden steeds, naar oud 's Lands gebruik, op allerlei wijzen bezwaarden.

Overigens is mij geen het minste spoor voorgekomen van eenig voornemen tot het doen van voorstellen, en schijnt men in 't algemeen, ook onder de regenten en mindere hoofden, zeer tevreden met de verandering.

Wat nu den Sultan aangaat, daarvan is nog niet veel te zeggen, wordende steeds geleid en onderwezen door zijne grootmoeder en moeder, die hem zeker geene verkeerde instructie geven zullen, te minder daar deze zich maar al te wel herinneren wat het is zich tegen het Gouvernement te verzetten, en bijna geen stap doen zonder voorkennis en goedkeuring van den Resident, met wien die menschen op eene hartelijke wijze omgaan daarvan geen denkbeeld te maken is, en aan wien het altoos staan zal des vorsten raadslieden . . . . uit te kiezen.

Ik kom nu tot den Pangeran Paku Allam, bevorens Notto Coesoemo. Uit mijne Memorie, in den jare 1798 aan mijn opvolger alhier overgegeven, zullen Uwe Exc. gelieven te beoogen hoedanig ik destijds over dien Prins dacht. Dezelfde beminnelijke hoedanigheden, doch ook dezelfde ambitieuse gevoelens, die hij toen bezat, zijn hem bijgebleven: het zijn de laatste alleen, die eenig licht hebben kunnen

verspreiden over de ongehoorde wijze waarop hij en zijn zoon in den jare 1811, niet lang vóór de komst der Engelschen, behandelt zijn geworden, waarvan de omstandigheden zeker aan Uwe Exc. bekent zijn [1]. Dit alles heeft, ten minste voor het uiterlijk, niets verandert in zijne verkleefdheid aan het Hollandsch Gouvernement, waartoe echter de overtuiging dat zijn bestaan daarvan alleen afhangt, na zooveel geleden mishandeling, misschien in zijn hart wel het meeste bijdraagt.

Bij het subiete overlijden van den Sultan [2], die nog denzelfden dag door zijn zoon, destijds een kind van 9 à 10 jaren [3] werd opgevolgd, was tegelijk een Regentschap (bestaande uit vier Regenten) benoemd, hetwelk, zooàls de Heer Raffles, die mij daarover wel wilde raadplegen, terecht aanmerkte, niet bestaan kon. Het was verre preferent daartoe een Prins te benoemen van zulke goede hoedanigheden als dezen Notto Coesoemo, mits men wel zorgde hem daardoor geen gelegenheid gegeven wierd tot zelfverheffing of die van zijn zoon, te dier tijd genaamd Notto di Ningrat; waarop gezegde Gouverneur hem dan ook . . . aanstelde tot Regent, en den jongen Sultan speciaal liet onder het opzigt en de voogdijschap zijner beide moeders.

Destijds wist ik echter niet, dat de Heer Raffles hem na het innemen van den Kraton, al ten eerste publicq van den troon den naam gegeven had van Pangeran di Patti (Kroonprins) Paku Allam, en aan zijn zoon dien van Pangeran Aria Soerodiningrat, alzoo ik in dat geval zoo gereed niet zou geweest zijn tot zijn regentschap mijn aveu te geven, en welke verheffing dan ook niet heeft kunnen nalaten de jalousie van wijlen den Sultan ten zijnen opzichte weder sterker dan immer te verlevendigen, zoodat deze een openbare vijand van hem geworden en dit ook gestorven is. Daarin kan men ook de apparente reden vinden, dat de Engelsche Resident Garnham den jongen Sultan heeft uitgeroepen zonder eenige voorafgaande handeling met den Gouverneur; hebbende die jalousie, die na des vorsten overlijden dezelfde bleef, waarschijnlijk ten gevolge gehad dat de Heer Raffles hem alleen den naam van Regent gelaten heeft en de

[1] Zie deel XIII, blz. CXIV, en Daendels „Staat„, Additionele stukken.
[2] Sultan Amangkoe Boewana III was den 3 November 1813 overleden.
[3] Meinsma (II, i, blz. 90) noemt den jongen vorst toen reeds 13 jaar oud.

bewaring van het Rijkszegel, zonder meer van den naam van Pangeran di Patti te gewagen, en ook niet van de hem beloofde 6000 Sp. M. 'sjaars [1]. Hij, Paku Allam, heeft evenwel niet nagelaten het zegel van Pangeran di Patti te gebruiken, dat hij thans nog doet, waaruit niet moeijelijk is op te maken dat, hoe noodzakelijk het zij hem in waarde te houden en met behoedzaamheid te behandelen, het niet minder noodig is dat hij zoo min verder verheven als vernederd worde.

Onder verbetering, vermeen ik dat tot beide einden eene convenable gelegenheid zal gevonden zijn, in hem als 't ware afgescheiden te laten van het Hof, en te houden in den staat van den Prins Prang Wedono op Souracarta, die met niemand als met den Resident te doen heeft, en ook niet ten hove gaat als te gelijk met dien ambtenaar . . . .; dat men hem voorts zijn tegenwoordig cachet ongemerkt laat behouden, en vooral in 't bezit laat van 's vorsten zegel, mits hetzelve niet anders als met voorkennis en goedkeuring van den Resident mogende gebruiken; waarvoor het misschien niet kwaad zou zijn dat hem door het Hof jaarlijks eene zekere toelage, al was het dan ook maar de helft van het hem beloofde, wierd toegestaan, hetwelk hem wat zou te gemoet komen in het te kort schietende voor het onderhoud zijner ten dienste van het Gouvernement onder de wapens houdende 100 dragonders. De bewaring van het groot Zegel door hem beschouw ik als te nuttiger, omdat er zonder dat aan geene brieven of acten eenige legaliteit kan gegeven worden, en opdat de Sultan, die naar 's Lands gebruik geene pretensie kan maken op de geheele uitoefening van zijn gezag als Vorst vóórdat hij de volle 20 jaren bereikt heeft, geen gelegenheid kan hebben van hetzelve een ongepast gebruik te maken; hetwelk ik hier zoo vrij ben optemerken, indien men eens aanzoek mogt doen den jongeling vóór dien tijd in het volle bezit en uitoefening van het nog aan de Vorsten overgelaten gezag (hetwelk inderdaad alleen in dat van den Resident, met medewerking van den Rijksbestuurder, berust) gesteld te zien, hetgeen voor alsnog geheel ongeraden zou zijn. Ik meen te mogen gelooven, dat door zulke precautiën ook hier ten hove de rust gecon-

---

[1] Door het voorgaande wordt opgehelderd wat den heer Levyssohn Norman (*l. c.* p. 76—78) nog onbekend was.

serveert zal blijven, ten ware die door omstandigheden van buiten wierd gestoord.

Ik bedoel hiermede de vrees, die hier nog bestaat en reeds lang bestaan heeft (zooals Uwe Exc. gelieven optemerken uit een copie-bevelschrift door den Hr. Crawfurt uitgegeven), dat de oude Sultan of zijn zoon Mankoe di Ningrat hier terugkomen, en de eerste hersteld zal worden, waartoe hij bij sommigen, volgens mijne informatie, door zendelingen, die hij nu en dan in de gedaante van behoeftige priesters weet herwaarts te krijgen, de hoop levendig houdt [1]; terwijl daaraan zelfs nieuw voedsel schijnt gegeven geweest te zijn door de dwaze veronderstelling dat ik hem als gezant zou medebrengen.

Het komt mij voor, de verschillende gevoelens en verlangens van het thans bestaande Jocjosche Hof te mogen verdeelen in drie partijen, nl. in dezulken die wenschen hem weerom te hebben, waaronder eenige prinsen van het oude hof, zijn zoon Mancoeboemi (die, evenals de hieronder vermelde Mancoe di Ningrat, eenig vooruitzicht op den Troon heeft gehad) en zijne jongere broeders, zijne vorige gunstelingen, en speciaal zijne hier geblevene vrouw de Ratoe Kentsono Sawoelang en hare familie, waarover de Heer Nahuys Uwe Exc. bij deze zelfde gelegenheid onderhoudt. (Voorts) in dezulken, die gaarne zouden zien, dat Mancoe di Ningrat (die de eerste opvolger moest zijn als de laatste Sultan zonder mannelijk oir natelaten was komen te overlijden) terugkwam, waaronder behooren de oude pangeran Ingebei en zijn uitgestrekte geslacht — zijnde die prins met zijne dochter getrouwd geweest —, eenige zijner naastbestaanden, en de Ratoe moeder van dien prins, met hare familie. En (verder) in dezulken, die den tegenwoordigen Sultan zijn toegedaan, waaronder men kan stellen zijne beide moeders en hare familiën, die van zijne tegenwoordige vrouw, en zijne afhangelingen, die hun geluk van hem verwagten; waarbij men eindelijk nog zou kunnen voegen dezulken, die den Pangeran Paku Allam gaarne verheven zagen, doch welke partij mij toeschijnt de zwakste te zijn, omdat hij over

[1] Om alle gevaren aftesnijden, werd bij de Geheime Resolutie van 10 Januari daaraanvolgende door C C. G.G. besloten tot de verbanning naar de Molukken, zoowel van den ouden Sultan (die tot dusver als staatsgevangene te Batavia was gehouden) als van den Pangeran Mangkoe Boemie, wegens hunne verstandhouding resp. met de Hoven van Jokjo en Solo.

'talgemeen onder de grooten minder bemind is als bevorens, waartoe zijne verheffing tot Regent en de naam van Pangeran di Patti wel aanleiding kunnen gegeven hebben.

Uit al hetwelk Uwe Exc. wel zullen gelieven optemerken, dat de tegengang van alle denkbeelden, die op de terugkomst van die beiden eenige betrekking kunnen hebben, speciaal noodzakelijk is voor de conservatie der rust hier ten hove en daardoor verder op Java. Want ofschoon de innerlijke verdeeldheid van het Hof zelf nu wel niet ligt tot éclat zal overslaan, omdat de belangens van iedere partij tegen elkander strijdende zijn, en het dus aan een middelpunt mankeert waaruit men zou kunnen werken, zou dit het geval niet meer zijn als een zoodanig voorwerp in een van beiden daartoe aanleiding gaf; op welken grond zoowel de Resident als ik de vreese van sommigen dan ook steeds zoeken weg te nemen, door de verzekering dat die terugzending nimmer zal plaats hebben.

Terwijl men bezig was dezen afteschrijven, heb ik zooeven eene statieuse visite gehad van den Sultan en het geheele Hof, waarbij wederom hetzelfde ceremoniëel heeft plaats gehad als op Souracarta.

Met enz.

(*w. get.*) W. H. VAN IJSSELDIJK.

XXIX.

VERSLAG VAN DEN WAREN STAAT DER RESIDENTIE PASSOUROUANG. [1]

Passourouang, den 16 September 1816.

Ik vereer mij uw Hoog Edelheedens bij deze eerbiedig over te leggen den waren staat, waarin zich de Residentie Passourouang met medio September j.l. bevond, en waaruit UHEd. ontwaren zullen dat de organisatie volgens de laatste inrigting, wel verre van den Javanen nadeelig te zijn, hun uithoofde van de meerdere vrijheid en het zekere van hun bestaan als huurders en bruikers van gouvernements landerijen, in voorspoed heeft doen toenemen; waaromtrent UHEd. slechts de Tabel hieraan annex hebben in te zien, om daaruit te ontdekken den verbaazenden spoed waarmede het land zoo in meerdere cultivatie als volkrijkheid nu sedert vijf jaren is toegenomen.

Passourouang, het grootste van de drie districten onder de Residentie van dien naam sorteerende, strekt zich 27 palen langs zeestrand uit, en ligt tusschen de regentschappen Bangil en Probolingo ingesloten. Landwaarts in, bepaalt het zich tot het Tenggersche gebergte, en loopt langs hetzelve voort tegen het regentschap Malang.

Het is naar zijne volkrijkheid zeer gecultiveerd, en bevat 62,421 zielen, welke meest allen van den akkerbouw hun bestaan vinden. Het land is afgescheiden in rijstvelden, tagals voor andere cultures, koffijtuinen, houtbosschen, een weinig woest land en eenige gronden geschikt voor zoutpannen, welke tezamen verdeeld zijn in 12 demangschappen of districten, die allen hunne mindere hoofden onder zich hebben en hun bestaan van gouvernementswege in rijstvelden genieten, ... welke weder onder het toeverzigt van een regent en een patti, en onder de directie orders van den resident staan.

---

[1] Uitvoerige mededeelingen uit een rapport van denzelfden aard omtrent de Residentie Soerabaija zijn opgenomen in het Verslag van CC. GG. van 16 Maart 1818, bij S. van Deventer, *l. c.*, I blz. 372—377.

De grootte der rijstvelden wordt berekend in jonken van 4277 □ roeden in de nabijheid van het hoofddistrict, en van 4900 □ roeden in de afgelegen dessa's, om den Javanen eenig faveur op het transport te geven. . . . . De kwartdeelen dezer jonken, bekend onder den naam van bouwen, worden aan de Javanen op recognitie in geld en in paddi uitgegeven. Ingeval van misgewas, worden de velden getaxeerd, en hierna het contingent berekend. De verdeeling der tagals of gronden tot andere cultures is gelijkstandig in grootte met die der rijstvelden, met dit onderscheid dat de Javanen daarvan geene producten in geld opbrengen (*vide* het tarief [1]). De vruchttuinen worden calculatief berekend naar hunne inkomsten, en daarnaar in huur uitgegeven.

Dezelfde synosure wordt bij het verhuren der vischvijvers mede in acht genomen. Alle Javanen, huurders van rijstvelden of tagels zijnde, kunnen desverkiezende alle jaar continueren en in 't bezit hunner tuinen of vijvers blijven. De ingezetenen welke gronden in eigendom bezitten, betalen van iederen klapperboom 1 stuiver jaarlijks, en de christen-ingezetenen van hunne woningen een halve maand huishuur. Alle bazaars of markten worden ééns in het jaar publiek ten voordeele van het Gouvernement verpacht.

Overgaande tot *Bangil*, het kleinste der drie districten tot deze residentie behoorende, gelegen tusschen Passourouang en het Soerabajasche gebied, is circa 9 palen in lengte; in de breedte strekt het zich landwaarts in tegen het Malangsche gebied uit. Het bevat ruim 34,540 ingezetenen.

De organisatie is dezelfde als die van Passourouang, met dit onderscheid dat de paddi aldaar, bij de amat verdebiteerd, 1 ropij minder berekend wordt, en de jonken op 5133 □ roeden worden bepaald.

Malang, waaronder het kleine district *Antang* sorteert, ligt landwaarts in, van het zeestrand meer dan 39 palen afgelegen. Het grenst aan de naastgelegen regentschappen der Vorstenlanden en het Tenggersche gebergte, en bepaalt zich vervolgens tot aan de Zuiderzee. In zijn uitgestrektheid is het grooter dan Passourouang en Bangil te samen. Het heeft den besten grond voor alle cultures, doch is, niet-

---

[1] Zie hierachter blz. 110.

tegenstaande het veel in volkrijkheid heeft toegenomen, nog slecht met menschen voorzien.

Het land levert veel tabak op, die men met de beste Javasche gelijkstelt. De koffijtuinen zijn daar altoos in den schoonsten staat, en de boomen met vruchten overladen. De moeielijkheid in den afvoer der producten naar de stranden maakt echter, dat dezelve aldaar de helft van de prijzen niet waardig zijn, die zij in andere regentschappen halen.

De bepaling omtrent de grootte der jonken, met de verdeeling in bouwen, ... is gelijkstandig met die van Bangil, doch de regeling omtrent de opbrengst verschillend, en naar de prijzen der paddi en andere producten in geld berekend (*vide* het tarief).

Veel is van dit district nog te maken, en kan door den tijd important in 's Gouvernements revenuen contribueren. Wat de gouvernements-houtboesschen door de geheele residentie betreft, zijn dezelve nog al van aanbelang, zoodat zij de attentie wel waardig zijn. Groote boomen vindt men in dezelve wel niet veel, doch nog veel hout tot het maken van kleine vaartuigen en gebouwen, waarvan jaarlijks eenige aankap zal kunnen geschieden. De slechte directie daaromtrent sedert de laatste drie jaren gebezigd, is oorzaak van vele schaden in de houtbosschen, doordien men niet alleen veel jatihout zonder de minste regelen heeft weggekapt, maar ook vele boomen door de Javanen zijn verbrand om de gronden tot tagels te emploijeren.

Aangaande de koffijtuinen binnen de Residentie gelegen, kan dit product (niettegenstaande het weinige toeverzigt van 1812 tot 1815), volgens de inrigting welke men in 1815/16 weder heeft daargesteld, nog veel tot vermeerdering van de revenuen toebrengen [1]. Wat de directie daaromtrent aangaat, is dezelve op de minst kostbare wijze

[1] De inconsequentie van het Britsche bestuur met opzicht tot zijn stelsel van vrije teelt en vrijen handel was ook hier gebleken.

Blijkens eene bekendmaking van den Resident van 21 December 1815 had, toch, „de Luitt. Gouverneur bevolen, dat de *koffijteelt* in de residentie Passourouang „in den vervolge zou blijven *in handen van het Gouvernement*, en dat gevolgelijk, „van dien dag af, alle aankoop van de planters of anderen zou beschouwd worden „als onwettig en strafbaar".

Deze bekendmaking werd tevens toepasselijk verklaard „op alle koffij elders „dan in de tuinen groeijende, welke mede door het *Gouvernement* tegen een „billijken prijs zou ontvangen worden, en waarin alle handel mede onwettig „verklaard werd."

daargesteld. Alle de koffijtuinen, die 68 in getal en met 643,900 boomen beplant zijn, komen den Lande, door het middel van bestaan dat in rijstvelden en tagals aan de Javanen die de tuinen conserveren is toegestaan, en de weinige hoofden die daarover de directie voeren, nog geen 16,300 ropijen te kosten, — waarvoor ruim 3500 picols koffij in 's Gouvernements pakhuizen komen. Al de koffij, in de bosschen verspreid, en in kleine quantiteiten buiten de tuinen voortkomende, wordt mede, volgens order, aan den Lande tegen 6 en 7 ropijen in de pakhuizen geleverd, en komt calculatief nog wel 2000 picols te bedragen [1].

De vooruitzigten op dit gewas zijn, dat, bij eene goede directie in het afzonderen van nog eenige rijstvelden en tagals tot onderhoud van een grooter getal cultivateurs, de leverantie in 4 à 5 jaren tot 10,000 picols kan toenemen.

De groote aanmerking omtrent de Organisatie is, zooals U H.E.G. zullen ontwaren, dat dezelve niet gelijkstandig in alle districten langs Java kan plaats hebben. Van Soerabaija tot Banjoewangie, wanneer men de landwaarts in liggende districten van Malang, Lamadjang en Poeger daarvan uitzondert, zou men ten naastenbij eene gelijke organisatie kunnen hebben. De kleine handel met Madura, Bali en andere naastbij gelegene districten is daar zoo groot, dat het eene zeldzaamheid is dat een gedeelte der producten van Java onverkocht blijven overliggen.

Zilvergeld schijnt aldaar nog genoegzaam in den handel, om dezelve te continueren. Doch het gebrek aan koperen duiten begint zich meer en meer optedoen, waardoor het koper naar de waarde momenteel bij particulieren 4 percent boven het zilver is gerezen, hetgeen een groot ongerief voor den gemeenen man oplevert.

Tevredenheid schijnt nogal onder de gemeene Javanen over de inrigtingen plaats te vinden. Echter kan dit niet beletten, dat in zulke uitgestrekte districten somwijlen tegensportelingen over de opbrengst plaats vinden; doch vindt men dit, bij nauwkeurige oplettendheid, dikwerf plaats te hebben doordien de mindere hoofden, bij de

[1] Deze cijfers betreffen de geheele *residentie* Passaroean. De resident berekent den picol op 20 ropijen, marktprijs.

inzameling van het gewas, wel eens te ruime maat nemen, om voor zichzelve te schrapen, dan wel door aanradingen van de zoogenaamde radeens of Javaansche edellieden, die, gewoon van het zweet hunner evenmenschen te leven, thans zelve voor hun bestaan moeten zorgen, en de organisatie als zeer verderfelijk aanzien. Dit zijn ook juist de lieden die de meeste klagten uiten, en die altoos onder een goed toeverzigt der policie zullen moeten gehouden worden.

Het eenige, indien men rekende dat eenig punt in de organisatie verligting voor den Javaan zou moeten ondergaan, zou zijn, de belasting op de Javaansche huizen, de zoogenaamde kampongs-huur, van 1 ropij jaarlijks op ½ ropij te stellen, en die van 8 ropijen van de rijstvelden per bouw op 6 of 5 te verminderen, of (bij mankement van geld) naar des cultivateurs verkiezing, daarvoor een amat paddij te mogen leveren. —

Wat het Justitiewezen betreft, hetzelve is bepaald . . . . . . bij Besluit van Gouverneur in Rade van 11 Februarij 1814 . . . . In den Landraad zit de Resident als president voor, en dezelve is zamengesteld uit 13 van de voornaamste inlanders, waaronder de regenten, de bepattijs, de hooge priester, de fiscaal, met den translateur leden zijn, en de assistent-resident als secretaris fungeert.

Het bestuur van den Resident zelf, zoowel van de politie als van het financiewezen, hangt veel af van de goede directie, waaromtrent de resident, dien men in alle financiële betrekkingen als rentmeester van de onder zich hebbende gouvernements-domeinen moet beschouwen, veel tot voordeel van den Lande kan toebrengen.

Hopende enz.

De funge-Resident van Passourouang,

(*w. get.*) C. Vos.

BIJLAGE.

Tarief van de lasten, welke de Javanen dragen in de districten van Passarouang, Bangil, Malang en Antang, volgens de Organisatie van 1815/16.

District Passourouang:

Per bouw:	Opbrengst, in geld.	in paddy.	in geld, te samen berekend.
—	—	—	—
Goede rijstvelden	8 ropijen	4 amatten	40 ropijen
Middelbare 〃	id.	3 〃	32 〃
Slechte 〃	id.	2 〃	24 〃

District Bangil:

Goede rijstvelden	8 ropijen	4 amatten	36 ropijen
Middelbare 〃	id.	3 〃	29 〃
Slechte 〃	id.	2 〃	22 〃

District Malang:

Van alle landen, zoo rijstlanden, als tagals, per bouw jaarlijks . . . . 16 ropijen

Districten Passourouang en Bangil:

Voor de woningen van alle Javanen niet tot de Culture behoorende, van ieder jaarlijks . . . . 1 ropij
Van alle vruchttuinen, naar taxatie . . . . —
〃 〃 vischvijvers, 〃 〃 . . . . —

Passourouang, 16 Sept. 1816.

XXX.

COMMISSARISSEN-GENERAAL OVER NEDERLANDSCH INDIE AAN DEN DIRECTEUR-GENERAAL VAN KOLONIEN.

Batavia, 9 October 1816.

Bij onze missive van den 3 Aug. N°. 9 gaven wij UHEG. kennis, dat wij nuttig geoordeeld hadden den Heer W. H. van IJsseldijk te belasten met eene buitengewone zending aan de Hoven van den Keizer en den Sultan. Wij werden daartoe bepaaldelijk aangezet door de zoo dringende vasthouding van het plaatselijk Britsch Gouvernement, om aan hetzelve te garanderen de nakoming van de in 1812 gemaakte traktaten, en door de bedenking dat zekerlijk het Britsch Gouvernement niet zou nalaten onze weigering ter kennis van de beide Hoven te brengen, en dezelve mogelijk in een licht te plaatsen dat een nadeeligen indruk zou kunnen maken.

Wij wilden alzoo ook van onze zijde niet stil zijn, maar langs alle gepaste gelegenheden den Vorsten onder het oog brengen dat wij niet dan vriendschap ten hunnen aanzien voedden, maar tevens doen gevoelen dat wij kracht hadden. Daartoe dienden de brieven, door ons aan hen geschreven, de aanspraken door den buitengewonen gezant gedaan, terwijl zijne bijzondere gesprekken de strekking hadden om vertrouwen inteboezemen en vertrouwelijke mededeelingen uittelokken.

Ons gedragende aan den inhoud der stukken die dezen vergezellen, nemen wij de vrijheid daarbij te voegen eenige aanmerkingen en ophelderingen, welke, uit bijzondere berigten en correspondentiën getrokken, ook voor het Nederl. Gouvernemt in Europa nuttig kunnen zijn.

Het gedrag van elk Hof verdient eene afzonderlijke melding.

Dat van den Sultan van Jocjocarta is altijd beschouwd als eenvoudig, minder beschaafd, maar ook meer opregt, en zeker zwakker dan het Keizerlijke.

Vooral is dit nu het geval. In plaats van den afgezetten Sultan, die thans nog als Staatsgevangene op Batavia bewaard wordt, en omtrent wien de zorg van den Gouverneur Genl waakzaam is, is thans op den troon gezeten een kind van 13 jaren, en UHEG. zal uit deszelfs antwoord zien dat hij zich op zijne jonge jaren beroept, en verzoekt dat daaraan moge worden toegeschreven zoo hij iets tegen den zin van het Nederl. Gouvernement doen mogt. Een gelijk gesprek had des Sultans grootmoeder met den Resident Nahuijs, wiens verblijf aan dat Hof van groot nut zijn kan, niet alleen door zijn bekenden en hoog te roemen ijver en verkleefdheid aan zijn vorst en vaderland, maar vooral ook door den toevalligen dienst dien hij in vroegere dagen aan den rijksbestuurder [1] (toen Notto Coesoema geheeten) bewezen heeft, daar deze hem zijn leven te danken heeft, gelijk UHEG. niet onbewust kan wezen.

De bijzondere berigten van den Heer van IJsseldijk, die aan dat Hof reeds vóór lang bekend was, zijn mede zeer gunstig, en wij hebben dus voor dit oogenblik alle reden van gerustheid te dien opzigte.

Wij kunnen wel niet het tegendeel van het Keizerlijke Hof vermoeden: intusschen heerscht daar een andere geest. De Heer van IJsseldijk noemt het een fijn en steeds met intrigues behebt geweest Hof. De Keizer zelf is, naar de beschrijving door den Rijksbestuurder van hem gegeven, een sluw en niet gemakkelijk te doorgronden man, gelijk hij zich dan ook op eene zeer slimme wijze gedragen heeft bij gelegenheid der oproerige bewegingen die, in het afgeloopen jaar, eerst bij de Sipaijers in britschen dienst staande zijn begonnen, en daarna tot de inlanders zelve overgeslagen, en de verbanning van Mancoe Boemi naar Batavia tengevolge gehad hebben.

Dit een en ander heeft den Heer van IJsseldijk met meer oplettendheid doen inzien het antwoord, door Z. H. aan ons geschreven, gelijk blijkt uit de volgende zinsnede des briefs door hem aan den eerstondergeteekende den 10 Sept. gerigt: „Bij het afzenden mijner officiële van 8 dezer had ik geene gelegenheid U Exc. te doen opmerken, dat in des Keizers brief niet gevonden worden de gewone complimenten van hem, vrouw en familie aan HH. Commissarissen-Generaal, zooals

---

[1] Hier zij aangestipt, dat C.C. G.G. den *Regent* Pakoe Alam, vroeger Nata Koesoema genaamd, verkeerdelijk „rijksbestuurder" betitelen. Vg. bls. 101.

die vermeld zijn in den laatsten brief aan den Heer Fendal, waarvan ik den rijksbestuurder de reden heb gevraagd; die mij daarop antwoordde, dat, vermits het niet passelijk was een mindere aan een meerderen zijne groete toezond, vooral dan niet als er nog geene personele ontmoeting had plaats gehad, dit alleen voor de reden daarvan moest gehouden worden. Ook heb ik hem opgemerkt, dat de laatste periode in 's Keizers brief, waarin hij zegt dat hetzelfde attachement „voor het Hollands Gouvernement zal bestaan als ten tijde der Britten heeft plaats gehad", mij wat stijf zoo niet equivoque voorkwam, daar ik toch wel wist dat dit attachement niet zeer groot geweest was; waarop hij mij verzekerde, „de Vorst geen ander oogmerk gehad heeft als de verzekering van trouw, en, ofschoon Hij hartelijk verheugd was over de laatste verandering, hij dit als 't ware in zijn hart moest opsluiten." . . . .

Hoezeer nu wel dit gesprek met den Rijksbestuurder gerustheid inboezemt, zal het toch noodig zijn een waakzaam oog te houden, vooral daar vele gesprekken door Engelschen gevoerd, hetzij dan opzettelijk, hetzij uit losheid, of zooals in een enkel geval uit kortswijl, als ware hun terugkomst na eenige jaren zeker, op dien vorst en deszelfs hof eenen nadeeligen indruk zouden kunnen maken, gelijk zij het zouden kunnen doen bij andere inlandsche vorsten en grooten. Zoo moeten wij uit bijzondere berigten opmaken, dat er tusschen de Engelschen en den Sultan van Madura nog eene grootere betrekking heerscht dan wij nuttig achten. [1]

Voorzigtigheid en beleid zullen er dus noodig zijn om alles wel te bestieren. Intusschen moet UHEG. uit dit geschrevene niet besluiten, als voedden wij thans de minste ongerustheid; maar men moet de zaken niet alleen voor het oogenblik, maar meer in het verschiet beschouwen, en daartoe zullen wij naar onze geringe vermogens werkzaam zijn.

Ook hier, als op Sumatra en elders, zal vertooning van magt meer dan gebruik daarvan noodig zijn. Wij verlangen dan ook zeer naar

[1] Fendall schreef o. a. den 23 Maart 1816 aan Lord Moira: „The active assistance, the native princes of Madura gave to the British troops in the conquest of the colony, renders it indispensable that some attention be paid to their future interests."

eene nieuwe bezending van troepen, en het smart ons in waarheid dat van de zoo veelvuldige gelegenheden, die er in het vaderland geweest zijn, geen gebruik gemaakt is om troepen, al was 't compagnies of halve compagnies gewijze, naar herwaarts te zenden.

Wij enz.

De Commissarissen-Generaal over Nederl. Indie,

(*w. get.*) C. TH. ELOUT.
VAN DER CAPELLEN.
A. A. BUIJSKES.

XXXI.

EXTRACT UIT EEN GEHEIMEN BRIEF VAN DIRECTEUREN DER O.-I. COMPAGNIE AAN LORD BATHURST.

East India House, 25 Oct. 1816.

The facts and circumstances which have occurred relative to the expedition against Java . . . ., *undertaken as it was by the express direction of His Maj.'s Ministers*, ... have been long understood and acknowledged. . . . . . *Of themselves, or without the direction of His Maj.'s Ministers*, the Company would not have thought it necessary to undertake measures for that purpose. . . . .

The letter from the Secret Commitee to the Gov. Gen. of the 31th August 1810 [1], which directed the expulsion of the enemy from their settlements in Java, at the same time directed enz. enz. . . .

On the 23th December 1811, the Secret Commitee wrote to the Governor-General these words: „We are not satisfied as to the propriety of taking possession of Java in behalf of the E. I. Company. It is undoubtedly true, that the instructions were conveyed through us, because where the troops and resources of the Company were to be employed, they could not legally be conveyed through any other channel; but as our views were not directed to the retaining possession of it, either for the Crown or for the Company, no instructions on that point were necessary" . . . .

At an early period after the capture, it was in contemplation of His Maj.'s Ministers, to make Java a dependency of the Crown, *and a positive decision to this effect has thereafter been made.* The instructions of the 4 January 1815 to the Gov. Gen. in Council, sent through the Secret Comitee, to order the *Lt. Governor* (Raffles) to proceed to Bengal for the purpose of instituting an enquiry into his conduct, afford an instance, if such were wanting; for, if the Colony had been considered in any other light than as under the *exclusive authority of the Crown*, no such orders could have legally been given.

---

[1] Zie bls. 4, 5.

XXXII.

VERSLAG WEGENS DEN WAREN AARD DER ADMINISTRATIE GEHOUDEN DOOR HET BRITSCH GOUVERNEMENT IN DE RESIDENTIE DER PREANGER REGENTSCHAPPEN EN CRAWANG [1].

Wanijassa, den 25 October 1816.

Uitgestrektheid. Onder de Residentie der Preanger-Regentschappen en Crawang, zooals dezelve thans bepaald is, behooren:

het regentschap Tjanjoor, bestaande uit de drie groote districten Bloeboer, Djampang Wetan en Djampang Koclon, . . . tegenwoordig onder het bestuur van den regent Adipatti Pra Wiera Dieredja. . . . Hij is van een zacht en goed karakter, en behandelt, zoover uit de rapporten kan nagegaan worden, zijn volk uitermate wel. Hij is door de zware overneming, welke hij genoodzaakt was te doen bij het aanvaarden van zijn post, in zijne financiële omstandigheden ten achteren, maar zal door zijne gematigdheid in uitgaven dezelve schielijk te boven zijn, — eene hoedanigheid, die bij den Javaan, ten minste bij dezulke die hooge waardigheden bekleeden, zeer zelden wordt aangetroffen . . . .

het regentschap Bandong, bestaande uit de vijftien districten Bayabang, Radjamandala, Tjilakottok, Bloeboer, Tjitjalenka, Limbangan, Tjipodjo, Manoebaya, Leles, Trogong, Branjaran, Tjisoendarie, Koppo, Ronga en Tjihea, onder het inlandsch bestuur van den regent Adipatti Mera Nata Koesoema, een afstammeling van ouder tot ouder der Bandongsche regenten. Dezelve heeft, ofschoon reeds in gevorderden ouderdom, nog eene vrij goede orde in zijne districten, en deszelfs oudste zoon, eerst kortelings door het Engelsch Gouvernement den rang van Aria toegekend, en genaamd Angga Deredja, is van een

[1] Uitvoerige mededeelingen uit een rapport van denzelfden aard omtrent de Residentie Tjeribon zijn opgenomen in het Verslag van C. C. G. G. van 16 Maart 1818, bij S. van Deventer, *l. c.* I blz. 366—370.

zeer goed gedrag, en belooft een goede opvolger in dat regentschap te zijn, tegenswoordig bij de uitgestrektheid van hetzelve reeds van zeer veel nut zijnde . . . .

het regentschap Sumedang, bestaande mede uit vijftien districten, als: de Blocboer, Andawadak, Depok, Malandong, Tjongeang, Dermaradja, Dermawangie, Indihang, Malembang, Tjawi, Pageraging, Radjapolla, Kindiang, Tjitjariang en Singaparna, wordt bestuurd door den Adipatti Soeroe Nagara, tegenwoordig de oudste in rang in de Preanger-Regentschappen. Hij is een man van buitengewone kunde en beproefde trouw aan het Nederlandsch Gouvernement. Dit regentschap is ook met de meeste vlijt beheerd, en men heeft in hetzelve de minste misdadigers. . . . . Hij heeft verscheidene kinderen: de oudste is regent van Limbangan, en die daarop volgt bekleedt de tweede plaats in de hoofdnegory Sumedang . . . .

het regentschap Limbangan bestaat uit zes districten, als: Wanakerta, Wanaredja, Soetjie, Panembang, Soedalarang en Pasangrahan Dit regentschap is beheerd door den Adipatti Adi Wijaja, oudste zoon van den regent van Sumedang; dezelve is zeer werkzaam en van een goed karakter . . . .

het regentschap Soekapoera bestaat uit veertien districten, n.l. Tjidaman, Kandong, Wessynagara, Karang, Paroe, Mandala en Tjikamboelan in het Zuiden, en Batoe Anggien, Trajanek, Blocboer, Passerpanjang, Djangala, Kwasen en Sala Tjanek in het Noorden, beheerd door den Tommogong Miradadaha, afstammende van de oude regenten van Soekapoera, en gehuwd met eene dochter van den Regent van Sumedang, waardoor hij een grooten steun heeft. Hij is door . . . . . de verpligting van eene zware pagt te betalen voor het eiland Noessa Cambangan en de districten Tjikamboelan en Mandala, nú zeer ten achteren; (maar) indien hij eenmaal uit de beslommering is van zijne achterstallige schuld aan het Engelsch Gouvt, en de koffijculture daar weder vermeerdert, zal dezelve zeer goed kunnen bestaan.

de vrije landen, behoorende aan den heer N. Engelhard c. s., gelegen in het Tjanjoorsche, en bestaande uit de districten van Goenong Karang, Tjihoelong en Tjitjocroek.

het district Tjicalong, afgestaan aan de kinderen van den overleden regent van Tjanjoor.

het district Tjipoetrie, behoorende aan den Heer A. Michiels.

Oedjong Broeng, uit de hand verkocht door het Engelsch Gouvt aan den Heer A. de Wilde.

de districten in het Crawangsche, bestaande uit de tjoetaks: Waniassa, Gandisolie, Tjiroesa, Passawahan, Tjicao, Tjicompang, Adiarssa en Crawang, nog aan het Gouvernement toebehoorende.

het land Tjabang . . . . , tot aan Madang assem van zee gerekend: eigenaar de Heer L. Z. Veeckens. Nog ongedecideert waar de policie behoort, onder de Residentie dan onder de Bank van Magistratuur.

de landen van den Heer P. Shelton & Comp., zijnde de districten Pamanoekan, Tjiassem, Sagalakerang, Batoe Sierap, Soebang en Pegadeen, — en

de districten Kandang Auer en Indramayoe, aan den Heer Muntinge behoorende.

Policie. Het spreekt van zelf, dat de gansche administratie van de policie aan den Resident is gedemandeerd. Evenwel, om dit gemakkelijker te maken, waren de regentschappen Sumadang, Bandong, Limbangan en Soecapoera onder de onmiddelijke beheering van den Assist.-resident te Tjanjoor, welke in die residentie magt had regt uit te spreken in naam van den resident.

De Assistent van Indramayoe had hetzelfde gezag in de districten Indramayoe, Kandang Auer, Pamanockan en Tjässem.

De policie der Crawangsche landen werd ter residentie-kantore onmiddelijk gehandhaafd . . . .

De eigenaars of administrateurs van particuliere landen werden, om alle onaangenaamheden voortekomen, direct aangeschreven door den Resident over alle zaken de policie betreffende, ofschoon de orders luiden dat zulks aan de inlandsche hoofden moet geschieden. Maar werkelijk werden door het Engelsche bestuur in den volsten en striktsten zin de inlandsche districts- en mindere hoofden als policie-officieren beschouwd, en het stond geen landeigenaar vrij om een districts- of minder hoofd zonder voorkennis (en gegronde redenen en bewijzen fournerende) van den Resident te verplaatsen of te ontslaan.

Desalniettemin kon een landheer tot de administratie zijner contingenten verkiezing doen, zonder juist datzelfde hoofd te nemen: evenwel

kon zulk hoofd zich met geen policie bemoeijen noch rapporten inzenden. Het spreekt derhalve van zelf, dat de landheeren, indien het hun eenigzins mogelijk was, bij verkiezingen van dien aard altoos den policie-officier van zulk een district hunne administratie opdroegen, alzoo dit zamengaande meer invloed op den inlander geeft . . . .

Justitie [1] . . . .

Inkomsten. Dezelve spruiten uit:

1°. het zoogenaamde *Oewang Soemahang* of Familiegeld, hetwelk uit de Regentschappen als eene belasting op ieder huisgezin wordt geheven, en voor welks voldoening de Regent verantwoordelijk is. Deze belasting is in de maand Februarij 1814 voor de eerste reize weder door het Engelsch Gouvernement ingevoerd. Zij bestaat uit 24 stuivers per huisgezin, en wordt door de regenten ingezameld en aan de residentiekas verantwoord. [1].

Die gelden moeten in den striktsten zin in de maand Februarij van ieder jaar inkomen; maar de inzameling is alsdan zeer moeijelijk, hebbende de Berg-Javaan geene middelen om in de heffing te contribueren, dan de gelden die hij voor zijne koffij krijgt. Het is uit dien hoofde meestal October bevorens daaraan voldaan wordt.

Aan deze belasting zijn ook onderworpen de vrije landen Goenong Karang, Oedjong Broeng, Tjipoetrie, Tjicalong en de twee in het gebergte gelegene tjoetaks Batoe Sierap en Sagalakerang in de landen Pamanoekan en Tjassem. Evenwel is de collecte in deze gansch op de verantwoordelijkheid van den Resident, en de landheer niet verpligt dezelve in te vorderen.

2°. de Uitgaande en Inkomende regten te Indramayoe en Crawang. Dezelve zijn aanmerkelijk, voornamelijk wegens den uitvoer van koffij te Indramayoe. Van iedere pikol koffij van 125 pond wordt betaald 1 zilv. ropy aan uitgaand regt, buiten en behalve 5 percent op zulk montant, 't welk de koopman of uitvoerder aan den resident moet betalen. De resident (had) mede 5 percent op alle uitgaande en inkomende regten van het Gouvernement zelf, waarvoor hij verpligt is een Boom-

---

[1] Het rechtswezen was geregeld bij de bekende Proclamatie van 11 Februari 1814. Zie ook het Reglement van 22 Maart 1815.

[1] Vg. n°. III. hiervóór.

etablissement te onderhouden, ter voorkoming van smokkelarij (kostende 63 Java-ropijen maandelijks). Zoodat de Resident had 10°/₀ van het montant der inkomende en uitgaande regten.

Hetzelfde wordt mede op Crawang aan de Tji-taroem ingevorderd, evenwel daar maar 5°/₀ van het montant maandelijks afgetrokken: dit is meest van Javasche suiker voor uitvoer, en gember en tabak voor invoer, ten vertier voor de bazaars van Tjicao, Bandong en Crawang . . . .

3°. het Passen-geld. Het reglement op de passen is zeer goed ingerigt; en ofschoon men in den beginne de betaling voor passen tot onderscheidene einden wat hoog vond, is het gebleken dat zulks niet mindert . . . . Het blijkt uit de boeken, dat het Passengeld aan het Gouvernement een inkomen geeft waardig in aanmerking te komen. — De diversie der passen preveniëert onnoodig rondzwerven van den inlander: vooral met Chinezen moet men omzigtig wezen.

4°. de belasting van ½ percent 's jaars op de getaxeerde waarde van landerijen en vastigheden.

Aan die belasting zijn in deze districten onderhevig:

Indramayoe en Kandang Auer, behoorende aan den heer H. W. Muntinge,

Pamanoekan en Tjassem, van den heer P. Shelton,

Goenong Karang, van de heeren HH. N. Engelhard en A. de Wilde,

Oedjong Broëng, van den heer A. de Wilde, en

Tjipoetrie, van den heer A. Michiels.

Deze belasting moet betaald worden ultimo April, in gangbare koloniale munt, except koperen duiten [1] . . . .

5°. de belasting van 1 stuiver zilver voor iederen klapperboom op de vrije landen. . . . .

6°. de belasting van 1 Sp.m. voor iederen slaaf. . . . . . .

7°. het briefport. Dit is zoo weinig, dat zulks nauwelijks in aanmerking kan komen.

8°. Verhuringen van bazaar- en opium-pacht. Tegenwoordig zijn verpacht:

---

[1] Hierbij teekent van Motman aan, dat die landerijen in 1813 verkocht zijnde, de belasting van ½ percent tot dusver naar den koopprijs daarvan berekend was; maar dat het overweging verdiende, aangezien zij in waarde gestegen waren, die heffing voortaan te doen plaats hebben naar eene nieuwe taxatie.

de bazaar en opium op Tjicao, Kandang Auer, Indramayoe, Pamanoekan en Tjassem.

De andere plaatsen waar bazaars en groote warongs zich bevinden in deze Regentschappen, zijn de hoofdnegorijen Tjanjoor, Bandong, Sumedang, Limbangan en Soecapoera. Deze zijn evenwel ganschelijk aan de respectieve regenten overgelaten, welke zoover de bazaars aangaat niets aan het Gouvernement opbrengen, maar een surplus betalen op den inkoop van opium van het Gouvernement.

De regenten mogen geen opium koopen dan van het Gouvernement; voor dezelve betalen zij den inkoopsprijs, zooveel als voor de Gouvernements-pakhuizen in 't generaal bepaald is, en bovendien nog eene som van een duizend Sp. Matten zilvergeld voor iedere kist, hetwelk in de residentiekas wordt ingenomen, en dus voor de opiumpacht van die districten kan gerekend worden. Calculatief is de consumtie 4 kisten jaars. . . . .

9°. Van alle jatibosschen of jati-houtwerken, welke verzonden worden van de landen Indramayoe, Kandang Auer, Pamanoekan en Tjassem, worden lijsten ingezonden door den eigenaar der landerijen aan het residentie-kantoor. Nadat deze zoo zijn bevonden, wordt eene taxatie derzelve geformeerd, en de eigenaar is verpligt 10% dier getaxeerde waarde aan het Gouvernement voor den uitvoer te voldoen.

Alle andere produkten, als rijst, brandhout, paddi, enz. zijn vrij.

10°. het district van Tjihea, in het regentschap Bandong, waarin zich een vogelklip bevindt, is verhuurd voor onbepaalden tijd aan den regent van Bandong, tegen 5500 Jav. Rop. per jaar, en dat $\frac{1}{3}$ in zilver en $\frac{2}{3}$ in koperen duiten.

11°. de Crawangsche landen.

Toen al de landerijen in het Noordelijk gedeelte in 1813 verkocht zijn, waren ook bij afzonderlijk contract de zoogenaamde Crawangsche landen verkocht, bestaande in de tjoetaks Crawang, Adiarsa, Tjicompang, Tjicao, Wanyassa, Gandasolie en Tjiroesa. Maar, de kooper niet in staat zijnde aan zijne betalingsconditiën te voldoen, werd zulks aan hem verhuurd, voor den tijd van 7 jaren, tegen de onereuse huur van 18000 Sp.M. 's jaars. . . . . . Door den spoedigen dood van den huurder verviel dit contract, en het Gouvernement besloot, op voordragt van den Resident, dat genoemd land, geadministreerd op den voet van alle particuliere landen, het meeste voordeel zou aanbrengen.

Het eerste jaar dezer administratie bleek op te brengen eene som van 5 à 6000 Sp.M.; . . . . . maar de koopers der produkten hebben schade op hunne speculatiën gehad, door de schaarste van geld en de moeielijkheid van den afvoer, zoodat er nog produkten van 1814 in de pakhuizen zijn welke aan particulieren behooren.

De produkten van 1814/15 zijn omtrent nog alle in de pakhuizen op Crawang, en die van 1815/16 alle in hun geheel. De taxatie op den lagen prijs gesteld zijnde van 11 Rop. voor een tjain paddi van 2000 ℔, kan hierop geen schade zijn; maar de inkomsten, tegen zulk een prijs, en op die wijze geadministreerd zijnde, kunnen op zijn best op eene jaarlijksche som van 4000 Sp.M. worden berekend.

Ingeval deze landerijen in hun geheel op goede conditiën aan den meestbiedende publiek verhuurd werden, zou het Gouvernement ongetwijfeld er betere inkomsten van trekken [1]. Het spreekt van zelf dat men den huurder zou moeten voorschrijven op welke wijze hij contingenten zou mogen invorderen van de cultivateurs, en tot welk gedeelte van den oogst hij geregtigd is. Ook zou men eene bepaling moeten maken, dat de koffij bij uitsluiting aan het Gouvernement moet komen, en den huurder volmaakt de gelegenheid benemen van knevelarijen, tegenstrijdig tegen de goede orde en behoorlijke behandeling van den inlander. . . . .

12°. de verpachting van het eiland Noessa Kambangan [2], de districten Tjicamboelan en Mandala en de Vogelklip Tjipapanchang.

Reeds vóór tijden had de regent van Soecapoera zich menigmaal beklaagd over de onveiligheid der Zuiderstranden, welke altijd ontrust werden door de zeeroovers, en waardoor ook de districten om de Zuid zoo slecht bevolkt zijn, en meermalen was gebleken, dat deze zeeroovers zich altijd met hun buit op het eiland Noessa

---

[1] Hieromtrent luidde het advies van de Generale Inspectie der Landelijke Inkomsten:

„Wat betreft het voorstel tot verhuring van de Crawangsche landen, zijn wij van oordeel, dat het met de administratie derzelve sedert de laatste jaren niet zoo geregeld is toegegaan; ook dat men nog te weinig kennis heeft van den wezenlijken staat dier landen; en tevens dat men voorzigtig hierin moet te werk gaan, wil men niet meer en ruimer wegen openen voor den klandestinen uitvoer van koffie uit de Preanger-Regentschappen".

[2] In October 1815 was Noessa Kambangan echter, als van ouds, weder onder de jurisdictie van Tjeribon gebracht.

Kambangan begaven en zich daar nestelden. Maar vooral in het laatst van het jaar 1813 en het begin van 1814 werden die klagten en met reden ernstiger; zoodat de toenmalige Resident aan het Engelsche Gouvernement voorstelde om het eiland Noessa Kambangan met eenige inlandsche troepen te bezetten en dat etablissement met een paar batterijen aanteleggen, bestemd om te waken tegen de zeeroovers. Het Gouvernement consenteerde daarin, mits de resident een fonds kan aangeven, waaruit de aanleg van zulk een etablissement kon bekostigd worden; waarop, met approbatie van dat Gouvernement, de resident in September 1814 aan de Radeens Soeranga en Soerangana, twee districtshoofden uit het regentschap Soecapoera, verhuurde: het eiland Noessa Kambangan, de districten Tjicamboelang en Mandala mitsgaders de Vogelklip Tjipapanehang, in het district Kandangwassie gelegen, alle behoorende tot het regentschap Soecapoera.

De contingenten van den paddyoogst enz. dezer districten (inkomsten altijd aan den regent behoord hebbende) kwamen nu bij uitsluiting aan genoemde huurders, dewelke ook geregtigd waren tot de inzameling van het zoogenaamde familiegeld dezer districten, plus minus 12 à 1300 Javaropijen 's jaars bedragende, en tot de opbrengst van de nestjes jaarlijks uit de vogelklip geplukt, welke men calculatief kan schatten op 40 à 50 katjes van de 2e soort, of 1500 ropijen 's jaars.

De verhuuring geschiedde voor den tijd van twee jaren, tegen eene som van 4000 Sp.M. zilver 's jaars. De verpachting was niet publiek, maar werd aan deze Radeens onder voorgeven van voordeel opgelegd, zijnde hun ook gepermitteerd kleine bazaars en warongs aanteleggen en amfioen te verkoopen.

Het bleek evenwel zeer schielijk dat aan deze pachtconditiën niet kon worden voldaan, alzoo de pachters bij de eerste termijnen reeds achterstallig bleven; waarop een der pachters Radeen Soerangana in Mei 1815 kwam te overlijden, en de andere van die gelegenheid gebruik maakte om ontslagen te worden van hun aangegane contract. De pacht verviel alstoen op den Regent van Soccapoera, alzoo de resident voorgaf zulks meer eigen te zijn. Evenwel, duidelijk gebleken zijnde dat de pachtpenningen niet tegen de vorige bepaling konden worden opgebracht, werd den Regent van Soecapoera opge-

legd (*sic*) een jaarlijksch montant te voldoen van 3000 Sp.M. zilver, en zelfs op deze voorwaarden is hij nimmer in staat geweest zijn schuld af te leggen . . . .

13°. het Postwezen. . . . .

14°. het Zoutdepartement . . . .

De koffij-pakhuismeesters van Karang Sambong en Tjicoa zijn tegelijkertijd zout-pakhuismeesters, en een derde zoutpakhuismeester is op Indramayoe geplaatst. Deze ontvangen het zout van Batavia, Pakkies en andere plaatsen, waar door den zoutagent der Westerdivisie het zout van den inlander tegen gecontracteerde prijzen wordt ingenomen, en . . . . verkoopen het weder in 't klein.

. . . .

15°. de Koffie-cultuur.

In dezen tak van inkomsten is werkelijk door het Engelsch Gouvernement geen de minste verandering gemaakt. Men heeft, wel is waar, getracht te beweren dat een inkomen van cultures, gevestigd op denzelfden voet als in de oostersche districten, meerder voordeel zou aanbrengen dan de zoogenaamde geforceerde koffijcultuur, zooals het Engelsch Gouvernement dezelve wilde doen voorkomen. Maar daar het tegendeel duidelijk werd aangetoond, is men daarvan teruggekomen.

Bij de overgave van den staat der Koffijcultures, ten minste in geschrifte, zou de quantiteit dit jaar te leveren, bedragen circa 40 à 42,000 pic. van 128 ponden . . . .

Hoewel ik verre ben van mistrouwen te stellen in de opgaven van den Engelschen Inspecteur en de koffijopzieners, zou het onverantwoordelijk zijn eene calculatie gegrond op dien staat aan het Gouvernement aantebieden, hebbende voornoemde Inspecteur in deze districten *nimmer* eene geregelde inspectie der tuinen gedaan . . . .

Doordat ik evenwel in het district Tjanjoor reeds eene gedeeltelijke inspectie gedaan heb, kan ik, volgens de bevinding der tuinen, vooral der nieuwe plantagien, en in de veronderstelling dat de overige regentschappen in evenveel belovend vooruitzigt bevonden worden (waaraan geen gegronde reden is te twijfelen), een gunstige toekomst van de inkomsten der koffijculture voorspellen. Indien men voortgaat met zorg eene aanplanting van 200 boomen jaarlijks te doen, hetgeen eene middelmatige werkzaamheid is voor de planters, zal men

binnen den tijd van vijf jaren den oogst weder op eenmaal honderd duizend picols van 125 ponden kunnen brengen. . . . .

Uitgaven. De maandelijksche uitgaven dezer residentie waren:

. . . .

2°. Postwezen: . . . . De Noorderweg is aan zeer vele inconveniënten onderhevig, behalve dat dezelve niet is aangelegd om in alle opzigten den kortsten weg te kiezen, loopende volmaakt in een cirkel . . . . Dan is dezelve in den regenmoesson op de meeste plaatsen volkomen onbruikbaar en laag gelegen . . . . . Op eenige poststations is het in den oostmoesson onmogelijk de paarden, bij gebrek aan gras en drinkwater, in een goeden staat en zelfs in 't leven te houden . . . . . . Als men daarbij in aanmerking neemt, dat het gedeelte wegs tusschen Batavia en Tanjongpoera in zulk een slechten staat is, dat het bezwaarlijk met een rijtuig te passeren is door verwaarloozing van den weg en slechtheid der bruggen, zijnde de weg 3 palen van Tanjongpoera een complete modderpoel, dan dunkt mij noodzakelijk te zijn dien weg ganschelijk te abandonneren, en dit etablissement overtebrengen door het gebergte, zooals zulks van den jare 1809 tot 1813 heeft plaats gehad . . . . .

De groote weg door de Regentschappen is in een zeer goeden staat, en wordt door de regenten onderhouden. Dezelve strekt zich uit van de Poentjak of het hoogste gedeelte van den berg Megamendong aan de 59ste paal van Batavia tot de 178ste paal, welke te Karang Sambong aan de oostelijke scheiding dezer residentie staat aan de rivier Tji-manoek.

De stations op dezelve zijn meestal buiten onderhoud, doordien de regenten der Preanger in den jare 1813 door het Gouvernement van den lastpost ontheven zijn om deze poststations te onderhouden en voor paarden, buffels enz. te zorgen. De paarden welke zij evenwel moesten aanhouden, zooveel op ieder station een of twee span van vieren konden geplaatst worden, om te worden gebruikt indien de Gouverneur of de Resident passeerde, werden in de naastbij gelegene kampongs geplaatst. Op grond van deze ontheffing, heeft het Engelsch Gouvernement het *familiegeld* weder ingevoerd.

Er is zeer groot misbruik gemaakt met de aanhouding dezer paarden, alzoo het voormalig Gouvernement eerst weêr begon permissie

te verleenen aan reizigers tot het gebruik van den weg, voorgevende pressante commissies, hetwelk zoo heeft toegenomen, dat opzieners en Regenten verklaren, dat er sinds de afschaffing van het postwezen in de Regentschappen meerder passage is geweest, dan ten tijde hetzelve in wezen was. Dit had de onaangename gevolgen, dat de Regenten in de verpligting gesteld werden om al de passagiers te huisvesten en te voeden, alzoo tegelijkertijd met het postwezen ook de herbergen vernietigd waren; waarover de regenten zich zeer beklagen, en 't welk ook wezenlijk tegen alle billijkheid strijdt. [1]

. . . .

10°. Koffijculture . . . . Het Gouvernement betaalde voor een pikol koffij van 225 ℔. aan den inlander vier rijksdaalders, hetwelk

voor een pikol van 128 ℔ uitmaakt	3.19 J.R.
Aan den opziener per pikol van 128 ℔.	0.12 „
„ regent „ „ (1 Rijksd.) . . .	1.18 „
„ koffijpakhuismeester „	0.06 „
Kopergeld: Java Rop.	5.25 „

Dit is het bedrag der koffij tot in de pakhuizen. De bepaling voor elken pikol tot aan zeestrand kan in het generaal niet opgegeven worden, alzoo voor de koffij die van Tjicao naar Batavia vervoerd wordt 19½ stuiver per pikol van 128 ℔ betaald wordt, voor die van Carang Sambong naar Indramayoe 12 st. en van Buitenzorg naar Batavia 10 st., alles kopergeld, aan transport . . . . . .

De rijksdaalder aan de regenten is door het Engelsch Gouv. gansch in zilver uitbetaald. . . . .

Het komt voor een hardheid te zijn dat de inlander der Regentschappen, wien bij verre na zooveel niet voor zijn koffij wordt toegelegd als den cultivateurs op de vrije landen, gansch in koper geld wordt uitbetaald, en de andere gansch in zilver.

De koffij, welke van de in 1813 door het Engelsch Gouvernement verkochte landen geleverd wordt, zooals Goenong Karang, Oedjong Broeng, moet bij uitsluiting alle aan het Gouvernt. geleverd worden,

[1] Zoo schreef de Resident van *Buitenzorg*: „Het postwezen der rijtuigen tusschen Buitenzorg en Tjanjoor werd door het Gouvernement in 't jaar 1812 ingetrokken . . . onder verpligting nogtans voor den Adipatty, om de paarden ten dienste van reizende ambtenaren te houden. De Adipatty hiervoor geen betaling genietende, kan men den staat van dusdanig postwezen ligt beseffen".

in het naastbij gelegen pakhuis, en daarvoor wordt betaald zes rijksdaalders zilvergeld voor een pikol van 140 ℔, ingevolge besluit van het voormalig Gouvernement van 13 Maart 1815.

11°. Vaccine. — De voormalige Resident aan het Gouvernement hebbende te kennen gegeven dat, doordien er een verzuim had plaats gehad in het conserveren der goede stof voor inentingen, er eene menigte slachtoffers der natuurlijke pokken waren, mitsgaders de noodzakelijkheid om ook in de genezing van venerische ziekten te voorzien, werd bij missive van 4 Mei 1815 van den Luitᵗ. Gouverneur Raffles een Superintendent der Vaccine benoemd, voor welken post de heer de Wilde werd uitgekozen, dewelke met een door hem te proponeren etablissement zou werkzaam zijn.

Tot een fonds om zulk een etablissement te onderhouden zijn de volgende maatregelen genomen.

Het familiegeld . . . . bestaande in eene algemeene belasting uit de Regentschappen van 36 st. per huisgezin, was in den jare 1814 weder geintroduceerd; maar toen in 1815 het plan zou uitgevoerd worden om een fonds voor het geneeskundig etablissement te regelen . . . . . . heeft het Gouvernement, om zijne bereidwilligheid in zulk eene menschlievende zaak te doen gevoelen, het familiegeld voor den jare 1815 bepaald op 24 stuivers en de overige 12 st. afgestaan tot onderhoud voor het evengenoemde oogmerk; bepalende dat dan 24 st. per huisgezin uitsluitend aan het Gouvernement zouden betaald worden. . . . . Het Gouvᵗ. had tevens bepaald, dat zich deze heffing niet beperken zou tot de landen onder administratie der regenten, maar ook tot de zoogenaamde vrije landen onder deze Residentie ressorterende. Maar sinds den beginne tot nu toe is dezelve nimmer door de eigenaars der landerijen of hunne inwoners voldaan. [1]

Het etablissement, enz.

(*w. get.*) G. W. C. van Motman.

---

[1] De schrijver begaat hier in zoover eene vergissing, als metterdaad het Familiegeld in de Preanger bedroeg 24 st., terwijl tot dekking van de onkosten der uitvoering van de Vaccine eene heffing van 12 st. per gezin daarenboven werd voorgeschreven.

Volkomen juist is het echter, dat — om met een rapport deswege van President en Raden van Financiën te spreken — „deze belasting van 12 stuivers nimmer in de Britsche rekeningen of boeken bekend is geweest, veelmin ooit bij het *Accountant-Office* verantwoord is.".

XXXIII.

DE DIRECTEUR GENERAAL VAN KOLONIËN AAN DE COMMISSARISSEN GEN^L^. OVER NED. INDIË (vertrouwelijk).

'S Gravenhage, 31 October 1816.

Aan mijn particulieren van gisteren wil ik nog eenige elucidatiën over een en ander meer belangrijk punt bijvoegen.

Hetgeen op Java gebeurd is omtrent de overgave, het te laat aankomen der orders, is het geval geweest in al de West-Indische koloniën, en ook daar hebben de Gouverneurs een geruimen tijd naar die orders moeten wagten. Het is aldaar echter gelukt alle conditiën, overeenkomsten en verificatiën te doen afloopen vóór de dadelijke overgifte, die vervolgens gaaf geschied is.

Bij eene attente lectuur der „Warrant" tot de overgave der Oostersche bezittingen en etablissementen, en eene nauwkeurige vergelijking derzelve met het besluit van 14 Maart 1815, waarbij dat gedeelte van het traktaat van 13 Augustus 1814 is bekend gemaakt, zie ik — en ook de aandacht van den Heer van Hogendorp is er op gevallen — dat de afstand van het eiland Banca, welke in art. 26 als een equivalent voor de cessie van Coechin c. a. voorkomt, in de Warrant niet genoemd is; terwijl van Coechin wel degelijk en opzettelijk gesproken wordt. Ik geloof wel dat, toen de Warrant is opgemaakt, de intentie dezelfde geweest is als bij 't sluiten van het Traktaat, en het niet opzettelijk noemen van Banca op zijn ergst genomen als eene omissie aan te merken is; maar ik heb toch gemeend de aandacht van Z. M. daarop te moeten vestigen. . . . .

. . . .

Ik hoop dat de Luit^t^. Generaal Anting den Heer Gouverneur Generaal zal hebben in staat gesteld om mij de nominative lijsten te zenden van de troepen, na het afloopen van het embarquement, en dat de veranderingen daarin reeds voorgevallen en verder voor te vallen mij

regulier zullen gesuppediteerd worden. Alle correspondentie met het Depart[t]. van Oorlog over deze zaken zal gestaakt moeten worden, alzoo zulks niet dan botsingen veroorzaken kan, en tegen de intentie des Konings is. De Gener[l]. Majoor de Kock zal den Heer Gouv. Gen. kunnen informeren, hoe geregeld alles betreffende de troepen die op de „Braband" geëmbarqueerd zijn geweest, is toegegaan, zoodra dit systema strikt gevolgd is. . . . .

Ik hoop dat de uitzending naar Japan nog gevolg zal hebben gehad, en UHEG. daartoe een der bevrachte schepen zullen gebezigd hebben. De vraag is, of het voor 't vervolg niet beter zal zijn dat deze handel door eene zamenvoeging van particulieren gedreven worde, mits gebruik makende van de Faktorij en zich onderwerpende aan de gebruiken en voorschriften. Het zal mij aangenaam zijn een rapport omtrent dat punt van UHEG. te ontvangen.

Ik zal eerstdaags ampel schrijven over het schip naar China gedestineerd, en recommandeer U aan deze expeditiën alle mogelijke uitbreiding en faveur te geven [1].

Ik zend UHEG. met de tweede expeditie eenige gedeporteerden, niettegenstaande ik mij voorl. jaar door eene ampele memorie tegen deze verzendingen verklaard heb, vooral zooals toen het plan luidde om daarmede een nieuw etablissement in Nieuw-Holland aan te leggen. Zoo heeft ditmaal het recht, dat deze ongelukkigen door vonnissen anterieur aan de bezitneming der zuidelijke provinciën verkregen hadden, en 't welk door sommige hunner was ingeroepen, de zaak bij Z. M. gedecideerd, en ik heb het niet kunnen keeren. Mijn officieele deswege wijst de behandeling aan, en ik heb ook eenige dezer menschen naar Curaçao gezonden.

UHEG. bekomen ook nog eenige deserteurs, die abolitie van straf gekregen hebben, mits zij zes jaren in Indië dienen. Men had hen

---

[1] Den 14 Mei te voren had Goldberg aan C. C. G. G. geschreven: „Met onze tweede expeditie gaat het eerste schip der *Chinasche Maatschappij*, welks uitgaande lading ik hoop dat op Java verdubbeld zal kunnen worden, ten einde op die wijze de moijens der Maatschappij spoedig te vermeerderen, en dezelve tot volkomenheid té kunnen brengen.

„Ik beveel deze Maatschappij, die eene geliefde instelling des Koning is, aan de zorg van UHEG., zoo om haar meeste voordeel te bevorderen, als om de inteekening op Java gaande te maken. Ik heb reeds eene inteekening van belang voor een Chinees koopman te Canton". . . . .

voor matrozen aan de Marine geadresseerd, maar dit is geheel onuitvoerlijk bevonden. Veel nadeel zie ik er voor Java niet in, en ik ben er gerust op dat UHEG. middelen zullen vinden om de impressie te verminderen, die de inlijving dezer manschappen kan veroorzaken.

. . . .

Ik heb niet kunnen weigeren den Heer van Braam eene destinatie te geven als ambtenaar; maar, ten einde zeker te zijn dat die heer zich naar de nieuwe inrichtingen gedragen zal, heb ik hem schriftelijk doen afzien van het drijven van allen handel. UHEG. zullen best beoordeelen waar hij nuttig kan zijn.

De lust om naar de Indiën te vertrekken blijft aanhouden, en het getal van requestranten is groot. Ik zal echter, enkele dringende gevallen uitgezonderd, alsnu eens afwachten de benoemingen die UHEG. doen zullen, en derzelver meening over verdere uitzendingen.

. . . .

P. S. December.) Op 23 November heb ik UHEG. depêches van 17 Juli ontfangen, en uit dezelve met genoegen den verderen loop der onderhandelingen met den Luit[t]. Gouverneur Fendal gezien. De directie daaraan van zijnentwegê gegeven, gecombineerd met de opinie van Lord Bathurst over de goede trouw van het Gouvernement in Bengalen in het executeren der bekomen orders, heeft mij overtuigd, dat hij de definitive orders tot de overgave bezat toen hij van de regeling der overgifte der uiterste posten op en in de nabijheid van Java is begonnen te spreken, en dat het verzwijgen van de ontvangst dier orders alleen heeft moeten dienen om de wijze van overgave naar de convenientie der Britsche magt te regelen, het genot der inkomsten zoolang te verzekeren als mogelijk zou zijn, en in de onderhandelingen met UHEG. het voordeel te behouden, 't welk de onzekerheid omtrent den waren inhoud der uit Europa afgezonden orders hem gaf.

Een brief den 5 Aug. door kapt. Quack van de „Aletta" aan zijne reeders geschreven, heeft mij doen zien, dat het plan van overgifte zich in den Oosthoek aanving te ontwikkelen en te realiseren. Ik had mij gevleid met dezelfde gelegenheid iets naders van UHEG. te ontfangen.

Lang heeft het geduurd alvorens ik gelegenheid heb kunnen bekomen, UHEG. de met zooveel zorg voorbereide en verkregene explicatiën

van de Britsche Regering te expediëren; en ofschoon ik overtuigd ben dat dezelve overtollig zullen zijn [1], zoo bejammer ik de weinige middens die onze Marine nog oplevert voor eene prompte correspondentie. Buiten de korvet de »Venus«, die tot het innemen van troepen was gedestineerd, en die eindelijk tot het overbrengen der depêches is aangewezen, was er geen landsvaartuig voorhanden. . . . . . .

Door een ingevallen vorst en het verlies van den boegspriet in de Zuiderzee, is ook de „Venus" verhindert geworden van den eersten oostewind te profiteeren; zoodat deze missive omtrent twee maanden dateert alvorens te kunnen verzonden worden. . . . .

De depêches van UHEG. van 27 Aug[s]. en 2 Sept. waren belangrijk. Met genoegen heb ik gezien dat de overgifte van Banca buiten bedenking is gesteld; en, hoezeer de laatste poging van den Engelschen Gouverneur om een aanhang op Java te houden en de welbedachte afwering van dien zonderlingen stap een onaangenaam gevoel bij UHEG. moet verwekt hebben, heb ik in hunne proclamatie en hetgeen UHEG. van de goedwilligheid der residenten bij de overgifte meldt, den goeden toon gevonden.

De aanvang van UHEG. regering is geheel in den geest des Konings, en in de hoop dat de keuze der personen die UHEG. inlichten en helpen zullen gelukkig is geweest, voorspel ik mij veel goeds van de marche die UHEG. aan de administratie gegeven hebben.

---

[1] Op eene nadere vraag om inlichtingen aan de Britsche Regeering omtrent de in het voorjaar nog niet geschiede overgave van Java, had Lord Bathurst aan Z. M. Gezant te Londen, Baron Fagel, den 31 October 1816 het volgende geantwoord:

„The undersigned, having reason to know that the official authorities at Java had made arrangements for the purpose of delivering up the Island to the Dutch Government, in conformity with the stipulations of the Treaty of Paris, and were only waiting for an order to that effect from the Governor General of India, which they hourly expected, cannot entertain a doubt of the execution of the instructions, which were despatched from England for the surrender of Java to the forces of H. M. the King of the Netherlands. Nevertheless, in order to manifest the anxious desire of H. R. H. the Prince Regent to take every oppertunity of consulting His Majesty's wishes, H. R. H. has directed second instructions to be despatched to the Governor Gen[l]., which must have the effect of removing all further delay, should any unfortunately have occurred.

„The unders. is commanded to transmit to H. Exc. Baron Fagel a duplicate of this instruction which His Exc. will consider himself at liberty to forward in any manner, which may appear to His Exc. best calculated to secure the object proposed".

Eene zaak is er, die ik bij UHEG. niet te veel aandringen kan, het is het tegengaan van alle pogingen om terug te keeren tot het oude systema van aanvoer van behoeften voor de huishouding in Indië, zonder dat daarvoor tegelijk met de aanvrage, of bevorens, de fondsen worden overgemaakt. Dit systema te herstellen, vrees ik dat een der eerste pogingen der costumieren op Java zal zijn, en ik beroep mij op de kennis die UHEG. van de zaak zelve en vooral ook van de opinie des Konings hebben, om slechts aan te stippen, hoe weinig welkom dat systema zijn zoude. Ik erken, dat de commercie op Java nog niet genoeg geëtablisseerd is om op een regulieren aanvoer van alle Europesche behoeften voor de troepen of de marine te kunnen rekenen; vele van deze behoeften zullen waarschijnlijk door de commercie nimmer aangevoerd worden, en het zal derhalve noodig blijven dat in zoodanig gebrek van wege het Gouvernement worde voorzien. Maar, alles wat UHEG. op deze wijze zullen vragen moet bestendig vergezeld of geprecedeerd worden door remises, hetzij in producten hetzij in andere waarden, in Europa gangbaar. De Koning heeft zich hierover zoo stellig geëxpliceerd, zelfs voor de behoeften in de West-Indiën, dat aan het terugkomen daarvan geheel niet te denken is.

Hetgeen dit gevoelen voor het vervolg nog bevestigt, en hetzelve voor al de Koloniën tot eene Staatsmaxime maken zal, is de beslissende boventoon door de leden der Zuidelijke Provinciën in den Staatsraad en in de Wetgeving verkregen, waardoor alle posten op de jaarlijksche begrooting, waarvan men de nuttigheid niet volkomen kent en met handen tast, tot hevige discussiën en dubieuse uitkomsten aanleiding geven, en alle verder bezwaar der koloniën voor de Kas van het Moederland als ondoelmatig en schadelijk wordt beschouwd. Deze opinie strookt daarenboven zoo wel met den loffelijken geest van bezuiniging van den Koning, dat ik de grootste moeite gehad heb om van eene petitie van ruim 22 Ton voor den jare 1817 twaalf Ton te obtineren. Ik zend UHEG. bij deze de geheele begrooting, en verwijs u, ter bevestiging van hetgeen ik hiervoor gezegd heb, tot de korte en krachtige adstructie van den heer Six om dit ter nauwer nood geobtineerde montant tegen de verdere aanvallen in de 2de Kamer te beveiligen.

In den nazomer, toen er kwestie was van de formatie der begrooting, werd mij in een Kabinetsschrijven gevraagd, tegen wanneer ik be-

rekende remises uit de bezittingen in de beide Indiën te ontfangen voor de gedane uitschotten. Ik heb de beantwoording dezer vraag ontweken, maar zij is mij niet kwijtgescholden.

Dat de billetten voor de circulatie met de waarde in cijfer moesten zijn voorzien, is mij (meen ik) door den heer van Braam gezegd, en ik was er gerust op dat UHEG. dat gebrek verhelpen zouden. Hoezeer het mij aangenaam is dat door de ontfangst mijner aanschrijving van 12 Maart 1816 voldaan is aan het verlangen, door UHEG. deswege aan den dag gelegd, zoo is het er ver van daan dat ik mij zou hebben voorgesteld, dat niet hier en daar aan de gave invoering van al de deelen van dit systema zwarigheden zouden ondervonden worden. Maar dit is altoos mijne gerustheid bij de behandeling dezer zaak geweest, dat de gedachten die ik verzameld had om beproefd te worden in een land dat ik niet volkomen kende, niet geheel verloren zouden zijn, en de beoordeeling van de mogelijkheid der applicatie, de waarde der zwarigheden en de overwinning derzelve aan gewijde handen waren toevertrouwd [1]; dat vooral het sparen der moijens en het vasthouden der proportie in de uitgifte van het papier tegen het zilver door UHEG. zelve, en zonder mijne tusschenkomst, zou beschouwd worden als de voorname bestanddeelen van dit allereenvoudigste systema, van hetwelk de onwrikbare grond altoos blijven zal het evenwigt der koloniale inkomsten en uitgaven, en de geregelde en gestadige ontfang der eerste, of, bijaldien dit met geene mogelijkheid kan verkregen worden, de regeling en vaststelling der betalingen naar den loop der ontfangsten.

De „Venus" zal nu eindelijk op of na den 16de dezer maand Januari zeilen, en ik eindig derhalve deze confidentiële missive, die reeds bovenmate is uitgedeid, met de betuiging enz.

(*w. get.*) Goldberg.

---

[1] Hieruit blijkt alweder, hoeveel er in de regeling van het Indische Muntwezen aan C. C. G. G. was overgelaten. Vg. van Zuylen v. Nijevelt, in de „Bijdragen tot de kennis der Nederl^{e}. Koloniën" 1847. N° IV, blz. 361.

XXXIV.

DE RESIDENT IN BANTAM AAN COMMISSARISSEN-GEN[L] OVER NEDERL. INDIE.

Ceram, 5 November 1816.

De Lampongsche Provinciën voorheen behoord hebbende onder het gezag der voormalige Bantamsche vorsten, doch bij besluit van den Gouv.-Genl. Daendels van 22 Nov. 1808 aan hetzelve onttrokken en gesteld zijnde onder het directe oppergezag en de beheering van het Nederl. Gouvernement [1], nu, bij de heugchelijke teruggave van het eiland Java ook wederom aan hetzelve onderworpen en als bevorens onder het ressort dezer Residentie begrepen zijnde, heb ik het mijn plicht geacht, om al aanstonds na de aanvaarding der administratie van de residentie Bantam te trachten, door het doen der vereischte nasporingen, eene zoo naauwkeurig mogelijke kennis te verkrijgen van den actuelen toestand dezer door de natuur zoozeer bevoorrechte, doch door gebrek aan een geregeld opzicht geheel verwaarloosde landstreken, ten einde in staat te zijn Uwe Exc. deswegens de noodige informatiën te kunnen suppediteren, opdat door het aanwenden van zoodanige middelen als Hd. dienstig zullen oordeelen, de weldadige invloed van het op nieuw gevestigd gezag ook daar gevoeld, en zooveel mogelijk geluk en welvaart verspreid moge worden in eene landstreek, die zoowel door hare natuurlijke gesteldheid als hare ligging voor Java zeer belangrijk is, en wier bewoners sedert verscheidene jaren aan de rampzalige gevolgen eener volstrekte regeringloosheid overgegeven zijn.

Ik acht het noodeloos Uwe Exc. eene omstandige beschrijving te geven van de gelegenheid, uitgestrektheid, volkrijkheid en voortbrengselen der Lampongs, daar zoodanige beschrijvingen overvloedig

[1]. Zie Daendels „Staat", Organ. St., Bantam N4.

in de archieven van het Gouvernement voorhanden zijn [1], en het genoegzaam bekend is dat de Lampongs vele artikelen voor den handel op Java leveren, waarvan de meeste ook voor de Europesche mark geschikt zijn, en de peper en het katoen wel de voornaamste zijn. Van die beide artikelen werden bevorens zeer aanzienlijke quantiteiten aangebracht, hebbende de invoer van peper uit de Lampongs in rustige tijden meermalen beloopen de aanzienlijke quantiteit van 35000 pikols 's jaars, hetgeen door de ongelukkige omstandigheden waarin die landen zich thans bevinden zoodanig is afgenomen, dat men tegenwoordig geen 2.000 pikols 's jaars in de geheele Lampongs bijeen kan brengen.

De verwaarloosde toestand dezer landen is daaraan toeteschrijven dat aldaar geen wettig gezag van wege het Gouvernement gevestigd, en dientengevolge het recht des sterksten alleen geldig is, hetwelk sedert verscheidene jaren bijna ongestoord wordt uitgeoefend door zekeren *Radeen Intang*, die genoegzaam al de Lampongsche districten aan zijn geweld onderworpen heeft.

Deze Radeen Intang, afkomstig van een der aanzienlijkste Lampongsche geslachten, was bevorens door den vorst van Bantam aldaar gesteld tot hoofd van een der districten, doch is sedert afvallig geworden en tegen den Bantamschen Koning opgestaan. Daar hij een grooten aanhang verkregen had, en reeds overheerscher der Lampongs was toen dezelve door den Gouv.-Genl. Daendels aan 't Gouvernements gezag onderworpen verklaard werden, heeft deze dan ook steeds door openbare en zijdelingsche pogingen getracht Radeen Intang tot onderwerping aan het Nederl.-Gouvernement te bewegen, en men zou daarin waarschijnlijk wel geslaagd zijn, zoo door den overgang van Java in handen der Engelschen de aangevangen onderhandelingen niet afgebroken waren.

Gedurende de jongst verloopen vijf jaren dat de Engelschen deze gewesten in bezit hebben gehad, is er niets verricht tot herstel der rust en goede orde in de Lampongs, en Radeen Intang is steeds in zijne geweldige handelingen straffeloos voortgegaan, daarin onder-

---

[1] Blijkens een later bericht van CC.-GG. echter (*Zie hun brief van* 23 *Dec.* 1817), had Raffles „alle papieren tot de Lampongs behoorende" uit de Staatsarchieven gelicht en medegenomen!

steund door zijn behuwdbroeder, genaamd Radja Manhoenang, die het inschikkelijke werktuig zijner tyrannie is, en daarom in de Lampongs doorgaans meer genoemd wordt dan Radeen Intang zelf.

De voortduring van het aanzien en de macht van Radeen Intang gedurende een tijdvak van meer dan 12 jaren [1], is alleen te attribueren aan zijne onafgebroken verstandhouding met de zeerovers, aan wie hij steeds eene veilige schuilplaats en alle mogelijke protectie verleende; waartegen deze hem wederom in de uitoefening zijner roof- en plunderzieke ontwerpen behulpzaam zijn, door onder aanvoering van Radja Manhoenang gewapend door het land te trekken, alom schrik en vrees verspreidend, en geduchte wraak uitoefenend tegen allen die de willekeurig opgelegde belastingen niet fourneren, of in eenig ander opzicht weigeren aan de bevelen van Radeen Intang te gehoorzamen. De Lampongers, onvermogend om zich tegen die sterke en wel gewapende benden te verzetten, zijn gedurig de slachtoffers hunner machtelooze tegenkanting.

De plaats waar Radeen Intang zich thans meestal ophoudt, is genaamd Assahan, een kampong in het district Lampong Sikampong, gelegen aan eene voorname rivier, op welke plaats zich zeer vele zeerovers van Lingga, Riouw, Billiton en Magindanao en eene menigte ander slecht volk, meestal Boeginezen, ophouden, die aldaar hunne woningen hebben en van alles door Radeen Intang voorzien worden. De overige plaatsen waar die rebel zijne woningen en vrouwen heeft, zijn de kampongs Kale Anda en Wang Tinga, beide gelegen in het district van Lampong Kale Anda.

Uit deze korte schets zullen Uwe Exc. faciel kunnen afleiden de nadeelen, die daardoor aan den handel op Java en gevolgelijk aan

---

[1]. Dit zou terugvoeren tot het jaar 1804. Intusschen berichtte de Hooge Regering den 6 Sept. 1805 het volgende: „Het is ons gelukt, den in de Lampongs tegen den Koning van Bantam opgestanen en in die contrijen den baas gespeeld hebbenden Radeen Intang door eene van hier gezonden expeditie uit zijne verschansingen te verdrijven, en met zijn aanhang tot onderwerping aan hun wettigen Heer te brengen. Sedert is de rust daar hersteld" . . . .

Daar in de verdere briefwisseling der Hooge Regering vóór Daendels 'komst, gelijk in de Memorie van overgave der landvoogdij door Wiese, geen melding meer van onlusten in de Lampongs gemaakt wordt, is het dus veeleer aan te nemen, dat de herleving van Radeen Intang's onwettig gezag aldaar een der gevolgen geweest is van de geweldige handelingen van Daendels jegens Bantam.

'slands inkomsten worden toegebragt, en de noodzakelijkheid die er bestaat om middelen van redres te beramen.

Mij daarvan volkomen overtuigd houdende, neem ik de vrijheid mijn gevoelen omtrent deze zaak aan Uw Exc. wijzer oordeel te onderwerpen. Hoe strafbaar en verfoeijelijk de door Radeen Intang gehouden conduite ook zijn mag, komt het mij nochtans voor, dat *hij* de persoon is waarmede men aanvankelijk handelen moet om het voorgestelde doel te treffen, zoo uit hoofde van zijn afkomst als van de macht en het aanzien die hij zich heeft weten te verwerven, te meer daar ik mij verzekerd houd dat hij zelf genoegzaame aanleiding geven zal om hem geheel uit de Lampongs te verwijderen.

Het zou, zoo ik vermeen, niet ondienstig zijn, dat door mij in mijne betrekking, namens het Gouvernement, een brief aan Radeen Intang afgezonden en hem te kennen gegeven wierd, dat Java en dies onderhoorige landen wederom in 't bezit gesteld zijn van het Nederlandsch Gouvernement, en hij dientengevolge wordt uitgenoodigd zich aan zijne oude meesters te onderwerpen, met de verzekering dat hij onder deszelfs bescherming eene gelukkige existentie mag te gemoet zien; dat hij, daartoe besluitende, gelijk van hem verwacht wordt, zonder verwijl een gezantschap naar de Hoofdplaats moet afzenden aan CC. GG., ter betuiging zijner onderwerping; welk gezantschap zich dan tegelijk van onze macht overtuigen kan.

Radeen Intang aan dit voorstel niet beantwoordende, gelijk zeer ligt mogelijk is, zou er eene kleine expeditie van ligte doch wel gearmeerde vaartuigen en een gering getal troepen naar de Lampongs kunnen afgezonden worden, om hem te Assahan aan te vallen, de zeeroovers te vernielen, en hem daardoor van zijn sterksten steun te berooven en tot onderwerping te noodzaken. Waarna men verder, naar omstandigheden, hetzij met hem, dan wel met een ander geschikt hoofd zoodanige arrangementen zou kunnen maken, als dienstig geoordeeld worden om de rust in de Lampongs te verzekeren.

De fung^{e}. Resident van Bantam,

(*w. get.*) J. de Bruijn.

XXXV.

DE GOUVERNEUR-GEN^L. VAN DER CAPELLEN AAN C. C. G. G. OVER NEDERL. INDIË.

Batavia, den 26 December 1816.

Ik heb het genoegen Uwe Exc. te kunnen mededeelen dat de oproerige zamenrottingen in het district van Crawang, waaromtrent ik reeds de eer had van tijd tot tijd mondelinge berigten te geven, thans geheel en al door de welgeslaagde pogingen der civiele autoriteiten, door eene kleine militaire macht ondersteund, zijn ontbonden, en de rust dier districten mag beschouwd worden geheel te zijn hersteld.

Hoogst belangrijk is deze uitslag, ook wanneer dezelve, afgescheiden van eenige andere consideratie, eeniglijk beschouwd wordt als de demping van een gewoon oproer, vóór dat nog de landbouw en andere takken van volksvlijt door hetzelve aanmerkelijk geleden hebben. Doch in dit bijzondere geval wordt het zulks in een veel hoogeren graad, wanneer men in aanmerking neemt dat de talrijke overgeblevene betrekkingen der aanvoerders van vroegere opstanden, de daaruit voortvloeijende stemming der gemoederen, de natuurlijke ligging van het district van Crawang en eindelijk de nabijheid van Cheribon zoovele gegronde redenen opleverden, om, bij een langeren duur dezer onlusten, eene aanzienlijke uitbreiding daarvan te gemoet te zien.

Niet minder belangrijk is het, de ware oorzaken op te sporen, welke de onrustige neigingen der Crawangsche ingezetenen bij deze gelegenheid hebben aan 't gisten gebracht, daar op eene grondige kennis van deze alleen de hoop kan gebouwd worden om aan dit te dikmaals geschokte gedeelte van het eiland een duurzame rust en welvaart te schenken. Ik heb het derhalve van mijn plicht geacht Uwe Exc. met het begin en den geheelen voortgang van het oproer bekend te maken, en tevens zoodanige voorstellen te doen als mij geschikt

voorkomen om alle oorzaken van ontevredenheid, zoo die mogten bestaan, te ontdekken en uit den weg te ruimen.

De eerste informatie van eenige rustverstorende bewegingen in het Crawangsche gewerden mij in het begin dezer maand door den superintendent van het Zoutdepartement, die mij het verbranden van eenige zoutlootsen berigtte, doch zulks aan de moedwilligheid der zeeroovers weet. Kort daarna echter gewerden mij successivelijk rapporten van de Residenten van Cheribon en de Preanger Regentschappen, welke dit bedrijf aan eene oproerige verzameling van ingezetenen toeschreven, en . . . . besloot ik den fung. Resident van Cheribon te autoriseren om, in geval van nood, militaire hulp van Samarang te verzoeken.

In deze onderscheidene berigten werd een Bagoes Jabien, zoon van Bagoes Sanda, een voormalig aanvoerder der roovers, als het hoofd, en de westelijke oever der Tji-Manoek bij Losarang als de plaats dier volksverzameling opgegeven; en uit Cheribon werd hierbij gevoegd dat de fung. Resident, in het district Blandong veel geneigdheid bespeurd hebbende om ingeval van oproer de zijde der muitelingen te kiezen, eenige personen in verzekering had doen nemen, welke hem . . . . gevaarlijk schenen te zijn.

De berigten van den 8sten dezer waren van een meer verontrustenden aard, en gaven een voornemen te kennen om de eigendommen van het Gouvernement te Cheribon en te Indramaijoe aantevallen. Daaruit blijkt ook genoegzaam, dat het oproer eene veel uitgebreidere strekking had dan men in den beginne vermoedde. [1]

Op den 10e hadden de saâmgerotte muitelingen de dessa Lobener,

---

[1] De fung. Resident Servatius, te Tjeribon, schreef onder die dagteekening: „De roovers hebben in den gepasseerden nacht de inwoonders der negorij Kandang Auer aangevallen en verdreven, en zijn voornemens nog heden Indramaijoe te attaqueren, en vervolgens naar deze plaats te trekken. De geheele militaire bezetting alhier bestaat uit elf infanteristen en een bombardier." . . . . . .
Verder bleek uit die berichten van een samenrotting van een duizendtal gewapende inlanders, onder aanvoering van Bagoes Jabien, in de kampong Bodjong, in het Pamanoekansche. Een onderschepte brief van de verzamelde „hoofden en mandoors van Crawang, Tjassem en Pamanoekan" aan de hoofden van het district Kandang Auer hield woordelijk het volgende in: „Laat alle eten „in gereedheid brengen, en alle menschen zich gereed houden om naar Cheribon „te marcheren, die verlangen een anderen heer of regeerder te hebben . . . . . „Het getal volk der hoofden, in gereedheid gebragt, is 2500 man."

aan den oever der Tji Manoek, tot hun standplaats gekozen, en hier was het dat zij aan de hun tot dat einde toegezonden boden de antwoorden gaven, welke dit rapport vergezellen [1].

Een mislukte aanval, door den Ass[t] Resident Martheze gedaan, de bijzonderheden eener nadere ontmoeting waarin het hem gelukte den roovers het overtrekken der rivier Rambattan te beletten, en de gedurige vermeerdering in de bewegingen derzelve tot op den 19e dezer, enz., zijn vervat in de hiernevensgevoegde missives.

Inmiddels was een detachement van 170 manschappen, waaronder 36 Europeanen, te Cheribon aangekomen, onder het bevel van kapt. van Driel. Naar aanleiding der aanschrijving door mij aan de fung. Residenten van Cheribon en der Preanger Regentschappen gedaan, om geen afzonderlijke maatregelen te nemen, maar in alle opzichten in overeenstemming met elkander en met de militaire magt, welke nog door manschappen van Tegal en Indramaijoe ondersteund werd, te handelen, is een plan van operatien beraamd, 't welk ten doel had de roovers geheel te omsingelen . . . .

Op den 19e waren alle hiertoe vereischte dispositiën genomen, toen de landeigenaar van Indramaijoe bij den Resident der Preanger Regentschappen om staking der militaire operatiën verzocht [2], en hierop met eene gerustheid aandrong, welke van de zijde van dien ambtenaar door eene voorwaardelijke inwilliging werd gevolgd, waarbij de uitlevering der aanvoerders volstrektelijk geëischt werd . . . . . .

---

[1] De Ass. Resident van Indramaijoe had eenige inlandsche priesters naar de muitelingen te Lobener afgevaardigd, om te vernemen wat zij begeerden. Het bleek dat hunne verzoeken daartoe strekten:

1°. om met minder werk bezwaard te worden,

2°. dat de landen van Kanoman weder onder Kanoman wierden gebragt,

3°. de landen van Kasoepoean weder onder Kasoepoean,

4°. het land Sumadang weder onder Sumadang,

5°. het land Indramaijoe weder onder Indramaijoe."

Een zesde, onbegrijpelijk en onvertaalbaar, verzoek gold den rechtstoestand der kampong Depok.

[2] Die landeigenaar van Indramaijoe en Kandang Auer was de bekende H. W. Muntinge, die bij zijne tusschenkomst in deze, zich beriep op zijne „aanzienlijke betrekking en het vertrouwen dat hij bij het Gouvernement genoot." Muntinge (aan Motman, 19 Dec[r].) beweerde, dat de muitelingen „onschuldige schepsels" waren, en hij hen allen reeds bevredigd had. Bij een schrijven van 's avonds van dienzelfden dag, kwam hij echter reeds tot de erkenning, dat zij „onwillig waren om uiteen te gaan."

Uit het bericht van den 21e zal Uwe Exc. consteren, dat de pogingen tot bevrediging, waarop de landeigenaar van Indramaijoe met zooveel vertrouwen staat maakte, geheel mislukt zijnde, de rebellen door de vereenigde militairen en gewapende inlanders uit de Regentschappen op dien dag zijn aangevallen [1]; met dat gevolg, dat meer dan 500 van dezelve, en daaronder verscheidene hoofden, en een 100 tal gekwetsten zijn gevangen genomen, dat ongeveer 60 hunner zijn gesneuveld, en men gist dat geen 25 het slagveld hebben kunnen ontkomen.

Ik heb den fung. Resident Motman en Ass. Resident van de Poel, benevens den Regenten van Soemedang en Limbangan mijne tevredenheid te kennen gegeven over het voorname aandeel door hen in de demping van dezen gevaarlijken opstand genomen, ... en neme tevens de vrijheid, bij mijne voordragt om van het voorgevallene kennis te geven aan het Gouvernement in Nederland, ook die te voegen, om eervolle mentie te maken van de activiteit van den fung. Resident van Cheribon Servatius en de waakzaamheid van den Radeen Adipatti van de Pengawan Wetan, aan wie het bewaren der volmaaktste rust in het Cheribonsche moet worden toegeschreven.

Het zal Uwe Exc. niet ontgaan, dat de voorgewende oorzaken van dezen opstand ten deele rusten op het wederkrijgen van zekere inlandsche verdeelingen en inrichtingen, doch dat tevens hier en daar melding wordt gemaakt van drukkende lasten en grieven, op eene wijze welke niet zonder grond doet vermoeden dat het lot der ingezetenen van Crawang en mogelijk ook van de Preanger Regentschappen in 't algemeen voor noodzakelijke verbeteringen vatbaar is. Ik heb in die veronderstelling den fung. Resident van Motman gelast om de gevangen inlanders . . . . . . ten spoedigste te verhooren, en hun specialijk aftevragen de redenen welke hen tot dien onberaden stap hebben kunnen brengen, ... hun vooral de gelegenheid verschaffende om zonder vrees voor iemand wie het zij de waarheid te openbaren, en te berigten of zij misschien door knevelarijen tot dit strafwaardig bedrijf zijn aangespoord geworden.

---

[1] Terwijl de Resident van Tjeribon den oostelijken oever der Tji-Manock met het uit Samarang gekomen detachement bezet hield, had deze aanval plaats bij de dessa Lobener door den Resident Motman, met eene kleine Europesche afdeeling, eene vrij sterke macht te voet en vooral te paard onder aanvoering der regenten van Soemadang en Limbangan, en eenige Djajang-Sekars.

Onafhankelijk van dit onderzoek, acht ik het van dringend belang aan Uwe Exc. voortedragen de benoeming eener speciale Commissie, ten einde op het tooneel zelf van den pas gedempten opstand de ware redenen van denzelven met die nauwgezetheid optesporen, welke het algemeene welzijn in deze gebiedend vordert .... Dit is te meer noodzakelijk, daar er reden is om te gelooven, dat op afgelegene plaatsen de betrekkingen tusschen den gemeenen man en zijne meerderen, onaangezien de deswegens gemaakte algemeene bepalingen [1], te zeer het overwigt van een onwettigen invloed gevoelen om het geluk der eersten bevorderlijk te kunnen zijn. De door Uwe Exc. te benoemen Commissie zal daarom bijzonderlijk dienen te letten, of hetzij ambtenaren of andere Europanen, dan wel de inlandsche hoofden of Chinezen, door vexatiën of andere oorzaken, geene redenen tot misnoegdheid geven, en tevens hare onderzoekingen dienen uittestrekken tot den staat der politie in de Preanger Regentschappen en het Crawangsche in 't algemeen, en op de aan particulieren verkochte Landen in het bijzonder [2].

De Secretaris van Staat,
Gouverneur-Generaal,
(*w. get.*) van der Capellen.

---

[1] Hiermede heeft van der Capellen waarschijnlijk 't oog op het bekende Reglement van 22 Maart 1815.

[2] Bij besluit van 31 December werd door Commissarissen Generaal eene speciale commissie tot dat einde benoemd, bestaande uit de Heeren P. I. Chassé, Z. Veekens en J. G. van Angelbeek.

XXXVI.

VERSLAG OMTRENT DEN WAREN AARD VAN HET BRITSCH BESTUUR IN DE RESIDENTIE BANTAM. (1817) [1].

Het behaagde Uwe Exc. aan mij op te dragen, mij met allen ernst te bevlijtigen om eene nauwkeurige kennis te verkrijgen van den waren aard der administratie, door het Britsch Gouvernement van Java in deze Residentie ingevoerd en in werking gebragt, en om van mijn bevinding in deze met onzijdigheid en goede trouw aan Uwe Exc. binnen den kortst mogelijken tijd rapport te doen. Inleiding.

Om aan deze gewigtige taak naar eisch te kunnen voldoen, ben ik sedert de aanvaarding van het bestuur dezer Residentie met de meeste zorgvuldigheid werkzaam geweest met het inwinnen en verzamelen van de nodige bescheiden, de administratie in het geheel en ieder vak van dezelve afzonderlijk betreffende; welke onderscheiding noodzakelijk was, aangezien het geheele stelsel niet door een algemeene beoordeeling gekenschetst konde worden, daar sommige inrichtingen om derzelver nuttigheid aangeprezen, andere om derzelver blijkbare nutteloosheid of schadelijkheid afgekeurd dienden te worden, en de geheele administratie een aandachtig overzicht vorderde, om eene behoorlijke onderscheiding te kunnen maken tusschen de gebreken, die uit de bestaande reglementen en inrichtingen zelve hun oorsprong hadden, en die aan eene gebrekkige of achteloze opvolging van dezelve, dan wel aan andere bijkomende oorzaken toegeschreven moeten worden.

---

[1] Enkele uittreksels uit het Verslag van den Resident van Bantam komen voor bij S. van Deventer, *l. c.* I. blz. 363—366.

Korte schets van den toestand der Bantamsche Landen, vóór en ten tijde van den overgang van Java aan het Britsche bestuur.

Om aan dit verslag de nodige klaarheid bij te zetten, zal het noodzakelijk zijn vooraf, zoo kort mogelijk, te schetsen den toestand waarin de Bantamsche Landen zich bevonden, vóór en ten tijde dat het eiland Java door de Britsche wapenen overmeesterd en dat bestuur hier gevestigd wierd, ten einde den aard van hetzelve met meerdere juistheid te kunnen beoordeelen.

Van de vroegste tijden af aan stond Bantam onder het gezag van deszelfs Koningen, die elkander bij erfrecht opvolgden, en dit land naar willekeur regeerden, doch welker voorrechten vooral opzichtelijk den handel, bij de contracten successivelijk met de voormalige Oost Indische Compagnie aangegaan, allengskens aanmerkelijk besnoeid zijn geworden; totdat eindelijk in den Jare 1808, ter zake van den toen gepleegden moord aan den Hollandschen Minister du Puij, en de daaruit ontstane gevolgen, de toen regerende Sultan van Bantam onttroond en verbannen, en het geheele Bantamsche rijk bij besluit van Gouverneur Generaal Daendels van den 22sten November van dat jaar verklaard wierd tot domein van den toenmaligen Koning van Holland; bij welke gelegenheid het gedeelte van Bantam dat aan de oostzijde van de rivier *Tjikandi* gelegen is, mitsgaders de landen *Jassinga* en *Sading* bij de Bataviasche Ommelanden gevoegd, en voorts uit aanmerking van de aloude gewoonte der Bantammers om door hunne eigene Koningen geregeerd te worden, de Broeder van den onttroonden vorst tot Sultan benoemd is geworden; onder zoodanige bepalingen en restrictiën echter als waardoor hij geheel geplaatst wierd onder de orders van den Prefect van Bantam, zoodat hij toen met de strandregenten van Java in macht genoegzaam gelijkgesteld was; terwijl de domeinen en andere inkomsten, bevorens door het Bantamsche Hof genoten, door het Gouvernement geheven wierden, en aan den Sultan toegelegd een jaarlijksch inkomen van 15000 Piasters zilver geld.

Bij de toenemende onlusten in de Bantamsche districten wierd deze Sultan, dien men als de voornaamste oorzaak

daarvan beschouwde, in de maand April van het jaar 1809 eerst gesteld onder de voogdijschap van twee Bantamsche Prinsen, en kort daarna in staat van arrest na de Hoofdplaats gevoerd.

Het inlandsch bestuur wierd vervolgens door de twee voornaamste Prinsen onder het hoger gezag van den prefect uitgeoeffend, tot dat bij het voortduren der onlusten in de maand Augustus van het jaar 1810 een geheel nieuwe administratie in de Bantamsche landen door den Gouverneur Generaal Daendels ingevoerd, en bij besluit van den 22sten van die maand geheel Bantam verdeeld wierd in Boven- en Beneden-Landen, blijvende de laatstgenoemde onderscheiden in twee Districten, dat van Bantam en Anjer, onder de orders en behering van het Gouvernement, terwijl de bovenlanden wierden afgestaan aan een Sultan, die door het Gouvernement uit de Bantamsche Prinsen verkozen en verheven werd, onder den titel van Sultan der Bantamsche Bovenlanden.

Bij de toen door het Gouvernement daargestelde bepalingen wierden alle de inkomsten der bovenlanden aan den Sultan verzekerd, hebbende het Gouvernement eenlijk aan zich voorbehouden het debiet en den handel in Amfioen aldaar, en den Sultan de verplichting opgelegd om de bruggen en wegen van de bovenlanden te brengen en te houden in een goeden staat, en voor de werken in de Merakbaay, totdat dezelve voltooid zouden zijn, dagelijks driehonderd koelies tegen de gewone betaling te leveren.

Staat der toenmalige inkomsten.

De inkomsten van het Gouvernement in de Benedenlanden bestonden toen in de heffing van het een vijfde gedeelte der Pady en de Kapas: de Pady in product, doch van de Kapas de getaxeerde waarde in specie; voorts de inkomsten van de onderscheidene pachten en tollen, welke revenuen echter niet toereikend waren om de uitgaven te bestrijden, aangezien het Gouvernement bij de voortduring der onlusten, tot veele extraordinaire depenses en het aanwezig houden van een aanzienlijke militaire macht in het Bantamsche verplicht was, zoodat men toen bij de

administratie van Bantam meer schade dan voordeel had, welke min gunstige gesteldheid van zaken nochthans dragelijk wierd geacht door het uitzicht op de toekomst, alzoo voor het toen presente tijdstip het voorname doel van den Gouverneur Generaal Daendels eenelijk was om, door het aanhouden der stranden, de communicatie met de straat Sunda open te houden, dat uithoofde van den toen plaats hebbenden oorlog voor het Gouvernement ook van groot belang was.

Uit dit bovenstaande blijkt dus ten klaarste dat de Residentie Bantam, in vergelijking met de overige gedeelten van het Eiland, zich in zeer achterlijken toestand bevond, en dit was ook inderdaad het geval toen Java in de maand Augustus 1811 door de Britsche wapenen veroverd, en dat bestuur hier vervolgens ingevoerd werd.

Britsche administratie gedurende 1812.

Gedurende het eerste Jaar (1812) bleef alles genoegzaam op den ouden voet, en wierd in de administratie geen naamwaardige verandering daargesteld, ofschoon men toen reeds ernstig op de vermeerdering der inkomsten bedacht, en met het vervaardigen van het ontwerp daartoe onledig was; met dat gevolg, dat met den aanvang van het jaar 1813 een begin gemaakt wierd met de introductie van de sedert finaal ingevoerde *Land-tax*, het gewichtigste en voornaamste object van alle de inrichtingen die door het Britsch Gouvernement van Java in werking zijn gebracht.

Invóering der land-tax in 1813.

Beschouwing van dezelve.

Om in de beoordeeling van dit allerbelangrijkste gedeelte der door de Engelschen ingevoerde administratie met de vereischte nauwkeurigheid te werk te gaan, heb ik vermeend bij deze verhandeling distinct te moeten aantoonen:

1°. de wijze waarop de landtax door het Gouvernement is ingevoerd;

2°. de voornaamste oorzaken die tot het niet of zeer gebrekkige slagen van de geintroduceerde landtax aanleiding hebben gegeven, en die de ondervinding leert dat werkelijk nog bestaan;

3°. de middelen, die met vrucht kunnen aangewend

worden, om deze oorzaken uit den weg te ruimen, en dus het stelsel tot meerdere volmaking te brengen.

De eerste verhuring der landerijen geschiedde, gelijk boven gezegd is, met den aanvang van het jaar 1813, wanneer de Benedenlanden of 't Gouvernements territoir uitgevent wierden aan de voornaamste en welgezetenste Inlanders, als Pangerans, Arias, Ingebeys etc., aan welke de landerijen voor dat jaar bij geheele districten, tegen een zeer lagen prijs, afgestaan wierden; kunnende echter het geheele bedrag dier schatting door mij niet worden opgegeven [1], alzoo de registers daarvan te zoek geraakt en niet aan mij overgegeven zijn, en ik eeniglijk aangetekend heb gevonden dat het achterstal van dat jaar geweest is Ropijen 9,957,21.

Wijze waarop de landtax door het Britsche Gouvernement in deze Residentie het eerst is ingevoerd.

Het Britsch Gouvernement van Java, steeds ernstiger bedacht om het nu ingevoerde systema van land-verhuring door alle mogelijke middelen uit te breiden en te bevorderen, deed in datzelfde jaar aan den Sultan der Bantamsche Bovenlanden den voorslag om de landen onder zijn gezag en beheering aan het Gouvernement op billijke voorwaarden af te staan. Ter bereiking van dit but, begaf de Gouverneur-Generaal Raffles zich in het begin van de maand Maart 1813 in persoon naar Bantam, om met den Sultan over dit onderwerp te handelen; hetwelk ten gevolge had, dat bij contract van den 19e dierzelfde maand de Bantamsche Bovenlanden met alle derzelver aankleven door den Sultan aan het Britsch Gouvernement afgestaan, en daarentegen door hetzelve aan dien Sultan verzekerd werden: het behoud van zijn rang en staat en een jaarlijksch inkomen van Tien duizend Piasters zilver geld, terwijl nog door het Gouvernement dadelijk, bij wijze van gratificatie, aan den Sultan wierd uitgereikt eene som van Drie Duizend Piasters, ter afbetaling van Zijner Hoogheids schulden.

Uitbreiding der landtax door den afstand der Bantamsche Bovenlanden aan het Britsche Gouvernement.

Voorwaarden waarop die afstand is geschied.

Door deze transactie wierden dus alle de Bantamsche bovenlanden onder het Europesche bewind overgebracht,

Nuttigheid van dezelve.

[1] Zie hiervoor N°. IV.

en het nog overgeblevene inlandsche gezag in dit gedeelte van het Eiland geheel en al vernietigd, hetgeen voorzeker als een zeer nuttige en voordeelige verrichting van het Britsch Gouvernement erkend moet worden, aangezien de door den Sultan afgestane landen veele uitgestrekte en vruchtbare districten bevatten, die in de toekomst aanmerkelijke voordeelen beloven.

Aanmerking omtrent het overgaan der aan den Bantamschen Sultan toegestane voorrechten op zijn zoon, in Juni 1816.

Het zal mogelijk niet ongepast zijn, hier ter plaatse in het voorbijgaan aan te halen, dat deze Sultan, met wien het bovengenoemd contract is aangegaan, in de maand Junij A: P: (1816) is overleden, en dat zijn zoon een kind van omtrent acht jaren, dadelijk door het Britsch Gouvernement als opvolger van zijnen vader benoemd en aan hem het jaarlijksch dedomagement van 10,000 piasters verzekerd is. Mij is nogthans bij examinatie van het contract zelve niet gebleken, dat de daarbij aan den Sultan toegelegde schadeloosstelling bij zijn overlijden op zijne erfgenamen zoude overgaan.

Landverpachting in 1814.

De Bantamsche Bovenlanden, die aldus met 's Gouvernements territoir vereenigd wierden, vervolgens even als dezen voor het volgende jaar 1814 verpacht, niet gelijk in het gepasseerde jaar bij districten aan de voornaamste inlanders, maar bij campongs aan de onderscheidene mandoors of dorpshoofden, heeft deze verpachting alstoen gerendeert eene som van 98,846 ropijen [1]; welk bedragen genoegzaam geheel is ingekomen, daar het achterstal van dat jaar niet meer heeft bedragen dan 674 ropijen en 6 stuivers; — moetende hierbij echter worden aangemerkt dat de uitrenting van de bovenlanden slechts gedeeltelijk is geschied, daar verscheidene zuidelijke districten, uithoofde van onveiligheid, niet gemeten hebben kunnen worden en

[1] Uit de opgaven, later door de Generale-Inspectie der Landelijke Inkomsten uit de boeken van het Britsche bestuur getrokken, bleek, dat deze som in werkelijkheid bedroeg Rop. 88.287.

Opmerking verdient hierbij de verhouding tusschen de Beneden- en de Bovenlanden van Bantam: de eerste brachten op 58,515 Rop., de laatste 29,772. (*Rapport van van de Graaff aan CC. GG.*, 20 *April* 1818).

sommigen van dezelve genoegzaam geheel ontvolkt waren door de gedurige molestatiën der zeerovers, in welken staat de voornoemde gedeelten van deze Residentie zich nog actueel bevinden.

Landverpachting voor 1815.

De landerijen dus in den jare 1813 aan de inlandsche hoofden, en in 1814 aan de mandoors of hoofden der inlandsche Dorpen verpacht zijnde, wierden vervolgens in 1815 bij kleine gedeelten in huur afgestaan aan de gemeene inlanders, en bedroeg de pachtschat voor dat jaar niet minder dan Ropijen 349,271,21¼, waarvan echter bij de overgave der Residentie aan het bestuur van Z. K. N. M. niet meer was ingekomen dan Ropijen 189,060,11½.

Continuatie der landpacht voor 1816 ongunstige uitslag en opgave der achterstallen.

Desniettegenstaande was de landtax voor het jaar 1816 op denzelfden voet gecontinueerd en de huurders in het bezit gelaten van de landerijen, op dezelfde voorwaarden als bij de verpachting voor 1815 hadden plaats gehad, met geen ander gevolg echter, dan dat bij de overgave der Residentie, voor het jaar 1816, niet meer was opgebracht dan de niet noemenswaardige som van Rop. 812,24½; zoodat alle de achterstallen in deze residentie op dat tijdstip ruim een half millioen rop: beliepen.

Het kan niet missen, of zoodanig eene vertooning van den staat van 's Lands Inkomsten moet zeer onaangename indrukselen maken, en de deugdelijkheid van het gantsche systema der landtax in verdenking brengen. Dan, bij eene nadere beschouwing van alle de oorzaken en omstandigheden die deze enorme achterstallen hebben te weeg gebracht, en eene ontwikkeling der ressources, die werkelijk aanhanden zijn, om dezelven in de toekomst te eviteeren, zal de zaak zich welhaast van een gunstiger zijde vertonen; en het is deze bedenking die mij als van zelve leidt tot het tweede point van overweging, namentlijk:

Oorzaken van het gebrekkig slagen der geintroduceerde Landtax.

de voornaamste oorzaken, die tot het niet of zeer gebrekkig slagen van de geïntroduceerde Landtax aanleiding hebben gegeven, en die de ondervinding leert dat werkelijk nog bestaan.

Bij mijne eerbiedige consideratiën omtrent de achterstallen

der landtaxen, voorkomende bij brief aan Uwe Excellentiën van den 7n october A. P., heb ik getracht de ware oorzaken van dezelven te ontvouwen, en vermits het toen geposeerde hier ter plaatse juist behoorde toegepast te worden, neme ik de vrijheid mij daaraan ter vermijding van een dubbeld recit te gedragen.

De instelling bij die gelegenheid voorgebracht bij deze met nadruk herhalende, zal ik al verder trachten dezelven door nadere vertogen kragtig te onderschragen; waartoe ik mij gedrongen voel door de overtuiging dat in de onvoldoende middelen; die tot hier toe aangewend zijn, en de gebrekkige executie die aan het plan van administratie voor de landtax gegeven is, en geenzints in het systema zelve, de wezentlijke oorzaken van de onvoldoende uitkomsten in deze gezocht moeten worden.

Eerste oorzaak. Naar aanleiding van het bereids verhandelde komt dus als de eerste oorzaak voor: de buitensporige prijs, waarvoor de landerijen in het Bantamsehe zijn verpacht geworden, waardoor onmogelijk op billijke gronden een prompte voldoening der pachtgelden verwacht konde worden, hetwelk ik vermeen bij de specifieke aantooning der prijzen waarvoor de onderscheidene landerijen hier verpacht zijn, bij het hierboven geciteerd schriftuur klaar genoeg betoogd te hebben; weshalven ik dan overga tot de beschouwing van

Tweede oorzaak. eene *tweede* zeer voorname en essentieele oorzaak, die gelegen is in het onvoldoende opzicht dat over de administratie der landtax gehouden is, dat inzonderheid in deze residentie van de nadeligste gevolgen moet zijn, aangezien het plaats hebbende gebrek aan geschikte Inlandsche Hoofden van onderscheidene standen.

Het is niet te ontkennen dat de regulatie voor de collecte der Landrevenuen door het Britsch Gouvernement gearresteerd onder dagtg. van 11 Februarij 1814, veele schoone en nuttige inrichtingen bevatte, dewelke bij eene naauwkeurige opvolging ontwijfelbaar het doel van derzelver instelling, een geregelde en evenmatige belasting der ingezetenen, treffen zoude; doch het is evenzoo zeker dat tenminste in deze

residentie de middelen hebben ontbroken om dezelve behoorlijk in werking te brengen, daar de meeste der inlandsche Hoofden tot de uitoefening der aan hen bij de revenue-regulatiën opgelegde verpligtingen voor alsnog geheel onberekend zijn, om hetwelk door enkele facta te betogen, ik slechts behoeve aan te halen het 14de artikel der voornoemde regulatiën, waarbij aan de Dorpshoofden wordt opgedragen om aan den collecteur behoorlijke staten en rekeningen te suppediteeren, dat niet uitvoerlijk is; daar hier bijna geen enkele Mandoor gevonden wordt, die lezen of schrijven kan, zoodat verreweg de meeste buiten staat zijn om van het door hun in het Dorp gecollecteerde behoorlijk aanteekening te houden, maar dit geheel moeten overlaten aan de Inlandsche schrijvers, welker getal veel te gering is, om dat na behoren te volbrengen, daar er zich in elk district slechts één bevindt, en deze districten vele dorpen inhouden, die somtijds uuren gaans uit elkander gelegen zijn. De verwarringen en moeilijkheden die hierdoor ontstaan, en die altoos op tekortkomingen uitlopen, zijn oneindig, zooals ligtelijk te bevroeden is: dezelven worden vermeerderd naar mate men onder deze Mandoors en schrijvers lieden aantreft, die niet ter goeder trouw handelen, maar hunne ambtsverplichtingen misbruiken om zich zelven te verrijken, tot prejudicie van het Gouvernement of de arme inlanders, of ook wel van beiden, waarvan mij in het kortstondig bestuur dezer residentie reeds verscheidene exempels zijn voorgekomen.

De gebreken die er dus wezentlijk nog bestaan in de perceptie der verschuldigde penningen of producten voor de landtax, en die ik elders de eer gehad heb aan Uwe Excellentiën breedvoerig aan te toonen en te ontvouwen, kunnen met alle derzelver nadeelige gevolgen aan geene andere oorzaken toegeschreven worden dan aan gebrek aan opzicht van de administratie, waardoor te weeg gebracht word dat de inlandsche hoofden, die zulk een wezentlijk aandeel moeten hebben aan de uitgebreide werkzaamheden, die de landtax uit den aard met zich voert, in hunne on-

geschiktheid en onkunde omtrent deze werkzaamheden, door gebrek aan aanhoudende instructie en aan onafgebroken oplettendheid en toezicht op hunne verrichtingen, op dezelfde hoogte blijven, en nimmer de habiliteit verkrijgen zullen die tot de volbrenging van hunne verplichtingen zoo noodwendig vereischt wordt, en zonder welke men nimmer hopen mag dat de uitgebreide en moeijelijke werkzaamheden aan den landtax verknocht, op eene geregelde voet voortgang zullen hebben.

Derde oorzaak. Een *derde* oorzaak die na mijne gedachten ook alle opmerking verdient, en als hoogt nadeelig voor het systema der landtax zijnde in der tijd volstrekt overwonnen zal moeten worden, is de onverzettelijke verkleefdheid der inlanders aan de rijst- of pady-teelt, meestal een gevolg van hunne domme onhandelbare en vadsige geaardheid.

Door voorouderlijke gewoonte aan het bebouwen der rijstvelden als gebonden, beschouwen zij deze arbeid als de eenigste die hunne behoeften vervullen kan, en offeren daaraan alle andere nuttige en belangrijke cultures, waarvoor dit klein gedeelte van het Eiland zoo bijzonder geschikt is, ten eene male op; verwaarloozende dus hun eigen en tevens het algemeen belang [1].

Het laat zich zeer gemaklijk gevoelen, dat om in de verhuring der landerijen eene duurzaam loon te vinden, waaruit de middelen van bestaan voor het Gouvernement onophoudelijk moeten voortvloeien, het volstrekt noodzakelijk is, dat deze bron de vereischte toevoer erlangd, ten einde niet geheel uitgeput te worden; hetwelk op geen andere wijze geschieden kan dan door het bevorderen der binnenlandsche Commercie en het daaruit onmiddelijk voortvloeiende in omloop brengen van geld.

Het is eene door de ondervinding bevestigde waarheid, dat de rijstculture, hoe nuttig en noodzakelijk ook op zich

---

[1] Zoo berichtte ook de Genle. Inspectie der Landelijke Inkomsten in April 1818 omtrent het *Bantamsche*: „Elken tak van cultuur, behalve die van de Rijst, waarvoor de inlander eene religieuse gehechtheid betoont, vindt men in het diepste verval."

zelve, tot dat oogmerk onvoldoende is. De enorme extensie die aan dat voortbrengsel van Java's vruchtbare grond bereids gegeven is, heeft deszelfs waarbij, als handelswaar beschouwd, aanmerkelijk verminderd, en de noodzakelijkheid doen geboren worden om ter voorstanding en behartiging van het algemeen belang andere bronnen van welvaart voor den handel te openen, waarvan dit gezegend Eiland zoo overvloedig voorzien is.

De Peper, Koffie, Suiker, Indigo, Katoen, zijn onder anderen alle artikelen voor welks aankweeking de Bantamsche landen alle vereischtens hebben, en welker geschiktheid voor de Europeesche markt eene voortdurende waardij belovende, dus het nut en voordeel dat door het cultiveeren van deze algemeen gewilde producten zoude worden toegebracht onberekenbaar zoude zijn, zonder dat de rijstculture daaronder zoude behoeven te lijden, daar bij de beplanting der hoogere gronden met de voornaamste gewassen nog laag land of Sawaveld genoeg zoude overblijven, om de noodige rijst tot voeding der ingezetenen en noodzakelijke uitvoer na elders voort te brengen, en zij door de verkoop der overige producten steeds in staat gesteld zoude worden, om hunne verschuldigde landhuur geregeld en prompt aan het Gouvernement op te brengen.

Een *vierde* oorzaak, die almede aan het succes van de invoering der landtax in den weg staat, en na mijne gevoelens tot den ongunstigen uitslag hier veel toegebracht heeft, is gelegen in de alhier nog plaats vindende drukkende en ongeregelde belasting dier ingezetenen, voortspruitende uit de verpachting der Bazaars en andere zoogenaamde kleine pachten, die voor den binnenlandschen smallen handel verderfelijk en met het systema der landtax ten eenemale onbestaanbaar zijn. De voordeelen die deze pachten thans aan het Gouvernement afwerpen, kunnen na mijn gevoelen aan derzelver eventueele tenietdoening niet obsteren, het welk licht gevoeld zal worden als men in overweging neemt dat door de verpachting der Bazaars de inlanders genoodzaakt worden om bij het ter markt brengen van de voort- Vierde oorzaak.

brengselen der grond die zij gepacht hebben, andermaal zekere belasting te voldoen, en dus wezentlijk voor één object dubbeld bezwaard worden.

De pachters die uit de voordeelen der pacht hun bestaan moeten vinden, kunnen daartoe niet geraken dan ten koste van den gemeenen man, dien daardoor als het ware het onderhoud der Chinezen, Maleijers en andere vreemdelingen word opgelegd, en dus ongetwijfeld het dubbele betaald van hetgeen hij anders met gemak en zonder kwelling voor de hem opgelegde landtax zoude opbrengen; zoodat daaruit zeer faciel is af te leiden, dat de voordeelen van deze pachten voor het land in de daad meer ingebeeld dan wezentlijk zijn, en in genen deele kunnen opwegen tegen het nut en voordeel dat bij eene eventueele invoering der verbeterde landtax door derzelver te niet doening zal worden teweeg gebracht.

Middelen ter verbetering en meerdere volmaking van het stelsel.

Hiermede zoo ik vertrouw de voornaamste oorzaken van den ongunstigen uitslag der ingevoerde landtax in deze Residentie ontvouwd en aangewezen hebbende, ga ik over tot het derde punt van overweging, waarbij ik zal trachten aan te tonen de middelen die met vrucht kunnen aangewend worden om de alzoo opgegeven oorzaken uit den weg te ruimen, en dus het stelsel tot meerdere volmaking te brengen.

Middel tot wegneming der eerst aangegeven oorzaak.

Tot wegneming van de eerst aangegevene oorzaak, zal niets anders gevorderd worden dan eene matige en gepaste vermindering der schatting, die ik onder verbetering vermeen, dat bij een volgende verpachting in deze residentie gesteld zoude kunnen worden op een derde afslag van de bedragen, waarvoor de landerijen thans verhuurd zijn.

Middel tot wering der tweede oorzaak.

De tweede oorzaak, boven door mij aangegeven, kan eenelijk overwonnen worden door het daarstellen van een beter opzicht over de administratie der landtax dan tot hiertoe heeft plaats gehad, alzoo de revenuen der uitgestrekte Bantamsche Landen onmogelijk op de thans bestaande voet behoorlijk gepercipieerd kunnen worden, en de beperking van het Revenue-Etablissement wel verre van als eene voor het Gouvernement voordeelige, integendeel als eene

geheel verkeerde bezuiniging aangemerkt mag worden.

De verbeteringen die in deze residentie in dit opzicht dienen gemaakt te worden, bestaan na mijn gevoelen in : Voorstel tot benoeming van een Assistent Resident voor het Revenue Departt.

de benoeming van een Assistent Resident voor het Revenue Departement, om onder de orders van den Resident alleen tot het revenue werk en niets anders geëmploijeerd te worden, en de verplichtingen uit te oeffenen die bij de Revenue Regulatien aan den Collecteur zijn opgelegd;

de aanstelling van vier Europesche onder-assistenten, om door de uitgestrekte Bantamsche landen op geschikte plaatsen en behoorlijke afstanden geplaatst te worden, ten einde onder de orders van den Assistent Resident voor het Revenue Departement, over de Collecte der penningen en producten een nauwkeurig toezicht te hebben, en tevens te zorgen voor het behoorlijk onderhouden der binnenlandsche politie; En vier onder assistenten.

eene voegzame vermeerdering der inlandsche bedienden bij het Revenue Departement, en in een getrouwe opvolging der bij het 19, 20, 21 en 22 Artikel der revenue regulatien gemaakte bepalingen omtrent derzelver beloning en onderhoud, dewelke tot hiertoe maar zeer gebrekkig zijn nagekomen, vooral omtrent de Dorpshoofden of Mandoors; daar aan geene van dezelve de toegezegde pachtvrije grond tot hiertoe is afgestaan, waardoor veelal te weeg is gebracht dat deze menschen, bij het niet volbrengen der aan hun gedane beloften, zich ook aan de hun opgelegde verplichting minder gebonden hebben gerekend. Voorstel tot vermeerdering der Inlandsche bedienden bij het revenue Departement.

Bij het in werking brengen vooral van deze zoo hoog noodzakelijke verbeteringen zoude het grootste nut gesticht, en in der tijd van de landtax alles verwacht mogen worden.

De Assistent Resident voor het revenue departement zoude alsdan die noodzakelijke diensten kunnen verrichten, waarvan de volgende thans aan den resident wel is aanbevolen, doch geheel en al onmogelijk wordt gemaakt door de menigvuldige bezigheden waarmede hij bij eene doelmatige plichtbetrachting buitendien als overkropt is; alzoo eene prompte voldoening aan alle de requisitiën zoo van het Werkzaamheden en verplichtingen van den assistent Resident.

Gouvernement in het generaal als van de mindere autoriteiten, het onderhouden van eene onafgebrokene correspondentie met dezelve, de werkzaamheden verknocht aan de administratie van 's lands kas en magazijnen, die van het judicieel departement, de huishoudelijke bestellingen en in een woord het oppertoezicht over alles wat de geheele Residentie gouverneert, hem geen tijd genoeg overlaten om de belangrijke diensten die het revenue stelsel vordert te vervullen. Aan het zoo noodzakelijk doorreizen der districten en divisiën kan door hem niet worden gedacht, daar het afzijn van slechts weinige dagen het loopend werk zoo considerabel verachtert, dat er niets anders dan disorders en verwarringen de gevolgen van zijn kunnen.

Die der onder-assistenten.

De onder assistenten zouden door hun gedurig verblijf en onafgebroken omgang met den inlander gemakkelijk in staat zijn, om de kleine hindernissen te ontdekken en op te ruimen, en steeds door een onmiddelijk toezicht dadelijk kunnen opmerken en verhelpen zoodanige geringe defecten, als welke nu meestal nimmer ter kennisse van het bestuur komen.

Zij zouden een oplettend oog kunnen vestigen op de Collecte der penningen en producten, de klagten der verongelijkten hooren, en dadelijk op de plaats zelve kunnen onderzoeken alle afpersingen, te veel betalingen of andere fourberiën terstond kunnen ontdekken, en door dit alles de verkeerde handelingen en praktijken, die zoowel voor den [gemeenen man als voor het Gouvernement schadelijk zijn, met behulp van het hoger gezag kunnen voorkomen en tegen gaan.

De gemeene inlander, doorgaans schroomvallig om zijn bezwaren in te brengen, vooral wanneer hij dagen reizen en zich van de zijnen verwijderen moet om het hoofdkantoor te naderen, zoude alsdan een gemakkelijker toevlucht vinden, en niet zoo zeer afhankelijk zijn van de willekeurige en veelal onrechtvaardige hoofden, die door zulk een nader en onmiddelijk op- en toezicht van veele verkeerde handelingen teruggehouden en tot een rustige

en behoorlijke administratie verplicht zouden worden. Zij zouden, door den Resident of zijn assistent behoorlijk geinstrueerd, zoo aan de Inlandsche hoofden als aan de gemeene cultivateurs bij aanhoudenheid en op eene vertrouwelijke wijze de nodige onderrichtingen kunnen geven, omtrent alles wat hun bijzonder en het daaraan zoo nauw verbonden algemeene belang bevorderlijk zoude kunnen zijn.

Zij zouden, door ieder in het hem aangewezen bestek het toezicht over de Inlandsche politie uit te oefenen, zeer veel toebrengen tot instandhouding der rust en goede orde, vooral in de afgelegene binnenlanden, waarvan men zich gereedelijk kan overtuigen door de heilzame gevolgen die het plaatsen van schouten in de Bataviasche Ommelanden heeft te weeg gebracht, en die men daarvan alom maar vooral in het Bantamsche ook gewisseijk verwachten mag; in een woord, het nut en voordeel dat uit deze inrichtingen voor de algemeene en bijzondere welvaart zoude voortvloeien is onberekenbaar, en de gemoedelijke overtuiging daarvna noopt mij dan ook om op dat point zoo ernstig als eerbiedig aan te dringen, en bij dezen bij nadruk te herhalen het daaromtrent reeds gezegde, in de zekere bewustheid dat alles wat hierbij omtrent dit point opgegeven is ook met vrucht kan worden aangewend tot wegneming van de *derde oorzaak* . . . . , ...

Middel tot wegneming van de derde oorzaak.

Het is toch een onbetwistbare waarheid, dat het gebrek aan kennis en doorzicht, onkunde, verkleefdheid aan voorouderlijke gewoonten en andere soortgelijke gebreken, die onder de berg-Javanen vooral in deze omstreken nog zoo algemeen heerschen, door overtuigende onderrichtingen, aantooningen der gebreken en middelen tot verbetering het best geweerd en overwonnen kunnen worden, zonder dat men daarom juist het tijdstip van verlichting behoeft te verhaasten; daar alles wat in deze gevorderd word alleen bestaat in deze lieden te doen begrijpen, dat het land hunner geboorte, de gezegende en vruchtbare grond, die zij bewonen, alle de vereischten heeft om hun een betere en gelukkiger existentie te bezorgen, indien zij slechts door

een genoegzaam doorzicht omtrent hun eigen waarachtig belang tot nijverheid aangespoord, het pad dat hier word aangewezen bewandelen.

Ik erken en voorzie de moeielijkheden, waarmede men in den beginne zal hebben te worstelen, om dat oogmerk te bereiken, en ben overtuigd dat dit werk niet dan zeer langzaam worderen zal; doch ik ben ook geheel doordrongen van het gevoel der noodzakelijkheid om daarmede eindelijk een aanvang te maken. Daar alle beginselen moeielijk zijn, zullen het gewis ook die wezen waarbij aan een onbeschaafd, dom en bijgeloovig volk, even als het ware nieuwe plans omtrent de wijze van hun bestaan en toekomstige verplichtingen worden aangewezen; doch het belang der zaak vordert, dat deze bedenking in stede van af te schrikken tot een prikkel strekke om het werk met ijver voort te zetten, wanneer het uitzicht op een goede reüssite ook wezentlijk daar is, aangezien het voorbeeld van sommigen die gewisselijk in de verschillende voortbrengselen der grond een rijke belooning voor hunne nijverheid vinden, en dus hun staat verbeteren zullen, anderen tot navolging zal aansporen, en eindelijk eene mededinging te weeg zal brengen die de bereiking van het oogmerk ten gewenschten gevolge zal hebben.

Het is niet te betwijfelen of de boven aangegeven middelen, de daarstelling van een beter opzicht in het generaal doch vooral dc plaatsing van eenige geschikte Europeanen in de onderscheidene districten, mag daartoe als een krachtig werkend middel worden beschouwd, daar derzelver verblijf onder en dagelijksche omgang met de inlanders hun overvloedig gelegenheid zal verschaffen, om door aanhoudende onderrichtingen en aansporingen eerst de mandoors, en op hun voorbeeld den gemeenen man over te halen, om door het cultiveren van onderscheidene producten hun eigen belang beter te behartigen, en eindelijk eens af te zien van de nadeelige gewoonte om zich geheel en al op de Rijstculture, met uitsluiting van alle andere, toe te leggen.

Opzichtelijk het uit den weg ruimen der door mij aangegeven *vierde oorzaak*, wijst het zich als van zelf aan, dat het eenige en genoegzame middel daartoe is, om de verpachting der Bazaars en andere kleine pachten die de dagelijksche noodwendigheden bezwaren, voor den vervolge af te schaffen, dus den gemeenen man van die drukking te ontheffen.

Middel ter wering der vierde oorzaak.

Na dus de mij voorgestelde taak door aantooning van de wijze waarop de landtax is ingevoerd, vermelding der oorzaken van het niet of gebrekkig slagen, en opgave van de middelen tot redres afgehandeld te hebben, achte ik het nodig alvoorens van dit onderwerp af te stappen, voor een oogenblik stil te staan bij de beschouwing der differente wijzen, waarop de landerijen bij wijze van proefneming successivelijk verpacht zijn geworden, ten einde ook daaromtrent mijn gevoelen aan den dag te leggen.

Uit het boven verhandelde blijkt, dat de eerste verpachting geschiedde bij afstand voor een jaar van geheele districten aan de voornaamste Inlandsche Chefs, de tweede, bij verhuuring voor denzelden tijd van mandoorschappen aan de Dorpshoofden, en de derde bij kleine gedeelten grond aan den gemeenen man.

Indien er immer eenige bedenking kan ontstaan omtrent de verkieselijke wijze van verpachting der landerijen, dan geloof ik, dat bij eene nauwkeurige overweging het algemeen gevoelen altoos tot de landverhuur aan den gemenen man zal moeten overslaan, als de eenige waarvan men zich een duurzaam voordeel en genot beloven kan.

Die aan den gemenen man als de verkieselijkste aangeprezen.

Wel is waar dat de moeielijkheden der inzameling van de landtax vermeerderen, naarmate dat het getal der landhuurders grooter is, en men dus met meerdere personen, rekening te houden heeft, en dat gevolglijk ook de werkzaamheden veel uitgebreider en moeielijker en de onkosten voor het Revenue Etablissement veel grooter zijn. Dan, deze bedenkingen kunnen mijns inziens niet in consideratie komen, als men het nuttige en voordeelige van dit stelsel tegenover denzelven plaatst, en de gebreken

inziet die aan de beide andere wijzen van verpachten onafscheidelijk verknocht zijn.

De redenen daarvan opgegeven.

Immers, door het verhuuren der landerijen aan de voornaamste Hoofden of zelfs aan de Mandoors, zoude een zeer gewigtig gedeelte van het heilzame oogmerk, het geluk en de welvaart van den gemenen man, dat altoos en in alle omstandigheden het zwaarste dient te wegen, ter zijde worden gesteld, en aan de pachters te veel middelen worden overgelaten om den inlander te knevelen en te onderdrukken.

Welligt zoude men bij verhuring der landen aan de Dorpshoofden voor een tijdlang, met weinige moeite en kosten, aanzienlijke sommen kunnen innen; doch deze voordeelen kunnen met geen mogelijkheid duurzaam zijn, daar dezelve aan het algemeen belang zouden in den weg staan, en de bronnen opdrogen waaruit een aanhoudend voordeel voor het land moet voortvloeien, terwijl dit systema tevens ook strijdig zoude zijn met het gemanifesteerde gevoelen van het Gouvernement, dat het onmiddelijk voordeel van 's lands kas niet den eenigen grond oplevert voor de doelmatigheid eener belasting.

Wie beseft niet den heilzamen invloed dien het op de geest des volks zal hebben, wanneer elk inwoner de bewustheid met zich omdraagt dat hij, bij eene geregelde voldoening van de hem opgelegde billijke belasting, heer en meester is van den grond die door hem bebouwd wordt, en dat niemand recht of macht heeft buitendien iets van hem te vorderen? Wanneer men het eenmaal zooverre gebracht heeft, dat de Javaan dit geluk, waarvan hij bevorens zelfs geen denkbeeld had, leert kennen en naar waarde schatten, dan mag men zich ook van een duurzaam geluk en welvaart voor land en volk gerustelijk verzekerd houden.

Finale beoordeeling der Landtax.

Na dus alles wat tot de Landtax eenige betrekking heeft, na mijn beste vermogens aan Uwe Exellentie opengelegd en opgehelderd te hebben, schrome ik niet Hoogst dezelven ter goeder trouw te verklaren, dat het mij is voorgekomen dat dit gedeelte van de door het Britsche Gouvernement van Java ingevoerde en in werking ge-

brachte administratie hoogst nuttig en belangrijk is, en dat ofschoon er in de daad nog vele gebreken te verhelpen zijn, het afgetreden Britsch bestuur nochtans met de eerste introductie der Landtax aan het Nederlandsch Gouvernement eene voorname en wezentlijke dienst heeft bewezen, daar gewisselijk in de toekomst de heilzaamste gevolgen uit voortspruiten zullen; aangezien het na mijne gevoelens boven alle twijfelingen verheven is, dat de landtax, na een wel doordacht en geregeld plan gemodifieerd en verbeterd, het eenige ware en genoegzame middel is, om de rijke voortbrenselen van deze afgelegene gewesten in den schoot van het Moederland uit te storten, en dus het groote doel der moeielijke verkrijging en in bezithouding dezer kolonie, den voorspoed en bloei van het dierbaar Vaderland te bevorderen.

Hiermede van dit belangrijk onderwerp afstappende, ga ik over tot te beschouwing van een ander voornaam gedeelte der administrative inrichtingen van het Britsch bestuur, n.l. de *Zout Administratie*, die almede bij de thans bestaande reglementen, aanzienlijke voordeelen aan het Gouverment oplevert, die bevorens de Chineesche en andere pachters der zoutpannen ten deel vielen. Zout Administratie.

Ik acht het noodeloos om hierbij wijdlopig te verhandelen de wijze waarop de veranderingen in dit vak der administratie zijn daargesteld, daar het voldoende is te weten, dat de zoutpannen in de onderscheidene gedeelten van het eiland Java en ook op Madoera, in stede van verpacht te worden, door het Gouvernement zelve zijn aangehouden, en het zout dat daarin wordt aangemaakt van de manufacturiers, tegen zekere bepaalde prijs, bij uitsluiting ingekocht en in 's lands Magazijnen opgeschuurd wordt, om uit dezelve bij groote en kleine kwantiteiten zoo tot comsumptie der Ingezetenen als tot den uitvoer naar elders, tegen vastgestelde prijzen, verkocht te worden.

De voordeelen die het Britsch Gouvernement van dit artikel heeft behaald, zijn enorm, en kunnen voorzeker bij een meer geregeld en verbeterd opzicht nog toenemen, Voordeelen van dezelve.

daar de gebrekkige executie die ook aan de daaromtrent bestaande inrichtingen gegeven is teweeg heeft gebracht, dat op vele plaatsen op verre na die voordeelen niet getrokken zijn die bij een behoorlijke administratie en geregelde huishouding daarvan behaald hadden kunnen worden, en waarvan ook deze Residentie een sprekend bewijs heeft opgeleverd.

Gebrekkige staat van dezelve bij de overname dezer Residentie.

Ik vond bij de overname der Residentie alles wat tot dit belangrijk gedeelte dezer administratie behoorde in een zeer verwaarloosden toestand, want vermits in 1815 maar weinig en 1816 nog in het geheel geen zout aangemaakt was, waren de zoutpannen geheel in disorde en de pakhuizen te Tanara finaal vervallen, en dreigden in te storten. Daarbij heerschte er door het geheele Bamtamsche land een considerabel gebrek aan zout, waarin door het Britsch Gouvernement gedurende de zeven eerste maanden van 1816 eenigermate voorzien was door het doen van zeer kostbare bezendingen van Batavia en Pakkies naar herwaarts, om vervolgens hier uit de pakhuizen verkocht te worden.

Het wierd dadelijk door mij opgemerkt, dat bij het continueeren van deze behandeling het Gouvernement importante schade zoude lijden, aangezien ieder coyang zout, van Batavia herwaarts gezonden, kwam te kosten

aan vracht	Sp. M.	7¾
Aan praauwloon om het zout te laden en wederom te ontschepen	"	2
Stroozakken	"	3
Zoodat de onkosten voor het vervoeren van ieder coyang zout beliepen Sp. M.		12¾.

ongerekend nog de spillage op de vervoer.

Oorzaken daarvan opgegeven.

Deze schadelijke behandeling van zaken was veroorzaakt door de verwarringen en disorders die bij het zout departement hier plaats vinden, die het jaar bevorens eene te kortkomst van ruim drie honderd coyangs hadden te weeg gebracht, waarvan men de oorzaak niet had kunnen vinden, aangezien er een zeer gebrekkig opzicht en volstrekt geen controle had plaats gevonden.

Het schadelijke van deze verwarde huishouding beseffende en de noodzakelijkheid van daarin spoedig te voorzien gevoelende, ben ik met overleg en toestemming van den Superintendent van het Zout-Departement reeds in het begin van de maand September begonnen om de zoutpannen en pakhuizen in dit district in orde of liever in eene bruikbare staat te brengen, waarna ik dan ook vervolgens reeds bij het einde van September met zoutmaken begonnen ben, met dat gevolg dat het mij, ofschoon reeds vrij laat in den tijd was, nogthans gelukt is om een kwantiteit van ruim vijfhonderd coyangs zout te doen aanmaken en in de pakhuizen te Tanara opschuren; door welke maatregel ik mij in staat bevonden heb om in de behoefte van Bantam gedurende de Westmousson te voorzien, en bovendien bij den geheelen verkoop van vermelde kwantiteit zout, die waarschijnlijk tegen medio Mei aanstaande zal zijn geffeectueerd, na aftrek van alle de gemaakte onkosten, een bedrag van ruim vijftien duizend Ropijen in 's lands kas over te brengen, zooals bij de rekeningen door mij aan de Algemeene Rekenkamer bereids ingezonden en nog in te zenden blijken zal.

Middelen ter verbetering in het werk gesteld

Voordeelen daaruit ontstaan.

Ik heb om de bevorens plaats gehad hebbende disorders en tekortkomingen te vermijden, twee geschikte personen gecommitteerd, om het zout van de manufacturiers te ontvangen, en dezelve te betalen, en daarna het ontvangen zout tegen kwitantie aan den Pakhuisopzichter aan te geven, die alsdan voor de uitlevering der ontvangen kwantiteit verantwoordelijk is.

Nadere beschikkingen.

Op deze wijze kan alle schade voor het Gouvernement voorgekomen en bij eene goede administratie aanzienlijke voordeelen behaald worden, alzoo het zout, eene algemeene onontbeerlijke behoefte zijnde, de belasting door de verhoogde prijs daargesteld ook algemeen gedragen wordt, invoege ik dan ook de winsten uit het in dit district aan te maken zout, voor dit loopende jaar, met gerustheid op 50 of 60000 guldens durft begroten, den uitvoer na de Lampongs daaronder begrepen.

Voorstel om de zout-administratie in te trekken bij het Zout-departement.

Ik vinde mij echter verplicht bij deze gelegenheid aan Uwe Excellentiën eerbiedig voor te stellen, dat de administratie van het zout in dit district nog voor het begin der nieuwe aanmaking bij het zout departement mag worden ingetrokken, hetgeen noodzakelijk zal dienen te geschieden, om een algemeene eenvormigheid in de zout-administratie daar te stellen, daar Bantam de eenigste plaats is daar de Resident met die administratie belast is, terwijl voor het overige gantsch Java onder de zout-agenten staat, en Bantam ook zeer gevoeglijk onder dien der westelijke divisie geplaatst zoude kunnen worden, waardoor de werkzaamheden beter geregeld en de Resident ontheven zoude zijn van bezigheden, die eigentlijk behooren tot een ander Departement.

Verdere inkomsten dezer residentie.

Aldus de twee voornaamste bronnen van bestaan in deze residentie, de landtax en de winsten van het zout afgehandeld hebbende, zal ik ook kortelijk gewag maken van de overige inkomsten, door het Britsch Gouvernement in deze residentie ingevorderd, en die buiten en behalven de verpachting der Bazaars, waaromtrent ik hierboven mijne gevoelens verklaard heb, nog bestaan in:

Inkomende en uitgaande rechten.

De inkomende en uitgaande rechten.

De ankerage gelden.

De Pacht van de Amfioen.

De Pacht van de Gambier en Tabak.

De Pacht van de Visscherij.

De inkomende en uitgaande rechten wierden bevorens door het Gouvernement verpacht, thans volgens de door het Britsch Bestuur ingevoerde bepalingen voor rekening van hetzelve door 's lands bezoldigden ingevordert. Welke van beide deze methoden de verkieselijkste is, durve ik niet beslissen; het belang van 's lands kas alleen beoogende, vertrouw ik dat de verpachting van dit middel aanprijzing zoude verdienen, vermits het Gouvernement alsdan ontheven zoude zijn van het onderhoud van kostbare Etablissementen, die meestal nog ontoereikende zijn om het particulier opzicht der pachters te evenaren, waardoor

deze, om zoo te spreken, tot het opbrengen der uitersten worden in staat gesteld, maar tevens aan de andere zijde in aanmerking verdient te komen, dat het verpachten der inkomende en uitgaande rechten voor den handel niet gunstig is, alzoo de Chineesche pachters het de smalle handelaars veelal zeer bezwaarlijk maken door het misbruiken der aan hun verzekerde rechten, dat niet dan met veel moeite en dan niet altoos zeker kan worden tegengegaan; waarbij nog komt dat de verpachting altoos het Gouvernement min of meer de handen bindt, bij het daarstellen van commercieële beschikkingen, door het ontheffen of bezwaren van het een of ander artikel, dat voor de expiratie der pachttijd notoir niet meer buiten den pachter kan omgaan.

De ankerage-gelden wierden bevorens alsmede volgens andere bepalingen geheven, dan die welke door het Britsch Gouvernement van Java sedert ingevoerd en thans nog in vigeur zijn. Het is echter niet te ontkennen, dat de thans bestaande inrigtingen op dit sujet veel gematigder zijn dan de voormalige, en daarom ook beter geschikt tot opbrenging en aanmoediging van den handel, vooral van die met kleine vaartuigen langs de kust van dit eiland, hetgeen evident consteren zal bij eene vergelijking van dezelven tegen de voormalige, voorkomende bij ordonnantie van de Hooge Regeering van den 21 Maart 1809 en de daarop gemaakte alteratie bij besluit van den Gouverneur Generaal Daendels van den 3den Juli van hetzelfde jaar. Ankerage gelden.

De Pacht van de Amphioên heeft van vroege tijden af aan altoos eene voornaamste tak van inkomsten voor het Gouvernement van Java uitgemaakt, en is als zoodanig ook door het Britsch Gouvernement beschouwd en gecontinueerd. Het ware echter voor het heil van land en volk wenschelijk, dat door het toenemen en vermeerderen van andere inkomsten, het Gouvernement eenmaal in staat gesteld wierd om de voordeelen van dit middel te kunnen ontberen, daar het gebruik van dit heulsap de allerschadelijkste en verderfelijkste gevolgen heeft, en het geluk en Amphioên pacht.

welvaart van vele duizende Javanen daardoor reeds is vernield geworden.

Bij zoodanig eene voordeelige gesteldheid van den finantieëlen staat van het Gouvernement, zoude de verslaafdheid der Javanen aan het gebruik der amphioen na mijne gedachten geen point van bedenking kunnen uitmaken om den invoer van dat artikel finaal te interdiceren, daar de heilzame gevolgen die uit deze maatregel voor het algemeen welzijn voorzeker zouden geboren worden te recht alle andere bedenkingen zoude verdringen, en het dus ook geene consideratiën zoude meriteeren of eenige weinige die zoodanig aan het gebruik der Amphioën verslaafd zijn dat hun leven en bestaan daaraan verbonden is, door gemis van dit heulsap werkelijk omkwamen, daar dezulken toch nu reeds als voor de maatschappij *verlorene menschen* kunnen aangemerkt worden.

De pacht van de Tabak en Gambier.

De pacht van de Tabak en Gambier, die zoowel bij het voormalig Hollandsche als Britsche Bestuur in deze residentie heeft plaats gehad, is mijns inziens een gepast middel van belasting, en heeft behalven het onmiddelijk voordeel voor 's lands kas, ook nog de nuttige strekking dat door het bezwaren van den invoer der tabak te wachten is, dat de inlanders tot het cultiveren van dit onontbeerlijk artikel op hunne eigen grond aangespoord zullen worden, ten einde niet verplicht te zijn hetzelve te Padalongang of elders tot hunne merkelijke prejudicie in te kopen.

De verpachting der visscherij kan insgelijks niet anders dan als doelmatige belasting geconsidereerd worden, aangezien de ingezetenen die bij deze handtering hun bestaan vinden en meestal geene landerijen in huur hebben, buitendien geheel van alle lasten vrij zouden zijn, waardoor de zoo noodzakelijke gelijkvormigheid in het stelsel van belasting zoude worden weggenomen.

Alles wat tot de onderscheidene landsmiddelen in deze Residentie betrekking heeft dus afgehandeld hebbende, zoude mij nog overblijven de beoordeeling van de door het Britsche Gouvernement van Java ingevoerde administratie van de

Justitie en Politie, waartoe ik echter zelve gevoel de vereischte kennis en bekwaamheid niet te bezitten. Administatie van Justitie en Politie.

Dit dan onder gunstige welbeduiding aan de pen van rechtsgeleerden of andere deskundige persoonen overlatende, zal ik hierbij eenlijk aanhalen, dat bij eene oplettende inzage van de door het Britsch Gouvernement daargestelde Regulatiën I onder dato 11 Februari 1814, dewelke alleen de bepalingen omtrent de administratie der Justitie en Politie voor de Residenten inhouden, het mij onder verbetering voorgekomen is, dat dezelve ofschoon misschien wel aan eenige herziening en correctie onderhevig, nogthans veele schoone en nuttige verordeningen bevatten, alzoo veele der daarin voorkomende inrichtingen speciaal die omtrent de inlandsche Politie in het dorpsbewind, wezentlijk op de aloude en onheugelijke gewoonten der Javanen gebazeerd, en dus in zooverre ook tot de beheering van dit volk wel geschikt zijn. Dan, vermits men door het extendeeren dier wetten en reglementen notoir in de verplichting is gebracht om bepalingen en inrichtingen daar te stellen, die voor den Javaan geheel vreemd zijn, spreekt het ook vanzelve, dat deze niet dan langzaam en met zeer veel moeite in werking gebracht zullen kunnen worden, bijzonder in de Bantamsche landen, alwaar de inlanders omtrent alles wat kennis en beschaving genoemd mag worden, in vergelijking van de overige Javanen nog zoo verre ten achteren zijn, waaromtrent dan alsmede van het grootste nut en belang mag worden geoordeeld het hierboven door mij gedane eerbiedig voorstel ter uitbreiding van de surveillance over de inlandsche huishouding dezer Residentie.

Ik vertrouw dat het bovenstaande, gevoegd bij hetgeen ik de eer gehad heb successief bij mijne depêches, zoo aan Uwe Excellentiën als aan Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal afzonderlijk te suppediteren voldoende zal zijn, om Uwe Excellentiën met den algemeenen toestand van zaken in deze Residentie bekend te maken.

Hiermede enz.

(*w. get.*) J. DE BRUIJN.

XXXVII.

COMMISSARISSEN GEN^{L}. OVER NEDERL. INDIË AAN DEN DIRECTEUR GENERAAL VAN KOLONIËN.

Batavia, 3 January 1817.

Wij hebben de eer UHEG. dezen te zenden ten geleide van ons Besluit van den 25sten October ll., ten aanzien van het Geldstelsel voor Indië aantenemen, ten einde gelegenheid te hebben de gronden op welke dit besluit rust te ontwikkelen, en derzelver juistheid te betoogen [1].

Wij zijn tot de afdoening dezer zaak niet gekomen, dan na alle mogelijke licht zoo in als buiten ons te zoeken. Wij stelden UHEG. belangrijken brief van 12 Maart ll. in handen van President en Raden van Financiën. Het verslag door deze ingediend zonden wij aan de Adviserende Commissie, welke ons hare gedachten op 24 Septr. jl. aanbood.

Deze adviezen liepen in onderscheidene punten geheel uiteen, en zelfs bleek dat de leden der adviserende commissie niet eenstemmig dachten. Dit legde ons de dubbele verpligting op, om de zaak met onvermoeide aandacht en den meest mogelijken ernst te onderzoeken.

. . . .

Ons eerst aangenomen beginsel is: dat „geen guldens van onder- „ scheidene gangbare waarde in omloop zullen worden gebragt.„

De redeneringen, door UHEG. in den brief van 12 Maart bijgebragt, bevestigen de juistheid van ons gevoelen, en wij zonden ons bijna ontslagen kunnen rekenen van allen naderen aandrang, zoo niet de hooge waarde welke wij aan de onverzettelijke vasthouding daarvan hechten een der beweegredenen had opgeleverd, die ons in de

---

[1] De Publicatie, waarbij de grondslagen der nieuwe Muntregeling openbaar gemaakt werden, is van 14 Januari 1817, en opgenomen in het Staatsblad van dat jaar N°. 4.

regeling der innerlijke waarde van den nieuw aantemunten standpenning deden afwijken van de bepaling, deswege in Nederland aangenomen.

Het is volgens de leer der beste staathuishoudkundigen (volkomen door de ondervinding bevestigd) eene dwaling, te gelooven dat eene Regering naar willekeur de waarde der muntpenningen kan verhoogen of verlagen, zonder dat zulks in den handel of de ruiling een grooten en, dikwijls voor haarzelve, schadelijken invloed hebbe.

Wij hebben ons daarom in geenen deele kunnen vereenigen met het gevoelen, ons door sommigen aangeprezen, om én den gulden uit Nederland aangebragt, én den nieuwen gulden, tot de bij besluit verminderde waarde geslagen, beide in omloop te brengen voor 30 Indische stuivers. . . . .

De bepaling toch van het tarief, waarbij de aangebragte gulden voor 120, de nieuwe standpenning voor 100 duiten zou worden uitgegeven, — de bezorgdheid tegen de uitgifte van den Nederl. gulden, — het voorschrift dat, bij hooge noodzakelijkheid van zulk eene uitgifte, maar vijf dier guldens zouden moeten gegeven of ontvangen worden tegen zes billetten papier van één gulden, — waren ons zoovele bewijzen dat wij geheel in uwen geest werkten, wanneer wij tot een onwrikbaar beginsel aannamen: — „welke waarde ook „aan den nieuwen standpenning na nauwkeurig onderzoek zal moeten „gegeven worden, nimmer zullen twee penningen van gelijken „naam, doch ongelijke innerlijke waarde, voor eene gelijke gang„bare munt worden in omloop gebragt.” —

Daarmede stond in een naauw verband die andere regel, over welken wij nu handelen. Want, hoezeer tegen het in omloop brengen van twee ongelijke guldens tot eene ongelijke waarde niet al de bijgebragte redeneringen even geldig zijn, zoo zijn vele toch van eene zijdelingsche toepassing.

Dit altans zagen wij duidelijk in, dat op Java, waar de ondervinding zoo luid waarschuwde tegen den schijn zelfs van alle veranderlijkheid in het geldelijk stelsel, waar de rijzing en daling van klinkende en papieren munt zulke schadelijke gevolgen had voortgebracht, — bij de eerste vestiging der Nederlandsche Regering niet ééne daad behoorde gedaan te worden, welke het vertrouwen der ingezetenen in 't geringste aan het wankelen bragt. Wij mogen voor

UHEG. niet verbergen, dat de uitgifte van vijf Nederl[e]. guldens tegen zes papieren van crediet, naar ons inzien, dadelijk een minder vertrouwen op dat papier en eene mindere waarde van hetzelve in de oogen der menigte zou te weeg brengen, die bezwaaalijk door een opvolgenden maatregel, welke dan ook, zou kunnen worden weggenomen, en welligt daarna tot een vermeerderd wantrouwen aanleiding geven, wanneer bij de uitgifte van den nieuwen gulden (tegen eene mindere waarde geslagen) deze à pari tegen het papier zou worden ingewisseld. Want men vergete niet, dat de redeneringen eener raadsvergadering of de beweegredenen van een gebieder, hoe juist op zich zelve, niet altijd bij eene onkundige of belangzuchtige gemeente naar eisch gewaardeerd worden. Hoogst gewigtig is het dus, in eene zaak welke, eenmaal verkeerdelijk in trein gebragt, buiten het bereik der Regering is, alle misvattingen zooveel mogelijk te voorkomen. . . . .

Het eerst voorgestelde beginsel alzoo aangenomen zijnde, moeten wij eene andere gewigtige vraag onderzoeken: welke zal de standpenning zijn, en welke haar waarde?

Wij gevoelen welk eene verschooning wij behoeven, daar wij ons veroorloven iets te onderzoeken 't welk bij Kon[k]. besluit schijnt beslist te zijn. Wij gevoelen de verantwoording welke wij hierdoor op ons laden, maar hopen dat Z. M., overtuigd van de zuiverheid onzer bedoelingen, enz. . . . .

President en Raden van Financiën meenden, dat de Ropij behoorde te blijven de standpenning, en de benaming van ropij die van gulden vervangen moest; dat wijders die ropij, tot de verminderde waarde geslagen, voor 30 stuivers Indisch diende te worden in omlooop gebragt, tegelijk met de bestaande ropijen.

De Adviserende Commissie was van oordeel, dat eene munt zooals de door Z. M. bepaalde standpenning, welke eene innerlijke waarde van 16⅓ stuivers had, niet kon gelijkgesteld worden met eene ropij, die over 't algemeen 20 st. Nederl. innerlijke waarde bevat; — dat toch de nieuw gangbaar verklaarde ropij (de Javasche gulden) alzoo 20 pct. minder aan innerlijke waarde bevatten zou dan de gewone Indische munt; — dat, wel is waar, wanneer aan de nieuwe munt eene hier vreemde benaming (gulden) gegeven wierd en deze gelijk gesteld met de ropij, zulks minder in opmerking vallen zou, maar

dat dit het noodige vertrouwen op het Gouvernement evenzeer zou doen fluctueren; — dat voorts het invoeren van den gulden als standpenning wenschelijk was voor onze nationaliteit, en dat er hoop was dat deze munt, door haar nieuwheid, gerugsteund door het vertrouwen op het Nederl. Gouvernement, haar kracht beter zou kunnen souteneren dan eene munt, aan welker benaming men speciaal als papieren munt gewoon was, en welke men zoozeer had gediscrediteerd gezien . . . .

Deze redeneringen, welke ons reeds voor een gedeelte bij het vaststellen van het eerst aangenomen beginsel hadden geleid, kwamen ons ook juist voor ter staving van het gevoelen, dat het verkieslijk was den Gulden tot standpenning te houden, gelijk zulks bij Besluit van 18 Nov. 1815 bepaald was.

Bedenkelijker was voor ons de beslissing, of wij ons moesten houden aan de bepaling der innerlijke en gangbare waarde, bij genoemd besluit geregeld.

Wanneer wij UHEG. voordragt aan Z. M. van 6 November aandachtig vergelijken met den briet van 12 Maart, dan meenen wij daarin te ontdekken, dat de groote beweeggronden tot de voorgeslagen bepaling zijn: het beletten van den uitvoer der nieuwe munt en de verhoogde waarde van het zilver in Indië.

Bij de ontwikkeling van den eersten grond, zien wij, zeer juist naar ons inzien, verklaard dat, om aan die bedoeling te beantwoorden, het vrij onverschillig is welk gehalte aan den Javaschen Gulden gegeven worde; mits zij minder zij dan van de zilveren munten die gewoonlijk op Java circuleren.

Bij het behandelen van het andere punt, legt UHEG, alweder naar waarheid, tot grond, dat het zilver in Indië 20 pct. meerder waarde heeft dan in Europa.

Wij hebben ook deze omstandigheden niet uit het oog verloren.

De Javasche Ropyen zijn zeer verschillend; maar uit eene vergelijking door Prof. Reinwardt opgemaakt, is ons gebleken dat dezelve 1 stuiver 9 penn. meer waarde heeft dan de Nederlandsche gulden, zoodat ook de *nieuwe standpenning*, geslagen tot eene nagenoeg gelijke waarde als de Nederle gulden, volgens die rekening nog *onder de Javasche ropy staat*, en de uitgifte van den nieuwen standpenning (tot die waarde gemunt) tegen eene gangbare waarde van 30 Indische

stuivers, de verhouding der 20 percent meerdere zilverwaarde geheel gaaf bewaart. 30 Indische stuivers, toch, staan gelijk met 24 Nederlandsche, en bij de uitgifte van een Nederl. gulden tegen 30 st. Indisch of 24 st. Nederl., wordt dezelfde vermeerdering van 20 % in acht genomen, die plaats vindt bij de uitgifte van een nieuwen standpenning, die 16⅔ stuivers innerlijke waarde heeft, tegen twintig st. Nederl.

Zietdaar, HEGHeer! de eenvoudige gronden, op welke wij gemeend hebben geene zwarigheid te moeten maken, om aftegaan van eene bepaling, die niet in wezenlijkheid maar in schijn strijdig was met hetgeen ons voorkwam door andere omstandigheden op eene gebiedende wijze te worden gevorderd.

Wij gaan tot de opgave dier omstandigheden over.

De Munt bevindt zich niet in dien staat, dat wij ons met eenige hoop vleijen konden spoedig den nieuwen standpenning te zien daargesteld, en wij zeggen niet te veel dat wij in geene twee jaren eene noemenswaardige hoeveelheid van die penningen zouden hebben kunnen doen aanmaken. Op dit oogenblik kunnen er nauwelijks 50,000 Ropyen 's maands gemunt worden. Daar nu, én het aanmaken van den nieuwen stempel, met al wat daartoe behoort, én vooral de hoogst noodzakelijke verandering in de werkzaamheden, de administratie en comptabiliteit nog een langen tijd vereischt eer men aan het aanmaken van een geheel nieuwen standpenning denken mag, zoo zou alleenlijk door deze omstandigheden een geregeld geldstelsel zijn achtergebleven, en het behoud van intermediaire munten noodzakelijk geweest zijn, hetgeen o. i. bovenal diende vermeden te worden, daar het of dadelijk of na verloop van tijd, bijzonder bij de latere invoering van een minderen penning, een allernadeeligsten invloed op het papier hebben moest.

Wanneer wij, daarentegen, de zooeven aangestipte bepaling aannamen, dan waren wij dadelijk in staat eene genoegzame hoeveelheid zilveren munt in nationale speciën uittegeven; dan konden wij, zonder gevaar voor eenige agio op het papier, dat papier tegen de nominale waarde uitgeven en tegen zilveren munt van gelijke nominale waarde inwisselen; dan hadden wij eene subsidiaire munt in de Javasche ropyen, die tot dezelfde waarde als onze standpenning konden in omloop blijven, en alzoo ook met het papieren geld gelijk gesteld

worden; terwijl wij van de medegebragte baren zilver, zoolang wij belet werden den nieuwen standpenning te doen aanmunten, ropyen deden slaan, hetzij tegen hetzelfde of tegen een minder gehalte dan de reeds circulerende.

Dit alles kwam ons zoo klaar voor, dat wij, de zaak rijpelijk doordacht hebbende, tot geene andere uitkomst hebben kunnen geraken.

Zwarigheden waren er niet tegen; want de door UHEG. in het oog gehoudene verhouding der waarde van het zilver werd ook nu bewaard, en de vrees voor uitvoer was in ons systema niet grooter dan in eenig ander. Maar het zij ons nog geoorloofd, met betrekking tot de laatste bedenking het volgende te mogen aanmerken.

De vrees voor den uitvoer behoeft thans zoo groot niet te zijn, in andere woorden, de uitvoer van geld behoeft thans niet dien schroom te veroorzaken die in den vroegeren staat der Indische Bezittingen, welligt met reden, elkeen vervulde.

In den vroegeren tijd moest het klinkende geld uit het vaderland aangebragt worden. Men mogt aan geen verkoop van producten hier denken. In later tijd zelfs, toen ongunstige omstandigheden deze voor Indië gunstige verandering te weeg bragten, dat de producten hier verkocht, en door vreemde natiën, vooral Amerikanen, tegen klinkende munt aangeslagen werden, was nog schaarsheid daar; want alleen het Gouvernement had producten te verkoopen. De oorlog belette de aankomst van koopers: nu geeft de vrede en zelfs de waarschijnlijkheid dat, bij een onverhoopten oorlog, eene andere wijziging daaraan zal gegeven worden, de hoop op meerdere circulatie. Nu is de landbouw verbeterd, de geest van commercie en speculatie onder de ingezetenen aangewakkerd; terwijl, eindelijk, in de bepaling dat de In- en Uitgaande Regten in klinkende specie moeten betaald worden, een waarborg voor genoegzamen geldsomloop ligt. Zelfs zal het vasthouden van de waarde van het papier deszelfs crediet bevestigen.

Nu reeds is de uitvoer van klinkende munt hier aan geene bepaling gebonden; en hoezeer wij thans overwegen of de uitvoer van geld, evenals van alle andere koopmanschap, aan de betaling van eenig regt zou kunnen onderhevig gemaakt worden, zoo schromen wij niet te verklaren dat wij over 't algemeen met die economisten eens zijn, die de zoogenaamde balans van commercie niet vinden ten

voordeele in den meerderen invoer, of ten nadeele in den meerderen uitvoer van geld. Het geld is toch eene koopwaar, gelijk alle andere; en de waarde der ingevoerde koopwaren, in verband met den rijkdom dien het land zelf door landbouw, veeteelt, fabrieken en andere productive krachten voortbrengt, maakt den meerderen of minderen rijkdom uit. In een ongedwongen loop van zaken regelt zich dit alles, zoo geene buitengewone ongelukken tusschen beide komen, van zelf, en wij hebben dan ook geen vrees, dat de bepaling welke wij ons veroorloofd hebben te maken eenige nadeelige gevolgen te dien aanzien hebben zal; te minder daar niet zoozeer de Javasche Ropyen, maar grootendeels de Spaansche Daalders alleen worden uitgevoerd. Wij hebben met veel ruimte vastgesteld, dat de nieuwe standpenning voor Nederl. Indië zal zijn de gulden; dat dezelve zal hebben een gelijk gewigt en nagenoeg gelijk gehalte als de Nederl. gulden; en dat dezelve, zoowel als deze, voor rekening van den Lande zal worden uitgegeven en ontfangen ter waarde van 30 Indische stuivers of 120 duiten.

Na het aannemen en vaststellen dezer bepaling, konden wij nu met alle gerustheid in werking brengen de juiste denkbeelden, door UHEG. medegedeeld, ten aanzien der onverzettelijke vasthouding aan het heilzame beginsel om alle vermoeden van verschil tusschen klinkende en papieren munt geheel wegtewerpen, en met de meest mogelijke goede trouw te bepalen: „dat de papieren munt nimmer tot „eene hoogere of lagere waarde zou worden aangenomen of uitgegeven „dan op dezelve was uitgedrukt, en dus nooit dan gelijkstandig met „de zilveren munt, waarvan zij een volkomen representatief is, gulden „voor gulden; dat alle pachten en belastingen, met uitzondering der „In- en Uitgaande Regten, aan den Lande zullen kunnen voldaan „worden in papieren of klinkende munt, ter keuze van den schulde„naar, beide voor eene gelijke waarde." —

Deze bepaling heeft den grootsten bijval gevonden, en wij zullen ze met den meesten ernst volhouden; want juist zijn de redeneringen, door UHEG. ten deze aangevoerd. Elk moet daarvan overtuigd zijn, zoowel als van de heilzame gevolgen van zulk een mild en regtvaardig stelsel, in eene bezitting als deze, waar men van de zijde der Regering, zelfs onder de laatstelijk afgetredene britsche administratie, altijd een wankelend systema heeft aangenomen, en het gouvernementswege uitgegeven papier gouvernementswege heeft gedepreciëerd.

Daartegen zal nu een uitmuntende waarborg zijn de gestadige gelegenheid tot verwisseling van het papier tegen klinkende munt, waartoe UHEG. de zoogenaamde Zilverkas bestemd heeft. Wij zullen van deze wel uitgedachte inrichting al dat nut trachten te trekken dat daarmede bedoeld is, terwijl wij tevens in eene juiste verhouding brengen zullen de hoeveelheid der uitgegeven papieren met die der klinkende munt, welke in het bereik van het Gouvernement is.—

Nog een niet onbelangrijk punt moeten wij behandelen.

Prest en Raden van Financiën wilden vastgesteld hebben, dat „alle tractementen, gagiën en emolumenten, in Europa bepaald op „guldens, betaald zouden worden in evenzooveel ropyen à 30 stuivers „Ind. als zij guldens bedroegen, met dien verstande nogtans dat, „de betaling daarvan in Europa moetende geschieden, de ropy of „gulden zou worden gereduceerd van 30 St. Ind. tot 20 St. Nederl.

Wij moeten rondborstig verklaren, dat dit punt ons lang heeft beziggehouden. Hierbij was voornamelijk de krijgsmagt betrokken; en bij deze heerscht vrij algemeen het denkbeeld, dat eene berekening als die van Prest en Raden van Financiën de eenige billijke is, begrijpende dat bij eene andere bepaling in waarheid eene verminderde betaling plaats grijpt.

Wij vonden ons met de beslissing verlegen. Maar, de bedenking dat een gemiddelde wisselkoers van den Nederl. gulden op 25 stuivers Indisch uitloopt, heeft ons dezen standaard doen aannemen, en voor het overige laten wij de eindelijke beslissing gaarne aan het oordeel van Z. M. over.

De overige artikelen van het door ons genomen besluit behoeven geene bijzondere ontwikkeling: zij zijn de voorbereiding der middelen om het doel te bereiken en vasttehouden.

Maar wij moeten nog een oogenblik besteden tot wegneming van alle zwarigheden, welke zouden kunnen overblijven, met betrekking tot andere en oudere papieren waarde dan de nú gecreëerde munt. Wij zullen echter kort zijn, want reeds is UHEG. te dien aanzien gerustgesteld door de van tijd tot tijd afgezonden brieven, voor zoover zij den loop der onderhandelingen met het gewezen Britsch bestuur alhier bevatten. Het volgende zij genoeg ter herinnering.

De papieren door het Britsch Gouvernt gedurende deszelfs aanwezen alhier uitgegeven, worden door hetzelve ingewisseld; zoodat wij

daarmede niets te maken hebben. Alleenlijk is daarvan uitgezonderd het bankpapier, voor hetwelk een genoegzaam onderpand is, en dat weinig bedraagt.

Ten aanzien van het zoogenaamd oud Bativiaasch credietpapier, en dat door de Weeskamer ten tijde van den G. G. Daendaels is uitgegeven, hetwelk (wat deze daarvan ook zeggen moge) een waar gouvernementspapier was, hebben wij onverzettelijk beweerd, dat er geene verpligting was voor het Nederl. Gouvert om hezelve voor zijn rekening te nemen, of zich met de verrekening van hetzelve in het minst te bemoeien. Wij zouden in herhalingen vallen met dit hier nader te betoogen. Dit alleen voegen wij hierbij, dat zoo bij de Europesche Gouvernementen, aan welker beslissing dit geschilpunt ontwijfelbaar zal moeten worden overgelaten, deswege een ander systema mogt worden aangenomen, dan nog de tegen-rekening, die wij maken, de te betalen som grootelijks verminderen zou, en dat in allen geval dus deze omstandigheid op de waarde en den omloop onzer nieuwe papieren munt geen invloed hebben kan.

Ons systema opzigtelijk het Probolingo-papier is UHEG. mede bekend, en zal ingelijks een onderwerp der onderhandelingen tusschen de Europesche Gouvernementen opleveren.

Op de circulatie van het nieuwe papier zou alleen betrekking kunnen hebben dat gedeelte, hetwelk nog niet is afgelost, en dat o. i. noodwendig en regtvaardiglijk ten laste van het Nederl. Gouvt komen moet. Maar ook hier is het onderpand geldig, en dat papier kan op het papieren geld geen nadeeligen invloed oefenen.

Wij vertrouwen hiermede aan UHEG. al de inlichtingen gegeven te hebben, welke noodig waren tot regt verstand van het door ons genomen besluit. . . . . Wij hebben gehandeld naar onze beste overtuiging, en ten meesten nutte van Zr Ms Bezittingen. Wij hebben UHEG. bedoeling nooit uit het oog verloren, ook daar waar wij van de middelen, tot bereiking voorgesteld, schenen af te wijken; en wij durven gerustelijk overnemen deze uiting van de Adviserende Commissie: „dat de behandeling dezer stof voor ons eene belangrijke, „hoogst aangename en bemoedigende taak was, en dat het nu vastge- „stelde plan als een eenvoudig monument mag worden aangezien, „op onwrikbare grondslagen gevestigd, en wij het blijde vooruitzigt „mogen hebben dat door het inachtnemen der bepaalde middelen het

„vertrouwen op het papier steeds zal toenemen, de Kas van zilver „voorzien en de geheele geldsomloop in de magt der Hooge Regering „wezen zal.„

De Commissarissen-Generaal over Nederl. Indie,

(*w. get.*) C. Th. Elout.

Onder dagteekening van 17 Januari schreven CC. GG. nader, naar aanleiding van hun Besluit van den 14e, het volgende:

„Nu staat zilver en papier gelijk. Maar het was noodig dat ook het koper werd in wandeling gebragt.

„Het middel door UHEG. aan de hand gegeven, op grond van hetgeen door de Britsche Regering gedaan was, had veel bedenking in. De algemeene opinie, zoowel als de gedachten van Prest en Raden van Financiën en van de Adviserende Commissie, zijn niet gunstig voor de bepaling om door kleine wisselaars dit geld in de wandeling te brengen. En in waarheid, de kleine bedriegerijen en knevelarijen waartoe die instelling aanleiding geeft, raden de voortzetting daarvan af. Wij hebben daarom een anderen weg ingeslagen, en het koper dadelijk uit de Kas doen betalen in bovengenoemde evenredigheid [1]. Wij betalen het à pari, en het wordt à pari in 's Lands Kas teruggenomen.

„Op de eerste uitgifte nu van het Koper in 's Lands Kas kan een redelijke winst genoten worden, daar de prijs waarvoor het van het Britsche Gouvt is aangenomen, zeer matig is.

„De gelijkstelling van Koper met de andere munt zal ons te dien aanzien ook voordeelig zijn. Daarom hebben wij alle pachten betaalbaar gesteld in dit metaal; en de agio van het koper, die vóór deze bepaling 14 en 15 percent beliep, is daarna op 5°/o gedaald, en zal welligt nog lager komen. Eindelijk zal eene gedeeltelijke betaling in koper (een munt die, niet om de mindere waarde, maar om het ongerief, toch nooit algemeen gezocht zal zijn, met uitzondering door den gemeenen man, die ze voor zijne nooddruft niet missen kan) naar het papier doen verlangen.

„Wij hebben echter bij Art. 13 gezorgd, dat, ter instandhouding van het crediet, in het vervolg niet dan goede koperen munt zal worden in omloop gebragt.„ —

---

[1] Namelijk: $\frac{3}{4}$ papier en $\frac{1}{4}$ koper, bij de uitbetaling van tractementen en pensioenen.

XXXVIII.

DE COMMISSARIS-GENERAAL ELOUT AAN DEN DIRECTEUR GENL VAN KOLONIEN GOLDBERG (particulier).

Batavia, 8 Febr. 1817.

HEG. Heer,

Bij enz.

Het schip „Rufus-King" voert eene hoeveelheid koffij mede, welke wij op rekening aan den agent van het huis Le Roy Bayard & Mc Evers hebben afgestaan. Die geheele zaak is nú het onderwerp onzer deliberatiën, maar is moeijelijk [1]. Zoo is nu ook de heer van Alphen met

---

[1] Zie over de door Daendels verbroken Amerikaansche contracten: Deel XIII, blz. LXXXIII—LXXXVII.

Uit het *Verbaal* van den Direct.-Gen. van Kolonien, van den 2 Mei 1815, blijkt hieromtrent het volgende:

„Nader geëxamineerd hebbende de bij Verbaal van den 23 Januarij l.l. vermelde requesten van T. Ischin, zoo voor deszelfs huis van negotie onder de firma van Le Roy Bayard en Mc. Evers, mitsgaders als agent van Jacob Le Roy and Son, alle kooplieden te New York, daarbij verzoekende dat het Z. M. moge behagen, deszelfs Minister voor de Kolonien of iemand anders te autoriseeren, om met den Requestrant arrangementen aan te gaan, ter regulering en vereffening der schadevergoeding de voornoemde kooplieden competerende, ter zake van het niet homologeren door het Gouvernement van Java, der contracten, door den Agent van het Ministerie van Marine en Koloniën in Holland met dezelve aangegaan, om de Nederl. Bezittingen in O. I. van de meeste benoodigde behoeften te voorzien, tegen voldoening met koffij, specerijen en andere producten, tot de prijzen zooals bij dezelve contracten zijn gespecificeerd en wel expresselijk waren overeengekomen, welk Request bij appostillaire dispositie van Z. M. van den 21 Januarij l.l. N°. 4 is gerenvoyeerd aan het Departement van Koophandel en Koloniën, om berigt, consideratiën en advies.

„En in aanmerking nemende, dat na een scrupuleus onderzoek is gebleken, dat de voornoemde agent Mr. R G. van Polanen door den Gouverneur Generaal Wiese en Directeur Generaal van IJsseldijk in den jare 1807 expres van Batavia naar Noord-Amerika is gezonden, ten einde de Moluccos en Java van contanten en behoeften te voorsien door expeditiën van Americaansche handelhuizen, tegen voldoening in producten; doch dat dezelve door het existerend embargo in Amerika dien last niet hebbende kunnen volbrengen, daarvan bij missive in

zijne pretensie opgekomen; hoe klaar ook volgens besluit, is de toezegging van interest bedenkelijk. Wat er van zij, alle die uitgaven kunnen nauwelijks op rekening der nieuwe administratie van de kolonie gesteld worden, en zeker is het dat zij ons bovenmate hinderlijk

---

dato 12 Juli 1808 heeft kennis gegeven aan het Ministerie van Marine en Koloniën in Holland; welke minister bij missive in dato 19 van Grasmaand 1809 hem namens den Koning niet alleen in zijne commissie met een uitgestrekte magt heeft gecontinueerd, maar ook kennisgegeven van zijne benoeming tot Raad ord: van Nederlandsch Indië, als een blijk van het vertrouwen hetwelk de Koning in hem stelde, en ter aanmoediging om niets onbeproefd te laten om de O. I. bezittingen van het noodige te voorzien, zonder echter 's Lands financiën in het Moederland te bezwaren; — dat de gem^e Raad ord: van Polanen dientengevolge onderscheidene contracten heeft aangegaan met de huizen van commercie in den hoofde dezes gemeld, en welke expeditiën ook alle behouden op Java zijn aangekomen, doch dat de Gouverneur-Generaal Daendels heeft kunnen goedvinden, niet alleen deze contracten niet te homologeren, maar daar te boven die weigering opentlijk in de Bataviasche courant bekend te maken, en daardoor de reputatie der kooplieden die deze expeditiën, uithoofde der staatkundige gesteldheid van Europa, op de geheimzinnigste wijze hadden ondernomen, zoowel als de wederzijdsche gouvernementen aan mogelijke onaangenaamheden bloot te stellen, gelijk dan ook dit gedrag van den Gouverneur-Generaal Daendels door den toenmaligen Koning Louis ten hoogsten is afgekeurd, en denzelven doen aanschrijven om de voorm. contracten gestand te doen. Alvorens echter deze aanschrijving den Gouverneur Generaal Daendeis heeft kunnen geworden, waren de zeven Expeditiën die uit Amerika zijn afgezonden, op Java reeds afgelopen, door de supercarga's te noodzaken zich aan de schikkingen en prijsbepalingen te onderwerpen, die de Gouverneur-Generaal heeft goedgevonden hun voort te schrijven.

Overwegende dierhalve, dat de grond tot reclame van schavergoeding niet kan worden betwist, doch dat het niet mogelijk is de daarvan geformde rekening tot eene somma van ƒ 227849 — alhier te kunnen nagaan en beoordeelen, hetgeen alleen op Java kan geschieden, behalven dat ook het aangenomen principe, dat alle pretentiën ten lasten van Koloniën in de koloniën zelve moeten worden geliquideerd, vordert dat de regeling zoo wel als de verevening dezer schadevergoeding op Java zelve geschiede; heeft goedgevonden en verstaan in dien geest aan Z. M. te rapporteren en advieseren:

1°. Dat, enz.

2°. Dat echter als principe wordt vastgesteld eene schadevergoeding te accorderen, zooals na onderzoek op Java bevonden zal worden hun naar regt en billijkheid te competeren.

3°. Dat ten dien einde deze reclame met alle de daartoe relative stukken kopylijk zal worden gesteld in handen van Comm. Generaal . . . .

4°. Comm. Generaal almede te autoriseren, om dadelijk beslag te leggen op alle de eigendommen van den Gouv. Generaal Daendels, welke zich in Indië zullen bevinden, ten einde des noodig en wanneer daarvoor termen mogten zijn, op dezelve te kunnen verhalen de schade, die ter zake voorsch. moet worden vergoed". . . . .

zijn in oogenblikken, waar zooveel tot het opzetten van nieuwe inrigtingen en het herstellen van al het verwaarloosde noodig is.

Waar blijven toch de troepen! Het is bijna een wonder dat wij nog de Molukken hebben kunnen bezetten. De belangrijke bezetting van Malacca kan nu niet geëffectueerd worden (*sic*).

Ik verzoek uwe bijzondere aandacht op den brief waarin wij over de niet-overgave van Billiton schrijven. Dat eiland behoort ons, moet in geen andere handen zijn, en is van alle zijden voor ons belangrijk. Het brengt veel ijzer voort, en is een schuilnest voor zeerovers.

De onderhandelingen met het Britsche gouvernement nopens de overname van goederen, enz. loopen allengs ten einde. Veel zal er in Europa moeten beslist worden; dit zal UHEG., zooals ons, nog al tijd wegnemen.

Bij de brieven over den staat der inlandsche bevolkingen voeg ik, dat bij de vorsten alles in rust is, en dat, hoewel uit de Engelsche papieren, b. v. uit de Pulo-Pinangsche Courant, het tegendeel wierd opgemaakt, UHEG. zeker zijn kan van de rust die er heerscht.

In Cheribon zijn de onlusten van een bedenkelijken aard, maar van korten duur geweest. De commissie die wij derwaarts gezonden hebben tot nasporing der oorzaken, is terug. Wij wachten elk oogenblik haar rapport.

Gedeeltelijk is de oorzaak in vroegere omstandigheden te zoeken, gedeeltelijk in de slechte politie en de onderdrukkingen, welke eenige landeigenaren of derzelver rentmeesters zich veroorlooven.

Bij een volgende gelegenheid nader; want de bezigheden zijn overkroppend. Ik verklaar u, dat wij den geheelen dag letterlijk doorbrengen met werken: gezondheid en eénstemmigheid beuren ons op.

Ik heb de eer enz.

(*w. get.*) ELOUT.

XXXIX.

VERSLAG OMTRENT HET BRITSCHE BESTUUR IN DE RESIDENTIE BUITENZORG. (1817)

De tegenwoordige residentie Buitenzorg werd op den 1 September 1815 door den Luitt^{t}. Gouverneur Raffles in Rade gedecreteerd en samengesteld uit de twee Zuidelijke Schoutsambten en het noordelijke gedeelte van het Noord-Wester Schoutsambt, een gedeelte der vorige residentie der Bataviasche Ommelanden uitgemaakt hebbende, en het eigenlijke regentschap Buitenzorg.

Het bestuur dezer Residentie werd aan mij opgedragen, en tot administratie der inlandsche politie toegevoegd de voormalige Tommogong Wiera Notta van Buitenzorg, benevens de Demangs, die de vijf Schouten . . . . . . vervingen en dadelijk aflosten. De Tommogong werd, om het meerdere aanzien 't welk deze schikking hem toebracht, tot den rang van Adepatti verheven.

Gemelde Demangs werden gevolgelijk te Tjibenong, Tjibaroessa, Karawatjie en Jassinga geïnstalleerd, en aan elk landeigenaar dezer residentie werd eene gedrukte copy toegezonden waarin de aard der nieuwe organisatie verhandeld werd . . . . Deze schikking bragt ook te wege, dat de vier Demangs zonder onderscheid op 100 ropyen tractement 's maands werden gesteld. . . . .

In eene vorige Memorie aan HH. Exc. Heeren Commiss. Gen. op 20 Junij 1816 door mij ingediend, heb ik reeds het onvoegzame van het aanstellen van Demangs en het afschaffen der schouten aangetoond. Het knevelen gaf ik als eene der redenen op. Het doorlezen der hierbij gevoegde Politie-regulatiën, in het jaar 1814 door den Luitt^{t} Gouv^{r}. in Rade gedecreteerd, zal HH. E.Exc. van de juistheid mijner remarques overtuigen. . . . .

Het zoogenaamde *regentschap* Buitenzorg is op eene geheel andere wijze georganiseerd. Hetzelve bevat de Landerijen, welke door den G. G. Daendels aan de HH. Engelhard, Cranssen, Cappelhof, P.

Riemsdijk en Servatius verkogt heeft, en het District de Blocboer, 'twelk tot de koffijcultuur afgezonderd is gebleven.

In het bestuur van gem. regentschap is, voor zoover de *gouvernementsdiensten* en de koffijcultuur aangaat, geen verandering teweeg gebragt; zijnde aan den Adepatti de inlandsche politie alsook het oppertoezigt over de koffijtuinen toevertrouwd . . . .

De Landerijen gelegen in het regentschap Buitenzorg, zijn aan de zoodanige *requisitiën van volk en materialen onderworpen*, als op de hoofdplaats Buitenzorg *van Gouvernementswege* gerequireerd worden, alzoo het district der Blocboer te klein en onbevolkt is om de *menige requisitiën van dien aard* te kunnen voldoen, dog daarentegen niet onderworpen aan de Tax van ½ percent. Het Engelsche Gouvernement heeft immers, op de menigvuldige vertoogen van den Heer N. Engelhard, beweerd, dat deze *leveranties van materialen en requisitiën van volk op de hoofdplaats* nauwkeurig in het 8ste artikel der verkoop der landerijen bepaald zijn . . . .

Niettemin zijn die requisitiën, door *hunne aanhoudendheid*, voor het regentschap drukkend, en, de HH. Engelhard en Servatius zich hierover aan mij vervoegd hebbende, verzocht ik van het Gouvernement om behoorlijk onderzoek in die klagten te mogen doen, alzoo de *menigvuldige requisitiën*, zonder tusschenkomst van den Resident, *van den Adepatti zelven geeischt werden*. De Gouverneur benoemde eene Commissie, en haar rapport veroorzaakte dat het getal manschappen, welke *dagelijks in het Gouvernementshuis en tuinen* geleverd werden, op de helft verminderd werd.

Mede lid van die commissie zijnde, stelde ik als een middel van verligting voor om, even gelijk andere landeigenaren in de zuidelijke districten doen, voor *gouvernements*-rekening en die van zoodanige *ambtenaren* als *gestadig Coolies benoodigd zijn*, vrijwilligers uit de Preanger-Regentschappen intehuren, en aan de landerijen in de Bloeboer alleenlijk transporten van goederen en het leveren van materialen op te leggen. Dit voorstel, hetwelk de talrijke bevolking dier Regentschappen niet gevoeld zou hebben, werd door den Heer *Mc. Quoid tegengegaan* en zelfs *niet eens aan het Gouvernement voorgesteld* . . .

Het ware in mijne opinie niet raadzaam, de inlandsche ingezetenen dier landerijen te requireren tot *meerdere diensten* als dezulke *welke reeds van hen gevorderd* worden, nl: het onderhouden van wegen en

bruggen, en (het leveren van) volk tot zoodanige transporten als door gem. landerijen doorreizen moeten, alsook het leveren van buffels en karren die benoodigd zullen zijn. Tot staving behoef ik alleen als voorbeeld aan te halen, dat ten tijde er een kampement van troepen op het land Tjimangies was, tot welks bediening (zoo van de hoofd- als subalterne officieren) zeker getal manschappen vereischt werden, — *verhuizingen van volk* het gevolg dezer requisitie waren.

De administratie der koffijcultuur staat thans onder het oppertoezigt van den Adepatti, die alleenlijk verantwoording aan den Heer Mc. Quoid verschuldigd is. Het onbillijke dezer bepaling laat zich van zelf gevoelen: daar deze Residentie geheel van de Preanger-Regentschappen afgescheiden is, zoo behoorde de administratie der koffijtuinen, het betalen der leverantien van dat product zulks ook te zijn. Daarentegen is de Resident van Buitenzorg belast met de uitbetaling der koffij aan den gemeenen man, waartoe de Heer Mc. Quoid hem koperen munt toezendt, niettegenstaande hij daartoe van het gouvernement zilver bekomt. . . . .

De administratie van 's Lands Kas alhier is zeer eenvoudig, alzoo de revenuen dezer residentie zeer gering zijn, en op verre na niet toereikende bevonden worden om de uitgaven, zooals zij bestaan hebben, te balanceren. . . . . . De Amfioen is met primo Mei van dit jaar aan den tegenswoordigen pachter verpacht geworden voor 1540 Javasche ropyen 's maands, onder de voorwaarde nogthans, dat hij dat heulsap op al de geprivilegieerde bazaars, 12 in getal, zou mogen debiteren.

Daar dit accoord de privilegies der landeigenaars als 't ware vernietigde, kwamen zij daartegen op. Ik adresseerde mij ten hunnen behoeve aan het Gouvernement, ... maar er is niets gedecideerd; waardoor dan ook de amfioenpachter maanden met de opbrengst der pachtpenningen ten achter is. De Bazaarpacht, welke 720 Ind. ropyen 's maands bedraagt, is mede te hoog verpacht, om welke reden dezelve op den duur niet voort kan gaan . . . .

De wagenpost tusschen Batavia en Buitenzorg is eene particuliere onderneming, liggende de eigenaar van dat etablissement onder de verpligting om 12 rijtuigen met de noodige paarden immer ten dienste van het Gouvernement in gereedheid te hebben.

Het postwezen der rijtuigen tusschen Buitenzorg en Tjanjoer, voor-

heen door het Gouvernt betaald, werd door hetzelve in Augustus 1812 ingetrokken, en de paarden aan den Adipatti van Buitenzorg afgestaan, onder verplichting nogtans om dezelve ten dienste van reizende ambtenaren te houden. De Adipatti hiervoor echter geene betaling genietende, kan men den staat van dusdanig georganiseerd postwezen ligt beseffen [1].

Gedurende den tijd ik met het bestuur dezer Residentie belast ben geweest, werd ik in staat gesteld om met het gedrag der verschillende Inlandsche Hoofden bekend te worden. De Adepatti, door een al te vrijen omgang met den Gouverneur Raffles, als ook met zijn vorigen Resident Mc. Quoid, verloor weldra die ondergeschiktheid welke een zijner eerste plichten was. Ik bespeurde eene strafbare nalatigheid dadelijk bij het aanvaarden van mijn post, en moest weldra ondervinden dat mijne bevelen zeer traag en somtijds in 't geheel niet gehoorzaamd werden. Mij hierover aan den Gouv. Raffles geadresseerd hebbende, onderging ik het leed, dat men zijn gedrag niet alleen niet onderzocht en strafte, maar ik zelfs in 't ongelijk werd gesteld.

Het is mij dus nog te raden, in welke betrekking en onder welke verpligtingen de Adepatti, onder het Engelsche bestuur, ten opzigte der Residenten stond.

De Demangs hebben insgelijks meermalen reden gegeven, om het afschaffen der Schouten te betreuren, en voldoen in geenen deele aan de verwachting noch aan het doel, welke het Engelsche Gouvernement zich met hunne plaatsing voorgesteld heeft.

De Kapitein-Chinees is de eenige, in wien ik een actief en braaf ondergeschikte gevonden heb . . . .

Hopende enz.

(*w. get.*) T. E. Hardy.

---

[1]) Vg. wat de Resident der Preanger hieromtrent schreef, blz. 125,6.

XL.

DE COMMISSARIS-GEN. ELOUT AAN DEN DIRECTEUR GENERAAL VAN KOLONIEN GOLDBERG (particulier).

Batavia, 4 Julij 1817.

H.E.G. Heer.

Alle dépêches ons door UHEG. per korvet „Venus" toegezonden zijn ons geworden, en UHEG. kan ligtelijk nagaan, hoezeer de goedkeuring door Z. M. over onze gedragingen gegeven, ons aangenaam was, en ook Uwe heusche wijze van die goedkeuring medetedeelen was ons gevallig. . . . . , . . , .

De Engelschen zijn nu vertrokken, de onderhandelingen zijn afgeloopen. Veel moet nu in Europa geregeld worden. Onze contrapretensiën zijn groot. Ik gedraag mij aan den officiëlen brief over deze materie; maar men kan alles niet zoo ligt op papier zetten, en ik wenschte tegelijk U mondelinge ophelderingen op sommige vragen, die zekerlijk bij U zullen opkomen, te kunnen geven.

De depêches over de Moluksche eilanden zullen U niet aanstaan. Wij zijn zeer te onvreden over de handelingen door Commissarissen en verdere civiele en militaire autoriteiten gehouden. Er schijnen door de civiele autoriteiten willekeurigheden gepleegd te zijn, en Commissarissen hebben den kop verloren. De militaire operatiën zijn ellendig gedirigeerd. De Heer Buyskes gaat in persoon derwaarts; zijn oordeel, beleid en kunde zal, zoo er herstel op is, die bewerken.

Nog in eene andere keuze zijn wij ongelukkig geweest, nl. die van den Heer Heynis tot Resident van Banca. 's Mans oordeel, kunde en ervarenheid had ons ingenomen. . . . . De berigten, dat hij zelf koophandel dreef, hebben ons dadelijk doen besluiten hem naar herwaarts op te roepen, en eene Commissie bestaande uit de HH. Coop à Groen en Dupuy te benoemen om in loco alles te onderzoeken. UHEG. ziet dus de juistheid onzer eigen aanmerking, dat het moeijelijk is den ouden zuurdesem er uit te krijgen.

Maar nu moet ik er bijvoegen, dat dit onmogelijk zal zijn, indien men voortgaat met menschen uit het vaderland te zenden zooals er vele gezonden zijn. Enkelen zijn bruikbaar, en zouden door anderen,

die ik niet noem, lijden. Ik reken onder de goede bijzonderlijk den heer van de Graaff, lid van den Raad van Financiën. Maar, wat doen wij met menschen die aan den drank zijn, daarbij verwaandheid en onbeschaamdheid paren, hoezeer zij op geene verdiensten roem kunnen dragen! . . . .

Met het geldstelsel, papier, enz. gaat het goed. Maar wij moeten tot in kleinigheden voor de instandhouding van het systema waken [1].

Binnen weinige dagen gaat de Javasche reis aan. Wij nemen tot hulp mede de HH. Bauer en van de Graaff. Ik beloof mij veel goeds van onze onderzoekingen, want men moet de menschen het vuur na aan de schenen zetten. Wilt gij gelooven, dat met alle moeiten, knorren, enz. wij nog geen geregeld budget hebben kunnen krijgen! Enfin, na de reis, die toch 3 à 4 maanden duren zal, zal ik mij tot een opzettelijk onderzoek van die substantie begeven: organisatie in alles! en hoop dan ten minste niet geheel zonder vrucht terugtekeeren. Veel moet er aan den Gouverneur-Generaal en de interigten Hooge Regering overgelaten worden. De laatste zullen wij zoo goed zien te samen te stellen als mogelijk is; de eerste is een waardig man, zeer geschikt voor den post en werkzaam; maar hij moet andere helpers hebben. Onder de jonge lieden zijn eenige, die ons hoop geven dat zij goed worden zullen. . . . .

Wij hebben over het zenden van Rijst reeds ernstig gedacht. Vóór eenigen tijd waren een tweetal Americanen, die hier lagen, op hetzelfde denkbeeld gekomen [2]. Wij hebben berekeningen doen formeren, want wij mogen niet uit 't oog verliezen, dat wij zooveel mogelijk de getrokken wissels moeten dekken door het zenden van producten. Wellicht geven wij met de „Amsterdam" rijst mede, of bevrachten een schip . . . .

Wij zenden den Heer van Braam naar Bengalen; hij is zeer bekend met de questie van de amphioen . . . .

Ik heb de eer enz.

(*w. get.*) Elout.

---

[1] Den 8 April had Elout geschreven: „Onze financiële maatregelen met het „papier vinden allen bijval. Elk heeft vertrouwen, en er wordt weinig papier „ter inwisseling aangeboden."

[2] Reeds in Juli 1813 had *Raffles* aan de Engelsche O. I. Compagnie geschreven: „It may be calculated, that Rice can be exported from this Island, „to the full extent, for which it is probable that tonnage will be procured."

XLI.

DE DIRECTEUR-GENERAAL VAN KOLONIEN AAN COMMISSARISSEN-GENERAAL OVER NEDERLANDSCH INDIE.

'sGravenhage, den 14 Aug. 1817.

Van tijd tot tijd ben ik in de verpligting geweest ter kennis van UHEG. te brengen het verlangen en de verwachting van Z. M., dat de O. I. Bezittingen niet alleen in hare eigene behoeften zouden voorzien, maar ook een aanvang maken met aan 's Rijks schatkist te rembourseren de aanzienlijke voorschotten, welke voor die koloniën waren en nog werden gedaan.

Meer stellig is UHEG. deze Zr Ms intentie kennelijk geworden uit Hd. besluit van 10 Mei, omtrent de uitzending van goederen voor het kleedingmagazijn.

Uit de mindere opbrengst van 's Rijks inkomsten dan bij de raming voor dezen jare was gecalculeerd, veroorzaakt eendeels doordien de geprojecteerde wet op de collaterale successiën bij de Wetgevende Vergadering niet is aangenomen, en anderdeels omdat de nieuwe Tarieven van Indirecte Belastingen en van de Konvooien en Licenten op verre na de inkomsten niet opbrengen waarop derzelve berekend zijn, vloeit een deficit voort, waaraan alleen door vermijding van alle uitgaven welke daarvoor maar eenigzins vatbaar zijn, kan worden tegemoet gekomen . . . .

Aan deze penurie, en geenszins aan eenige mindere bezorgdheid of toegenegenheid omtrent het belang der O. I. bezittingen moet dan ook alleen worden toegeschreven, dat Z. M. zich in de onaangename verpligting heeft bevonden om de door mij ingediende Begrooting van behoeften voor de Koloniën voor den jare 1818, welke ongeveer 20 Ton bedroeg, tot op 11 Ton te verminderen [1], met

---

[1] Vg. blz. 132.

aanwijzing om zulks voornamelijk op de posten voor Oost Indië te vinden, vermits het zich met genoegzame zekerheid liet aanzien, dat die uitgaven door overschrijving op de Koloniale kas of door remises uit de Koloniën zouden kunnen worden gedekt [1].

Na UHEG. alzoo de intentie en verwachting van Z. M. te hebben kenbaar gemaakt, acht ik het overbodig iets meer bij te voegen, dan mijn hartelijken wensch dat UHEG. zich, op de ontvangst dezes, in staat zullen bevinden om aan het verlangen van Z. M. volkomen te kunnen beantwoorden.

(*w. get.*) J. Goldberg.

---

[1] De posten, waarop deze bezuiniging van de Koloniale Begrooting moest worden gevonden, waren: „Kosten der Koloniale administratie in Oost Indie", ad ƒ 796.000, en „Commerciële onkosten", ad ƒ 60,000.

XLIII.

PRESIDENT EN RADEN VAN FINANCIEN AAN CC. GG. OVER NEDERL.-INDIE.

Batavia, 4 September 1817.

Het behaagde Uwe Exc. bij besluit van 28 Augs aan den Raad te renvoijeren, om daarop te dienen van advies, de ontwerpen tot het verhuren der koffijtuinen, door de Residenten van Pecalongang en Samarang en den Inspecteur-Gen. over de koffijculture respectivelijk aan Uwe Exc. ingediend.

In voldoening aan dezen last zouden wij ons mogelijk kunnen bepalen tot eene bloote vergelijking der verschillende voorwaarden van verhuring, welke door elk der voornoemden bij voorkeur zijn geproponeerd. Ons advies zou zich dan kunnen borneren tot de vraag, of de verhuring zou dienen te geschieden voor elke residentie in een of twee groote perceelen, bij regentschappen, divisiën of tuinen; . . .

. . . .

Dan, onder zulk eene behandeling der zaak, zouden wel de verschillende *wijzen* van verhuring door ons in vergelijking gebragt worden, doch de algemeene vraag of *verhuring*, hoe ook, de voordeeligste beschikking zij over de koffijtuinen, zou daarbij buiten overweging worden gelaten. De goedgunstigheid waarmede Uwe Exc. gewoon zijn onze voordragten omtrent zaken van gemeen belang te aanvaarden, moedigt ons aan, om te dezer gelegenheid de questie *aut* van de questie *quo modo?* te onderscheiden, en eerst de eene en naderhand de andere te verhandelen. . . . .

De beschikkingen buiten verhuring, welke het Gouvernement o. i. over de koffijtuinen en derzelver bewerking zou kunnen nemen, zijn:

vooreerst, eene bearbeiding der tuinen om niet, en eene leverantie van het gewas uitsluitend aan het Gouvernement, tegen de minst mogelijke prijzen;

ten tweede, eene bearbeiding der tuinen en eene aanplanting in daghuur, voor rekening van het Gouvernement;

ten derde, eene uitsluitende leverantie van het geheele gewas aan het Gouvernement, tegen hoogere en meer billijke prijzen, doch zonder eenigen verpligten of in daghuur aangenomen arbeid tot de aanplanting te besteden; en,

in de vierde plaats, een afstand der thans bestaande koffijtuinen op Java's N. O. kust aan de inlandsche bevolking . . . , onder speciaal beding dat de gebruikers der tuinen aan eene regelmatige belasting op den grond (vooreerst in producten te voldoen) zullen onderhevig zijn; doch dat zij over het resterend gedeelte van hun product naar verkiezing en tot hun meeste voordeel zullen mogen beschikken, mits zich ten aanzien van de behandeling der producten, het onderhoud der tuinen en het doen eener reguliere jaarlijksche aanplanting, volkomen onderwerpende en gedragende aan de orders en directie van het Gouvernement.

Ten einde de waarde dezer verschillende wijzen van beheer in vergelijking te brengen, zullen wij dezelve toetsen aan de volgende punten:

het onmiddelijke voordeel, 't welk ieder van deze beschikkingen op zich zelve afwerpt;

het voordeel dat elk dezer vormen van administratie aanbrengt, wanneer zij beschouwd worden in verband met de overige inrigtingen en inkomsten van het Gouvernement; en

den invloed, dien ieder dezer beschikkingen waarschijnlijk hebben zal op de vermeerdering van het product der koffij op dit Eiland, en op den algemeenen handel welke daaruit geboren wordt.

1. Eene bearbeiding der koffijtuinen om niet en eene leverantie van het gewas uitsluitend aan het Gouvernement, tegen de laagst te bedingen prijzen, werpt ongetwijfeld onmiddelijk, en in het afgetrokkene, de hoogste voordeelen af. Dan, daar deze wijze van beheering de ruïne zou zijn van de bestaande inrigtingen en reguliere inkomsten van het Gouvernement, verdient zij o. i. schier niet in aanmerking te worden genomen, zoolang er geene volstrekte onmogelijkheid bestaat om op eenige andere wijze de artikelen voor den handel op Europa te leveren en te vermeerderen; waaraan wij echter meenen dat in geenen deele behoeft te worden gewanhoopt. Wij houden dan ook eene verhuring der koffijtuinen ver verkieselijk boven deze wijze van

beheering, en zullen de aandacht van Uwe Exc. met een opzettelijk vergelijk van beider voor- en nadeelen niet lastig vallen.

2. Eene bearbeiding der koffijtuinen en nieuwe aanplanting derzelve in daghuur, voor rekening van het Gouvernement, levert wel in 't afgetrokkene minder geldelijk voordeel op dan de bewerking om niet in verpligten arbeid, doch zij heeft daarentegen de goede zijde van bestaanbaar te wezen met de overige inrigtingen en reguliere belastingen van het Gouvernement.

Zij kan het product der koffij, ten voordeele van den algemeenen handel, vermeerderen, in die mate als het Gouvernement zelf goedvindt en als met de overige betrekkingen dezer kolonie, den bloei der overige cultures en den toestand der ingezetenen bestaanbaar zal worden geoordeeld.

Zij heeft, in vergelijking met de verhuring der tuinen slechts deze nadeelige zijde, dat het Gouvernement zelf regtstreeks met de beheering en de eerste uitgaven tot de bearbeiding, pluk en inzaam belast is. Doch, daarentegen, heeft zij in vergelijking met de verhuring de volgende voordeelen:

a.) dat het Gouvernement treedt in het genot van het geheele product en van het bedrag althans der Indische marktprijzen van hetzelve, waartegen nimmer op verre na de voordeelen eener verhuring onder Europeanen kunnen opwegen;

b.) dat het Gouvernement daardoor ook aan zich behoudt de zuivere voordeelen, die elke speculant bij eene inhuring van tuinen voor zich beoogt, en die men veilig stellen mag dat, onder de geringe mededinging die er plaats zal hebben, immense sommen zullen beloopen, vooral wanneer de verhuring geschiedt in groote perceelen, die weinig lieden het vermogen hebben om aan te slaan;

c.) dat het Gouvernement onder eene eigene beheering ook meerder zekerheid en gerustheid bekomt, dat de arbeidsloonen ten volle en aan diegenen die ze werkelijk verdiend hebben worden uitgereikt, en dat tot het verkrijgen van dien arbeid geene verkeerde middelen door invloed van regenten of anderen worden gebezigd;

d.) dat de aanplantingen ook meer regelmatig en juist in de jaarlijksche proportie van $\frac{1}{8}$ van de bestaande tuinen zullen gedaan worden; terwijl onder eene verhuring, vooral aan Europeanen, het eigen belang den huurder zal aanzetten, om in de eerste jaren die aanplantingen

waarvan hij alleen gedurende zijn huurtijd kan hopen de vrugten te plukken, ten nadeele misschien van andere cultures, te overdrijven; terwijl hij in de laatste jaren, waarvan hij niet meer kan hopen eenig voordeel te trekken, natuurlijk in zijn ijver zal verflauwen, en daardoor aanleiding geven dat er eene gaping ontsta in de jaarlijksche aanplantingen, waaruit niet anders dan eene minderheid in het product van volgende jaren kan geboren worden;

e.) dat het Gouvernement onder eene eigen beheering ook veel beter in staat zal zijn om de nadeelen te weren, welke door opkoopingen en voorschietingen op het gewas, aan de inlandsche bevolking dikwerf door Europeesen zoowel als door Chineesen worden toegebragt; en

f.) dat de publieke rust en veiligheid beter kan verzekerd worden onder inrigtingen, die toelaten de verspreiding van Europeanen onder den gemeenen Inlander binnen zekere palen te houden, dan onder eene verhuring, waardoor men wel genoodzaakt wordt hun den toegang tot alle deelen van het binnenste des lands open te laten.

Wij houden derhalve eene bewerking en aanplanting der koffijtuinen in daghuur, voor rekening van het Gouvernement, verkiesselijk boven eene verhuring, hoe ook gewijzigd, altans aan Europeanen.

3. Een andere wijze van beheering zou hierin kunnen bestaan, dat de geheele leverantie van het gewas tegen hoogere en meer billijke prijzen, uitsluitend aan het Gouvernement wierd getrokken, doch de nieuwe aanplanting aan den vrijen wil en de verkiezing van den inlander overgelaten.

Onder zulk eene regeling komt het ons voor, dat de pecuniële voordeelen van het Gouvernement gedurende de eerste jaren waarschijnlijk ruim opwegen zouden tegen die eener verhuring. Deze beschikking zou strooken met de denkbeelden van diegenen, die zich voorstellen dat monopolie kan bestaan met vrijen arbeid en met eene vrije beschikking over de voortbrengselen van den grond.

Doch, behalve de zwarigheden . . . . , dunkt ons, dat van deze vrije aanplanting en bewerking zoolang zij niet worde aangemoedigd door het volle genot der hoogste prijzen welke de markt aanbiedt, zeer weinig zal te wachten zijn. Wij stellen derhalve, dat deze inrigting nadeelig zijn zou voor het onderhoud en de vermeerdering van het koffijproduct, en gevolgelijk ook voor de belangen

van den handel. En, wierd bij deze leverantie van het gewas gevoegd een toezicht en directie van wege het Gouvernement, om de jaarlijksche aanplantingen te verzekeren, zoo vreezen wij dat daaruit weder ontstaan zou een algemeen gebruik van verpligten arbeid, 't welk voor de overige belangen en inkomsten van het Gouvernement ten hoogste schadelijk zou worden. Wij zouden dierhalven deze wijze van beheering zelfs minder voordeelig achten dan eene verhuring der tuinen.

4. Doch brengen wij, daarentegen, met dezelve in vergelijking de in de laatste plaats door ons opgetelde wijze van administratie, zoo verbeelden wij ons, om verscheidene redenen, daaraan de voorkeur boven alle overige te moeten toekennen.

Wat de onmiddelijke voordeelen betreft, zou het Gouvernement daardoor aan zich kunnen trekken de helft van het product der beste tuinen, twee vijfden van dat der middelmatige en een derde van de slechtste gronden. De waarde van dit aandeel in het product der koffij langs Java's N. O. kust zou ruim opwegen tegen hetgeen men zich van eene verhuring, onder welke conditien ook, zou kunnen beloven. Het Gouvernement zou het bovendien, onder zulk eene inrigting, altijd in zijne hand houden, om door eene verhooging der belasting of door eene vermeerdering der uitgaande regten op de koffij, de onmiddelijke voordeelen op dit product zoover te drijven als de toestand van den planter en den handelaar eenigzins zoude gedoogen.

De gelijkheid van dezen vorm van administratie met de overige inrigtingen van het Gouvernement zou aan den gemeenen Javaan een des te grooter vertrouwen inboezemen voor beide. Zij zouden dan de beloften en verzekeringen, die hun gedaan werden, dat de volle marktprijzen van hun aandeel in het gewas hun geworden zouden, niet wantrouwen. De onmiddelijke voordeelen, welke hun uit de reeds bestaande tuinen werden toegevoegd, zouden hen ook in staat stellen om zich den arbeid tot het doen der nieuwe aanplantingen en het gemis der voordeelen van dezelve voor den tijd van 3 à 4 jaren te getroosten.

Het zou derhalve, naar ons inzien, bijkans het eenige middel zijn, waardoor de armoedige Javaan tot eene geregelde aanplanting van dit product in groote tuinen kan worden opgeleid; daar het zonder eenig onmiddelijk genot van voordeel, niet van hem te vergen noch te ver-

wachten is, dat hij zich van zijn tuin en rijstveld verwijdere, om aanplantingen te doen waarvan hij eerst over 4 à 5 jaren de vruchten kan plukken.

Deze beschikking over de bestaande koffijtuinen geeft het eenige middel aan de hand, om eindelijk eens het stapel-artikel van den handel dezer Kolonie tot eene gewilde cultuur voor den Inlander te maken, en daarvan door een ongedwongen arbeid die hoeveelheden te erlangen welke de algemeene handel zal vorderen. Deze beschikking komt ons dan ook voor het eenige middel te zijn, om de belangen van den handel in den volsten zin met die der territoriale inrigtingen en inkomsten van het Gouvernement te vereenigen, en om de locale voordeelen onzer Indische Bezittingen hand aan hand te doen gaan met die van het Moederland zelf.

Wordt aan den geringen Javaan, door een afstand der voordeelen van de nog bestaande koffijtuinen op Java's N. O. kust, geene gelegenheid gegeven om zich tot eene zekere mate buiten zijne gewone middelen van bestaan te kunnen redden, en een weg geopend die hem het oude en lang betreden pad eindelijk met veiligheid kan doen verlaten, zoo kan men ook niet anders van hem verwachten dan dat hij zijn voornamen arbeid aan zijnen tuin, zijne boomvrugten en zijnen geringen rijstakker blijft besteden; en den eenigen koffijboom, dien hij tot zijn gewin of genoegen zou willen planten, heeft hij geen tijd noch vermogen om elders dan rondom zijn tuin of akker te plaatsen.

Die geringe aanplantingen zullen nimmer eene vermeerdering van het product kunnen teweegbrengen, welke in staat is om aan de eischen van den algemeenen handel te beantwoorden. Doch zoodra hij door een onmiddelijk gewin op een gedeelte der bestaande plantagiën in staat gesteld wordt een zekere proportie van zijn eigen rijstgewas te kunnen missen, en het ontbrekende tot zijne voeding en onderhoud door inkoop (uit het gewin op de koffij) magtig te worden, of dat hij uit ditzelfde gewin zijne eigene rijstakkers in dagloon kan laten bewerken, zal hij gewillig de leiding volgen, die hem van Gouvernementswege tot eene uitgebreide en regelmatige aanplanting wordt gegeven.

Het is wel waar, dat om aan den geringen Javaan die leiding te geven, een oppertoezicht en eene beheering van Gouvernementswege zullen vereischt worden, die in den beginne aan eenige kosten en moeijelijkheden verbonden zullen zijn, en waarvan de laatste vooral

niet dan door de uiterste zèle en door eene volmaakte overtuiging van het groote nut der zaak kunnen overwonnen worden. Dan, de kosten dier beheering zullen in eene ruime mate door de onmiddelijke voordeelen der belasting op de tuinen vergoed worden; en het goed verstand en de goede trouw waarmede Uwe Exc. uit sommige rapporten van den Superintendent over de houtbosschen kan gebleken zijn, dat geheele dessa's-volkeren zich tot uitgebreide werkzaamheden, tot het kappen van hout en tot de betaling van landhuur weten te vereenigen, laten geen twijfel na, of diezelfde vereeniging van arbeid zal vrijwillig tot de nieuwe aanplanting der koffijtuinen kunnen verkregen worden. Hoe moeijelijk dan ook deze wijze van beheering in den aanvang moge schijnen, is echter aan den goeden uitslag derzelve niet te twijfelen. De invloed der hoofden en ouden in elke dessa geeft daarvoor den sterksten waarborg. En, de uitvoerlijkheid van deze inrigting eenmaal buiten bedenking gesteld zijnde, bidden wij Uwe Exc. daarvan de gevolgen te berekenen.

De Javaan eenmaal onder de leidende hand van het Gouvernement tot eene uitgebreide en regelmatige aanplanting, behandeling en afvoer der koffij gebragt zijnde, wordt hem deze arbeid en behandeling binnen korten tijd tot eene gewoonte. De billijke voordeelen, die het Gouvernement hem laat genieten, maken hem dien arbeid gewild, en hij rangschikt dien onder zijne adats.

Door hebbelijkheid en het genot van voordeel in dezelfde handeling voortgaande, kunnen na verloop van weinig jaren de inspectie en beheering van Gouvernementswege worden verminderd en gespaard. De kosten der beheering loopen indertijd te niet of worden niet noemenswaard, en het Gouvernement deelt alsdan de zuivere winsten op het koffijgewas eenlijk met de inlandsche bevolking. Deze trekt al de voordeelen welke de speculant of huursman boven de ware marktprijzen zou behalen, en die winsten van den Javaanschen planter beschouwen wij als van weinig minder belang dan de onmiddelijke voordeelen van het Gouvernement. Indien het Uwe Exc. mogt behagen om indertijd de betaling der landhuur in maandelijksche termijnen te laten geschieden, verbeelden wij ons dat alle geldelijke voordeelen van den Javaan na verloop van weinige maanden in de kas van het Gouvernement zouden zijn teruggebracht

In plaats dat zij in handen van den speculant en huurder der

tuinen alleen dienen zouden om diens privaat-vermogen . . . . te vermeerderen en remises naar Europa te doen, zouden zij alsdan dienen om het publiek vermogen te stijven, en om 's Gouvernements dienaren zoowel in het civiel als militair ruimer te kunnen beloonen. Wij hebben buitendien . . . . reeds aangemerkt, dat wij deze winsten van den Javaanschen planter aanmerken als een blijvend fonds binnen deze Kolonie, en als het eenig middel waardoor het Moederland op den duur zal kunnen bevrijd blijven van de uitzending dier millioenen schats, waarmede het bestuur der voormalige O. I. Compagnie jaarlijks bezwaard was.

Wanneer wij hier nog bijvoegen, dat de vermeerdering dier winsten van den inlander het eenig uitzicht aanbiedt, om in der tijd de landelijke belastingen binnen deze kolonie in geld te kunnen percipiëren, en om eenige verhooging in de verhuring of aanslag der landerijen te kunnen obtineren; terwijl men eene gegronde hoop mag voeden dat na een afstand dier voordeelen aan de inlandsche bevolking, de vermeerdering van het koffij-product, onder een vrijwilligen arbeid, telkens hand aan hand gaan zal met den eisch en het verlangen van den algemeenen handel, — zoo vertrouwen wij dat wij aan het verlichte inzicht van Uwe Exc. ook niets verder tot aanprijzing dezer inrigtingen behoeven voor te dragen dan wij bij dit en voorgaande rapporten gedaan hebben. . . . .

Bij wijze van samentrekking der gronden van ons gevoelen, verzoeken wij eenlijk nog te mogen aanmerken:

1°. dat de onmiddelijke voordeelen, uit eene belasting op de tuinen, vooral niet minder zijn zullen dan van eene verhuring, hoe ook gewijzigd;

2°. dat de onderwerpelijke maatregel niet alleen met de overige inrigtingen en inkomsten van het Gouvernement bestaanbaar, maar mogelijk het eenige middel is om dezelve in stand te houden, te vermeerderen en te verbeteren;

3°. dat die maatregel niet alleen belooft eene uitbreiding van aanplantingen en eene vermeerdering van het koffijproduct, evenredig aan den vollen eisch en de begeerten van den handel, evenzoo goed als eenige andere inrigting, maar dat zij die indertijd belooft schier zonder kosten van beheering of administratie van Gouvernementswege.

Als bijzondere voordeelen dezer wijze van beheering, in vergelijking van de verhuring of eenige andere beschikking, welke het Gouvernement over de koffijtuinen zou kunnen nemen, zij het ons vergund onder de aandacht van Uwe Exc. te brengen, dat onder deze inrigtingen, vooral indien het Gouvernement kon goedvinden den verkoop der Koffij alleen op de voornaamste residentiën, bij wijze van stapelplaatsen, en bij publieke vendutiën te bepalen, tevens de beste maatregelen kunnen genomen worden, om den gemeenen inlander tegen het ingekankerde kwaad van opkooping en voorschieting op het gewas te kunnen beveiligen, en om den nadeeligen invloed van vreemdelingen en van lieden die geen belang stellen in de welvaart van het land, uit de binnenste gedeelten van Java te kunnen weren.

Wij zijn ver van de bevolking van Java gelijk te stellen met eenige Europesche bevolking. Wij beschouwen dezelve nog als in een staat van kindsheid, niet bestand tegen de verkeerde indrukselen welke een vrije omgang met meer geharde, inzichtvolle en dikwerf kwaadwillige lieden op hen zou kunnen maken. Wij houden het dan ook niet alleen voor eene edele poging van het Gouvernement om hen tegen den nadeeligen invloed van dat verkeer te beschermen, maar tevens voor een noodzakelijke voorzorg, tot behoud der algemeene rust en veiligheid, en tot voorkoming dat niet een gedeelte van den arbeid des volks, zonder eenig nut voor het Gouvernement, ten voordeele van particulieren worde besteed.

Buitendien bezit de door ons aangeprezen maatregel nog een ander voorrecht, in vergelijking van de verhuring der koffijtuinen, hierin bestaande dat zij in een volmaakt verband gebragt kan worden met de beheering der Pagger-koffij, waarvan de verhuring moeijelijk met principes van rechtvaardigheid kan worden overeengebragt; terwijl de vrije beschikking over dezelve den huurder der tuinen aan een bestendig gevaar van ontvreemding blootstelt. Het geheele koffijproduct aan eene algemeene belasting onderworpen zijnde, kan de paggerkoffij op denzelfden voet daaronder worden betrokken, en de aanplanting derzelve kan zonder gevaar aan de vrije keuze der ingezetenen blijven overgelaten.

Wij kunnen echter niet ontkennen, dat deze inrigting in den beginne aan eenige moeite en omslag ten aanzien van den afvoer, de berging, verkoop en betaling van het product onderhevig zal zijn;

doch wij vermeenen dat deze moeijelijkheden zouden kunnen over 't hoofd gezien worden, in het vooruitzicht van door diezelfde inrigting zoowel aan de vaste en permanente inkomsten binnen deze Kolonie, als aan den handel met het Moederland de meeste uitgebreidheid en bloei te geven.

Wij gaan thans over om, afgescheiden van deze inrichting, de verschillende wijzen van verhuring der koffijtuinen onder zich te vergelijken. Ten dezen opzigte maken wij geen zwarigheid Uwe Exc. voor ons gevoelen te verklaren, dat wij in het algemeen aan eene verhuring bij *divisiën* de voorkeur zouden geven boven eene verhuring bij geheele *regentschappen*, als b.v. voor Batang en Pecalongang in eens; dat wij op dezelfde wijze eene verhuring bij *enkele tuinen* of nog kleinere afdeelingen zouden verkiezen boven eene verhuring bij *divisiën*, terwijl in 't algemeen de kleinste afdeelingen als b. v. van 1000 of 500 boomen ons de voordeeligste toeschijnen.

Wij willen gereedelijk aannemen, dat locale omstandigheden hier en daar eene afwijking van dezen algemeenen regel kunnen aanraden, doch de reden welke ons tot dit gevoelen doet overhellen vermeenen wij dat in geen geval uit het oog behoorde te worden verloren: het oogmerk n.l., om alle perceelen van verhuring zooveel mogelijk verkrijgbaar te maken voor den Javaanschen planter zelven.

Het Gouvernement bij eene verhuring der koffijtuinen afstand doende van grootere directe voordeelen, welke hetzelve door eene bewerking der tuinen in daghuur voor eigen rekening en ook onder andere beschikkingen als hiervoren aangetoond, kan behalen, dunkt ons dat de afstand dezer meer directe voordeelen niet anders dan door het vooruitzicht op andere indirecte voordeelen kan worden opgewogen. Dit vooruitzicht bestaat niet bij eene verhuring aan Europeanen, speculanten en huizen van commercie, waarvan de meesten, zoodra zij eenmaal tot eene zekere hoogte zijn geklommen, deze kolonie verlaten; terwijl daarentegen de winsten van den Javaanschen planter binnen de Kolonie gevestigd en in omloop blijven, tot een permanent fonds voor de verbetering van 's Gouvernements financiën.

Wij zijn om deze reden dan ook van gevoelen, dat de Javasche ingezetenen van deze Kolonie bij uitsluiting behoorden te worden toegelaten tot de inhuring der koffijtuinen, onder zoodanige uitzonderingen en wijzigingen nochtans als wij de eer gehad hebben Uwe Exc.

bij ons rapport van den . . . . . [1] voor te dragen. De verhuring op dezen voet geschiedende, zouden wij de langere termijnen van verhuring van 8 à 9 jaren verkieselijk achten boven de kortere van 6 à 7, uithoofde dezelve des te meer vertrouwen aan de inlandsche bevolking zullen inboezemen. Dan, de verhuring geschiedende aan Europesche speculanten, zouden wij aan het korter termijn van 6 à 7 jaren de voorkeur geven, om aan het Gouvernement het vooruitzicht te laten van des te spoediger weder in hare regten en voordeelen te kunnen treden.

De bepalingen of het nieuwe plantsoen op een afstand van 6, 8 of 12 voeten zal moeten geplant worden, en of het nuttig zij in de oude en nog bestaande tuinen de uitgestorven boomen door jonge te doen vervangen, vermeenen wij dat, naar mate van den aard der gronden en den ouderdom der tuinen, aan het oordeel en de beslissing van den Inspecteur Generaal over de Koffijcultuur, dan wel der respective Residenten, naar goedvinden van Uwe Exc., zouden dienen te worden overgelaten.

Terwijl wij eindelijk nog vermeenen, dat in allen gevalle, zoowel bij eene verhuring als bij eenige andere beschikking over de koffijtuinen, een streng verbod diende te worden gevoegd tegen alle opkoopingen en voorschietingen op het gewas, zoowel van de zijde van Europeanen en Chinezen, als van de Regenten, Pattys en Demangs en alle andere inlandsche hoofden boven den rang van loera, koewoe of petingie, om eenigen handel in de voortbrengselen hunner districten te mogen drijven. Om de aanleiding voor te komen, welke hun daartoe zou kunnen worden gegeven, zijn wij nog van oordeel dat eenige meerdere restrictie aan het reizen langs Java behoorde te worden gegeven, en zulks nimmer toegestaan dan op eene speciale licentie, daartoe door Z. Exc. den Gouverneur Genl of door de respe. Residenten op hunne verantwoordelijkheid te geven.

De President en Raden van Financiën,

(*w. get.*) H. W. Muntinge.
Bousquet.

---

[1] Datum *niet* ingevuld.
Het rapport door Muntinge, namens den Raad van Financiën, den 14 Juli van dit jaar aan C.C. G.G. gericht, is in extenso opgenomen in de „Bijdragen" van S. van Deventer, I, blz. 281—349.

XLIII.

DE DIRECTEUR-GENERAAL VAN KOLONIËN AAN COMMISSARISSEN-GEN^L^. OVER NEDERL. INDIË.

's-Gravenhage, den 25 Sept. 1817.

Onlangs ontving ik een kabinetsschrijven van Z. M., behelzende dat Hd. onderrigt was, dat de aankomst te Amsterdam van een Amerikaansch schip met koffij direct van Batavia, alsmede de tijding dat al de voorraad van koffij aan Amerikanen zou zijn verkocht, en de Nederlandsche bodems zich tevreden zouden moeten houden met arak en soya, een zeer onaangenamen indruk heeft gemaakt; — dat Hd. mitsdien mijne gedachten verlangde te vernemen, in hoever de voorz. aankomst en tijding het gevolg waren van een verkoop van koffij door het Engelsch bestuur op Java gedaan, ... dan wel of de directe aanvoer van Batavia met Amerikaansche schepen eenige andere oorzaak hebben kon, en zoo ja, welke; en casu quo, welke middelen van voorziening in deze ten voordeele van den Nederlandschen handel en de Nederl^e^. scheepvaart zouden kunnen worden in het werk gesteld.

Ik heb Z. M. ingelicht, dat de bedoelde aankomst te Amsterdam van een Amerik. schip met koffij was die van de »Rufus King,« aan hetwelk ten gevolge van Hd. besluit van 9 Mei 1815 eene partij koffij was afgestaan [1], en ik van eenigen anderen verkoop van koffij aan Amerikanen volstrekt geen kennis droeg; hoezeer die echter mogelijk zou kunnen zijn niet alleen uit vroegere transactiën van het Engelsche bestuur, ... maar ook als een gevolg van den door UHEG. noodzakelijk geoordeelden maatregel, om in plaats van onderhandschen verkoop openbare veilingen aanteleggen, waarin de concurrentie vrij en algemeen kon zijn, en het gerief der kooplieden met het belang van den Lande tegelijk kon worden

[1] Zie blz. 143, 4.

in acht genomen; — dat dienovereenkomstig eene eerste veiling op den 15 Februarij dezes jaars was gehouden van 15000 picols koffij, waarvan de uitslag aan de verwachting beantwoord had; — dat echter, om eenigzins meester van de markt te blijven, niet te groote hoeveelheden tegelijk zouden worden aangeslagen; — dat uit dit berigt derhalve bleek dat de bij de commercie ontvangen tijding alsof de geheele voorraad koffij aan Amerikanen zou verkocht zijn ongegrond is, en ook de verkoop aan die natie overdreven. Dat, wel is waar, sedert Java onder het Nederlandsch bestuur is teruggekeerd, wel enkele schepen dier natie met produkten zijn beladen, doch dat dit voornamelijk aan ontstentenis van Nederl^e^. schepen moet worden toegeschreven, terwijl dezelve ook meestal in Nederl^e^. havens zijn binnengevallen. Dat, vermits er sedert een twintigtal Nederl^e^. bodems tot de vaart en handel op Java zijn uitgerust, en deze vaart meer zal toenemen wanneer aan de derwaarts vertrekkende schepen door het vervoer van troepen en het aanbrengen van behoeften voor het Gouvernement een gedeeltelijke uitvracht kan worden bezorgd, de ondervinding zal moeten doen zien of en in hoever deze voordeelen, gevoegd bij de zwaardere belasting welke onder het Engelsche bestuur op vreemde schepen is gelegd, ... toereikende zullen zijn om die vaart en handel voor de Nederlandsche schepen te verzekeren. Dat derhalve eerst zoowel de uitslag hiervan als van UHEG. ontwerp omtrent de belastingen op vaart en handel in Oost-Indië, waarbij de Nederlandsche schepen natuurlijk zullen bevoorregt worden, zal moeten worden afgewacht, alvorens te kunnen beoordeelen of nadere maatregelen noodzakelijk zullen worden bevonden, om die vaart en handel tegen den indrang der Amerikanen te beschermen. —

Ik heb het van belang geoordeeld UHEG. van deze gebeurtenis en van de daarbij gemanifesteerde intentie van Z. M. niet onkundig te laten, en tevens aan UHEG. medetedeelen extract uit eene missive der Kamer van Koophandel te Amsterdam, waarbij, onder meer andere middelen ter opbeuring van den vervallen staat der Nederle. scheepvaart, voornamelijk op eene differentie van 20 à 25 pct. in de regten tusschen vreemde en nationale schepen wordt aangedrongen. [1]

---

[1] De Kamer van Koophandel te Amsterdam had den 23 Januari 1817 aan den Directeur-Generaal van Koloniën o. a. het volgende geschreven: „Waar is de Natie, die ons op *gelijken* voet in hare Koloniën admitteert? Heeft Engeland

Dit voorstel is nader ondersteund door eene missive van de Kamer van Koophandel te Rotterdam. . . . .

Bij deze gelegenheid kan ik UHEG. tevens informeren, dat er, behalve de reeds vertrokken zes schepen, op welke suppletie-troepen zijn geëmbarkeerd, ... zich nog een twaalftal schepen

---

niet nog onlangs de vaart op Ile de France gestrengelijk verboden? Mogen wij op Ceylon, op onze geliefde Kaap de Goede Hoop (waar de inwoners uit onverbreekbaar attachement aan het oude Moederland nog geen andere taal dan de Hollandsche willen spreken) één stuk goed aan land voeren, dan bij volstrekte behoefte, met speciaal consent van den Gouverneur? En zien wij, daarentegen, niet onderscheidene Engelsche schepen in de dagbladen geannonceerd welke na de overgave van Batavia daar in lading lagen, om niet te spreken van het aantal dat zich in Engeland, Zweden, Denemarken, Frankrijk, Amerika, ten handel derwaarts prepareert? . . . . . , ... , ...

Daar het bezit van het belangrijke Java thans voor dit rijk herkregen en verzekerd is, kan men het oogenblik rijp oordeelen, ter daarstelling van meer efficacieuse en met de betrekking van de Koloniën tot het Moederland meer overeenkomstige maatregelen.

Het is waar, bij Art. 87 § 1 van het Reglement aan HH. Commissarissen gegeven is bepaald, dat *Nederlandsche* schepen *minder* dan uitheemsche aan in- en uitgaande regten zullen betalen. Maar, hoeveel? Dit kan zoowel 5 als 50°/. zijn. Het is te voorzien dat men in die kolonie, uit vrees van de langzame ontwikkeling der Nederl^e^. handel en scheepvaart, provisioneel met menagement zal willen te werk gaan. Intusschen weten onze fraaiste schepen geen punt werwaarts zij met succes den steven kunnen wenden; de Engelsche schepen loopen met hunne ladingen van Batavia op hunne reeden, en aldaar geen uitzicht vindende, voeren zij die herwaarts. Zijn niet, nog vóór weinige maanden, hier aan de Beurs 2000 balen Java-koffij, welke te Londen in Compagnie's verkooping waren aangeslagen, door ééne hand gekocht, omdat men in Engeland den moed niet had de verkooping er mede aftewachten!

Van welk hoog belang is het niet voor ons, om de markt van de Java-koffij hier te vestigen! Is dat product niet eenig in zijn soort? Is het uitsluitend bezit daarvan niet ontschatbaar voor Nederland, en een nationaal eigendom, en moet dan niet de vreemde het bij ons komen zoeken? Kunnen wij dan niet zorgen dat het een redelijken prijs behoude? Koopt niet elk koopman, op de markt waar hij een bepaald artikel zoeken moet, ook nog andere goederen, welke hij daar tevens vinden kan, en zou dit dan niet een dubbel vertier aan onzen handel geven?

Zal intusschen het onbepaalde regt op de vreemde schepen op Java varende met eenig succes in ons voordeel werken, zoo mag de *differentie* met de Nederlandsche schepen wel tot 20 à 25 °/. op de in- en uitgaande factuurswaarde worden geëxtendeerd. En waarom zou dit niet? Moeten wij in Havannah, St. Domingo, Braziel en zelfs te Buenos Ayres niet van 30 tot 50 °/. betalen, en welke kunnen dan, aan onze zijde, de motieven zijn om de vruchten eener rijke volkplanting aan vreemden present te doen? , ...

Daar het nu toch zaak is, aan het Gouvernement verordeningen voortedragen door welke de nationale scheepvaart kan worden opgebeurd, zoo veroorloven wij

hebben aangemeld, om met suppletietroepen te worden begunstigd; hetgeen een sprekend bewijs oplevert hoezeer de lust tot de vaart en handel op Java zich meer en meer begint te ontwikkelen, en welker verdere uitbreiding derhalve zooveel doenlijk behoort aangemoedigd te worden.

Eindelijk kan ik UHEG. nog informeren, dat, volgens berigten uit Engeland, aldaar in deliberatie is, om in de Britsche bezittingen in Oost-Indië de uitgaande regten te verhoogen tot 30 % van de waarde der goederen die door vreemde schepen zullen worden ingeladen, met restitutie van de helft wanneer die in Engeland worden aangebragt; welke maatregel, zoo men wil, voornamelijk den tegengang van de vaart en handel der Amerikanen ten oogmerk zou hebben.

(*w. get.*) J. Goldberg.

---

ons UHEG. eerbiedig te verzoeken, de door ons geopperde consideratiën in overweging te willen nemen, en aan Z. M. voor te dragen dat het Reglement op den Indische handel en de cultures zoodanig gewijzigd worde, dat:

1°. het verhoogde regt op den In- en Uitvoer van ladingen op en van Java met vreemde schepen mag worden bepaald ten minste tot eene differentie van 25 % op de waarde der facturen;

2°. dat het regt om de *Java-koffij* van daar te voeren *bij uitsluiting* worde toegekend aan Nederlandsche schepen, en naar Nederl^e^. havens.

En dit alles tot zoolang dat zal blijken, dat de Nederl^e^. handel en scheepvaart vermogende en talrijk genoeg zijn zal, om aan dezelve den vrijen handel op Java *geheel alleen* overtelaten, en *voor alle andere natiën*, na eene vasttestellen tijdsbepaling, *te sluiten*."

XLIV.

DE COMMISSARIS-GENERAAL VAN DER CAPELLEN AAN DEN DIRECTEUR-GENL. VAN KOLONIËN GOLDBERG.

(particulier)

Soerabaija, 15 October 1817.

HEG. Heer,

Ik enz.

Wij zijn nu sedert bijna drie maanden op onze reis door het eiland Java. Al wat het land zelf, de vruchtbaarheid, de wegen en communicatie betreft, overtreft de verwagting die ik daarvan had. Ten opzigte der administratie kan ik niet hetzelfde getuigenis geven. Speciaal het systema van het Landrevenue, op zichzelf naar mijne overtuiging zeer goed en doelmatig, werkt met de grootste irregulariteit, naar mate de Engelsche Resident, die het invoerde, een meer of min geschikt of ongeschikt ambtenaar was, goede of verkeerde inzigten had. Het gevolg daarvan is, dat de wijze van applicatie in elke Residentie verschillend is (*sic*), en wij in eenige derzelve de grootste afwijkingen van de Regulatiën gevonden hebben. Wij laten ons daardoor echter niet afschrikken, en zonderen naauwkenrig van elkander af principe en toepassing. Ik vlei mij dat het ons zal mogen gelukken langzamerhand alles op een geregelden en gelijkwerkenden voet te brengen. Om de materialen daartoe volledig te hebben was deze reis zeer noodzakelijk; wij gevoelen dit in proportie dat wij dezelve vervolgen. Wij hebben ook daardoor de Residenten van meer nabij leeren kennen. Het spreekt van zelf, dat zij op verre na niet van gelijk gehalte zijn. De posten zijn zeer belangrijk, en het ware te wenschen dat wij ze alle met knappe en eerlijke mannen konden bezetten!

De Heer Elout zegt mij, UHEG. de voorname punten te hebben medegedeeld, die ons thans speciaal bezig houden. Ik zal dienvolgens in geene herhalingen treden. Palembang en Bali zijn ons voorgekomen, van veel belang en voor geen uitstel vatbaar te zijn. Met verlangen

zien wij berigten uit de Moluccos te gemoet, en bijzonder dat der aankomst van den S. b. N. Buyskes. Ik vlei mij dat zijn komst aldaar de oproerige bewegingen, die ons belet hebben tot dusver eenige specerijen te ontvangen, spoedig zal doen ophouden.

De „Wilhelmina", die eene zeer voorspoedige reis gehad heeft, laat ik met eenige troepen morgen naar Ambon vertrekken. De „Tromp" is den 5e dezer van Batavia met troepen herwaarts gezeild. Al de overige schepen (behalve „de Ruyter", die opgelegd is) zijn in de Moluccos. Op de „Hoop en fortuin" na, zijn nu alle schepen met troepen zeer gelukkig, en met weinige zieken, aangekomen. UHEG. zal uit de rapporten ontwaren, dat de sterfte niet groot is. De hospitalen zijn in eene goede orde, en de verpleging van den soldaat is zeer goed. Langzamerhand begint zich in het militaire alles te organiseren. De verspreiding der verschillende korpsen, waartoe ik genoodzaakt ben geweest, vertraagt dezelve eenigszins. De officieren kunnen nu van hunne tractementen bestaan; dit was te voren niet doenlijk. Ik hoop dat Z. M. dit zal hebben ingezien, en de door ons gemaakte verhooging goedgekeurd.

Ik ben zeer verlangend UHEG. de ware begrooting van inkomsten en uitgaven te kunnen zenden. De vervaardiging derzelve is ten uiterste moeijelijk, daar alles van nieuws af moet opgezet worden. Ik vlei mij echter dat wij nu spoedig daarmede gereed zullen zijn voor het loopende jaar; en dan zal die voor 1818 gemakkelijker zijn. Evenwel zal altoos door de natuur der meeste inkomsten zeer veel onzekerheid daarin blijven.

Het Dept. der Houtbosschen hebben wij in groote wanorde gevonden. Wel geadministreerd, kan het een rijke bron van inkomsten opleveren. De Jatti-bosschen zijn op Java van zeer groot belang, niet alleen voor eigen gebruik, maar ook voor uitvoer naar Bengalen, alwaar de aanvoer uit de bosschen van Pegu hoe langer hoe moeijelijker wordt, en naar de Kaap. Wij tragten nu die administratie op betere gronden interigten [1]. Het zou wenschelijk zijn eenige zeer bekwame

---

[1]) Elout had den 28 Sept. uit Rembang geschreven: „Reeds bij voorbaat moest wat gedaan worden: zulk een wanorde kon niet langer voortduren! De zoozeer verwaarloosde publieke, zoo civiele als militaire gebouwen, de aanbouw en reparatie van vaartuigen voor de koloniale marine, de herstelling en verzorging van schepen tot de koninklijke marine behoorende, — hebben ons wel genood-

jongelieden in dat vak uit Europa te bekomen. In België en speciaal in Luxemburg zijn zij wel te vinden: ik recommandeer dit punt aan UHEG. attentie.

De „Amsterdam„ zal, hoop ik, met zijne lading, die ik zoo groot mogelijk gemaakt heb, wel aankomen en welkom zijn. Ik ben nu reeds verlangend te vernemen hoe de Rijst zal zijn uitgevallen, en of men zich daarmede wel zal bevinden [1]. Het gewas is dit jaar door de buitengewone droogte zeer schaarsch.

De koffij, daarentegen, valt goed uit [2]. De cultuur van dezelve is buiten de Preanger-Regentschappen zeer verwaarloosd. De nieuwe wijze van verhuring, waarvan wij UHEG. spoedig verslag zullen kunnen doen, zal dit belangrijk stuk op een beteren voet brengen, zonder dwang voor den Inlander . . . .

Wij zijn zeer tevreden geweest over den Keizer en den Sultan. In de tegenwoordige omstandigheden hebben wij zeker niets van hen te vreezen. De Keizer is een schrander, wel opgevoed en wel gemanierd man, die zeer goed in een Europeesch beschaafd gezelschap zou kunnen verschijnen. Hij is ook niet onervaren in de zaken van Europa. Hij is

---

zaakt om in het ruwe en in spoed voor den aanbreng van hout te zorgen, ... De administratie onder het britsch bestuur had eindelijk tot ruïne der Bosschen moeten uitloopen."

[1] In eene aanschrijving van den Directeur-Generaal van Koloniën, van 15 Januari van dat jaar, aan Bn van der Capellen lezen wij:

„Ik verzoek U alle mogelijke attentie te verleenen aan de afzending van de Rijst. Het is een idee van den Koning zelf, van 't welk Z. M. zich veel goeds belooft, en waartoe de tegenwoordige schaarsheid der granen aanleiding heeft gegeven. Men wil daarenboven beproeven, of van de rijst geen artikel van handel te maken is."

Nader werden Commissarissen-Generaal gemachtigd, om voor den vervoer der rijst naar Nederland zooveel mogelijk gebruik te maken van Zr. Ms. oorlogschepen.

[2] De Gouv. Gen. meldde hieromtrent iets later: „UHEG. zal met verwondering de prijzen der koffij vernomen hebben, die op eene onzer publieke verkoopingen tot 20 Sp. Daalders geloopen is, buiten de Venduonkosten à 9% en de Uitgaande regten van *f* 1 Ind. per picol. Wij hebben ons wel bevonden bij de publieke verkoopingen, en ik houde het daarvoor dat wij niet dan om zeer gewigtige redenen daarvan behooren aftewijken; hoezeer velen liever uit de hand van het Gouvernement zouden willen koopen.

„Het meerdere voordeel voor onze schepen boven de vreemde moet m. i. gevonden worden in het verschil der uitgaande regten ten voordeele der onzen, en in de faculteit om met wissels te betalen ten behoeve van het Dept. van Koloniën, zooals nu twee malen heeft plaats gehad" (*van der Capellen aan Goldberg*, 27 *April* 1818).

echter slim, en indien het er op aankwam zou ik hem niet veel vertrouwen. Hij wist reeds, dat onze Kroonprinses eene zuster is van den Keizer van Rusland, en verscheidene andere zaken de familie des Konings betreffende.

De Sultan is 17 jaar oud, en zeer dom, door zijne moeder en grootmoeder (de vrouw van den afgezetten en naar Ambon verzonden Sultan) geregeerd wordende [1]. Nu onlangs heeft zijne vrouw hem een kroonprins geschonken. De ceremoniën aan die Hoven zijn lang en vervelend; aan het drinken van gezondheden zou men de Vorsten niet voor mahomedanen nemen. De kroonprins van Solo houdt veel van wijn, en is gewoonlijk na den maaltijd meer dan vrolijk: dan spreekt hij eenige woorden hollandsch.

Het tractaat van 1812 laat hun bijna geen macht over. De Resident handelt alle zaken met den Rijksbestuurder af, en deze wordt door het Gouvernement benoemd. De Vorstenlanden zijn zeer vruchtbaar . . . . De Cadoe, in 1812 afgestaan, is voor ons eene zeer groote acquisitie.

Mijne vrouw enz.

(*w. get.*) VAN DER CAPELLEN.

---

[1] Vg. het Rapport van van IJsseldijk van 13 Sept. 1816, onder N°. XXVIII.

XLV.

DE RESIDENT VAN SOERABAIJA AAN C.C. G.G. OVER NEDERL. INDIE.

Soerabaija, den 5 November 1817.

Ik acht mij verplicht ter kennis van Uwe Exc. te brengen, dat in weerwil van onophoudelijke pogingen, de politie in het District Bangcallang, ten Eilande Madura niet verbeterd is, maar integendeel het moorden, rooven en brandstichten aldaar dagelijks toeneemt. Ik schrijf dit voornamelijk daaraan toe, dat de daders dier misdrijven meestal niet worden geapprehendeerd, en dit (zoowel als de misdaden zelve) vindt zijn oorsprong in de slechte inrigting van bestuur in dat district, de onverschilligheid van den Sultan en de directie van diens bepattij.

De Resident van Soerabaija heeft te veel andere bezigheden, om zich met de politie van Bangcallang bezig te houden; en dit zou hij echter moeten doen, zou de goede orde onder de Madureesen terug keeren.

Bangcallang stuit tegen Pamacassang, en dit tegen Sumanap. Getuigen, die men in zaken te Bangcallang benoodigd heeft, wonen soms vijftig palen ver van daar, waardoor het moeijelijk wordt genoegzame klaarheid in de zaken te krijgen.

Al deze redenen doen mij Uwe Exc. voorstellen, om Bangcallang en Pamacassang aftescheiden van de residentie Soerabaija, en die Districten bij de Residentie Sumanap te voegen. Wanneer dan de Resident van Sumanap, als Resident van Madura, in het midden van het Eiland, te Sampang of daaromtrent zijne residentie vestigt, een

adsistent heeft te Bangcallang en een te Sumanap, dan kunnen politiё en goede orde daar hersteld worden.

De fung. Resident van Soerabaija,
(*w. get.*) VAN LAWICK VAN PABST.

C C. G.G. besloten hierop, den 12 November: "het Eiland Madura te bestemmen tot ééne Residentie, ... en tot Resident aantestellen E. I. Roesler. . . . .

Dit besluit was gegrond op de voordracht, in bovenstaanden brief vervat, en tevens op de overweging: "dat ook de Sultan van Madura "persoonlijk aan C.C. G.G. heeft verzocht, om de Disticten Bangcallang "en Pamacassang van de residentie Soerabaija aftescheiden [1]."

---

[1] Zie verder den brief van C.C. G.G. van 23 December, hierachter.

XLVI.

DE COMMISSARIS-GENERAAL ELOUT AAN DEN DIRECTEUR GEN[L]. VAN KOLONIËN GOLDBERG. (particulier)

Batavia, 21 December 1817.

H.E.G. Heer,

Ik gedraag mij aan mijnen (vorigen) van 11e Nov. en wijders vooral aan de beide officieele brieven, thans aan UE. verzonden wordende. De eene handelt over de inrigtingen die wij op de koffijteelt en handel gemaakt hebben, en verdient alle uwe aandacht. Na zeer lang en ernstig wikken en wegen zijn wij tot dat resultaat gekomen. De tweede is eene apologie voor het zenden van producten naar Nederland, voor rekening van het Gouvernement. Ik geloof dat onze redenen onwederlegbaar zijn, en tevens dat wij aan UHEG. zelve meenige onaangename aanmerking zullen bespaard hebben, die naauwziende doch met den staat der zaken minder bekende menschen, en daaronder ook vitters van professie, u zouden gemaakt hebben, zoo er een grootere post op het budget had moeten komen, dan nu noodzakelijk zijn zal. Wij verdienen dus van U dank, en geen berisping [1].

Wij zullen nu met de „Hoop en Fortuin” eene aanzienlijke lading tin, rijst, specerijen en vogelnestjes naar China medegeven [2]. Ook dit is een goed middel van afdoening: maar wij hadden wel gewenscht van UHEG. eenige directiën omtrent de hoegrootheid der lading thee, die terug verlangd wordt, omtrent den aard der verlangde goederen om mede te geven, omtrent de assurantien, enz. gekregen te hebben.

---

[1] Vg. No XXXIII P. S.

Goldberg had aan Elout geschreven: „Met genoegen heb ik gezien dat C.C. G.G. de Koffij bewaard hebben voor de Nederlandsche schepen. . . . . Het verwondert mij echter, dat C.C. G.G. geprefereerd hebben de „Henriette Elisabeth” met koffij voor het *Gouvernement* te bevrachten, liever dan gebruik te maken der wissels die de kapiteins tot inkoop van koffij mogen afgeven”. (Zie ook blz. 206, noot 2.)

[2] Zie blz. 129 noot.

Wij tasten nu in den blinde, en weten niet of het goed zal gedaan zijn. Capt. Gordon weet van dat alles niets, schijnt alleen schipper en zeeman, geen carga.

Op de laatste verkoping is de koffij tot 14½ Sp. D. gestegen; de tin hebben wij moeten ophouden, er werd niet meer dan 16 geboden. Wij zullen dus onzen tijd moeten afwachten. Volgens schrijven van Bletterman en Zeeman zijn de specerijen zeer gewild in China, andere goederen als catoen etc. overvloedig. Geld kan men er zoo veel krijgen als men wil. Wij twijfelen dus of het niet beter is de Sp. Ds., door de »Hoop en Fortuin« aangebracht, hier te houden.

De laatste tijdingen van Ambon zijn van 28 October; de Schout bij Nacht Buijskes dacht toen binnen kort Saparoea aan te tasten. Volgens informaties van den Heer Engelhardt, die teruggekomen is, zou dat spoedig afloopen; maar dan zou men te Ceram wat meer moeite hebben. De gewezen Gouverneur Middelkoop is denkelijk op zijn terugreis; hier teruggekeerd zullen beide zich moeten verantwoorden. Daar de gesteldheid der Molukkos eenen man aan het hoofd vordert, die bedaardheid, trouw, ijver en kunde in het civiele en militaire bezit, hebben wij dat Gouvernement opgedragen aan den Gen. Maj. en chef van den Alg. Staf *de Kock*.

Dezer dagen is hier een groot gewapend vaartuig verschenen, welks equipage uit allerlei natiën bestaat. De Capitein schijnt een franschman; hij heeft eenige schepen aangedaan, en genoodzaakt eenige goederen af te geven. Hij zeide den wil te hebben naar de Manilles. Welligt behoort hij in Spaansch Zuid-Amerika te huis. Zeerovers zijn hier in groot aantal. Zij hebben onlangs een der tinmijnen op Banca bezocht: wij kennen de ware schade nog niet. Wij hebben nog niet genoeg kleine vaartuigen; dit kost tijd, moeite, geld. Want al wat van dien aard is, ontbrak bij de overname. Dit alles aan te schaffen en dan de reparatiën zullen veel geld wegnemen; bij eene verwaarloosing van dat alles komt verwarring. Eer alles weder geregeld zal worden, behoeft nog tijd. UHEG. kan met gene mogelijkheid begrijpen, wat hier te doen is. Ook loopt mij het hoofd om.

De Heeren Muntinghe en Smissaert zijn naar Banca en Palembang [1]

[1] De Heer P. Mijer zegt dan ook ten onrechte in zijne „Kronyk van Nederl. Indië", dat Muntinge eerst in Juni 1818 te Palembang is gekomen. —

vertrokken: de regerende Sultan heeft zich eenigzins cavalièrement gedragen ten aanzien van een aan hem medegedeeld besluit, waarbij wij zijne betrekkingen en verplichtingen jegens den ouden Sultan geregeld hadden. Hij zal er over onderhouden worden. Wij moeten daar onzen invloed en autoriteit vermeerderen. Dit staat in verband met dat andere gedeelte van Sumatra, dat de benaming van Lampongs draagt. De Heer Kruseman, die, door zware onpasselijkheid genoodzaakt eene reis naar Europa te doen, voor 1½ jaar verlof heeft, zal UHEG. bekend maken met zijne ideës omtrent die waarlijk belangrijke districten. De Heer Raffles had zeker sedert lang plans tot uitbreiding aldaar, die hij bij zijn terugkomst op Bencoolen zal zoeken te realiseeren, denk ik. Wij zijn hem eenigsints vóórgekomen, door bezit van die streken te nemen, die *de droit* aan ons behooren, en reeds met de Inlanders (geheel met hun vrijen wil) verbintenissen aan te gaan. Ik wenschte dat wij Bencoolen hadden en de verdere kleine Engelsche bezittingen op Sumatra. Ik gaf veel van onze bezittingen op het vaste land van Indiën daarvoor.

Juist toen ik tot hier toe genaderd was, ontving ik de depêches van den Commissaris van Braam van Calcutta. Ook deze Heer schijnt nog al met eenige moeielijkheden te zullen te worstelen hebben, UHEG. kan dit uit de toegezonden stukken best zelve beoordeelen. Het is mogelijk 't best zich dadelijk aan het hoofdkantoor in Downingstreet te wenden, en alzoo de zaak in Engeland zelve geregeld te krijgen.

Men heeft hier eene inteekening geopend tot het oprigten van eene Beurs; dit is eene kleine proef van de goede gedachten, die men van den voortgang des handels hier koestert [1]).

Ik heb de eer enz.

(*w. get.*) Elout.

---

[1] Door de kooplieden P. Skelton, R. Prediger en F. Byberg werd, zoo voor zich zelve als voor anderen, het eerste verzoek gedaan, om vergunning tot het oprichten eener Beurs en den afstand van een stuk grond tot dat einde, „gelegen aan de groote Rivier, bewesten den Chineschen Kampong". (*Notulen van CC. GG*, 16 *Januari* 1818). Dit tweeledig verzoek werd ingewilligd, met de kennisgeving van het „genoegen van C.C. G.G. over het daarstellen eener zoo nuttige inrigting„ (*Notulen*, 22 *Jan.* 1818).

XLVII.

DE ASS[t]. RESIDENT VOOR DE LAMPONGS [1] AAN COMMISSARISSEN-GENERAAL OVER NEDERL. INDIE.

Batavia, 21 December 1817.

Hierbij heb ik de eer UHEG. . . . . alle zoodanige punten van informatie aantebieden, welke ik veronderstel belangrijk genoeg te zijn om ter kennis van Uwe Exc. te brengen . . . .

Er bestaan geene kaarten van de Lampongsche Provinciën: wat men daarvan op zeekaarten vindt, bevat alleen de kust. Ik nam mij derhalve dadelijk bij mijn aankomst te Telok Betong voor, om zoo uit de zeekaarten, uit eigen opneem, als uit de informatiën van inlanders eene schetskaart der Lampongs te maken, die ik U. E. bij deze aanbied. Zij zal Uwe Exc. alleen aantoonen de situatie der binnenlanden en rivieren en de ligging der plaatsen, waarvan de bewoners hebben aangenomen peper en koffij te planten. Zooals Uwe Exc. zullen ontwaren, heb ik de Lampongsche Provincien in zes divisien afgedeeld, en daarbij zooveel mogelijk de natuurlijke grenslinien gevolgd . . . .

Uit de rapporten van den Resident van Bantam is U Exc. gebleken de staat van Toelang Bauwang, en hoe volstrekt noodzakelijk het is spoedig in het lot der ongelukkige ingezetenen van dat land te voorzien. Dit district geheel te regelen, zal mogelijk vóórdat Uwe Exc. omtrent de Lampongs in 't algemeen besloten hebben, niet kunnen geschieden.

Ik zal derhalve Hd. alleen voorstellen, om zoodra doenlijk derwaarts te zenden twee kanonneerbooten, met een detachement soldaten aan boord, met last aan de kommandanten om langs de kust tusschen Poetie en Soengy Denly (een riviertje benoorden de Toelang Bauwangsche rivier) te kruisen, de rivier Toelang Bauwang tot aan

[1] J. Kruseman was als zoodanig, met eene kleine militaire expeditie, in den voorzomer daarheen gezonden, ten einde onderzoek te doen naar de handelingen van Radeen Intang, en den staat der grensscheiding met de Engelsche bezittingen in de Lampongs.

Passerdewa op- en aftevaren, de aldaar liggende suspecte vaartuigen in beslag te nemen, met de Lampongers te communiceren, en . . . hun en hunne hoofden bescherming te beloven.

Deze maatregel zal niet alleen een groote stap tot herstel der rust zijn, maar tevens de ingezetenen aanmoedigen om de kampongs aan deze rivier gelegen, en nú door hen verlaten of door de zeeroovers verbrand, weder optebouwen en te betrekken . . . . . Van de Toelang Bauwangers kan de grootste medewerking en goede trouw verwagt worden.

De ongezondheid van Telok Betong gedoogt bijna niet, dat de tegenwoordige bezetting aldaar langer toeft. De geheele kust en een klein gedeelte der binnenlanden tusschen Telok Betong en de Vlakke Hoek heb ik bezogt, en overal de ongunstigste gevoelens wegens de ongezondheid agtergelaten.

Samangka of Boerne, de hoofdplaats der eerste divisie, dagt ik van dezen algemeenen regel zou uitgesloten zijn; dan hoe degelijk werd ik in mijne verwagting bedrogen. Om schikkingen met de pangoewas van deze divisie omtrent de Peper- en Koffijcultuur te beramen was ik genoodzaakt agt dagen op Samangka te blijven: hetzelve verlatende, ondervond ik en met mij de kommandant der kanonneerboot N°. 3, negen soldaten en een groot gedeelte der equipage, de gevolgen der ongezondheid van die plaats.

De O. I. Maatschappij had hier tevoren een posthouder en eenige militairen; dan deze waren altijd ziek.

Het strand aan den voet van den berg Kadja Bassa, in de nabijheid van kampong Ijoe, is naar mijn gevoelen en dat van de Lampongers een gezonder oord. Het is zeer volkrijk, en, even bewesten de Vlakke Hoek liggende, is de communicatie met Anjer gemakkelijk. Deze plaats is de eenige werwaarts het garnisoen zou kunnen worden overgebragt. Materialen voor kazernes en andere benoodigde gebouwen zijn aldaar niet moeijelijk te bekomen, en des noods zouden die van Telok Betong kunnen opgebroken en op vlotten vervoerd worden . . . . .

De bezetting aan den voet van Kadja Bassa geplaatst zijnde, zal, met eene kanonneerboot, de geheele Lampong en de handel tusschen de plaatsen aan dezelve gelegen genoegzaam tegen de zeeroovers beschermd zijn.

De door de bewoners van den berg Kadja Bassa aangenomen Peperranken zullen, evenals in vorige tijden, geplant worden op Poeloe

Bessie, een eiland in de nabijheid der kust gelegen. Op mijn overtogt van Telok Betong naar Anjer vernam ik met leedwezen, dat deze menschen te Poeloe Bessie gedurig zoodanig door de zeeroovers werden ontrust, dat zij genoodzaakt geweest waren het eiland te verlaten, en het begonnen werk te staken. Deze menschen genieten door de verplaatsing dan insgelijks bescherming.

Radeen Intan, door den G. G. Daendels tot Prins-regent over de Lampongs met den rang van kolonel aangesteld, verdient uit die aanmerking, dat het Gouvernement hem en zijne broeders Radja Mangoenang en Radja Alam deszelfs protectie schenke.

Het gedrag dat zij sedert den overgang dezer gewesten in de Lampongs gehouden hebben, verdient zulks wel is waar niet. Dan, de wijze waarop Radeen Intan zich, zoodra het Nederl. gezag in de Lampongs gevestigd was, heeft onderworpen, de vergiffenis van vorige misdaden die ik hem en den zijnen op last van Uwe Exc. geschonken heb, en het betamelijk gedrag sedert door die familie gehouden, geeft hun eenige aanspraak op den bijstand van het Gouvernement, om in staat te blijven zonder knevelarijen of andere onwettige middelen ordentlijk te bestaan.

Niettegenstaande er tegenwoordig van die personen geen kwaad te wagten is, kan het egter niet raadzaam zijn hen, bij eene organisatie der Lampongsche Provincien, in eenig ambt te plaatsen. Ik neem derhalve de vrijheid Uwe Exc. voortestellen, aan Radeen Intan een jaarlijksch pensioen toeteleggen van 1200, en aan zijne broeders ieder van 600 Ind. guldens, mits zij zich rustig en betamelijk gedragen en hun gezag niet verder uitoefenen dan over hunne respective kampongs.

Deze voorziening zal volkomen naar hun genoegen wezen, en den Lampongers niet ongevallig zijn. . . . .

Om de Lampongers tegen hunne buitenlandsche vijanden te beschermen, stel ik U. E. voor:

1°. eene kanonneerboot met een klein detachement soldaten gedurig kruisende te houden tusschen de Vlakke Hoek en de Varkenshoek, met order aan den kommandant om de Keizers en Lampongsche bogten doortezeilen, de verschillende eilanden omtevaren, en nu en dan op deze en geene plaats aan wal te gaan. . . . .

2°. een andere kanonneerboot, met gelijken last aan den kommandant, te doen kruisen beoosten de Varkenshoek tot benoorden de

rivier Poetie, deze rivier en de Sakompong optevaren, en voornamelijk in laatstgenoemde rivier zich naar Assahan, bij Radeen Intan, te begeven [1].

Vier kanonneerbooten, ieder met een klein detachement soldaten aan boord, nl. twee voor Toelang Bauwang en de twee evengenoemde, is dus alles wat vereischt wordt om de Lampongers vooreerst te beschermen, en hun genoegzaam vertrouwen op 's Gouvernements bijstand inteboezemen, zoo zij wederom gedreigd mogten worden met die verdrukking waaronder zij zoovele jaren onophoudelijk hebben gebukt gegaan.

Het voordeel, dat zulks aan de Pepercultuur zal aanbrengen, is daaruit afteleiden.

Hoewel de peper door de Lampongers zonder toezigt zou kunnen gecultiveerd en de tuinen behoorlijk onderhouden worden, is het echter noodzakelijk, vooral in de eerste jaren, deze cultuur zoowel als die der koffij door deskundigen te laten surveilleren. Daartoe worden verscheidene personen vereischt, en zoodanige ambtenaren zouden ook in de Lampongs op de ongezondste plaatsen moeten wonen: hierin behoort dus op eene andere wijze te worden voorzien.

Toen de verschillende hoofden mij opgaven hoeveel peper en koffij zij wilden aankweeken, gaf ik dezelve te kennen, dat ik niet twijfelde zij aan hunne beloften zouden voldoen, en voornemens was het Gouvernement te verzoeken om gedurende de maanden October—December 1818 gecommitteerden naar de Lampongs te zenden, om de peper- en koffijtuinen optenemen. De Lampongers verwachten derhalve tegen dien tijd zoodanige personen, en zullen zich beijveren hunne tuinen alsdan in orde te hebben.

Eerbiediglijk proponeer ik dus Uwe Exc., tegen het begin der maand October aanstaande een Europeaan met twee Inlandsche hoofden naar de Lampongs te zenden, om optenemen in hoever zij aan hunne beloften voldaan hebben. De inlandsche hoofden zijn te Bantam te vinden onder diegene welke nog in leven zijn van de personen, welke tevoren dit werk verrigt hebben [2].

Mij enz.

(*w. get.*) J. Kruseman.

---

[1] Vg. het rapport van de Bruijn, van 5 Nov. 1816.

[2] Geheel overeenkomstig deze verschillende voorstellen werd door CC. GG. besloten, bij Resolutie van den 22 Januari 1818.

XLVIII.

COMMISSARISSEN-GENERAAL OVER NED.-INDIE AAN DEN DIRECTEUR-GENL. VAN KOLONIËN.

Batavia, den 23 December 1817.

Wij meenen UHEG . . . . . . eenige korte berichten te moeten mededeelen ten aanzien van den staat der betrekkingen, waarin de Regeering van Ned. Indië zich bevindt tot de Javasche en andere inlandsche Vorsten.

Op Java zelf heerscht eene volmaakte rust, zooals naar aller getuigenis nimmer bestond. In het midden van dit jaar verstoutte zich een zoogenaamde heilige eene menigte menschen tot zich te roepen en hun te kennen te geven dat hij, met voorkennis van den Prins Prang Wedono, zekere geheime plannen met geweld wilde doorzetten.

De Majoor Nahuys, Resident aan het Hof des Sultans van Jocjocarta, ontving daarvan het eerste bericht, en onderhield den genoemden prins daarover, die, ten bewijze zijner onschuld en gehechtheid aan de Nederl. Regering, zich dadelijk met zijne twee zonen, vergezeld van den Resident, ter plaatse begaf waar eenige onlusten uitgebroken waren. Met kracht en spoed werd die geheele zaak afgedaan, en er is niets verder op gevolgd.

Ons verblijf aan het Hof des Keizers heeft ons persoonlijk overtuigd, dat in diens staten alles in rust is, en wij hebben de meest gegronde redenen om in alles gerust te wezen. Wij hebben lang getwijfeld, wien daar tot Resident aantestellen, in plaats van den overleden Heer van IJsseldijk, ... en hebben eindelijk onze keuze bepaald op den Hr. van Prehn, een man dien men algemeen nageeft de vereischten daarvoor te bezitten. Een der zonen des Keizers is in de dienst van Z. M. onder het regiment Husaren opgenomen.

Aan het hof en in het gebied des Sultans van Jocjocarta heerscht mede rust, en het geheele (vorstelijke) geslacht schijnt zeer ingenomen

ten voordeele van het Nederlandsche bestuur [1]. Wij hebben dit bij ons verblijf aldaar duidelijk kunnen bemerken; en de aanhoudende verzoeken van het geheele hof dat toch de Resident Nahuijs geen andere bestemming mogt verkrijgen, hebben ons doen zien, dat de wijze waarop die ambtenaar met hen omgaat, zeer geschikt is om de goede gezindheid van dat hof geheel voor het Nederl. Gouvernement te winnen.

Nadat wij te Soerabaija een bezoek van den Sultan van Madura hadden ontvangen, hebben wij denzelven daarna ten zijnent gezien. Ook daar is alles rustig, en de Sultan voldoet met trouw aan zijne verplichting tot het uitzenden van soldaten. Wij hebben met hem bij herhaling over zijne belangen gesproken.

Wij hebben hem trouw doen zweren aan het Nederl. Gouvernement, en daartoe een eed afgenomen die van denzelfden inhoud is als die welken de Regent van Pamacassan en de Panembahan van Sumanap hebben bezworen. Dus is Z. H. niet veel meer dan regent; en zoo behoort het.

Zijne landen waren gesteld onder de jurisdictie der residentie van Soerabaija, en Z. H. verzocht ons daarvan te mogen onttrokken worden, en een resident bij zich te hebben. De resident van Soerabaija had ons daartoe reeds een voorstel gedaan, om andere redenen van afstand en moeijelijke correspondentie. Wij hebben dus aan Z. H. dit zijn verzoek ingewilligd, en hem doen gevoelen hoe zeer dit een blijk was van goede geneigdheid ten zijnen opzichte. Wij hebben daarom den resident van Sumanap aangesteld tot resident voor Madura en Sumanap.

---

[1] In een vorig bericht van C.C. G.G. lezen wij daaromtrent het volgende: „Er bleef bij het Djocjocartasche Hof nog altijd eene vrees huisvesten, die door den tegenwoordigen Sultan en vooral door zijne moeder niet onduidelijk werd te kennen gegeven, dat nl. de oude afgezette en toen te Batavia bewaard wordende Sultan door ons weder op den troon zou worden geplaatst. De oude Sultan gaf daartoe de hoop niet op, en vervoegde zich zelfs tot den Gouverneur-Genl. ten dien einde. De vorst maakte eenig misbruik van de hem gelatene vrijheid, zoodat wij besloten denzelven naar Ambón te verzenden; werwaarts hij ter gelegenheid van het uitzeilen der expeditie naar de Groote Oostvóór eenige dagen vertrokken is.

„Wij zullen bij eene volgende gelegenheid ook den Prins Mancoe Boemi derwaarts doen vertrekken, en deze maatregelen zullen dan alle twijfeling en vrees wel geheel doen ophouden." (Zie de Secr. Resolutie van C.C. G.G. van 10 Jannari 1817.)

De Sultan had mogelijk liever eene geheel afzonderlijke residentie van zijn land zien opgerigt; maar wij hebben dit om de vermeerdering der kosten nagelaten, en vreezen niet dat het een nadeeligen invloed hebben zal. Trouwens, men moet zich van die vorsten niet zulke denkbeelden vormen als in vroegere dagen [1]. Met beleid en vastheid van geest heeft men niets te vreezen, mits men regtvaardig en billijk handele.

Over het algemeen is het op Celebes mede rustig. Intusschen is de staat van zaken aldaar, vooral met den Koning van Boni, nog niet tot die zekerheid gebragt waartoe wij hoopen dat zij eenmaal zullen geraken, wanneer men op des Konings betuiging kan aangaan, dat hij zoodra zijn rijksbestierder weder zal zijn teruggekomen, bereid is alles te schikken [2].

Die rijksbestuurder, nu, staat op het punt om naar Macassar te vertrekken. Hij is door de Commissarissen die naar de Moluksche Eilanden zijn geweest, dadelijk op vrije voeten gesteld, wel behandeld, en naar herwaarts overgebracht. Wij hebben persoonlijk met dezen grijsaard, wiens uiterlijk voorkomen ten minste eenig vertrouwen inboezemd, gesproken. Wij hebben hem doen gevoelen, aan de eene zijde, de gezindheid van het Nederlandsch Gouvernement om billijk te handelen, maar, aan den anderen kant, ook de vastheid waarmede wij het regt van Z. M. zouden vasthouden en de macht die daartoe in ons bezit was. Hij heeft ons plegtig beloofd, dadelijk bij zijne terugkomst tot zijn vorst, dezen tot eene goede gezindheid aantesporen, en hem de noodzakelijkheid te doen gevoelen, waarvan hijzelf overtuigd was, dat de oude vriendschap en gehechtheid aan het Nederl. Gouvernement, tot zijne eigene rust, worde bevestigd.

. . . .

De oneenigheid die tusschen den thans regeerenden Sultan en den ouden Sultan van Palembang bestaat, heeft ons eene voor de regten

---

[1] „The native Princes of Madura are in fact little more than regents." (*Fendall to Lord Moira*, 23 March 1816.)

[2] Reeds vroeger hadden C.C. G.G. bericht: „Ook de Vorst van Boni gedraagt zich rustig en stil; doch heeft hij verklaard, de wapens niet te kunnen nederleggen of tot eenig stellig verbond toetreden, tenzij hem worde teruggegeven de Rijksbestierder, dien hij zegt ten tijde der Britsche regering in gezantschap aan dezelve te hebben gezonden, en die door haar naar Ambon verzonden is."

van Z. M. en de rust aldaar noodzakelijke en welligt nuttige aanleiding gegeven, om tusschenbeide te komen. . . . .

De Commissaris Muntinge is derwaarts vertrokken. . . . . . Door onze vertooning van macht en het beleid van den Hr. Muntinge zal deze zaak, zoo wij vertrouwen, een goed einde bekomen, hetgeen wij te meer verlangen, omdat wij dit alles in verband wilden brengen met de Lampongsche zaken en dit met eenigen spoed uitvoeren, vóórdat de Heer Raffles (die zoo persoonlijk in het vorige geval betrokken is geweest) de plaats zijner bestemming bereikt, die zeker groote oogmerken heeft, en zich, zoo het schijnt, voorzien heeft uit onze oude en nieuwere archieven van alle papieren tot de Lampongs behoorende. Trouwens, hier en daar wordt veel gemist (*sic*).

Wij hebben den heer fiscaal van den Broek, met adjunctie van den heer Roos, met eene zending belast naar de verschillende vorsten op Bali, ten einde de oude vriendschap die er tusschen hen en het Nederlandsch Gouvernement bestond, te hernieuwen. Wij hebben daartoe te eerder besloten, omdat wij van goederhand onderrigt waren dat ook de Heer Raffles derwaarts zijne oogen geslagen had.

Wij hebben tot die zending aanleiding genomen uit een verzoek van den vorst van Bali-Beliling om Z. H. met met rijst en andere behoeften te ondersteunen, aan welk verzoek wij gereedelijk voldaan hebben [1]. De Commissaris van den Broek heeft ons zijne aankomst medegedeeld, maar daar is tot nog toe niets wezenlijks gedaan.

Wij gaven UHEG. bij onzen brief van 16 Mei ll. kennis van de inbezitneming van Banjermassing. . . . . Wij zijn nu bezig met te beramen hoe het best te handelen met den vorst van Sambas, die ons zoo dringend heeft uitgenoodigd hem te beschermen. Dan, dit vereischt beleid en wel doordacht te worden, vooral omdat wij

[1] Bij brief van 1 December 1816 had van der Capellen aan C.C. G.G. kennis gegeven, dat een gezantschap van den Radjah van Bali-Boliling door hem, als Gouv. Gen., ontvangen was. Het verzoek om ondersteuning in rijst te bekomen, werd dien vorst gereedelijk toegestaan, uit aanmerking der „nuttigheid, om de „naburige inlandsche vorsten zooveel doenlijk buiten de noodzakelijkheid te houden „zich met andere Europeesche Natiën in betrekking te begeven."

Tevens werden de slavinnen, door gen. balischen vorst als geschenk naar Batavia gezonden, in vrijheid gesteld, op grond der afschaffing van den slavenhandel op Java.

ook gaarne met den vorst van Pontianac, die ons mede van zijne vriendschap verzekerd heeft (bij gelegenheid dat een detachement troepen van Banca herwaarts bestemd, door storm daar was aangeland), in nadere verbindtenis wilden treden. Dan, deze is vrij machtig, en wij wilden niets wagen.

Wij hebben nog niet bepaaldelijk den tijd tot de overneming van Malacca kunnen kiezen. De onlusten in de Moluccos zijn ons ook voor de verdere ontwerpen hinderlijk, vooral daar het de meening van den schout bij nacht Buijskes is om, bij de inbezitneming van Malacca, ook op Riouw, Lingga en andere rooverstreken een ernstig bezoek afteleggen. Deze ten hunnent te vernielen is voor handel en zeevaart hoogst noodig . . . .

Intusschen kunnen wij UHEG. nog berigten, dat de Ass^t^. Resident voor de Lampongsche zaken Kruseman . . . . met het hoofd op de Lampongs, Radja Intan genaamd, reeds vriendschappelijke schikkingen getroffen heeft, en dat wij, op zijn voorstel [1], aan dien man en zijne twee broeders een jaarlijksch tractement zullen toeleggen, ten einde hen en hunne aanhangers te verbinden aan het Nederl. Gouvernement.

De Commissarissen Gen. over Ned. Indië,

(*w. get.*) C. Th. Elout.
van der Capellen.

---

[1]) Zie voorgaand nummer.

XLIX.

COMMISSARISSEN-GENERAAL OVER NED[L].-INDIË AAN DEN DIRECTEUR-GENERAAL VAN KOLONIËN.

N°. 89. Batavia, den 23 December 1817.

Uwer Exc. bij deze toezendende een Besluit nopens de Koffijteelt op Java, door ons den 7e. der vorige maand genomen [1], achten wij het plichtmatig en belangrijk, de gronden en beweegredenen der door ons gemaakte bepalingen bij dit verslag te ontvouwen.

Wij zullen de opgenomen taak aanvangen met eene zooveel mogelijk nauwkeurige opgave van den staat der wetgeving in dezen belangrijke tak van bestier en van den toestand der koffijteelt zelve, op het oogenblik dat de Nederlandsche regeering weêr gevestigd werd.

Dadelijk na de bezitneming van Java door de Britsche krijgsmacht vaardigde Lord Minto eene proclamatie uit, waarbij o. a. verklaard werd, dat „het kwellende stelsel van monopolie, 't welk tevoren had „plaats gevonden, en wel in sommige omstandigheden tot eene druk„kende en onvoegelijke mate, zoude herzien worden, en een meer „milddadig en staatkundig beginsel van bestier zou worden aange„nomen. . . . . Dat stuk is gedagteekend 11 September 1811.

Ruim twee jaren daarna, en wel op den 13 October 1813 werd, op grond dier eerste proclamatie, eene nadere uitgevaardigd, behelzende de trekken naar welke een verbeterd stelsel van staathuishouding zou worden ingevoerd [2]. . . . .

Zoodanig was de staat der wetgeving, en wij doen volgaarne hulde aan de beginselen, op welke zij gebouwd is. Maar billijk is de vraag, of en in hoever deze beginselen zijn opgevolgd en in practijk gebragt.

In de Jacatrasche en Preanger-landen is de aanplanting en leve-

---

[1] Staatsblad N°. 55.

[2] Zie „Proclamations, Regulations, etc." II.

rantie der Koffij gebleven op den ouden voet. Zelfs de koffij die groeit op landen, aan bijzondere personen in vroeger of later tijd verkocht, moet tegen bepaalde prijzen aan het Gouvernement geleverd worden.

In Cheribon en verdere oostwaarts gelegene plaatsen zijn verordeningen ingevoerd, maar het is er ver van af dat allerwege de aangekondigde beginselen in de zelfde mate gewerkt hebben. De vrijheid van aankweeking was over 't algemeen toegestaan, maar de beschikking over het gewas is hier en daar beperkt geworden, en in de verhuring of uitgifte der koffijtuinen, aan den Lande behoorende, is niet overal naar denzelfden regel gehandeld. Ook schijnt de koffijteelt, althans in den beginne, weinig aanmoediging bij het Britsche bestuur gevonden te hebben.

Hiervan zijn eenige bewijzen bijtebrengen.

„De residentie Cheribon„ — blijkens een verslag door den fung. Resident gegeven — „leverde in vroegere dagen een aanzienlijke „hoeveelheid koffij van de beste soort. Toen in 1813 het nieuwe „stelsel van landelijke inkomsten op Java ingevoerd, en den inlander „de vrije keuze van cultuur gelaten werd, is aan deze kostbare „aankweeking een gevoelige slag toegebragt. De lage prijs van dat „product, voor hetwelk men destijds met moeite meer dan vijf ropyen „voor de picol van 125 ℔ kon erlangen, de hooge prijs der rijst en „meer andere redenen spoorden de landhuurders aan, om de schoonste „en kostbaarste koffijtuinen omtehakken, en tot rijstvelden, *tiepars* „of *gaga's* aanteleggen. Hiertoe werden zij te eerder bewogen, daar „de Britsche Commissaris de koffijtuinen geheel aan de beschikking „van den inlander overgaf, en het aan zijne keus overliet om de „vruchten van dezelve in 's Gouvernements pakhuizen te leveren, tegen „drie Sp. M. de picol van 125 ℔, dan wel dezelve aan particulieren „te verkoopen; terwijl nog bovendien, de gronden van zoodanige „koffijtuinen die omgekapt en voor rijstteelt aangelegd werden, voor „*drie jaren vrij van eenige huur werden afgestaan. Ruim vijf millioen* „*koffijboomen zijn toen neêrgeveld*, en zeer weinig tuinen werden „verschoond.

„De staatkundige gesteldheid van Europa ten jare 1814 de Koffij „aanmerkelijk in prijs hebbende doen stijgen, en deze cultuur weder „de aandacht van het gouvernement tot zich trekkende, werden de „koffijtuinen in deze Residentie naauwkeurig opgenomen, het getal

„ koffijboomen in ieder district aangeteekend, en vervolgens aan de „ regenten in wier districten dezelve gevonden werden, verhuurd. Voor „ duizend boomen moesten zij opbrengen 8 ropyen; en, *de vrije han-* „ *del in koffij in deze Residentie verboden wordende*, om den uitslui- „ tenden handel van dat product in de Preanger-Regentschappen te „ verzekeren, werd hun tevens opgelegd de vruchten te leveren in „ 's Gouvernements pakhuizen, tegen 6 Rd. kopergeld voor iedere „ picol van 125 ℔." —

De fung. Resident van Tagal geeft van den staat der koffijteelt aldaar de volgende berichten: „De wijze van inrichting, welke met „ relatie tot dit product en de verdeeling der tuinen te Tagal, Brebes „ en Pamalang plaats vindt, is geheel verschillend van die der „ rijstvelden. De koffijtuinen worden onder den gemeenen man, die „ dezelve aangelegd heeft, verdeeld, nadat die in klassen zijn onder- „ scheiden. Van de in vette gronden wassende, zijn de 1000 boomen „ berekend op 5 pic. 1 katje, van de middelbare op 3 pic. 33 k., en van „ de magere op 2 pic. 49 k. Hiervan moet de inlander één derde „ gedeelte der oogst schoon en vrij aan het Gouvernement, en wel „ in het pakhuis, leveren. De overige twee derden mogen zij ten „ duursten prijze aan particulieren verkoopen, echter niet, wanneer „ de particulier te bedingen prijs niet boven de 8 ropyen 10 st. „ komt te stijgen, vermits het Gouvernt. voor een picol van 125 ℔ „ dien prijs aan hem valideert, en de preferentie tot den inkoop aan „ zich behoudt."

Volgens de opgave van den fung. Resident van Paccalongang, bedroeg de gansche hoeveelheid boomen op 31 Januarij 1815: 2,397,115 en werd het voortbrengsel daarvan geschat op 6271 picols 26 katjes over één jaar; zijnde deze schatting bepaald op den voet als:

Van de eerste soort, per boom, $\frac{1}{2}$ katje.
„ tweede „ „ $\frac{1}{4}$ „
„ derde „ „ $\frac{1}{8}$ „

De verhuring van dezelve werd berekend op:

$\frac{3}{10}$ van het provenu der eerste soort,
$\frac{1}{4}$ „ „ tweede „
$\frac{1}{8}$ „ „ derde „

tegen de geschatte waarde van 7 ropyen voor iedere picol van 125 ℔, om na verkiezing in producten of in geld te betalen.

In Samarang waren de koffijtuinen ten jare 1815 en '16 verhuurd dessas'gewijze, bij de 1000 boomen, bij opslag, en, gelijk in Japara, meestendeels aan Europeanen.

In Soerabaija waren — schreef de fung. Resident — tijdens den „Gouv[r]. Genl. Daendels meer dan een millioen boomen geplant. Van „deze bevonden zich 150,000 in wezen: door verwaarloozing of on„geschiktheid van den grond, bestaan de overige niet meer. Van dit „laatstgen[e]. getal is zelfs weinig te hopen, gelijk het Britsche Gouv. „niet eens der moeïte waardig heeft gekeurd dezelve te verhuren."

In Passourouang had de eerste verhuur der koffijtuinen geen opgang gemaakt. Immers, de Britsche Resident schreef op 2 October 1815 aan den Luit[t]. Gouverneur: „dat veel grooter voordeel zou „genoten worden, wanneer de tuinen aan bijzondere personen verhuurd „wierden, met vrijheid van de pacht in koffij of in geld te betalen. „Hij meende dat nog meer voordeel te trekken was uit de verhuring „der landen aan Europeanen, doch dit voordeel zou overwogen „worden door de noodzakelijkheid om alsdan aan zoodanige huurders „den vrijen toegang in de binnenlanden te vergunnen. Hij stelde ein„delijk voor, het geheel te houden in handen van het Gouvernement „en de planters voor hunnen arbeid te betalen, hetgeen gemakkelijk „kon ten uitvoer worden gebracht door remissiën te verleenen aan „de dorpen voormaals aan de koffijteelt verbonden." . . . . . .

Tengevolge der goedkeuring van dit voorstel, werd dan ook door den Resident op den 28 Decr. 1815 bekend gemaakt: dat, overeenkomstig de bevelen van den Luit[t]. Gouverneur, *de Koffijteelt in den vervolge zou blijven in handen van het Gouvernement*, en gevolgelijk van dien dag af alle koopen van planters of anderen zouden beschouwd worden als onwettig en strafbaar; dat die bekendmaking gelijkelijk toepasselijk was op *de koffij elders dan in de tuinen groeijende*, welke *bij uitsluiting door het Gouvt. zou worden ontvangen*, en dat alle handel daarin mede onwettig was [1].

Den 3 Junij 1816 werd door denzelfden Resident deze order nog eens herhaald, en de Regent van Passourouang gelast „de bevonden wordende Koffij te arresteren, en de koopers en verkoopers in hechtenis te nemen."

Uit deze berigten kan nu worden opgemaakt, welke de behandeling

1 Vg. bls. 107.

en beheering der Koffijteelt was ten tijde dat de regering uit handen van den Britschen Luitt Gouverneur en Rade in de onze overging.

Getrouw aan onzen last, en vastelijk gezind om ten aanzien van zulk een belangrijken tak van bestuur niet dan met de volste kennis van zaken en na rijp overleg een beslissenden maatregel te nemen, lieten wij de zaak zoo als zij was, gedurende dezen jare 1817.

Wij leerden dezelve in dien tusschentijd meer van nabij kennen; wij deden ons allerwege inlichtingen geven; wij namen de gedachten in van personen en collegiën, die uithoofde hunnèr kennis, betrekking en bemoeijenis geacht moesten worden nuttige wenken te kunnen geven [1]; en zoo toegerust, verzamelden wij op onze reis in de oostelijke gedeelten van dit eiland verder alles bijeen, wat wij tot eene geheele afdoening der zaak behoefden, welke wij dan ook in ons hier bijgevoegd besluit regelden.

Nu konden wij met volle ruimte en moesten, om de waarheid niet te kort te doen, zeggen, dat opzigtelijk de koffijteelt de grootste onzekerheid en losheid plaats vond; dat er geene eenheid van systema was; en dat eene zoo ongeregelde behandeling den gemeenen eenvoudigen planter aan willekeur en misleiding blootstelde, tot vele kwade praktijken aanleiding gaf, en ten nadeele van 's Lands belangen en der koffijteelt zelve uitliep.

Zoo klaarblijkelijk dit alles was, zoo moeijelijk was toch de keuze van een vast en geregeld stelsel, en zeer onderscheiden waren de gevoelens die ons werden voorgelegd.

Zooveel zagen wij al spoedig in, dat den vorigen staat van zaken te herstellen, daar waar die was vernietigd, noch verkieslijk noch mogelijk was.

Volgens de onpartijdigste, geloofwaardigste en getrouwste berigten, hadden toch de zeer ernstige pogingen, in den jare 1808 en volgende tot uitbreiding der koffijteelt door dwangmiddelen, *niet* aan het oogmerk beantwoord, en zouden zelfs (ware men bij dezelve blijven volharden) daaraan niet hebben kunnen beantwoorden. De bepalingen, toen gemaakt, waren voor die streken inderdaad nieuwigheden. In vroegere tijden mogten dienaangaande eenige bevelen gegeven zijn, — volgens de opgave van den G. G. Daendels waren die onuitgevoerd gebleven,

[1] Zie hiervóór het rapport van den Raad van Financiën.

en was het eerst onder zijne regering, dat aldaar dezelfde inrichtingen betreffende levering, betaling en vervoer der koffij in werking gebragt werden, welke men in de Jacatrasche en Preanger-Regentschappen daargesteld had. Het was dus geen wonder, dat daar altans gretig gebruik gemaakt werd van de vrijheid, die door de Britsche bestuurders zekerlijk in eene al te ruime maat gegeven werd, om de koffijteelt te verlaten, en van de aanmoediging om de koffijplantagiën omver te hakken: welke handelwijze de gevolgen heeft te weeg gebragt, die wij in onzen leeftijd ook elders te dikwijls hebben moeten opmerken, dat van het eene uiterste tot het andere werd overgegaan.

Dan, dit was nu eenmaal zoo; en al ware ook een terugtred tot gedwongen arbeid niet zoo strijdig geweest met onze eigen overtuiging, met de heldere begrippen en wel doordachte stelsels van verlichte en geachte staatslieden, met de bevordering der Javaansche beschaving en welvaart, en alzoo met de aangenomen regeerwijze en den stelligen last van Z. M., — ook dan nog zou die terugtred onmogelijk geweest zijn en in het geheel niet te vereenigen met het ingevoerde Landstelsel.

Als eene meer verkieslijke inrichting, deed zich op de aanplanting, bebouwing, inzameling en verkoop van de koffij geheel onder de beheering en voor rekening van den Lande te nemen. Men meende dat, door een bestuur vanwege de Hooge Regering, aan de vermeerdering en den bloei der koffijteelt met kracht zou kunnen gewerkt worden; dat de bewerking in redelijke daghuur met de billijkheid en het belang der Javanen overeenkwam, en dat de alzoo ingewonnen koffij, voor rekening van den Lande verkocht, groote inkomsten aan den staat zou opleveren.

Het was echter niet te ontkennen, dat ook daartegen belangrijke bedenkingen waren. De overgroote omslag en de gewone onregelmatigheden, die eene beheering van 's Lands wege reeds op zich zelve en hier vooral veroorzaakt, schenen nog vermeerderd te zullen worden door den verwaarloosden toestand der koffij-plantagiën. De bewerking in daghuur, hoe verkieslijk ook boven dwangarbeid, gaf niet aan den Javaan dien spoorslag tot werkzaamheid, dien men zich van een aangewakkerde hoop op een deel in het voortbrengsel moest en mogt voorstellen, en die zoozeer overeenkwam met letter en geest van alle ons gegeven voorschriften.

En wat betrof de inkomsten, uit den verkoop voor den Lande te

wachten, zij zouden zeker belangrijk zijn, en in abstracto beschouwd grooter dan van eenige andere bepaling, welke ook, zouden kunnen afvloeijen. Maar, wij moesten de zaak uit een ruimer oogpunt beschouwen en in het groot overzien, niet lettende op de voordeelen van het oogenblik of van enkele tijden en omstandigheden, maar op die welke duurzaam voordeel blijven houden, en aan de inrichting en verbetering eener goede inwendige staatsgesteldheid niet eeuwiglijk in den weg staan . . . .

Dan, hoe afkeerig wij ook waren om den Lande voordeelen te bezorgen waartegen zulke gewigtige bedenkingen waren bijtebrengen, konden wij evenwel van ons niet verkrijgen om te treden in een voorstel: „om onder het toezicht van eenige deskundigen, de langs „Java's Noord-Oostkust nog bestaande koffijtuinen te stellen in handen „en onder de bewerking der Javasche bevolking, zonder beding van „eenige directe voordeelen van het Gouvernement."

Ook de edelmoedigheid heeft hare grenzen. En zoo de stelling, dat de Koloniën om het Moederland zijn wel eens te ver is getrokken geweest of tot ondoelmatige maatregelen verlokt heeft, *dat Moederland heeft het volmaaktste regt op het genot van al die voordeelen welke, zonder kwetsing van de regelen eener goede staatkunde en dus zonder verkorting van der ingezetenen aanspraak op bescherming en redelijke vrijheid, uit de koloniën te trekken zijn.*

Wij werden dus als van zelve geleid, om eene verhuring der koffijgronden voor den verkieslijksten maatregel te houden, zoo deze namelijk naar vaste en gelijkwerkende regelen werd ingevoerd, en ter goeder trouw in verband gebragt met het regeringstelsel, dat men belijdt te hebben aangenomen.

Uit de opgaven van de werkelijk bestaande inrigtingen ten tijde van het Britsche bestuur kan blijken, dat de verhuur of uitgifte der koffijgronden niet alleenlijk aan Javanen of inlanders, maar aan Europeanen en anderen gedaan werd. Eene eerste vraag was dus, of men bij deze inrichting blijven zou, dan wel bij uitsluiting aan de Javanen de teelt der koffij op Gouvernementsgronden zou afstaan. Na rijp beraad, meenden wij tot het laatste te moeten besluiten.

Wanneer, toch, Europeanen en Chinezen tot den aanslag van 's Gouvernements koffijgronden bleven toegelaten, dan kon men de ware bedoeling om den Javaan door hoop op toenemend voordeel nog

meer tot de teelt aan te moedigen, niet bereiken; maar het zou geweest zijn alsof men de tuinen in daghuur had doen bewerken, terwijl tegen zoodanige verhuring nog vele andere zeer gewigtige bedenkingen uit de ondervinding ontleend bestonden.

Hierbij kwam, dat bij den Javaan een vrij algemeen gevoel schijnt te heerschen, dat de dessa's volken of inwoonders der dorpen zeker regt tot vruchtgebruik hebben van de landen, tot hunne dessa behoorende en door hen bewerkt; en, hoewel dit meer bij hen werkt op de rijstvelden, die hun dagelijksch voedsel voortbrengen, zoo was het tot bevordering der koffijteelt niet ongepast ook van deze hunne denkbeelden thans gebruik te maken. Om die reden, zoowel als om eene regelmatige behandeling der koffijteelt daartestellen, werd bepaald, de verhuring bij voorkeur te doen aan die dessa's volken die tot den eersten aanleg gebruikt waren; de verhuring te doen dessa's-gewijze; latende het gedeelte dat ieder bewoner daarin zou verkrijgen over aan hunne onderlinge schikkingen, daar wij (zoo wij op de ons gegeven berigten mogten staat maken) over 't algemeen ons verlaten konden dat vrij billijke schikkingen zouden getroffen worden, gelijk de ondervinding zulks leerde daar waar de rijstvelden dessa's-gewijze werden uitgegeven.

Deze bepalingen zijn ons, in waarheid, van alle zijden nuttig en billijk voorgekomen. Maar, dadelijk moest het vermoeden worden tegengegaan, dat daaronder andere bedoelingen schuilden, en men onder zachte benamingen, in waarheid, den Javaan tot de koffijteelt dwingen wilde. Dit was zooveel te meer noodzakelijk, daar bij de verhuring of uitgifte der sawah's of rijstvelden, naar aanleiding van de Britsche verordeningen, niet alle ongeregeldheden van dien aard waren uitgebleven; zooals wij niet onduidelijk aan den Britschen Luit[t]. Gouverneur in onze brieven hebben te kennen gegeven.

Wij wilden ter goeder trouw hebben uitgevoerd wat wij ter goeder trouw bepaald hadden. Zoo dus, om de eene of andere reden, de huur der koffijgronden niet vrijwillig wierd aangeslagen door eenige dessa's, moest voor de behandeling van dezelve op eene andere wijze gezorgd worden; en de gepastste wijze was ontegenzeggelijk eene beheering voor Gouvernements rekening. Men hield dan de zaak in handen, en kon elk oogenblik waarop men een gunstigen uitslag voorzag, tot verhuring overgaan.

Hier komt natuurlijk de vraag op, of men op een algemeen

goeden uitslag van zulk een maatregel, op eene vrijwillige huur hopen mag.

De afkeerigheid der Javanen van allen arbeid, bijzonder van de koffijteelt, is steeds als een beletsel tegen bepalingen van dien aard aangevoerd. Maar, wat is er van dien algemeenen kreet? Het is niet onbelangrijk, de gedachten van twee aanzienlijke, oordeelkundige ambtenaren bij te brengen, die onder de laatste Hollandsche regering zoowel als onder het Britsch bestuur, een merkelijk deel aan de behandeling der zaken hebben genomen.

„Ik kan mij niet vereenigen” — zoo drukt zich de Heer Lawick „van Pabst uit — „met het denkbeeld van velen, dat de Javaan lui „is. Hij is dit in geen ergeren graad dan andere volken onder de „gezengde luchtstreek; hij is het niet, wanneer men overweegt welke „moeite hem de rijstcultuur geeft. . . . . . Het is waar, rijst is voor „hem eene levensbehoefte: maar behooren de bewoners van Tagal, „Paccalongang, de Cadoe, niet tot hetzelfde volk, en worden die „landen (nadat de pady van 't veld is) niet dadelijk beplant met „indigo, tabak, kapas, suikerriet?

En ten aanzien van den arbeid in de koffijtuinen drukt zich de Heer de Salis, toen Resident van Paccalongang en de Cadoe, nu van Soerabaija, aldus uit:

„Tijdens de introductie van het nieuwe stelsel, was het noodzakelijk „de inrichtingen der koffijcultuur te veranderen; maar of het gelasten „eener verlating en vernieling der plantagiën, zooals de order schijnt „geweest te zijn, behoorde plaats te hebben, durf ik niet te bepalen. „Het is noodig hierbij aantemerken, dat er eene presumptie bestaat „dat de Javanen op Java's N. O. kust avers waren van de koffij-cul„tuur. Dit nu pretendeer ik vatbaar te zijn voor explicatie.

„Dat een Javaan de voorkeur geeft aan de cultuur van rijst, tabak, „kadjang of andere cultures boven die van de koffij, is waar. De „vruchten van de rijst, tabak, kadjang, kunnen van 3 tot 6 maanden „ingeplukt worden: die van de koffij, integendeel, eerst over 3 à 4 „jaren, hetgeen voor een Javaan eene te groote berekening is. Ten „andere weet ik niet, of de Javanen ingevolge de orders van den „gewezen G. G. Daendels wel zoo groot bevoordeeld zijn geworden, „om van hen een geforceerde aanplant en onderhoud van 500 boomen „per huisgezin te vergen.

„Dit althans zal bij onderzoek blijken, dat het er ver af is dat „op Java's N. O. kust de Javanen een eigenschappelijken tegenzin „in de koffij-cultuur zouden hebben: mijne opzettelijke navorschingen „daarnaar, niet bij de groote inlandsche hoofden, maar bij den gemeenen „man, hebben mij daarvan nimmer iets doen blijken. Dan, het is op „Java niet ongewoon dat men den stroom volgt; een sustenu van dien „aard is voldoende om het als een stelregel te doen aannemen."

Het zou gewaagd zijn, wilden wij een stellig oordeel vellen. Tot het wel kennen van een volkskarakter behoort eene langere ondervinding dan de onze; maar zooveel mogen wij uit getrouwe berigten, uit bestaande feiten, uit eigene waarnemingen op de plaatsen zelve afleiden, dat aanmoediging alleen ontbreekt om de lust der Javanen tot arbeid gaande te maken. En men mag veilig aannemen, dat daar waar de handel het minst belemmerd wordt, de arbeidzaamheid grooter is. Dit toont niet alleen de staat van den landbouw, maar die der ambachten, handwerken en fabrieken, welke ons voorkomen in een voortgaanden staat van verbetering te zijn.

Wat de koffijteelt zelve betreft, geen betere bewijsgrond kan voor de gezindheid der Javenen tot dezelve worden bijgebragt, dan hun vrijwillige loon-arbeid op de koffijgronden aan bijzondere personen toebehoorende, en de niet onaanzienlijke hoeveelheid koffij, welke door de Javanen zelve verzorgd, en aan opkoopers tegen geringe prijzen wordt afgezet.

Die gezindheid moet dus, wanneer men zich eenigsints op den gewonen loop der menschelijke neigingen verlaten mag, vermeerderen door de stellige vooruitzichten op een grooter én bestendig voordeel.

Wij hebben deze aan den arbeid verbonden: aan den planter wordt verzekerd, niet alleen eene goede belooning, maar winst op zijnen arbeid, geëvenredigd naar de waarde der voortbrengselen. Daarop rust de bepaling der pacht; daarom wordt jaarlijks vastgesteld de prijs voor welken hij de hoeveelheid zijner optebrengen koffij, en des verkiezende zijn geheele gewas, aan het Gouvernement kan slijten; daarom wordt hem vrijgelaten alles aan anderen van de hand te zetten, zoo hij daarin meer voordeel ziet; daarom, eindelijk, wordt hem toegestaan een redelijk voorschot van Gouvernementswege, opdat hij alzoo blijve uit handen van baatzuchtige opkoopers, die (gelijk nu)

in zijne oogenblikkelijke behoeften of nooden toeschietende, voor een geringen prijs dikwijls alles afhandig maken.

En dit alles zal den Javaan dan ook geredelijk doen overgaan tot het doen van nieuwe aanplantingen, welke tot eene redelijke hoogte eene der voorwaarden van de verhuring is, daar hij nu, zonder veel hoofdbreken, uit de winst van het reeds groeijende tot die van het nieuwe gewas besluiten kan. Maar daartoe was dan ook noodig de verhuring niet, gelijk nu, te doen voor één jaar, maar voor langeren tijd. Nu toch had elk er belang bij alles te plukken, niemand bij het verzorgen voor het toekomende. Ook waren al de koffijgronden deerlijk verwaarloosd, en het was moeijelijk de huurders tot een goed onderhoud te verplichten. Na rijp beraad, is eene zesjarige verhuring, met eene redelijke bepaling omtrent de betaling van pacht voor de boomen, in de verschillende jaren aanteplanten, en in evenredigheid met de vruchtbaarheid, verkieslijk voorgekomen.

Alzoo meenen wij ten aanzien der koffijteelt in de oostelijke streken een stand van zaken te hebben daargesteld, die in overeenstemming is met de gronden op welke het overige landelijke stelsel gebouwd is, hetwelk, eenmaal van de ingeslopen gebreken gezuiverd, rigtig schijnt te zullen kunnen werken.

Ten einde sommige dier gebreken niet dadelijk in de koffijbeheering zouden insluipen, hebben wij de invoering en het toezigt niet aan de gezaghebbers in elke plaats overgelaten, maar aan eene commissie opgedragen, die voor eene gelijkmatige en redelijke werking zorgen moet. Wij hebben tevens aan allen die ambtshalve met deze belangrijke beheering belast waren, verboden alle handel of deelgenootschap, voor eigen rekening of voor anderen: een maatregel welks nuttigsheid en noodzakelijkheid wij door eigen ervaring reeds genoegzaam hadden leeren kennen; terwijl wij eindelijk ook gezorgd hebben, dat door eene getrouwe en duidelijke vertaling in de Maleische en Javaansche talen onze bepalingen door den gemeenen man rigtig verstaan worden.

Er is ons nu nog over reden te geven, waarom wij dezen maatregel niet toepasselijk gemaakt hebben op Banjoewangie en de Preanger-Regentschappen.

Banjoewangie is zeer weinig bevolkt: daar zou dus deze inrichting niet gemakkelijk voor den gemeenen man, noch verkieslijk voor den Lande zijn. De koffijtuinen, of andere gronden daar gelegen, waren

door de Britsche Regeering aan den Heer Hunt in erfpacht voor 21 jaren afgestaan, en wel nadat wij reeds op Java aangekomen waren en onze zending officieel bekend hadden gemaakt. Wij hebben die teruggenomen, behoudens nadere overweging of en in hoever dien man te gemoet te komen. Nu hebben wij bepaald, tot de koffijteelt in die streken de handen te gebruiken van vele tot verbanning of gevangenis verwezen personen.

In de Jacatrasche en Preanger landen hebben wij de behandeling en beheering der koffijtuinen gelaten op den ouden voet. De volgende overwegingen hebben ons daartoe gebragt.

Het landelijk stelsel is daar niet ingevoerd. Toen over de aanneming van dat stelsel geraadpleegd werd onder het Britsch bestuur, werd door sommige voorstanders van hetzelve dadelijk op den voorgrond gesteld, dat het zich over de genoemde streken *niet* moest uitstrekken; en tot op den laatsten tijd der Britsche beheering is het steeds een punt van geschil gebleven, of en tot welke hoogte het stelsel daar zou kunnen en behooren te worden ingevoerd, gelijk wij uit de gesprekken die wij meermalen met de aanzienlijkste en verlichtste Engelsche regeringspersonen over deze belangrijke onderwerpen gehouden hebben, mogen opmaken [1]. Wij zullen ons nu onthouden van eene volledige behandeling dezer gewigtige vraag, welke mogelijk eenmaal opzettelijk door de Hooge Regering zal worden overwogen, maar willen slechts het volgende aanmerken.

In de oostelijke gedeelten van Java was er geene eigenlijk gezegde regelmatige beheering: zij moest dus onverwijld worden daargesteld. De vorige staat van zaken was vernietigd; en hoezeer verward en onregelmatig, waren de nieuwe inrichtingen meer overeenkomstig met de overige beginselen van de daar aangenomen landelijke administratie, waaraan de inwoonders dier streken eenigermate reeds gewoon waren, en welke ook wij in waarheid meer overeenkomstig de gronden eener gezonde staatkunde beschouwden.

In de Sunda'sche districten, daarentegen, is alles nog bij het oude. De bevolking in dezelve is dun, en gewoon sedert onheugelijke tijden aan die wijze van behandelen, van een geheel anderen inborst, sprekende eene andere taal.

---

[1] Vg. blz. 124.

In de oostersche districten niet te blijven bij de goede beginselen of waar men er van was afgeweken niet toe terugtekeeren, zou achteruitwerken zijn geweest. In deze landen, daarentegen, deden wij niet dan behouden wat er was, zonder dat deze bepaling voor den vervolge binden kon. Bij de twijfeling van velen was dit toch veiliger, vooral wanneer men ook de zaak uit het oogpunt van het onmiddelijk voordeel voor den Lande beschouwen wilde, een oogpunt uit hetwelk ook ten tijde van het Britsche bestuur de zaak beschouwd is, en hetwelk wij altans bij de eerste overname dezer gewesten en de groote kosten daaraan verknocht niet mogten voorbijzien.

Door de goede zorgen van den Britschen Superintendent der Koffijcultuur, den Heer Mc. Quoid, wien wij daarvoor dank wijten, is in de laatste jaren aan de koffijteelt in de Preangerlanden met eenigen ijver gearbeid. De toen aangeplante boomen beginnen nu vruchten te geven, en de oogst van dezen jare is daardoor aanzienlijk meerder geweest dan in het vorige. De toekomst levert mede door het drooge weder gunstige vooruitzichten op. Wij hebben alzoo geen vrijheid gevonden voor alsnog eene verandering daartestellen, welker nuttigheid ook kan afhangen van den uitslag der maatregelen, door ons voor de oostelijke districten genomen.

Wij zouden hier dit verslag kunnen eindigen, ware het niet dat wij nog iets moesten bijbrengen ter beantwoording eener vraag, die welligt zou kunnen opkomen. Is de geheele koffijteelt besloten in de maatregelen, bij dit besluit nieuwelings gemaakt, of in wezen gelaten? Gewisselijk neen! Er zijn, behalve in de Jacatrasche en Preangerlanden, ook in de Oostelijke districten en elders Koffij-plantagiën, geheel aan bijzondere personen behoorende. Dezen staat het vrij op hunne gronden te teelen wat hun gelust, en met dat gewas te handelen naar welbehagen. Er zijn nog vele woeste of onbebouwde gronden geschikt voor allerlei teelt; en naar aanleiding van de menigvuldige verzoeken, die reeds gedaan zijn door ingezetenen hier, als ook wellicht door ingezetenen in Nederland zullen gedaan worden, hebben wij ons reeds bezig gehouden met eene overweging der gronden en voorwaarden, op welke dezelve zouden kunnen worden uitgegeven. Maar, de menigte en het gewicht van zoo velerlei onderwerpen als hier te behandelen zijn, moet onze verschoning opleveren dat niet alles even spoedig wordt afgewerkt.

Wanneer wij dan nu alles zamentrekken, meenen wij, dat de tegenwoordige staat der koffijteelt — zoo onze nieuwe maatregel niet geheel mislukt — op goede economische beginselen gebouwd is, aan de planters eene billijke belooning voor hunnen arbeid en eene redelijke winst oplevert, voor het Land een genoegzaam voordeel bewaart, en aan den bespiegelenden geest des koopmans den vrijen loop laat.

Moge de ondervinding het zegel drukken op onze hoop, en alzoo ons werk de goedkeuring van Z. M. wegdragen en voor het Moederland nuttig bevonden worden.

De Commissarissen-Generaal over Nederl.-Indie,

(*w. get.*) C. Th. Elout.
van der Capellen.

L.

ADRES VAN S. VAN DE WAHL [1] AAN C.C. G.G. OVER NEDERL. INDIE.

Batavia, 22 Februarij 1818.

HEGestr. Heeren,

De vaart langs Java en de gewone reizen naar Amboina, Banda en Ternate, nevens die naar den Overwal, geven weinig of geene voordeelen, daar allen zich meest op die vaart en handel toeleggen; zoodat, wanneer men de vracht, interest van geld en gevaar der zee mede in aanmerking neemt, er bijna geen winst op de meeste artikelen overschiet, en andere zoo gemeen zijn geworden, dat zij de kosten van den aanvoer niet goed maken. Het is daarom, dat ik voorgenomen heb om in Maart a. s. naar Amboina en Banda te stevenen en mijne reis voorttezetten over de Arroë-eilanden naar de kusten van Nieuw-Guinea, om te onderzoeken welke nieuwe takken van handel men voor het algemeen kan opdoen.

De kust van N.-Guinea is sedert 1511 door de Portugezen ontdekt, en volgens de portugeese namen, aan verscheidene havens, baaijen en eilanden gegeven op de Noordkust van N.-Guinea tusschen Schoutens-Eiland en de Salomons-eilanden, moet men onderstellen dat die natie in vorige tijden eene sterke vaart op die plaatsen moet gehad hebben. In het jaar 1567 zond Lopes de Castro, Gouverneur van Peru, een eskader van ligte vaartuigen, gecommandeerd door Alvarez de Mendanio, om zekere eilanden in de Zuidzee te ontdekken. Op eene distantie van 800 mijlen, ontdekten zij tusschen 9 en 11 graden eenige groote eilanden. Het grootste daarvan werd naar den eersten ontdekker Guadalcanal [2] genoemd: hier landden zij, namen een stadje

---

[1] Van de Wahl was, onder het Britsche bestuur, Assistent-resident te Banjermassing geweest.

[2] Het eiland Gera, van den groep der Salomons-eilanden.

in, en vonden daar veel stofgoud. Hun voornemen was zich daar te etablisseren; dan, vernemende de aankomst van Francis Drake in de Zuidzee, werd besloten die eilanden niet in bezit te nemen, opdat de Engelschen en andere natien, door de straat van Magellaen de Zuidzee passerende, geen ander secours dan van de Indianen konden bekomen.

Het is niet onwaarschijnlijk dat, ingeval Peru, Chili en Mexico hun onafhankelijkheid behouden, zij hunne commerciele zoowel als politieke vues zullen extenderen en bezit nemen van die eilanden. Zij zouden gevaarlijke naburen voor de Specery-eilanden kunnen worden; en ik laat aan Uwer Exc. wijsheid over te considereren, of de staatkunde niet vordert onze grenzen uittebreiden, om in tijds ten minste de kust van Nieuw-Guinea voor het Nederlandsch Gouvernement te bezetten, als eene barrière voor de Specery-eilanden.

Schouten en Lemaire hebben in den jare 1616 de kust van N.-Guinea bezocht, hebben op drie plaatsen geland, en zijn door de Papoeas verscheidene malen geattakeerd en genoodzaakt te retireren. Abel Tasman, in 1642 zeilende, vond Nieuw-Holland, retournerende langs Nieuw-Guinea. Hij was op Jama Moa en Arimoa geland, en had geene ongelegenheden met de inwoonders gehad. Dampier heeft eenige eilanden gelegen aan de kust van N.-Guinea bezocht, en was naderhand geankerd in eene groote baai, ... Uit zijn verhaal blijkt, dat de landstreek bewoond en gecultiveerd was. Roggewein heeft de Noordkust van Nieuw-Guinea bezocht, op de eilanden Moa en Arimoa geland en onvriendelijke ontmoetingen met hen gehad: dan hij was er zelf de oorzaak van.

Carteret heeft bijna geen communicatie met hen gehad. Bougainville vond hen trouweloos. Cook ontdekte de Zuidkust van N.-Guinea, zonder vriendelijke communicatie met hen te hebben. Tronest [1] werd expresselijk gezonden in 1774 met eene Solosche praauw, om ten prejudice van de Hollandsche Maatschappij ontdekkingen te maken op de kusten van N.-Guinea. Hij heeft de haven van Dorij ontdekt, maar kon niets aanmerkenswaardigs ondernemen doordien hij op eene ellendige wijze uitgerust was; hij stond onder de bestiering van een Tidoreschen hadjie, met wien hij in onmin leefde.

---

[1] Dit zal moeten zijn: *Forrest*, wiens reis in 1775 valt.

Sedert vele jaren hebben de Chinezen van Batavia en de ingezetenen van Banda op de kust van Nieuw-Guinea en de Papoeasche Eilanden gevaren. Maar door onkunde en bekrompen uitrusting was hun vaart eenlijk bepaald op Waijgama en Salwatti, hetwelk maar weinige mijlen van de kust van N.-Guinea ligt.

Mijn plan is, het eiland Waigama en Salwati te bezoeken, om vervolgens langs de N. W. kust van Nieuw-Guinea te zeilen, aangierende het eiland Caras, de situatie van Roemakay [1] te ontdekken en de orangkays van Iseras te bezoeken, de situatie van de landen van den Rajah van Onin optenemen, en te onderzoeken de groote bogt . . . ter lengte van veertig Holl. mijlen [2].

Om mijne onderneming op de best mogelijke wijze ten uitvoer te brengen, heb ik de volgende vaartuigen uitgerust, te weten:

het gekoperd scheepje Criterion van 100 ton, gemonteerd met 12 kanons en 10 draaibassen en 70 man equipage,

de brik Aglaia, groot 150 ton, met 12 st., 6 drb., en 50 man,

de brik Zephyr, groot 150 ton, met 8 st., en 30 man,

de brik Recommencement, gr. 50 ton, met 8 st. en 30 man,

en de schooner Express, gr. 40 ton, met 8 st. en 30 man.

Ik ben voorzien van gekoperde chaloupen en ligte vaartuigen, om landingen te doen, en vergezeld van personen uit alle natiën, die eene militaire opvoeding genoten hebben, op wier getrouwheid ik kan staat maken, en die preuves hunner verkleefdheid hebben gegeven. Zij zijn verdeeld aan boord van mijn vaartuig; en om met meerder zekerheid te ageren, zal ik op alle plaatsen in mijne route diegenen engageren, die ik als loodsen en guides noodig oordeel, en daartoe geene kosten sparen . . . . . . Ik zal, op de kust van N.-Guinea landende, met de grootste voorzichtigheid propere dispositien formeren zoo ten aanzien van een onverwagten aanval als ten aanzien der situatie van het land, om bij gelegenheid in staat te zijn eene goede retraite te maken, zonder te riskeren afgesneden te worden. . . . .

Indien ik eene situatie mogt ontdekken, die nieuwe ressources van handel belooft, zoo is mijne intentie om twee of drie mijner vaartuigen

---

[1] *Roemkai* (met Essera: blijkbaar het hier genoemde *Iseras*) genoemd door van der Crab, als gelegen op de N. W. kust der Maccluers-golf (Telokh Beraú).

[2] Vermoedelijk de baai genaamd Telokh Beraú.

met een groot gedeelte der vrijwilligers daar te plaatsen, onder de bescherming van de Nederlandsche vlag, wanneer ik immediaat een etablissement zou stichten en in zoodanigen staat van defensie stellen, dat hetzelve aan de vereenigde krachten der Papoeasche inwoners kon wederstaan. Die drie vaartuigen konden daar, tot meerdere zekerheid, gearmeerd ten anker blijven liggen, tot mijne terugkomst van Batavia.

Ik zal de uitrusting dezer particuliere expeditie en het onderhoud van het etablissement op mijne kosten doen, en de plaatsen, landen en districten, die ik van de rajahs en orangkais van N.-Guinea mogt komen te koopen, zal ik in bezit nemen in naam van Z. Nederl. M. Ik verzoek Uwe Exc. alleenlijk dat het Hd. gelieve te behagen mij over die bezittingen aantestellen als Resident, gedurende mijn leven, met een exclusiven handel op die bezittingen voor de eerste vijf jaren.

Uwe Exc. gelieven mij alzoo commissie te geven als commandant volontair over mijne eigene vaartuigen, om, ingeval ik eenige ontdekkingen doen mogt ten voordeele van Zr Ms Gouvernement in Indie, de Nederlandsche vlag te hijschen op de kust van Nieuw-Guinea, en daar zoodanig etablissement opterichten als met de meeste zekerheid en het grootste voordeel kan geschieden.

Ik heb de eer enz.

(*w. get.*) S. VAN DE WAHL.

Hierop werd door *C.C. G.G.*, onder dagteekening van 26 Febr. 1818, de volgende *Secrete Resolutie* genomen:

„In aanmerking genomen zijnde, dat het verzoek van den suppliant en de geheele uitrusting van zoovele en zoo sterk gewapende vaartuigen van een zeer bedenkelijken aard is, en van ver uitziende gevolgen voor de eer der Nederlse vlag en de belangen van Z. M. zou kunnen zijn; . . . . . . „dat het belangrijk en pligtmatig is, niet alleenlijk te difficulteren in het verzoek, zooals het door den suppliant gedaan is, maar te zorgen dat de vaartuigen, immers voor alsnog en totdat de geheele zaak nader onderzocht zal zijn, niet uit deze bezitting vertrekken;

„Is goedgevonden en verstaan,

„den Gouverneur-Generaal uittenoodigen de noodige bevelen te willen geven . . . dat dezelve vaartuigen van geene passen of andere scheepspapieren tot het vervorderen van eenige reis hoegenaamd voorzien, maar integendeel tot nader order aangehouden worden.

„Voorts denzelven te gelasten, een nauwkeurig onderzoek te doen naar de sterkte en benaming der vaartuigen en de daarop gestelde officieren en gezaghebbers, en ten aanzien van den suppliant zelven zoodanige maatregelen te nemen als noodig bevonden worden, ter voorkoming van alle ontduiking der alzoo gestelde bevelen."

LI.

BESLUIT VAN COMMISSARISSEN-GENERAAL, VAN 9 MAART 1818 N°. 3 [1].

Nader gedelibereerd zijnde over de voorstellen van den Inspecteur-Generaal voor de Landelijke Inkomsten, ...

Is goedgevonden en verstaan te bepalen, zooals bepaald wordt bij dezen:

dat het Besluit van 7 Nov. 1817, N°. 17 [2] zonder verwijl en met den meesten spoed ook in de *Residentie Cheribon* in werking zal worden gebragt, onder de navolgende provisionele bepalingen:

1°. dat, bijaldien de planters verkiezen het aan het Gouvernement verschuldigde bedrag van de huur der koffijtuinen, gronden en paggers-koffij te voldoen in koffij, zij verpligt zullen zijn die koffij te brengen in 's Lands pakhuizen te Cheribon, waarvoor hun zal worden betaald het transportloon, berekend naar den afstand der plaatsen van waar de koffij afgevoerd is;

2°. dat de planters, over de bij Art. 1 vermelde koffij, of over die welke hun eigen aandeel in het voortbrengsel der door hen in huur bezetene koffijtuinen, gronden en pagger-koffij uitmaakt, geheel of gedeeltelijk willende beschikken, de aflevering niet zal mogen geschieden dan voor en aleer die koffij aan 's Lands pakhuizen te Cheribon is gebragt; welke koffij bijaldien de beschikking daarover niet zoodanig is dat dezelve dadelijk van daar wordt uitgevoerd, aldaar zal worden opgeslagen, doch dezelve dadelijk uitgevoerd wordende, zal die koffij aldaar slechts gewogen en aan de koopers en uitvoerders afgeleverd worden;

---

[1] *Notulen van CC. GG.*
Dit Besluit bevat de „nadere bepalingen„, waarvan C. T. Elout gewaagde in zijn rapport aan den Minister van Koloniën, opgenomen in de „Bijdragen" (1851) bls. 43, 44.

[2] Staatsblad N 55, *houdende bepalingen omtrent de verhuring der koffijtuinen.* Zie N°. XLIX.

3°. dat, bijaldien de planters mogten verkiezen de in Art. 2 vermelde bij 's Lands pakhuizen opgeslagen koffij aan het Gouvernement aftestaan, zij daarvoor de betaling zullen ontvangen overeenkomstig het Besluit van 7 November 1817, en daarenboven het transportloon, berekend naar den afstand der plaatsen van waar de koffij is uitgevoerd;

4°. dat de koffijplanters, echter, niet verkiezende de koffij aan het Gouvernement aftestaan, daarover vrijelijk en naar willekeur zullen kunnen beschikken, mits de afhaal der koffij geschiede binnen vier maanden nadat dezelve in 's Lands pakhuizen zal zijn ontvangen, en dadelijk bij die beschikking worde uitgevoerd; terwijl na expiratie van dien termijn de koffij, welke niet afgehaald zal zijn, zal verblijven aan het Gouvernement, tegen betaling van de prijzen en transportloonen, bij Art. 3 hiervoren bepaald;

5°. dat de koffij in 's Lands pakhuizen zal worden ingenomen tegen 102 katties de pikol; zullende het daaruit ontstane verschil van twee katties per pikol voor den Lande worden ingehouden voor spillage, ter bestrijding van de administratie- en andere kosten der pakhuizen;

6°. dat de Generale Inspectie zal worden gelast, om met overleg van den Resident van Cheribon, de noodige maatregelen te beramen om, aan den eenen kant, de executie der hiervoren gemaakte bepalingen te verzekeren, en, aan den anderen kant, de belemmeringen voor te komen, welke uit eene verkeerde applicatie daarvan voor de ingezetenen zouden kunnen ontstaan [1].

---

[1] Bij de voorstellen van de Generale Inspectie der Landelijke Inkomsten, waarvan dit besluit een uitvloeisel was, werd o. a. gezegd:

„dat zij niet zouden hebben besloten om eene particuliere mesure voor de residentie Cheribon voortestellen, ware het niet dat zij aldaar bijzondere bepalingen ten aanzien van den verhuur der koffijtuinen en den verkoop en uitvoer van koffij hadden aangetroffen, welke derzelver aanwezen aan het Britsch Gouvernement en aan deselfde oorzaak (*om het Gouvernement niet aan aanzienlijke verliezen bloot te stellen*) verschuldigd zijn;

„dat die bepalingen lijnregt strijdig waren met het ingevoerde stelsel der landelijke inkomsten, en met de liberale beginselen van vrijen handel en vrije cultuur, door het Britsche Gouvernement bij de invoering van dat stelsel geproclameerd; maar dat elke maatregel welke minder afwijkt van die beginselen, en met minder drukking voor de ingezetenen kan worden ingevoerd, eene weldadige uitwerking voor de Cheribonsche bevolking moet hebben, en het heilzame oogmerk ter aanmoediging van de koffijcultuur in deze gewesten helpen bevorderen."

LII.

DE COMMISSARIS-GENERAAL ELOUT AAN DEN DIRECTEUR GEN. VAN KOLONIËN GOLDBERG. (particulier)

Batavia, 10 Mei 1818.

Ik heb bij mijnen brief van 28 Maart l.l. omstandelijk geschreven over mijne meening, dat eene ruiling van onze Bezittingen op de vaste kust van Indiën tegen die der Engelschen op Sumatra eene wenschelijke zaak zijn zou. Ik heb UE., met toezending van den Brief mij door den Heer van Braam uit Bengalen geschreven [1] doen opmerken, dat men van de Britsche zijde daaraan mede niet vreemd was, en dat men zich vele opofferingen zoude willen getroosten, om in Bengalen en de verdere kusten daar geheel meester te zijn. Ik deed zien, dat naar mijn oordeel onze Bezittingen in Bengalen, de kust van Coromandel en Malabar waarlijk voor ons weinig waard waren, daar wij in andere omstandigheden dan de Compagnie waren, en daar wij de eenige voorregten, die voor ons juist de waarde dier bezittingen uitmaakten, niet schenen wederom te zullen verkrijgen. — Ik heb in dienzelfden zin aan den Heer Ambassadeur Fagel te Londen geschreven.

Ik heb op dit onderwerp nader aangedrongen bij mijnen brief van 23 April l.l., waarbij ik U de aankomst van den Luitenant-Gouverneur Raffles op Bencoelen meldde [2], en tevens opening gaf, met overzending van zijnen brief aan den Gouverneur Generaal, van zijne ontwerpen en duidelijke stellige voorstellingen, daarbij gedaan, tot afstand aan hem van

---

[1] Van Braam had in Nov. 1817 een onderhoud te Calcutta gehad met den hem wel bekenden Eersten Secretaris van het Britsche Hoofdbestuur.

„De Heer Ricketts avanceerde," — zoo schreef van Braam aan Elout — „dat, bij de differentie waarmede zij thans het Hindostansche rijk bezaten, onze positie aldaar veranderd, en van een merkelijk bezwaar geworden was; dat het voor Nederland vrij voordeeliger zoude zijn om zich van deze possessiën te ontdoen, en onze bezittingen meer om de Oost te concentreren; — dat hij volkomen zou medewerken en zelfs aandringen, wanneer dit zoodanig mogt voorgesteld worden, en mij aanraadde dit aan UExc. voortestellen".

[2] Raffles had, bij brief van 23 Maart, aan den G.G. van der Capellen zijne aankomst te Benkoelen gemeld.

een gedeelte van het Nederlandsch grondgebied op Sumatra. Ik onthoude mij dit nu verder te behandelen, de tijd is te kort. Ik gedraag mij aan mijn vorig schrijven, dat met een Americaansch schip gevoerd door capitein Liler, in de afgeloopen week van hier vertrokken, is ingezonden.

Ik ben dan ook van de nuttigheid dier ruiling overtuigd. Maar, hetgeen mij gisteren is ter ooren gekomen, legt mij den pligt op, om met spoed en ernst te zorgen dat er geen misverstand hier plaats grijpe.

Ons is namelijk berigt, dat van wege het Bengaalsche Gouvernement aan het Engelsche Ministerie of de O. I. Compagnie waarlijk een voorstel gedaan is, om eenige ruiling aan het Nederlandsche Gouvernement voorteslaan. Dan, deze zou (zoo onze berigten juist zijn) van eenen geheel anderen aard wezen: men zeide namelijk, dat de Engelschen wilden voorstellen dat wij *Malacca* aan hen zouden afstaan, tegen eenige andere schadevergoeding, welke ons niet is opgegeeven; en dit ontwerp is zeer verre van het mijne afwijkende, ja daartegen vlak strijdig. Malacca is voor onzen handel hoogst noodig, hoogst voordeelig; ja, ik wilde zelfs Poulo Pinang, dat sedert 30 jaren pas in handen der Engelschen is, daaruit terug te zien krijgen. Maar, of wij daarin slagen of niet, Malacca (zelfs in geval van niet slagen, ja vooral in dat geval) moeten wij nooit afstaan; en ik heb nooit met de benaming van plaatsen op de vaste kust van Indiën het ons toekomende gedeelte van het schiereiland Malacca kunnen verstaan. Ik heb geen tijd om omstandiglijk het belang van deze Bezittingen voor Nederland te betogen, en het is UE. mede bekend; maar eene enkele aanmerking kan mogelijk nuttig wezen.

De handel op Malacca is vrij, en moet zoo blijven. Het is dan van dien kant een heerlijk middel tot uitbreiding van onzen koophandel en zeevaart; wanneer wij verstandiglijk handelen, kunnen wij welligt den handel die nu naar Poulo Pinang verlegd is, terug bekomen. Malacca in andere handen is doodelijk voor den handel van en op Padang en de geheele kust van Samatra [1]. En omstreeks Padang (dit à governo) groeit reeds veel koffij!

De invloed dien wij te voren gehad hebben op de contracten, die er bestaan hebben tusschen de Sultans van Riouw, Linga enz., is zijn oorsprong verschuldigd aan het bezit van Malacca. De bezitter van Malacca

[1]) Vg. echter *Elout's* gevoelen in de „Bijdragen" 1863, bls. 179.

is in de oogen van die Vorsten, die weder met anderen in verband staan, hun patroon, zoo zij er een erkennen, en die Vorsten en hunne Vrienden en Bondgenoten zijn de hoofden der Zeeroovers. Wij moeten die dus in bedwang houden, en kunnen niet gedogen dat zij in betrekking tot andere Europeesche Mogendheden zoo nauw staan.

Wij zijn nu bezig met eene aanzienlijke expeditie gereed te maken om Malacca te bezetten, en dan verder naar Riouw, Linga, en voorts op Borneo, naar Sambas en Pontianac te zeilen, en dan over Banjermassing terug. Wij moeten de Nederlandsche vlag allerwege doen zien.

Binnen weinige dagen gaat de Resident van Padang derwaarts. Ik heb geen gedachte dat de Luit.-Gouverneur Raffles zwarigheid maken zal die bezitting over te geven, al komen wij niet in zijn denkbeeld om die achterstallige pretense schuld te betalen. Wij hebben tot Resident dáár benoemd den Heer de Puij, thans lid van den Raad van Financiën. Daar die Heer Secretaris was onder het Britsche Bestuur en wel gezien bij den Heer Raffles, hebben wij hem bij voorkeur tot deze zending bestemd, om alzoo zeker te zijn dat geene verkeerde stroefheid de zaken bederven zoude: hij is voor het overige bekend als een braaf en niet onbekwaam man. Gisteren hebben wij tijding uit Macasser ontvangen: het is dààr stil. De terugkomst van den Rijksbestierder van Bonij schijnt eenen goeden invloed te hebben . . .

Het Bestuur van Malacca zullen wij opdragen aan den Heer Timmerman Thijssen; hij is dáár en in den omtrek bekend, door den Generaal Daendels daar gebruikt, en door den Heer Raffles als een kundig koopman in zijn werk geprezen. Zoo wij ons niet geheel bedriegen, zal die keus goed uitvallen.

Een Engelsch schip brengt ons de treurige tijding van het vergaan van Z. M. schip „Amsterdam" in de Algoa-Baaij, op 17 December l.l. Die tijding (is zij waar) is voor UE. reeds oud; zij heeft ons zeer aangedaan, en gelukkig is het zeker, volgens onze berigten, dat de Equipage gered is. Maar, welk een schade voor het Land, van zulk een schip en zulk een lading te verliezen! Wij ontvingen dit berigt heden, juist op den dag, waarop twee jaren geleden de Heer van der Capellen met dien bodem hier ter Reede gekomen was.

Ik heb de eer enz.

(*w. get.*) Elout.

LIII.

DE COMMISSARIS-GENERAAL ELOUT AAN DEN DIRECTEUR GENERAAL VAN KOLONIËN GOLDBERG.

(particulier)

Buitenzorg, 9 Juny 1818.

HEGHeer,

Nog even tijd is er, om de stukken omtrent de gedragingen van den Luit[t]. Gouverneur Raffles in de Lampongs ingekomen, aan UHEG. toetezenden, met de besluiten daarop genomen en de officiële missive ten geleide.

De Britsche vlag is daar dan „previously" geheschen! Dat is, men heeft van de zijde des heeren Raffles een daad van souvereiniteit gepleegd, terwijl hij iemand naar hier zond om over de afgifte van dat territoir te handelen. Als dat niet is eene hostile daad, dan verklaar ik mij een botterik in het publieke regt. De argumenten zijn nul. De inlanders houden zich goed; hunne ongedwongen verklaringen bewijzen alles voor ons.

Dat toch die M[r]. Raffles uit onze nabuurschap verdwijne! Mij dunkt er is nu reden genoeg om over zijn gedrag te klagen. Zoolang hij hier is, zal hij niet ophouden ons te kwellen; hij is ondernemend, en ziet niet op den aard der middelen, alles is hem goed. Het is intusschen moeijelijk voor ons, hier den goeden middenweg te houden. Wij zijn nog al voor geen klein geruchtje vervaard, maar met dat al is de zaak teeder, vooral omdat wij niet weten wat eigenlijk het meest aangenaam zou zijn aan het moeder-gouvernement. En zoo wij,

die nog al wat durven op ons nemen, huiverig zijn, hoe dan hierna de Hooge Regering? De tijd verbiedt mij uitteweiden.

Ik eindig enz.

(*w. get.*) ELOUT. [1]

---

[1] Toen dit schrijven in den Haag ontvangen en zelfs toen het geschreven werd, was de Directeur Genl. van Koloniën reeds afgetreden.

Goldberg schreef niettemin aan den G. G. van der Capellen den 25 November: „Ik ontfing op het oogenblik de particuliere van den Heer Commiss. Elout van 9 Juni. De officieële depêches verzend ik nu ongeopend. Maar ik ben het met C.C. G.G. eens, dat alle argumenten bij het Britsche Gouv[t]. beproefd moeten worden om dezen gevaarlijken man (*Raffles*) uit de nabijheid van Java te verwijderen. Zijn vroeger gedrag omtrent den moord te Palembang levert, dunkt mij, meer dan genoegzame redenen op, om het Nederlandsch Gouv[t]. te nopen zijn rappel openlijk te verzoeken. De bewijzen daarvan hebben C.C. G.G. overgezonden, en kunnen door den Heer Falck geproduceerd worden; wanneer hetgeen nu gebeurd is geen genoegzame aanleiding tot het voors. verzoek mogt opleveren."

Dat de Minister Falck het met deze zienswijze grootendeels ééns was, blijkt uit diens rapport aan den Koning van 18 November van dat jaar, voorkomende in de „Ambtsbrieven van A. R. Falck ('s Hage, 1878)" blz. 112—118

LIV.

DE MINISTER VAN KOLONIËN FALCK [1] AAN COMMISSARISSEN-GENERAAL OVER NED-INDIË.

'sGravenhage, 14 Junij 1818.

Na behouden aankomst in Texel van het Amerike. schip »Ocean«, zijn op 17 Mei bij mij ontvangen de origineele depèches van Heeren Commiss. Gen. N°. 89—93, alle gedateerd van 23 Decr. 1817.

Ik heb derzelver belangrijken inhoud met genoegen gelezen, en niet verzuimd om daarvan aan den Koning verslag te doen. Ik ben daarop door Hd. gemachtigd, UHEG. Zr. Ms. hooge goedkeuring bij de eerst voorkomende gelegenheid te kennen te geven. . . . .

Voormelde depèches behelzen echter geene opgave van de waarschijnlijke hoegrootheid, op welke het koffijgewas van den jare 1817 kon worden berekend, en het uitzigt dat hetzelve voor de toekomst opleverde, waaromtrent men nog geheel onkundig is, en zelfs maar gedeeltelijk vernomen heeft welke hoeveelheden koffij van tijd tot tijd in de publieke veilingen van 's Gouvernements wege zijn gebracht geworden.

Het belangrijke van dit artikel, 't welk iedere dag bevestigt dat eene algemeene behoefte geworden is, en de daaruit voortvloeijende zekerheid van deszelfs bestendig en toenemend debiet, naar mate dat de aanvoer uit de West-Indische Koloniën vermindert; dit een en ander doet natuurlijk naar de uitbreiding van deszelfs teelt met verlangen uitzien, en deze beschouwen als eene der voornaamste bronnen van welvaart voor de O. Inde. Bezittingen, waardoor de vaart en handel op dezelve meer en meer kracht en omvang zal bekomen.

---

[1] Mr. A. R. Falck, tot dusver Algemeen Secretaris van Staat, was met 1 April 1818 opgetreden als Minister van Koloniën en Nijverheid.

Het mag bevreemden, dat de uitgever van Falck's „Ambtsbrieven" zijn werkkring als hoofd van dat Departement reeds met het jaar 1817 doet beginnen.

Hoogst aangenaam zal het daarom zijn, zoodra mogelijk, een beredeneerd verslag te ontvangen van de verwachtingen die men in dit opzicht hebben mag, daarbij zoowel die gedeelten des eilands in het oog houdende waar nog steeds de oude inrigtingen stand grijpen, als die meer gelukkige streken aan welke Commiss. Gen., in hunne merkwaardige instructiën voor de Inspecteurs Genl. der Landrente en der Koffijculture, veiligheid van eigendom en vrijheid van industrie verzekerd hebben.

Uit de bij Uwe depêche N°. 90 voorkomende verdediging wegens de afzending van producten in natura schijnt het mij toe, dat eene daaromtrent gemaakte aanmerking in al te ernstigen zin en niet in de eigenlijke bedoeling is opgenomen. Immers had de afgetreden Directeur-Generaal van Koloniën daartoe min of meer aanleiding gevonden in de bij Uwe depêche van 12 November 1816 te kennen gegeven overtuiging van den goeden indruk dien het in Nederland maken zou, wanneer de koffij in natura wierd overgezonden. Dit was juist het tegenovergestelde geval. De commercie was geheel ter nêer geslagen, door te vernemen dat het Gouvernement producten overzond, die volgens Art. 81 van het Reglement in Indië moesten verkocht worden, en dus bij den aanvang reeds deelnam in den handel, welke nogtans geheel was vrijgesteld, en wel zich alleen bepaalde tot de koffij, die het meest gewilde product en het hoofdartikel van den handel en vaart op Indië uitmaakte. Het liet zich zelfs een tijd lang aanzien, dat deze vaart en handel aanmerkelijk zouden verflauwen. Gelukkig is die vrees naderhand verdwenen; en inmiddels heeft men het ontwerp gevormd, om de door Uwe Exc. afgezonden koffij zeilende te verkoopen.

Zoodanige verkoop is ook vervolgens, met 's Konings goedkeuring geschied, tot 19 piasters het picol; . . . . . . zijnde voor het netto-provenu de rekening van Indië met de aanzienlijke som van *f* 347,220. gecrediteerd . . . .

De rijst, met de „Henriëtte Elisabeth" aangebragt, is door den Koning tot rantsoen voor de troepen in de W. I. koloniën bestemd. Bij verkoop, zou voor dezelve een prijs van 40 à 42 schellingen de 100 ℔. hebben kunnen bedongen worden. . . . .

Hoe welmeenend nu ook het oogmerk der afzending van produkten *in natura* zijn moge, om, door alle mogelijke voordeelen van dezelve

te trekken, met minder fonds eene grootere schuld af te doen [1], zoo heeft de ondervinding doen zien dat dit oogmerk niet altoos bereikt, maar door onvoorziene toevallen gedeeltelijk teleurgesteld en zelfs ten eenenmale verijdeld kan worden. Het aanzienlijk voordeel door de rijzing van den prijs der koffij kan geenzins ten bewijze strekken, dat buiten ongelukken, het doel altoos kan bereikt worden, want die rijzing is een toevallig geluk in den handel, hetwelk (evenals met de arak) zou hebben kunnen tegenloopen. Wanneer bovendien in aanmerking wordt genomen, dat het Gouvernement, door deszelfs meerderen omslag en mindere gelegenheid om van alles partij te kunnen trekken, niet dan zeer zelden zoodanig voordeel op de produkten kan genieten als de commercie daarvan weet te trekken, terwijl deze zich weder beklaagt dat de speculatiën in den handel door den minderen verkoop in Indië en meerderen aanvoer voor gouvernements-rekening hier te lande onzeker worden gemaakt, dan twijfel ik geenszins of UHEG. zullen met mij instemmen, dat zoolang de produkten in Indië met genoegzame mededinging kunnen worden verkocht, de overzending derzelve voor rekening van het Gouvernement kan en behoort te worden vermeden; voooral daar door het middel der credietbrieven, de mededinging bij den verkoop vermeerdert, en tevens de gelegenheid bestaat om gelden naar welgevallen te kunnen overmaken. . . . .

Welgevallig is het berigt geweest, dat aan het schip »Hoop en Fortuin« een aanzienlijke hoeveelheid in China gewilde producten zou worden afgestaan, te meer daar deze expeditie, ten gevolge der Wet van 24 December 1817, waarbij de Chineesche Maatschappij is vernietigd, thans voor rekening van het Gouvernement is overgenomen [2]. En het is dus dubbel te hopen, dat de winst welke UHEG. zich voorstellen dat op die producten zal kunnen behaald worden, metterdaad zal worden bevestigd. De prijzen van het vorige jaar konden zulk een uitzigt niet doen vermoeden, en echter is er nauwelijks een andere weg langs welken kan worden tegemoet gekomen aan den ongunstigen uitslag welke deze onderneming dreigt, uithoofde van de

---

[1] Zie N°. XLIII en blz. 210.

[2] Vg. blz. 129 noot.

buitengewoon lage prijzen tot welke de Theeën sedert het laatst van 1816 zijn gedaald.

Het was dus niet onaangenaam te vernemen, dat geen der aanwezige Nederlandsche schepen de aangebodene bevrachting van China naar Nederland heeft willen aannemen, en ik wensch dat dit met de „Hoop" evenmin zal zijn gelukt. . . . .

(*w. get.*) A. R. Falck.

LV.

DE RESIDENT IN BANTAM AAN COMMISSARISSEN-GEN. OVER NEDERLANDSCH INDIË.

Ceram, den 19 Junij 1818.

Ik vereer mij bij dezen tot Uwe Exc. te laten overgaan den Pangeran Poeti Warga uit het district Boemie Agon in Lampong Toelong Bauwang, welke van daar is overgekomen, om door het Gouvernement bij den Sultan van Palembang in der minne te verkrijgen, dat de Bouginezen, welke van tijd tot tijd het Lampongsche verontrusten, daarin beteugeld worden. Ik vermeen dat uit dezen pangeran veel wetenswaardigheden ten opzigte der Sumatrasche zaken te trekken zijn, ... vermits op dezen almede tentamens door de Engelschen gedaan zijn om hem aan hunne zijde overtehalen. Ook is dezelve bekend met de intrigues, welke men door het uitdeelen van amfioen en chitsen onder de Lampongsche hoofden heeft trachten in 'twerk te stellen.

Het district waaruit deze Pangeran is, ligt door de zware bosschen, rivieren en slechte wegen, welke men te passeren heeft, circa twintig dagen reizen van zeestrand. Men vindt in hetzelve nog twee forten, welke door de Hollanders bezet zijn (*geweest*) [1]. Het land is gezond en volkrijk, en brengt eene menigte stofgoud en was op, welke waren men door eene rivier welke in dat land stroomt naar Palembang ter markt brengt, en daarvoor lijnwaden en zout inkoopt. Contanten schijnen de beste zaak te zijn om in het land van Boemie Agon mede te handelen, waar men het trijlgoud, eerste keur, tegen geldswaarde rekent op 10 Sp. realen, en de was op 10 à 12 realen den picol.

De rivier van Boemi Agon is tot Palembang bevaarbaar voor vaar-

[1] Vg. de Memorie van Reynouts, in Deel XI, bl. 387.

tuigen van 100 tot 150 picols in den Oost-mousson, en voor zwaardere vaartuigen in den West-mousson. Men legt de reize vóór den stroom, van Boemi Agon tot Palembang gewoonlijk in drie dagen af, en de terugkomst in tien dagen; de rivier is breed, en overal bezoomd met volkrijke dorpen. Gem. pangeran is gewoon die reize zeker éëns in het jaar te doen. Ook is tusschen die landen door middel van den stroom veel negotie. . . . .

Intusschen is wel te observeren het nadeel, dat aan den Nederlandschen handel op Sumatra zou worden toegebragt, indien de Engelsche O. I. Compagnie zich in de Lampongs, en inzonderheid te Samangka etablisseerde; waardoor niet alleen alle handel op Palembang zou worden ondermijnd en bedorven, maar ook alle verdere ondernemingen voor de Hollanders op Sumatra zouden afgesneden worden. Het zou in dat geval beter zijn de geheele Lampongs te evacueren en aan hen overtelaten; te meer daar mij deze pangeran verzekert, dat Palembang zelf veel peper uit dat gedeelte van de Lampongs trekt, die door den Sultan van Palembang aan de Hollanders geleverd wordt.

Ik zoude van denkbeeld zijn, dat door een posthouder met 12 man te Boemie te plaatsen, het Gouvernement alle verdere tentamens van Europeanen op dat land zou afsnijden, en de Boeginezen van hunne invasiën zouden worden teruggehouden. Het debiet van het zout, dat men van Palembang naar derwaarts zou voeren, zou meer dan genoegzaam de kosten van dat kleine etablissement goedmaken.

Tevens zouden zich de schoonste uitzichten voor den handel bij eene meerdere uitbreiding der Nederlandsche magt in het Palembangsche district opdoen, en om een geregeld landelijk bestuur in dat aaneengeschakelde gedeelte van Sumatra intevoeren, ten einde zich daardoor van de rijke voortbrengselen van dit aangelegen eiland van Indie voor het Nederl. Gouvernement te verzekeren.

Ik enz.

De Fung^e Resident van Bantam,

(*w. get.*) C. Vos.

LVI.

COMMISSARISSEN-GENERAAL OVER NEDERL.-INDIE AAN DEN DIRECTEUR-GENL. VAN KOLONIEN.

Batavia, den 30 Junij 1818.

Wij hebben de eer UHEG. bij dezen toe te zenden een besluit door ons op 30 Junij genomen, naar aanleiding der deliberatiën over twee brieven door den Ridder Raffles, Luitt Gouverneur van Bencoelen, betreffende Billiton en Palembang aan den Gouverneur-Generaal geschreven, en door dezen ter tafel onzer vergadering overgelegd.

Wanneer de menigvuldige aanvragen, vorderingen en bemoeienissen, waarmede de Heer Raffles ons als 't ware overstelpt, en waarvan onze tegenwoordige briefwisseling de ongepaste mate en wijze aanduidt, UHEG. zullen zijn bekend geworden, zal dezelve zich zeker wel herinneren wat wij reeds in onzen secreten brief van 9 October 1816 voorspelden.

Wij zijn — zoo schreven wij — genoegzaam onderrigt, dat de Heer Raffles groote ontwerpen in den zin heeft met Sumatra, en wanneer hij eens weder als Resident op Bencoelen geplaatst zal zijn (waartoe hij is aangesteld), zal hij ongetwijfeld zijne beste en onvermoeide pogingen aanwenden, om van dien kant den britschen invloed en het britsch gezag uit te breiden, en tegelijkertijd zijne geliefkoosde ontwerpen op de andere zijde niet uit het oog verliezen, enz.

De tegenwoordige uitkomst logenstraft die voorspelling niet, welke in Nederland toen echter niet met dien ernst schijnt opgenomen te zijn als zij door ons gedaan werd, en daarom naderhand ook in onderhandsche brieven is aangedrongen . . . .

Over de zaak zelve hebben wij geene nieuwe redeneringen bij te brengen, daar hetgeen de Heer Raffles aanvoert in waarheid niets nieuws behelst, en een zeer zonderling verschil aantoont met het

gevoelen van den vorigen Resident van Bencoelen, geuit in dezes brief van 24 Dec. 1816 aan ons. De inroeping door dien britschen ambtenaar namens de Engelsche O. I. Compagnie gedaan, om door den invloed bij den Sultan van Palembang en het gezag hetwelk wij in dat land bezitten en oefenen, een verbod van invoer van geroofde menschen uit de Britsche bezittingen in Palembang te doen uitvaardigen, is een zeer ongedwongen, krachtig bewijs van ons regt! Wij hebben dan ook dien Sultan deswege doen onderhouden.

Dan, wat hiervan ook zij, wij hebben vastelijk voorgenomen den Heer Raffles niet in het geringste toe te geven in zijne zeer verkeerde begrippen als had hij eenige bevoegdheid om zich met ons bestier in te laten, en wij zullen integendeel voortaan alle zijne brieven van dezen aard zonder antwoord laten. Nu hebben wij, ten einde de meest mogelijke welwillendheid aan den dag te leggen, hem nog eenige inlichtingen medegedeeld. Zoo deze geene invloed hebben, wordt alle verdere briefwisseling, in stede van goed- kwaadstichterij, en bijzonderlijk ook dat van den voor ons zoo kostbaren tijd zonder nut weg te nemen.

Wij mogen met dat al voor UHEG. niet ontveinzen, maar ook hier met aandrang aanmerken, dat de tegenwoordigheid van den Luitt-Gouv^r Raffles, mogen wij van zijne eerste daden tot de volgende besluiten, aan de Hooge Regeering van Ned.-Indie voorwaar niet dan veel zorgen baren zal, vooral wanneer zij geen stelligen last heeft hoe zich ten aanzien van dien britschen ambtenaar te gedragen. Om zulk een last of instructie smeken wij ten ernstigste, zoo niet hetgeen nu reeds door ons onder de oogen van het Gouvernement gebragt is, genoegzame aanleiding geeft om bij het Britsch Gouvernement in Europa over hem te klagen, en op zijne verwijdering aan te dringen, of dezelve door eene ruiling van Sumatra zagtkens gevolg te doen nemen.

Dat reeds dadelijk bij zijne komst zendelingen naar den Sultan van Palembang gezonden zijn, zal UHEG. blijken uit den brief van den Commissaris Muntinge van 31 Mei ll. . . . .

Wij betreuren het, dat toevallige omstandigheden het verhaal van den Heer Muntinge vertraagd hebben [1]. Anders was wellicht de zaak

---

[1] Den 27 October 1817 was reeds de belangrijke instructie vastgesteld, waarmede Muntinge in December vertrokken was. Zie blz. 211, 12.

spoediger en gemakkelijker afgeloopen. En zij is in waarheid belangrijk.

Dit zal UHEG. nog nader blijken uit een brief, die ook bij deze gelegenheid verzonden wordt, en die op de Lampongs betrekking heeft [1]. Het is niet een ijdele zucht tot uitbreiding van het Nederlandsch gezag, zonder nut of bepaald doel, die ons doet denken en handelen gelijk wij deden, maar het is de innige en welgevestigde overtuiging dat het voor de Nederlandsche vaart en handel, voor de welvaart, ja, voor de veiligheid van Java zelfs noodig en onontbeerlijk is (waren er nog sterkere uitdrukkingen, wij zouden die bezigen), om op Sumatra geheel meester te zijn, zoo het mogelijk is, maar altans om niets af te staan van den invloed en het gezag, die de Hollanders altijd op Palembang en de Lampongs geoefend hebben. Zoo aan den Heer Raffles de vrije teugel gevierd wordt, dan voorzien wij zeer veel onheil.

De Commissarissen-Generaal over Nederl. Indie,

(*w. get.*) C. Th. Elout.
van der Capellen.
A. A. Buyskes.

---

[1] In dien brief van 9 Juni hadden C.C. G.G. de bekende handelingen van Raffles ten aanzien der Lampongs uiteengezet, en daarop laten volgen:

„Zulke feitelijkheden kunnen herhaald worden: zij kunnen van meer dadelijken invloed op de rust en veiligheid der Nederlandsche bezittingen worden: zij kunnen een oogenblikkelijken en krachtdadigen tegenstand noodwendig vorderen. En dan wordt het voor de Indische Regering eene der neteligste omstandigheden, hoe, zonder den wil en de begeerte van het Europeesch Gouvernement te kennen, te handelen. Het wordt voor haar dan een raadsel, wat te doen, wat te laten. Het ware hoogelijk te wenschen, dat over vele zaken de buitenlandsche bezittingen betreffende, maar vooral ook over dit bijzondere en teedere punt, tusschen de Europeesche mogendheden vaste bepalingen onderling werden gemaakt."

LVII.

RAFFLES AAN HET GEHEIME COMITÉ DER O. I. COMPAGNIE.

Hon. Sirs,

In continuation of my despatch under date 10 last, I have now the honor to forward for your information the correspondence with the Batavian Government on the subject of the Lampongs, and the survey of the bay of Samanca.

It is my intention to fix a respectable establishment in Caloombaijan or Forests-Baij, and to maintain possession, pending the reference to Europe . . . . The Company's outward- and homeward-bound ships may be authorized to touch there, on the passage through the Straits (*Sunda*) . . . .

It is the declared intention of the Dutch authorities, to assume and enforce the same influence in these Seas as formerly, when their monopoly was undisturbed and the English were wholly excluded. Such a course can only be met by *our* being beforehand with them, or by insisting on our flag remaining in all disputed places, pending a reference to Europe.

In order to induce them to withdraw from Palembang, I have felt it my duty to intimate that *Padang* and *Malacca* will be *retained*, until satisfaction is given for the recent agression in that quarter; and I have intimated to the Sultans of *Rhio* and *Pontiana*, that, as independent Princes, they are not bound to admit the Dutch.

My arrival in these Seas has, however, I fear, been a few months too late!

As Your Hon. Comittee may be desirous of receiving my opinion, at the earliest possible date, with respect to the measures which should be taken in Europe for the protection of the British interests in the Eastern Seas, I do not hesitate to state, that nothing short of an explanatory article to the Convention of 1814, will have the

effect of reconciling contending interests, and establishing the peace and prosperity of these countries on any permanent footing.

The manner in which the Dutch and English possessions would be chequered on this coast, were the Dutch claims admitted, must lead to endless disputes and disquietude. For the mutual advantage of both Nations, I would at any rate hope that at least the integrity of the larger Islands will be maintained: I allude particularly to the Islands of *Sumatra*, *Java* and *Borneo*.

On the former, independant of their assumed claims at Lampong, and Palembang and Siak on the East coast, the Dutch demand Padang on the Westcoast . . . . *Sumatra should undoubtedly be under the influence of one European Power alone, and this power is of course the English.* Padang has been in our possession since 1795 [1] . . . .

In like manner, *Java* should be exclusively Dutch, without any pretensions on our part.

With regard to *Borneo* the Dutch have not a shadow of claim. The only footing they had in 1803, was at Banjermassin, on the southern extremity. This they subsequently quitted, leaving the Sultan independant and in possession of all the forts, etc., which he had by a public deed purchased from them on their withdrawing . . . . The great Island of Borneo is very nearly at the disposal of any European Power, that may have the inclination to command its resources. The E. I. Company have already rights upon it to a very considerable extent in the Northern Districts; and, should the Dutch establish themselves at Pontiana, we have the means of participating in the trade, by forming a rival establishment at Sambas. But this would lead to the same evils, as have already began to be felt on Sumatra; and I would suggest, either that the Dutch should be compelled to withdraw from *Borneo* altogether, or that at least the *Equator* should form the boundary of their settlements.

Should the claims of the two Nations be thus defined on the larger Islands, there would be but little difficulty in the minor arrangements, particularly *if Malacca could be retained.* This possession will be of

---

[1]) Hier vergeet de schrijver, dat ook de bezittingen op Sumatra begrepen waren in de teruggave bij het vredesverdrag van Amiëns.

but little use to the Dutch, except in as far as would enable them to destroy the British interests at Penang.

Should they, however, be allowed to retain it, our only remedy is to form an establishment at *Rhio*, where they have no just claim, or in some of the adjacent Islands, of the existence of which they are perhaps ignorant. The position, I have taken up, is that the Dutch can have no claim to possession where their flag did not fly on the Ist January 1803; and under this view, thier claim to *Malacca* and *Padang* is at least questionable, these stations having been under the English flag since 1795.

It is much to be regretted, that the Island of *Banca* was ever ceded to the Dutch. Could this important station be regained, in payment for the heavy sums due by the Dutch Government on the close of the Java-accounts, its advantages to the British Government would abundantly repay the amount foregone. Possessing Banca in undisputed sovereignty, it would be the seat of our Eastern government . . . . The Dutch would still possess the most valuable territory, and command all the trade of Java and the Moluccos, while *the British would soon command that of the rest of the Archipelago.* More than half of all the valuable commerce, which is now enriching Holland and America, would then either flow into Great Britain, or into the British possessions on the continent of India. . . . . . .

I submit these suggestions to Your Honble Comittee with confidence, because nothing less than an immediate adoption of some arrangements of the kind will save the British interests from ruin.

The Dutch Commissioners will probably forward representations to Holland, complaining of my interference; it is to meet these, that I forward this dispatch via Madras.

I have the honor etc.

(*w. get.*) T. S. Raffles.

Fort Marlbrô,
the 3d July 1818.

LVIII.

DE COMMISSARIS VOOR BALI, H. A. VAN DEN BROEK, [1] AAN COMMISSARISSEN-GENER[L] OVER NEDERL. INDIË.

Banjoewangie, 8 Julij 1818.

Ten vervolge, enz.

De vorst [2] heeft, bij het vertrek van den Gusti Ngoera Kaleran naar Tabanan, dezelven in persoon uitgeleide gedaan tot aan 't strand in een plaatsje genaamd de Cotta, drie uren gaans van Badong gelegen, alwaar Z. H. zich vervolgens met zijn geheele Hof gevestigd heeft om aldaar de terugkomst van gen. Gusti aftewachten. . . . . . Wijl alle personen van eenig aanzien zig aldus in de Cotta bevonden, was ik aan niet weinig gevaar blootgesteld, door de nabijheid van die van Mangoei [3], die zeer ligt op hoop van buit een kansje op ons hadden kunnen wagen, in welk geval ik geene andere defensie had gehad dan het rampzalig overschot van het detachement, thans uit elf man bestaande, waarvan er 4 ziek lagen. . . . . Deze omstandigheden, ... deden mij den vorst verzoeken, voor mij een verblijf in de Cotta te doen in gereedheid brengen . . . . . Z. H. scheen hierop eenigzins beschaamd te zijn over zijn gedrag ten mijnen opzigte, en liet mij weten dat het hem aangenaam zou zijn indien ik derwaarts wilde komen, en dat hij reeds de noodige orders had gegeven zoo tot mijn verblijf als de middelen tot mijn transport . . . .

Bij mijne aankomst, werd mij berigt dat Z. H. zig in de Chinesche

---

[1] Bij besluit van 15 October 1817 was van den Broek benoemd tot Commissaris „voor het openen van onderhandelingen met de Balische Vorsten," tot welke zending een vaartuig uitgerust en hem een militair geleide van 20 man was medegegeven. Hij was daar in December aangekomen (Zie blz. 220).

Voor den loop der onderhandelingen zie men de Inleiding.

[2] De Nederl. Commissaris was eerst met den vorst van Beliling in onderhandeling getreden, en had sich sedert het einde van Januari opgehouden bij den hier genoemden balischen vorst, dien van Badong.

[3] De vorst van Mangoei behoorde, bij de heerschende vijandelijke verhouding tusschen de verschillende hoofden op Bali, tot de tegenstanders van Badong.

dobbelkit bevond, en mij aldaar afwagtte. Ik begaf mij derwaarts, en vond den vorst in 't midden van een uitvaagsel van gemeene Chinesen zitten, en zoo vol ijver voor het spel, dat hij zig nauwelijks den tijd gunde om mij te zeggen, dat ik degenen die hij mij aanwees zou volgen naar het voor mij bestemde verblijf . . . . . . Dit verblijf was een akelig, morsig hok, waaraan men pas bij mijne komst in der haast een weinig in 't ruwe begon schoon te maken, zoodat ik na ruim een uur gewagt te hebben, eindelijk onder dak kon komen.

Des middags wilde ik den vorst een bezoek geven aan deszelfs woning, doch vernam dat Z. H. zig uit de Chinesche dobbelkit dadelijk had begeven naar Toeban, eene haven Z. W. van de Cotta gelegen. Ik ging door nieuwsgierigheid opgewekt, 's namiddags eene wandeling doen dien weg uit, en ontmoette digt bij de Cotta . . . Z. H. vergezeld van zijn geheele gevolg en de rijksgrooten, allen bij uitstek in statie gekleed. De vorst, die buitengewoon vriendelijk was, zeide dat hij een pleisiertogtje had gedaan . . . .

Ik begaf mij des anderen daags 's morgens naar 's vorsten verblijf, en. . . . . informeerde mij of de Gusti Ngoera Kaleran haast zoude terugkomen? Waarop de vorst mij ten antwoord gaf, dat hij hem binnen twee dagen verwachtte, met bijvoeging, dat alles zoowel met den vorst van Gianjar als met dien van Tabanan en den Ida Ngoman Goenong van Boleleng op een goeden voet stond; dat de vorst van Gianjar in persoon aldaar in de Cotta zoude komen, en die van Tabanan en Boleling aanzienlijke gezanten zouden zenden, ten einde een contract van bondgenootschap te sluiten, en alsdan hun aller belangen één zouden zijn met die der Hooge Nederlandsche Regering.

Daarop deed Z. H. mij eensklaps de veel opmerking barende vraag, of ik dacht dat, indien de Balinesen en Maduresen gelijkstandig gewapend en van ammunitie voorzien waren, dezelve alsdan tegen eene gelijke magt van Europesche soldaten bestand zouden zijn. Ik gaf hem daarop te kennen, dat ik zelf in dat geval aan het hoofd van één duizend Europeanen tegen tien duizend Balinezen en Madurezen gaarne om iets van waarde wilde vegten, en zelfs voor geene twee derden van de waarde in accoord zou willen treden . . . .

Ik had reeds bij Chinesen en andere vreemdelingen onder de hand getragt eenige nadere informaties te bekomen nopens den op

Koessamba verschenen inlander van Bencoelen [1], doch vruchteloos. Eenlijk vernam ik in de Cotta, dat eenige dagen geleden naar Koessamba van hier vertrokken was zekere anachoda Samsoedin, ... van Joana, dog die zig het grootste gedeelte van 't jaar te Badong ophoudt, en bij den vorst in volle vertrouwen schijnt te zijn. Ik reed den volgenden morgen vroeg naar het strand, ten einde aldaar, dan wel op Toeban, des mogelijk eenige nadere informatien te bekomen, toen ik juist den gen. anachoda van Joana ontmoette, met wien ik mij in een gesprek inliet, mijne verwondering betuigende hem te zien, daar men mij verhaald had dat hij naar Koessamba vertrokken was. Hij gaf mij ten antwoord, dat hij ook werkelijk derwaarts geweest was, zeggende dat hij met eenige kleine negotie van hemzelf ten handel was geweest. Ik . . . . vroeg hem op eene onverschillige wijze naar den naam van het inlandsche hoofd of vorst van Bencoelen, die zich aldaar bevond; waarop hij mij te kennen gaf dat dit een kleinzoon was van zekeren Radeen Tommogong van Madura, die jaren geleden door de voormalige O. Ind^e^ Compagnie naar Bencoelen verbannen was; . . . . dat dies vader op Bencoelen woonagtig en aldaar in betrekking was, en hij van Padang daarheen had willen stevenen, dog door zware tegenwinden afgedreven en op Koessamba ter houw gekomen was.

Ik vroeg vervolgens, of gemelde jongeling zig, bij zijn vertrek van Koessamba, nog aldaar bevond? waarop hij mij ten antwoord gaf dat dezelve zich in dit oogenblik in de haven van Badong bevond, dog dat hij niet aan den wal kwam . . . . . ; dat hij slechts eenmaal op Toeban aan wal geweest was, en daar den Vorst van Badong ontmoet had op den dag zijner aankomst, . . . hetgeen mij bleek juist dezelfde dag te zijn geweest waarop de vorst met zijn geheele

---

[1] Reeds had van den Broek het volgende aan C.C. G.G. medegedeeld:

„Ik bevond mij bij iemand van 's Vorsten familie, ... toen mij verhaald werd, dat op Koessanba (een plaatsje aan strand gelegen) was aangekomen een inlandsche vorst van *Bencoelen*. . . . Ik heb mij dienaangaande bij den vorst alhier en eenige andere personen geïnformeerd; doch dezelve betuigden daarvan niets te hebben vernomen . . . . . Echter komt mij dit geracht zeer singulier voor, om redenen Uwe Exc. niet onbekend, en ik zal uit dien hoofde alle moeite blijven aanwenden om met zekerheid te ontdekken, wat daarvan aan is."

hof, en meer dan gewone staatsie, zich naar Toeban begaf, zooals ik hierboven de eer had te melden.

Uwe Exc. zullen ligtelijk beseffen, dat dit alles . . . . mij hoogst suspect en bedenkelijk voorkwam, en ik dus besloot alle middelen aantewenden ten einde achter het fijne van de zaak te komen. . . . . . Zoo besloot ik verder naar de Cotta te rijden, en een bezoek afteleggen bij den vorst. Na eenigen tijd met Z. H. over onverschillige zaken gesproken te hebben, zeide ik bij toeval vernomen te hebben, dat zich in de haven een jonge inlander van Maduresche afkomst bevond, die zig eenigen tijd te Koessamba had opgehouden, en dat waarschijnlijk, wijl dezelve te Bencoelen woonachtig was, daarvandaan het gerucht was voortgesproten, dat ik Z. H. vóór eenigen tijd had meegedeeld.

De vorst ontstelde zigtbaar toen ik hem dit verhaalde, en betuigde van het aanwezen van een dusdanig persoon niets te weten. Edoch, toen ik hem verder zeide dat anachoda Samsoedin mij dit verhaald, en tevens gezegd had dat Z. H. den jongen mensch in questie den dag zijner aankomst in persoon op Toeban ontmoet en gesproken had, scheen hij te begrijpen dat eene verdere ontkentenis bij mij suspicie zou baren. Hij hield zig alstoen als iemand die zig plotseling iets herinnerde, dat hem ontschoten was, zeggende dat genoemde persoon nog zeer jong, als 't ware een kind was, mij tevens vragende of ik verlangde hem te zien; waarop ik onder den schijn van de grootste onverschilligheid antwoordde, dat ik hem wel eens zien wilde, uithoofde ik met zijn neef, den Sultan van Madura, en zijne geheele familie zeer nauw bekend en in bijzondere vriendschap was. Z. H. gaf daarop order, om hem te doen roepen.

Ik begaf mij des avonds naar 's Vorsten woning, en vond aldaar het zoogenaamde kind, naar mijn gissing groot vijf en een halven voet, en zeker achttien jaar oud Het geheele Hof was bij elkaar, en er bevonden zich drie Maleijers, waarschijnlijk om afteluisteren het geheele discours dat ik met dat zoogenaamde kind in het Maleisch stond te voeren. . . . . Ik tragte hem ongevoelig in een discours te wikkelen, ten einde daaruit langzamerhand eenig licht te trekken; dog te vergeefs. Ik moest hem de woorden als 't ware uit de keel halen, en zijne antwoorden waren niets beduidend, met een dommen lach vergezeld. . . . . . Zijn vader is, zoo hij zegt, genaamd

Radeen Mohamat, thans het voornaamste inlantsche hoofd op Bencoelen, doch hij zeide niet te weten, wie daar tegenwoordig Gouverneur is.

Ik meen mij te herinneren, dat zijn grootvader een zoon was van den Panembahan van Madura, en uithoofde van zijn slegt gedrag, op instantig verzoek zijns vaders, door de toenmalige Hooge Regering verbannen is; hetgeen ook de reden geweest is dat, toen de gem. Panembahan is overleden, de vader van den tegenwoordigen Sultan (alstoen Regent te Sidayoe) hem in het rijk van Madura is opgevolgd. Echter kan ik dit alles niet met zekerheid zeggen, wijl het ruim 14 jaren geleden is dat ik ter gouvernementssecretarie van Samarang daarover iets gelezen heb . . . .

Intusschen hoorde ik dat de Vorst aan zijnen halven broeder, den Gusti Gedee Danoe, in de balinesche taal gelastte om tegen den volgenden dag drie slaven in gereedheid te houden, tot een geschenk voor des jongelings vader, Radeen Mohamat, ten einde dezen aan te moedigen om amfioen in ruiling te zenden . . . .

Des namiddags van den volgenden dag arriveerden een heele stoet van vaartuigen met volk, behoorende tot het gevolg van den Gusti Ngoera Kaleran, alsook eenige Gustis van Tabanan en Gianjar, hetgeen tot omstreeks 7 ure in den avond duurde. . . . .

Bij mijne komst ten huize van den vorst, vond ik aldaar het geheele Hof en eene menigte vreemde personen van aanzien verzameld. De Gusti Ngoera Kaleran stond, zoodra hij mij zag, op, vatte mij bij de hand, en zonder mij tijd te gunnen iets te zeggen of het overige gezelschap te groeten, trok hij mij op zij, en vroeg of ik nog geen tijding van Batavia had. Zoodra ik dit met neen beantwoord had, schoof hij de deur uit, zeggende: ik ben vermoeid en ga naar huis om te slapen.

De vorst was ernstig en stijf, en zoo 't mij voorkwam verlegen. Hij presenteerde mij de broeders van den vorst van Gianjar, alsook een van dien van Tabanon en den Ida Ngoma Goenong, en zeide dat de vorst van Gianjar den volgenden morgen te Badong stond te arriveren . . . .

Z. H. betuigde mij, dat de redenen, welke ik hem bij brief had opgegeven, als mij moverende om provisioneel naar Banjoewangie te vertrekken, hem zeer gegrond voorkwamen, en hij dezen maatregel te meer moest goedkeuren wijl binnen kort het geheele Eiland Bali in oorlog zou zijn, en hij zelf zoowel als al zijne rijksgrooten alsdan

te velde moesten trekken, in welk geval mijne veiligheid van wisselvallige omstandigheden zou afhangen.

Hij verzogt verder dat ik ten goede zou duiden dat hij al de rijst van het Gouvernement verbruikt had, wijl hij daaraan hoog gebrek had gehad, en hij zulks niet zou hebben durven doen indien hij niet overtuigd was van de oprechte vriendschap der Nederlandsche Regering te Batavia, welker goederen hij uit dien hoofde als de zijne, en de zijne als de hare beschouwde. Ik zeide dat de rijst gaarne tot Z. H. dienst was, dog deed hem tevens op eene bescheidene wijze gevoelen, dat hij door het verbruiken derzelve mij en mijn gevolg noodzaakte om (al bestonden er geene andere redenen) van honger zijn land te moeten verlaten.

Ofschoon ik bespeurde dat die aanmerking Z. H. eenigzins verlegen maakte, praatte hij er echter overheen, en zeide mij dat nu alles geschikt was, en hij zich met de vorsten van Gianjar, Tabanan en den Ida van Boleleng, bij plegtige eeden verbonden hadden; dat dus het Nederlandsch Gouvernement deze allen als hare bondgenooten kon beschouwen, want dat hij bij zijne gevoelens en voorstellen in alle opzigten bleef persisteren, en vastelijk staat maakte op de voortduring der vriendschap van Uwe Exc. Ik meende daarop niet anders dan kortelijk te moeten antwoorden, dat ieder inlandsch vorst die zich de vriendschap van Z. M. den Koning der Nederlanden en Hd. vertegenwoordigers door overtuigende blijken waardig maakte, zich heilig van dezelve kon verzekerd houden, maar evenzeer van eene billijke en rechtmatige wraak, wanneer hij deze vereerende vriendschap door ontrouw of valsche behandeling kwam te schenden.

Mijne geringe aanmerkingen nopens al het hiervoren vermelde alsook de omstandigheden waarmede mijn vertrek is gepaard gegaan verzoek ik eerbiedig tot eene nadere te mogen reserveren, daar mijn ziekelijke toestand het schrijven voor mij hoogst moeijelijk maakt. Ik durf mij intusschen vleijen dat Uwe Exc. mijn besluit om Badong zoo spoedig te verlaten en naar herwaarts over te komen niet zullen afkeuren, alsook dat ik tot nader order niet kan voldoen aan UExc. secrete missive van 2 Junij [1], waartoe, buitendien, de middelen mij volstrekt ontbreken.

[1] C.C. G.G. hadden onder dagts van 2 Juni Van den Broek aangeschreven, om te trachten een faktory te Badong te vestigen, en de hem vergezellende manschappen daar te doen blijven. Verder moest hij ook de andere vorsten van

Het zij mij, eindelijk, vergund hierbij de vrijmoedige verzekering te voegen, dat ik mij, zoo zeker als van mijn eigen bestaan, overtuigd houd dat eene verdere zending naar de door mij nog onbezochte vorsten van 't eiland Bali niet anders dan nadeel en kosten zal veroorzaken, zonder het geringste nut aan te brengen.

En enz.

De Commissaris voor Bali,
(*w. get.*) H. A. van den Broek.

Bali gaan bezoeken, en daarna oversteken naar Lombok, „als zijnde de grootste „handelsplaats dier streken."

Maar hierop luidde het antwoord:

„Ik moet U. Exc. in haast kennis geven, dat het uitbarsten van een algemeenen oorlog op het eiland Bali, zoowel als een volslagen gebrek aan levensmiddelen, mij genoodzaakt hebben den 24 Juni Badong te verlaten. Aan den oorlog zullen al de Balische vorsten deel nemen: die van Badong, Gianjar, Tabanon en de Ida Ngoman Goenong van Boleleng hebben zig met eede als bondgenooten verbonden, terwijl de tegenpartij bestaat uit die van Mangoei, Klonkong, Karang Assem, Sassak, en den Gusti, zoon van den om 't leven gebragten vorst van Boleleng."

LIX.

RAFFLES AAN HET GEHEIME COMITÉ DER O. I. COMPAGNIE.

Fort Marlborough, 12th August 1818.

Hon. Sirs,

I do myself the honor to enclose the copy of a public Protest [1], which I have this day felt it my duty to make against the system pursued by the Representatives of the Netherland Government in the Malayan Archipelago. . . . .

I trust for the honor and interest of the British Government in these Seas, that Your Hon. Comittee will be induced to bring this protest under the immediate notice of His. Maj. Ministers, and that such arrangements may be forthwith made with the Government of the Netherlands, as may clearly define the limits to which the authority of the two Nations shall respectively extend.

In my former despatch I have taken the liberty to suggest the line, which in my opinion it would be adviseable to draw, as far as British interests are concerned [2], and I cannot too strongly impress

---

[1] Het protest zelf is afgedrukt bij *Hoek*, l. c. bijlage C.

[2] In een voorgaand schrijven van dezelfde dagteekening, had Raffles reeds beweerd:

„To the Dutch Padang was never of any value. If, therefore, they are desirous to regain possession at the present moment, it must be more to injure us, than to benefit themselves. . . . . The Dutch law is not in force, nor is anything carried on accordingly to Dutch usage. Until the peace of Amiens some form of this kind was kept up; but when the war broke out, and it was found the Dutch had taken no steps towards repossession, *the settlement was considered with reference to the English alone*, and every trace of Dutch government obliterated.

. . . .

„The Supreme Government are informed of the grounds, on which I have felt myself justified in provisionally retaining possession of Padang, pending a reference to Europe. As the delay will afford an opportunity for negociation, I trust its importance to the British interests in Sumatra will be sufficient to induce the M. N. the Governor General to add the weight of His L. recommandation in favor of *its remaining permanently British*, an arrangement which I have no doubt can be easily effected bij His Maj. Ministers."

on Your Hon. Comittee the importance of *at all events preserving the integrity of the larger Islands.* Unless this is done *with respect to Sumatra*, our establishment must still continue on a ruinous footing.

Could the return of Banca [1] *be negociated*, and the *integrity of Sumatra be preserved under British protection*, the greatest advantages might be anticipated.

I have the honor etc.

(*w. get.*) T. S. RAFFLES.

---

[1] In het „Report on the Records of the India-Office" van den „Superintendent of Records" Fr. Ch. Danvers, hetwelk is opgenomen onder de *Parliamentary Papers* van 1887, Vol. I. part 1, en waarbij een overzicht ook van de bescheiden betreffende Sumatra gegeven wordt, is, waarschijnlijk bij vergissing, „Barus" in plaats van Banca genoemd (pag. 82).

LX.

GEHEIME INSTRUCTIES VAN DEN GOUVERNEUR-GEN^{L}. VAN BRITSCH INDIE AAN RAFFLES.

Fort William, 28 November 1818.

Hon. Sir,

In pursuance of the intention signified in my letter of the 10th of October addressed to You and Capt. Coombs, I have now the honour to communicate to you the instructions of the Governor General in Council for the regulation of your proceedings in the execution of the separate duties, which it is His Lordship's purpose to confide to your management, after the conclusion of the negociations of Acheen.

The proceedings of the Dutch authorities in the Eastern Seas, as represented to this Government by your despatches and those of the Governor in Council of Prince of Wales Island, leave no room to doubt that it is their policy, by possessing themselves af all the most commanding stations in that quarter, to extend their supremacy over the whole Archipelago. The success of this project would have the effect of completely excluding our shipping from the trade with the Eastern Islands, except on the terens which the Dutch authorities might impose, and would give them the entire command of the only channels for the direct trade between China and Europe, which under circumstances easily supposeable, without contemplating actual hostilities, would greatly impede the prosecution of that valuable commerce.

Under these impressions, it appears to the Governor General in Council to be an object of essential importance to our political and commercial interests to secure the free passage of the Straits of Malacca, the only channel left to us since the restitution of Java and the other Dutch possessions. It is chiefly with this view, that the proposed arrangement at Acheen has been determined on, without further reference to the authorities at home. But the most material point to

attain, and that will indeed constitute the only effectual means of accomplishing the object of securing a free passage, is the establishment of a station beyond Malacca, such as may command the southern entrance of those Straits.

The port of Rhio (Riouw) appears, from all the information before the G. G. in Council, to possess the greatest advantages for this purpose. Its position beyond the entrance of the Straits, exactly in the track of shipping in or out of them, enables it effectually to command both the Straits of Malacca and of Singapore. The harbour is capacious and well adapted for the safety and supply of shipping. The Dutch possess no right and have as ijet stated no pretension to interfere with the independence of this state, which is generally acknowledged. The disposition of the native authorities to cultivate an intimate connexion with us, which has probably been strengthened by their apprehension of the designs of the Dutch, may be inferred from the alacrity with which they entered into the engagement lately proposed to them by Major Farquhar.

The arrangements, formed by Maj. Farquhar, might indeed suffice for all our purposes, *which are purely commercial and quite unconnected with any views of political power or extension of territory*, if there ware any security for their permanency against the possible designs of the Dutch. But although those engagements provide for the freedom and security of our commercial interests, they do not go to the exclusion of the political ascendency of the Dutch, which, if once established, would speedely be followed bij the annihilation of the independence of the native government, and consequently of our commercial privileges.

The recent proceedings of the Netherland authorities at Pontiana form a strong ground for apprehension, that they will not hesitate to employ their preponderant naval and military power for the destruction of the independence of any of the Malay States, where they may wish to establish a controll. . . . . The maintenance of our existing engagements, therefore, with the chiefs of Rhio and other states in that quarter, as well as the more general objects adverted to in this despatch, seem to point out the necessity of supporting the arrangements, made with those states, by measures of a different character from what under other circumstances would have been necessary.

Of these, as already observed, the improvement of our connexion with Rhio and the establishment, if practicable with the consent of the native Government, of a British Post there, are the most likely to answer the object we have in view, without involving us in any discussions with the Netherland power.

In the event, therefore, of the Dutch not having preoccupied Rhio, and it being practicable to obtain the footing required by means of negociations with the native chief, it is the desire of the Governor-General in Council, that measures should immediately be taken for permanentlij establishing the British interests at that post, and H. L. is pleased to confide the negociations and arrangements directed to this object, to Your judgment and discretion . . . .

These instructions are framed under the impression that the *Dutch have not formed any establishment at Rhio.* In the event of their having done so at the period of your arrival, *you will* of course *abstain from all negociation and collision*, and observe the same line as is pointed out in the event of such an occurrence at Acheen.

Deze Instructie werd onder dagteekening van 5 December 1818 door de volgende aangevuld:

„In the event of the previous occupation of Rhio by the Dutch, it might be expedient to endeavour to establish a connection with the Sultan of *Johor*, on the same footing as is now contemplated with Rhio and Linga.

The position of Johor renders it nearly or perhaps entirely as convenient a post for our purpose, as Rhio . . . .

There is some reason to think that the Dutch will claim authority over the State of Johor, bij virtue of some old engagements. Though it is possible the pretension might be successfully combated, *it will not be consistent with the policy or present views of the Governor-General in Council, to raise a question of this sort with the Netherland authorities."*

LXI.

LIJST DER TRACTEMENTEN VAN NEDERL.-INDISCHE AMBTENAREN, DOOR COMMISSARISSEN-GENERAAL VAN APRIL 1818 TOT JANUARI 1819 VASTGESTELD.

Ambten.	*Maandelijksch Tractement.*
Raad van Indië	*f* 2400 Ind.
Algemeene Secretaris	1600
2de 〃 〃	800
President v/h Hooge Geregtshof	*f* 1600
Raad in 〃 〃	1000
Griffier 〃 〃	800
Adj. Griffier 〃 〃	500
Procureur Generl. 〃	1600
Hoofddirecteur van Financiën	*f* 2200
Raad van 〃	1200
Secretaris 〃	800
President v/d Algeme Rekenkamer	*f* 1600
Vice-President 〃 〃	1000
Lid 〃 〃	850
Secretaris 〃 〃	700
Hoofd-Inspecteur van Financiën	*f* 2000
Inspecteur, Afd. Batavia	1400
〃 Samarang en Sourabaya	1300
Secretaris	600

Hoofd-Inspecteur v/d Waterstaat	*f*	1200 Ind.
Inspecteur te Batavia		600
〃 〃 Samarang		450
〃 〃 Soerabaya		400

Directeur van de Houtbosschen	*f*	1400
Inspecteur 〃 〃 〃		700
Secretaris 〃 〃 〃		500

Generl. Inspecteur v/d Landelijke Inkomsten	*f*	2000
Adjunct 〃 〃 〃		1200
Secretaris		500
Inspecteurs over de Koffijcultuur		800
Opzieners 〃 〃 〃		200

Vendu-Departement:

Superintendent	*f*	900
Kassier		600
Vendumeester		600
Boekhouder		600

President v/d Weeskamer	*f*	900
Lid 〃 〃		600
Secretaris 〃 〃		650

Pakhuismeester te Batavia	*f*	1100
Adjunct Pakhuismeester te Batavia		600
Marine Pakhuismeester 〃 〃		400
Pakhuismeester te Soerabaya		600
〃 〃 Samarang		400

Zout-Departement:

Superintendent	*f*	600
Agenten		500

Muntmeesters	*f*	600
Adjunct Muntmeesters		400

Predikanten en Pastoors:

ter hoofdplaatse . . . . f 330, en 400 huishuur. Ind.
〃 〃 te Soerabaya en Samarang 330, 〃 300 〃

Justitiële Collegiën:

Raad van Justitie te Batavia,

President	f 1100
Lid	700
Griffier	600
Fiscaal	1000

Idem te Samarang en Soerabaya, respectivelijk:

. . . .	f 1000
. . . .	600
. . . .	400
. . . .	800

Ommegaande Rechters:

Afdeeling Batavia.	f 1000
〃 Samarang en Soerabaya	900

Residenten:

van Samarang, Soerabaya, Jocjocarta en Soeracarta	f 1500	met	500	tafelgeld
van Batavia.	1500	〃	700	〃
van de Preanger-Regentschappen. .	1400	〃	300	〃
van Bantam, Buitenzorg, Cheribon, Tagal, Pekalongan, Cadoe, Japara en Joana, Rembang, Grissee, Passourouang, Bezoekie, Madura en Sumanap:	1200	〃	300	〃

van Krawang.	f 1200
van Banjoewangie	1000

In de Molukkos:

Gouverneur	f 3000
Administrateur	650
Fiscaal	400

Resident van Saparoea	f 600 Ind.
〃 〃 Hila en Larique	600
〃 〃 Haroekan	250
〃 〃 Boeroe	200
〃 〃 Manipa	150
〃 〃 Banda	2000
Administrateur van Banda	350
Opziener der Specerijperken van Banda.	400
Fiscaal van Banda	250

Resident van Poeloe Ay . . . , ...	f 400
〃 〃 Menado . . . . , ...	700
〃 〃 Gorontalo	150

Gouverneur van Makassar	f 1200

Banca:

Commissaris	f 2000
Inspecteur-Generaal.	1200
Pakhuismeesters.	600

Banjermassing:

Commissaris	f 1200
Assistent-Resident	450

LXII.

DE MINISTER VAN KOLONIËN AAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL VAN NEDERL. INDIE.

'sGravenhage, 31 Januari 1819.

Ik heb den belangrijken inhoud van de secrete depêches der HH. Commiss. Gen., van Ia. U tot FF ingesloten, ten spoedigste ter kennis van den Koning gebracht, met bijvoeging van zoodanige opmerkingen als ik oordeelde dat het gewigt der zaken vereischte. Ik heb het genoegen U Exc. te kunnen berigten:

Vooreerst, dat het Z. M. heeft behaagd, bij secreet Besluit van 6 December ll., Hd. Gezant te Londen te doen aanschrijven, om de bij mijn rapport van 28 November [1] voorgestelde ruiling der Nederlandsche bezittingen op de Vastekust van Indie tegen de Engelsche bezittingen te Bencoelen en het eiland Poelo Pinang op eene vertrouwelijke wijze met Lord Castlereagh te behandelen, en zoo mogelijk tot een gewenscht einde te brengen.

En *ten andere*, dat . . . . Z. M. heeft gelast, dat bij het Britsch Gouvernement de vereischte démarches zullen gedaan worden, ten einde het goed regt van het Nederl. Gouvt. (*in zake Sumatra*) tegen de rustverstorende gedragingen van den ambitieusen Luitt.-Gouvr Raffles te handhaven, en aantedringen op de noodwendigheid om in deze ten spoedigste de meest krachtdadige maatregelen daartestellen . . . .

Ik ben zeer verlangend naar het antwoord van het Gouvt van Bengalen, op de klagten van Commissarissen Genl. over het gedrag van den Hr. Raffles. Ook heeft mij de energieke missive van CC. GG. aan den Luitt-Gouverneur van den 8 Aug. 1818 bijzonder bevallen. Het onbevreesd en kloekmoedig gedrag van den Commiss. Muntinge zal hem buiten gissing zijn gegaan, en hem misschien zoodanig getroffen hebben dat hij verlegen is hoe zich uit die netelige zaak te redden.

(*w. get.*) A. R. Falck.

---

1 Zie Falck's „Ambtsbrieven", blz. 118.

LXIII.

DE MINISTER VAN KOLONIEN AAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL VAN NEDERL. INDIE.

'sGravenhage, 2 Maart 1819.

Ik heb UExc. in het begin der vorige maand voorloopig kennis doen dragen, dat het gedrag van den Luit. Gouverneur Raffles in geenen deele scheen te strooken met de gezindheid van het Britsch Ministerie, hetwelk zelfs zoover gegaan is, van in het Hoogerhuis openlijk aan den Heer Raffles de *bevoegdheid* te ontzeggen tot de stappen, die hij zich veroorloofd heeft.

Ik vind mij thans niet alleen in staat om dit berigt uit officiële stukken te bevestigen, maar ben tevens vereerd met den last om aan Commiss. Genl. kenbaar te maken, dat derzelver gedragingen in de door den Heer Raffles berokkende moeijelijkheden en de door hen genomen maatregelen 's Konings volkomen goedkeuring hebben verworven. Het is Zijner Maj's begeerte, dat in alle soortgelijke omstandigheden, die zich onverhoopt verder mogten opdoen, de regten en belangen der natie en de waardigheid van den Nederlandschen naam in gelijker voege met bedaardheid en nadruk tevens worden gehandhaafd [1].

Het is mij een aangename pligt aan dezen last te voldoen, terwijl ik wat de afkeuring betreft door het Engelsche Gouvernement van de handelingen van deszelfs gezaghebber te Bencoelen, de eer heb mij te gedragen aan het afschrift der Nota, welke Lord Castlereagh op 12 Februarij aan den Ambassadeur Fagel heeft doen toekomen.

(*w. get.*) A. R. Falck.

BIJLAGE.

The Undersigned, His Maj. Principal Secretary of State for Foreign Affairs, has the honour to acknowledge the receipt of the Note which

[1] Zie de brieven van Commiss.-Gen. van Juni 1818, hiervóór onder N°. LVI.

His Exc. Baron Fagel addressed to him on the 2d of Februari, conveying the reports which the Government of the Netherlands have received from Batavia, of the events which have lately taken place in Sumatra, as connected with the conduct of Sir Thomas Raffles.

The Unders. begs leave, in answer, to assure Bn Fagel that the proceedings of that gentleman, as reported to His Maj's Government, have already received their serious consideration.

The principal points of difference, which have unfortunately arisen in that part of the world, must become the subject of future discussion between this Government and that of His Netherland Majesty; but the undersigned hastens to assure Bn Fagel, for the information of his government, that the acts of Sir Thomas Raffles, as alluded to by His Exc., will be entirely disavowed, that gentleman being merely a commercial agent, and not having been authorized to act politically in any manner whatsoever [1].

The Unders. enz.

(*w. get.*) Castlereagh.

Foreign Office,
12 February 1819.

---

[1] Aan onzen Ambassadeur te Londen had Lord Castlereagh mondeling gezegd: „Mr. Canning et moi nous sommes parfaitement d'accord sur l'inconvenance „des procédés du Sieur Raffles, que nous désapprouvons décidément. Il est allé „*ultra crepidam*" (Fagel aan van Nagell, 12 Januari 1819).

LXIV.

DE GOUVERNEUR-GEN[L] VAN NEDERL. INDIË AAN DEN MINISTER VAN KOLONIËN.

Buitenzorg, 18 Maart 1819.

Uit de nadere berigten, bij mij ontvangen, omtrent de verrigtingen van den Heer Raffles te Singapore is mij gebleken, dat hij die wil doen voorkomen als het gevolg van een last hem door het Bengaalsche Opperbestuur gegeven, en dat hij werkelijk houder is van eene commissie [1] . . . .

Wanneer ik de dagteekening dezer commissie (5 December 1818) vergelijk met die van het traktaat in November 1818 door den S. b. N. Wolterbeek met den Vorst van Riouw, Linga, Johor en Pahang gesloten, komt het mij zeker voor, dat het Bengaalsch Gouvernement, toen het den Hr Raffles met de onderwerpelijke zending belastte, nog geen kennis droeg van dat traktaat. Daarenboven is het geenszins onwaarschijnlijk, dat de sanctie van Lord Hastings tot die zending alleen is verworven door den waren staat van zaken voor hem verborgen te houden, waardoor hij welligt in het denkbeeld is gekomen, dat de Vorst van Riouw, enz. sedert 't jaar 1795 opgehouden heeft een onderhoorige van het gouvernement van Malacca te zijn. Doch dit is geheel valsch.

Gouv.-Gen. en Raden van Indie hadden, wel is waar, in Mei 1795 den Gouverneur van Malacca aangeschreven, den toenmaligen Sultan Mahmoed Shah in het volle bezit van Riouw te herstellen; doch dit herstel was niet onvoorwaardelijk. Van dien Sultan werd geëischt de betaling eener aanzienlijke som gelds, mitsgaders het sluiten van een ander contract, waaraan echter door denzelven nimmer is voldaan; alzoo de Gouverneur van Malacca, in overeenstemming met den Engelschen S. b. N. Newcombe, heeft kunnen goedvinden om het etablis-

[1] Zie N°. LX.

sement van Riouw optebreken, zonder de vervulling der voorwaarden waartoe de Sultan zich verbonden had aftewachten. . . . . Die onwettige daad is nimmer goedgekeurd, en het verlaten van Riouw kan mitsdien niet beschouwd worden eenige verandering te hebben teweeg gebragt in de verpligtingen, waaronder dat land lag ten aanzien van de voormalige O. I. Compagnie.

Ik heb met leedwezen ontwaard dat de Heer Raffles zich te dezer gelegenheid wederom bedient van dezelfde onbehoorlijke middelen, welke zijne vroegere handelingen hebben gekenschetst . . . . .
Zoo heeft hij, bij het in bezit nemen van Singapore, tot Sultan over dat eiland en Johor verheven den Prins Tongkoelon, een onechten broeder des regerenden Sultans, die, door dezen onderhouden, in stilte te Riouw leefde . . . .

Behalve de onregtmatigheid der bezetting van Singapore door de Engelschen, kan ik Uwe Exc. niet ontveinzen dat het ook om andere redenen hoogst wenschelijk is dat de plannen van den Hr Raffles worden verijdeld.

Het eiland Singapore vormt den voornaamsten der zuidoostelijke toegangen tot de straat Malacca. Het bezit eene zeer schoone haven, in een volkrijk en vruchtbaar district gelegen, en heeft door deszelfs ligging voordeelen voor den transitohandel (schier de eenige die op Malacca gedreven wordt), welke aan deze plaats en zelfs aan Poeloe Penang ontbreken. Die natuurlijke voordeelen, verbonden met vrijstellingen van regten en andere middelen van aanmoediging, zullen ongetwijfeld de geheele vernietiging van den handel van Malacca ten gevolge hebben, en deze plaats weldra een lastpost doen worden. .

Meer en meer doet de noodzakelijkheid zich gevoelen, dat de ons omringende kolossale magt der Engelschen, in haar uitbreiding, aan zekere bepalingen gebonden worde. Bij ontstentenis daarvan, zal de rust van Zr Ms bezittingen in Indie steeds afhankelijk blijven van de ambtenaren, aan welke de administratie van Bencoelen en andere nabijgelegen britsche bezittingen is toebetrouwd. Zijn deze billijk en regtvaardig, dan zal de goede verstandhouding niet moeijelijk te onderhouden zijn; doch bevinden zich daaronder menschen die, zooals de Heer Raffles, geene andere wetten kennen dan die, welke hun door het *eigenbelang* worden voorgeschreven en door hetgeen zij in hunne bekrompene denkbeelden voor het nationaal belang van hun

landaard aanzien, zoo zullen de zoodanigen alom gelegenheid in overvloed vinden, om niet alleen vijandelijke bedrijven tegen Zr Ms grondgebied te ondernemen, maar ook om die aanrandingen met schijnbare redenen van regt en billijkheid te omkleeden.

Het is inderdaad zeer gelukkig dat de Nederlandsche ambtenaren, wien het tot nu toe te beurt viel den eersten schok dier aanrandingen te wederstaan, de zaken zoo geheel uit het ware oogpunt beschouwd hebben, dat er nog geene feitelijkheden hebben plaats gehad. Doch diezelfde gematigdheid, datzelfde koele beraad, kan niet in alle omstandigheden, bij alle personen verwacht worden; en hoe gaarne ik ook zoodanig tafereel voor onwaarschijnlijk wenschte te houden, voorzie ik toch, dat vroeg of laat uit deze collisiën de ernstigste gevolgen zullen geboren worden.

Ik moet daarom ten sterkste aandringen dat hierin door de Gouvernementen in Europa op eene efficacieuse wijze worde voorzien. . .

Bij enz.

De Secretaris van Staat,
Gouverneur-Genl. van Nederl. Indie,
(*w. get.*) van der Capellen.

LXV.

LORD CLANCARTY AAN DEN MINISTER VAN BUITENLANDSCHE ZAKEN, BARON VAN NAGELL. (Memorandum).

Bruxelles, 20 August 1819.

Despatches have been received from the British Government, the substance of which is as follows:

To enter into such preliminary and confidential communication with the Government of His Maj. the King of the Netherlands, as may pave the way for a formal discussion of the interests of the two Kingdoms in the Eastern Seas, bij accredited Plenipotentiaries, as early as mutual convenience will permit;

To invite His Maj. the King of the Netherlands to appoint one or more Plenipotentiaries, to meet in London in November next, for the purpose of regulating bij Convention the rights and interests of the two States in those Seas.

London is proposed as obviously the most convenient place of negociation, for reasons that will not escape His Maj's sagacity, and November as the most convenient period, as Baron Fagel may by that time be expected to have resumed his functions at the British Court, and because the interval will also afford an opportunity of knowing with more precision the effect of the late orders, sent to that part of the world, which will have, as it is hoped, restrained the officers of both Governments within such bounds as may prevent all collision, and preserve the question for amicable and calm deliberation between the respective Governments in Europe.

That the councils of the Prince Regent's Government throughout these proceedings have been actuated bij those friendly sentiments, which form the constant rule of His. R. H. relations with that of His Maj. the King of the Netherlands, is clear from the forbearing or more properly speaking prohibitory instructions, which have been sent out successively from London, enjoining abstinence not only from

every act which might lead to violence, but which might commit either party in a course of policy more extensive or less conciliating than the Governments in Europe would be disposed to countenance; and the British Cabinet in the sequel of these discussions will be found to be animated by a sincere desire to come to a satisfactory understanding with the Court of the Netherlands, with regard to their common interests in that quarter of the globe.

That there are some preliminary points, upon which it may be important for the purpose of instituting a basis, that some explicit avowal of the views and pretensions of the Netherland Government should previously be given.

Having no desire to appear in a political attitude in those seas, but solely to open the native commerce of such of the Islands there, as are not possessed in actual sovereignty by H. M. the King of the Netherlands, to a fair and friendly competition, — the question of preliminary importance, which it is sought to have explained, is the extent of the rights claimed by the Court of the Netherlands, in the Eastern Seas.

Upon this question, it is extremely desirable to know, how much of this claim rests upon strict possession? how much upon concession from the Native Princes? by what limits in point of space, or by what rules of intercourse, the Netherland Government professes to consider the rights and authority of that State to be restrained or modified towards the subjects of other States frequenting those Seas? —

That, although it is difficult to form any satisfactory basis of negociation, till the nature and extent of the pretensions of the Netherland Government shall be explained in these particulars, yet it is proper that that Government should clearly understand that there are two principles, from which the Court of Great-Britain can under no circumstances be expected to depart. The one is: they cannot acquiesce in a practical exclusion or in a merely permissive toleration of British commerce throughout the immense extent of the Indian Archipelago. Nor can they consent so far to expose the direct commerce of Great-Britain with China to all the obvious dangers and disadvantages, which wonld result, especially in time of war, from all the naval and military keijs of the Straits of Sunda and Malacca being exclusively in the hands of the Netherland Government.

That, these two principles being understood, and equal frankness shown by the Court of the Netherlands, that of Great-Britain will be found anxious to meet it more than half way in an amiable adjustment of their mutual intercourse.

That the good disposition of the British Government has been sufficiently proved by the prompt and unsollicited disavowal by the Supreme Govt in India of the unauthorized treaties of cession and occupation of territory, which under a mistaken view of his powers were made by the Lieutt Governor of Bencoelen. But, if the Netherland Government cannot be induced so far to abstain from fresh military occupations, as to remove every reasonable ground of alarm for the security of the commercial pursuits of His Brit. Maj's subjects in those Seas, no forbearance on the part of this Government alone can ensure the continuance of our amicable relations in that part of the world.

With that openness and candour which the British Govt. have shewn, with temper, management and honorable forbearance in both governments, with the experience each has had of the friendly disposition of the other, and above all with the conviction that a good understanding is to both States more important to their general interests than any question of local policy, — nodonbt the whole will be moulded into some practical system, and a satisfactory settlement agreed upon, the basis of which on the part of the British Government will be, to provide adequately for the commercial rights and interests of British subjects, without being drawn into a practical struggle for military and political dominion in the Eastern Seas with the Govt of the Netherlands.

To preserve then their permanent authority in the Eastern Seas, without an active and ostensible contest for local occupation and supremacy on the part of Great-Britain, the Government of the Netherlands must leave open to Great-Britain such commercial facilities, including the residency of commercial agents, as may satisfy the fair pretensions of British subjects: if this be liberally and explicitly done, the dominions of each power in the East will be a source of strength and prosperity to the other.

If it is not, sooner or later the two Powers will come into collision, and both must inevitably suffer, if it disturbs the friendship and harmony which ought to cement indissolubly their connexions, in every quarter of the globe.

(*w. get.*) Clancarty.

LXVI.

BARON VAN NAGELL AAN LORD CLANCARTY.

Le Roi a vu avec une singulière satisfaction dans la proposition contenue dans le Mémoire, remis par l'Ambassadeur d'Angleterre le 20 dernier, la confirmation de l'opinion personnelle de S. M. combien une Convention générale et positive, touchant les intérêts réciproques dans les Indes Orientales, serait désirable.

La première invitation d'une négociation pour régler les Possessions territoriales ayant déjà été faite il y a quelques mois par le Bn. Fágel de la part des Pays-Bas, le Roi ne saurait voir actuellement aucune difficulté dans la proposition de faire entamer de semblables négociations à Londres, au mois de Novembre prochain; et S. M. s'engage volontiers à désigner à cette fin un ou plusieurs plénipotentiaires.

On trouvera le Gouvernement des Pays-Bas disposé à se prononcer librement et franchement vis à vis du Gouvt. Britannique, concernant la nature et l'étendue des droits que le premier s'attribue dans les Indes Orientales, et la manière dont il croit devoir les faire valoir. Mais on aura besoin pour cela du rapport détaillé des Commissaires Généraux, qui ont été chargés du recouvrement de ces possessions, et dont on attend le retour dans le courant de l'été.

Préalablement, et en général, on peut assurer, que ni dans les instructions dont ces Commissaires ont été munis, ni dans leurs mesures, il y ait eu aucune intention d'exclure d'autres Nations, spécialement les Anglais, de la navigation dans l'Archipel Oriental, ou d'y étendre l'autorité des Pays-Bas au delà de ce que comportaient les relations ou conventions antérieures avec les Princes indigènes.

L'état actuel des choses à l'égard des détroits de la Sonde et de Malacca n'est pas nouveau. C'est la simple réintégration dans un état de possession, qui date de plus d'un siècle et demi. On ne saurait donc trop bien conjecturer de notre part les dangers, qui seraient à appréhender, soit pour le présent, soit dans la suite, pour le commerce

Britannique vers la Chine, ni sur quel fondement on pourrait désirer de la part des Pays-Bas une renonciation de droits, possédés par eux depuis si longtemps sans aucun conteste, et d'un grand prix pour eux, quoique dans un sens purement financier, et sans aucune idée d'influence territoriale ou d'exclusion d'étrangers.

Néanmoins, si, après un examen ultérieur, le Ministerè Anglais pouvait persister dans les apprèhensions, qu'il annonce, le Roi consentirait que cet article fût aussi pris en considération dans le cours des négociations prochaines, afin que, conformément au voeu de S. M. et à l'intérêt bien entendu des deux Etats, *toutes* leurs relations réciproques dans les Indes-Orientales fussent réglées sur un pied également équitable et fixe, et que parlà on pût couper court non seulement à toute occasion de plainte, mais même de soupçon et d'inquiétude.

Bruxelles, ce 31 Aôut 1819.

(*w. get.*) DE NAGELL.

LXVII.

DE MINISTER VAN KOLONIËN AAN DEN KONING.

'S Gravenhage, 1 October 1819.

Batavia zou slechts ten halve aan zijne bestemming voldoen, indien het niet anders ware en bleef dan het middelpunt der Nederlandsche magt in Oost-Indiën en de zetel van het opperbestuur. Het moet daarenboven eene rijke commerciestad zijn en de meest bezochte marktplaats van geheel Azie. Hierop is bereids gedoeld bij het Regeeringsreglement, na rijpe overweging, voor 's Rijks Overzeesche Bezittingen vastgesteld.

De wijze beschikkingen van Commiss. Gen. en de billijke en welwillende administratie van den Gouv.-Gen[l]. hebben de uitzichten daartoe, spoediger dan men zich had mogen voorstellen, verwezentlijkt. En terwijl ons de agenten eener mededingende mogendheid, in hun magtelooze afgunst, als herstellers van het monopolie en voorstanders van bekrompene denkbeelden afschilderen, wemelt het op de Batavia'sche reede van vlaggen van allerlei volken, en leveren de kusten van Java en de omliggende wateren het schouwspel eener toenemende levendigheid en welvaart op, die de beste kenteekenen zijn van een vrijen en welbeschermden handel.

Uwe Majesteit, die met zooveel belangstelling de memorie gelezen heeft welke ik aan Hd. van wege den Heer Wappers Melis heb aangeboden [1], weet in welke opzichten en naar welke kanten die handel

---

[1] De Memorie van den Heer Wappers Melis luidde in hoofdzaak als volgt:

„En conformité du désir que V. Exc. exprima vendredi soir, je prends la liberté de lui soumettre mes idées au sujet d'une mission lointaine. Il a dû m'être agréable de trouver, que le projet que je m'étais formé est la copie presqu'exacte de ce que V. Exc. a daigné mettre en avant dans cette conversation.

Je serais donc d'avis qu'un voyage fût entrepris dans les vues suivantes:

1°. de me rendre à Rio de Janeiro, muni d'instructions de V. Exc. pour négocier un arrangement commercial, en vertu duquel le pavillon de S. M. et le

voor uitbreiding vatbaar is. Het Indisch bestuur, met velerlei zorgen overladen en door de aanvallen van den Luitt-Gouverneur van Bencoelen afgetrokken, schijnt daarop deszelfs aandacht nog niet te hebben gevestigd. Misschien ook is het in den waan dat, daar men het

---

commerce de ses sujets seraient bien reçus dans les ports que la Cour du Brésil possède sur la Côte de Mosambique et sur les Côtes de l'Inde. . . . . . .

2°. Cette affaire terminée, de me rendre à Java . . . . où j'aurais des conférences avec les négociants les plus instruits du Java, sous l'autorité du Gouvernement-Général, pour leur communiquer les vues libérales de V. Exc. sur l'extension du commerce de l'Isle, et ses intentions bienveillantes de l'encourager par tous les moyens que les circonstances mettront à sa disposition. Je leur communiquerai mes propres connaissances sur le commerce avantageux de l'Ouest de l'Inde; . . . . je leur ferai comprendre les moyens par lesquels les négociants Anglais ont réussi á créer un commerce immense avec la Chine, et les facilités que Java leur offre pour les imiter; . . . . je les engagerai finalement à m'assister de leurs lumières afin de rendre mon voyage le plus instructif et avantageux possible.

3°. De partir pour l'Ouest de l'Inde. De m'arrêter d'abord à Goa, siège du Gouvt.-Génl. de l'Inde Portugaise, ... pour y obtenir les ordres nécessaires aux gouverneurs qui lui sont subordonnés. De passer delà à Damão, et d'entrer avec le gouverneur de la place dans les arrangements nécessaires pour l'organisation d'un Consulat, pour la protection de notre commerce. Ici j'obtiendrai des renseignements sur l'état réel des choses dans l'Inde, cette place étant située presque au centre des grandes opérations des Anglais dans l'intérieur.

De là, je ne ferai que communiquer avec le chef du comptoir de Surate, pour éviter de donner l'éveil aux suspicions des Anglais. Je me propose d'engager soit un Arménien, soit un Persan, soit un Portugais indigéne, pour visiter les divers ports du Cutch et du Scind, jusqu'à Thata. Cet homme apprendrait (de moi), que je suis un négociant particulier qui aurait l'intention d'établir une maison de commerce à Batavia, qui désire commercer avec ces parages, et connaître quels sont les objets les plus voulus et ceux qu'on peut obtenir en retour, et jusqu'à quel point les chefs du Cutch et du Scind seraient disposés d'accorder leur protection à nn commerce pareil. . . . .

Je partirai alors pour Muscate, Abushir et Bassora. Dans ces différents endroits, tout en montrant de nouveau le pavillon Hollandais, je renouerai les anciennes relations, et prendrai les mesures convenables pour le rétablissement du Consulat à Bassora et des Agences à Abushir et Muscate.

A mon retour du Golfe Persique, j'irai prendre langue dans le Golfe de Cutch, non loin de l'embouchure de l'Indus, pour recevoir les renseignements de la personne que j'aurai laissé dans ce pays, et agir d'apres les circonstances et de la manière la plus circonspecte. Pour le cas que je tronverai des dispositions favorables, je donnerai à Damaô rendez-vons aux agents des Princes de ce pays, pour conférer avec eux, et ne point donner ombrage au gouvernement de la Compagnie Anglaise. . . . .

Dans le voyage de retour vers Java, je propose de m'arrêter un instant sur la Côte de Coromandel et même à Chinsurah: le rapport, que j'en fournirai à V. Exc., n'en sera que plus complet. . . . .

voornemen aangekondigd heeft om zich in den Oostelijken Archipel te concentreren en de bezittingen op de vaste kust van Indie bij schikking aftestaan, het met dit voornemen strijden zou om te streven naar handelsbetrekkingen met diezelfde kust. Maar voor het verlicht oordeel van U. M. zal het geen betoog noodig hebben, dat deze begrippen in geen volstrekt en noodzakelijk verband staan, en dat men zeer wel zonder zich zelven ongelijk of aan zijn systeem ontrouw te worden, *commercie* begeeren kan in dezelfde gewesten, waar men *territoriale possessie* als een lastpost en de uitoefening van *souverein gezag* als onraadzaam beschouwt.

Van de zijde der Engelschen kan op de wederverschijning onzer vlag langs de kust van *Malabaar*, aan de monden van den Indus en tot in de *Perzische* en *Arabische* zeeboezems niets te zeggen vallen. Vrije mededinging in vaart en handel is het beginsel, op hetwelk zij hunne betrekkingen tot ons in den Oostelijken Archipel willen vestigen; en het is uit kracht van dit zelfde beginsel dat wij trachten zullen *Java* in regtstreeksche gemeenschap te brengen met de westelijke gedeelten van Indie.

Het is waar, de Hr Wappers acht het wenschelijk dat men het bezit verkrijge van het Portugeesche eiland van *Diu*, of ten minste de vrijheid om er Magazijnen en een Consul te hebben. Maar, zonder deze denkbeelden in het algemeen te bestrijden, geloof ik dat dezelve in het tegenwoordige tijdstip voorzigtigheidshalve niet behooren te

---

De retour à Java, je m'occuperai à régulariser le Département du Commerce général, de manière à ce que V. Exc. reçût dorénavant des comptes et rapports réguliers sur le commerce de l'Inde, qui La mettront à même de diriger avec avantage les intérêts commerciaux du Royaume dans ces pays éloignés.

En attendant l'époque du départ, je proposerai que V. Exc. m'envoyât officiellement aux Chambres de commerce d'Anvers, de Gand et de Bruges, pour les assurer des intentions bienveillantes de V. Exc.; . . . . pour leur représenter, que le Gouvernement n'aura pas toujours les moyens d'accorder à tous des frêts avantageux, et la nécessité de faire ce commerce sans ce secours; qu'à cet effect V. Exc. m'avait chargé de leur communiquer des notions étendues sur ce commerce et sur les moyens de le faire avantageusement; que ce commerce ne devait point être fait en aventure, mais d'une manière régulière; qu'ils devaient établir des agents à Java, à qui ils enverraient des cargaisons de produits du Royaume, que ces agents y débiteraient à l'occasion, et feraient des emplettes successives de produits du Java; . . . . qu'ils seraient par là à même de faire un commerce régulier avec cette Colonie, et accorderaient en même temps le plus grand encouragement à l'Industrie de la patrie." . . . .

worden aan den dag gelegd. Door onderhandelingen tot den afstand van *Diu* zou men de jaloezie en achterdocht gaande maken, voor welke de tegenwoordige gezagvoerders der Engelschen in Oost Indie gebleken zijn even groote vatbaarheid te hebben als immer bij hunne voorgangers het geval is geweest, en dus zoude misschien de Conventie moeijelijk gemaakt worden, waardoor wij verlangen de gerezen geschillen te zien eindigen en de wederzijdsche regten en betrekkingen op een vasten voet te brengen. Een dadelijk en reeds als gewigtig erkend belang zou dus in gevaar worden gesteld, voor een dat nog verwijderd en min of meer twijfelachtig is.

Wat het voorstel tot toelating van een Consul betreft, ook dit is niet zonder zwarigheid, immers voor dit oogenblik. Tot dusver is het bij ons daarvoor gehouden dat men het verblijf van vreemde agenten in de Nederlandsche volkplantingen zooveel mogelijk moest vermijden en keeren. Mijne persoonlijke meening is, dat men zich de bedenkelijkheid daarvan als veel grooter voorgesteld heeft, dan zij in de tegenwoordige omstandigheden wezen kan; en ook dit behoort tot die punten welke na de terugkomst der HH. Elout en Buijskes eene opzettelijke overweging vorderen zullen. Maar inmiddels, en zonder zeker te zijn van den uitslag, kan het gouvernement geene aanvrage bij het hof van Brazilie doen, waarvan, volgens den regel der wederkeerigheid, de inwilliging van vreemde consulaten in onze kolonien het gevolg zou zijn.

. . . .

Over den staat voorts van *Diu* zelf, over den handel die in de naburige gewesten en bijzonder in Guzerat, op den Indus, te Thata, enz. gedreven worden kan, over het onthaal dat Nederlandsche koopvaarders van de bewoners dier streken en derzelver regeeringen te wachten hebben, over dit alles zal een onbevooroordeeld onderzoek ter plaatse zelve vereischt worden, alvorens men de te Batavia gevestigde huizen van negotie zal kunnen aanmoedigen om derwaarts te speculeren of kostbare uitrustingen te ondernemen. Maar men mag in twijfel trekken of de Gouv.-Gen. onder zijne onderhoorigen wel iemand aantreffen zal, tot zoodanig onderzoek zoo volkomen geschikt en in ruime mate voorzien van grondige kennis, als gen. Heer Wappers Melis. Hij is een reeks van jaren bij het gouvernement van Bombaij in een ambt geplaatst geweest dat hem verpligtte om den gang van den handel

in die gewesten met opletfendheid gade te slaan. Maar dit lange verblijf onder vreemden, en in hun dienst, heeft zijn hart niet vreemd doen worden aan de liefde voor het vaderland, en aan de zoo natuurlijke zucht om het door de volle ontwikkeling van deszelfs industrie tot een hooger trap van bloei en welvaart te zien opklimmen.

Uwe Majesteit is bekend met de proeven, door welke ik bezig ben, overeenkomstig Hd. bedoelingen, verschillende takken der vaderlandsche industrie met het vertier dat de Oost-Indische markten aanbieden in verband te brengen [1]. De Hr Wappers is mij daarbij niet alleen op velerlei wijzen behulpzaam geweest, maar heeft ook ten gevolge zijner aldus ontstane betrekkingen tot verschillende fabrieken, kundigheden opgedaan omtrent derzelver behoeften en krachten, waarvan de mededeeling ten uiterste belangrijk wezen moet *en* voor het Indische Bestuur *en* voor de zoo welig ontluikende commercie op Batavia.

Het is dus in de eerste plaats naar Batavia, dat ik U. M. voorstel hem te doen vertrekken, ter dispositie van den Gouverneur-Genl, doch met aanschrijving aan dezen laatste dat het U. M. begeerte is, dat hij tot de bevordering der handelsbelangen, bijzonder om de West van Indie, gebruikt worde, tot welk einde een korvet of brik der Koninklijke Marine dient te worden afgezonderd om hem te brengen op de voornaamste plaatsen van de kust van Malabaar, aan de monden van den Indus, en waar voorts de aard dezer zending het zal vereischen, en omtrent welk alles zijne oorspronkelijke denkbeelden door den Gouv.-Gen. naar gelang der plaatselijke en tijdelijke omstandigheden zullen kunnen worden gewijzigd. Tot deze wijziging is het ook mogelijk dat bijgedragen worde door de informatien, welke de Hr Wappers in staat wezen zal te Rio de Janeiro intewinnen nopens Diu en de bedoelingen van het Portugeesch Gouvernement met deszelfs Aziatische bezittingen. Mijn voornemen is n. l. om voor den Heer Wappers den overtogt naar Java aan boord van de derwaarts bestemde korvet „het Zeepaard" te verzoeken, en tevens dat de Minister van Marine den kommandant van dit vaartuig gelaste om Rio Janeiro, onder schijn van verversching, aantedoen; zoodat de bedoelde informatiën, die aan alle onderhandeling of directe voorstellen geheel

---

[1] Vg. de laatste bls. van het Rapport van C.C. G.G. van 28 Aug. 1818 over het Tarief van In- en Uitgaande Regten op Java, bij *Elout* „Bijdragen 1863", Bijl. I.

vreemd moeten blijven, met voorzichtigheid en zonder tot eenig vermoeden of opspraak aanleiding te geven, kunnen worden verkregen. Op deze schikkingen zal ik naderhand des noods kunnen terugkomen. Voor het oogenblik zal het mij genoeg zijn te weten dat U. M. de uitzending van den Heer Wappers Melis op den voors. voet goedkeurt [1].

(*w. get.*) A. R. Falck.

---

[1] Ingevolge deze voordracht, werd de Heer F. Wappers Melis naar Ned. Indie gezonden, waar hij in den loop van het jaar 1821 achtervolgens tot Lid der Hoofddirectie van Financiën en Directeur der In- en Uitgaande Rechten werd benoemd.

LXVIII.

DE MINISTER VAN KOLONIËN AAN DEN KONING.

's Gravenhage, 11 October 1819.

Met het op 30 Sept. te Helvoetsluis aangekomen schip „Julia" . . . . zijn depêches aangebragt van den Gouverneur-Generaal van Nederl.-Indië, van 11 Mei tot 3 Junij, van welker inhoud ik de eer heb het belangrijke ter kennis van U. M. te brengen.

Ten gevolge enz.

De inrigtingen welke bij voortduring in de Molukkos bestaan, ten aanzien van de cultuur en levering der specerijen, vorderden dat alle vreemde handelaars zooveel mogelijk uit dien Archipel werden geweerd; alzoo een vrije toegang tot die eilanden gewis het gevolg zou hebben om de reeds aldaar plaats hebbende inbreuken op 's Gouvernements monopolie nog aanmerkelijk te vermenigvuldigen . . . .

De ondervinding van vroeger en later tijd had echter bewezen, dat de uitsluiting der Molukkos van de vrije vaart en handel op ver na niet genoegzaam was om den ongeoorloofden handel in specerijen te keer te gaan. Want, daar vreemde schepen op hun vaart naar en van China, de Zuidzee en elders, het Moluksche vaarwater kunnen passeren, vonden dezelve genoegzame voorwendsels om daar onophoudelijk rond te zwerven; en het was genoegzaam bewezen dat de meeste gretig gebruik maakten van elke gelegenheid om van de inwoners specerijen magtig te worden, veelal *in ruiling tegen kruit en oorlogsbehoeften*.

Onder de schepen welke dikwijls de Moluksche Zeeën bezoeken, zijn voornamelijk de Engelsche en Amerikaansche Zuidzee-visschers, die op hunne lange reizen (welke dikwerf 2 à 3 jaren duren) verpligt zijn tot ververschïng of tot herstel van schade eene haven aantedoen, waartoe zij dan, waarschijnlijk met het bijoogmerk om specerijen intekoopen, niet zelden de Moluksche Eilanden verkiezen.

Het was daarom aan de Regering belangrijk voorgekomen eenige bepalingen vasttestellen welke, zonder veel aftewijken van de liberale beginselen van bestuur op last van U. M. ingevoerd, echter de strekking hebben om eenigzins tegentegaan dat vreemdelingen in alle gedeelten van de Molukkos binnenloopen onder het voorwendsel van zeeschade of gebrek aan lijftogt. Zij heeft gemeend dit doel eenigzins te zullen bereiken door een besluit, op 24 Mei 1819 genomen, waarbij bepaald is dat, wanneer schepen om wettige redenen verpligt zijn in den Moluksche Archipel eene haven te zoeken, zij daartoe alléén zullen mogen gebruik maken van de havens van *Amboina*, *Ternate*, *Menado* en *Kema*.

Door den Gouv. Gen. wordt thans in overweging gegeven om daarvan mededeeling te doen aan de Engelsche en Amerikaansche Gouvernementen, alzoo de handel dier beide Natiën het meeste belang daarbij heeft. Hierdoor zou welligt ook eenige meerdere klem worden bijgezet aan het gestatueerde verbod, en althans het voorwendsel van onwetendheid aan de overtreders worden ontnomen; terwijl de Gouv. Gen. ook geenszins twijfelde of in deze bepalingen zou een nieuw bewijs worden gevonden van de toegevendheid der Nederl^e Regering voor vreemde Natiën, aan welke in vroegere jaren de toegang tot de Moluksche wateren geheel was ontzegd. . . , ...

Breedvoerig worden de gronden opgegeven waarop het der Indische Regering is voorgekomen, dat het wijze beginsel om de risico en de winst van alle commerciële ondernemingen aan den particulieren handel overtelaten, met nuttigheid ook op de Specerijen kon worden toepasselijk gemaakt, en dat de drievoudige belangen van Nederland, Indië en den Nederlandschen handel evenzeer zouden bevorderd worden wanneer de specerijen, evenals de koffij en het tin, op onderscheidene tijden te Batavia publiek werden verkocht.

Ik reserveer mij om dit gewigtige punt met de Commissarissen Gen. Elout en Buijskes in opzettelijke overweging te nemen, en zoowel de Kamers van Koophandel als den Raad van Koophandel en Koloniën te hooren . . . .

Het sluiten van definitive contracten met de Vorsten van Borneo door den ziekelijken toestand van den Commissaris v. Boekholtz niet volbragt zijnde, hadden Commissarissen-Generaal in de maand November 1818 besloten dezen te vervangen door den resident van

Jocjocarta, Nahuijs, wiens doorzigt en ijver voor U^r. M^s. dienst hem voor die zending bijzonder geschikt maakten. De uitkomst had aan die verwachtingen ten volle beantwoord. De heer Nahuijs was in 't begin van Mei op Java teruggekomen, na in een rapport de gronden te hebben ontvouwd, waarop hij meende dat de relatiën tusschen het Gouvernement en de vorsten van Borneo moesten gebouwd worden [1].

Volgens zijn rapport in dato 20 Januarij heeft hij een contract gesloten met den Sultan van Pontianak, welke beschreven wordt als een vorst van meer dan gewone schranderheid, die zonder leiding en hulp van vreemden de ressources van zijn land kent en ze aan zijne oogmerken en financiën weet dienstbaar te maken, en die niet noodig heeft uit gebrek aan Europeesche bescherming de Nederlandsche op onereuse voorwaarden aantenemen, daar hem reeds vroeger die der Engelschen was aangeboden. Het contract met denzelven was gegrond op overreding en eene naauwe verbinding der wederzijdsche belangen, waarbij echter het wenschelijke doel, het vinden der kosten van de administratie te Pontianak, in het oog was gehouden.

De Sultan staat daarbij in volle eigendom en oppermagt af de helft van alle Landen door hem bezeten wordende; doch ter voorkoming van verschil en uiteenloopende regeerwijzen, zal het gezag over al de Landen door het Nederlandsch Gouvernement vereend met den Sultan worden uitgeoefend, terwijl de inkomsten, wederzijds, ieder voor de helft genoten zullen worden.

Volgens raming, worden de inkomsten voor het Nederl. Gouv^t. berekend als volgt:

aandeel in de pachten	*f* 3,600
in- en uitgaande regten en ankergelden	11,900
zout-monopolie	26,000
hoofdgeld der Chineesen	11,500
Te zamen:	*f* 53,000

De Sultan van Sambas, daarentegen, was een vorst wiens weinig beleid hem buiten staat stelde eenig voordeel te trekken van de be-

[1] Zoowel van Boekholtz als, na hem, Nahuys was door C.C. G.G. uitgezonden op grond dezer overweging: „dat het voor Z^r. M^s. dienst hoogst belangrijk is ons op *Borneo* zooveel mogelijk uittebreiden."

trekking in welke hij geplaatst was. Het had uit dien hoofde weinig moeite gekost om, bij het contract met denzelven, voor de geringe som van *f* 12000 in 't jaar, hem tot zijn levensonderhoud toegelegd, meester te worden van het gansche Rijk van Sambas en van de inkomsten, uit het bezit daarvan voortspruitende. Bij hetzelve is echter beloofd die toelage van den Sultan te zullen verdubbelen, zoodra het hoofdgeld van 1 ropy door 10,000 Chineesen werkelijk zou zijn opgebragt, welker getal algemeen wordt gezegd dat van 40,000 te overtreffen.

De bij het contract bedongen voordeelen uit het monopolie van het zout en het hoofdgeld der Chineesen zouden, niet slechts de kosten van het etablissement te Sambas goedmaken, maar daarenboven een aanzienlijk voordeelig saldo doen overhouden.

De onder ziekte en ouderdom gebukt gaande Panembahan van Mampauwa had zich naar Pontianac bij den Commiss. Nahuys vervoegd, te kennen gevende dat de ongelukkige en behoeftige staat waarin hij zich gebragt vond, hem bewogen had zijn land te verlaten en zijn toevlugt tot den Nederl. Commissaris te nemen, daar het zijn vurige wensch was een contract te sluiten, waarbij hij zich, voor den afstand zijner landen, een billijk en zeker bestaan zag toegelegd. Aan dien wensch werd weldra voldaan, en door het contract met denzelven is het Gouvernement, voor eene toelage van *f* 8000 in het jaar, meester geworden van de voordeelen, welke het uit de in- en uitgaande regten, verpachtingen, monopoliën, hoofdgeld der Chinezen, enz. zal kunnen trekken.

Toen aan den Heer Nahuijs de commissie tot het sluiten van contracten met voormelde vorsten werd opgedragen, kreeg dezelve tevens in last om het etablissement van Banjermassing te bezoeken, ten einde den staat van zaken aldaar nategaan, en nadere inlichtingen te verzamelen omtrent het voorgevallene met de landen waarvan de Engelschman Hare den eigendom reclameerde.

Volgens zijn rapport, was het etablissement van Banjermassing in een staat van toenemenden voorspoed, die goede uitzigten voor de toekomst geeft, en nu reeds bewezen heeft dat deze bezitting, wel verre van gelijk voorheen een lastpost te zijn, door de voorbeeldige administratie van den ijverigen en eerlijken Resident Benoit reeds een voordeelig saldo van nagenoeg *f* 40,000 zal afwerpen.

Met opzigt tot de landen, welke de gewezen Britsche resident Hare voorgeeft dat hem door den Sultan van Banjermassing in eigendom geschonken zouden zijn, is op nieuw gebleken hoe ongegrond dat voorgeven, en hoe noodzakelijk de inbezitneming dier landen voor het Nederl. Gouvernement is geweest. Van de zijde van den agent van voorn. Hare was daaromtrent dan ook geen andere oppositie ontmoet, dan het aanteekenen van een niets beduidend protest . . .

Hoewel nu de zending van den H^r^. Nahuijs een uitslag schijnt te hebben gehad over welken men zich in vele opzichten mag verheugen, oordeel ik echter veilig om de opzettelijke examinatie en eventuele approbatie der door hem gesloten contracten uittestellen totdat dezelve, naar aanleiding van het rapport van Commiss. Generaal, zullen kunnen in verband beschouwd worden met het algemeen systema onzer betrekkingen tot de Indische vorsten.

Ik vinde daarentegen geen zwarigheid reeds dadelijk door U^r^. M^t^. oppergezag te doen bekrachtigen . . . . de Resolutie, op 24 Mei dezes jaars door Gouv. Gen. in Rade genomen, met betrekking tot de navigatie der vreemdelingen in de Moluksche wateren. . . . .

(*w. get.*) A. R. Falck.

LXIX.

DE GOUVERNEUR-GEN. VAN NEDERL.-INDIE AAN DEN MINISTER VAN KOLONIËN.

Buitenzorg, den 1 Maart 1820.

Nadat mijne missive van 14 Januarij, behelzende eenige berigten omtrent het ombrengen van den Resident Smissaert en den staat van het eiland Banca van hier afging, zijn van tijd tot tijd nadere tijdingen van die streken en van onze buitenbezittingen in 't algemeen ingekomen, welke van dien aard zijn dat ik het voor noodig houde Uwe Exc. een overzigt van dezelve aan te bieden.

Molukken. Het gouvernement der Molukken geniet thans een diepe rust, slechts nu en dan voor een oogenblik gestoord door gewone strooperijen van Ceramsche en andere zeeroovers, welke niet met vrucht kunnen worden tegengegaan dan door eene vermeerdering onzer zeemagt in die streken, en door eene meer doelmatige bemanning dan tot nu toe aan de gewapende koloniale vaartuigen heeft kunnen gegeven worden. Het eerste is voor alsnog onmogelijk, zoowel om financiële redenen, als omdat het gros der koloniale zeemagt thans eene andere bestemming heeft, en nog in de eerste tijden behoort te houden; terwijl het laatste door het nijpende gebrek aan Europesche zeelieden ondoenlijk is, hetwelk sedert het begin van de oprigting der koloniale marine in waarheid al hare ondernemingen verlamt, en dat korps meer heeft doen strekken om eene vertooning van magt te maken, dan om die magt waar zulks te pas kwam aan te wenden. Overigens heb ik reden om te denken, dat de wijze waarop thans het gezag in de Molukken door den Gouverneur Tielenius Kruithof wordt uitgeoefend, geschikt is om den inlander aan de Nederle Regering te verbinden.

Celebes. Op de kust van Celebes, heeft de val van Aboebakar het gevolg gehad 't welk ik mij van die gebeurtenis voorspelde. De dood van dien muiteling en de vernietiging van deszelfs aanhang hebben den Vorst van Boni merkelijk doen verflauwen in zijne vijandige oog-

merken; en hoewel de vredebreuk met dat opperhoofd bij voortduring blijft bestaan, is het niet te voorzien dat hij vooreerst dadelijkheden zal ondernemen, te meer daar de vorsten van Makassar, Goa en Sidenring en het landschap Wadjoe hem vijandig schijnen, en het daarom niet te denken is dat zij zijne pogingen zouden ondersteunen.

De houding van het Gouvernement in die streken laat echter voor onze eer nog veel te wenschen over, vermits onze tegenwoordige magt aldaar niets dan verdedigende maatregelen gedoogt; waarin geen verandering kan worden daargesteld zoolang de zaken van Palembang en Banka geene gunstige wending hebben genomen.

Het is mij niet voorgekomen, dat onder de onderdanen van het Gouvernement in die streken gehechtheid aan het afgetreden bestuur of afkeer tegen het onze bestaat.

Malakka. Anders is het gelegen in het Gouvernt van Malakka, alwaar de handel bijna geheel en al in handen der Engelschen is, en ook waarschijnlijk blijven zal, zoolang de opium en de lijnwaden producten van Britsche bezittingen zullen zijn. De Engelschen genieten in den geheelen omtrek van dit gouvernement de onderscheiding, welke elk volk schenkt aan degenen die de voorname aanbrengers van deszelfs behoeften zijn, en uit wier handelsbetrekkingen het zijne meeste winsten ontleent. De straat Malakka is daarenboven de gewone weg van alle Engelsche schepen die, van Westelijk Indie en Poeloe Penang komende, den wil naar China, Java en den Oosterschen Archipel hebben: die doortogt is dus onophoudelijk met hunne schepen bedekt, en geen wonder daarom dat de vorsten des lands meer eerbied betoonen voor de vlag die gestadig op honderde kielen voor hunne oogen wappert, dan voor die welke zich in die streken zelden elders dan op enkele onzer gewapende vaartuigen en aan de vlaggestokken onzer kwijnende bezittingen vertoont.

Sedert de vestiging eener Engelsche faktorij op het eiland Singapore heeft de dadigheid der Engelsche scheepvaart in dat oord eene vermeerderde veerkracht bekomen, terwijl vrijstellingen van regten en de openlijke en bedekte hulpmiddelen eener sluwe staatkunde den geringen handel, die ons nog was overgebleven, in gelijke mate doen verflauwen als dien onzer mededingers aanwakkeren. Hiertegen is onzerzijds niets aan te wenden, daar de voorname voorwerpen van dien handel op Britschen bodem worden gekweekt of vervaardigd.

Te Riouw, eene onderhoorigheid van Malakka, heeft onlangs een ongelukkig voorval met een boegineesch opperhoofd, die daarbij het leven heeft verloren, al degenen van dien landaard die aldaar gezeten zijn doen te wapen komen, zoodat onze autoriteiten aldaar in openbare vijandschap met een talrijk gedeelte der bevolking leven.

Hierdoor is de handel aldaar geheel gestremd, en alhoewel de gunstige ligging van het fort te Tanjong Pinang, onder het opzigt van den Kapitein Königsdörffer op eene zeer doelmatige wijze aangelegd, en de sterkte van het garnizoen geholpen door de militaire kundigheden van den Majoor Krieger, weinig grond overlaten om onze verdrijving van daar te duchten, kan echter die staat van zaken, gevoegd bij het zeer dubbelzinnige gedrag in de laatste tijden gehouden door den Sultan van Riouw, Linga, Johor en Pahang en den Onderkoning van Riouw, niet dan zeer voordeelig zijn voor het naburige Singapore, dat ook volgens alle berigten van dag tot dag, ten onzen koste, in voorspoed aangroeit.

Palembang en Banka. Deze vertoonen geen gunstiger verschiet. Wel verre van na den terugtogt der onzen eenige stappen te hebben gedaan om bij het Gouvernement vergiffenis te verwerven, is Sultan Mahmoed Badroedin integendeel gestadig bezig geweest om zich te Palembang te versterken, en zijn aanhang op Banka uittebreiden. Omtrent het eerste hebben wij geene zekere berigten; doch die welke van zijne vorderingen op Banka ontvangen worden, getuigen maar altezeer van zijnen ondernemenden aard en van den bijval, dien hij daar bij de inlandsche bevolking ontmoet. Deze kan geacht worden alom, hetzij dan openlijk of bedektelijk, aan het Europeesch bestuur vijandig te zijn; en die geest wordt ijverig onderhouden door een gestadigen toevloed van Palembangsche zendelingen, die het volk en de hoofden door dreigingen en beloften van ons aftrekken en hen voorzien van de middelen om ons nadeel toetebrengen.

De Chinesche mijnwerkers maken alom een soort van tegenwigt uit, dat echter op vele plaatsen te kortschiet, vooral in het afgelegene distrikt van Toboally (aan den zuidoosthoek van Banka), dat reeds lang door onze ambtenaren en nu ook door de Chinezen verlaten is. In dat district en in het naburige Banka-Kotta hebben de Palembangers verscheidene sterkten opgeworpen, welker bezetting eene gestadige gemeenschap met Palembang onderhoudt, door middel van de

talrijke spruiten en rivieren die zich op dat gedeelte der kust van Sumatra, die de straat Banka vormt, in zee storten.

Te Muntok, de hoofdplaats van Banka, is door de onzen een retranchement begonnen en bijna voltooid, hetwelk ons gezag ten minste in dat gedeelte van het eiland zal doen gevestigd blijven, terwijl in de onderscheidene mijndistricten nabij de woonplaatsen der inspecteurs kleine verschansingen zijn opgeworpen, welke wel overrompelingen moeijelijk maken, maar geen geduchten aanval afweren kunnen. Het is dan ook niet zonder grond, dat tot aan de geheele onderwerping van Sultan Mamoed Badroedin, voor die districten een ernstige bezorgdheid zal blijven bestaan, welke voor het tegenwoordige niet weinig gevoed wordt door onderschepte brieven, in welke hij aan de hoofden van Banka een aanval tegen verscheidene dier buitenposten aankondigt.

De tegenwoordige moesson laat het zenden van versterking naar Banka niet toe, terwijl van een anderen kant de voorzigtigheid aan den kommandant aldaar verbiedt, om het garnisoen van Muntok door het afzonderen van sterkere detachementen nog meer te verzwakken; vermits dit aan den Sultan de gelegenheid zou geven om op die plaats eene onderneming te wagen, hetgeen men zelfs gelooft dat zijn toeleg is. De mijndistricten bevinden zich dus in een zeer benaauwden toestand, waartegen op dit oogenblik nog geene hulpmiddelen aantewenden zijn.

Zoodra de oost-moesson doorkomt, zal eene geduchte macht naar die streken moeten vertrekken. . . . .

Padang. Het etablissement van Padang is, sedert de herstelling van het Nederl. gezag, voor een oogenblik bedreigd geweest met een inval van de hoofden der Toejoe Kottas, die zich ook in vroegere tijden meermalen tegen het Gouvernement hebben verzet. Doch een voordeel door het garnisoen aldaar op de menigte der muitelingen behaald heeft het gevaar doen verdwijnen, en thans is alles daar rustig; ofschoon de nabuurschap van Bencoelen geene voortdurende stilte kan doen hopen, zoolang het bestuur aldaar in handen blijft van een man, die geene middelen onbeproefd laat om de Nederlandsche Regering in een gehaat daglicht te stellen en haar vijanden te berokkenen.

Borneo. Op de kust van Borneo is Banjermassing de eenige bezitting, waar nog geene pogingen zijn gedaan om de door ons gemaakte

inrigtingen omvertewerpen. Na de terugkomst van den Commissaris Nahuijs, van wiens zending Uwe Exc. de resultaten kent [1], heb ik alras reden gehad te beklagen dat die ambtenaar zich niet door een langer verblijf te Sambas, Mampauwa en Pontianak getracht heeft te overtuigen van de duurzaamheid der inrigtingen, welke hij daar had tot stand gebragt, en van de juistheid van het voordeelige tafereel dat hij van die bezittingen had opgehangen. De weigering der Chinezen om het van hen gevorderde hoofdgeld te betalen, de verzetting en aanranding die zij zich tegen onze autoriteiten veroorloofden, de slappe medewerking die men van den kant des Sultans ontmoette, en eindelijk de afkeer dien de inlandsche bevolking toonde van inrigtingen die haar het voortzetten van hare gewone zeerooverijen beletten, — dit alles deed weldra de vrees bij mij ontstaan dat de bezetting van Sambas, Pontianak en Mampauwa niet alleen geen financieel voordeel zou afwerpen, waar zelfs een politiek nadeel zou kunnen doen geboren worden, door de reeds zoo talrijke voorbeelden van feitelijk verzet tegen het Europeesch gezag nog te vermenigvuldigen, en daardoor den ongunstigen indruk te vergrooten dien een dusdanige geest van weerspannigheid voor ons gezag in dezen Archipel, bijzonder in de etablissementen buiten Java gelegen, moet veroorzaken.

Een tweede Commissaris, de heer Roesler, dien ik naar de kust van Borneo afvaardigde, heeft door zijne rapporten mijne denkwijze ten aanzien der onderwerpelijke bezittingen geenzins doen veranderen, te meer daar, na diens terugkomst, nieuwe onlusten met de Chinezen te Pontianak hebben plaats gevonden, waarin eenige hunner het leven hebben verloren, en welke het zenden van eenige versterking derwaarts hebben noodig gemaakt.

Ook op Sambas en Pontianak is toepasselijk hetgeen hierboven is gezegd, ten aanzien van den invloed dien de Engelschen aan hunnen uitgestrekten handel ontleenen. De noodwendigheden die de kust van Borneo van Java betrekt, zijn wel is waar vrij talrijk en voor de bewoners dier kust onmisbaar, doch dit zijn grootendeels van die soort van voorwerpen waarmede zich de zoogenaamde kleine inlandsche handel bij uitsluiting bezig houdt, en welker aanvoer dus geen luister op de Nederlandsche scheepvaart doet afvloeijen. De Engelschen,

[1] Vg. het rapport onder N°. LXVIII.

daarentegen, voorzien de kust van Borneo van opium en lijnwaden, en brengen deze artikelen aan in groote en welbemande schepen, die ontzag inboezemen in vergelijking met de kleine en onaanzienlijke praauwen van Java.

Te Banjermassing bestaat minder Engelsche handel en dus ook minder Engelsche invloed, en welligt is dit de ware reden waarom wij daar minder tegenstreving ontmoeten dan elders.

Al hetgeen ik onder de aandacht van Uwe Exc. heb gelegd laat zich brengen tot de volgende punten:

a) dat de Molukken, Padang en Banjermassing rustig zijn;

b) dat te Sambas, Pontianak en Riouw de trouw der inlandsche hoofden zeer twijfelachtig is, en dat aldaar maatregelen gevorderd worden, geschikt om meer ontzag voor de Nederlansche Regeering inteboezemen en aan de inrichtingen aldaar meerdere vastheid te geven;

c) dat te Makasser een ernstige tuchtiging van den Koning van Boni noodig is, om de eer van het Gouvernement te handhaven en einde te maken aan de vorderingen van dien vorst;

d) dat de vernietiging van het gezag van Mamoed Badroedin te Palembang volstrekt noodig is om Banka te behouden, en aan den oproerigen geest der inlandsche bevolking aldaar het voedsel te benemen dat denzelven thans meer en meer in kracht doet toenemen..

Wanneer ik de maatregelen, die in dezen staat van zaken noodig zijn, opweeg tegen de middelen welke daartoe door ons kunnen aangewend worden, zoo kan ik noch voor mij zelven noch voor Uwe Exc. verbergen, dat het resultaat dezer vergelijking alles behalve bemoedigend is.

De bemanning der gewapende koloniale vaartuigen is, bij gebrek aan Europesche zeelieden, in zulk een ellendigen staat, dat *vier* derzelve reeds door hunne eigene inlandsche zeevarenden zijn afgeloopen, en twee andere zonder moeite aan de Palembangers in handen zijn gevallen. De equipagiën van Zr. Ms. oorlogschepen, waarvan slechts die der korvetten bij derzelver aankomst alhier voltallig waren, zijn zoodanig verminderd, dat de schepen „Tromp" en „Wilhelmina" wat de bemanning aangaat niet dan bezwaarlijk eene gewone reize zouden kunnen doen, en nog minder geschikt zijn voor eene vermoeiende expeditie. Zr. Ms. schip „Tromp" kan door deszelfs grootte alleen dienen om troepen tot nabij de kust te brengen, doch

voor werkelijke operatiën kan geen grooter schip dan een fregat worden gebezigd, en het eenige dat zich thans in Indie bevindt is volgens de laatste rapporten zoodanig vervuurd, dat het zeer twijfelachtig is of hetzelve de korte reize van Java naar Palembang zal kunnen volbrengen.

Een grooter aantal troepen dan 1500 man kan niet worden afgezonderd, zonder de rust van Java zelf in de waagschaal te stellen, en dit getal is ter naauwernood toereikende voor Palembang alleen; zoodat, staande de expeditie naar dat rijk, de overigen buitenbezittingen aan alle voorkomende ongelegenheden het hoofd zullen moeten bieden met de middelen welke thans daar vergaderd zijn, zonder dat het afzenden van eenigen nieuwen toevoer van Java mogelijk zal zijn. Dat zoodanige ongelegenheden niet buiten den kring der mogelijkheid liggen, zal Uwe Exc. na de inzage van dit verslag gereedelijk met mij toestemmen; want, hoezeer het niet waarschijnlijk is dat een onmiddelijk en vooraf beraamd verband tusschen de tegenwoordige bewegingen der inlandsche vorsten in dezen Archipel bestaat, is het niettemin waar dat er slechts weinigen zijn die niet steeds gewillig de hand zullen leenen tot vernietiging van het Europeesch gezag, zoo zij slechts grond vinden om zich een voordeeligen uitslag hunner pogingen te kunnen beloven.

Het is intusschen eene zeer opbeurende omstandigheid dat, terwijl zich aldus in verschillende rigtingen rondom het eiland Java donkere wolken schijnen te vergaderen, dit eiland zelf eene diepe rust geniet, die het Gouvernement in staat stelt om met minder bezorgdheid dan anders het geval zou kunnen zijn, deszelfs oplettendheid naar buiten te vestigen.

De bevolking schijnt over 't algemeen op Java wel tevreden te zijn, hetgeen zich ook laat afleiden uit den staat der residentiën Cheribon, Krawang en Bantam, die thans eene rust genieten waarvan dezelve in de laatste jaren vreemd zijn geweest.

Ik zal enz.

De Secretaris van Staat, Gouverneur-Genl.
van Nederl. Indie,
(*w. get.*) VAN DER CAPELLEN.

BIJVOEGSEL.[1]

1811—1815.

[1] De hierachter volgende stukken werden eerst ontvangen nadat de overige afgedrukt waren. Zij zijn gedeeltelijk uit het Landsarchief te Batavia, en gedeeltelijk uit de Archieven van Solo en Jokjo afkomstig.

LXX.

INSTRUCTIE VAN JOHN CRAWFURD, ALS RESIDENT AAN HET HOF VAN JOKJOKARTA.

Batavia, the 25 October 1811.

Sir,

The Right Hon. the Governor-General having been pleased to appoint you Resident at the Court of the Sultan, I have the direction of the Hon. Lieutt.-Governor to communicate to you the following general Instructions for your guidance.

You will proceed with as little delay as practicable to Samarang on the „Samarang", which vessel has been ordered for the accomodation of yourself and Colonel Adams, proceeding as Resident to the Court of the Emperor, and you will loose no time in prosecuting your journey to Djocjocarta, first accompanying Colonel Adams to Solo.

The enclosed letter to Mr. Engelhart intimates to that gentleman, that his request to be removed from office has been complied with; the whole of the Establishment formerly employed by him is to be struck off, but you are authorized to continue such part thereof, for a short and defined time, as you may find absolutely necessary for the purpose of enabling you to take complete charge of your office.

A translation . . . .

The importance of your immediate departure for Djocjocarta renders it impracticable to furnish you with translations of the papers connected with your appointment, or indeed to furnish you with detailed instructions on the exact line of policy, which it would be adviseable to pursue; but you will perceive by a perusal of the Requests of the Sultan and Regent and the letter now sent to them, as well as from the personal conferences which you have had with the Hon. Lieutt.-Governor on the subject, that it is not the wish of Government to come to any decision on their Requests, until better information is

obtained with regard to the different interests and existing relations of the country.

As far as the information of Government at present extends, it appears that it would *be an act of justice, and one that would certainly tend to make a favorable imprcssion on the native inhabitants of this country, to restore the Sultan to the Government*; but it is necessary previously to ascertain, how far the same might be effected without endangering the tranquility of the country. If, on investigation, such a measure should be found practicable, it is conceived that the *Regent* might continue to hold a high rank and consequence as Heir apparent. This important point will require your most serious investigation, and as early a report as circumstances will admit.

You will find that a most extravagant system of abuse has long been practised at the native Courts of Java, by which the Residents or Ministers have been allowed to appropriate to their own benefit several of the principal revenues of the country, such as the collection of the Bird's-nests, the farming of the Toll-gates, the management of the Opium-sale.

You are most expressly prohibited from deriving any advantages, directly or indirectly, from these sources, and you are to consider the allowance of 750 Sp. D. per mensem, granted to you as Resident, as in full of all emoluments whatever, attached to that station.

You will endeavour to ascertain the possibility of settling an arrangement with the Princes, for vesting these farms in the Company, by whose officers the duties may possibly be more easily and advantageously collected both for the Princes themselves and the interests of the Government.

A detailed report . . . .

With regard to the sale of Opium, it is intended to restrict the importation of that article except for sale to Government, who will afterwards again put it up to public sale at Batavia, at stated periods. It is yet undetermined, whether it would be most adviseable to allow the farmers from the Sultan's lands to supply themselves by purchases at the Batavia-sales, or to contract with the Resident, acting for Government, for the quantity they require.

An early opinion. . . . .

Your attention should be early directed to the communication that

has or may exist with the South-coast; whether there are any roads or facilities for the landing or marching of an army in that quarter; and you will submit such suggestions as may occur to you with regard to defences, that it might be necessary to make against an invading or intriguing enemy in that quarter.

You will correspond direct with the Hon. *Lieutt.-Governor*, on all subjects of political importance, and communicate with and through the *Civil Commissioner*, on such points as may be of a local nature and are necessary to be transmitted tot that Officer for his information.

You are authorized, enz.. . . . .

Acting Secretary to the Hon.
Lieutt.-Governor,
(*w. get.*) J. ECKFORD.

LXXI.

RAFFLES AAN CRAWFURD, RESIDENT TE JOKJOKARTA.

Samarang, 6 December 1811.

Sir,

In pursuance of . . . . I now communicate to You my sentiments on the principal points of the Treaty, that I would wish to make with the Sultan's Court.

Whatever may be the result of the measures, which I have in contemplation with regard to the Sultan, it must be established as a principle that, notwithstanding the reigning Prince may have the Insignia of Royalty, the throne and the territory belong to the British Government by conquest, and that as supreme authority on this Island I am entitled to take upon myself the sovereignty, whenever I think proper.

The principle on which the Dutch Contract of 1792 is framed, [1] will be a very good guide in this respect.

---

[1] Zie „Opkomst van het Nederl. gezag over Java," Deel XII blz. 250—256 en XIII blz. CXVI.

With regard to the Bird's-nests, Toll- and other duties and farms, they must be collected by Government, to pay the expense of the military and civil establishment maintained at the Court. It is not the amount of these duties which renders them an object of importance, but it is of great weight in the political scale that these collections be kept in the hands of Government.

The three Requests made by the Sultan and Regent to Lord Minto, are:

1°. the „Strandgelden." This it is impossible to admit; the political ascendancy which the annihilation of the tribute for the seaprovinces has given to the European power cannot be lost sight of. An equivalent for the amount, if demanded or deserved, may be given in any other way;

2°. the request for the Burying-places of their Ancestors. A similar request was made by the Emperor's Court; from which I must observe, that both Princes seem to have but one interest in benifiting themselves from the late change.

The request, they have made, is, I believe, unprecedented in the time of the Dutch Government, and as far my present information goes, I understand it is to require no less than the North-Coast of Java, as possessed by the Emperor prior to the general peace of Java in 1757.

It appears to me impossible, that the Sultan, who requires the restoration of what he never possessed, and the Emperor, who refers back to a station and influence which the lapse of 60 years under a cautious and politic government like the Dutch must have effaced, has been encouraged by some intrigue, of which we are not yet fully aware;

3°. the last request of the Sultan's Court is the return of their exiled relations.

I have already referred to your opinion respecting these Princes. They are now with me at Samarang; and, so far from appearing or being likely to approve of or assist in any of the Sultan's plans contrary to treaty, I am satisfied that they may be made confidential and trustworthy instruments of the British Government, should their services be found necessary.

With respect to the sale of Opium in the districts of the Sultan, I have decided on the following plan. The exclusive privilege of re-

tailing opium to be sold to a Chinese, at a monthly rent, for the year, and payable monthly. The conditions as usual in favour of the farmer, and Government to supply the opium through the Resident, at 1200 Sp. D. per chest.

The serious and vexatious disputes, which may arise from there being two farmers under the undefined and irregular limits of the territories, belonging to the Emperor and those at present entrusted by the British Government to the sovereignty of the Sultan's Court, induce an opinion that it would be adviseable to have but one farmer, the lease to be sold and the rents received at Souracarta.

I have intimated this idea to Colonel Adams, and enz.

(*w. get.*) Th. S. Raffles.

LXXII.

RAFFLES AAN CRAWFURD, RESIDENT TE JOKJOKARTA.

Samarang, 15 December 1811.

Sir,

I received . . . . As the date appointed for the arrival of the ambassadors at Samarang is now passed, and those of Djocjocarta have not made their appearance, it becomes necessary that the Sultan should be immediately called upon to account for his conduct.

I have therefore to desire that you will inform the Sultan and Regent jointly, that their refusal to send the ambassadors, as stipulated by the 24th article of the Treaty of 1792, is considered as a direct violation of contract and of the respect, due to the British Government.

You will also inform the Sultan and Regent jointly, that the assumption of authority by the former is in direct opposition to his bond or declaration of the 31 December 1810; but this assumption cannot be admitted by the British Government, and that, in conformity to the said deed, you are now instructed to address the Regent only as holding the chief authority in Djocjocarta. You will, in consequence,

address the Regent in all future communications, that you may have with the Court . . . .

The style and tone of these communications I leave with the utmost confidence to your discretion, with however the express injunction that in no case you go so far as to endanger the immediate tranquility of the country.

In my letter of yesterday I informed you of the intended departure for Djocjocarta of Notto Kosomo. He left Samarang this morning, under charge of Lieut. Hunter, and I took an opportunity, previous to his proceeding, of explaining to him the only terms on which I could be induced to consider the Sultan as hereafter entitled to the favorable notice and protection of the British Government, viz. that, after the Sultan and Regent jointly had sent their ambassadors to pay homage, as directed, the Sultan should without delay address to me a letter explaining by the best means in his power the circumstances, which led to the assumption of the Government without anthority and to his subsequent conduct towards the Prime Minister, acknowledging his errors and expressing his regrets for the measures he had so taken, and stating his willingness and anxiety to atone by every means in his power for his inexcusable conduct; further, that the Sultan should, as a proof of his sincerity, resign of himself the throne to the Regent, stating in his letter that he had done so in order that the British Government might make such arrangements for Djocjocarta, as may be deemed most adviseable.

On the above conditions being acceded to by the Sultan and the appointment of a new Prime Minister by the British Government, I have intimated to Notto Kosomo, that the Sultan may possibly be again received into favor and restored to the throne.

It will be for you to give such explanations or additional instructions, as may be necessary on the arrival of Notto Kosomo.

The letter, to be signed by the Sultan, must be dictated by you, and you will be careful to express it in such terms as may adequately answer the purposes of atonement intended, and at the same time be least likely to occasion obstinate refusal on the part of the Sultan. The letter should contain the best excuse for his conduct that can be adduced. If it is practicable to carry this point, I should be desirous that, on my reaching Djocjocarta, the Regent alone should

meet me and in the first instance act as the sovereign, and that the Sultan should not appear until called for, and declared sovereign by me.

The above will in my opinion be a sufficient atonement on the part of the Sultan, and a justification for my again placing him in power; but I must rely on your local information and opinion, how far it may be practicable and adviseable to go to the extent intended.

It must be laid down as a principle in all our proceedings with the Native Courts, that in no case we must demand what we cannot enforce in case of refusal, and that it would be far preferable to limit our demand in the first instance, than on any account whatever to accede in the sequel.

My intended approach towards Djocjocarta, the march of the troops and the employment of Prince Prang Wedono and his Corps in the service of the British Government, may enable you to add weight to the demands for explanation, which on a due consideration of the state of affairs you may think it safe to make [1].

(*w. get.*) Th. S. Raffles.

LXXIII.

RAFFLES AAN MUNTINGE, MACKENZIE EN PHILLIPS.

Souracarta, 23 December 1811.

Gentlemen,

In consequence of the present state of affairs at Djocjocarta, of which you have been confidently informed by me, I have deemed it expedient to appoint you to proceed thither in commission, for the purpose of arranging with the Resident, respecting my public reception on my intended visit.

This, however, is rather the ostensible than the real object of your mission, which is, as far as circumstances and the paramount

[1] De loop der onderhandeling zooals die uit deze brieven blijkt, bewijst, evenals de daarin genoemde feiten, de onvolledigheid en onjuistheid der voorstelling, welke aan de zaak gegeven is in de „Memoir" p. 123—125, en nog laatstelijk in „The Nineteenth Century," April 1890, p. 624—626.

authority and dignity of Government may admit, to devise and prepare measures for the *continuance, permanently if practicable, but otherwise provisionally, of the Sultan's administration at Djocjocarta.*

In the course of these measures, nothing like concession or want of ability to enforce an opposite proceeding on the part of the British Government, is on any account to be admitted, and in the event of a direct and unqualified opposition on the part of the Sultan to acknowledge the superiority of the European power, it will be your duty to inform me of your opinion, after local investigation, how far it may be practicable to enforce the same with the means in our hands, at the present season of the year, and with due consideration of the consequences that might ensue with reference to our operations being successful or otherwise.

You will proceed at daylight to morrow morning, and report to me, daily or more frequently as occasion may require, your proceedings and opinion with regard to my proceeding in person.

The troops have been directed to halt at Klattèn, ... which place at all events I hope to reach on Wednesday next.

You will of course communicate with the Resident, enz.

Your most obedient serv.,
(*w. get.*) TH. S. RAFFLES.

LXXIV.

CONTRACT VAN 28 DECEMBER 1811 MET DEN OUDEN SULTAN [1].

„Treaty of friendship between the Hon. English East-India Company and His Highness the Sultan Hamang Kubuana II Sinopati Ingologo Abdul Rahman Saïdin Panotogomo Khalifat-Alah, agreed

---

[1] Ter vergelijking, is het niet overbodig hier ook het contract te laten volgen, dat op 23 December met den Soesoehoenan gesloten was:

Treaty of perpetual friendship and alliance between the Hon. English East India Company and H. H. the Soesoehoenan Pakubuana Sanopati Ingalaga Abdul Rahman Sahidin Panatagama the Fourth, agreed upon and concluded by Alex. Adams Esq., Colonel . . . ., on the one side, and by Radeen Pangee Soero de Logo, duly authorized by H. H. the Soesoehoenan, on the other.

upon and concluded by John Crawfurd Esq., Resident at the Court of Mataram, duly authorized by the Hon. Th. St. Raffles, representing the Hon. East India Company and the British Sovereignty over

Art. 1.

Whereas the Island of Java and its dependencies have by conquest fallen under the dominion of the British Government, and that Government has in consequence succeeded to every right, privilege, advantage and prerogative which belonged or was attached to the late Dutch or French Government, the same is hereby acknowledged by H. H. the Soesoehoenan, and His Highness confirms to the British Government by this deed all rights, privileges, advantages and prerogatives, which by any former treaty, act or deed whatever have been granted to the former Dutch or French Governments.

Art. 2.

The English E. I. Company, in consideration of the friendship and good understanding which subsists between the British Government and His Highness the Soesoehoenan, and as a testimony of their regard for H. H. and of their confidence in him, continues to H. H. the Soesoehoenan the administration of those countries which were acknowledged by the late Dutch or French Government to have been under His authority at the date of the conquest of this Island by the British troops, with all the rank, dignity and distinction of His exalted station, with the right of succession to His lawful Heirs.

Art. 3.

H. H. agrees to aid and assist the British Government to the extent of His power, with every means which this country affords, in every case in which aids may be required against a foreign or domestic enemy; and the Company, on its part, agrees to maintain and defend the territories of H. H. from all foreign enemies whatever, and to assist Him in suppressing every domestic and internal disturbance which may arise.

Art. 4.

In consequence of the British Government taking upon itself the defence of His Highness's territories, H. H. agrees to place in the hands of the British Government the sole management and direction of the duties upon trade and the property of the Saroong booroong within his dominions; out of the proceeds of which H. H. shall annually receive, in halfyearly installments, a sum of 12,000 Sp. Ds.

Art. 5.

The British Government hereby releases H. H. from His engagements with the European Government, to supply exclusively to them the produce of His territories, at forced and inadequate rates, and an open trade shall henceforth be engaged by the subjects of H. H. in all such produce.

Art. 6.

The British Government hereby releases H. H. from the charges of the repairs of the forts, military buildings and public roads within His dominions, His Highness engaging to furnish labourers and materials, when required, to be paid by the British Government at fair and equitable rates; the superintendence of all the present roads and buildings and the construction of any new ones resting in the British Government.

the whole Island of Java and its dependencies, on the one side, and by. . . . . duly authorized by His Highness the Sultan, on the other.

Art. 7.

The British Government restores to H. H. the territories, wrested from Him by the treaty of the 10 January 1811, and the territories of both Powers shall be the same as before the date of that treaty.

Art. 8.

H. H. reserves to the Hon. East I. Company the exclusive privilege of felling teak-and other timber for shipbuilding, in the forests of His dominions, and H. H. further engages to supply labourers for that purpose and for the transportation of the same to the limits of H. H. dominions, and such labourers shall in every instance be paid by the British Government, at fair and equitable rates.

Art. 9.

In order to prevent the interference of any Power, foreign or domestic, with the good understanding and friendship now established between the British and the Soesoehoenan, H. H. engages never to enter into nor to keep up any correspondance with any Prince, Potentate, Chieftain or State whatever, without the intermediation of the British Government.

Art. 10.

H. H. engages to arrest and deliver up to the British Government all foreigners, or others, who may be found within His dominions, whether they may be landed on the coast or enter the same otherwise.

Art. 11.

In order to testify that the interests of the Government and those of the Soesoehoenan are united and as one, H. H. of His own free will and desire, engages that the First Minister of His government shall neither be appointed, removed nor punished, without the entire concurrence of the British Government.

Art. 12.

All Europeans, Chinese, Natives of Hindostan, or foreigners of any description whatever, shall, as heretofore, be under the protection and subject to the laws and regulations of the British Government', and not amenable to the Javanese laws.

Art. 13.

Javanese, who are subjects of H. H. the Soesoehoenan, offending against Europeans, Chinese, Natives of Hindostan or other foreigners, shall be tried by the Resident of the British Government, with the advice of a Javanese subject of the Soesoehoenan versed in the Mahomethan laws, and they shall seek redress from individuals of the description above specified from the same tribunal; but it shall be allowable for the British Resident, in cases appearing to him to require immediate example, to refer the cause to H. H. the Soesoehoenan, who hereby engages to administer justice with promptness and impartiality therein.

Art. 14.

British subjects of all descriptions, whether they may commit offences against the laws within the territories of H. H., or who have escaped the hands of

Art. 1.

There shall be perpetual peace and friendship between the Hon. English East India Company and His Highness the Sultan.

Art. 2.

H. H. the Sultan being fully impressed with the inadequacy of the provisions of all former treaties to the maintenance of a good understanding between the Government of Mataram and the European Government and to the maintenance of the peace, tranquility and prosperity of both their countries, agrees that in future the office of Dipati, with all its functions, shall be executed by the British Resident at His Highness's Court [1].

---

justice from the British territories taking shelter in those of H. H., shall be delivered up on the first summons and be amenable to the British Courts of Justice.

Art. 15.

The Javanese subjects of H. H. who have taken shelter in the British territories, on account of offences which they are accountable to his jurisdiction, shall on every occasion be delivered up to His Highness.

Art. 16.

All deserters, debtors, or British subjects of whatever description, escaping into the territory of His Highness, shall be delivered up on the first summons.

Art. 17.

All trespasses that may be committed and all disputes, whether civil or criminal, which may arise between the subjects of H. H. the Soesoehoenan and those of the countries formerly placed under the administration of the Sultan, are to be regulated bij the contracts of 1808, until further provisions for the same be enacted.

Done and executed by us at Soeracarta, this 23 day of December, in the year of our Lord 1811, answering to the 8 day of the month Basar in the year 1738.

True Copy. (*w. get.*) A. G. ADAMS,
Resident Solo.

[1] Moest deze bepaling naar de letter opgevat worden, dan zou daaruit een reusachtige *blunder* blijken, alsof het Britsche bestuur zich een zijner residenten had kunnen voorstellen die tegelijkertijd Adipatti, en dus een onderdaan van den Sultan zou zijn.

Wij zien daarin ook veeleer eene dier rechtsfictiën, welke de Mahomedaansche wet toelaat, waarbij de vorst, om zijne onderwerping aan eene Christen-mogendheid te verbloemen, verklaart een Christen-ambtenaar in *zijn* dienst te nemen. In dat licht gezien, verschijnt Art. 2 als een compromis tusschen de tegenstrijdige pretensiën van Raffles en den Sultan.

Art. 3.

H. H. agrees immediately to disband the whole body of the present Prejoorits, called Aibbat [1] or Dalum, and to receive for the security and protection of his Government and person a Bataillon of British Sepoys; all the expenses attached to which to be defrayed by His Higness.

Art. 4.

For the maintenance of peace and good order, His Highness engages to establish a good Police over the whole of his country, and at the capital a Court of Justice, the judges of which are to be paid regular salaries in money from the treasury of H. H.

Art. 5.

The sole property of the Soosoo or edible Birdsnests within the territories of H. H. is conferred upon the British Government.

Art. 6.

His Highness surrenders into the hands of the British Government the sole controul and management of the imposts upon trade, known under the denomination of Bandars, out of the produce of which the British Government engages to pay H. H. annually the sum of 80,000 Dollars, should the whole amount to that sum.

Art. 7.

The British Government restores to His Highness the Provinces, of which the Government of Mataram was divested during the administration of Marshal Daendels, except that of Grobogang, which the British Government is pleased to confer on Pangerang Noto Cusumo.

De laatste gaf ingewikkeld toe, wat de Keizer openlijk bij het 11e Artikel van het verdrag van den 23e te voren erkend had: het toezicht en de leiding van den Britschen Resident. Daar het echter onmogelijk was, dat deze zelf het bestuur voerde, werd, aan de andere zijde, stilzwijgend het feitelijke rijksbestuurderschap van Danoeredja III bestendigd.

[1] Waarschijnlijk eene foutieve Engelsche transscriptie van het javaansche woord *Lèbèt*. „Pradjoerits-lèbèt" zijn zij, die den eigenlijken binnen-kraton bewaken.

Art. 8.

His Highness, on his part, surrenders to the British Government his property in the harbour of Patjitan, on the South Sea, and the District of that name [1].

Art. 9.

H. H. the Sultan engages to lend his assistance towards the construction of a public road from the capital of H. H. to the harbour of Patjitan, one half of the expense attending which H. H. hereby contracts to defray.

Art. 10.

H. H. engages not to prohibit to any class of his subjects the use of any particular article of wearing-apparel, ornament or luxury, except the cloth called "parang roosa" and "sawat", which from time immemorial have been appropriated to the Royal person.

Art. 11.

All the concessions made to the former European Government by the Princes of Mataram are confirmed by the present Treaty.

Art. 12.

His Highness is in future exonerated from supplying to the European Government, at forced and inadequate prices, the various articles of merchandise, stipulated to be supplied in former treaties [2].

---

[1] De landen in de Artt. 7 en 8 met name genoemd, zijn dus de „districts „ceded to the late Government and confirmed to the British by the last treaty," — waarvan Raffles' Proclamatie van 28 Juni 1812 gewaagt.

[2] Dit stuk, uit het Archief van Jokjokarta afkomstig, draagt geen dagteekening, noch onderteekeningen. Dat het echter het definitieve ontwerp is, zooals het door Raffles en Crawfurd op 28 December 1811 den ouden Sultan ter teekening of bekrachtiging voorgelegd werd, kan veilig worden aangenomen. Niet alleen, toch, ontbreekt aan het afschrift volstrekt niets dan de naam van den Jokjoschen onderhandelaar, en komt in het stuk geene rature of wijziging hoegenaamd voor. De inhoud stemt, zoo juist en volledig mogelijk, overeen met hetgeen uit de Instructiën van Raffles aan Crawfurd, van 25 October en 6 December, blijkt zijne inzichten aangaande het te sluiten contract geweest te zijn. Werd op de

LXXV.

ORDER VAN DEN LUITT.-GOUVERNEUR IN RADE, OMTRENT HET TROEPEN-CONTINGENT VAN PRANG WEDONO. (HOLL. VERTALING).

Batavia 13 Febr. 1812.

Het Legioen van den Prins Prang Wedono zal bestaan op den volgenden voet:

Rijdende Artillerie	50	man
Cavallerie	200	"
Jagers of ligte Infanterie.	100	"
Infanterie van Ligne	800	"
	1150	koppen.

Met twee drieponders Rijdende Artillerie compleet.

De Prins Prang Wedono, Colonel-commandant etc., en de inlandsche officieren zullen benoemd worden door het Gouvernement uit deszelfs familie of op deszelfs voordragt.

De Lieutt. Paül is benoemd als adjudant van het Legioen, met toelage van 132 Ropijen per maand.

De Resident aan het Hoff wordt gelast de noodige middelen te beramen, om de manschappen in Engelsche uniform te kleeden, en met den Prins Prang Wedono arrangementen te maken met betrekking tot de toestel enz., welke raadzaam zou zijn om op de plaats zelve onder de inspectie van Prins Prang Wedono te maken.

---

hoofdpunten aan de verlangens van het Britsche Bestuur toegegeven, daarentegen gaf dit, voor de weigering der strandgelden, een equivalent in den afstand van landen. En bovenal verkreeg de oude Sultan de duidelijke erkenning van zijn rang en staat bij dit verdrag, waarvan sommige bepalingen op eene wijze schijnen ingekleed te zijn, berekend om zijn trots te ontzien. Ook de afwijkingen van het bijna gelijktijdig met den Keizer overeengekomen verdrag, met name die in Art. 2, stempelen dit stuk als het definitief geslotene.

Zonderling blijft zeker de bepaling van dat Tweede Artikel. Bedriegen wij ons niet, dan is daarin vooral de reden gelegen, waarom men goedgevonden heeft het onderteekende traktaat uit de Archieven te doen verdwijnen.

Zulke wapenen als uit den voorraad kunnen worden gemist, om het armeeren te completeeren, zullen gefourneerd worden door den Commandant van de Divisie van Samarang, en zulke amunitie als van tijd tot tijd benoodigt zijn zal worden gefourneerd op contrasignature van den Resident.

Aan den Prins en deszelfs officieren wordt toegestaan om de Engelsche uniform te dragen, en Commissiën (Acten) zullen aan hen worden uitgegeven, waarbij hun een locale rang word toegestaan, except wanneer zij met Engelsche Troupes zullen dienst doen, ingevolge hunne appointementen, in de landen der Inlandsche Vorsten.

De Resident word gelast om aan Prins Prang Wedono 's maandelijks toe te staan eene somma van 1200 Spaansche Matten, voor het subsisteeren der Troupes; en dit zal inhouden alle onkosten hoegenaamd betrekkelijk het Legioen.

Het Gouvernement zal voor het eerste moment aan hun uitreiken zulke wapenen, equipementen en rood laken, genoegzaam tot kleed(ing) van het Corps, met een stel rokken of buisjes.

Het bovengenoemde maandelijks appointement aanvang nemende met den 15den December, datum op welke de Prins gelast wordt preparatie te maken tot rëetablisseering van zijn Corps.

Bij order van den Lieutt.-Gouverneur,
(*w. get.*) Tho. Travers,
Asst. Secret. Mil. Depart.

LXXVI.

CONTRACT MET DEN SULTAN AMANGKOE BOEWANA III. [1]

Whereas the conduct of the late Sultan Hamangku Buana the Second has rendered it necessary for the British Government to

[1] Er moet hier op gewezen worden dat de vertaling van dit traktaat, in de „Verzameling van Officieële Rapporten" I, van Nahuys, nog al iets te wenschen overlaat, en waarschijnlijk als een gevolg daarvan, het overzicht door den heer Levyssohn Norman (t. a. p. blz. 72—74) van dit verdrag en dat met den Soesoehoenan gegeven, op sommige punten minder juist is. Wij wijzen slechts op de Artikelen 2, 6, 7, 11, 15, 17 en 19.

proceed to hostilities in the vendication of their Rights, and for the preservation of the Country from the oppression of a cruel and relentless Tyrant, and the British arms have been crowned with success by the reduction of the Craton of Djocjocarta, the fall and the capture of the Sultan, the utter extinction of his power, and the unconditional submission of his people; and whereas the British Government are sincerely disposed to exercise the right of conquest with every possible moderation and forbearance, to obtain reasonable compensation for the expenses of the war, and to establish a permanent security and genuine tranquillity in the Island of Java; Therefore the British Government are pleased to delegate the administration of the Country of Mataram to the Sultan Hamangkubuana the Third, with the exception of such Territories as are surrendered by this Treaty, and subject to the Provisions hereafter specified.

Article 1.

There shall be perpetual Peace and Friendship, between the Honorable the English East India Company and the Sultan of Mataram.

Article 2.

His Highness the Sultan of Mataram engages, that neither he nor any Prince or Chief under his authority, shall levy or maintain any military Force, without the approbation of the British Government; but that he will receive such military Force as the British Government may deem adequate to the protection of his Territories and Person.

Article 3.

In consideration of the expenses incurred by the British Government during the late hostilities, and of the protection to be thus afforded to his Person and immediate Territories, as well as to the general defence of the Island, His Highness agrees to deliver over to the entire management and sovereignty of the British Government his share of the Districts of Cadoe and Pagitan, together with the Districts of Djapan, Djipan and Grobogan, with its Dependencies.

Article 4.

His Highness, impressed with the advantages which must result from an improved and judicious administration of his commercial

Imposts, agrees to place in the hands of the British Government the sole management of the Bandhars and Passars in his Dominions, and that His Highness may not incur any loss on this account, the British Government, on their part, agree to pay to His Highness an annual Gratuity of one Hundred Thousand Dollars.

Article 5.

His Highness confirms to the British Government the exclusive monopoly of the Soosoo or Edible Birds nests, and of the sale of opium, throughout his territories, and under such Regulations as they may please to direct.

Article 6.

His Highness secures to the British Government the sole right and property of the Teak Timber, within the whole of the Country subject to his administration.

Article 7.

For the maintenance of tranquillity and good order within the Country, His Highness the Sultan shall establish a regular and permanent system of Police, and he shall be guided, in carrying this measure into execution, by the suggestions of the British Government.

Article 8.

Except the Javanese born within the Territories of Mataram, every person of any other description whatever, living under His Highness administration, shall be considered under the immediate Jurisdiction of the British Government, and whenever the subjects of His Highness are concerned in an offence against persons thus placed under the British Protection, His Highness engages to direct immediate and impartial justice to be administered, to the satisfaction of the British Government, and it shall be the duty of the British Resident to interfere therein, as far as may be necessary to this end.

Article 9.

In the administration of Justice within His Highness's Territories, it is stipulated, that every kind of torture and mutilation, and the combat of criminals with the Tiger, shall be abolished in future.

Article 10.

His Highness shall no longer be compelled to supply the European Government, at forced and inadequate rates, with any part of the Produce of his Country.

Article 11.

His Highness promises, that he will neither directly nor indirectly, impose any restrictions on the Trade and commerce of the country, and particularly that he will not impose any sumptuary laws, whereby the internal trade may be affected.

Article 12.

The Forts, the Bridges, and the Public Roads shall be constructed and repaired at the Expense of His Highness the Sultan, but under the superintendence of the Servants of the British Government.

Article 13.

His Highness engages, neither to repair old, nor construct new Fortifications, within the precints of his authority.

Article 14.

Whenever Materials, Labourers or Provisions are required by the British Government, His Highness engages to lend his ready and cordial assistance towards procuring them; while the British Government promise, on their part, that whatever is thus furnished shall be paid for, at fair and equitable rates.

Article 15.

His Highness acknowledges the Supremacy of the British Government over the whole Island of Java, and the right of interference on their part, whenever the situation of the Country may demand it.

Article 16.

Whenever the Honorable the Lieutenant Governor in Council may signify to His Highness, that it is necessary to introduce any Regulations for the better ordering of any Department of the Government,

His Highness shall immediately give directions for carrying the same into effect; and in case such directions are not given within twenty days after they shall have been formally communicated to him, then the Lieutenant-Governor in Council shall be at liberty to issue the necessary orders for that purpose, without further delay or reference.

Article 17.

His Highness promises to pay strict attention to any advice which the British Government may occasionally judge it necessary to give him, with a view to the improvement of his Revenues, Finances or administration of Justice, or in any other object connected with the advancement of His Highness's interests or the welfare of his People.

Article 18.

The Depatti or First minister of His Highness's Government shall in future be approved, and subject to removal, at the will of the British Government; and in the exercise of his office, it shall be his duty to consult and communicate with the British Resident on all subjects whatever.

Article 19.

His Highness the Sultan shall hold no intercourse, either with Foreign Powers of any description, or with the Native Powers or Subordinate Chiefs of Java, without the previous permission of the British Government.

Article 20.

His Highness engages that he will offer no molestation to the friends or adherents of the late Sultan, and that he will make a liberal provision for such of his children and family as are now at Djocjocarta.

Article 21.

The Pangerang Notto Cosoemo, Pakoe Alam, intending to enter into the Service of the British Government, His Highness the Sultan engages not to offer any hindrance thereto, and promises not to molest his family or dependents on that account.

Article 22.

As the present distribution of the Highlands of Java, between the Honorable the English East India Company, the Soosoohonan and the Sultan of Mataram, is productive of mutual inconvenience, and is disadvantageous to the Interests of all parties, in consequence of their respective lands being intersected and in small detached portions, His Highness the Sultan consents to an exchange of the same with a view to render the several Frontiers connected and regular, and His Highness also promises to sanction, on his part, such arrangements as may hereafter be made with the Soosoohonan by the British Government, for the eventual exchange of such Lands accordingly.

Article 23.

All stipulations, in former Treaties, which are not annulled in the foregoing articles, are to remain in full force.

This Treaty to have immediate effect, but to be subject to the confirmation of the Right Honorable the Governor-General in Council.

Signed and Sealed this 1st day of August 1812, [1] by the Honorable Thomas Stamford Raffles, Lieutenant-Governor of the Island of Java and its Dependencies, on the part of the Honorable English East India Company, and by His Highness the Sultan Hamangkubuana the 3d, on the other.

(*Signed*) Th. S. Raffles. (*L. S.*)
The signature of the Sultan
Hamangkubuana (*L. S.*)

Ratified by the Right Honorable the Governor-General in Council, this second day of October in the Year of Our Lord One Thousand Eight Hundred and Thirteen.

---

[1] Zooals wij op blz. 12 gezien hebben, zond Raffles het traktaat met den Sultan reeds den 14 Juli aan Lord Minto. Gesloten was dit dus op, of zelfs vóór dien datum. De eind-onderteekening en bezegeling zal vermoedelijk eerst later plaats gehad hebben, om den Raad van Indië in de gelegenheid te stellen daarvan vooraf kennis te nemen.

Dat de gekozen datum van 1 Augustus een fictieve is, blijkt ook daaruit, dat beide verdragen met den Sultan èn den Soesoehoenan op éénzelfden datum gesteld zijn, en daarbij eene plaats van onderteekening niet vermeld wordt.

LXXVII.

CONTRACT MET DEN SOESOEHOENAN.

Whereas His Highness the Soosoohonan, misled by the instigations and advice of evil and wicked counsellors, was induced to enter into a conspiracy with the Sultan of Djocjocarta, with the avowed view of undermining the British Power in Java, and a Military Force having been in consequence assembled, at a heavy expense, for the maintenance of the just and lawful rights of the Britsch Government, by the valor of which the offending Sultan was defeated, his Fort and Palace taken, and his Person secured;

And whereas His Highness the Soosoohonan, having made a full confession of all the circumstances of the conspiracy, delivered up the person of the evil counsel who advised that transaction, and thrown himself upon the mercy of the British Government;

The British Government, actuated by sentiments of moderation and of forbearance, being satisfied of the genuine good will and friendship of His Highness, and having only in view a reasonable compensation for the expenses of the warlike preparations, they were compelled to make, with security for the future peace, tranquillity and happiness of the Country, are pleased, for the security and attainment of these objects, to enter into the following Treaty and Agreement with His Highness the Soosoohonan.

Article 1.

There shall be perpetual Peace and Friendship between the Hon. English East India Company and His Highness the Soosoohonan.

Article 2.

His Highness the Soosoohonan engages immediately to disband the whole of the present Military Force, except a Guard of Honor, of 1000 man, and that neither He nor any Prince or Chief under his authority shall levy or maintain any Military Force, without the approbation of the British Government, but that he will receive such Military Force as the British Government may deem adequate to the protection of his Territories and person.

Article 3.

In consideration of the expenses incurred by the British Government, during the late hostilities, and of the protection to be thus afforded to his Person and immediate Territories, as well as the general defence of the Island, His Highness agrees to deliver over to the entire management and Sovereignty of the British Government his share of the Districts of Cadoe and Pagitan, and the Districts of Blora and Wierosobo.

Article 4.

His Highness, impressed with the advantages which must result from an improved and judicious Administration of His Commercial Imposts, agrees to place in the hands of the British Government the sole management of the Bandhars and Passars in his Dominions. That His Highness may not incur any loss on this account, the British Government agrees to pay His Highness an annual gratuity of One hundred and Twenty thousand Dollars, and further to make such arrangements as may prevent any of the Members of His Highness' Family suffering inconvenience by the transfer of the Passars.

Article 5.

His Highness confirms to the British Government the exclusive Monopoly of the Sooso or Edible Birds Nests and of the sale of Opium, throughout his Territories, under such Regulations as they may please tho direct.

Article 6.

His Highness secures to the British Government the sole right and property of the Teak-Timber, within the whole of the Country subject to his administration.

Article 7.

For the maintenance of tranquility and good order within the Country, His Highness the Soosoohonan shall establish a regular and permanent system of Police, and he shall be guided, in carrying his measure into execution, bij the suggestions of the British Government.

Article 8.

Except the Javanese, born within the Territories of Souracarta, every Person of any other description whatever, living under His Highness's Administration, shall be considered under the immediate Jurisdiction of the British Government; and whenever the subjects of His Highness are concerned in an offence against Persons thus placed under the British Protection, His Highness engages to direct immediate and impartial Justice to be administrated, to the satisfaction of the British Government; and it shall be the duty of the British Resident to interfere therein, as far as may be necessary to this end.

Article 9.

In the administration of Justice within His Highness's Territories, it is stipulated that every kind of torture and mutilation, and the combat of the criminals with the Tiger, shall be abolished in future.

Article 10.

His Highness shall no longer be compelled to supply the European Government, at forced and inadequate rates, with any part of the Produce of his Country.

Article 11.

His Highness promises, that he will neither directly nor indirectly, impose any restrictions on the Trade and Commerce of the Country, and particularly, that he will not impose any sumptuary Laws, whereby the internal trade may be affected.

Article 12

The Forts, the Bridges, and the Public Roads shall be constructed and repaired at the expense of His Highness the Soosoohonan, but under the superintendance of the Servants of the British Government.

Article 13.

His Highness engages neither to repair old, nor to construct new Fortifications, within the precints of His authority.

Article 14.

Whenever Materials, Labourers, or Provisions, are required by the British Government, His Highness engages to lend His ready and cordial assistance towards procuring them; while the British Government promise, on their part, that whatever is thus furnished shall be paid for, at fair and equitable rates.

Article 15.

His Highness acknowledges the Supremacy of the British Government over the whole Island of Java, and the right of interference on their part, whenever the situation of the Country may demand it.

Article 16.

Whenever the Honorable the Lieutenant-Governor in Council may signify to His Highness, that it is necessary to introduce any Regulations for the better ordering of any Departments of the Government, His Highness shall immediately give directions for carrying the same into effect; and in case such directions are not given within twenty days after they shall have been formally communicated to him, then the Hon. the Lieutenant-Governor in Council shall be at liberty to issue the necessary orders for that purpose, without further delay or reference.

Article 17.

His Highness promises to pay strict attention to any advice which the British Government may occasionally judge it necessary to give him, with a view to the improvement of the Revenues, Finances or administration of Justice, or in any other object connected with the advancement of His Highness' interest or the welfare of his People.

Article 18.

The Depatti or First Minister of His Higness's Government shall in future be approved and subject to removal, at the will of the British Government; and in the exercice of his Office, it shall be his duty to consult and communicate with the British Resident, on all subjects whatever.

Article 19.

His Highness the Soosoohonan shall hold no intercourse whatever, either with Foreign Powers of any description, or with the Native Powers or subordinate Chiefs of Java, without the previous permission of the British Government.

Article 20.

As the present distribution of the High Lands of Java, between the Hon. English East India Company, the Soosoohonan and the Sultan of Mataram, is productive of mutual inconvenience, and is disadvantageous to the interest of all Parties, in consequence of their respective Lands being intersected, and in small detached portions, His Highness the Emperor consents to an exchange of the same with a view to render the several Frontiers connected and regular, and His Highness also promises to sanction on his part such arrangements, as may hereafter be made with the Sultan by the British Government, for the eventual exchange of such Lands accordingly.

Article 21.

All stipulations in former Treaties which are not annulled in the foregoing Articles, are to remain in full force.

Article 22.

This Treaty to have immediate effect, but to be subject to the confirmation of the Right Hon. the Governor-General in Council.

Signed and Sealed this 1st day of August 1812, by the Honorable Thomas Stamford Raffles, Lieutenant-Governor of the Island of Java and its Dependencies, on the part of the Hon. English East India Company, and by His Highness the Soosoohonan Pakoeboeano the 4th.

(*Signed*) Thomas S. Raffles (*L.* S.)
The signature of the Soosoohonan. (*L. S.*)

Ratified by the Right Hon. the Governor-General in Council, this second day of October in the Year of our Lord One Thousand Eight hundred and-thirteen.

LXXVIII.

BESLUIT OMTRENT HET TARIEF DER KOELIE-LOONEN IN HET BUITENZORGSCHE.

Batavia, Thursday, 4 October 1882.

The Lieut-Governor lays before the Board a letter from the Resident at Buitenzorg, [1] recommending an increase of wages to Coolies, employed at Buitenzorg . . . .

Scale of increase of wages to the batoors.

As present the Coolies or Batoors, employed at Buitenzorg, are paid at the rate of eight stivers in coper humps per day, except those coining from Cheribon, who reccive three gantangs of Rice in addition per mouth, which makes their wages equal to 11½ st. per day.

The batoors from Cheribon are well paid at this rate, as are also those belonging to the Bogou (?) District at 8 stivers.

---

[1] De Resident voerde o. a. de volgende beweegredenen aan:

„I take the liberty of proposing that a small increase be made to the wages now paid to the Batoors or Coolies, employed at Buitenzorg, from the more distant parts of the Batavian Regencies. At present, Batoors who live at 10 or 12 days journey from this, receive no more than those whose places of residence are not as many hours distant; and I think it only requires the statement of the fact, to make it evident that a man, who has a journey of 10 days to perform, before he can arrive at the spot where his labour commences, should either receive wages from the time he sets out till the time of his return, or be paid at a higher rate while he is actually employed.

„It is upon this principle that I presume, that the Batoors from Cheribon receive, in addition to the fixed rate of wages, 3 gantangs of Rice each per month; and a considerable number of those who come to work here from the Preanger-Regencies live equally as far distant.

„In preference, however, to their being paid wages from the time they begin their journey, which might be an inducement for them to loiter on the road on their having an allowance of rice which would hardly admit of being portioned out in less quantities than sufficient for one man's subsistance, I would propose their wages being increased during the time they are working. With this view I have prepared the scale of increase herewith annexed, and after obtaing every information, I have reason to think that . . . . . the increase will be deemed ample by those poor people and . . . . . not only induce them to perform their work with alacrity, but be the means of *lessening the number of desertions, while they are so employed.*"

It is proposed that an increase of 2 stivers, making the wages 10 st. per day, be paid to those coming from the Districts of:

Sumadang,
Galloo,
Soocapoora,
Limbangang
and Pracamoonchong:

and that an increase of one stiver, making the wages 9 st. per day, be paid to those coming from the Districts of:

Bandong
and Chiangore.

(*signed*) J. Mc. Quoid.

The Board, on a consideration of the reasons urged by Mr. Mc. Quoid, are indnced to accede to the proposed increase of wages to tbe Batoors, as stated in the Enclosure; . . . .

Ordered, that the necessary communication be made to the Resident at Buitenzorg accordingly, and that the Accountant be made acquainted with the increase of hire, granted to the Coolies.

LXXIX.

CONTRACT MET PAKOE ALAM. [1]

(„Contract and Engagement entered into and agreed upon, between John Crawfurd Esq., Resident at the Court of the Sultan of Java, duly anthorized thereto by the Hon. Th. S. Raffles, Lieut.-Governor of the Island of Java and its Dependencies, on the one side, and the Prince Pangeran Paku Alam, on the other.")

---

[1] Het ontwerp hiervan werd bij volgenden brief aan Raffles onderworpen: „Hon. Sir, After much delay, occasioned by difficulties in arranging and fixing upon the lands for the Pangerang Paku Alam, I have at last the honor to inform You, that the whole affair is now adjusted to the satisfaction of all parties, and I insert herewith a (copy) of the Engagement, proposed to be concluded with the Prince.

Djocjocarta March 7th 1813. (*w. get.*) J. Crawfurd, Resident."

Art. 1.

Whereas the British Government are entertaining a high sense of the fidelity, attachement and public services of the Prince Baku Alem, they are hereby plased to take Him and his family under their own immediate protection.

Art. 2.

The British Government stipulate to pay to the Prince Paku Alam during his lifetime and while he conducts himself to their entire satisfaction, a monthly stipend of 753 Sp. Dollars, and they further engage to make arrangements with H. H. the Sultan of Java, by which the Prince shall be placed in possession of lands to the full amount of 4000 Chachas, to be in like mannor hold during his life and good behaviour, and to descend to his eldest son, the Prince Suryo Ningrat, to be held on similar terms and conditions.

Art. 3.

The lands in question shall be held under the guarrantee of the British Government, and be subject to which form of administration and government, as the said British Government may be pleased hereafter to establish; and it is more particulary provided that they shall be subject to any modifications that may become necessary in the speciel arrangements which are in contemplation for the territories of Their H. H. the Soosoohonan and Sultan.

Art. 4.

In the lands now given to the Prince Paku Alam it shall be fully understood, that no new taxes shall be levied nor shall the present Revenue be in any manner increased or altered without the express consent of the British Government.

Art. 5.

In consideration of the benefits conferred upon the Prince Paku Alam, he hereby stipulates, to support and maintain for the service of the British Government a Corps of One hundred Horse, under the terms and conditions specified in the following articles.

Art. 6.

The Corps shall be armed and clothed by the British Government, in such manner as they may deem most expedient, the Prince on his part supplying horses, accoutrements and necessaries.

Art. 7.

The Prince Paku Alam stipulates and engages, that, besides the ordinary rations of rice, his Corps shall be paid at the following monthly rates:

to a Sergeant	3	Sp. D.
" Corporal	2½	"
" Private	2	"

Art. 8.

The Corps shall be regularly mustered by an Officer of the British Government, appointed for this purpose, and no individual, of which it consist, shall be discharged on any account without the express permission of the said Government.

Art. 9.

Finally, it shall be fully understood, that except the Corps now alluded to, neither the Prince Paku Alam or any of his Family shall directly, on any account, maintain any other species of military force or establishment.

The proposed Engagement is approved and sanctisned.

Batavia, 17 March 1813.

By order of the Hon. Lieutt.-Governor,
(*signed*) C. Assey, *Secretary.*

LXXX.

DE „COMMISSIONER FOR THE EASTERN DISTRICTS" H. HOPE AAN RAFFLES.

Residency Solo, May 1813.

Honble Sir,

I have the honor of reporting to You, that the extent of territory belonging to the Pangerang Prang Wedono, as independent Prince,

which has been taken possession of by the late commissioner Mr. Crawfurd in the Kadoc, is 28 tjajas or rice-fields, bringing in a yearly rent of 150 ducatons. The Dessa is named Mosso Kasingie, and another Dessa named Kidawookan, of 8 Tjatjas, bringing in 200 Ducatons annually; both of the Dessa's were let by Piagems for the above mentioned sums, and the Piagems were sent by me to Mr.Crawfurd.

The Dessa's, held by the Pangerans Praboe and Adiwidjojo of the Pangerang Prang Wedono, are more complicated.

Upon the conclusion of peace between the Sultan and Manco Nogoro, grand father of Prang Wedono, a certain number of Tjajas were settled upon the Ratoo Bandhoro, sister to the Sultan and wife to the Pangerang Anum, an adherant of the family to Manco Nogoro. On the death of Pangerang Anum, the Ratoo Bandhoro went to Djocjo, against the wish of Manco Nogoro, and the Sultan would not allow her to return. The Sultan demanded the lands, attached to the late Pangerang Anum, in right of Ratoo Bandhoro, which Manco Nogoro refused to give up. The Government then interfered with the Soosoohonan, and offered him the same quantity of Land, provided he would give up the Land to the Sultan, with the daughter of the Soosoohonan to Pangerang Adwidjojo, father of Prang Wedono.

Pangerang Adwidjojo and his wife died soon after, and the Land was made over to Prang Wedono personally, instead of reverting to the Emperor. On the death of Pangerang Manco Nogoro and Prang Wedono's succession to the rank held by him, he made over the lands in question to his brother, which was sanctioned by the Emperor. Some port of that ground lay in the Kadoe; the names of the Dessa's are Took songo, 12 Tjajas, held for federal service by Pangerang Prabo, Tooksongo by Pangerang Adwidjojo, 8 Tjaja's fendal service, and the other 4 Tjatjas 8 Dollars.

From this statement there appears due to Prang Wodono, for Pooasso and Mooloot, as paid in Kadoe 350 Ducatons; and I recommend the claims of Pangerang Prabo and Awidjojo to the favorable attention of Government [1].

[1] De inkomsten door Prang Wedono, ten gevolge van den afstand van de Kadoe verbeurd, werden hem door het Britsche Bestuur verder verzekerd, en aan de Pangerans Praboe en Awidjojo werd eene vergoeding toegelegd wegens de afschaffing der heerediensten te voren op de genoemde landen rustende. (Beschikking van den Secretaris Assey, van 5 Juni 1813.)

The Pangerangs Prabo and Adwidjojo held several other Dessa's in the Kadoe, but they held them from the Emperor, through the Pangerang Depatty.

1 have the honor, enz.

(*signed*) H. HOPE.

LXXXI.

TO HIS ROYAL HIGHNESS THE PRINCE REGENT OF THE UNITED KINGDOMS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND. Etc. Etc. Etc.

Gracious Sir,

May it please your Royal Highness to accept this humble address of the undersigned Dutch Inhabitants of Batavia, who wish to convey by it to Your Royal Highness their sincere feelings of gratitude, by which their hearts were overwhelmed on the receipt of the joyfull intelligence of the last important and glorious news from Europe, which convinced them that *their native country was rescued* from the oppressions of the tyrannical Ruler of France, and that *the Illustrious, by us beloved, House of Orange has been restored to its lawfull hereditary Power.*

Since many years this colony felt the heavy weight of the war, in which Holland through the forced alliance with France was involved; the only hope and prospect we had, was the unshaken perseverance, with which Great Britiain maintained the contest against the faithless Power, threathening mankind with slavery, which prospect encreased greatly, when fame acquainted us that the immortal Hero the Marquis of Wellington, with gallant British Troops, animated with the same spirit as their inimitable commander made the most rapid progresses, in breaking the chains in which the enemy to true liberty had fettered the people of Spain and Portugal and conquered at all opportunitys the most proved army's of France, considering by their overbearing master as invincible.

But it was our fate also to experience the pangs of the French

oppression, the Corsican insatiated usurper having joined Holland to France, found the means to bring us also under his slavish yoke, which was an easy task for him, this Colony being at that distressing period govern'd by *a General stronger attached to the person and interest of Bonaparte than to his own country, delighted in establishing his tiranny also in Asia.* Their triumph was however of a short duration. Heroic British Troops, sent by a magnanimous and faithfull Government, *rescued us from oppression* the Rigth Honorable the virtuous Earl of Minto, who through his presence and noble heart softened many calamitys, the general attendants of war, established before his most regretted departure a mild and just Government, which tried as much as laid in its power to soften the sorrows and afflictions of past distress.

Blessed and ever memorable be the day, which made us partake in the inexpressible joy of *our countrymen, who have shown themselves not unworthy to be the offspring of the old Netherlanders*, the day on which we received the most happy intelligence, that the contest againsf destruction of mankind, which His Most Sacred Majesty, the patern and exemple of virtue to all the Princes of the world, had maintained for a great number of years with faith and firmness, was nearly brought to an issue by Your Royal Highness's wisdom, constancy and undaunted courage.

No words are strong enough to express the high gratitude which fills our hearts to Your Royal Highness, as the real and only deliverer of our much beloved country, through whom we are *again placed amongst the number of nations* of which title the scourge of mankind cowardly had robbed us. *Through the return of His Serene Highness the Prince of Orange, we are blessed with a virtuous Souvereign* and Gallant Protector, of which we experience allready the strongest proofs, with *His Highness's restoration to His lawfull Rights*, the long desired *Peace with Great Britain*, our old faithfull ally, being restored also; *those great events opening to us the prospert of future happiness and prosperity.*

May it be allowed to us to offer to Your Royal Highness our feeble efforts, to express our sincere and most gratefull thanks which the heart can feel, but the pen not describe, for *Your Royal Highness's* noble and gracious *assistance*, through which *our country* is

rescued from its oppressors and *reborn to its former independence*, which even our latest generations cannot enough acknowledge, and in whom ingratitude would be the blackest deed ever committed. We most fervently pray the Almighty God to preserve Your Royal Highness's and to crown all Your Royal Highness's undertakings with the best success, of which undoubtedly the result will be a general Peace and *the happiness of all nations* of Europe.

May it pleasse Your Royal Highness's enz.

Batavia, the 21 of June 1814.

(*w. get.*)

D. Popkens.
Z. Veeckens.
P. J. Couperus.
W. H. van Riemsdijk.
Gavoik Manuk.
G. van der Keer.
H. Bockhof.
J. C. Elveg.
J. Tiedeman.
W. van Hoesen.
J. F. Sassen.
J. J. Ross.
Janssens Rees.
J. W. Boswater.
P. G. Siberg.
H. T. Kruythoff.
J. M. Balje.
J. J. Vogelaar.
J. J. van Sevenhoven.
H. Veekens.
L. W. Meyer.
J. Hesman.
J. Cantz.
J. Barends.
N. C. Lassis Manttuze.
J. G. Sweebe.
W. D. Cranssen.
J. Berkhout.
C. L. de Veye.
R. Prediger.
J. Siberg.
Chassé.
W. Wardenaar.
W. H. van Ysseldijk.
J. Hayman.
G. F. Heyneman.
J. Heyneman.
J. M. van Beusechem.
J. C. Schmidt.
J. G. van den Berg.
C. Eekhout.
K. Coop a Groen.
J. W. D. de Jongh.
G. van Groll.
P. de Bruijn Vermeer.
Canter Visscher.
J. W. Burggraaf.
J. J. Reijnst.
J. van Boeckholtz.
A. Vincent.

P. Veeris.
J. W. Moorrees.
J. Schill, V. D. M. Luth.
G. F. Smit.
H. A. Vorst.
Krause.
L. Miero.
A. S. Brukens.
F. Alberti.
J. L. Weghenke.
F. P. Seena.
J. Schill Jr.
J. Jongkind.
J. F. van Leeuwe.
A. E. Ebell.
J. Sursamsie.
W. H. van Headt.
P. Veltbrugge.
A. L. Franze.
H. Schultz.
J. H. Horst.
A. D. J. Pahud.
J. F. Arnold.
A. A. Cassa.
de Serierre.
J. Marcus.
G. F. Meylan.
P. H. V. Cappelhoff.
Jansen.
F. Bredero.
G. Reinking.
J. H. de Hoogh.
Lutzow.
E. A. van Ittersum.
Gaup.
Jansen.
A. Leevi.

A. Barends.
M. Clingberg.
G. Rensing.
J. Mathess.
M. H. M. Wasbeck Eekhout.
J. Hindermeyer.
N. J. Jans.
L. Hertog.
A. de Jong.
C. Lynis.
Ary de Jong.
N. Engelhard.
J. A. van Braam.
J. Scheider.
G. J. Steufhaas.
D. Schaap.
W. Popkens.
D. Coreck.
E. J. Roessler.
J. Velthuysen.
P. Wedding, R. K. P.
J. Nelisen, R. K. P.
G. W. A. de Roock.
N. Verdriet.
H. A. Parvé.
J. C. Boswell.
J. F. Liesant.
J. Wolf.
H. V. Ligtenberg.
C. Heyer.
J. Slooter.
W. H. van Sintruien.
F. Croning.
J. E. de Jong.
D. F. van Stralendorf.
C. F. van Stralendorf.
A. de Bock.

P. Kamphuys.
Benelle de la Faille.
F. Rijnhart.
A. de Brockert.
F. J. L. Gertsen.
W. van Bercum.
P. E. Nyland.
C. H. Specht.
Age Jges.
G. A. Juffs.
W. F. Eerhardt.
Knaud.
Lehman.
J. F. Maens.
L. F. Mayer.
L. V. A. Huls.
Niels Holm.
J. G. van der Lee.
N. Arends.
H. van der Menda.
J. Macartie.
F. C. Robberts.
J. G. Bockemohle.
A. Bruyn.
J. Ekenholm.
J. Dirksen.
V. Woburg.
S. Groeneveld.
C. G. Richtens.
W. A. Senn van Basel.
J. A. S. Deveye.
J. G. van Tienen.
H. G. Ryser.
J. Salinger.
A. Bettink.
Timmerman Thyssen.
J. C. Romswinkel.
Goldman.
Thalman.
S. Breuker.
D. J. Papet.
Van Gesseler te Lintelo.
M. A. Mossel.
A. Maarschalk.
G. Wagenaar.
Rynhardt.
H. Voorman.
P. J. C. de Jongh.
L. Heukevlught.
J. Nazet.
H. W. Aitsma.
J. C. Hillebrink.
H. Senn van Basel.
J. H. P. Bernhoff.
J. F. Leeuwe.
W. A. van den Heuvel.
J. G. Bauer.
Hymericks.
G. Reinsing.
G. J. van Ryck.
F. von Wense.
J. van den Bogaart.
J. Krummerlee.
C. Moritiaan.
J. C. Scheesel.
A. Pensens.
A. Michiels.
J. F. Taunay.
J. P. Arnold.
J. C. Claus.
A. C. Fehrman.
J. Jansz.
L. J. Hendriks.
R. Kruimel.

L. W. Baggers.
J. F. Karels.
H. Baud.
W. N. Servatius.
A. van Doornink.
D. Christiani.
Jansen.
J. L. Luther.
J. H. Blome.
J. J. Arnold.
M. Meyer.
J. de Jongh.
J. G. P. van der Kaa.
P. Jessen.
W. P. de Haant.
I. C. Obenheimer.
W. Burgemeester.
R. C. N. d'Abo.
L. J. Schultz.
M. Lentz.
I. Heuffenreuter.
D. V. Francquemont.
E. Hubers.
J. Put.
C. Westenvoort.
J. Burger.
J. Klein.
Cox.
J. F. Sasse.
H. B. Lippe.
A. Canels.
P. van Hoek.
E. F. Lievens.
N. C. Marthese.
A. J. Kerst.
H. van der Hoeven.
S. H. van Sprenger.
W. V. Aitsma.
J. van Reenen.
Sluyter.
J. C. Blomhoff.
W. Ligtenberg.
Gonger.
Van Laanen.
S. E. de Jongh.
D. A. Beijnon.
B. D. Bakker.
J. F. Heyneman.
J. Bonte.
J. Adriaansen.
A. van Leeuwen.
Groeneveld.
J. Dessaùvagie.
C. L. Davids.
C. Burry.
H. Schienhout.
C. Wangers.
J. Keyser.
G. Arlt.
M. J. Piepers.
P. H. Breton van Groll.
A. Denys van Groll.
J. A. Jugler.
Bunkens.
A. K. Smissaert.
A. de Nys.
J. Matak.
D. van Son.
P. J. Voestensons.
G. Blume.
P. Dekker.
H. Simons.
L. C. Senff.
H. A. Hann.

H J. van Velthoven.
H. Mouthaan.
C. C. Schubert.
W. Beenhorst.
C. Weisent.
F. A. Brongers.
A. Ferdinandus.
A. M. J. Marthese.
J. van Hek.
H. E. Hoven.
J. C. Obreen.
A. Wardenaar.
L. A. van Hek.
G. S. Ronge.
H. Kroose.
S H. Nebbens.
E. de Hendicks.
J H. Matthijssen.
F. J. Plaet.
D. C. Sprenger.
J. M. Kilian.
S. F. van Thiel.
H. Specht.
J. Specht.
C. Braet.
J. Beijster.
J. Wijnbergen.
W. A. Ferdinandus.
J. B. Meijer.
J. A. Sluijters.
J. Groot.
J. L. Wattig.
Huijsers.
Minnaar.
F. G. Willems.
J. P. Barends.
W. C. Lentz.
F. Grasshuys.
J. van den Mas.
A. J. Paulus.
S. H. Kroon.
G. Junk.
J. R. Tile.
G. H. Schaffer.
C. Rolf.
G. Droft.
G. H. Dewitt.
H. E. Wittenaar.
H. Adlung.
J. van der Werf.
J. A. Brongers.
A. L. de Veer.
F. J. Wiltenaar.
Van Prehn.
Pollones.
J. G. J. Kleynhens.
J. Krummel.
H. C. Coenradi.
A. Macaré.
S. van Leeuwen.
Rauws.
N. Janssen.
C. G. Greeving.
H. van Mander.
J. E. Marten.
W. Berkhoff.
G. Kool.
H. J. Cannaarts.
H. W. Muntinghe.
G. W. C. van Motman.
J. D. Hartelieff.
F. W. Hartingh.

LXXXII.

TROONSVERHEFFING VAN SULTAN AMANGKOE BOEWANA IV, EN AANSTELLING VAN PAKOE ALAM TOT REGENT.

Intelligence having been received of the lamented death of His Highness Sultan Hamang Kubuana the 3d, and the Crown-Prince, his son and legitimate heir, having succeeded to the Throne of Mataram, under the title of Sultan Hamang Kubuana the 4th, His Excellency the Honorable the Lieutenant-Governor has deemed it neccessary, in consequence of the tender age of His Highness Sultan Hamang Kubuana the 4th, that a due provision should be made for the general administration of the country pending the minority of His Highness; and having taken into consideration the high Rank, Character and Talents of the Pangerang Paku Alem, he has been pleased to select and appoint the said Pangerang Paku Alem to be provisional Regent of Mataram, during the minority of His Highness, and in that capacity to administer the country for and in behalf and in the name of His Highness Sultan Hamang Kubuana the 4th. In order to ensure the comfort and to provide for the education of His Highness Sultan Hamang Kubuana the 4th, the Honorable the Lieutenant-Governor deems it proper to vest his mother with the domestic arrangements of the Craton, and proper persons with a suitable establishment will be selected and provided, for the further improvement of the mind of His Highness.

In thus reposing the highest confidence in the Pangerang Paku Alem, His Excellency the Lieutenant-Governor relies upon the same system of administration being continued in the Country, that has proved so beneficial during the Reign of the late Sultan, and that in all cases the Pangerang will be attentive to the advice of the Resident, recollecting that the same anthority which now confers this high office upon the Pangerang, has always the power to cancel it.

His Excellency requires of the Regent, in all cases to support and uphold the dignity of His Highness the Sultan Hamang Kubuana, in whose name and behalf he administrates the Country, and also

that previous to his assuming the rank and authority of Regent, he do sign and seal such an acknowledgement of this appointment, as the Resident Capt. Garnham shall dictate, with a view of ensuring a perfect understanding and the general prosperity and welfare of the Country.

(*w. get.*) TH. S. RAFFLES.

COVENANT ENTERED INTO BY PANGERANG PAKU ALAM ON HIS BEING APPOINTED REGENT OF MATARAM.

I, Pangerang Pakoe Alam, having been selected and appointed by the Honorable Thomas Stamford Raffles, Lieutenant-Governor in Council of Java and its Dependencies, to act as Regent of Mataram during the Minority of His Highness the Sultan Hamang Kubuana the 4th, or as long as the British Government of Java may be pleased to direct, do swear most solemnly before God, that I will in no instance, directly or indirectly, interfere with any Arrangements that at present exist or may be made hereafter, respecting the Person or Education of His Highness the Sultan, or regarding any Branch of the Family of the late Sultan Hamang Kubuana the 3d.

I do also declare, that I will fully uphold and maintain the Authority and Dignity of His Highness the Sultan Hamang Kubuana the 4th. I do further most solemnly covenant and agree, that I will to the utmost of my power and ability support the same System of Administration of the Country, and employ the same Establishments, adopted and fixed by His Highness the late Sultan, which proved so beneficial and contributed so much to the happiness of his Subjects, and that in all cases of deviation therefrom I will consult thereon with the British Resident at Djocjocarta, and that all such proposed departures from the established Precedent or Usage shall not take effect until the sanction of Government shall be duly obtained and promulgated.

And it is hereby made known, that the whole and every part of this Covenant and Agreement shall have full and immediate effect,

subject nevertheless to the Revision and Approval of the Honorable the Lieutenant-Governor in Council.

In Witness whereof, I have made Oath, and affixed my Seal and Signature, before the Resident of Djocjocarfa, this 17 Day of December 1814.

Sworn to and ratified before me, this 17 Day of December 1814.

(*w. get.*) R. C. Garnham,
Resident.[1]

LXXXIII.

RAFFLES AAN DEN REGENT VAN JOKJOKARTA, PAKOE ALAM[2].

Batavia, the 3d December 1815.

(*After compliments*).

The Lieutenant-Governor has to announce to the Regent, that he has just received the particulars of a Convention, understood to have been made between Great Britian and the United Netherlands, by which His Brittannic Majesty, desirous of affording a lasting testimony of his friendship and attachment to the House of Orange and to the Dutch Nation, has engaged to restore to Holland all the Colonies in the Eastern Seas which were possessed by that Nation at the commencement of the late war.

The Island of Java will, in consequence, revert to the Dutch Nation as soon as the circumstances of Europe may admit of their taking possession; but it will be satisfactory to the Regent to know, that, *by a public act of the Dutch Government in Europe, all the arrangements made by the British Government on Java have been confirmed*, so that on the change of sovereigns no material alteration is to be contemplated.

The Regent cannot but be aware of the intimate connection and

---

[1] Garnham was in September 1814 aan Crawfurd als Resident te Jokjokarta opgevolgd.

[2] Zie blz. 98, 99.

good understanding existing between the English and Dutch Nations, and the proof thus given by the latter *to respect the measures taken during the sovereignty of the English on Java* cannot but be considered as an earnest . . . . . . on their part of the protection, which will be afforded, and the confidence which will be placed in the Regent's Family by the Dutch authorities of Java.

The Lieut.-Governor concludes by expressing his entire satisfaction with the character and conduct of the Regent during the temporary sovereignty of the English on Java, and by assuring the Pangerang that his welfare and happiness will ever be dear to him.

By order of the Hon. Lt.-Governor,
(*w get.*) C. MATHEW.
Asst.-Secretary and Translator.

ERRATA.

Blz. XVI (6de regel van boven) staat: „nog zich," lees: zich nog.
„ XVIII noot 1: staat: „N°. LXXXIII," lees: N°. LXXXII.
„ XXVI (13de regel van boven) staat: „beig," lees: being.
„ XXVIII noot 2, staat: „N°. LXXXIV," lees: N°. LXXXIII.
„ XXXII (8ste regel van boven) staat: „dezer Radeen," lees: deze Radeen.
„ CXX noot 2, lees: „Publication," 9 April 1813.
„ CLXIX (14de regel van boven) staat: „terwijl," lees: wijl.
„ 22 (2de regel van boven) staat: „Resident," lees: Residents.
„ 58 (4de regel van onder) staat: „Ct. Loll.," lees: Lt. Coll.
„ 59 noot (3de regel van onder) staat: „damonds," lees: diamonds.
„ 101 noot 2, staat: „den 3 Nov. 1813," lees: den 3 Nov. 1814.
„ 182 (15de regel van boven) staat: „8e artikel," lees: 3e artikel.
„ 200, noot moet zijn: Zie blz. 178.
„ 269 (12de regel van onder) staat: „terens" lees: terms.
„ 332 (bovenaan) staat: „4 Oct. 1882," lees: 4 Oct. 1812.
„ 334 (3de en 4de regel van boven) staat: „Baku Alem," lees: Paku Alam.

De nummers VII en XVII der *Oorspronkelijke Stukken* zijn vervallen, wijl de aanvankelijke opgaaf van de *data* dier stukken foutief was.

U. C. BERKELEY LIBRARIES
C051343262